گۈلباھار ئەخمەت

كۆك بۇلاق

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن
خەتتات: مۇھەممەتئابدۇللا نۇرمۇھەممەد

ISBN 978-7-105-12723-8
9 787105 127238 >
定价：28.00 元

گۈلباھار ئەخمەت

گۈلى بۇلاق

(رومان)

学院 藏书专用章

مىللەتلەر نەشرىياتى

تەكلىپلىك تەھرىر : ئەركىن نۇر
مەسئۇل مۇھەررىرلەر
مەسئۇل كوررېكتور : ئايتىللا ھەببۇللا
مۇھەممەتجان ھەسەن

گۈلباھار ئەخمەت

كۆك بۇلاق

(رومان)

نەشر قىلغۇچى : مىللەتلەر نەشرىياتى
ئادرېسى : بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14- قورۇ
پوچتا نومۇرى : 100013
تېلېفون نومۇرى : 010—6429086
ساتقۇچى : جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى : بېيجىڭ دىشىن باسما زاۋۇتى
نەشرى : 2013-يىل 6- ئايدا 1- قېتىم نەشر قىلىندى
بېسىلىشى : 2013-يىل 6- ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى
ئۆلچىمى : 880×1230م م. 32 كەسلەم
باسما تاۋىقى : 11.25
باھاسى : 28.00 يۈەن

ISBN 978-7-105-12723-8/I • 2424 (维 361)

特约编辑　：艾尔肯·努尔
责任编辑　：阿依吐拉·艾比布力
责任校对　　买买提江·艾山

图书在版编目(CIP)数据

清泉：维吾尔文 / 古丽巴哈尔·艾合麦提著. --
北京 ：民族出版社，2013.5
ISBN 978-7-105-12723-8
Ⅰ.①清... Ⅱ. ①古... Ⅲ.①长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ. ①I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2013)第 077121 号

出版发行：民族出版社　http://www.mzcbs.com.
社　　址：北京市和平里北街 14 号　邮编：100013
电　　话：010-64290862（维文室）
印　　刷：北京市迪鑫印刷厂
版　　次：2013 年 6 月第 1 版　2013 年 6 月第 1 次印刷
开　　本：880×1230毫米 32 开
印　　张：11.25
定　　价：28.00 元

ISBN 978-7-105-12723-8/I·2424（维361）

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب 1
ئىككىنچى باب 8
ئۈچىنچى باب 18
تۆتىنچى باب 29
بەشىنچى باب 45
ئالتىنچى باب 59
يەتتىنچى باب 72
سەككىزىنچى باب 82
توققۇزىنچى باب 94
ئونىنچى باب 109
ئون بىرىنچى باب 127
ئون ئىككىنچى باب 147
ئون ئۈچىنچى باب 178
ئون تۆتىنچى باب 194
ئون بەشىنچى باب 221
ئون ئالتىنچى باب 251
ئون يەتتىنچى باب 319
ئون سەككىزىنچى باب 343
خاتىمە 352

بىرىنچى باب

كۈل رەڭ ئاسمانىنىڭ سۈرى باسقىنىدا، زېمىنىنىڭ قەھرى تۇتقاندەك ھېلىلا تېخى يوپيورۇق ئاسمان تۈيۈقسىز قاردىاپ گو- ياكى غايەت زور غالىب كۈچ كائىناتنى كۆيدۈرۈپ ئىس - تۈتەككە تولدۇرۇۋەتكەندەك، جىمجىت، سىرلىق، ۋەھىمىلىك تۈس ئالدى.

نىھايەت، پاتاي دەپ قالغان قىزغۇچ قۇياش ئىنسان روھىنىڭ يۇمىلاق خەرىتىسىدەك قىزاردى.

سەئىدە قىزىل كۆڭلىكىنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى، ئۇ بۇ ئوتقاشتەك كۆڭلىكىنى ئۇچىسىدىن سالماي كىيىۋالاتتى. تولىمۇ كەڭ ھەم ئۇزۇن تىكىلگەن بۇ كۆڭلەكنىڭ پەشلىرىگە، يەڭلىرىگە ئۇششاق قارا رەڭلىك گۈللەر كەشتىلەنگەنىدى.

سەئىدە تولىمۇ چىرايلىق ھەم يۇمران چوڭ بولدى. ئۇنىڭ ئاشۇ گۈزەللىكى خۇددى بىر سىرەڭ، ئاجايىپ ئۆزگىچە ئىدىكى، باشقىلارغا ئەسلا ئوخشىمايتتى. قېلىن ئورالغان كىتابلارنى كۆ- تۈرۈپ ماڭغان سەئىدەنىڭ سەل - پەل ئېسىلىپ، قىزىرىپ قالغان يۈزىدىن، بۇ كىتابلارنىڭ خېلىلا ئېغىر ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ بوخچىسىنى بىردەم مەيدىسىگە تېڭىپ كۆتۈرسە، بىردەم قولتۇقىغا قىسىۋالاتتى.

ئۇچىسىغا قاپقارا ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىۋالغان، ئاتمىش ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان موماي نەچچە يېرى تېشىلىپ كەتكەن زىغىرىڭ تاغارنى ئۆشنىسىگە ئارتىۋالغان بولۇپ، تاغارنى پات - پات ئۇستىگە لىككىدە كۆتۈرۈپ قويۇپ ئاستا ئالغا ئىلگىرىلەيتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ياشاڭغىراپ قالغانىدى.

يانمۇيان مېڭىپ كېتىۋاتقان بۇ ئىككىيلەن بىر - بىرىگە گەپ - سۆزمۇ قىلىشمىدى. سەئىدە ئۇزۇن كىرپىكلىك كۆزلىرى-

نى ئاسمانغا تىكتى.

پاتاي دەپ قالغان قىزغۇچ قۇياش ئىچىدىن يۇگۈرۈپ چىقىشقا تەمشىلىۋاتقان، ئەمما چىقالمايۋاتقان بىر كۈل رەڭ ئۆچكىنىڭ سېمىاسى كۆرۈنگەندەك بولدى ـ دە، قوشۇمىسىنى چىڭ تۇرۇپ، قىزغۇچ شارغا ـــ پاتاي دەپ قالغان قۇياشقا قايتىدىن سەپسالدى. ئۇ كۆزىنى چىمچىقلاتقىنىچە بىر ئەمەس، سان ـ ساناق سىز كۈل رەڭ ئۆچكىلەرنىڭ شار سىرتىغا قاراپ چېپىۋاتقانلىقىنى كۆردى. كۆزىدە قىزىللىق قېتىپ قالغاندەك، كۆز ئالدى قىزىل بىر دۇنياغا ئايلىنىپ، ئۇنىڭغا ھەممە نەرسە قىزىل كۆرۈنۈۋاتاتتى.

تۇيۇقسىز پاراسلىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، ئۇنىڭ چېچىغا «گۈپپىدە» ئوت كەتكەندەك بولۇپ، قاتتىق سىلكىنىپ كەتتى. ئۇ كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ قايتا ئاچتى، كۆز ئالدىدا قارا ھەم كۈل رەڭ بۇلۇتلار لەيلەپ يۈرەتتى. ئۇ ئەندىككىنىچە بىر قولىدا بېشىنى قامىاللىدى. قىزىل شارپىسى يوق بولۇپ، قولىغا يۇمشاق چاچلار ئۇرۇلدى. ئۇ بوينىنى سىلىدى، يەرگە قارىدى، شارپا كۆرۈنمەيتتى. ئېسىنى بىلگەندىن بېرى چاچلىرى مۇنداق يەلپۇنۈپ، ئۇچۇپ باققان ئەمەس، بۇ تۇنجى قېتىمى ئىدى. سەئىدەنىڭ چاناقلىرىغا تامچىلار چېكىلدى. ئۇ ياش بىلەن يالتىراپ، تېخىمۇ پارقىراپ كەتكەن كۆزلىرىنى بوشلۇققا تىكتى. ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە ئېگىز بىر قىزنىڭ ئۆزىگە كۈلۈپ، تىكىلىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ كەينىگە داجىدى. قىز بارغانسېرى كىچىكلەپ سەئىدەچىلىك بولدى. ئۇ سەئىدەدىن كۆزىنى ئۈزمەي، ئۇنىڭغا قانداقتۇر بىرخىل چۈشىنىكسىز نەزەردە تىكىلگەنىدى. سەئىدە قورققىنىدىن چىرقىرىۋەتتى، ئەمما ئاۋازى چىقمىدى. قىز ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پىرقىرايتتى، گاھ ئېگىزگە ئۇچاتتى، گاھ پەسكە شۇڭغۇيتتى. سەئىدە ئۆزىگە ئوخشاش قىزىل ئوتقاشتەك كۆڭلەك كىيگەن، تەنلىرىدىن خۇشبۇي ھىد تارقىلىۋاتقان، ئۇزۇن بۇدۇر چاچلىرى يەر تامان سۆرۈلۈپ قالغان... ئاجايىپ سېھىرلىك بۇ

گۈزەل قىزغا قاراپ، ئۇنىڭ زادى قانداق مەنىدىكى مەۋجۇتلۇق ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدى.

شۇ چاغدا سەئىدەنىڭ كۆز ئالدىدىن غەل - پەل بىر نەرسە ئۆتكەندەك بولۇپ، بېشىنى سىلكىدى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئاپئاق لىباس كىيگەن، ئاپئاق ساقىلى يۇزىنى سەل - پەل سوزۇنچاق كۆرسىتىۋاتقان، چوڭقۇر كۆزلىرىدىن ئاجايىپ بىر نۇر بالقىۋاتقان بوۋىسى كۆرۈنگەندەك بولدى.

سەئىدەنىڭ چىرايى سارغىيىپ، بەدەنلىرى جالاقشىپ تىترىدى. كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، كۆزىگە بىر قاپقارا پەردە تارتىلىپ قالغاندەك ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى. ئۇ چوڭقۇر بىر تىنىۋەتكەندىن كېيىن كۆزىنى ئاچتى. ئۇنىڭ دەقىقە ئىچىدىكى بەدىنى كۆيۈشۈۋاتقاندەك، ھەتتا كۈلگە ئايلىنىپ كەتكەندەك، بەدەنلىرى ئېرىپ يوقاپ كېتىۋاتقاندەك، گۆشلىرى پۈزىلداپ كۆيۈپ، قانلىرى ۋاراقشىپ قاينىاپ، تومۇرلىرىدىن ئېتىلىپ چىققاندەك... شورلۇق سېزىملىرى نەلەرگىدۇر غايىب بولۇپ، ئازراقمۇ ئىزناسى قالمىغاندەك ئەركىن ھەم يەڭگىل بولۇپ قالدى. ئەمما، ئانىسى تىكىپ بەرگەن، بوۋىسى تۇنجى قېتىم ئۆز قولى بىلەن چىگىپ قويغان رومالى يوقاپ كەتكەنىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا گويا ئۇنىڭ بېشىمۇ تەڭ يوقاپ كەتكەندەك، ھەممە يېرى ئېچىلىپ قالغاندەك تۇيۇلدى. «غىچ» قىلغان ئاۋاز بىلەن ئۇنىڭ مەيدىسى سۇنۇپ كەتكەندەك ئاغرىدى. ئىككى كۆكرىكىنىڭ ئوتتۇرىسى قاتتىق بىر زىڭىلداپ توختاپ قالدى. ئۇ تۇتۇپ باقماقچى بولۇپ، قولىنى كۆتۈردى - يۇ، مەيدىسى تۇز سىزىق بويىچە يېرىلىپ، بىر ئېرىقچە ھاسىل بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلىپ، تۇتۇپ بېقىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

بۇنىڭ قانداق ئىشلارنىڭ بېشارىتى ئىكەنلىكىنى بىلمەكچىدەك شۇبھە بىلەن ئۇياق - بۇياققا قاراۋاتقان سەئىدە مومىسىنىڭ ئىزىدا توختاپ قالغىنىنى كۆرۈپ ئەندىكىپ كەتتى. مومىسىنىڭ بېشىدىكى رومىلىنى سوراپ قېلىشىدىن قورقۇپ، ئىزىدا تېپىر-

لىدى. موماي نەۋرىسىگە قاراپ، سولغۇن چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتـ
تى ـ دە، تاغارنى يەرگە قويۇپ، لىپچىكىنى قايتىدىن ئوڭشاپ،
قاراڭغۇلىشىپ كەتكەن ئاسمانغا شۇنداقلا بىر قارىۋەتكەندىن كېـ
يىن سەئىدەگە:

ـــ سەئىدە، قورسىقىڭ ئاچتىمۇ؟ بەكلا كەچ كىرىپ كەتتى، ئازراق بىر نەرسە يەۋالايلى، ـــ دېدى.

ـــ ھىم...

ـــ بۈگۈن كېچە مۇشۇ يەردە ئۇخلاپ، ئەتە داۋامىنى ماڭارـ
مىز، ئەگەر خەيرلىك بولساق...

سەئىدە مومىسىنىڭ ئۆزىگە گەپ قىلىۋېتىپمۇ بېشىغا سەپـ
سالمىغىنىغا بىردە ھەيران بولسا، بىردە ئازراق خۇشمۇ بولۇپ قالدى. مومىسىنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنىڭ دىققەـ
تىنى تارتماسلىق ئۈچۈن گەپ قىلمىدى.

ئەتراپتا بىرەر جانلىق كۆرۈنمەيتتى. موماي ئەتراپقا ئىتـ
تىك ـ ئىتتىك قاراپ، بىرەر تۈپ دەرەخ چاغلىق پاناھ جاي ئىزـ
دىدى. شۇ دەقىقىدە سەئىدەنىڭ كۆزىگە كۈن پېتىش تەرەپتىن غۇۋا چەمبەرسىمان غوللۇق ئوت كۆرۈندى ۋە ئۇن ـ تىنسىز شۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدى. موماي نەۋرىسىگە ئەگىشىپ، يەنە تاغارنى ئۆشىنىسىگە ئارتتى. ھەئە، سەئىدەنىڭ كۆرگىنى جاڭگالدا ئۆسـ
كىنغان بىرخىل «كۆۋرۈك» دەپ ئاتىلىدىغان ئۆسۈملۈك ئىدى. ئۇـ
نى ئۆسۈملۈك دېگەندىن كۆرە، دەرەخ دېيىشكىمۇ بولاتتى. ئىشقەـ
لىپ ئۇ بىرخىل يېشىل ھاياتلىق ئىدى.

موماي خۇددى بۇ يېشىل ھاياتلىق ئۇلارغا ھەمراھ بولىدىـ
غاندەك خاتىرجەم ھېسلارغا چۆمدى. ئۇ تاغارنى ئاستا يەرگە قوـ
يۇپ، ئىچىدىكى نەرسىلەرنى تارتقۇچلاپ كونا بىر جۇۋىنى قولىغا ئالدى ۋە ئۇدۇل سەئىدەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئاستىغا سېلىپ قويـ
دى. سەئىدەمۇ ئۇن ـ تىنسىز ئۇنىڭدا ئولتۇردى، ئۇنىڭ يۈرىكى دەككە ـ دۈككىدە پەسكە تارتىلىۋاتقاندەك بولدى.

ـــ ئادەم دېگەن دەرەخ ئەمەس، يازدا ياشىرىمەن، قىشتا غازاڭ

بولۇپ تۆكۈلمەن، بىراۋلار يوپۇرمىقىمغا دەسسەمدۇ، ئۇستۈمگە چىقىپ ئويناملدۇ، قۇشلار ئۇۋا ياسامدۇ، قۇرت يەپ كاۋاك قىلامدۇ، بەربىر دەيدىغان، ياكى ھايۋانمۇ ئەمەس. يەپ چىقىرىپ، ھايا-تى تامام بولسا ئۆلۈپلا تۆگەيدىغان... بىز ئادەم بالىلىرى تولىمۇ ئۇلۇغ نەسىلمىز! ئەقىل بىلەن ئالاھىدە مەۋجۇتمىزكى، جىمى كائىناتتا بىزنىڭ ھاياتلىق كۆرىشىمىزلا بار. شۇڭا بۇ قاتتىق نانىنى چىشلەپ ئولتۇرۇپتىمىز. بۇمۇ بىر كۆرەش، ياشاش ئۈچۈن قىلىنىۋاتقان كۆرەش! قانداق دېدىم؟ ئالە، يېگىن...

سەئىدە مومىسىنىڭ پاساھەتلىك سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، كۆپىنى چۈشىنىپ كەلگەندى. شۇڭا ئۇ ئارتۇقچە ھاياجانلىنىپ كەتمەستىن، مومىسىنىڭ قولىدىكى تەمىدىن كەتكەن قاتتىق نان پارچىسىنى گەپ - سۆزسىز قولىغا ئالدى.

«بۇرۇنقى زاماندا جىمى جاھاندا ئاچلىق، سۇ قەھەتچىلىكى بولغاندا، 91 ئادەملىك بىر جەمەت كۈن پېتىشتىن كۈن چىقىشقا تىرىكچىلىك ئۈچۈن يول ئاپتۇ. بۇلار بىر تۇغقان ئاكا - ئىنى، ئاچا - سىڭىللار بولۇپ، ئاتا - ئانىسى ئاچلىقتىن ئۆلۈم گىردابىغا بېرىپ قاپتۇ. ئاتا جان ئۇزۇش ئالدىدا بالىلىرىغا: ‹كۈن پاتارنىڭ زېمىنىدا ئۇزۇن ھايات كەچۈردۇق، ھالا بۇگۈنكى كۈندە ئىككىمىزگە قازا يېتىپ تۇرۇپتۇ. كۆچۈڭلار! كۈن چىقىش تەرەپكە ئالدىڭلارنى قىلىڭلار! قەيەردە خورما چاغلىق ئېغىزغا سالغۇدەك نەرسە بولسا، نېسىۋەڭلار شۇ يەرگە تۆكۈلگەن. ئاسان تۆرەلمەيدىغان، ئاسان ياشىيالمايسىلەر! يولغا چىقىڭلار، خەيرىيەت ئىچىدە بولغايسىلەر!› دەپ نەسىھەت قىلىپ جان ئۇزۇپتۇ. بۇ قېرىنداشلار ئۆزىنىڭ ئاچ ئىكەنلىكىنى قەتئىي ئېسىگە ئالماسلىققا تىرىشىپ يولىنى داۋام قىلىپتۇ.

ئۇلار ئىككى كۈن يول يۈرۈپ، بىر يۇلغۇن دەرىخىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئىككى دانە قوناق نېنىنىڭ دەرەخ قوۋزىقى ئاستىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بالىنىڭ كەنجىسى ناننى قولىغا ئالغاندا قۇرت يەپ ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەن نان

پارچە - پارچە بولۇپ ئۇۋۇلۇپ يەرگە چۈشۈپتۇ. كەنجى ئوغۇل چوڭ ئاكىسىغا بۇ ئەھۋالنى ئېيتقاندا ئاكا ئۇزۇن سۈكۈت قىلىپ تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇ ھەممە قېرىنداشلىرىنى يىغىپ مۇنداق دەپتۇ: «ئېھ قېرىنداشلىرىم، ئاتام بىزگە، خورما چاغلىق ئېغىزغا سالغۇدەك نەرسە بولسا، شۇ يەرگە ئورۇنلىشىڭلار دېگەن، بىز مۇشۇ يۇلغۇن دەرىخى ئەتراپىغا ماكان تۇتايلى، ئەمما ھەممىز بىر - بىرىمىزدىن ئايرىلىشىمىز كېرەك. ناننىڭ ئۇۋۇلۇپ پار-چىلانغىنى ئايرىلىشىمىزنىڭ بېشارىتى. بۇ يۇلغۇن دەرىخى يېنىدا كەنجى ئىنىمىز قالسۇن. مەن ھەممىڭلارنى مانا مۇشۇنداق خورما چاغلىق نەرسە بار يەرگە بىردىن - بىردىن تاشلاپ ماڭىمەن. ئاتا - ئانىمىز رازى بولسۇن» دەپ كەنجى ئىنىسىغا قىيمىغان ھالدا باشقا ئىنىلىرىنى باشلاپ يولىنى داۋام قىلىپتۇ. بۇ كەنجى بالا ئەمدىلا ئون بىر ياشقا كىرگەن بولۇپ، تېخى ئەقىلگە تولمىغانكەن. بالا نېمە قىلارىنى بىلمەي ئەتراپقا ندا قىلىپ قاراپتۇ. شۇئان يۇلغۇننىڭ ئۇچى پەسكە قايرىلىپ بىر سايە چۈشۈپتۇ. ئۇ تۇرۇۋاتقان قۇملۇق بىردىنلا كۆلگە ئايلىنىپ، بالا سۇ يۇزىدە تىز-لىرىنى پۈكلەپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. قىرغاقتا بىر ئاق خەسىنى كۆ-رۈپ، سۇ يۇزىدە گويا يەر يۇزىدە ماڭغاندەك بىمالال مېڭىپ، ئاق خەسىنى قولىغا ئېلىپ قارىسا، ئۇ ئەسلىدە بىر ئاق لىباس ئە-كەن، بالا كىيىملىرىنى يېشىپ كۆلگە ئۆزىنى تاشلاپتۇ. پاكلە-نىپ، ئاق لىباسنى ئۈچىسىغا كىيىپتۇ...»

— سەئىدە، نېمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن؟

— ھە... مەن... بۇ...

مومای تەرلەپ چاچلىرى پېشانىسىگە چاپلىشىپ قالغان سە-ئىدەگە قاراپ ھەيران بولدى.

— بوۋام ئېيتىپ بەرگەن بىر رىۋايەت ئېسىمگە كېلىپ قالدى...

مومای سەئىدەنىڭ پېشانىسىنى سىلاپ باقماقچى بولۇپ قو-لىنى ئاپاردى - يۇ، چۆچۈيدىغان مىجەزىنى ئوبدان بىلگەچكە

گەپ ـ سۆز قىلماي قولىنى تارتىۋالدى. سەئىدە چۆچەكنىڭ ئا ـ خىرىنى ئېسىگە ئالالمىدى. مومىسىدىن سوراشنى ئويلىدى ـ يۇ، ئەمما يەنە يېتىۋالغۇسى كېلىپ، سوراشتىن يالتايدى. چۆچەكنى ئۇنتۇپ كەتكۇسى كەلدى. ئېغىزىنىمۇ، كۆكرەك قەپىسىنىمۇ تولدۇرۇپ تىنىۋالغۇسى، بۇ قاراڭغۇلۇققا سىڭىپ كەتكۇسى كەل ـ دى.

ـــ مومـا، بەك ھېرىپ كەتتىم، مەن ياتاي...

ئۇ يەڭگىل پۇشۇلداپ ئۇستىگە يېپىپ قويغان كونا جۇۋىنى تارتتى. جۇۋا ئۇنىڭ ئۇزۇن ئۇستىخانلىرىنى ئىچىگە سىغدۇردى. ئۇ ئىللىپ قالغاندەك ھۇزۇرلۇق بىر خىل تۇيغۇدا ئۇيقۇغا كەتتى.

مومـاي سەئىدەگە بىرەم قاراپ ئولتۇردى. كۆز چاناقلىرىدىكى ياشلىرىنى سۈرتىۋېتىپ، داق يەردە يېتىپلا ئۇيقۇغا كەتتى. سەئىدەنىڭ ئىللىق، ئارامىلىق تۇيغۇلىرى بىلەن مومايىنىڭ تىتىرەۋاتقان بىئارامىلىق ۋە ئازابلىق تۇيغۇلىرى قوشۇلۇپ، بۇ جىسىمجىت جاڭگالدىكى بىر مەنىنى ھاسىل قىلدى.

جاڭگاللىق پاتماقتا، سۈكۈت ئىچىگە شۇڭغۇماقتا. يورۇقلۇق قاراڭغۇلۇققا شۇڭغۇغاندەك. جان تەنگە شۇڭغۇغاندەك...

ئىككىنچى باب

ــ سەن بەك گۈزەل، ئەمما سەن مەندەك ياسىنىشنى بىلەمەيسەن!

سەئىدەنىڭ كۆز ئالدىدا ئۆزىگە ئوخشاش قىزىل كۆڭلەك كىيگەن، ئاپئاق پاچاقلىرى، بويۇنلىرى جۇلالىنىپ تۇرغان، قوڭۇر بۇدۇر چاچلىرى يەلكىسىدە تاشلىنىپ تۇرغان تەڭداشسىز بىر گۈزەل قىز ئۇنىڭغا گەپ قىلىۋاتاتتى.

ــ سىز ئاجايىپ گۈزەل ئىكەنسىز، بىراق سىزنىڭ روملىڭىز يوقمۇ؟ پاقالچىقىڭىز بېلىقتەك... بولمىسا، مۇنۇ خەسىدە يۆگىۋېلىڭ.

سەئىدە بىر ئاق خەسىنى قىزغا سۇنىۋېدى، قىز سەئىدەنى قاتتىق ئىتتىرىۋەتتى ۋە قاقاھلاپ كۈلگىنىچە يېقىلىپ قوپالمايۋاتقان سەئىدەنىڭ كۆڭلىكىنى تارتىپ سالدۇرۇۋەتتى. سەئىدە چىرقىراپ، تېپىرلىدى. ئۇ گۈزەل نازىنىن ئۇلۇغ بىر پارچە ئوتتەك ئۇنىڭ بەدىنىنى ھەر تۇتقاندا قاتتىق چېقىپ ئازابلايتتى. ئۇ توختىماستىن سەئىدەنىڭ كىيىملىرىنى تارتاتتى. سەئىدە توساتتىن ئۇنىڭ چېچىنى چىڭ قامالليۋېدى، ئۇ ئەنسىز بىر چىرقىراپ يوقاپ كەتتى. سەئىدە كۆڭلىكىنى تاپالماي ئۇن سېلىپ ھۆركىرەپ يىغلىدى...

سەئىدە كۆزىنى ئېچىپ، ئۆزىنىڭ بىر تۆشۈك جۇۋا ئىچىدە ياتقىنىنى كۆرۈپ، «ئۇھ...» دېدى. سول كۆكسىنى بېسىپ تۇرغان قولىنى تېز ئاجرىتىۋالدى. ئۇ كۆكرىكىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىكى سۆڭىكى ئاغرىۋاتقاندەك ھېس قىلىپ، تۇتۇپ باقماقچى بولۇپ، ئوڭ قولىنى يۇقىرىغا سوزۇشىغا مومىسى شاراقشىپ ئۆرۈلدى. ئۇ ئەندىكىپ قولىنى يەنە پەسكە چۈشۈرۈۋالدى، ئۇنىڭ ئۇيقۇسى

قېچىپ، چۈشىدىكى قىزنى خىيال قىلىشقا باشلىدى. ئۇ شۇئان بېشىدىكى رومىلىنى ئۇچۇرۇپ كەتكەن ھېلىقى كىچىكلىيەلەيدىغان قىزىل كۆڭلەكلىك قىزنىڭ دەل چۈشىدە كۆرگەن قىزى ئىكەنلىكىنى بىلدى.

سەئىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كىتاب تېڭىلغان سۆسۈن رەڭ رومىلىنى ئېلىپ بېشىغا چىگدى. كىتابلارنى تاغارنىڭ ئىچىدىكى باشقا لاتىغا ئوراپ قويۇپ، خاتىرجەم بولغاندەك چىرايىغا يەڭگىل تەبەسسۇم ئېلىپ، ئورنىغا كېلىپ ياتتى.

«ئەي سىرلىق دۇنيا، قىسمەتلىرىڭ نېمىدېگەن ئۇلۇغ، ئاسمانىڭ نېمىدېگەن چەكسىز، تۇپرىقىڭ نېمىدېگەن كەڭرى، سۇلىرىڭ نېمىدېگەن بىپايان، ئادەملىرىڭ نېمىدېگەن مۆجىزىلىك...»

ئۇنىڭ خىياللىرى نەلەرگىدۇر بېرىپ توختاپ قالدى، خۇددى چۈشىگە قوشۇلۇپ كەتكەندەك. ئۇ يەنە ئۇخلاپ قالدى.

— بالام، مەيدەڭگە قارا، ئېچىلىپ قاپتۇ.

— ئانا! نەگە كەتتىڭىز؟ نېمىشقا يالغۇزلا كەتتىڭىز؟ مېنى تاشلاپ كەتتىڭىزمۇ؟ مېنى كۆرگىڭىز كەلمىدىمۇ؟ — يىغلاپ سىرايىتتى سەئىدە.

— مەيدەڭگە مۇشتلاپ تۇرا!

— ئانا، سىز تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپسىز...

— سەنمۇ چىرايلىق. بىز چىرايلىقتىن تۇغۇلمىز، چىرايلىق تۇغىمىز، بالام!

— ئانا! ئانا...

سەئىدە يەنە چۈش كۆرگەنىدى، ئۇنىڭ تۇڭلىشىدىن ئويغىنىپ كەتكەن مومايى نەۋرىسىگە قارىدى:

— سەئىدە، نېمە بولدۇڭ؟ چۈش كۆرۈپسەنمۇ نېمە؟

— ئانامنى چۈشەپ قالدىم، موما. ئۇنىڭ پۇتۇن تۇرقى شۇنچىلىك سۈزۈك كۆكىمىش. كىيىملىرىنىڭ ھەممىسى ئاقمىش. سىز ئانامنى «تەبەسسۇمى ئۆلمەس ئايال» دەيتتىڭىز ـ يۇ، ئەما

ئانامنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلۇپ قاپتۇ. ئانام ئالدىغا ماڭغانسېرى، مېنىڭ قەدىمىم ئېغىرلىشىپ ماڭالمىدىم. ئۇنىڭ بۇرۇنقى ئۇزۇن كىرپىكلىرى مايلىشاڭغۇ كۆرۈنىدۇ، كۆزىدىمۇ بىنەپشە نۇر، ئېغىزىدىنمۇ كۆكۈش بىنەپشە نۇر، ھەتتاكى تىرناقلىرى ئارىسىدىنمۇ كۆكۈش بىنەپشە نۇر چېچىلىپ، چىرايىنى ئېنىق كۆرەلمىدىم. ئاق تەندىن تاراڭاتقان كۆكۈش نۇر كۆزلىرىمنى چاقتى، ئەمما ئانام ئىكەنلىكى ئېنىق. ئۇ مېنىڭ مەيدەمگە نەچچە قېتىم قول ئۇزاتقان بولسىمۇ، مەن رايسىز كەينىمگە داجىپ كەتتىم. ئانام بارغانسېرى يوغىناپ، ئاشۇ كۆكۈش نۇرنىڭ ئىچىگە سىڭىپ كەتتى. شۇنچە چاقىرىپمۇ «ھە...» دېگۈزەلمەي ئويغىنىپ كەتتىم.

ـــ ئۇخلا، سەئىدە.

سەئىدە ئاچچىق بىر يۆتەلدى. ئازاب تۈيغۇسى ئون بەش يىلدىن بېرى بۇ بىچارە ئاجىزەنىڭ دىلىنى يارا قىلىپ، شادلىق سىغقۇدەك ئورۇنمۇ قالدۇرمىغانىدى. ئېغىر ھېسلىرى تىنغىلىمۇ قويماي قىيناۋاتقان نەۋرىسىگە قاراپ، مومايىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى. سەئىدە شۇ تاپتا يېنىدا مومىسىنىڭ ئۆزىگە قاراپ تۇرغىنىنى ئەمەس، بىر ئادەمنىڭ، ياق، بىر چوڭ سۈكۈناتنىڭ، بىر پارچە قاراڭغۇلۇقنىڭ مەۋجۇتلۇقىنىمۇ ھېس قىلالمايۋاتاتتى ھەم ھېس قىلغۇسىمۇ يوق ئىدى.

يېڭى بىر قىزغۇچ شار، ئوت شار، پاتاي دەپ تۇرغان قۇياش، ئوت ئىچىدە يالىڭاچلانغان قان رەڭ تەنلەر، تېپىرلاپ چېپىۋاتقان كۇل رەڭ ئۆچكىلەر، ئۆزىگە قاراپ نازلىنىۋاتقان ئۆلۈم نۇرلىرى... كىچىككىنە ۋۇجۇدىنى قىسماقداپ مۇجىۋاتقان چۈشىدىكى ھېلىقى غايىب قىز، كىچىككىنە ۋۇجۇدىنى ئالدىرىتىۋاتقان شەيخىنىڭ قەبرىستانلىقى، كىچىككىنە ۋۇجۇدىنى ئېچىشتۇرۇۋاتقان كۇل رەڭ ئۆچكە ئاتا...

سەئىدە كۆزىنى يۇماي دەپ تۇرۇشىغا ئۇپۇق ئۈستىگە مىنىۋالغان قۇياشنىڭ بېشىنى كۆردى ۋە ئورنىدىن تۇرۇشقا تەرەددۇتلاندى. ئۇ مومىسىنىڭ داق يەردىلا يېپىنچىسىز تۇگۈلۈپ ياتقان

قىننى كۆرۈپ ئىچى بىرخىل بولدى. كۆزىگە ئاچچىق ياش كەلىپ، بۇرنى ئېچىشتى.

مومای ئىنجىقلاپ تەستە ئۆرۈلدى ۋە كۆزىنى ئېچىپ ئۆزىگە قاراپ يىغلىۋاتقىنىدەك قالغان نەۋرىسىگە تىكىلدى:

— موما...

— بولدى، ھېچنېمە دېمە! ئورنۇمدىن تۇرايلى!

سەئىدەنىڭ يۈرىكىدە چايانلار مېڭىۋاتقاندەك شۇنچىلىك قىينالدى. ئۆزىنى كاچاتلاپ مەڭزىدىن ئوت، ئاغىزى ـ بۇرنىدىن قان چىقىرىۋەتكۈسى كەلدى.

— موما، نېمىشقا داق يەردە ياتتىڭىز؟ نېمىدەپ مەن ئۇچۇن ئۆزىڭىزنى قىينايسىز؟

— بالام، مەن سەن ئۇچۇن، سەن مەن ئۇچۇن! بۇنىڭغا سوئال يوق!

يانمۇيان، ئۇن ـ تىنسىز بۇ سەپەر يەنە باشلانغىنىدىن ئىلمچە خۇشالدەك، كەڭ يوللىرىنى بۇ ئىككى ئاجىزەنىڭ ئايىغى ئۇچۇن ھازىرلىغانىدى. ئىككى تەن، ئىككى تەندىكى ئىككى روھ، ئىككى خىل سېلىنغان ئىز...

سەئىدە شورلۇق، تىكەنلىك، توپىلىق يوللاردا يالىڭاياغ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، ئازراقمۇ ئاغرىق سەزمىدى. ئۇ مومىسىغا گەپ قىلماستىن، ئۆشنىسىدىكى تاغارنى يەرگە چۈشۈردى ۋە ئىچىدىكى كېچە ئوراپ قويغان تۆت پارچە كىتابنى قولىغا ئالدى. مومىسى سەئىدەنىڭ ئىشى تۈگىگىچە ئۇنسىز قاراپ تۇرۇپ، تاغارنى يۈدۈپ يولىنى داۋام قىلدى.

ماڭا ـ ماڭا، جىمجىت سەپەر چىڭقى چۈشكە قەدەم قويدى. ئۇلارنىڭ قاتتىق نانغا كۆنۈك قورساقلىرى ئېچىپ كەتكەنىدى.

— بۇ نانلارغا چىشمۇ ئۆتمىگۈدەك، شوراپ يېگىن، تەملىك بولىدۇ.

ئاغزىغا بىر بۇردا نانىنى سېلىپ شۇمۇۋالغان سەئىدە ئورنىدىن تۇردى.

يول يەنىلا شۇ پېتى تۇرغاندەك، ئايىغىغا كۆز يەتمەيتتى. يېرىم كۈندىنمۇ نەچچىسى ئۆتۈپ كەتتى، يەنە كەچقۇرۇن، زاۋال ۋاقتى بولۇپ قالدى. سەئىدە يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي مېڭىۋاتاتتى. زېمىننى قاراڭغۇلۇق قاپلىشى بىلەن تەڭ، تۇنۇگۈن ئاخشام كۆرگەن مەنزىرىنى كۆرمەك ئۈچۈن بېشىنى كۆتۈرۈپ مەغرىبكە قارىدى. ئۇنىڭ مىسكىن كۆزلىرى قىزغۇچ شاردىن ھېچبىر ئاجرايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇ خۇددى شارنى خۇنۇك كۆزلىرىدە مەڭگۈلۈك ساقلاپ قالماقچىدەك قىلاتتى. پۈتلار توختاۋسىز ئالغا قاراپ مېڭىۋاتسىمۇ، روھ كەينىگە، ئۆتمۈشكە، يەنى ئادەم بارلىققا كەلگەن ۋە يوقىلىدىغان مەنزىلگە قايتقانىدى.

ئۇ: «شاردا يەنە نۇرغۇنلىغان ئۆز قېنى بىلەن ئۆز تەنلىرىنى يۇيىدىغان قان رەڭ، يالىڭاچ ئىنسانلار ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ تېنىدىكى قان ئوت شارىدىكى ئوت بىلەن رەڭلىشىپ، سارغۇچ نۇر بارغانسېرى قىزىل ئوت ئۇچقۇنى بىلەن تولىدۇ. بىز يەپ، كېيىپ، ئۇخلاپ ياشىساق، ۋاھالەنكى ئۇلار كۆيۈپ، چېپىپ، ئۆز قېنىغا چىلىشىپ ياشايدۇ...» دەپ ئويلىدى.

ئۇ نېپىز لەۋلىرىگە توساتتىن ئۇرۇلغان تولىمۇ يۇمشاق، ئەمما ئىسسىق بىر نەرسىنىڭ ئازابى بىلەن خىيالدىن چىقتى. ئۇ بۇ سوۋۇنۇشتىن ھۇزۇرلاندى. بۇ يۇمشاق، ئىللىق نەرسىنىڭ ئۆزى كىچىكىدىن ياخشى كۆرىدىغان مامكاپ ئىكەنلىكىنى بىلدى، ئۇ ئۆزىگە بۇ گۈزەل تۇيغۇنى بەخش ئەتكەن مامكاپنى كۆرۈپ، كۆزدىنى چىمچىقلاتتى. ئۇ مامكاپنى تۇتاي دەپ قولىنى ئۇزىتىۋېدى، مامكاپ يۇقىرىغا ئۆرلىدى.

سەئىدە قوشۇمسىنى تۇردى، كۈچلۈك بوراندا ئۇنىڭ بېشىدىكى سۆسۈن ياغلىق ئۇچۇپ بوينىغا ئارتىلىپ قالغان بولۇپ، ئۇزۇن تال - تال چاچلىرى يۈز - كۆزلىرىگە ئاچچىق ئۇرۇلاتتى. ئۇنىڭ جۇدۇن ئىچىدە قىيپاش تۇرغان بۇ ھالىتى تولىمۇ گۈزەل رەسىمگە، زېمىنغا، ھاۋا بوشلۇقىغا سىزىلغان ئېسىل نادىر ئەسەرگە ئوخشاپ قالغانىدى.

شامال هەيۋە قىلىۋاتقان قارا زېمىندا، قىزىللىقتا تولغان تەن، تەن ئۇستىدە سۇنايلىنىپ تۇرغان ئۇزۇن چاچ، قانداقتۇر بىر نۇرغا، نۇر ئەمەس، كىچىككىنە بىر ئاقلىققا تىكىلگەن يوغان كۆز... قىزىل رەڭلىك قىز بىلەن زېمىندىكى قارلىق بىر - بىر - رىنى قېنىقلاشتۇرماقچىدەك قىلىسمۇ، ئەمما بىر - بىرىنى چەكلەپ روشەن پەرق بىلەن گۈزەللىكىنى جۇلالاتقاندى.

بۇ ھەقىقىي تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكى، چىن ھېسسىيات بىلەن مەۋجۇت جانلىنىڭ سۈرىتى... بۇ ھەقىقەتەن ھەرقانداق ھېسسىي يۈرەكنى يارىدىغان، گۈزەللىككە بولغان ئىچىرقاشنى يىرتىپ تاشلايدىغان، ئىنسانىيەت بىلەن كائىناتنى يۇغۇرىۋېتىدىغان نادىر ھەم نەپىس ئەسەر ئىدى.

«توروككىدە» يەرگە چۈشكەن بوخچا ئۇنى تەسەۋۋۇردىن يۇلقۇندۇردى. ئۇ خۇددى ئاشۇ ھېسسىي ئالەمدە، تەسەۋۋۇر بوشلۇقىدا خىيال بىلەنلا مەڭگۈ ياشىماقچىدەك، قولىدىن چۈشۈپ كەتكەن كىتاب بوغچىسىغا شۇ زامان نەزەرىنى ئاغدۇرغۇسى كەلمىدى. شۇ دەقىقىلەردە ئۇنىڭ پىنھان ھاياتىدىكى تەقدىر - قىسمەتلىرى شۇ ھېسسىي دۇنياسىغا، تەسەۋۋۇرلىرىغا قوشۇلۇپ كەتكەنىدى.

ئاسمانغا ھاياجان بىلەن تىكىلگەن ئۇمىدسىز كۆزلەر غايىب بولغان مامكاپنى ئىزدەيتتى. كۆزلەر ھەر تەرەپكە ئەمەس، قاراڭغۇلۇققا، ئاسمانىنىڭ «مانا ماۋۇ يېرى» دەپ ئېنىق كۆرسىتىپ بەرگىلى بولمايدىغان نامەلۇم يېرىگە تەلمۇرەتتى. مامكاپنىڭ ئۆزىنىڭ تىكىلگەن جايىغا، ئۆز ماكانىغا ئۇچۇپ كەتكىنىنى بىلمەي تىكىلەتتى.

— سەئىدە، قېنى سەن؟ قېنى سەن، بالام؟!...

سەئىدە دەرھال كۆزلىرىنى مومىسىغا ئاغدۇردى. موماي كۈن پېتىش تەرەپكە قاراپ دۇم ياتاتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ سەئىدىنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئازابى بوراننىڭ مومسىنى يىقىتىپ، قەددىنى پۈكلەپ قويغىنى ئۇچۇنلا ئەمەس ئىدى. سەئىدىنىڭ كۆزىدىن چىققان بىر تامچە ياش ئۇنىڭ مەڭزىنى

بويلاپ ئېقىشقا باشلىدى. ئۇ يىغلاشنى ياخشى كۆرەتتى. بۇ ئۇنىڭ قانداقتۇر يىغلاپ ئازابلارنى ئۇنتۇشقا ۋە ياكى ئازراق بولسىمۇ تەسەللىي تاپىدىغانلىقتىن ئىشەنگىنى ئۈچۈن ئەمەس ئىدى. ئۇ يۇ-رىكىدىن ئېزىلىپ مەيدىسىگە ئاچچىقتىن - ئاچچىق مۇشتىلاپ تۇرۇپ يىغلىيالمىغان چېغىدا ئاندىن ئۆزىنى باشقىچە يەڭگىل ھېس قىلاتتى. ئۇ ھەممە نەرسىنى، ھەتتا تەسەۋۋۇرى ۋە ئۆتمۈشلىرىنى بەدىنىدىكى ئاچچىق سۈيۇقلۇقىغا يۇغۇرۇپ، ئۇنى ئەڭ سۆزمەن، ئەڭ ھېسسىياتچان، ئەڭ گۈزەل كۆزلىرىدىن تۆكەلمىگىنى ئۈچۈن-مىكىن، ئۆز يىغىسىدىن ئۆزى ھۇزۇرلىنىپ قالاتتى. ئۇ رېئال دۇنياغا، ئىنسانىيەتكە يېقىنلىشىپ ياشاشتىن مەنسىزلىك ھېس قىلاتتى. تەسەۋۋۇرغا، تىلسىملارغا تولغان خىيال ئالىمىدە ئۇ ئاز-دىن بۇ ھاياتنى مەنىلىك ھېسابلايتتى. ئۇ يىغلىيالمىغان چېغىدا سىرلارنىڭ، ھېكمەتلىك بەلگە - ئىشارىلەرنىڭ تېگى - تەكتى ھەققىدە بىر مول تۇيغۇغا ئىگە يۇرىكى بارىدەك ھېس قىلاتتى. يە-غا ئاۋازىنى بولسا ئەڭ سىرلىق، ئەڭ يېقىملىق، بىر ئاڭلاپلا مەز-مۇنىنى ھېس قىلغىلى بولمىدىغان مۇزىكىدەك، ھەممىلا ئادەم ئېيتالايدىغان ھەم سىرلىق، ھەم چۈشىنىشلىك، قەدىمىي نادىر چۆچەكلەردەك ھېس قىلاتتى. گاھىدا كۆزلىرىدىن تامچىلاۋاتقان بىناۋا تامچىلارنى سۆيۈپ قويغۇسىمۇ كېلەتتى. ئۇ يىغلايتتى، يىغلىغان چاغلىرىدا يېشىنى سۈرتمەيتتى. ياشلار مەڭزىدە ئۆز ئەركى بىلەن ئاقاتتى، ئۇ كۆز ياشلىرىنىمۇ ئۆز تەسەۋۋۇرىدەك ئەركىن ئاققىلى قويىاتتى.

سەئىدە مومىسىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ قويغاچ، يەنە ئاسمانىنىڭ بىر بۇرجىكىدە قىزىل شارنىڭ يېرىم ھالەتتە تۇرغىنىنى كۆردى. ئۇ شارنىڭ قىزىللىقى ئۇنىڭغا باشقىچە تەبىئىي كۆرۈندى. شارنىڭ يۇزى سۇپسۇزۇك بولۇپ، ئاندا - ساندا قارا داغلىرىمۇ كۆرۈنۈ-مەيتتى. قانداقتۇر كۈل رەڭ ئۆچكىلەرنىڭ قېچىپ چىقىۋاتقان كۆرۈنۈشلىرى ۋە يەنە قانداقتۇر قان رەڭ ئىنسانلار، ئوتقا ئوخ-شاش سارغۇچ رەڭلەرنىڭ ئارىلاشمىسى يوقىتەك قىلاتتى. ئەمما...

ئەمما، شارنىڭ چۆكۈپ دەدىن قانلىق باشلارنىڭ، چۈۋۈق چاچلارنىڭ قىمىرلاۋاتقان سېمىسى يەنە غۇۋا كۆرۈنگەندەك قىلىۋېدى، سەئىدەنىڭ يەنە شۇ شاردىكى ھاياتلىق، شۇ شاردىكى قانۇنىيەت، شۇ شاردىكى تەقدىر ـ قىسمەتلەر ئۈستىدە نېمىلەرنىدۇر خىيال قىلغۇسى كەلدى، ئەپسۇس مومىسىنىڭ ئاۋازى ئۇنى يەنە بۇ قارا رېئاللىققا قايتۇرۇپ كەلدى.

ــ ۋاي، نېمە ئىش بۇ بالام؟ قەيەردىن كەلگەن بۇران بۇ؟ ھەر نېمە بولسا، ئامان قالدۇق؟

مومىسى ئورنىدىن تۇردى.

«راست، بىز ئامان قالدۇق، ئامان قالمىغان بولساق ئۆلەتتۇق! تۇغۇلغاندىن كېيىن بۇ شارغا كەلدۇق، ئۆلگەندىن كېيىن قايسى شارغا بارارمىز؟ نىھايەت بىز تەنلىرىدەك سىرلىرىمۇ يالىڭاچلىنىپ قالغان، يۈيۈنۈشلىرى ئاشكارا، كۆيۈشلىرىمۇ ئاشكارا بولغان ئاشۇ شارغا بارامدۇق؟» سەئىدەنىڭ خىيالى شۇ يەرگە كەلگەندە بەدەنلىرىنى ئاچچىق تىترەك باستى.

مومايى يەردىكى تاغارغا قاراپ ھەيران قالدى، تاغاردىكى ھەممە نەرسە چېچىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئېڭىشىپ نەرسىلەرنى بىر ـ بىرلەپ تېرىپ تاغارغا سېلىۋاتقاندا، سەئىدە تۈيۈقسىز قولىدىكى تۆت پارچە كىتابنىڭ يوقلۇقىنى بىلدى. ئىچىنى ئېچىپمۇ باقمىغان، نېمە كىتاب ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيدىغان بۇ كىتابلارنىڭ ئۈچۈپ كېتىشىگە ئۇنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمىدى. شۇ يەڭگىل تاغارنى ئۈچۈرتۈپ كېتەلمىگەن بوراننىڭ تۆت پارچە قېلىن، ئېغىر كىتابنى ئۈچۈرتۈپ كەتكىنىدىن قاتتىق چۆچىدى. ئۇ بىر ئىشنى سەزگەندەك ئەتراپقا جىددىي تەرزدە چەكچىيىپ قارىدى. ئۇ ئاخىرىدا يەنە شۇ پاتقان قۇياشنىڭ ئورنىغا، قىزارغان شۇ بۇرجەككە قارىدى. ئۇمۇ يوقالغانىدى. بۇ جاڭگالدا گويا سەئىدە، مومىسى، تۆشۈك تاغار ۋە ھېلىقى بىر تۇپ دەرەخلا بارەدەك ھەممە ئۆز پاناھگاھلىرىغا مۆكۈنگەن بولۇپ، خۇددى جاڭگالنىڭ چىداپ بولغۇسىز تەنھالىقىغا ماتەم تۇتقاندەك، ئۆز سۈكۈتى بىلەن تېخىمۇ

سىرلىقلىشىپ كەتكەنىدى. دەل - دەرەخ، ئۇچار - قۇش، جان - جانىۋارنىڭ ئىزى ياكى پۇرىقى بولمىغان بۇ غېرىب جاڭگالنىڭ چاك - چاك يېرىلغان شورلۇق قوينىدىن بىر قۇچاق مىسكىن يىغا تۆكۈلۈپ، مىسقال - مىسقال ھېكايىلەر چېچىلىپ ياتاتتى. ئۇزۇندىن بېرى ئادەمزات ئاياغ باسمىغان بۇ غېرىب جاڭگالنىڭ بۇلارغا تۆكۈلۈپ يىغلاپ بەرگىسىمۇ، قاغجىراپ يېرىلغان قوينىدا ئەللەيلىتىپ مۇڭغا قاتقۇسىمۇ، ھەتتا ئېچىرقىغان ۋۇجۇدىغا بىر سۈمۈرۈپلا يەم قىلىۋەتكۈسىمۇ يوقتەك، ئۆز سۈكۈتى بىلەن، شۇ سۈكۈتىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرمەكچىدەك، بوينىنى قىسىپ تۇراتتى. ھەي... ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالىدىغان ئاشۇ مۆجىزىلەرگە تاقەت قىلىپ كەلگەن غېرىب جاڭگال... باغرىدىكى مەۋجۇداتنىڭ قىسمىتىگە چىشىنى چىشلەپ قاراپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولغان بىچارە جاڭگال، پەرزەنتلىرىگە ئۆتمۈش ھەم يارلىش توغرىسىدا تىلسىز ئىلىم بەرگەن بىقۇل جاڭگال.

مومىسىنىڭ كىتابلارنى سوراپ قېلىشىدىن قورقۇمسىراۋاتقان سەئىدە ئۆزىدىكى بۇ تۇيغۇلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىشنى بەلەلمەي ئىچى تىتىلدىدى. كىتابلارنىڭ يىتىشىگە ئۆزى سەۋەبچىدەك دىلى ئېچىشتى. دەسلەپتە رومىلىنى يوقاتتى، ئەمدىلىكتە كىتابلارنى، ئۇ بىر - بىرلەپ يوقىتىۋاتقان نەرسىلىرىنى قانداق قايتۇرۇپ كېلىش كېرەكلىكىنى ئويلىيالمىدى.

ئۇ مومىسىغا كىتابلارنى بوران ئۇچۇرۇپ كەتكىنىنى ئېيتىپلا بۇ مەسئۇلىيەتتىن قۇتۇلماقچى بولدى. شۇ خىيالدا تۇيۇقسىز زىكىلداپ ئاغرىپ كەتكەن ئوشۇقىنى تۇتقىنىچە «ۋايجان» دەپ ۋارقىراپ سالدى. مومىسى دەررۇ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ سورىدى:

— سەئىدە، نېمە بولدۇڭ؟

ئۇ ھەممىنى مومىسىدىن يوشۇرۇپ كېتەلمەيدىغىنىنى بىلىسىمۇ، ئوشۇقىنىڭ ئاغرىپ كەتكىنىنى مومىسىغا دېيەلمىدى. ئۇ شۇنداق ئويلايتتى: «سىرلارنىڭ يەنىلا سىر پېتى قالغىنى تۈزۈك، ھەممە نەرسە ئۆزى تەۋە بولغان ئىگىسىگە خاستۇر، ھەممە پەقەت

ئىگىسى تەرىپىدىن بىلىنىشى كېرەك». ئۇ شۇنداق ئويلىغىنى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاشۇ كىچىككىنە تېنىنى نۇرغۇن سىرلىق قىسمەتلەر قىسماقداپ تۇراتتى.

نەچچە رەت نەۋرىسىگە تىكىلگەن، ھەتتا ئۇ ياتقاندا ئۈستىگە يېپىنچا تاشلاپ بەرگەن momay ئۇنىڭ بويۇنلىرىنى چايانداك يۆگەپ تۇرغان ئۇزۇن چاچلىرىنى كۆرمىگىنى نېمىسى؟ ئۇنىڭ ئوشۇقى ئاغرىپ كەتكەندە، ئىككى قولىدا ھېچنەرسە يوقلۇقىغا دىققەت قىلمىغىنى نېمىسى؟! سەئىدە ھەممىسىنىڭ بىر ـ بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن قېرىنداش قىسمەتلەر ئىكەنلىكىنى ئويلاپ قالدى.

momay نەۋرىسىنىڭ جىلۋىسىنى يوقاتقان نازۇك چېھرىگە، نۇرى ئۆچكەن كۆزلىرىگە قاراپ بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى.

ـــ موما، بېشىمدىكى رومالىم يولدا چۈشۈپ قاپتۇ!

momsi دەررۇ سەئىدەنىڭ بېشىغا قارىدى:

ـــ قاچان؟

ـــ تۇنۇگۈن... تۇنۇگۈن كەچ...

ـــ تۇنۇگۈن بىر كۈن شۇنداق... شۇنداق يۈرىدۇڭمۇ؟

ـــ ياق! مۇنۇ رومالنى تېپىپ...

momsi ھېچنېمە دېمىدى. تاغارنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ ماڭدى. سەئىدە كۆزىنى يۇمۇپ بىرەم تۇرغاندىن كېيىن، كۆكرىكىنى تولدۇرۇپ بىر نەپەس ئالدى. ئۆزىدىن خېلى ئۇزاپ كەتكەن momsinىڭ چەبدەسلىك بىلەن ئېلىۋاتقان ھەربىر قەدىمى ئۇنىڭ يۈرىكىنى غاجايتتى. يېرىق شورلار ئۈستىدە سىيپاپ ماڭغان كالاچنىڭ بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئىزلىرى بۇ جاڭگالدىكى دەقىقىلىق خاتىرىنىڭ يازمىسى ئىدى.

ئۇچىنچى باب

يول، چەكسىزلىككە سوزۇلغان قۇم ـ تاش، تاغ ـ سۇلار؛ ئۇپۇق بىلەن قۇچاقلىشىپ تۇرغان قارا يەر، ئەگمە يۇرگەن قاغا ـ قۇزغۇن، تۇڭلۇككە ئېسىلىپ قالغان ئۆمۈچۈك تورلىرىدەك ساڭگىلاپ تۇرغان يالىڭاچ بۇلۇت، يۇلغۇن ئاستىدىن ئۇچقاندەك چىقىپ، ئوڭدىسىغا يىقىلغىنىچە تېپىرلاپ جان بەرگەن، ئانىسى تاشلىۋەتكەن بىچارە، غېرىب بۆجەن، ئۆزىنىڭ نېمە ئىستەكتە ئىكەنلىكى ۋۇجۇدىغا سىڭىپ، كاللىسىغا ئۇيۇلۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بەڭباش، ئازغۇن تۇيغۇلار ئىچىدە تەمتىلەپ يۇرۇپ ئۆزىدە بار نەرسىلەر ئۇچۇن شاپاشلاۋاتقان كوتا ئادەملەر...

تاشلىنىپ قالغان مەنە! روھ ئۇ مەنە ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ سىرى مەنە ئەمەسمۇ؟ روھ... تاشلىنىپ قالغان، يارقىنلىقنى كائىناتقا، ئىنسانىيەتكە ھېس قىلدۇرالمايۋاتقان يېتىم مەنە، تىلسىز، گاچا مەنە!

سەئىدەنىڭ سەپىرى گۇزەل، جەلپ قىلارلىق مەنىگە تولغانىدى. ئادەمزات تۇگۇل، بىرەر گىياھمۇ ئۇچرىمايدىغان داۋاملىشىۋاتقان بۇ سەپەردە سەئىدەنىڭ كۆزلىرىگە پات ـ پاتلا كۇل رەڭ ئۆچكە ئىلىنىۋالاتتى. ئۇ كۆزىنى يۇمسىلا كۆز ئالدىدا ئۆچكە ـــ ئۇنىڭ ئاتىسى پەيدا بولاتتى. ئۇ دىققىتىنى بۆلمەكچى بولۇپ مومىسىغا زورىغا گەپ قىلدى:

ـــ موما، بەكلا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى.

يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي، ئاۋايلاپ مېڭىۋاتقان موماي خېلىدىن بېرى گەپ قىلمايدىغان نەۋرىسىنىڭ تۇيۇقسىز ئېغىز ئېچىشىدىن قەدىمىنى توختاتتى.

ـــ راست، يەرنىمۇ ئاران كۆرۈۋاتىمەن. بۇگۈن كېچىنىمۇ

مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزىدىغان ئوخشايمىز، توڭلىدىڭمۇ بالام؟

ــ ياق، سەل هارغاندەك قىلىمەن. قورسىقىممۇ ئاچقاندەك قىلىدۇ.

ــ هە...

مومای ئۆشنىسىدىكى تاغارنى يەرگە قويدى. ئاندىن تاغارنى تارتقۇچلاپ، ئىچىدىكى نەرسىلەرنى بىر ـ بىرلەپ ئاختۇرغىلى تۇردى. سەئىدە تاغاردىكى بۇنچە كۆپ نەرسىلەرنى كۆرۈپ، مومىسىنىڭ بۇ تاغارنى كۆتۈرگىچە قانچىلىك قىينالغىنىنى هېس قىلىپ يەتكەندەك بولدى.

ــ هە، ماۋۇ يەردە ئىكەن...

مومای بىر بوخچىغا چىگىلگەن مېۋە قاقلىرىنى ئېلىپ سەئىدەگە تەڭلىدى. ئۇلار ئولتۇرۇپ قاقلارنى پۇۋلىگىنىچە يېيىشكە باشلىدى. مومىسىنىڭ چىرايىغا باشقىچە بىرخىل تاتلىق تەبەسسۇمنىڭ تاراۋاتقانلىقىنى كۆرگەن سەئىدەنىڭ قەلبىگىمۇ ئىللىق لىق تارىدى.

ــ موما، بىرەر ئىش يادىڭىزغا كېچىپ قالدىمۇ ـ نېمە؟

مومىسى كۈلۈپ سالدى، ئەمما سەئىدەنىڭ هەيران بولغان تۇرقىغا قاراپ ئۆزىنى توختاتقان هالدا:

ــ هېچ ئىش يوق، بالام.

ــ دەپ بېرىڭە...

ــ ساڭا سۆزلەپ بەرسەممۇ سەن بەربىر چۈشەنمەيسەن...

ــ نېمىنى؟

ــ بوۋاڭ بىلەن قاچقان چاغلىرىم ئېسىمگە كېلىپ قالدى.

ــ بوۋام بىلەن نېمە ئۈچۈن قاچقانىدىڭىز؟ ئاتا ـ ئانىڭىزنى تاشلاپ بوۋام بىلەن قاچقانمىدىڭىز؟

ــ گەرچە بوۋاڭ بىلەن قاچقان بولساقمۇ بەختلىك بولالىدۇق... بوپتۇ، ساڭا سۆزلەپ بېرەي! سەنمۇ نىكاھ، مۇھەببەت، ئائىلىنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنگۈدەك بولۇپ قالدىڭ...

مومای ئالدىدىكى كىچىك دۆڭدە پۇتلىرىنى يېيىپ ئولتۇ-

رۇپ، بىر دانە قارىداپ كەتكەن خورمىنى قولىغا ئالدى ـ دە، پۇۋ ـ لەپ ئاغزىغا سالدى.

ـــ ئۇ چاغ مەن تېخى ئەمدىلا بويىغا يەتكەن قىز ئىدىم. ئا ـ تام ئەل ـ مەھەللىدە ئىلىملىك، شائىر سانىلاتتى. يۇز ـ ئابرۇيى تولىمۇ يۇقىرى ئىدى. بىلىدىغانلىرى كۆپ بولغاچقا، مەھەللىدە ـ كىلەر بالىلىرىنى ئاتامغا ئىلىم ئۆگىنىشكە بېرەتتى. ئاتامدا ئە ـ لىم ئۆگىنىدىغانلارنىڭ ھەممىسى قورامىغا يېتىپ قالغان يىگىت ـ لەر بولغاچقا، مېنىڭ ئۇلارغا كۆرۈنۈشۈم چەكلەنگەنىدى ھەم ئۇ ـ زۇمۇ شۇنداق قىلىشنى خالايتتىم. ئاتام ھەمىشە مېنى قۇچىقىغا چىقىرىۋېلىپ تارىختىكى مەشھۇر قىز ـ ئاياللارنىڭ شانۇ ـ شەۋكىتى ۋە دىيانىتى توغرىسىدا سۆزلەپ بېرەتتى. كۆڭلۈمگە شۇنچىلىك ئايانكى، ئاتام مېنىڭمۇ ئاشۇنداق ئىلىم ـ مەرىپەت ـ لىك، دىيانەتلىك، ئەخلاقلىق بىر قىز بولۇشۇمنى ئارزۇ قىلاتتى ھەم ئۇمىدىنى يەردە قويمايدىغانلىقىمغا ئىشىنىدىغانلىقىنى ھەر ـ دەم ئەسكەرتىپ تۇراتتى. مەنمۇ ئاتامدىن ئىلىم ئۆگىنەتتىم، ئۇ ماڭا پەلسەپە، تارىخ، ئەدەبىيات، ھەتتا تۇرمۇشنىڭ ئەڭ ئىنچىكە تەرەپلىرىگىچە، قانداق رەتلىك بولۇش، شەخسىي تازىلىققا قانداق ئەھمىيەت بېرىش، قانداق ياشاشقىچە ھەممىسىنى زېرىكمەي، چۈشىنىشلىك قىلىپ سۆزلەپ بېرەتتى. بىرەر قېتىم تاماق قە ـ لىپ بەرسەم، «قولى ئانىسىنىڭكىدىنمۇ تاتلىق!» دەپ مېنى ماخ ـ تايىتتى. ئاتامنىڭ ھەربىر ئېغىز سۆزىدىن ماڭا بولغان چەكسىز ئىشەنچىنى، ئۇمىدىنى ھېس قىلالايتتىم.

ئون يەتتىگە قەدەم قويغىلى تېخى ئۇزۇن بولمىغان چاغ ئە ـ دى. ئانام يىراقتىكى تۇغقانلارنىڭكىگە ئاكام بىلەن كېتىپ قال ـ دى. بىر كۈنى، مەن ئۆيدە ئۆزۈم يالغۇز ئەينەككە قاراپ كۆزۈمگە سۈرمە تارتىۋاتقانىدىم. ئاتامنىڭ چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، دەر ـ ۋۇ چۈمبىلىمنى يۇزۈمگە ئارتتىم ـ دە، سىرتقا چىقتىم. سىرتتا بىرىنىڭ بارلىقىنى غۇۋا كۆردۈم، ئەزەلدىن باشقىلارغا دىققەت قىلمايدىغان بولغاچقا، بېشىمنى تۆۋەن قىلىپ ئاتام تەرەپكە ماڭ ـ

دىم.

ــ قىزىم، ئىككى قاچا يۇيۇپ سۇ قۇيۇڭ، ئۇسساپ كەتتۇق.

مەن «ھىم» دەپلا ھويلىنىڭ بۇلۇڭىدىكى كۆپنىڭ قېشىغا كەلدىم ـ دە، قاچىغا سۇ ئالماقچى بولۇپ ئېگىشتىم. سۇنى ئېلىپ بولغۇچە، ئالدىراشلىقتا مۇنداقلا ئارتىپ قويغان چۆمىلىمنى يېشىلىپ بوينۇمغا چۈشۈپ قالدى. دەررۇ ئاتام تەرەپكە قارىدىم. ئاتام قازناق ئۆيگە كىرىپ كېتىۋېتىپتىكەن، «ئۇھ» دەپ بىر تىنىۋېلىپ چۆمىلىمنى ئارتىشقا تەمشەلدىم. خۇددى بىر پارچە ئوت ئالدىمدا يالت قىلىپ چاقنىغاندەك دەرھال ئالدىمغا قارىدىم. ئالدىمدا بىر يىگىت تۇراتتى، ئۇ ئۇستىگە ئۇزۇن ئاق كۆڭلەك كىيىگەن بولۇپ، بېشىدىمۇ ئاق دوپپا بار ئىدى. ئۇ ماڭا خېلى يېقىنلا يەردە تۇرغاچقا، يىپەكتەك سۈزۈك ھەم پارقىراق يۈزىدىكى نەچچە تال كىچىك مەڭمۇ روشەن چاقناپ تۇراتتى. نۇرلۇق كۆزلىرىنى قورشاپ تۇرغان قويۇق كىرپىكى ئادەمنىڭ يۈرىكىگە سانجىلاتتى، كەڭ مەيدىلىرى بىرخىل ھاياتلىق، چىن ئىنسانىيلىقنى جار سېلىۋاتقاندەك بىر كۆتۈرۈلۈپ بىر پەسىيەتتى. يۈزىگە ئەمدىلا سالىنىۋاتقان شالاڭ بۇرۇتى ئۇنىڭ يىگىتلىك سۈلكىتىنى ئۆزىگە يېغىۋالغانىدى. ئاھ... ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن، ئاشۇ دەقىقىلەردە ئۇ يىگىتكە نېمىشقا ئۇنچە ئۇزاق تىكىلىپ قاراپ كەتكىنىمنى بىلمىدىم، چۆمىلەل ئىچىدە ئاتام بىلەن ئاكامدىن باشقا ئەر زاتىنى كۆرۈپ باقمىغىنىم ئۈچۈنمىكىن ۋە ياكى ئەمدىلا ياشلىققا قەدەم ئالغان يۈرىكىمنىڭ يېڭىچە تۇيغۇلاردا چاپقۇسى كەلدىمىكىن ۋە ياكى بىر ئازغۇن كۈچ كۆزلىرىمنى ئۇ جىلۋىلىك ئوتقا چىگىپ قويدىمىكىن، ئۇنىڭغا ئىختىيارسىزلا قاراپ قالدىم.

«كۆزلىرىمنى ئۇ جىلۋىلىك ئوتقا چىگىپ قويدىمىكىن...» سەئىدە بۇ سۆزنى ئاڭلىغان چاغدا يۈرىكى «قارت» قىلىپ كەتتى. بۇ يەردىكى «ئوت» نىڭ سەئىدەنىڭ ھەممە تەسەۋۋۇرىنى تارتىپ كېتىدىغان ھېلىقى «ئوت شار»، «يالىڭاچ ئىنسانلار»، «كۈل رەڭ ئۆچكە» لەر بىلەن قانداقتۇر ئىچكى باغلىنىشى بارەڭ قىلاتتى!

سەئىدە «ئوت!» دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە شۇنداق دەيدۇ. ھالبۇكى ئۇ بۇ «ئوت» نى تەسەۋۋۇردىكى ئاللىقانداق ئوت بىلەن باغلاۋاتاتتى. بۇلار دەقىقىلىق ھەم ئەبەدىيلىكنىڭ تەسەۋۋۇردىكى باغلىنىشى ئىدى.

يىگىت يالىڭاياغ پۇتى بىلەن يەردىكى قۇرغاق توپىنى ئۇياق ـ بۇياققا سىيپاپ بىر جۇپ قولىنى بىر ـ بىرىگە كىرىشتۇرۇپ، بېشىنى سىڭايان قىلغىنىچە ئۆزى ئويناۋاتقان توپىغا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ شۇ تۇرقىغا قاراپ، مەنمۇ ئاللىقانداق خىيالغا غەرق بوپتىمەن. ئۇ خۇددى مېنىڭ ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراۋاتقىنىمنى تۇيۇپ قالغاندەك دەررۇ بېشىنى كۆتۈردى ۋە مېنىڭ ئۆزىگە راستىنلا بىر خىل ھەيرانلىقتا قاراۋاتقانلىقىمنى كۆرۈپ بېشىنى قايتا تۆۋەن سالدى. ئۇنىڭ جىددىيلىشىپ كەتكەن شۇ ھالىتى تولىمۇ ھاياللىق بىر گۈزەل قىزغا ئوخشايتتى. ئۇنىڭغا تېخىمۇ مەپتۇن بولۇپ، بېشىمنى سىڭايان قىلغىنىمچە تىكىلىپ قارىدىم. ئۇ ئاستا بېشىنى كۆتۈردى. مېنىڭ تەبەسسۇم ئىچىدە ئۆزىگە قاراپ قالغىنىمنى كۆرۈپ يەنە يەرگە قارىۋالدى. سۈپسۈزۈك، ئاپئاق يۈزلىرى دەررۇ قىزىللىققا تولدى. شۇ چاغ ئۇنىڭ يۈزىدىكى قىزىللىقتا مېنىڭ ئىچىمدىمۇ ئوت كۆيۈۋاتقاندەك، گاللىرىم قۇرۇپ، نەپەسىم يېتىشمەيۋاتقاندەك ھېس قىلدىم، تەنلىرىم شۇنچىلىك جۇغۇلدىدى. ئەنە، ئالدىمدا بىر سېھرلىك ئوت، قەيەردىن چۈشكىنى نامەلۇم بىر ئوت نېمە قىلارىنى بىلمەي ئالدىمدا تۇراتتى. يىگىت يەنە بېشىنى كۆتۈردى، ئۇ ئەمدى يەرگە قارىۋالمايدىغاندەك قىلاتتى. تىرىك ھەم ئاجىز ئىنسانلىقى ئۇنى ئۇچىنچى قېتىم ئالدىدىكى قوي كۆز گۈزەل قىزغا قاراتتى. ئىككى جان، ئىككى يۈرەك، ئىككى جۇپ كۆز بىر ـ بىرىگە يۈزلەندى. كۆزلەر بىر ـ بىرىگە خۇددى ئۆز ئەكسىنى تېپىۋالغاندەك قارىشاتتى. گويا كى ئىككى ئالەم بولۇپ كېتىپ، قايتىدىن جەم بولغاندەك، ئەمما ئالدىمىزدا تاشلىنىپ ياتقان رېئاللىققا ئىشەنمىگەندەك ھەيرانلىق ئىچىدە بىر ـ بىرىمىزگە تەـ

كىلگەن ئىدۇق.

ــ هوي لەنتى! يۇزۇڭنى ياپ! ئاھ... نېمە قىلدىڭ سەن هە؟! ــ قازناق تەرەپتىن يۇگۈرۈپ چىقىۋاتقان ئاتامنىڭ ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان ئەلپازىنى كۆرۈپ، يۈرىكىم ئىزىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك قورقۇپ كەتتىم. ھېچنەرسىنى ئويلاشقا ئۈلگۈر-مەيلا ئۇ تەرەپكە قاچتىم. ئۇمۇ دەقىقە ئىچىدە يۈز بەرگەن بۇ رې-ئاللىقتىن نېمە قىلارىنى بىلمەي گاڭگىراپ قالدى.

ــ هوي، تۇزكور ئىت، ساڭا بەرگەن ئىلىم ــ ساۋاتلىرىم!

ئاتام ئاچچىقتىن يۇگۈرگىنىچە بېرىپ تامغا يۆلەكلىك تۇر-غان پالتىنى قولىغا ئېلىپ بىز تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى. بىز بىر ــ بىرىمىزگە شۇنچىلىك چۈشىنىكسىز بىر قارىشۇەتكەندىن كېيىن، كەينىمىزگە بۇرۇلۇپلا قاچتۇق. مەن دۇنيالىقىم بولغان ئۇلۇغ ئاتامنىڭ ئالدىدىن ئۇنىڭ باغرىنى لەختە قان قىلىپ قې-چىپ چىقتىم. ئاتامنىڭ تىترەپ چىقىۋاتقان ئاچچىق توۋلاشلىرى-غا قۇلاق سالماي قاچتىم. مېنى ئون يەتتە يىل گۆھەردەك ئەزىز ھەم پاكىز ساقلىغان، كۆزۈمگە قاراپلا ياشاپ كەلگەن ئانامنىڭ دىدارىنى كۆرمەي تۇرۇپ قاچتىم. بىر قورساق ئەزىزانە ئاكامنىڭ غۇرۇرىنى يەرگە ئۇرۇپ قاچتىم. مەن تونۇشقان ئەمەس، كۆرۈش-كىنىمگە دەقىقە بولغان بىرى بىلەن قول تۇتۇشۇپ قاچتىم...

كۇن قايرىلغان چاغقىچە يۇگۈردۇق، ئالدىمىزدا بىر قويۇق ئورمانلىق تۇراتتى. بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇنىڭ ھالسىراپ ــ ھۆمۈدەپ كەتكەن ھالىتىمۇ شۇنچىلىك جەلپ قىلار-لىق ئىدى. ئۇنىڭ قاپقارا كىرپىكلىرى ئۇششاق تەر تامچىلىرى بىلەن نەمدەلگەن قاشلىرىمۇ تال ــ تال بولۇپ كەتكەنىدى.

تۇن نىسپى، سەئىدە پەقەت مومىسىنىڭ قىرلىق قاڭشىرىنى ۋە بىردەم ئېچىلىپ، بىردەم يېپىلىۋاتقان ئېغىزىنى كۆرەلىدى. مومىسىنىڭ گۈزەل تەسۋىرلىرى ئۇنىڭ قەلبىنى ھاياجانغا سالغا-نىدى.

ئۇنىڭ تەسەۋۋۇر دۇنياسىدا بىر ئۇلۇغ قوۋۇم، ئوت ئىچىدە

گۈل بەرگىدىن ئىپار يىغىۋاتقان مەستخۇش قىزلار... پەيدا بولدى. ئۇ «ئاھ... مومامنىڭ تىلىدا ئۆزىنىڭ ئەڭ گۈزەل ئورنىغا، ئۆز مەنبەسىگە قايتىۋاتقان بۇيۇك قىزلار!...» دەپ ئۆز - ئۆزىگە شۇرلىدى.

كۈن چىقىش تەرەپتىن ئاستا - ئاستا ئۆرلەۋاتقان قىزىل قۇياشنىڭ نۇرلىرى سارغۇچ، قىزغۇچ رەڭلەردىن بارغانسېرى نۇرلىنىۋاتاتتى. ئاق لىباسلار بىر نېمىلەرنى دەۋاتقاندەك، بىر ئېغىز سۆزنىلا تەكرارلاۋاتقاندەك، بىرلا ئاۋاز ئاڭلىنىۋاتاتتى. ئۇلار قۇياشتىن چاچراپ چىقىۋاتقان ئوتقا ئۆزىنى ئېتىشاتتى، بىر - بىرىنى يالقۇن ئىچرە باغاشلايتتى. ئۇلار يېقىنلىشىپ بىر - بىرىگە كىرىشتى، كېيىن يەنە بىر تەڭگە ئايلاندى، ھە، ئۇ ئەرنىڭ تېنى ئىدى...

— نېمە قىلاي دەيسىز؟ — دېدى ئۇ. مەن نېمە قىلارىمنى بىلمەي يىغلىۋەتتىم.

سەئىدە خىيالىدىن يۇلقۇنۇپ چىقتى، مومىسىنىڭ سۆزلەپ قەيەرگە كەلگەنلىكىنى بىلەلمەي مومىسىدىن قايتا سورىدى.

— مومىا... سىلەر توختاپ... ئاندىن سىز ئۇنىڭ تەرلەپ كەتكەن ھالىتىنىڭمۇ شۇنچىلىك جەلپ قىلارلىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىڭىز... ئاندىن كېيىنچۇ؟

— ھە؟... مەنمۇ ئۇنىڭدىن كېيىن نېمىلەرنى دېگەنلىكىمنى ئەسكە ئالالمايمەن.

ھىم... ھە... ئۇنىڭ سىزىپ قويغانىدەك تۇم، سۆسۈن كالپۇكلىرىمۇ يېنىك - يېنىك تىترەيتتى. ھالسىراپ كەتكىنىدىن كۆكرەكلىرى بىر كۆتۈرۈلۈپ - بىر پەسىيەتتى. ئۇنىڭ شۇ تۇرقىمۇ تولىمۇ تارتىملىق ئىدى. بىز بىر دەرەخ تۈۋىدە ئولتۇردۇق. تۇيۇقسىز ئاتامنى سېغىنىپ كەتتىم. ئۇنىڭغا قاراپ، بەدەنلىرىنى تىترەك بېسىپ كەتتى. يۈگۈرۈپ يىراقتىكى يوغان بىر تۇپ دەرەخنىڭ تۈۋىگە كېلىپ توختاپ قالدىم. كۆزلىرىمدە ياش لىغىرلايتتى، نېمىشقىكىن يەنە ئارقامغا ئۆرۈلدۇم. بوينۇمغا ئارتى-

لىپ قالغان رومالىمنى بېشىمغا ئارتماقچى بولۇپ بېشىمنى كۆ-
تۈردۈم. قولۇم شۇ كۆتۈرۈلگەن پېتى تۈرۈپ قالدى، رومالىمنى
ئۈرۈپ ئۇچۇرۇۋاتقان كەچنىڭ ئىزغىرىن شامالىرى بۇرنۇمغا ساپ
ھاۋانى ئۈرۈپ تۇراتتى. دەرەخكە يۆلىنىپ، بېشىنى سىڭايان قىل-
غىنىچە ماڭا ۋە ئۆزىگە ئىچ ئاغرىتىۋاتقاندەك، سۇلغۇن تۇرغان
يىگىتكە قارىدىم. شۇ تاپتا ئىككىمىزنىڭ ۋۇجۇدىنى ئاچچىق بىر
يىغا، ئاچچىق بىر جازا قىسماقداۋاتقاندەك، بىچارىلەرچە بويۇن
قىسىپ قالغانىدۇق. ھەقىقەتەنمۇ ھېسسىياتنىڭ دەقىقىلىق ئىس-
يانىغا ئەگەشكەن ھەربىر ئىنسان ھامان بىزگە ئوخشاش ئۆز -
ئۆزىگە ئىچ ئاغرىتىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالىدىكەن، مەن بىچارە،
ئۇ بىچارىگە قاراپ يۈگۈردۈم، ئۆزۈمنى ھەر تامانغا ئۈرۈپ يىغلاش-
قا باشلىدىم. «ۋەيران بولدۇم» دەپ توۋلىدىم، قەلبى غۇبارسىز
نۇرلارغا تويۇنغان، دىلى خەسىدەك يۇمشاق، ھايادىن شاپتۇل چې-
چىكىدەك قىزىرىپ تۇرىدىغان ئىنسانىنى مەن ئازدۇردۇم. ئۇنىمۇ،
ئۆزۈمنىمۇ زار قىلدىم. ئۇنىڭ باشقا بىر ئىنسان بولۇشىغا سە-
ۋەبچى بولدۇم. ئەمما، ئۇ يەنىلا مېنى باغرىدىن ئىتتىرىۋەتمىدى.
بېشىمنى ئاتامنىڭ قولىدەك يەڭگىل سىلىدى. ئاكام گەۋدەمنى
سىققاندەك مۇرەمنى سىقتى، ئانامدەك يۇرىكىگە يۇرىكىمنى باس-
تى. كۆزۈمدىكى زەھەردەك شورلۇق ياشلار قويىنىغا تۆكۈلگەندە،
ئۇنىڭ ئىسسىق تىنىقلىرى يۈزۈمنى سىيپىغاندا، كۆكرىكىدىن
ئېتىلىۋاتقان تەپ نەپەسلىرىمنى قىسقاندا... مەن ئۆزۈمنىڭ
قانداق تۇيغۇلارنىڭ ئازغۇنلۇقى بىلەن بۇ سەپەرگە ئىز سالغىنىم-
نى چۈشەنگەندەك بولدۇم. تۇيۇقسىز كۆز ئالدىمغا ساقاللىرى
نۇرانە تاشلىنىپ تۇرغان، كەڭ يەلكىلىرى ئازراق مۇكچەيگەن ئا-
تام كەلدى. گويا كى تىكەن باغرىدىن يۇلقۇنۇپ چىققاندەك، مېنى
قېرىنداشلارچە پاكىز مېھرى بىلەن تۇتۇپ تۇرغان يىگىتنى كۇ-
چەپ ئىتتىرىۋەتتىم. ئۆڭ تەرەپكە قاراپ ماڭدىم.

— نېمە قىلاي دەيسىز؟

ئۇنىڭغا نېمە دېيىشىمنى بىلمەي قالدىم.

«هه، ئەسلى مۇشۇ يەرگىچە ئاڭلىيالماپتىكەنمەن ـ دە؟» دەپ ئويلىدى سەئىدە.

ـــ ئەمدى قەيەرگە بارىسىز؟ ئۆيدىن قېچىپ بۇ يەرگە كەلـ ـدىڭىز، بۇ يەردىن قېچىپ يەنە قەيەرگە بارىسىز؟ ۋاقىتنى كەينىگە ياندۇرغىلى بولسا ئىدى... ئەمما، بۇلارنىڭ ھەممىسى تەقدىردىن ئەمەسمۇ؟! سىز بۇنى ئۆزگەرتىشكە قادىر بولالمىسىڭىز ئىدى... ئۆيگە قايتىسىڭىز بولىدۇ... ئەمما بۇ نەرسە ئېسىڭىزدە بولسۇن!

ئىزىمدا داڭ قېتىپ قالدىم. ئاشۇ بىر قىسمەت بىلەن مېنى ئون يەتتە يىل پەۋرىش قىلغان، گۆھەردەك ئەزىزلىگەن ئاتا ـ ئانامنى تاشلاپ، ئۇلارنىڭ مېھرى، ۋىجدانى، ئىززىتىنى دەپسەندە قىلغان تۇرسام، يەنە ئۇلارنىڭ چېھرىگە قارىيالايمەنمۇ؟! شۇ خىيال بىلەن گاھ ئاھ ئۇرۇپ، گاھ پۇشايمان قىلىپ كۇنمۇ كەچ بولدى. ھېرىپ كەتكەن يىگىت دەرەخكە يۆلىنىپ ئۇيقۇغا كەتكەندە، مەن تۇيۇش چىقارماي ئۆيگە ماڭدىم. ھەرخىل ئويلار بىلەن بىر ۋاقىتـ ـتا ئۆيۇمنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغىمۇ كېلىپ قاپتىمەن. مەن ئون يەتتە يىلدىن بېرى ياشاپ كەلگەن بۇ ئۆي ماڭا بەكمۇ ناتونۇش بىـ ـلىندى.

ھەيران بولغىنىم شۇ بولدىكى، دەرۋازا ھاڭ ئوچۇق بولۇپ، چىراغلارنىڭ ھەممىسى ئۆچۈك ئىدى...

ھويلىغا ئاستا كىردىم. سۇر باسقاندەك، ھېلى ئۇنىڭغا، ھېـ ـلى بۇنىڭغا ئۇستۇم. ئاتامنىڭ سەزگۈرلۈكىدىن قانداقمۇ قۇتۇلاي؟ ئاتام ياتىدىغان ئۆينىڭ ئىشىكى غىچىرلىدى، يۆتەلگەن تىتىرەك ئاربلاشقاندەك بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ، يۈرىكىمنى قاتتىق بىر يىغا قاپسىۋالدى. ئىشىك ئالدىدا ئاتمىش ياشلاردىن ئېشىپمۇ پۈكلىـ ـنىپ قالمىغان ئاتامنىڭ گەۋدىسى كۆرۈندى. ئاتام بېشىنى كۆتۈـ ـرۈپ ماڭا قارىدى. بەدەنلىرىم سوغۇق تىترىدى.

ـــ كەتكىن! ئاناڭ كېلىپ بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپقۇچە كەت. قارا، بىز سېنى گويا‌كى چوغنى پاختىنىڭ ئارىسىدا ساقلىـ ـغاندەك ساقلىدۇق. ئىشىك ـ تۇتۇلۇككىچە زەنجىرلىدىم. پۈتۈن

هويلا ۋە ئۆيلەردىن يوروقلۇق ئۆچۈرمەي، جىنچىراغنى سەن ئۇ-چۈن كۆيدۈردۈم. ئەمدىچۇ؟ كۆردۈڭمۇ، ئۆيىمىز ئىلگىرى زۇلمەت قاراڭغۇدىمۇ يوروپ تۇرغان بولسا، مانا ئەمدى شۇ قاراڭغۇلۇققا قوشۇلۇپ كەتتى. مەن رازى، كەتكىن، بەختىڭنى تاپقىن!

ئاتامنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى پەسلەپ، يىغىغا ئارىلىشىپ كەتتى. بۇ ياشلارغا قىيماسلىق، ئەپۇ، ئۆكۈنۈش، نەپرەت... ھەممە تۇيغۇ بىراقلا سىڭىپ كەتكەندەك قىلاتتى.

يۈگۈرۈپ بېرىپ ئاتامنىڭ پۇتلىرىغا ئېسىلىپ يالۋۇرۇشنى ئويلىدىم، ھەتتا ئۇنىڭ مېنى ئەپۇ قىلىۋېتىشىگىمۇ ئىشەنچىم بار ئىدى. چۈنكى، ئاتام مېنى ھېسابسىز مۇھەببىتى بىلەن ئىتىرىۋاتاتتى. ئەمما، ئۇلارنىڭ مېنىڭ سەۋەبىمدىن كۆزلىرىنىڭ ئولتۇرۇشۇپ كېتىشىنى، باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئېغىزىنىڭ ئېتىلىپ قېلىشىنى، بېشىنىڭ ساڭگىلاپ قېلىشىنى... كۆرگۈم يوق ئىدى. كەتمىسەم مەنلا ئەمەس بىر ئائىلىلىك ھەممىمىز بىر ئۆمۈر ئوڭايسىز ھالەتتە ياشىغۇدەكمىز. مەن سىرتقا قاراپ ماڭدىم. «ئۆلۈۋېلىشىم كېرەك، ئاتا ـ ئانامدىن ئايرىلىپ ياشىسام... ياق، ياق، ئۇلارسىز ھايات ماڭا تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز، ئۆلۈۋالاي!» دەپ ئويلىدىم. ئۆلۈۋېلىش... بۇنداق قىلىشقا ھەرگىز، ھەرگىز بولمايدۇ! دەررۇ ئۇ خىيالىمدىنمۇ ياندىم. مەن ھەرقانچە بولسىمۇ ئۆلۈۋالغۇدەك بىر ئىش قىلمىدىم دەپ، ئۆز ـ ئۆزۈمگە تەسەللىي بەردىم. كۆزلىرىم تۇمانلاشقان بولسىمۇ، ئەمما ئالدىمدىكى يىگىتىنى ئېنىق كۆردۈم. ئۇ ھارغىنىدىن ئىككى تىزىنى تۇتۇپ تۇراتتى. ئېگىلگەن بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى. ھېچنېمە دېيەلمىدىم. ئۇنسىز ياشلىرىمنى تۆكمەكتىن باشقا نېمىمۇ قىلالايتتىم! بۇ ئامالسىزلىقىمغا قاراپ، تەقدىرىمنىڭ ئاللىبۇرۇن باغلىنىپ كەتكىنىنى ھېس قىلدىم ـ دە، گەپ ـ سۆز قىلماستىن ئۇنىڭغا ئەگەشتىم. ھەر ئىككىلىمىز جىم ئىدۇق. قاراڭغۇدا ۋەھىمىلىك بىلەن كېچە ۋەھىمىسى قوشۇلۇپ كەتكەندەك، ئازراق قورقۇنچمۇ ھېس قىلدىم.

— ئىسمىڭىز نېمە؟

— ...

كۆزلىرىمنى ھېچنەرسىنى كۆرگىلى بولمايدىغان يىراقلار - غا، سوزۇلۇپ ياتقان قاراڭغۇلۇقنىڭ ئەڭ چېتىگە تىككىنىمچە، ئادەتتىكى بىر يولۇچى يول سورىغاندا قىلىدىغان پوزىتسىيەگىمۇ ئوخشىمايدىغان يات تەلەپپۇزدا ئىسمىمنى ئېيتىپ بەردىم. مەندە ھېلىراقتىكى ھاياجانلىق تۇيغۇلارنىڭ قالدۇقىمۇ قالمىغاندەك، سۇس سۆزلىدىم. بۇ قاراڭغۇلۇق، بۇ ئاچچىق سوغۇق، ئورۇن - كۆرپىسىز داق يەر، يېنىمدىكى ھەممە نەرسىمدىن ئايرىغان بىر پارچە ئوت...

ئۆزۈمنى تولىمۇ ھارغىن ھېس قىلدىم. ئادەم يېقىنلاشقىلى بولمايدىغان ھاڭغا يېقىنلاشقان، ھەتتا يېقىنلاشقانسېرى چۆكۈپ كېتىدىغانلىقىنى ھېس قىلىشقا ئۇلگۈرگەن، ئەمما قايتا تالاش ھەرگىز مۇمكىن بولمايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەن چاغدا، ئاندىن رېئاللىق بىلەن قايسى خىل پەردە ئىچىگە يۆگەلگەنلىكىنى بىلىپ يېتىدىكەن...

مومايىنىڭ ئۆلىما - پەيلاسوپلاردەك پاساھەتلىك سۆزلىرى سەئىدەنى چوڭقۇر ئويغا سالدى. ئۇ مومىسىنىڭ يۈزىدە چاقنىغان نۇرنى، ئىشق - مۇھەببەت نۇرىنى كۆرگەندەك بولدى. ئۇ يەنە مو - مىسىنىڭ قاراڭغۇلۇق بىلەن پەرقسىز بولغان كۆز قارىچۇقىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا خۇددى يىگىنىنىڭ ئۇچىدەك كۈچلۈك بىر ئاق نۇرنىڭ يالتىرىشىنىمۇ كۆرگەندەك بولدى. ئۇ نۇر ئاتىسىنىڭ، ئا - نىسىنىڭ ۋە ئاكىسىنىڭ كۈچلۈك مۇھەببەت نۇرى ئىدى. يىگىنە - نىڭ ئۇچىدەك كىچىك نۇر بۇ كۆز يەتكۈسىز تاقىر جاڭگالدىكى بىردىنبىر يورۇقلۇقتەك سۇس شولا چېچىپ تۇراتتى.

تۆتىنچى باب

ــ ئۇنداق قىلما بالام، مەن خۇش بولاي، ئۇنداق قىلما...

ــ ئۆتە، ساقلىلىك كەربالاغا يەتكەندە ماجىراغا ئارىلىشىمەن دېمەي. يۇزۇمگە سانجىلىپ كەتتى، ھېلى بىكار سېنىمۇ...

ــ ياق، بالام! ئايال كىشى ئاجىز، ئۇنى ئۇرساڭ قىساسىنى تارتىپ قېلىشتىن قورقمامسەن؟! تاشلا زەنجىرنى! ۋاي ئىسىت...

ــ زۇۋانىڭنى يىغ قېرى، مانا ئەمىسە...

ئىككى ئەرنىڭ دەتالاشلىرى، ئۇچ ئايالنىڭ چىرقىراشلىرى، باشتىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىۋاتقان قان، قىپقىزىل بويالغان پالتا سېپى، سۇس ئىگراش، تۇزۇكمۇ تولغىنالماي دەقىقە ئىچىدە كۆزى ئوچۇقلا جان تاپشۇرغان ئاجىز ئىنسان، قورقۇنىدىن چەكچەيگەن ياشلىق كۆزلەر، قولىدىكى زەنجىر بوينىغا يۆگىشىپلا تۆت پۇتلۇق كۇل رەڭ ئۆچكىگە ئايلىنىپ قالغان نىجىس روھ، نىجىس تەن...

سەئىدە ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. گويا ئۇ بىر توپ ئۆلۈك ئۆچكىلەرنىڭ جەسەتلىرى ئاستىدا دەسسىلىپ قالغاندەك «ھۇشت، ھۇشت» دەپ كەتتى. ئۇيقۇسى سەگەك مومايى چاچراپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، سەئىدەنىڭ ئۆرە تۇرۇپ، بىر نېمىلەرنى ئىتتىرگەندەك قولىنى ھەريان پۇلاڭلىتىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى.

ــ سەئىدە! نېمە بولدۇڭ بالام؟

سەئىدە بىر سىلكىنىپ ئۇيقۇسىدىن ئويغاندى ـ دە، مومىسىنى كۆرۈپ پۇلاڭشىپ تۇرغان قولى ئىزىغا چۈشتى.

ــ چۈش كۆرۈپتىمەن...

ــ نېمە چۈش؟

— بىر توپ ئاپئاق ئۆلۈكلەر ياتقۇدەك. ئۇستىگە نۇرغۇن كۈل رەڭ ئۆچكىلەر چىقىپ قالايمىقان دەسسەپ، پېتىقلاۋاتقۇدەك، مېنىمۇ دەسسەۋاتقۇدەك، ئۇلارنى ھەيدىۋېتەي دەپ...

مومای ئېغىر پۇشۇلداپ قويدى. كۈل رەڭ ئۆچكە، چىرايلىق ئوغلى...

مومانىڭ پەرىشان چىرايىغا قاراپ سەئىدەنىڭ كۆڭلى يېرىم بولدى. مومای ئوغلىنى ئويلاپ قالدى. ئۇ ئېرىدىنمۇ سۇباتلىق، ئاجايىپ كېلىشكەن يىگىت ئىدى. يۇرتنىڭ چوڭ ـ كىچىك، ئەر ـ ئايال ھەممىسى ئېغىزلىرىنى ئېچىشىپ ئۇنىڭغا قاراپ قالاتتى. مانا ئەمدى ئۇ بىر كۈل رەڭ ئۆچكىگە ئايلىنىپ قالدى. مومای بوغۇزىغا كەلگەن ياشنى زورىغا يۇتۇۋەتتى ـ دە، تاغارنى يەنە ئۆشـ ـنىسىگە ئارتتى. ئۇچىنچى كېچىمۇ ئەنە شۇنداق ئۆتۈپ كەتتى. بەلكىم ئەتە ۋە ياكى مەڭگۈ يېتىپ بارالماسلىقىمۇ مۇمكىن بولغان بۇ سىرلىق سەپەر ئۇلاردىن يىراقلاپ تۇراتتى.

مومای ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزماقچى بولغاندەك، گەپ قىلىش ئۈچۈن ئاغزىنى ئۆمەللىتىۋېدى، سەئىدە ئېغىر بىر ئۇھ تارتتى.

— ھېكايەمنىڭ داۋامىنى ئاڭلىغۇڭ يوقمۇ؟

سەئىدەنىڭ كۆزلىرى ئاچ قالغاندا قولىدا بىر بۇردا نان پەيدا بولۇپ قالغان ئادەمنىڭ كۆزلىرىدەك يېنىپ كەتتى.

— ھەئە... ئاڭلىغۇم بار، ئاڭلايمەن! سۆزلەپ بېرەمسىز؟

— ھىم... شۇنداق قىلىپ ئىككىمىز قول تۇتۇشقىنىمىزچە ئالدىمىزغا يول ئالدۇق. بىر ئاش پىشىم ماڭا ـ ماڭمايلا بىر چوڭ دەرۋازىغا كېلىپ توختاپ قالدۇق. دەرۋازىنىڭ ئېسىل نەقىشلـ ـرىگە قاراپ ھەيران بولغىنىمدىن ئاغزىم ئېچىلىپلا قالدى. نېـ ـمىشقا دەمسەن؟

دەرۋازا ئىككى قاناتلىق ئىدى. ھەر ئىككى قانىتىنىڭ ئۈس ـتىگە بىر ـ بىرىگە قاراپ ئاغزىنى يوغان ئېچىپ تۇرغان سۇ ـمۇرغىنىڭ سۈرىتى چۇشۇرۇلگەن بولۇپ، چىشلىرى كۈمۈشتەك

پارقىرايتتى. كۆك رەڭ بىلەن سىرلانغان بەدىنى دولقۇنسىمان تۈكلەرگە ئوخشاش تۈيغۇ بېرەتتى. قۇيرۇقى ئۇزۇن سوزۇلغان بولۇپ، پۈتۈن هويلا شۇ قۇيرۇق بىلەن قورشالغانىدى. دەرۋازىنىڭ ئاستى تەرىپىگە بىر جۈپ چايانىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەنىدى. بۇ چايانلارنىڭ تىللىرى ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ، قىزىلدا سىرلانغانىدى. بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇراتتى. چايانىڭ قۇيرۇقىمۇ هويلىنى قورشاپ تۇراتتى. ئىككى قاناتنىڭ يۈزىگە قارايدىغان بولسا، هەممە يېرى نەقىش بىلەن تولغانىدى. بۇ يەردىن بىر جۈپ تۇز، بىر جۈپ سۇمۇرغ، بىر جۈپ كاكۇك، بىر جۈپ گۈل... هەممە جانلىقنىڭ جۈپتى تېپىلاتتى. هەممىسىنىڭ قانات گىرۋەكلىرىگە ئالتۇن رەڭ يالىتىلغان بولۇپ، هەقىقەتەنمۇ ئۆز گۈزەللىكى بىلەن كۆزنى قاماشتۇراتتى. بىز بىر - بىرىمىزگە قاراپ ئىچىگە كىرىشكە جۈرئەت قىلالمىدۇق. ئەمما، دەرۋازا ئالدىغا كەلگەندە، هەر ئىككىلىمىز كىرىپ بېقىشقا قىزىقىپ قالدۇق.

— نېمە ئادەمسىلەر؟

ئىككىلىنىپ تۇرغاندا تۈيۈقسىز ئاڭلانغان بۇ ۋەھىمىلىك ئاۋاز هەر ئىككىمىزنى چۆچۈتۈۋەتتى. مەن شۇئان ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى ئاتتىم. كۆزۈمنى چىڭ يۇمۇۋالدىم. ئۇ يۈرەكلىك هالدا ئارقىسىغا ئۆرۈلدى، مەنمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆرۈلدۇم.

قاپقارا ئىشتان كىيگەن، ئۇزۇن كۆڭلىكى تىزىغىچە چۈشكەن، بېشىغا قېلىن قارا رەخت چىگىۋالغان، تېرىسىمۇ قارامتۇل بىر ئەرنىڭ ئەتراپىدا ئون نەچچە قاپقارا ئىت تۇراتتى. ئۇ بىزنىڭ تۇرقىمىزغا قاراپ كۈلۈپ كەتتى. بايىقى قورقۇنچلۇق ئاۋازنىڭ ئەكسىچە تولىمۇ خۇش پېئىللىق بىلەن بىزدىن ئەھۋال سورىدى:

— ۋاي، خۇش كەپسىلەر، بالىلىرىم، بۇ يەردە تاغ يوق، سىلەر يولدىن ئېزىپ يۈرەمسىلەر؟

ئۇنىڭ ئاۋازى غاراڭ - غۇرۇڭ بولۇپ، ئاڭلىماققا غەيرىي تۇيۇلاتتى. باشتا گېپىنىمۇ تازا چۈشىنەلمىدىم. ئۇ قارا كىيىملىك كىشى بىلەن كۆرۈشكىلى مېڭىۋىدى، دەررۇ رومالىم بىلەن يۈ-

زۇمنى ياپتىم.

ــ ئىسمىم يەھياجان، بۇ يەردە مۇشۇ بىر ئۆيلۇكلا ئادەم بار. بىز بۇ يەردە تۆت ئەۋلادتىن بېرى ياشاپ كېلىۋاتىمىز. بۇ يەرگە نۇرغۇن ئادەملەر كېلىپ ـ كېتىپ تۇرىدۇ. بىزنىڭ بۇ كۆلبىمىز ئويمانلىق بولۇپ، ئىككى تاشقىن بويىنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدۇ. شۇڭلاشقا كارۋان ئۇزۇلمەيدۇ، بىراق...

ــ بىراق نېمە؟ ئاتا...

ئۇ گېپىدىن توختاپ قالغان قارا كىيىملىك كىشىدىن سو - رىدى.

ــ بۇ يەرگە سىلەردەك ياشلار، يەنە كېلىپ ئايال زاتى كېـ - لىپ باقمىغان.

بەدىنىم شۇرراپ قىلىپ كەتتى. بۇ ھويلىدا مەندىن باشقا ئايال زاتى يوقمىدۇ، دەپ ئويلاپ بەدىنىمگە تىترەك ئولاشتى.

ــ ئاتا، بىز كىچىك بالا ئەمەس، ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم.

ئۇنىڭ سۆزىدىن قاتتىق چۆچۈپ ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇنىڭ تەمكىن تۇرقىنى كۆرۈپ يەرگە قارىۋالدىم.

ــ ئوھوي... قوشماق بالىلىرىمىزغا مۇبارەك، قېنى، ئۆيـ - گە...

مەن ھېچنېمىنى كۆرەلمىگەچكە ئۇلارغا ئەگىشىپ مېڭىۋەر - دىم. ئۆيلەردىن كونا ياغاچ، سۆڭەك پارچىسى، تۆمۈر دېتى پۇرايـ - تى. ئۇ ماڭا:

ــ ئۇ ئۇستىگە چىقىپ كەتتى، ــ دېدى.

مەن رومالىمنى ئېلىۋېتىپ كۆزۈمنى يوغان ئېچىپ ئەتراپقا قارىدىم. ھەممە نەرسىسى كونىراپ كەتكەن بۇ ئۆي تولىمۇ جىم - جىت ئىدى. ئۆينىڭ ياغاچلىرى، جاھازلىرى تولىمۇ قارا بولۇپ، يەرمۇ سۇيۇق توپا بولۇپ كەتكەنىدى. مەن ھەيرانلىق ئىچىدە تام - تورۇسلارغا قارىدىم. باشقا ئىشلارنى ئويلاشقا جۈرئەت قىلالمـ - ىدىم.

ــ ئانامنىڭ يېنىغا مەرھەمەت قىلىڭلار.

ياغلىقىمنى تۇزەشتۇرۇپ يۇزۇمنى تېخىمۇ چىڭ يۆگىدىم. بىز يەنە بىر ئاز مېڭىپ توختىدۇق.

— مەن ئاتىڭىزدەك ئادەم، يۇزىڭىزنى ئېچىۋېرىڭ.

— ئاچقىن بالام.

بىر ئايالنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن يۇرىكىم ئىزىغا چۈشتى.

ئۇ چۈمبىلىمنى قايرىپ قويدى. مەن ئالدىمدىكى تىزىغىچە ئەدىيال يېپىلغان، قارىداپ كەتكەن ياغاچ سۇپىدا باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرغان، قاپقارا كىيىملىك ياشانغان ئايالغا قاراپ تۇرۇپ قالدىم. نېمىدېگەن تۇغما‌س قارىلار بۇ! بۇ يەردىمۇ جىنچىراغ يورۇقىدىن باشقا ھەممە نەرسە قارا ئىدى.

ئايالنىڭ يۈزى بەكلا سۇزۇك ۋە نۇرلۇق بولۇپ، ئۆزىنى ئوراپ تۇرغان قارا رەڭلەر ئىچىدە يالىلداپ تۇراتتى. ئايال قارىماققا سەكسەن ياشلاردىن ئاشقان بولۇپ، شۇنچىلىك ئاجىز كۆرۈنەتتى، ئاۋازىمۇ زەئىپ ئىدى.

مەن ئەيمىنىش ئىلكىدە بېرىپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردۇم، قولۇمنى ئۇ سىيلاشتۇرۇپ تۇتتى، شۇندىلا ئۇنىڭ ئەما ئىكەنلىكىنى سەزدىم. بىرخىل ئىللىق سېزىم ۋۇجۇدۇمغا تارىدى.

— مەن سەكراتتىكى ئادەم! ئۇ دۇنيانىڭ ئادىمى! ئوغلۇم بىلەن يالغۇز ياشاپ كەلگىنىمىزگە مانا ئوتتۇز يىل بوپتۇ. قەدىناسىم ئوغلىمىز ئون بىر ياشقا كىرگەندە قازا تاپقانىدى. شۇنىڭدىن بۇيان تولا يىغلاپ، ئىككىلا كۆزۈمدىن ئايرىلدىم. ھازىرغىچە ئوغلۇم ھالىمدىن خەۋەر ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ. قېرىلىق يەتكەندىن كېيىن ئىككى كۆزۈمگە قوشۇلۇپ، ئىككى پۇتۇمدىنمۇ ئايرىلدىم. نۇرغۇن چوڭ ـ كىچىك كارۋانلار ئۆتۈپ تۇرىدۇ. بىزلەرنى يالغۇز قويمىغان دۇنياغا شۈكۈر ئېيتىمەن، مانا ئەمدى، سەكراتقا چۈشكەندە بولسىمۇ ئادەمگە قانمىغان يۇرىكىمنى قانسۇن دېگەن چېغى، سىلەرنى خۇدا يەتكۈزدى، قانچە ئۇزۇن تۇرالارسىلەر بالىلىرىم؟

ـــ سىلى خالىسلا، قانچىلىك تۇرغۇدەك بولسا، شۇنچىلىك تۇرىمىز، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ رەھمەت ئوغلۇم، مەن كۆز يۇمغۇچە تۇرالارسىلەرمۇ؟ ئا-دەمنىڭ پۇرىقىغا شۇنچىلىك زار ئىدۇق، ئۆلۈكۈمنى ئوغلۇم يال-غۇز ئۇزاتمىسىكەن، دەيمەن! يالغۇز ياشاپتىمەن، يالغۇز ئۇزىتىل-سام، كۆزۈم ئارقامدا قالمىسىكەن، دەيمەن.

مومايىنىڭ شۇ بىر ئېغىز سۆزى بىلەن بىز شۇ يەردە تۇرۇپ قالدۇق. مومای نەق يەتمىش كۈندىن كېيىن جان ئۈزدى. بىز زار يىغلىشىپ ئۇنى ئۇزاتتۇق. مەن يەتمىش كۈن ئاشۇ ئانىمىز بىلەن بىر كارىۋاتتا يېتىپ - قوپتۇم. چوڭ - كىچىك تەرتىتىگىمۇ مەن باردىم. ئۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا ماڭا مۇنداق دېگەنىدى: «ئېرىم پە-رىشتە سۈپەت ئادەم ئىدى، سېنىڭ ئېرىڭ ئۇنىڭغا ئوخشاپتۇ. ئۆمرى ئوخشىمىسۇن! سەن بۇ يىگىت بىلەن مەڭگۈلۈك بەختىيار، ئايرىلماس قەدىناسلاردىن بولۇپ كەت. بۇ يەردىن چوقۇم كې-تىڭلار، يەھياجان بالامۇ سىلەر بىلەن بىللە كەتسۇن! ئادەمسىز چۆلدە ياشىماي، جان بار يەردە ياشىسۇن! سەن ھەقىقەتەنمۇ بەخ-تىڭنى تېپىپسەن قىزىم!»

مومای سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، چىرايى ئۆزگىرىپ كەت-تى. مۇڭ بىلەن قوشۇمىسىنى تۇردى. ئادەمسىز جايىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. شۇنچىلىك ۋەھىمىلىك، شۇ-چىلىك ئازابلىق، شۇنچىلىك مەنىسىز... مانا ئۇ ھازىر نەۋرىسى بىلەن ئادەمسىز جايغا قاراپ كېتىۋاتىدۇ. زاراتگاھلىق! مومايىنىڭ ۋۇجۇدى سوۋۇغاندەك بولدى.

ـــ مومـا، قورسىقىم ئاچتى...

مومىسىنىڭ چىرايىغا چىقىپ قالغان ۋەھىمىنىڭ روشەن ئالامەتلىرى سەئىدەنمۇ بېسىۋالغاندەك قىلاتتى.

ـــ ھە... ھەئە، مېنىڭمۇ ئاچقاندەك قىلىدۇ...

مومای توختاپ تاغارنى ئاچتى - دە، رومالغا چىگىلگەن نان ئۇۋاقلىرىنى ئالدى. جىمجىتلىقنىڭ ۋەھىمىسى بۇلارغا ئايان بول-

غاچمىكىن، موماي يەنە ئېغىزىنى ئاچتى.

ــ كېيىن بىزنىڭ قەيەرگە بارغىنىمىزغا قىزىقمامسەن؟

سەئىدە مومىسىنىڭ سەرگۈزەشتلىرىنى ئاڭلاپ، بۇ ۋەھىمە-نىڭ سۇرىنى ئويلىماسلىققا تىرىشتى.

ــ كېيىن نەگە بارىدىڭلار؟

بىز نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئارتىپ يۇرۇپ كەتتۇق! ھېلىقى قارا، يوغان ئىتلار ھەقىقەتەنمۇ يوڭ كۆتۈرۈشكە بەك ئەسقاتتى. ئىككى كۈن يول يۇرۇپ بىر قاياق كوچىغا كەلدۇق. ئۇ دەل ھا-زىر بىز تۇرۇۋاتقان جاي ئىدى. يول ئۇستىدە يېرىلىپ تۇرغان، بىر كۆك قوغۇننى كۆرۈپ، ئۇ ئادەم: «بىز مۇشۇ جايغا جايلىشايلى» دەپ تۇرۇۋالدى. ئەسلىدە ئۇ بۇرۇن ئاتا ـ ئانىسى ئاچلىقتىن قازا قىلغان قوۋمنىڭ پۇقراسى ئىكەن. ئۇلار ئۆلۈش ئالدىدا ئون توققۇز پەرزەنتىگە قەيەردە خورما چاغلىق ئېغىزغا سالغۇدەك نەر-سە بولسا...

ــ ھەا ــ دەۋەتتى سەئىدە بوۋىسى ئېيتىپ بەرگەن رىۋايەت ئېسىگە كېلىپ، ــ مەن بىلىمەن. بوۋام سۆزلەپ بەرگەن، ئۇنداقتا ئۇ ئادەم...

ــ ھەئە، ئاشۇلارنىڭ تۆتىنچى ئەۋلادى ئىكەن.

ــ ھە...

ــ شۇنداق قىلىپ بىز ئۇ يەرگە ئىككى ئېغىزلىق ياغاچ كەپە ياسىدۇق. كەپە ياساپ بولۇپ، نەرسىلەرنى جايلاشتۇرۇپ بول-غان كۈنى كەچ، يەھياجان ماڭا: «يەتمىش ئىككى كۈندىن بېرى ئېرىڭنىڭ خىزمىتى ۋە ئىختىيارىدا بولالمىدىڭ. ئانامنىڭ ھالى-دىن خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن ھەر ئىككىڭلار كۆپ سەۋر قىلدىڭلار! ئاپىرىن، ئانام دېگەندەك، ئېرىڭ ئاجايىپ ياخشى ئەركەككەن. ئەمدى سىلەرنىڭ بەختلىك كۈنۈڭلار باشلاندى» دېدى ۋە بوۋاڭنىڭ بارلىق نەرسىلىرىنى مەن ئۆزۈم ئۈچۈن ھازىرلىغان خانىگە ئە-كىرىپ تىزدى. ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالماي تۇرسام ئەلھەم كىرىپ كەلدى. ئۇمۇ ماڭا غەيرىي كۆرۈنۈپ كەتتى. نېمە-

دندۇر خىجىل بولغاندەك بىر قىزىرىپ، بىر تاتىرىپ، بىر ئېسلىپ سورىغان گەپلىرىمگە تۇزۇكمۇ بىر نەرسە دېگىلى ئۇنىمىدى. ئۇ مېنىڭ ھەيران بولغان چىرايىمغا قاراپ «قورقماڭ» دەپلا قويدى. مەن «نېمىدىن؟» دەپ سورىۋېدىم، ئۇ «سىز بىلمەمسىز؟» دەپ سورىدى. مەن تېخىمۇ گاڭگىراپ «نېمىنى؟» دەپ سورىدىم. ئۇ كۈلۈپ سالدى ـ دە، گەپ قىلماي چىقىپ كەتتى. كەچ كىرىپ، ئۇ قايتىپ كىردى. ئەلھەم ئۆزىنىڭ ئورۇنلىرىنى بۇلۇڭ تەرەپكە راسلاپ تامغا قاراپ يېتىۋالدى. مەن ئورنۇمنى يىراقراق راسلاپ ياتتىم. ئارىلىقىمىز خېلىلا يىراق، يەنە تېخى نۇرغۇن تىزىشقا ئۇلگۈرمىگەن جابدۇقلار ئارىمىزدا دۆۋىلىنىپ تۇرغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆرۈلۈپ ـ چۆرۈلۈپ ئېغىر تىنىپ ئۇخلىيالمىغىنىنى سېزىپ تۇردۇم. شۇ سەۋەبتىن خېلىلا ھېرىپ كەتكەن بولسامۇ خېلى ۋاقىتقىچە ئۇخلىيالمىدىم.

تاڭ ئاتتى. ئورنۇمدىن تۇرۇپ قارىسام، ئەلھەم تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. ھېلىقى كونا ئۆيدىكى چېغىمىزدا، ھەر كۈنى سەھەردە ئەھۋال سوراپ كىرىدىغان يەھياجان ئۇ كۈنى خېلى بىر ۋاقىتقىچە كىرمىدى. ئەلھەم ئادەتتە ماڭا خېلى گەپ قىلىپ بېرەتتى. مانا ئۇنىڭمۇ تىلى قىسىلىپ چىشىغا كىرىپ قالغاندەك، تامغا بېشىنى چاپلاپ ئولتۇراتتى. بىر چاغدا ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپلا گۈلدۇرلەپ چىقىپ كەتتى. ئۇ خېلى بىر ھازاغىچە كىرمىدى. ياڭىدىكى يەھياجان ئۇچۇن ھازىرلىغان ئۆيدىن ئىككى ئەرنىڭ ـــ ئەلھەم بىلەن يەھياجاننىڭ بوشقىنا ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇردى. ئۇلار خېلى ئۇزۇن گۇدۇڭشىدى. مەن ئۇلارنىڭ مەندىن مۇنچە يوشۇرۇن نېمە ئىشلارنى قىلماقچى ئىكەنلىكىنى بىلمىدىم. بۇ غەيرىيلىكلەرگە قاراپ ئىچىم تىتىلدىدى. بۇرۇن تۆتىمىز بار چاغدا، ھەمىشە مېنى كىچىك كۆرمەي ھەممە ئىشنى ئۇقتۇرۇپ مەسلىھەت بىلەن قىلاتتى. شۇلارنى ئويلاپ تۇرسام ئۇلار ئىككىسى خانىگە كىرىپ كېلىشتى.

يەھياجان بېشىغا ئاق خەسە يۆگىۋالغان بولۇپ، قارا كىيىم-

لىرى ئۇستىدە جىلۋە قىلىپ تۇراتتى. ئۇ كىرىپ بۇلۇڭدا ئولـ
تۇردى، ئۇزۇنغىچە ھېچنېمە دېمىدى، كېيىن بىزنى ئالدىغا كېـ
لىپ ئولتۇرۇشقا بۇيرىدى.

ــ نىكاھدىن ئاۋۋال ئىككى تەن بىر ـ بىرىگە ھارامدۇر، نىكاھ ئەنە شۇ ھارام تەننى بىرلەشتۈرۈپ ھالالغا ئايلاندۇرىدۇ. نىكاھلانمىغۇچە بىر ئادەمنىڭ روھى پۈتۈنلەنمەيدۇ. مانا ئىكـ كىنىڭلارنىڭ يېڭى بىر ھاياتى باشلاندى! بىر ـ بىرىڭلارغا مەڭگۈ سادىق بولۇپ بىر جۈپ قوشماق مېغىزدەك ياشاڭلار.

يەھياجاننىڭ يەنە نېمىلەرنىدۇر دېگۈسى بارىدەك، ئەمما دېـ يەلمەيۋاتقاندەك پات ـ پات گېپىنى قىرىپ قويياتتى. ئۇ كېيىن بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي چىقىپ كەتتى. ئىككى بۇلۇڭدا ئىككى جان يېڭى رېئاللىقنىڭ ئىسكەنجىسىدە قىينالماقتا ئىدى.

كەچ كىردى، بىز ھەر ئىككىمىز بېشىمىزنى كۆتۈرمەي ئولتۇردۇق. بىردەمدىن كېيىن ئەلھەم ئېغىرلاشقان قەدەملىرىنى ئىشىك تۈۋىگە ئالدى. تاراقشىپ ئىشىك يېپىلدى. قۇلۇپلانغان ئىشىك زەنجىرى بوشقىنا جىرىڭلاپ، يېڭى ھاياتلىقتىن سىگنال چېلىپ ماڭا ئىشارە قىلىۋاتقاندەك، يۈرىكىم قۇلىقىمغا ئېسىپ قويۇلغاندەك دۈپۈلدىدى. مەن شۇ دەقىقىدە روھنىڭ روھقا، تەننىڭ تەنگە، قەلبنىڭ قەلبكە، تىنىقنىڭ تىنىققا... قانداقتۇر بىر سىر ـ لىق ھېكمەت بىلەن كۈچلۈك تەلپۈنىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

مومايىنىڭ شەلپەردەك قىزارغان، قورۇق باسقان چىرايىدىن ئاتمىش ياشتىن ئاشقان قېرىلىق تۇيغۇلىرىدىنمۇ تاتلىق بىر خىل سېزىم، خجىللىق ۋە تارتىنىش چىقىپ تۇراتتى.

ــ بوۋامنىڭ سېنى پاختىنىڭ ئىچىدە چوغ ساقلىغانىدەك، ساقلىدۇق دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەندەك بولدۇم.

سەئىدە مومىسىنىڭ ئارقىسىدىن نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭلـ ىمىدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ئۆزىمۇ چۈشەنمەيدىغان بىرخىل تۇيغۇلارغا غەرق بولغانىدى. ئۇنىڭ كاللىسىدىن ئەر قەۋمى، نىكاھ، پاختا ئىچىدىكى چوغ... دېگەن ئۇقۇملار غۇۋا ئۆتتى. ئۇ ئۆز ئەقلىگە ۋە

يېشىغا ماس كەلمىگەن بۇ ساۋاتلارنى چۈشەنمەيمەن دېيەلمەيتتى. ئۇنىڭ ئەمدى خىيالىنى چاچقۇسى كەلمىدى. ئۇ مومىسىغا قارىدى. مومانىڭ يۈزىدىكى قىزىللىق تېخى ئۆچمىگەنىدى.

ــ ئاتام مېنى ھەيدەپ چىقارسا، ماڭا مېھرى يوق ئوخشايدۇ دەپتىمەن، ئەمما ئۇ ماڭا تۇن ـ تۇنلەپ، يىقىلىپ تۇرۇپ بەخت تىلىگەنىكەن. مەن بوۋاڭ بىلەن ئۆتكەن ئۆمرۈمنىڭ ھەر دەقىقىسىنىمۇ بەخت ئىچىدە ئۆتكۈزدۈم، دېيەلەيمەن. ئوغلىمىزنى تۇغقان چېغىمدا، بوۋاڭ خۇشاللىقىدا ئۆزىنى قويارغا جاي تاپالماي قالغانىدى. كۈلكە بىزنىڭ كەپىدىنلا تاراۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. بوۋاق يېنىمدا بولسىلا، ھەربىر يىغىسىدىمۇ كۈلكە ساداسىنى ئاڭلىغاندەك ھېس قىلاتتىم. ئۇنىڭ چېھرىگە قارىسامىلا، يۈزۈمگە تاتلىق تەبەسسۇم تارايتتى. ئەمدى... ئەمدى ئۇ يوق... ئۇ ئۆز پۇشتىنىڭ قولىدا يوق بولدى. ئۆزۈمنى ئۇرۇپ، كاچاتلاپ، يەرنى تىلغاپ، مەيدەمنى يارسامۇ ئۇنى قايتۇرۇپ كېلەلمەيمەن. قايتىپ كەلمەيدۇ...

مومانىڭ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى. ئۇن سېلىپ، ھۆركىرەپ يىغلىغۇسى، قوشاققا قېتىپ يىغلىغۇسى، ئىسمىنى توۋلاپ، تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىپ... يىغلىۋالغۇسى بار ئىدى. ئەمما ئۇ ئۇنداق قىلمىدى، ئۇ ئىچىگىلا ھېقىقداپ يىغلىدى. مومىسىنىڭ ئېقىۋاتقان ياشلىرىغا قاراپ سەئىدەنىگىمۇ كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى. بۇ ياشلار بىر ئادەمنىڭ مۇسىبىتى ئۈچۈن ئېقىۋاتقان بىلەن، بۇلاردىكى تۇيغۇ ۋە مەنە ئوخشىمايتتى.

چىكتى چۈشىنىڭ كۈچلۈك ئاپىتىپى يەرنى تېشىۋېتىدىغاندەك، تاغنى كۆكۈم ـ تالقان قىلىۋېتىدىغاندەك، سۇنىمۇ كۆيدۈرۈۋېتىدىغاندەك... ئاجايىپ قىزىق ئىدى. ھەي... سوغۇقتا قېتىپ مۇز بولۇشقا چىدىغىلى بولمىدىكەن، ئەمما ئاپتاپنىڭ كىچىككىنە زەررىسىگە چىدىغىلى بولمايدىكەن. غەمسىز ئۈچۈپ يۈرگەن قۇزغۇنلارنىڭ زامان، ماكان بىلەن مۇناسىۋەتسىزدەك خاتىرجەم ئۇچۇشلىرى نېمىدېگەن ئەركىن ـ ھە!

سەئىدە قىزىق تەپ تۆكۈۋاتقان قۇياشقا قارىدى. گويياكى مېڭىسى ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك قىزىيتتى. سەئىدە بېرىپ مومىسىنىڭ بېشىنى قامالالاپ مەيدىسىگە قويدى. ئىچىگە تىنىپ، بۇ قۇلداۋاتقان مومای قىزنىڭ ئاجىز باغرىنى ئەزدى. سەئىدەنىڭ ياشلىرى مومايىنىڭ بېشىغا يامغۇر تامچىسى تارىلاۋاتقاندەك تۆكۈلەتتى. كۈچلۈك قۇياش تەپتى ئۇلارنىڭ كۆز يېشىنى قاينىتىۋەتكەندەك، ياش سىرغىۋاتقان يۈزلەر كۆيۈپ ئېچىشاتتى.

ئۇلار يەنە يولغا چىقتى. ئۇلارنىڭ نېمىلەرنى خىيال قىلىۋاتقىنىنى بىلگىلى بولمايتتى. كۆزلەر تولىمۇ يىراقلارغا تىكىلگەن بولۇپ، تىللار مەجرۇھتەك ئۇن - تىنسىز ئىدى. مانا، يەنە كۈن ئولتۇراي دېدى. ئەمما نە زاراتگاھلىق، نە شەيخىنىڭ كەپسى... كۆرۈنمەيتتى.

— مە.. مەئە... مە...

ئىككىيلەن تەڭلا ئارقىسىغا بۇرۇلدى. يان تەرەپتىكى دۆڭدە بوينىغا قاپقارا قېلىن ھەم يوغان زەنجىر سېلىنغان بىر كۇل رەڭ ئۆچكە بېشىنى كۆتۈرەلمەي ئۇلارغا يۈزلىنىپ تۇراتتى. غاراڭ - غۇرۇڭ ئاۋازدا سەت مەرەيتتى. سەئىدە قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئۇنىڭغا بىر ھازا قاراپ تۇردى. گەرچە ئون نەچچە قەدەم يىراقلىقتا بولسىمۇ، قىزارغان كۆزلىرىنى، ساڭگىلىغان تىللىرىنى، كىرەشىپ قالغاندەك كۆرۈنىدىغان چىشلىرىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئۇ قانسىراۋاتقان، ئۆلۈۋاتقان سېزىملار ئىچىدە ئۆز تومۇرىدىكى قانىنىڭ ئىگىسى بولغان مۇنۇ كۇل رەڭ ئۆچكىگە قانداق تەرزدە ئىپادە بىلدۇرۇشنى بىلەلمىدى. ئەركەكلەر ئارىسىدىكى ئەركەك، ئار-زۇلۇق، قاۋۇل، كېلىشكەن شۇ يىگىت ئەمدىلىكتە مۇنۇ كۆرۈمسىز مەخلۇققا ئايلانغانىدى. سەئىدەنىڭ تىلى، قىلىقى، تۇيغۇلىرى ھەققىدە غۇۋا بىر ئەسلىمىگە قايتتى - دە، «بۇ ئۇنىڭغا ھەقلىق!» دەۋەتتى.

باغرى ئېزىلگەن مومايىنىڭ ياشلىرى تۆكۈلەتتى. توققۇز ئاي قورساق كۆتۈرۈپ، بۇ دۇنياغا ئاپىرىدە قىلغان گۆھىرى، جېنى

مۇشۇ ئىدى. ھەممىسىنىڭ كۆزى تىكىلگەن ئوغلى مۇشۇ ئىدى. كۆزلىرى يوغان، چىرايلىق ئوغلى بىلەن ئاۋۇ دۆڭدىكى كۆزلىرى قىزغۇچ، كۈل رەڭ ئۆچكە قارىماققا بىر - بىرى بىلەن قىلچىلىك مۇناسىۋىتى يوق ئىككى مەۋجۇتلۇق، ئىككى جانلىق... ئەمما ھازىر بىر روھنىڭ ئىككى خىل شەكىلدە زاھىر بولۇشىدەك قىلاتتى...

سەئىدە ئۇنىڭغا قاراپ كۆزىنى چىمچىقلاتمىدى، ئۇ ئۆز ئاتىسىنىڭ ۋۇجۇدىنى، قىسمىتىنى كۆرۈپ تۇرغاندەك قىلاتتى. بىر ھازا شۇ نۇقتىغا تىكىلىپ ھەممىگە جاۋاب تاپقاندەك ئېغىر بىر ئۇھسىنىپ قويۇپ، ئۇنىڭغا يەنە كەينىنى قىلىۋالدى. ئۇ قانداق تۇر شۇ رېئاللىققا «خوش» دەۋەتكەندەك، ئۇنى قايتا ئويلاشنىڭ ھاجىتى قالمىغاندەك كۆزىنى چىڭ يۇمدى.

مومىسىنىڭ ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقان ھالىتىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بەدىنى «شۇررىدە» ئېرىگەندەك بولدى. كۆزلىرىگە يىغا ئولاشقان بولسىمۇ، ئۆزىنى قاتتىق تۇتۇۋالدى - دە، سەپەرنى داۋام قىلدى. ئۇنىڭ چوڭ - چوڭ قەدەم ئېلىپ كېتىۋاتقان پۇتلىرىنىڭ تىترەپ تۇرغانلىقى ئېنىق بىلىنىپ تۇراتتى.

مومايمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ياشلىرىنى لېچىكىنىڭ بۇرجىكىدە سۈرتۈۋېتىپ، تاغارنى ئۆشنىسىگە ئارتتى. سەئىدەنى بىر كۈچ، بىر ئوت كەينىگە قاراشقا شۇنچە مەجبۇرلىغان بولسىمۇ قەتئىي كەينىگە ئۆرۈلمىدى.

— مە... مە...

ئۆچكە ئەنسىز چىرقىرىدى، ھەر ئىككىلىسى كەينىگە تېزلىك بىلەن قارىۋىدى، ئۆچكە كۆرۈنمىدى. ئۇ خۇددى يۇرىكىدىن بىر نەرسە چىقىپ كەتكەندەك ئۆزىنى يەڭگىل ۋە سالقىن ھېس قىلىپ قالدى. ئەمما، ئۇنى ھېلىدىن بېرى قىستاپ كەلگەن يىغا ئاخىر پارتلىدى. ئۇ بىر ھازا يىغلاپ ئىچىنى بوشىتىۋالغاندىن كېيىن، يېنىك بىر تۇيغۇنىڭ ئەللەيلىشىدە كۆزىنى يەنە بىر قېتىم چىڭ يۇمدى.

تۇيۇقسىز سەئىدە ئالدىرىماسلىقنى ئويلاپ قالدى. ئۇ مەن-زىلگە قاچان يېتىپ بارغۇدەك بولسا، شۇ چاغ يېتىپ بارىدىغانلىقىنى، ھەرقانچە ئالدىرىسىمۇ، مەنزىلنىڭ ئالدىرىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. مومايىنىڭ قىزارغان، خۇنۇك كۆزلىرى نەۋرىسىنىڭ بۇ شورلۇق، قاغجىراق جاڭگالنىڭ كۆكسىگە ئىز سېلىۋاتقان يالىڭاياغ پۇتلىرىغا چۈشتى. سەئىدە ھېلىقى مەنزىرىلەرنى تامامەن ئۇنتۇپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ مىسكىن تۇرقى قاراڭغۇ لۇقنىڭمۇ ئىچىنى سىيرىۋاتقاندەك، ئەتراپ تېخىمۇ قارىيىپ كېتىۋاتاتتى.

سەئىدە ئۆزىنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىنى ياخشى كۆرەتتى، ئۇلار سەئىدەنىڭ بارلىق دەرد ـ ئەلەم ۋە شادلىق ـ خۇشاللىقلىرىنى ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان ئەينەك ئىدى. ئۇ يەنە كەينىگە قارىدى، ئەتراپتا ئادەمنى قورقۇتقۇدەك دەرىجىدە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرگەن بولۇپ، قاراڭغۇلۇق يېپىنچا بولغان زېمىندا بىرەر قۇرت ـ قوڭغۇزنىڭ تۇنشىدىنمۇ ئەسەر يوق ئىدى. مومىسى تىت ـ تىت بولغاندەك، ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمايۋاتقان ئالدى تەرەپكە بوينىنى سوزۇپ پات ـ پات قاراپ قويىاتتى ـ يۇ، نەۋرىسىنىڭ مىسكىن چىرايىغا قاراپ جىمىپ قالاتتى. «نەدە، قانداق، قانچىلىك ياشىشىنى بىلمەيدىغان تۇرسا، مەندىن ئايرىلسا، نېمە بولۇپ كېتەر بالام؟» دەپ ئويلاپ ئىچى سىيرىلاتتى. يۇزىنى سىلىغاندا قوللىرىغا ئۇرۇنغان روشەن قورۇقلار ئۇنىڭغا ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى دەملىرىنى ئەسكەرتكەندەك تۇيۇلاتتى.

ئادەم بەزىدە شۇنداقمۇ ئويلاپ قالىدۇ. ئىنسان مېڭىسىدە ئاقۇش، قويۇق بىر نەرسە بار، ئەگەر باشقا نەرسە بولغان بولسا، تۇيغۇ ۋە ئەقىلنىڭ قانۇنىيىتى ھازىرغا ئوخشىماس بولغىيدى ـ ھە؟ ئەگەر ئادەمنىڭ مېڭىسىدە لىق سۇ بولۇپ قالغان بولسا، سېزىم ۋە تۇيغۇلارمۇ نۇرغۇن، ئازاب، راھەت، سۆيۈنۈش، رەزىلىك... دېگەنلەرمۇ يېپىق قازاندەك تۇرغۇن ھالەتتە بولارمىدى؟ ئەگەر سۇمۇ بولماي توپا ـ تۇپراق بولغان بولسا، ئادەم يەنە يىغ-

لىسا كۆزلىرىدىن ياش ئېقىپ تۇرىدىغان، گەپ قىلسا لەۋلىرى مىدىرايدىغان... تىلسىز نەرسە بولارمىدى؟ ئەگەر ئوت بولسە- چۇ؟...

ئىنسانىنىڭ جىمى تۇزۇلۇشى ئوخشاش بولسىمۇ، روھى ئوخشىمىغانلىقتىن ياشاشلىرى ھەر خىل. شۇڭلاشقا ئۆلگۈچە ئە- يەدىي روھ بىلەن تەن ئېلىشىپ تۇرىدۇ. روھ چاڭقىغاندا تەن روھنىڭ ئېچىرقىشىنى توختىتالايدىغان دورا بولالىسمۇ، روھ ھەرگىزمۇ تەنىنىڭ ئىسكەنجىسىگە چۈشۈپ، قۇل بولۇپ قالمايدۇ...

مومای ئۆز ئۆمرى توغرۇلۇق ئويلىسىمۇ، زاراتگاھلىققا بار- مای تۇرۇپ ئۆلۈپ قالمايدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنەتتى.

مومىسىنىڭ تاغاردىن جۇۋىنى چىقىرىۋاتقىنىنى كۆرگەن سەئىدە تۆتىنچى كېچىنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك چوڭ- قۇر بىر تىندى.

سەئىدە جۇۋىنىڭ ئۈستىدە ئاستا ياتتى ـ دە، ئارقىسىغا ئۆ- رۈلۈپلا يەنە خىيالغا غەرق بولدى. ئۇ قىزغۇچ قۇياشنى، قانلار ئې- قىۋاتقان تەنلەرنى، كۆل رەڭ ئۆچكىنى... ئەمەس، گۈزەلرەك بىر نەرسىلەرنى ئويلىماقچى بولدى. ئۇنىڭ كاللىسىدا نىكاھ دېگەن ئۇقۇم تۇيۇقسىز چاقناپ ئۆتتى. «نىكاھ ئۇنداق ئاددىي نەرسە ئە- مەس، ئۇ تولىمۇ مۇقەددەس، يەنى بىر قەلب يەنە بىر قەلبكە سەجدىگاھ... مانا بۇ نىكاھ... ئەمما ئانامنىڭ نىكاھىچۇ؟...» ئۇنىڭ بوغۇزى يەنە ئېچىشقاندەك بولۇپ، كۆزىنى چىڭ يۇمدى، ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلمەيلا، ئوڭدىسىغا يېتىپ ئۇيقۇغا كەتتى.

ئۇ يەنە چۈش كۆردى، چۈشىدە ئوتنى كۆردى. ئۇ ئوتقا سەك- رىمەكچى بولغان بولسىمۇ، پۇتى تۇپراققا پېتىپ قېلىپ، قەدەم ئالالمىدى. ئوت لاۋۇلدىغان ۋەھىمىلىك ئوتقا پەقەتلا ئوخشىمايە- تتى. ئەمما، سەئىدە ھەدەپ ئاشۇ سۇس ئوتقا، جىمجىت ئوتقا، نىم- جان ئوتقا ئۆزىنى ئاتماق بولۇپ، ئالدىغا يۇلقۇناتتى. لېكىن، پۇ- تىنى ئالالمای قىينىلاتتى. سەئىدە ئەمدى پۇتىنى تارتىۋالدى،

كەينىدىنلا تېزلىكتە ئالدىغا چوڭ بىر قەدەم ئالدى. شۇ زامان كەينىدىن زەردە بىلەن تەككەن قاتتىق شاپىلاقنىڭ تەسىرىدە ئوتنىڭ ئۈستىگىلا دۈم چۈشتى. «گۈپپىدە» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ سەئىدە بىر دۆۋە كۈلگە، كۈل رەڭ تۈمانغا ئايلاندى. سەئىدە ئۆزدىنىڭ كۈلىنى قولىغا ئالدى. بىر قولىدا ئاپتۇۋا بىلەن سۇ قۇيۇپ، كۈلدىن لاي ئەتتى. بىرىنىڭ جاراڭلىق ھەم تولىمۇ يېقىمسىز كۈلكە ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولۇپ بېشىنى كۆتۈردى. يېلىنجىغان، ھەممە يېرىدىن ئوت لاۋۇلداپ تۇرغان بىر گۈزەل قىز پەيدا بولدى. قىز سەئىدەگە تونۇشتەكلا تۇيۇلدى. شاپىلاق تەككەن دۈمبىسى ئاغرىغاندەك بولۇپ قولىنى ئاپىرىپ بولۇپ دەررۇ تارتىۋالدى. قىزنىڭ ھەممە ئەزاسى شۇنداق گۈزەل ئىدى. ئەمما، ئۇنىڭ گۈزەللىكىدىن تەن شۇركىنەتتى، قورقۇنچ باساتتى. سەئىدە ئۇنىڭ كۆزىدىن بىر نېمىنى كۆرگەندەك بولۇپ، سىنچىلاپ قارىۋېدى، بىر كۈل رەڭ ئۆچكە نامايان بولدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغان تۇپىسىدا لاي ئېتىپ بىر ئۆچكە ياسىغۇسى كەلدى. ئۇ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، قارا يەرگە بىر ئۆچكە سىزدى. ئالدىدىكى قاياقلاردىن، قاچانلاردا كېلىپ قالغان بىر كونا، پۇچۇق پىچاقنى قولىغا ئېلىپ سىزغان ئىز بويىچە يەرنى ئويۇپ چىقتى. بىر چاڭگال ـ بىر چاڭگالدىن لاي ئېلىپ ئويۇلغان يەرگە لاي قويدى. ئاندىن سەۋرچانلىق بىلەن لاي قاتقۇچە ساقلىدى. ۋاھ، شۇنداق ئۆلچەملىك بىر كۈل رەڭ ئۆچكە... سەئىدە ئۆز ئىجادىيىتىدىن مەمنۇن بولغاندەك، بىر تىنىپ قويدى.

ـــ سەئىدە، سەئىدە، تۇرە بالام... سەھەر ۋاقتى بولدى...

سەئىدە چۈشىدىن ئويغاندى، چۈشى ئېسىدىن بىلىنىپ «ئۇھ...» دەۋەتتى. قوپاي دەپ سۈرۈلۈشى بىلەن دۈمبىسى قاتتىق ئاغرىغاندەك بولدى. ئۇ تۇتۇپ بېقىشنى ئويلىدى ـ يۇمىسىنىڭ قاراپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ بولدى قىلدى. مومای جۈۋىنى تارتىپ سەئىدەنى تۇرۇشقا ئىشارە قىلدى.

سەئىدە تۆت كېچىنىڭ ھەممىسىدە چۈش كۆردى. ئاخشامقى چۈشىنى ئېسىگە ئالماقچى بولغانىدى، بىر دۆۋە كۈلدىن باشقا ھېچنەرسە ئېسىگە كەلمىدى. قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ئويلىدى. «ئوتنىڭ كەينىدىن نېمە كۆردۈم؟ ھە راست... ھېلىقى قىز... ئۇ- نى نەدە كۆرگەن بولغىيتتىم؟ ھە... ھېلىقى رومالىمنى تارتىۋالغان قىز... ئۇ بۈگۈن تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ... بەدىنىدە- كى ئوتنىڭ ھارارىتى تېخىمۇ ئۇلغىيىپتۇ...» ئۇنىڭ دۈمبىسى يەنە ئاغرىدى، يۈرىكى سىقىلغاندەك بولدى... ھەي... ئۇنىڭ چۈش- لىرى، ئۇنىڭ بەدىنى... ھەي، ئۇنىڭ بىچارە جېنى...

بەشىنچى باب

سەئىدەنىڭ دەممۇدەم ئۇزۇلۇۋاتقان خىياللىرى تولىمۇ بەڭ-باش ئىدى. ئۇ كۆزىنى بىر يۇمۇپ يەنە يوغان ئاچتى. كۆز ئالدىدا چېكى يوقتەك كۆرۈنمىدىغان قويۇق چاتقاللىق تۇراتتى. ئۇنىڭ يۈ-رىكى جىددىي سوقۇپ، تىنىقلىرى - تىنىقلىرىغا ئۇلىشالماي قالدى. تىلىمۇ گەپكە كەلمىدى، مومىسىغا قارىدى، مومايىنىڭمۇ هاياجاندىن كۆزلىرىگە ياش كەلگەنىدى.

— ۋاھ... ئاخىرى مەنزىلىمىزگە يېتىپ كەلدۇق...

ئۇ جاڭگالدىن قۇتۇلۇپ، ئاچچىق سەپەردىن يەڭگىللەپ، يې-ڭى بىر ماكانغا، ئۆزلىرى ئارزۇلىغان مەنزىلگە يېتىپ كەلگىنى ئۈچۈن خۇش بولسا، بىرمۇنچە قەبرە بىلەن شەيخكە هەمراھ بولۇپ ياشاشتىن كۈچلۈك تەنهالىقنى سېزىپ تۇراتتى.

مومای ئۆشنىسىدىكى تاغارنى ئۈستىگە يەنە بىر كۆتۈرۈپ قويدى. سەئىدە هاڭۇېقىپ بىر هازا تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن مو-مىسىغا ئەگەشتى. بۇ يەردە ئېگىز - ئېگىز دەرەخلەر خۇددى رىۋا-يەتلەردىكى قورغانغا ئوخشاش بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكە-نىدى. ئۇلار تۇرۇپلا بۇ يەرنىڭ هېلىقى زاراتگاهلىق ياكى ئەمەس-لىكىنى جەزملەشتۇرەلمىدى. چۈنكى، قويۇق يوپۇرماقلار ئارىسى-دىن كۈننىڭ نۇرى ئارانلا چۈشۈپ تۇرىدىغان بولغاچقا، ئۇندا نە زاراتگاهلىق، نە بىرەر ئىمارەت بارلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇلار دەرەخلىكنى بويلاپ مېڭىپ بىر قانىتى هاڭ ئېچىلغان يې-شىل دەرۋازىنى كۆردى.

مومای ئىككىلەنمەستىن ئوڭ پۇتىنى دەرۋازىدىن ئالدى ۋە نەۋرىسىگە دەرۋازىنىڭ ئىچىنى ئىما قىلىپ قويۇپ كىرىپ كەتى. سەئىدەمۇ مەقسەتسىزلا ئەگىشىۋاتقاندەك، هېچنېمىنى ئويلا-

مىدى. ئۇلار دەرۋازا ئىچىگە كىرىپ ساماۋى ئالەمگە كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىشتى. گۈللەرنىڭ دۇنيادىكى ھەممە خىلى، ھەممە رەڭگى تېپىلىدىغان بۇ باغچىسىمان يەرنىڭ زادى قەيەرلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. گۈل ـ چېچەك بىلەن ئورالغان، تەكشى سېلىنغان ھەربىر قەبرە بېشىدا ئىككى تۇپ دەرەخ، يەنى ئوڭ تەرىپىدە ئەنجۇر، سول تەرىپىدە مەجنۇنتال بار ئىدى. سەئىدەنىڭ تۇيۇقسىز بۇ قەبرىلەرنى ساناپ باققۇسى كەلدى. ھەربىر قۇردا ئون توققۇزدىن قەبرە بار ئىدى. بەزى قەبرىلەرنىڭ بېشىدا ئوسما ۋە سىيادان كۆكىرىپ تۇرغان بولۇپ، سەئىدە بۇلارنى ئاياللارنىڭ قەبرىسىمىكىن دەپ ئويلىدى... ئۇلارغا بۇ يەر قەبرىستانلىق ئەمەس، بەئەينى بىر شاھنىڭ باغچىسىدەك تۇيۇلدى. سەئىدەگە ئالىقانچىلىك كەڭلىكتە ئاپئاق ئېچىلغان، بەرگلىرى قات ـ قات بىر تال گۈل تولىمۇ ياراپ قالدى ۋە بېرىپ پۇراپ باقماق بولۇپ قولىنى ئاپىرىڭدى، مومىسىنىڭ ئۇنىنى ئاڭلاپ، دەررۇ ئارقىسىغا قايتى. مومىسىنىڭ ئالدىدا قارا يوللۇق ئاق ئىشتان، ئاپئاق ئۇزۇن كۆڭلەك كىيگەن چىرايىدىن قىرانلىق جەزبى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان بىر كىشى تۇراتتى. ئۇ كىشى ئوڭ قولىنى كۆكرىكىگە قويۇپ مومىسىغا سالام بەردى. سەئىدە ئۇ كىشىنىڭ چىرايىغا، كىيىمى ـ كېچەكلىرىگە ۋە كۆزلىرىگە قارىدى. ئۇنىڭ بەدىنىنى يېنىك تىترەك باستى.

ـــ ئۇ مېنىڭ نەۋرەم، ئىسمى سەئىدە بولىدۇ.

ئۇ مومىسىنىڭ ئۆزىنى كۆرسىتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، ھودۇقىنىدىن دەرھال كۆزىنى يەرگە ئاغدۇردى ـ دە، ئالدىغا قاراپ ماڭغان كىشىدىن ئامانلىق سورىدى.

ـــ سالامىم قايتتى، سالامەت بولغىن...

شەيخ بېشىنى كۆتۈرۈپ سەئىدەگە تىكىلدى. سەئىدەنىڭ يۈرىكىگە ئىللىق بىر ئېقىم تارىغاندەك بولۇپ، يەنە شەيخكە قاراپ تۇرۇپ قالدى. شەيخنىڭ قىسقىلا قويۇلغان يىرىك ساقاللىرى پاكىز ھەم نۇرلۇق يۈزىگە تېخىمۇ سالاپەت ۋە سۈر ئاتا قىلىپ

تۇراتتى.

ــ قانچىگە كىردىڭ؟

شەيخ سەئىدەنىڭ ئاچچىق ئەلەم يالتىراپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ سورىدى:

ــ مەن ئون بەشكە كىردىم.

ــ مېنى شەيخ ئاتا دەپ چاقىرغىن.

سەئىدە يېقىملىق ھەم زىل ئاۋازلىق بۇ شەيخنىڭ مېھرلىك كۆزلىرى ۋە نۇرلۇق يۈزلىرى ئۇنىڭ چىگىش خىياللىرىنى يېشىۋەتكەندەك، غەملىرىنى ئۇچۇرىۋەتكەندەك ھېس قىلدى.

ــ ھىم... شەيخ ئا...

ــ ئاتا، دە!

ــ ئاتا...

سەئىدەنىڭ يۈرىكى بېغىشىدىن ئۇزۇلۇپ كېتىدىغاندەك باشقىچە سالدى. «ئاتا» ئىبارىسىنىڭ مۇنچە مۇقەددەس، يېقىملىق ھەم نۇرانە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئىچىدە يەنە نەچچە قېتىم زىكىر قىلدى.

ــ كۆلبەمگە مەرھەمەت قىلسىلا، ئاتا...

شەيخنىڭ تىلى گۈزەل، يېقىملىق ئىبارىنىلا سۆزلەيدىغاندەك، گەپ قىلسا ئاجايىپ يېقىشلىق ۋە ئۇرغۇلۇق ئاڭلىناتتى.

سەئىدە «شەيخ ئاتا...» دەپ ئىچىدە يادلاۋاتقاندەك بوش ئاۋازدا سۆزلەپ ماڭغانىدى، شەيخ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قارىدى، ئۇنىڭ قاراشلىرى شۇنداق جىددىي ئىدى.

سەئىدە تۇرۇپلا زاراتگاھلىققا كېلىپ بولغىنىغا ئىشەنمىگەندەك، بېشىنى ئۇياق ـ بۇياققا سوزۇپ قايىقلارغىدۇر قارايتتى. بۇ يەر كىشىنى سۇر باسىدىغان زاراتگاھلىق ئەمەس، بەلكى مەپتۇن قىلىدىغان باغقا ئوخشايتتى. شەيخ سەئىدەگە بۇرۇلۇپ يەنە قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى سەئىدەگە بىر خەۋپتىن خاتىرجەمسىزلەنمۇۋاتقاندەك مەنە بەردى. سەئىدەنىڭ شۇڭىلىشى توختىدى. قىرىق ياشىنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ پاكىز ھەم يېقىملىق ئادەم، ئۆزى

يالغۇز بۇ زاراتگاهلىقنى كۆكەرتكەندى. شەيخنىڭ سۇرلۇك قاراشلىرىدىن سەئىدەنىڭ تەنلىرى قورۇلۇپ، ئەيمىنىش ئىلكىدە يەرگە قارىۋالدى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ كاللىسىدا «شەيخ مېنى ياقتۇرمىدىمۇ ـ نېمە؟ شەيخ مېنى كەتكۈزىۋېتەرمۇ؟» دېگەن خىيال كېچىپ، ئەندىكتى.

سەئىدە جىم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ساڭگىلىغان بېشى، غۇۋالاشقان كۆزى، ئۇچلانغان تۇمشۇقى... شەيخنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىۋالغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. موماي ئالدىغا مېڭىۋەردى. سەئىدە مومىسىنىڭ ئۆزىگە شۇنداق بىر قاراپ قويۇشىنى ئارزۇ قىلدى. خۇددى شەيخ بىلەن مومىسى ئانا ـ بالىدەك، ئۆزى ئۇلارغا، ئۇلارنىڭ دۇنياسىغا، ئۇلارنىڭ خىسلىتىگە، ئۇلارنىڭ قەلب سىرلىرىغا يات بىر ئىنساندەك غېرىبلىق ھېس قىلدى.

سەئىدەنىڭ بايىقى خۇشلۇقى نەلەرگىدۇر ئۇچۇپ كەتكەندەك، يەنە بۇرۇنقى زۇلمەتلىك تۇيغۇلىرىنىڭ ئىسكەنجىسىگە چۈشۈپ قالغاندەك بىئارام بولدى.

ـــ نەۋرەم، بۇ يىل ئون بەشكە كىردى. توققۇز يېشىدىن باشلاپ ھويلىدىن چىقىرىلمىدى. بوۋىسىدىن شېئىرىيەتتىن ساۋاق ئالغان. كۆڭلى قاردەك پاك، خەسىدەك يۇمشاق، ئەمما بەچارە بالامنىڭ دىلى بەك سۇنۇق!

سەئىدە بېشىنى كۆتۈرۈپ مومىسىنىڭ شەيخكە ئۆزىنىڭ گېپىنى قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ جىم تۇردى.

شەيخ ئىزىدا توختىۋالدى ۋە سەئىدەگە قاراپ پەس ئاۋازدا:

ـــ ئەمما، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا پاسىقلىقنىڭ ئوتى، ئېزىتقۇلارنىڭ ئىسيانى تېنىدە ئىنسانىيلىققا يات قانلارنىڭ ئۆركىشى بار ئىكەن. ئۇنىڭغا ئۆز روھىنى ۋە ۋۇجۇد ئالمىنى تازىلاش تولىمۇ زۆرۈر، ـــ دېدى.

سەئىدە مومىسىنىڭ گەپ ـ سۆزسىز كېتىپ بارغىنىغا قاراپ، ئۇنىڭ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىمىغىنىنى پەملىدى، كۆڭلى ئارامىغا چۈشكەندەك بولدى. راست، موماي شەيخنىڭ ئۇنىنى ئاڭ-

لىمىغاندەك، بۇ سۆزلەر پەقەت سەئىدە ئۇچۇنلا ئېيتىلدى ھەم سەئىدەلا ئاڭلىدى.

ــ بۇ يەردە قانچە ئۇزۇن تۇرالارسەن؟

سەئىدە ھەيران بولدى، نېمە دېيىشنى، شەيخنىڭ نېمە مەقسەتتە سورىغىنىنى بىلەلمىدى.

سەئىدە جىددىيلەشتى...

شەيخنىڭ ۋەزمىن ۋە سىرلىق سوئالى ئۇنى گاڭگىراتتى.

شەيخ گەپ قىلماستىن تېز ـ تېز مېڭىپ ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كەتتى. سەئىدە بۇ قويۇق دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان يولدا ئۆزى يالغۇز قالغاندەك، بۇ يولدا ھەرقانچە ئۇزۇن ماڭسىمۇ، شەيخكە يېتىشەلمەيدىغاندەك، ئىزىدا بىر ھازا توختاپ قالدى.

سەئىدە شەيخنىڭ سۆزلىرىنى ئويلىغانسېرى ئۇنى بىرخىل قورقۇنچ بېسىشقا باشلىدى.

ئۇ شەيخ بىلەن مۇمكىنىڭ ئارقىسىدىن ئوڭ ـ تەتۇر دەسسەپ، دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ قالغىنىمۇ سەزمەي قالدى.

ھەممە تەرىپى يېشىل ئۆسۈملۈكلەرنىڭ چىرمىشىشىدىن ھاسىل بولغان بۇ تامدىن بىر پاشىمۇ كىرىپ كېتەلمەيدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

ــ ئانا، ئىچكىرىگە مەرھەمەت قىلسىلا.

سەئىدە شەيخنىڭ ھەربىر ئۇنىنى ئاڭلىغان چاغدا يۈرىكى جۇغۇلداپ، نەپىسى قىسىلغاندەك بولاتتى. ئۇنىڭ ئاۋازى ئاجايىپ يېقىملىق بولسىمۇ، سەئىدەگە خىتاب قىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

مومای دەرۋازىدىن كىرىپ كەتتى، شەيخمۇ ئارقىسىدىن سوڭدىنلا كىردى. سەئىدە دەرۋازىدىن پۈتىنى ئېلىۋىدى، شەيخ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ئۇنىڭ پۈتىغا قارىدى:

ــ ئاۋۋال ئوڭ پۈتۈڭنى ئېلىپ كىر!

سەئىدە سوزۇپ بولغان سول پۈتىنى دەررۇ تارتىۋالدى. ئۇنىڭ ئەقلى قوماندانلىقتىن ۋاز كەچكەندەك قىلغان بۇ ئىشىغا ئۆزىمۇ خىجىل بولدى.

دەرۋازىدىن كىرىشىگە شۇنچىلىك مەيىن بىر خىل خۇشبۇي ھىد ئۇنىڭ بۇرنىغا ئۇرۇلدى. ئۆيىنىڭ ئىككى بۇلۇڭىدا ئىككى كارىۋات قويۇلغاندىن باشقا يەرلىرى بەئەينى ئوت ـ چۆپ يوپۇر - ماقلىرىنى تەكشى قىرقىپ قويغاندەك ياپيېشىل ئىدى. يوپۇر - ماقلارنىڭ ياشىرىپ تۇرغىنىغا قاراپ، ھېچكىمنىڭ ئۇ يەردە بەر - ەرىنىڭ ياتقانلىقىغا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. سەئىدە دەرۋازىدىن كىرىشتىكى ئوڭ بۇلۇڭدا كىچىك بىر كۆلچەكنى، كۆلچەكتىكى سۇنىڭ تۇرغۇن ھالەتتە زۇمرەتتەك چاقناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بـا - يىقى تەشۋىشلىرىنى ئۇنتۇپ راھەتلەنگەندەك بولدى.

ئۆيىنىڭ ئىچى ئانچە يورۇق بولمىسىمۇ، ئەمما بىرخىل كـۆ - كۈش يورۇقلۇقنىڭ يالتىرىشى بىلەن شۇنچىلىك گۈزەل ھەم ئەپسانىۋى تۇسكە كىرگەنىدى.

سەئىدە ھەقىقەتەنمۇ ئۆزىنىڭ قانداق بىر ماكانغا كېلىپ قالغىنىنى بىلەلمىدى، ئۇنىڭ بۇ كەيپىياتىنى بىرەر سۆز ـ ئىبا - رە بىلەن چۈشەندۈرۈپ بېرىش تەس ئىدى. ھەيرانلىق، قىزىقىش، يېتىرقاش، ۋۇجۇدىنى نېمىلەردۇر كۆككە ئۇچۇرۇۋاتقان ھۇزۇر... ئىشقىلىپ ئۇ ئۆزىگىمۇ روشەن بولمىغان نامەلۇم تۇيغۇلار ئىچىدە مەست ئىدى.

ـــ كۆلبەمدە مۇشۇ بايلىقلىرىملا بار...

سەئىدە شەيخنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا قارىۋىدى، ئۇنىڭ تېنىمۇ كۆكۈش يورۇقلۇقتا چاقناۋاتقاندەك سۈزۈك ھەم كۆكۈش كۆرۈنىدى. تۇڭلۇكتىن چۈشۈۋاتقان يورۇقلۇق ئۆي ئىچىدىكى ھەممە نەرسىنى كۆكۈش كۆرسىتەتتى.

ـــ شەيخ ئوغلۇم، بۇ يەردە ماكان تۇتقىنىڭىزغا قانچە يىل بولدى؟

ـــ ئون توققۇز يىل... ئون توققۇز يىلدىن بېرى مۇشۇ تۇپراقتا مەن...

ـــ ئەمىسە بۇ قەبرىلەرچۇ؟

ـــ بۇ قەبرىلەر مەن كەلگەندە شۇ پېتى، شۇ رېتى بىلەن ئـ -

دى. بىراق ئەتراپى تولىمۇ قاقاسلىق ئىدى. مەن بۇ يەردە ياتقانلار - نىڭ تولىمۇ ئۇلۇغ ئىنسانلار ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان... گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلەرنى تىكىپ كۆكەرتتىم. خۇشپۇراققا پۈر - كىدىم. گەرچە قەبرىستانلىق بولسىمۇ...

مومايىنىڭ جىق نەرسىلەرنى سورىغۇسى كەلدىيۇ، بىراق شەيخنى تۇنجى كۆرۈشى ئىكەنلىكىنى ئويلاپ كۆپ سوريالمىدى.

ــ ئىككىلىرى مۇنۇ كارىۋاتتا ياتسىلا، مەن بۇ يەردە ياتاي، شەيخ كۆك بۇلاق يېنىدىكى يەرنى كۆرسەتتى.

ــ رەھمەت بالام، قانچىگە كىردىلە؟

ــ قىرىقنىڭ قىرانغۇ مەن...

ھەممەيلەن كۈلۈمسىرىدى، ئۆي يەنە جىمجىتلىققا تولدى.

ــ ئانا، يولبويى كۆپ ھاردىلا ھەر قاچان، بالدۇرراق ئارام ئالسىلا، ھازىرمۇ كەچ كىرىپ كېتىپتۇ...

سەئىدە شەيخنىڭ مومىسىغىلا دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، كۆڭلى يېرىم بولدى. ئۆزىگە پەرۋا قىلمايۋاتقان بۇ شەخىكە قاراپ، «مېنى كۆزىگە ئىلىپمۇ قويمىدى، مەن شۇنچىلىك ئادەمدىمەنمۇ» دەپ ئويلاپ قالدى. شەيخ مومايغا كۈلۈمسىرەپ قارىدى - دە، ئارقىسىغا يېنىپ چىقىپ كەتتى. مومای ئورۇن - كۆرپىلەرنى راسلاپ، جۇۋىلارنى ئاستىغا سالدى.

سەئىدە يېتىشقا تەمشىلىپ، يەنە خىيال سۈرۈشكە باشلىدى. «نېمىشقا دۇنيادا چوقۇم ئەر بىلەن ئايال تەڭلا مەۋجۇت بولىدۇ؟ ئەرنى بۇيۇك قىلغان ئەرلىك روھ بولسا، ئايالنى گۈزەل قىلغان نازىنىن روھمۇ، ئايالنى موھتاج قىلغان ئەرلەر بولسا، ئەرنى جەلپ قىلغان ئاياللار. خۇددى بۇ دۇنيادىكى ھەممە نەرسە ئەر - ئايال ئۇچۇندەك، ئايال تاشقىنلىسا ئەرنىڭ قورغان بولۇپ تۇ - سالايدىغىنى، ئەرنىڭ ماھىيىتىنى ئايال مەنگە ئىگە قىلىپ چاق - نىتالايدىغىنى سىرلىق - تە!»

سەئىدەنىڭ خىيالى شۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇيقۇنىڭ تەخ - تىراۋانىدا ئولتۇرۇپ ئەتراپتىكى گۈزەللەرنى تاماشا قىلىۋاتقان

شاھزادىنىڭ كۆزى سەئىدەگە چۈشتى ـ دە، ئۇنى ئۆز دۇنياسىغا ئېلىپ كەتتى.

ـــ سەئىدە... تۇرە...

مومىسىنىڭ نوقۇشى بىلەن سەئىدە مىڭ تەسلىكتە كۆزىنى ئاچتى، ئۇنىڭ بەدەنلىرى ناھايىتى ئېغىر ئىدى. ئۇ كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، بېرىپ بۇلاقتىن بىر ئاپقۇر سۇ ئېلىپ، يۇز ـ قوللىرىنى يۇيۇشقا باشلىدى.

ـــ مەرھابا ئانا، مەرھابا سەئىدە...

ئىشىكتىن ئاجايىپ سالاپەت بىلەن شەيخ كىرىپ كەلدى. سەئىدە قولىدا ئاپقۇرنى تۇتقىنىچە قانداقتۇر بىرخىل قىزىقىش ۋە ھەيرانلىق بىلەن بۇ ئاجايىپ سالاپەتلىك ھەم تەمكىن كىشىگە قاراپ كەتتى.

ـــ ئانا، بۇ بالا قانداق ئىلىم ئۆگىنىشى كېرەك؟

ـــ ئۇ سىلىدىكى ھەربىر ئىلىمنى سۆيۈپ تۇرۇپ ئۆگىنىدۇ.

ـــ ئۇ قىلالامدۇ؟

ـــ ئۇ ئون بەش ياشلىق بىر قىز بىلىشكە تېگىشلىك ئىشنى ئاساسەن بىلىدۇ. ھەتتا مەن ۋە ئۆز يېشىدىكىلەر بىلىدىغان ھەم ھېس قىلالايدىغان ئىشلاردىن ھالقىپ كەتكەن ئىشلارنىمۇ بىلە لەيدۇ. ئەمما، بىلىپ ـ بىلمەي ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكلىرىمۇ خېلى بار.

ـــ مەن...

سەئىدە مومىسىنىڭ نېمىلەرنى دېمەكچىلىكىنى چۈشەندى، گەپ قىلماقچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللىدى ـ يۇ، يەنە ئۆزىنى تۇ ـ تۇۋالدى.

ـــ سەۋەنلىك!...

شەيخ يېقىشلىق ئاۋازى بىلەن شۇ سۆزىنى بىر قېتىم تەكرارلىۋىدى، سۆزگە جان كىرىپ ئىسيان كۆتۈرۈۋاتقاندەك تو ـ لىمۇ ئۆزگىچە ئاڭلىنىپ كەتتى.

شەيخ سەئىدەگە قاراپ، سەئىدە شەيخنىڭ كۆزلىرىدىن بىر نەرسىنى بىلمەكچى بولغاندەك، كۆزىنى ئىلىپ قاچمىدى. شەيخنىڭ تەمكىنلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرى سەئىدەگە سۆزلەۋاتاتتى:

— سەۋەنلىك ئەمەس، نۇرغۇن ئاسىي تۇيغۇلارنىڭ ۋۇجۇدۇنى يۇتۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلمەمسەن؟! مومالىڭ بىلمىگەن ئىشنى ئەجەبا ئۆزۈڭمۇ بىلمەمسەن؟ ئۇنىڭ ئىشەنچىنى ئاقلىيالمىدىڭمۇ؟

— ياق، ياق... مەن ئاجىزمەن. نۇرغۇن سىرلارنى ھەقىقەتەنمۇ مومامدىن يوشۇردۇم، ئەمما مومامنىڭ ئىشەنچىگە...

— توغرىسىنى سەن بىلەلەمسەن؟ مەنمۇ بىلمەيمەن، ئەمما بىلىشىڭ ئۈچۈن سىگنالمەن...

موماي شەيخ بىلەن نەۋرىسىنىڭ كۆزلىرىدە سۆزلىشىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇ يېشىل ئۆي، يېشىل تام، يېشىل كارىۋات، يېشىل بۇلاق، يېشىل بۇلاقتىكى كۆك سۇ، كۆكۈش يورۇقلۇقنىڭ ھەممە زەررىسىنى نامايان قىلىۋاتقان يېشىل تۇتۇلۇك، دەسسىلىمىۋ سولىشىپ قالمايدىغان يېشىل تۇپراق... شۇلارغا قاراپ ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىگە شۈكرىلەر ئېيتاتتى.

— مەن ئۇنىڭغا ساۋاق بېرەي، ئەتە تاڭ سۈزۈلگەندىن باشلاپ ھەر كۈنى ساڭا ساۋاق بېرىمەن...

سەئىدە شەيخنىڭ ئۆزىگە ساۋاق بېرىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ خۇرسەن بولدى.

— يەنە ھەركۈنى دەل كۈن ئولتۇرغان پەيتتە ئالدىمدا ھازىر بولغىن...

— ھىم... ماقۇل...

سەئىدە شەيخنىڭ تەبەسسۇم تۆكۈلۈپ تۇرغان نۇرانە كۆزلىرىگە قاراپ، سەئىدە نېمىشقىكىن شۇ گۈزەل ھەم ئۇلۇغ تۇيغۇلارغا چۆمدۇرگەن كۆزلەرگە قاراپ ـ قاراپ تويمايتتى.

— ئانا، مەن قەبرىستانلىقنى يوقلاپ كىرەي، سىلى نەر-

سه ـ كېره‌كلىرىنى يىغىشتۇرۇۋالسىلا...

ـــ بولىدۇ، بالام...

مومای كارىۋاتنىڭ بۇلۇڭىغا تىكلەپ قويغان تاغارنى ئاچتى. كىيىم ـ كېچەك، چىنە ـ قاچا... هەممىنى خۇددى ئۆز ئۆيىدەك كۆڭ بۇلاق تۇۋىدىكى يېشىل شىرەگە تىزىشقا باشلىدى. شەيخ سه ـ ئىدەگە يەنە بىر قارىۋېتىپ قوشۇمىسىنى سۇس كۆتۈرۈپ قويۇپ، بوسۇغىدىن ئاتلاپ چىقىپ كەتتى. سەئىدە ئىزىدا ئولتۇرۇپ قالدى ۋە شەيخنىڭ سېماسىنى يەنە كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئۇ شەيخنىڭ ۋۇجۇد ئالىمىنى باشقا بىر دۇنياغا تەۋە دەپ هۆكۈم چىقاردى. «قىرىق ياشقا كىرگەن، ئون توققۇز يىلدىن بېرى مۇشۇ قەبرىستانلىقنى غايىۋى جەننەتكە ئۆزگەرتىش ئۈچۈن جاپا چەككەن، لېكىن چېھرىگە ئازراقمۇ چاڭ قوندۇرمىغان، بەستىلىك بۇ كىشى هاياتىمنىڭ چوڭقۇر مەزمۇنى ـــ ئۇلۇغ بىر ئاتا، سۇباتلىق ئۇستاز... بولغۇسى...»

ـــ سەئىدە، بۇ ياققا كېلىپ ماڭا يارەملىشە بالام...

ـــ هە... هە، مانا...

سەئىدە مومىسىغا يارەملىشىپ، نەرسىلەرنى سەرەمجانلاشتۇرۇۋاتسىمۇ، ئەمما كۆزى ئىشىكتە ئىدى. هېلىقى سالاپەتلىك گەۋدە كىرىپ قالىدىغاندەك جىددىيلىشەتتى. ئۇ كۆز ئالدىدىكى بۇ مەۋجۇت سېما هەققىدە يېڭى بىر دۇنيانىڭ بوسۇغىسىدا تۇرۇپ خىرامان تەپەككۇر يۈرگۈزەتتى. ئۇنىڭ قاراشلىرى، تەبەسسۇملىرى، گەپ قىلىشلىرى، هەركىتى، مېڭىشى، كىرىپ كېلىشى ۋە چىقىپ كېتىشى... هەممىسى ئالاهىدە ئىدى.

ـــ ئانا، قورساقلىرى ئاچقاندۇ...

ـــ هەئە... قورسىقىمىزمۇ خېلى ئېچىپ قالغانىدى. هى، هى، هى...

مومای خىجالەتتە قىزىرىپ كۈلدى.

ـــ گىلاس پىشىپتۇ، توق قىزىل رەڭلىنىپتۇ... سىلەرگە ئالغاچ كىردىم...

سەئىدە شەيخنىڭ ئۇنچىدەك رەتلىك چىشلىرىغا قارىدى. شەيخنىڭ كۈلۈپ تۇرغان تۇرقىدىن چەكسىز مېھىر ـ مۇھەببەت تۆكۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلدى. سەئىدە شەيخكە قارىغانسېرى ۋۇجۇدىدا ئۇلۇغ بىر سېزىملار پەيدا بولغاندەك، يۈرىكى ئۇنىڭغا مەڭگۈلۈك ئىلىنىپ قېلىنىۋاتقاندەك، ئۆزىنى يېڭى تۇغۇلۇۋاتقان بوۋاقتەك ئايلىنىپ قېلىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى...

شەيخ چاڭگىلىنى ئېچىپ تۇراتتى، مومىسى گىلاسنى كىچىك بالىلاردەك ئېلىپ ئېغىزىغا سالدى:

ــ ۋاھ، تولىمۇ تاتلىق ئىكەن، رەھمەت بالام...

شەيخ يەنە بىر قېتىم كۈلۈمسىرىگىنىدە، يۈزلىرى تېخىمۇ نۇرلىنىپ، ئېگىز قاڭشىرى تېخىمۇ گەۋدىلەندى.

ــ سەئىدە، ئالە... گىلاس يېگىن...

سەئىدە ئۆزىگە كۈلۈپ تۇرۇپ، چاڭگىلىنى ئىما قىلىۋاتقان شەيخكە قاراپ خۇشلىقتىن، پۈتلىرىنى ئىختىيارسىز تىترەتكەن باستى. شەيخ بېشىنى لىڭشىتىپ، قولىدىكى گىلاسنى يەنە بىر قېتىم ئىشارە قىلدى. ئۇ شەيخنىڭ قوللىرىدا قىزىل ياقۇتتەك چاقنىغان گىلاستىن بىرنى ئالدى ـ دە، ئېغىزىغا سالدى. شەيخكە قارىدى، شەيخ سوئال نەزىرى بىلەن كۈلۈپ تۇراتتى.

ــ ھىم... بەك پەيزى ئىكەن...

ــ تەمىنى دەمسەن؟

ــ رەڭگىمۇ، تەمىمۇ...

ــ ھىم...

سەئىدە شەيخنىڭ تەبەسسۇمىنى كۆرسىلا ھاڭۋېقىپ قاراپ قالاتتى.

ــ ئېتىكىڭنى ئاچ...

شەيخ شۇنداق دېدى ـ دە، قولىدىكى گىلاسلارنى سەئىدەگە تەڭلىدى. سەئىدەنىڭ قوللىرى تىترىدى، كۆڭلىكىنىڭ ئېتەكلىرىنى ئاچتى. شەيخ گىلاسنى تۆكۈپ بېرىپ، ئارقىسىغا بۇرۇلدى ۋە چۆمۈچنى ئېلىپ كۆك بۇلاقنىڭ سۈيىدىن ئېلىپ ئۇدۇل كەل-

دى.

ــ ئانا، بۇ بۇلاقنىڭ سۇيى زەمزەمگە ئوخشايدۇ. ئىچكەن ئادەمنىڭ ئۇسسۇزلۇقى قېنىپلا قالماي، روھمۇ ئوزۇق ئالىدۇ...

موماي كۇلۇمسىرەپ چۆمۈچنى قولىغا ئالدى ـ دە، سۇنى بىر كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى. شەيخ يەنە بىر چۆمۈچ ئېلىپ كېلىپ سەئىدەگە سۇندى. سەئىدە گۇپۇلدىتىپ ئىچىشكە باشلىدى. گېلىدىن قۇيۇلۇۋاتقان سۇمۇ ياكى هاياتلىق جەۋهىرىمۇ بىلمەي قالغان سەئىدە سۇ پۈتكۈل قان ـ تومۇر، گۆش ـ سۆڭەكلىرىگە سىڭىۋاتقاندەك شۇنچىلىك ئىزغىرىن، شۇنچىلىك ئارامبەخش تۇيغۇلارغا غەرق بولدى. بىر ئازمۇ تىنماي ئىچىۋەتكەن سۇ ئۇنىڭ ئىچىدىكى بارلىق ئەسلىمىلىرىنى ئېقىتىپ كەتكەندەك، سىرتىدىكى بىر قەۋەت تېرىسىلا قالغاندەك يەڭگىللەپ قالدى.

ــ بۇ سۇ يۇرەككە ئەجەپمۇ ياقتى، سۇمۇ بۇ ياكى يۇرەكنىڭ دورىسىمۇ؟

مومىسىنىڭ چاقچىقىنى ئاڭلاپ سەئىدە كۇلۇپ كەتتى.

ــ مەن قەبرىستانلىقنى كۆكەرتىش ئۈچۈن سۇ باشلاپ كەلگەنىدىمۇ بۇ بۇلاق بار ئىدى. مەن ئىزچىل مۇشۇ بۇلاقنىڭ سۈيىنى ئىچىپ كەلدىم. سىلەرگىمۇ بۇ ئامەت نېسىپ قىلىنىپتۇ...

ــ هى، هى، هى... دېگىنىڭىز كەلسۇن بالام...

سەئىدە شەيخنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئەمدى بۇ يەردە تۇرۇپ قالغانلىقىنى بىلىۋالغىنىغا هەيران بولسا، ئۇنىڭ بۇ ئىككى ئاجىزەنىڭ نېمە ئۈچۈن مۇشۇ مەنزىلنى پاناه تارتىپ كەلگەنلىكىنى، نېمە قىسمەتلەر بىلەن ياشىغانلىرىنى سورىمىغىنىدىنمۇ غەيرىيلىك هېس قىلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئەسلىمىسىدىكى پاتاي دەپ قالغان قىزغۇچ شار، قان بىلەن يۇيۇنۇۋاتقان تەنلەر، كۇل رەڭ ئۆچكە... غۇۋا بىر سۇرەتتەك يەنە كۆز ئالدىدىن ئۆتتى.

كەچ كىردى، سەئىدە كارىۋاتتا، تامغا يۆلەنگىنىچە بۇ يېڭى ماكان هەم يېڭى قىسمەتلىرى هەققىدە خىيال سۈرۈۋاتاتتى. ئىشكتىن شەيخنىڭ شەپىسى كېلىۋېدى، ئۇ دەررۇ بېشىنى كۆتۈر-

دى.

ــ سەئىدە، تالاغا چىق. ساڭا كۈن ئولتۇرغان پەيتنى كۆر-سىتىپ قويماي...

سەئىدە دەرھال ئورنىدىن تۇردى، چىرايىنى جىددىيلىكنىڭ قىزىل داغلىرى ئوردى...

شەيخنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ سىرتقا چىققان سەئىدە تالانىڭ بارغانسېرى قارىيىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

ــ نېمىنى كۆردۈڭ؟

ــ قاراڭغۇ چۈشۈۋېتىپتۇ...

ــ پۈتۈن كائىنات يورۇقلۇقنىڭ قوينىدىن قاراڭغۇلۇق ئىچگە پېتىۋاتقان ئوشبۇ دەقىقە ئاجايىپ ئۆزگىچە... بۇ ئۆز قانۇنىيەتنىڭ تولىمۇ مۇكەممەللىكىنى ئەسكەرتىپ تۇرىدۇ. كۈندۈزدىكى شۇنچە زور يورۇقلۇقنىڭ بىرەر تۆشۈك، بىرەر چاڭگىدىكىمۇ ئىزناسىنى قويماي يۇتۇپ كېتىدىغان قاراڭغۇلۇق ئۆز مەيلى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۇلۇغ قانۇنىيەت تەرىپىدىن شۇنچىلىك چىرايلىق ئالمىشىدۇ.

سەئىدە شەيخنىڭ كۆزلىرىنىڭ تېخىمۇ نۇرلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، چاناقلىرىدا گۈزەل تامچىلارنىڭ يالتىراۋاتقانلىقىنى... كۆردى.

شەيخنىڭ پۈتۈن تېنىدىن كۈچلۈك هاياجان ئۇرغۇپ تۇراتتى.

ئۇلار كەپىگە قايتىپ كىردى. شەيخ يېشىل سۇپىغا چىقتى، سەئىدە ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى:

ــ باداشقان قۇرما، يۈكۈنۈپ ئولتۇر...

سەئىدە دەررۇ يۈكۈندى، ۋۇجۇدىنى ئەزەلدىن بولۇپ باقمىغان سېزىملار چۈلغىۋالدى.

ــ هايات ــ ئۇ بىر قۇياشلىق تىنىق. شۇ تىنىقلىرىڭغا شۇنداق بىر نۇرنى سىڭدۇرۇۋەتكىنكى، رەزىللىك ۋە گۈزەللىك

ئۇستىگە قۇرۇلغان زېمىننى پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭدىكى ئالەمچە مۇ-
ھەببىتىڭ بىلەن جاھالەت قاراڭغۇلۇقىدىن قۇتۇلدۇرالايدىغان قۇ-
ياش بولغىن!

سەئىدە بېشىنى كۆتۈردى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدى بۇ يېشىل سۇپە-
غا، بۇ يېشىل زاراتگاھلىققا، بۇ يېشىل زېمىنغا، يېشىل كۆككە
يېيىلىۋاتقاندەك قىلاتتى.

شەيخنىڭ پاساھەتلىك، تارتىملىق ئاۋازى ئۇنىڭ يۈرىكىنى
جەڭگە ئاتلانغان ئارغىماقتەك چاپچىتىۋەتتى.

ئالتىنچى باب

سەئىدە مومىسىنىڭ يېپىنىۋالغان جۇۋىسىنى ئېچىپ ئاستا ئۇنىڭ يېنىغا چۆكتى. ئۇنىڭ قەلبى مۇرەككەپ تۇيغۇلار ئىچىدە داۋالغۇيتتى. ئۇ ئەمدى ئۆزىنىڭ باشقىدىن تۇغۇلۇپ، باشقىدىن تىلى چىقىۋاتقان بوۋاق بولۇۋاتقانلىقىنى تەن ئالدى. ئۇ بۇ كېچە شۇنچىلىك شېرىن ئۇخلىدى. ئۇيقۇنىڭ تەڭگە مۇنچە هۇزۇر ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى خۇددى بۇرۇن ئۇخلاپ باقمىغاندەك ئەمدىلا هېس قىلماقتا ئىدى.

سۇزۇك يامغۇر تامچىلىرى زېمىنغا قەهرى بىلەن چۈشۈپ تەبىئەتنىڭ مەينەتچىلىكىنى يۇيماقچىدەك قىلاتتى. يامغۇر تامچىلىرى نەمدەپ سولاشتۇرۇپ قويغان بىچارە مامكاپلار نارازىلىقىنى ئىپادىلەۋەتقاندەك كاللەكلىشىپ، يەر تېگىدىن يامغۇر چېلەكلەپ قۇيۇلۇۋاتقان رەهىمسىز كۈل رەڭ ئاسمانغا باقاتتى. جاڭگالدىكى قاقشال توغراقلار بولسا، تېخىمۇ تىك تۇرۇپ، يامغۇرغا كۈچ كۆرسىتىپ نارازىلىقىنى ئىپادىلەۋاتاتتى.

— مەن يامغۇرغا بەك ئامراق، سىلىچۇ شەيخ ئاتا؟

قەبرىدىن ئىبارەت بۇ ماكاننىڭ نېمە ئۈچۈن مەۋجۇتلۇقىنى سەئىدەگە هېس قىلدۇرۇش ئۈچۈن سەئىدە بىلەن قەبرىستانلىقنى ئايلىنىۋاتقان شەيخ يولبويى هېچنېمە دېمىگەنىدى. خۇددى بۇ قەبرىلەر ئۇ كىشىگە ئۆز قىممىتىنى، ئۆز هېكايىلىرىنى، ئىچىدىكى ئاجايىپ كارتىنىلارنى كۆرسىتىپ قويغاندەك... ئۇ قەبرىلەرگە قارىغانسېرى كۆزلىرى تېخىمۇ قىزىراتتى. ئۇ سەئىدەگە قاراپ كۈلۈمسىرىدى:

— مەنمۇ ئامراق... ئاخشام ئۆگەتكەن مەزمۇن ئېسىڭدىمۇ؟

— ئېسىمدە...

— قېنى، ماڭا دەپ بەرگىنە...
— «هايات — ئۇ بىر قۇياشلىق تىنىق. تىنىقلىرىڭغا شۇنداق بىر نۇرنى سىڭدۈرۈۋەتكىنكى، رەزىللىك ۋە گۇزەللىك ئۇستىگە قۇرۇلغان زېمىننى پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭدىكى ئالەمچە مۇ-ھەببىتىڭ بىلەن جاھالەت قاراڭغۇلۇقىدىن قۇتۇلدۇرالايدىغان قۇ-ياش بولغىن!»
شەيخ سەئىدەنىڭ ئۆزى ئۆگەتكەن مەزمۇننى دۇدۇقلىماستىن شۇنداق چىرايلىق ئاۋازدا تەكرارلىغىنىغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. سەئىدە كاللىسىغا كەلگەن نۇرغۇن سوئاللارنى شەيخىتىن سورىغۇسى كەلدى — يۇ، شەيخىنىڭ ئالەمچە تۇيغۇلارنىڭ ئىلكىدە تۇرغانلىقىغا زوقى كېلىپ، ئۇنسىز شۇ كىشىگە ئەگىشىنى خالاپ قالدى.
— ھاردىڭمۇ؟
— ياق...
— بىرەمدىن كېيىن ساڭا نۇرغۇن جانىۋارلارنى كۆرسىتىپ قويىمەن.
— جانىۋار؟ — ھەيران بولدى سەئىدە، — نېمە جانىۋار ئۇ؟
— قوي...
شەيخ سەئىدەنىڭ چەكچىيىپ كەتكىنىگە قاراپ كۈلدى:
— ماڭا ھەمراھ بولىدىغان سۆيۈملۈك جانىۋارلار... مېنى نېمە يەپ جان ساقلايدىغاندۇ دەپ ئويلىمىغانمىدىڭ؟
— ئۇنداقتا سىلى گۆش يەيدىكەنلا — دە؟
— ھە... يۇرە، ئەمدى ساڭا قىلىدىغان ئىشىڭنى كۆرسىتىپ قويايلى...
— مەن قىلىدىغان ئىش؟
— ھەئە، پادا باقىسەن. پادا بېقىشنى ياخشى كۆرەمسەن؟
— بەك ياخشى كۆرىمەن.
— كۈندۈزى پادا باقساڭ، كەچقۇرۇن تەلىم ئالساڭ، كۈنلەر مەنىلىك ئۆتىدۇ...

— ماڭا نېمىدىن تەلىم بېرىدىلا؟
— پەلسەپە، شېئىر...
— ھە...
— خەت ئوقۇيالامسەن؟
— ياق، بوۋام بىلەتتى...
— سەن نېمىشقا ئۆگەنمىگەن؟ بوۋاڭ ئۆگەتمىگەنمۇ ـ يا؟
— ئۇنداق ئەمەس، مەن ئۆگىنىشنى ئويلىمىغانىكەنمەن...
— نېمىشقا؟
— بىلمەيمەن...
سەئىدە خجالەت بولدى. دېمىسىمۇ بوۋىسىدەك بىر ئىسـتېدات ئىگىسىدىن خەت ئوقۇشنى ئۆگىنىۋالمىغىنى قىزىق.
— ھەي، يامغۇرنىڭ بىرەمدىلا توختاپ قالغىنىنى... ھە، بۇمۇ بولغىنى، كەچتە قوي سويىمىز ئەمەسمۇ...
— نېمىشقا؟
— سەن يېمەمسەن؟ بۇ يەردە يېگۈدەك باشقا نەرسە يوق جۇ ـ مۇ!
— ھە...
بىر جۇپ كۆز شەيخكە ئوغرىلىقچە قارايتتى.
— سەئىدە، مەن ساڭا باشقىچە كۆرۈنۈۋاتامدىمەن ـ نېمە؟
سەئىدە ھودۇقۇپ كەتتى، نېمە دېيىشنى بىلمەي قىزاردى.
— ھەي... بالام... قارا، نېمە بوپتۇ؟ بالىنىڭ ئاتىغا مەسـتـلىكى كېلىپ قارىشى يامان ئىش ئەمەسقۇ؟
— سىلىنىڭ بالىلىرى بولۇشۇمنى خالامدىلا؟ — ئۈيۈلۈپراق سورىدى سەئىدە.
— ھەئە...
— ئۇنداقتا مېنى بالا قىلىۋالسىلا، بولامدۇ؟
شەيخ سەئىدەنىڭ تاتلىق ھەم بالىلارچە تەنتەكلىك بىلەن قىلغان سۆزىگە رازىمەنلىك بىلەن جاۋاب بەردى:
— ئەلۋەتتە بولىدۇ، سەن ئەلۋەتتە مېنىڭ بالام. مېنىڭ

چىرايلىق قىزىمسەن!

شەيخىنىڭ ئۆزىگە ئاتىلارچە قىلغان تەبەسسۇمىدىن يۈرىكى ئۇيناپ كەتكەن سەئىدەنىڭ كۆزلىرىگە ياش كەلدى.

ــ ئاتىسى بار بالىمۇ يىغلامدۇ؟ يىغلىما، كەچتە گۆش يەيمىز، تېخى...

سەئىدەنىڭ كۆزلىرىدە ياش، ئەمما مەڭىزىدە تاتلىق كۈلكە جىلۋە قىلاتتى. شەيخىنىڭ ئۇنى ئۆز بالىسىدەك ئەركىلىتىشى، سەئىدەنىڭ قەلبىدە يېڭىچە، گۈزەل ھەم بۈيۈك بىر مۇھەببەتنى بىخلىتىۋاتاتتى. ئۇ يېشىنى سۈرتۈۋېتىپ شەيخىنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. ئۇلار بىردەمدىلا ئەتراپى بىر يېشىللىق چىتەنلەنگەن قوتانغا كىلىپ توختىدى. ئىشىك ئېچىلغاندىن كېيىن، سەئىدە ئىچىدىكى بىر ـ بىرىدىن سېمىز قويلارنى كۆرۈپ سەل قورقتى. ئەمما، قويلارنىڭ خۇددى ئادەمدەك مېھىرلىك قاراشلىرىنى كۆرۈپ، قورۇنۇش ۋە قورقۇشلىرى سەل پەسەيدى.

ــ بۇ قويلار بەكمۇ ياۋاش، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوتلاق بىلەن قوتانىنىڭ ئارىسىدىكى يولغا پىششىق، ھەرگىز ئېزىپ قالمايدۇ. قويلار كۆپ ئەمەس، جاپا تارتمايسەن...

سەئىدە قويلارغا قارىدى، قويلار ئۇنىڭ چۆرىسىگە خۇددى بالا ئانىسىنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقاندەك ئولاشتى. قويلارنىڭ دۈمبىسىنى سىيلاپ ۋىلىقلىغىچە كۈلۈپ ئويندى:

ــ مەن بۇگۈنلا قوي باققىلى چىقسام بولامدۇ، شەيخ ئاتا؟

سەئىدە بىردەمنىڭ ئىچىدە ئىچەكسىپ كەتكەن قويلار بىلەن ئوتلاقتا قانغۇدەك ئوينىۋېلىشنى خىيال قىلغانىدى.

ــ مەنغۇ بىر كۈنمۇ قالدۇرماي ئوتلىتىپ كۆندۈرۈپ قويغان، بوپتۇ، مەن بىرىنى تاللىۋالغاندىن كېيىن، قويلارنى ئالدىڭغا سېلىپ بېرەي. لېكىن ئېسىڭدە بولسۇن، قويلار يىتىپ كەتسە مەيلىكى، كۈن پېتىشتىن بۇرۇن چوقۇم ئۆيگە قايتىپ كېلىپ بول.

سەئىدە خۇشاللىقتا قويلارنى ھەيدەپ، قوتاندىن چىقتى.

شەيخكە گېپى بارەك ئارقىسىغا ئۆرۈلدى.

ــ گېپىڭ بارمىدى؟ دەۋەرگىن، قويلارغا يېتىشەلمەي قالـ
مىغىن يەنە.

ــ سىلى مېنى ئۆز بالىلىرىدەك كۆرىدىغانلىقلىرىنى ئېيـ
تىپ تۇرۇپمۇ مېنى «قىزىم» دەپ چاقىرىپ باقمىدىلا...

شەيخ تۇرۇپ كەتتى ۋە كۈلۈمسىرىگىنىچە:

ــ ھەي، تەنتەك قىزىم...، ــ دەپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ قويدى. سەئىدەنىڭ خۇشاللىقتىن بېشى كۆككە يەتتى. ئۇ سەكـ
رەپ ـ تاقلىغىنىچە قويلارنىڭ ئارقىسىدىن كېتىپ قالدى.

شەيخ سەئىدەدىن ئەنسىرەيتتى. كۆڭلىدىكى ئەنسىزلىك ئۇـ
نىڭ چىرايىدىن سۇس بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ سەئىدەگە ئامالنىڭ بېرىچە ئۆتمۈشتىكى قىسمەتلىرىنى ئۇنتۇلدۇرماقچى، سىرلىق چۈشلىرىنى ئېسىدىن چىقارغۇزماقچى بولاتتى. شەيخ بەرگەن بىر ئاپقۇر سۇ سەئىدەگە ھەممىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ، ئۇنى يېڭىدىن تۇـ
غۇلغاندەك قىلىپ قويغانىدى. ئۇ سەئىدەنىڭ زەئىپ روھى بىلەن بۇنداق ئۇلۇغ ئىلىمنى قوبۇل قىلىپ بولالماسلىقىدىن ئەنسىـ
رەيتتى. چۈنكى، شەيخ بىر كۈن ئاۋۋال سەئىدەنى كۆرگەن ئاشۇ دەقىقىدىلا ئۇنىڭ مەيدىسىدىكى چوڭقۇر ئېرىقچىنى دۈمبىسىدىكى ئالىقان كەڭلىكىدىكى كۈل رەڭ ئىزنى سېزىپ بولغانىدى.

شەيخ سەئىدەنىڭ ھازىرقى ساددا ھالىتىنى داۋاملاشتۇرۇشـ
نى ئۈمىد قىلاتتى. ئۆزىگە بالىلارچە ئەركىلەشلىرىدىن سۆيۈنەتـ
تى.

يېزىقنى بىلمىگىنى بىلەن ساناقنى بىلىدىغان سەئىدە بېـ
گىز بارمىقىنى تەڭلەپ تۇرۇپ ساغلىق ۋە قوچقارلارنى ئايرىم ـ ئايرىم ساناپ چىقتى.

سەئىدە قويلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ، بىردەم توختاپ قالمايتتى. كۆپكۆك ئاسماندا تەبەسسۇم جىلۋە قىلاتتى. ئۇ شورـ
لۇق چىغىر يولدىن ئۆتۈپ، كۆز يەتكۈسىز يېشىل ئوتلاققا كەلـ
دى. قويلار تەرەپ ـ تەرەپكە چېچىلىپ، بىخارامان ئوتلاشقا باشـ

لىدى. سەئىدە سەلكىن ھەم ئارامبەخش ھاۋانى كۆكرىكى ئېتىلىپ كەتكۈدەك سۈمۈردى. قانلىرى ۋۇجۇدىدا سالقىن ئېقىملىرى بىلەن تېز - تېز ئايلىنىۋاتاتتى. ئۇ ئاسمانغا قارىدى، ئاسماندا مومىسىنىڭ لېچىكىگە، شەيخ ئاتىسىنىڭ سەللىسىگە، ئۆزىنىڭ ئېتىكىگە، قوينىڭ قۇيرۇقىغا، قەبرىستانغا، دەرەخكە، يوغان ئېچىلغان گۈللەرگە ئوخشاش ھەرخىل ئاق بۇلۇتلار بەڭباشلارچە ئەگىپ يۈرەتتى.

چېكى يوق ئاسمانىڭ بارغانسېرى ئېگىلىپ يەرنى سۆيۈپ تۇرغان ھالىتى كىشىنى تېخىمۇ ھۇزۇرلاندۇراتتى. سەئىدە ئوت - چۆپلەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى تېرىپ ئويناتتى.

سەئىدە ۋاقىتنىڭ نەگە بېرىپ بولغانلىقىنى بىلمىدى، ھەتتا قورسىقىنىڭ ئاچقىنىنىمۇ سەزمەي، بۇ كەڭرى كائىنات بىلەن بىرلىشىپ كېتىۋاتاتتى.

سەئىدەگە تۇيۇقسىز يەرگە بىر نەرسە چېچىلغاندەك كۆرۈندى. سىنچىلاپ قارىۋىدى، كۈل بىلەن سىزىلغان بىر قىزغىر چەمبەر كۆرۈندى. سەئىدە قىزىقىش ھېس قىلىپ، چەمبەردىن پۇتىنى ئالدى، ئەمما پۇتىنى ئېلىپ چەمبەرگە كىرىشىگىلا، بۇران چىققاندەك بولۇپ ئارقىسىغا يىقىلدى. ئۇستىبېشىنى قېقىشتۇرغىنىچە ئورنىدىن تۇرغان سەئىدە قورقۇنچتىن يۈرىكى قىسىلغاندەك، ئەلەڭشىپ ئەتراپقا قارىدى. ئۇ بىرەر قوچقار ئۇسسۇزلۇقتىن مىكىن دەپ ئويلاپ قالغانىدى. ئەمما، ئەتراپىدا قوچقار كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ئىشەنگۈسى كەلمەي بۇ سىرلىق چەمبىرەككە يەنە بىر قېتىم كىرىپ باقماقچى بولدى. پۇتىنى چەمبەرگە تەگكىلا، قويلارنىڭ مەرەشكىنىنى ئاڭلاپ پۇتىنى يەنە دەررۇ تارتىۋالدى. ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قويلىرى مەرەشكەن جايغا باردى. بىر قوينىڭ ئارقا پۇتىغا بىرخىل ئوت چىرمىشىپ قالغان بولۇپ، سەئىدە ھەرقانچە تارتىپمۇ چىگىچنى يېشەلمىدى. قاراڭغۇ چۈشۈشكە ئاز قالغان بولۇپ، ئۇنى قورقۇنچ بېسىۋاتاتتى. ئۇ مىڭ تەسلىكتە قوينىڭ پۇتىدىكى ئوتنى تارتىپ ئېلىپ قويلارنى يىغىپ ئۆي تە-

رەپكە ھەيدىدى. سول تەرىپىدە ھېلىقى كۈل رەڭ چەمبىرەك يەنە كۆرۈندى. ئۇنىڭ چەمبىرەككە يەنە كىرىپ باققۇسى كەلدى. كالـ
لىسىدا چەمبىرەككە كىرىپ، بىرلا پىرقىراپ قايتىپ چىقىش خىيالى پەيدا بولدى. ئۇ قويلارغىمۇ قارىماي دىككىدە چەمبىرەككە كىردى ۋە يەر ئاستىغا گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەندەك تۇيغۇدا بولدى. ئۇ كۆزىنى چىمچىقلىتىپ ئاران تەستە ئاچتى. ئالىدىدا بىر گۈزەل قىز تۇراتتى. قىزنىڭ چېچى شۇنداق ئۇزۇن بولۇپ، زەيتۇن دەرىخىنىڭ شاخلىرىدەك قويۇق ۋە تىلگەنىدى. كۆڭلىكى شۇنداق چىرايلىق بولۇپ، بەدىنى گويا زەر چېچىۋاتقاندەك كۆزىنى قاماشتۇراتتى. ئاپئاق، ئىنچىكە، ئۇزۇن بىلەكلىرى بەكمۇ تارتىملىق ئىدى. قىز سەئىدەگە ئۆزى بىلەن تەڭ دېمەتلىك، ئەمما ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە گۈزەل كۆرۈندى.

— سىز... سىز بەك گۈزەلكەنسىز...

— سەنمۇ مەندەك چىرايلىق ئىكەنسەن.

— سىز بۇ يەردە نېمىش قىلىسىز؟

— بۇ مېنىڭ ماكانىم...

— ئۇنداقتا سىز قايسى زامانغا تەۋە...

— قاراڭغۇلۇققا، كۈن ئولتۇرغاندىن كېيىنكى زامانغا...

— مەن كېتەي...

— مەن بىلەن دوست بولامسەن؟

— شەيخ ئاتام «كۈن ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن قايتىپ كەل» دېگەن...

— كۈن ئاللىبۇرۇن پېتىپ بولدى! كۈن ئولتۇرمىغان بولسا، مېنى كۆرەلمەيتتىڭ...

— مەن كېتىمەن، شەيخ ئاتامنىڭ گېپىنى ئاڭلايمەن...

— ماقۇل... ساڭا بىر گەپنى دەپ بېرەي... شەيخنىڭ يەنە بىر ئادەم ياتمايدىغان كارىۋىتى ئاستىدا ئوت ـ چۆپلەرنى قايرىدىغان تاش بار. تاشنى كۆتۈرسەڭ بىر نەرسىنى كۆرىسەن...

— ئۇ نېمە؟

— مەنمۇ بىلمەيمەن... كۆرۈپ باققىن، قايتىپ كەلگەندە ماڭا ئېيتىپ بەرگىن...
— مەن ماڭاي...
— بارغىن...
سەئىدە چەمبىرەكتىن ئاتلاپ چىقىپ كېتىۋېدى، قىزمۇ يو-قاپ، ئەتراپ جىمجىت بولۇپ قالدى. قىزنىڭ گۈزەللىكىدىنمۇ ئاجايىپ ۋەھىمە ھېس قىلغان سەئىدە قويلارنىڭ ئۆزىدىن تولىمۇ يىراقلاپ كەتكىنىنى كۆرۈپ شۇنداق تېز يۈگۈردى. ئۇ قورسىقىنى كۆتۈرەلمەي بىرخىل رىتىمدا مېڭىۋاتقان قويلارغا تېزلا يېتىشىۋالدى. ھالسىراپ - ھۆمۈدەپ كەتكەن سەئىدەنىڭ چىرايى قورقۇنچقىمۇ، ئەنسىرەشكىمۇ، ھەيرانلىقىمۇ ئوخشىمايدىغان بىرخىل تۇيغۇلارنىڭ ئىسكەنجىسىدە ئىدى.
سەئىدە قوتانىنىڭ ئالدىدا شەيخنىڭ ئۆزىگە قاراپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ، ئىزىدا داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى.
شەيخ چىرايىغا تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ سورىدى:
— ھاردىڭمۇ؟
— يا... ياق...
— بۇنىڭدىن كېيىن پادا باققىلى چىقما.
شەيخنىڭ ئۇنى قوپال بولمىسىمۇ، ئەمما سەئىدە نېمىشقا شۇنداق دېگەنلىكىنى چۈشەنگەنىدى.
— كەچ قالغىنىم ئۈچۈنمۇ؟
— سەن دەپ باققىنە قېنى؟
— مەن بىلمەيمەن...
— ئۇنداقتا سېنىڭ ھەمىشە ئوتلاققا بېرىپ، كۈن ئولتۇرۇپ قاراڭغۇ چۈشكەندە قايتىپ كەلگۈڭ بارمىدى؟
— ئۇنداق ئەمەس...
— پەقەت بۈگۈنلا شۇنداق بولۇپ قالدى، ئەتىدىن باشلاپ كۈن ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن قايتىپ كېلىمەن، دېمەكچىمۇ؟
— ھە... ياق... مەن...

سەئىدە «ھە» دېمەكچى ئىدى، ئەمما دېيەلمىدى. چۈنكى، ئۇ كۈن ئولتۇرمىغۇچە ھېلىقى كۆل چەمبىرەكتىكى قىز بىلەن ئۇچرىشالمايتتى. نېمىشقىكىن ئۇنىڭ ئۇ سىرلىق قىز بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ تۇرغۇسى، ئۆزگىچە، سىرلىق تۇيغۇلارغا غەرق بولغۇسى كېلىپ قالغانىدى.

سەئىدە ھېلىقى قىز توغرۇلۇق شەيخكە ئېيتماقچى بولدى ـ يۇ، قىز ئېيتقان كارىۋاتنىڭ ئاستىدا نېمە بارلىقىنى بىلمەي تۇ ـ رۇپ ئېيتماسلىقنى قارار قالدى. زىددىيەتلىك خىياللار ئۇنىڭ مېڭىسىنى غاجايتتى.

ــ قوينى بوغۇزلاپ، گۆشىنى قازانغا سېلىپ قويدۇق، مو ـ ماڭ ساقلاپ قالدى. تېزراق ماڭ.

سەئىدە ھېچنېمە دېمىدى، ئۇنىڭ قوللىرى سۇس تىترەيە ـ تتى. نېمە دېيىشنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ يەنە شەيخنىڭ نېمە ئۈچۈن كەچ قالغانلىقىنى سورىمىغىنى ئۈچۈن خۇش بولدى.

ــ يالغۇز پادا باقساڭ زېرىكمەمدىكەنسەن؟

سەئىدەنىڭ يۈرىكى يەنە داۋالغۇدى. ئۆزىنىڭ يېڭى دوست تۇتۇۋالغىنىنى، شۇڭا زېرىكمەيدىغانلىقىنى ئېيتماقچى بولدى، خۇددى شەيخ شۇ جاۋابنى بىلمەكچى بولۇپ سوراۋاتقاندەك دىلىغۇل بولدى.

سەئىدە جاۋاب بەرمىدى، جاۋاب بەرمىدى ئەمەس قانداق جاۋاب بېرىشنى بىلمىدى. شەيخمۇ ئىپادە بىلدۈرمەي ماڭدى. سەئىدە تېزرەك ئۆيگە قايتىشنى ئىستەيتتى. ئوڭايسىزلىقتىن شۇنچىلىك قىينىلىپ كەتتىكى، يالغان سۆزلەشنىڭ يۈرەكنى بۇنچە قىينايدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. ياق، يالغان سۆز ـ لىمىگەن بولسىمۇ، راست گەپنىمۇ قىلمىغانىدى.

ئۇن ـ تىنسىز قايتىپ كەلگەن سەئىدە ئىشىكتىن خۇددى بىرى تالاغا ئىتتىرىۋاتقاندەك تەستە كىردى. ئۇ مومىسىغا قارىدى. مومىسى ھېچىر تاۋاقلارغا شورپىلارنى ئۇسۇۋاتقان بولۇپ، ئەمدىلا قازاندىن سۆزگەن گۆشنىڭ ھىدى دىماقلارغا ئۇرۇلاتتى.

قاپاقلىرى چۈشۈپ كەتكەن موماي سەئىدەنى كۆرۈپ يۈگۈ-رۈپ كەلدى. «سەندىن ئەجەبمۇ ئەنسىرىدىم» دەپ، ئۇنى تارتىپ داستىخان تۈۋىگە ئولتۇرغۇزدى.

سەئىدە داستىخاننىڭ ئۆزلىرى ياتقان كارىۋاتقا سېلىنغانلىقىنى، ھېلىقى قىز ئېيتقان كارىۋاتنىڭ يەنىلا شۇ پېتى تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ھېلىقى سىرلىق نەرسە بىلەن مۇناسىۋەتلىكلىكىنى جەزملەشتۈردى.

ئۇلار داستىخانغا كېلىپ گۆشكە بېقىشتى. تۆت كۈندىن بېرى قاتتىق نان بىلەن جان ساقلىغان موماي مۇنداق ئېسىل غىزانى ئىشتىها بىلەن يېيىشكە باشلىدى. سەئىدەنىڭ گېلىدىن تاماق ئۆتمىدى. ئۇ ئۆزىنى گۆشنى يېيىشكە لايىق ئەمەستەك ھېس قىلدى، گۆشنى قولىغا ئېلىپ، ئاغزىغا ئاپاردىيۇ، چىشلەپ، چايناپ، يۇتالمىدى.

سەئىدە شەيخكە قارىدى. شەيخمۇ ئىشتىھاسىز ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئىشتىھاسىزلىقى... بىر - بىرىگە سەۋەبلىنىپ قالغان ئىشتىھاسىزلىق ئىدى. موماي ھەممىدىن بىخەۋەر غىزالىنىۋاتقانىدى. تۇنجى بىر ۋاخ غىزا تولىمۇ كۆڭۈلسىز ھالدا يېيىلدى.

موماي داستىخاننى يىغىشتۇردى. شەيخمۇ، سەئىدەمۇ جىم ئىدى. موماي بۇ خىل جىمجىتلىقتىن باشقىچە بولۇپ كەتتى - دە:

— بالام، سەئىدەگە بېرىدىغان تەلىملىرىنى باشلىسىلا. سەئىدە، سەنمۇ ھاڭۋاقتىلىق قىلماي تەييار بولغىن...، — دېدى.

سەئىدەنىڭ يۈرىكى يەنە دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى.

— بۇگۈن بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ، ۋاقتى ئاللىبۇرۇن ئۆتۈپ كەتتى. سىلەر ئىشىكلارنى تۇگىتىپ ئۇخلاۋېرىڭلار. مەن قەبرىلەرنى يوقلىغاچ ئايلىنىپ كېرەي. مېنى ساقلىماي يېتىۋېرىڭلار...

موماي شەيخكە بىرەر ئىش بولدىمىكىن دەپ ئويلاپ قالدى. ئەمما، سەئىدە شەيخنىڭ «ۋاقتى ئاللىبۇرۇن ئۆتۈپ كەتتى» دېگەنلىرىنى

نىدىن ئۆزىگە رەنجىپ قالغىنىنى ھېس قىلدى ـ دە، ئىچى شۇنچىلىك ئاچچىق بولدى.

ـــ شەيخنى خاپا قىلىپ قويمىغانسەن؟

مومىسىنىڭ بۇ سوئالىدىن سەئىدە ئەندىكىپ كەتتى. ئۇ شەيخنى ئۆز سەمىمىيەتسىزلىكىنى بىلىپ قالغاندەك ئويلاپ، ئىچى تىتىلدىدى. مومىسىغا نېمە دېيىشنى بىلمەي تۇرغىنىدا، مومىسى جۇۋىنى تارتىپ ئۆزى ـ ئۆزىگە گەپ قىلدى: «ئۇ ئاخشام كارىۋاتتا ياتماي، بۇلاق تۇۋىدە يەردىلا ئولتۇرۇپ ئۇخلىدى. ئۇ بىزگە كۆنەلمەيۋاتامدۇ ـ يا؟ ياق، ئۇ ھەرقانداق ئادەمگە كۆنەلەيدۇ، بەلكىم بىز كۆنەلمەيۋاتقاندىمىز...»

مومىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، سەئىدە يەنە ئويلاپ قالدى. «نېمە ئۈچۈن؟ بۇ كارىۋاتتا زادى چوقۇم بىر سىر بار؟» ئەتىگەندىلا سەكرەپ ـ تاقلاپ ئوينىغان سەئىدەنىڭ كاللىسى مانا ئەمدى تولىمۇ مۇرەككەپ خىياللارغا ئەسىر بولغانىدى.

بىر كۈن قازان بېشىدا تۇرۇپ ھارغان مومای جۇۋىنى ئۈستىگە يېپىپلا ئۈيقۇغا كەتتى. سەئىدە مومىسىنىڭ غەمسىزلىكىگە بەكلا مەستلىكى كەلدى. ئۇ شەيخنىڭ يوق پۇرسىتىدە، مومىسىنىڭ تېزراق ئۇخلاپ قېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغانىدى.

خورەكنىڭ ئاۋازىدىن سەئىدە يەنە چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ھازىر خۇددى ئوغرىغىلا ئوخشاپ قالغانىدى. «تىرىق» قىلغان بىر ئاۋازمۇ ئۇنى قورقىتالايتتى. يۇرىكى ئەنسىز سوقاتتى. ئۇ يەنىلا بىرخىل ۋەسۋەسە ئىچىدە ئورنىدىن تۇردى. تۇگىمەس سوئاللار ئۇنى قىينىاپ تۇراتتى، ئۇ غەيرەتكە كەلدى. بىرىپ كارىۋات ئۈستىگە چىقتى ۋە ئوت ـ چۆپلەرنى قايرىدى، ئوت ـ چۆپ بەكمۇ قويۇق ھەم مەھكەم كىرىشىپ كەتكەن بولغاچقا، ئۇ خېلى ھەپىلىشىپ ئاران ئاچتى. راستىنلا تۆت چاسا بىر تاش بار ئىدى. سەئىدە مىڭ تەسلىكتە بۇ تاشنى يان تەرەپكە سۈردى. ئۇنىڭ كۆرگىنى ئاپئاق خەسە بولۇپ، خەسە شۇنچىلىك پاكىز ئىدى. ئۇ ئاق خەسىنى قولىغا ئالدى، ئاندىن خەسىنىڭ قاتلانغان جايىنى ئاچتى.

خەسىدە بىرنەچچە تامچە قېتىپ قالغان قان دېغىدىن باشقا ھېچ-نەرسە يوق ئىدى. ئۇ ئۆزىنى بىكاردىن - بىكارغا دەككە - دۈككە بولغاندەك، ئەرزىمەس بىر قان دېغى ئۈچۈن ئارامسىزلىنىپ كەتكەندەك پۈشايمان قىلدى. گەرچە ئۇنىڭ مەقسىتى بىرەر جاۋاھىرات، بىرەر قىممەتلىك نەرسە بولمىسىمۇ، ھېچ بولمىغاندا بىرەر سىرلىق پۈتۈكچە، بىرەر چىراغ دېگەندەك نەرسىلەر ئىدى، ئۇ ئۆزىگە ئېچىندى. شەيخنى كىرىپ قالمىسۇن دەپ خەسىنى تاشقا شۇ پېتى باستۇرۇپ قويدى.

ھەممە ئىشلار جايىغا چۈشكەندىن كېيىن يېتىپ ئويغا پاتتى: «بۇ نېمە قان؟ ئەلۋەتتە شەيخنىڭ ئەمەس! ئۇنداقتا بۇ داغ نېمىشقا بۇ يەرگە باستۇرۇپ قويۇلغاندۇ؟ ئادەمزاتنىڭ قېنىمىدۇ؟»

تۇيۇقسىز ئىشىك ئېچىلغاندەك بولۇۋېدى، خىيالى دەل شۇ يەردە توختىغان سەئىدە كۆزىنى يۇمۇپلا ئۇخلىغان بولۇۋالدى. بىراق، ھېچقانداق ئاياغ تىۋىشى ئاڭلانمىغاندى. سەئىدەنى تېخىمۇ سۇر باستى. ئۇ يەنە بىردەم تىڭشاپ باقتى. ھېچقانداق تىۋىش بولمىغاندىن كېيىن، ئۇ ئاستا كۆزىنى ئاچتى ۋە بېشىنى كۆتۈردى، ھېچنەرسە يوق. ئىشىكە قارىۋىدى، ئىشىك شامالدا ئېچىلغانمىكىن، ئوچۇق تۇراتتى. سەئىدە ئورنىدىن تۇرۇپ بېرىپ ئىشىكنى يېپىۋەتكىلى تەرەددۇتلاندى.

سىرت شۇنچىلىك قاراڭغۇ بولۇپ، سەئىدە قورقىنىدىن ئىشىكنى ئىتتىك يېپىپلا كەينىگە بۇرۇلدى. شەيخنىڭ نېمىشقا قايتىپ كەلمىگەنلىكىدىن تەئەججۇپلىنىپ بىر ھازا ئۇنى - بۇنى خىيال قىلىپ بېقىپ ئۇيقۇغا كەتتى.

شەيخ قوتانغا باردى. قويلارنى بىر - بىرلەپ سانىپ چىقتى، قويلار ساق ئىدى. ئۇ سەئىدەنىڭ چىراي ئىپادىسىدىن ئۇنىڭ نېمىلەرنىدۇر ئۆزىدىن يوشۇرغىنىنى سەزگەنىدى. ئۇ قويلارنى قوتانغا سولىۋېتىپ، قويلارنىڭ ۋە سەئىدەنىڭ ئىزىنى بويلاپ يايلاققا باردى. ئىز بىر كۈل چەمبىرەك ئەتراپىدا كۆپرەك تۇراتتى. شەيخ قوشۇمىسىنى تۇردى، ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ:

ـــ ئېھ، بايقۇش. نىيەت ـ نىشانىڭ رەزىل، ئاقىۋىتىڭ دەھشەتلىك! ئەمدى سەئىدەگە تىرىنقىڭنىڭ كىرىنى يېگۈزۈپ، نا-ئەقىل، كۆزى كور قىلماقچىكەنسەن ـ دە؟ ساڭا تىنىقى بار، تىـ-نىقى يوق بارلىق نەرسىلەردىن لەنەت! ساڭا چەكسىز لەنەت!... دەپ ۋارقىرىدى.

شەيخنىڭ ئۇنى بۇ يېشىل ئوتلاقنىڭ باغرىنى يېرىپ ئۆتتى.

كېچىنىڭ چاراقلاپ تۇرغان يۇلتۇزلىرى كۆزلىرىنى شەيخكە قىسىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ مەمنۇنىيىتىنى بىلدۈرەتتى. نۇقسانسىز گۈزەل ئاي گويا بىر چىرايلىق كۆزنىڭ شېرىن يۇمۇلغان جۇلالىق چېھرىنى ئەسلىتەتتى. ئوت ـ چۆپلەر ئۈستىدىكى چېكىت ـ چېكىت يۇمران سۇ تامچىلىرى زېمىننىڭ ھاياجانلىق كۆز ياش-لىرىدەك ئايدىڭدا مەرۋايىت كەبى جۇلالىناتتى. شەيخنىڭ ھەربىر ئىزىدىن جىمجىت يايلاق دەقىقە ئىچىدە جان كىرگەندەك ئىڭرە-دى، تېپىرلىدى، تەۋرىدى...

يەتتىنچى باب

ــ سەئىدە، سەئىدە! تۇرە بالام... كۇن قىزىلدا ئۇخلاۋەر-مەي... تۇر دەيمەن...

سەئىدە بىرىنچى يېنىك نوقۇشلىرىدىن تەستە كۆزىنى ئاچ-تى. مومىسى ئۆزىگە قاراپ تۇراتتى. تۇڭلۇكتىن چۇشكەن كۆكۈچ يورۇقلۇق ئۆي ئىچىنى يورۇتۇپلا قالماستىن، ئاز ــ تولا ئىسسىق-تىپمۇ قويغانىدى.

ئۇنىڭ كۆزلىرى ئېچىلغان بولسىمۇ، نېرۋىلىرى، پۇت ــ قوللىرى تېخىچە ئويغانمىغانىدەك جانسىز ھەم ئېغىر ئىدى، ئۇ خۇش ياقمىغاندەك بېشىنى كۆتۇردى. شەيخ بوسۇغا تۇۋىدە ئۇنى كۆزىتىپ تۇراتتى. شەيخنى كۆرۈش بىلەن سەئىدەنىڭ يۈرىكى ئېغىپ كەتكەندەك بولدى ــ دە، ئاخشامقى ئىشلىرى يادىغا كەچ-تى. ئۇ يەنە شەيخكە قارىدى، شەيخ يېنىك خۇرسىنىدى.

ــ تېزراق تەييارلىقىڭنى قىل، ناشتاڭنى قىلىۋېلىپ يايلاققا ماڭغىن...

ئۇ بىردەمدىلا تەييار بولۇپ، داستىخانغا كەلدى. ئۇنىڭ قو-لىدىكى گۆش خۇددى تاشقا ئايلىنىپ قالغاندەك، شۇنچىلىك تەس-تە چاينايىتتى.

ــ شەيخ ئاخشام بىر كېچە بېشىمىزدا ئولتۇردى. بۇ زادى نېمە ئىشتۇ؟

مومىسىنىڭ بىخارامان گۆش يېگەچ دېگەن بۇ گېپى ئۇنى شۇ پېتىلا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. كاللىسىغا ئاخشام قىلغان ئىش-لىرى كەلدى. بوسۇغىغا قارىدى، شەيخ كۆرۈنمەيىتتى. «ياق، مەن ھەممىنى شەيخ ئاتامغا دېيىشىم كېرەك. مەن ئۇنىڭغا سەممىيەت-سىزلىك قىلماسلىقىم كېرەك! ئۇ كىشى شۇنچىلىك مېھرىبان

تۇرسا، چېھرىدىن تەبەسسۇم ئۆچمىسە، ماڭا غەزەپ قىلماسلىقى ئېنىق...» سەئىدە شۇلارنى ئويلىدى ـ ده، دىككىدە ئورنىدىن تۇ-رۇپ، سىرتقا قاراپ ماڭدى. مومىسى نېمىش بولغانلىقىنى ئاڭ-قىرالماي ئولتۇرۇپلا قالدى.

سەئىدە بوسۇغىدىن ئاتلاپ چىقىپ شەيخنىڭ يىراقتىكى بىر تۇپ دەرەخ تۇۋىدە تۇرغانلىقىنى كۆردى. يۇرىكى دۇپۇلدەپ سوقۇپ كەتتى. ھەقىقەتەن تىلمۇ، دىلمۇ كۆيدى. ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە «قە-لبىڭا دىلىڭ كۆيمىگەن بىلەن، دېيىشكە تىلىڭ كۆيىدىكەن ـ ده؟» دەپ پىچىرلىدى. «شەيخ ئاتا، مەن مۇنۇنى يوشۇردۇم، مۇنداق قىلدىم، ئاندىن مۇنۇنى كۆردۇم...» ئاھ... بۇنى دېيىش قانداق مۇشكۇل ئىش ـ ھە!

ئۇ شەيخكە يېقىنلاشقانسېرى يۇرىكى ئېچىشىپ بىئارام بول-دى.

ـــ يەنە پادا باققىڭ بارمۇ؟

شەيخ سەئىدەگە قارىماستىنلا شۇنداق سورىدى. سەئىدە شەيخنىڭ ئاخشاملا ئېيتقان «سەن بۇنىڭدىن كېيىن پادا باققىلى چىقما» دېگەن سۆزى يادىغا كېلىپ، نېمە دېيىشنى بىلمىدى. شەيخنىڭ ئۆزىنى ئوتلاققا بارغۇزۇش ـ بارغۇزماسلىقىنى بىل-مەيتتى. ئەمما، ئۇنىڭ بارغۇسى بار، ھېلىقى يېڭى دوستى بىلەن بۇ ئىش توغرۇلۇق پاراڭلاشقۇسى، كۆرگىنىنىڭ زادى كىمنىڭ قان دېغى ئىكەنلىكىنى بىلگۈسى بار ئىدى.

شەيخ ئىككى تەرەپكە چەكسىز سوزۇلغان سۇكۇتچان قەبر-لەرگە قاراپ قويدى.

ـــ بارغۇم بار، شەيخ ئاتام رۇخسەت بەرسىلا...

سەئىدەنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ شەيخ دەرھال ئارقىسىغا قارىدى. سەئىدە دەررۇ كۆزىنى ئېلىپ قاچتى. شەيخ ئۇنىڭغا تەبەسسۇم قە-لىپ تۇرغان بولسىمۇ، كۆزلىرىدىن سوئال، ئۆكۇنۇش... ئالامەت-لىرى چېلىقىپ تۇراتتى.

ـــ مەن...

— ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدىڭ؟ ھە، ئۇ ھەقىقەتەنمۇ سەن ئۈچۈن سۆيۈملۈك تۇيۇلىۋاتىدۇ، بىراق سۆيۈملۈك نەرسىلەر ساڭا بەخت بېرەلمىشى ناتايىن!

— سىلى... نېمىنى دەۋاتىدىلا؟

— بەزىدە ئادەملەردىن، دۇنيادىن، ھېسىلىرىڭدىن ۋە رېئاللىقىڭدىن ئېرىشەلمىگەن باشقىچە خۇشاللىقنى قويلاردىن ھېس قىلىسەن. بارغىن، بەلكىم باشقا بىر دۇنياغا قايتىدىن ئاپىرىدە بولارسەن.

سەئىدە شەيخنىڭ «بارغىن...» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ بەدىنى «شۇۋىرىدە» بولۇپ كەتتى.

— مەن... ھېلىقى كارىۋاتنىڭ ئاستىدا... تاشنىڭ ئاستىدىكى ئاق...

— بولدى بەس! ھەممىنى كۆردۇڭمۇ؟

شەيخنىڭ سوئالى سەئىدەنى ھەيران قالدۇردى.

— ئەسلىدە سىلى بىلەمتىلە؟

— بىلدۇرگەننى بىلمەن...

— مەن تېخى...

— بۇنى سەن بىلمەيتتىڭ، ئۇ ساڭا كۆرسەتتى، مەن ھېس قىلدۇرمەن... ئۆزگەرمەس قانۇنىيەت!

— مەن چۈشەنمىدىمغۇ؟

— ئەجەبا مەن كارىۋاتتا بىرەر ئۆزگىرىش بولغانلىقىنى بىلمەسمىدىم؟

— ئۇ نېمە؟

— قان!

— كىمنىڭ...

— ئىنسانىنىڭ...

— قايسى ئىنسانىنىڭ...

— ...

— نېمىشقا دېغى قالدى؟

— ئۇ قانۇنىيەتنىڭ پۈتۈكچىسى، شۇ پۈتۈكچە بويىچە ئىنسانىيەت قان تۆكۈپ جان ساقلاپ كەلدى...

— مەن ئۇنى نېمىشقا كۆردۈم؟

— كۆرۈشۈڭ كېرەك ئىدى...

سەئىدە جىم بولدى، كاللىسىدا ئاجايىپ چۈشىنىكسىز سۆزلەر ئۇچاتتى. ئۇنىڭ گۆدەك ئەقلى ئۇنى چۈشىنىشكە تولمۇ ئاجىز كەلگەنىدى.

— قويلارنى چىقىرىپ بېرەي...

سەئىدە ئۇن ـ تىن چىقارمىدى. مېڭىسى قانسىراۋاتقانىدەك، بۇقۇلداۋاتقاندەك چىڭقىلاتتى.

— بۇگۈن نېمىلا بولسۇن كۈن قايرىلىشىغا قويلارنى يىغىپ ئارقاڭغا يان! ھەرگىز قۇياش پاتاي دېگەن چاغدا كەپىنىڭ سىرتىدا قالما! بولمىسا بۇگۈنلۈك ساۋاقنىمۇ ئالالمايسەن!

سەئىدە بېشىنى لىڭشىتتى. قويلارنى ھەيدەپ بىرنەچچە قەدەم ئېلىۋېدى، شەيخنىڭ مۇنۇ سۆزلىرى ئاڭلاندى:

— سەئىدە، ئېسىڭدە مەھكەم تۇت! ئۆز خىيالىڭنىڭ قۇربانى بولۇپ كەتمە! ئۆزۈڭنى باشقۇرۇشنى بىل!

شەيخنىڭ بۇ سىلىق ئېيتقان ئاگاھلاندۇرۇشىدىن سەئىدەنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى تەۋرەپ كەتتى.

— مە... مە... مە...

— قويلار ئۇزاپ كەتمىسۇن، تېز يېتىشىۋال. بۇگۈنكى ساۋاق بەك مۇھىم، چوقۇم كۈن قىزىلدىن بۇرۇن قايتىپ كەل.

سەئىدەنىڭ يۈرىكى سىرقىرىدى. تولىمۇ مېھىرلىك، تولىمۇ ۋەزىنلىك، تولىمۇ يېقىشلىق ئاۋاز يەنە ئۇنىڭ قۇلاقلىرىغا تاتلىق سۆيۈۋاتاتتى. سەئىدە ئۇنىڭغا قاراپ:

— شەيخ ئاتا... مېنى كەچۈرسىلە...

— مەن كەچۈرگۈچى ئەمەس، ساڭا كەچۈرگۈچىنى تېپىپ بەرگۈچىمەن. ماڭغىن...

سەئىدەنىڭ شۇ يېقىملىق بىر ئېغىز سۆزنى ئۇمىد قىلىپ،

مۆلدۈرلەپ قاراۋاتقىنىنى كۆرۈپ شەيخ چىرايىغا جىلۋە ياغدۇرغىنىچە، «ماڭغىن بالام...» دېدى.

سەئىدەنىڭ ھاياجانلىق ياشلىرى ئىختىيارسىز ئاقتى. ئۇ شەيخ ئاتىسىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ قويلارنىڭ كەينىدىن ئۇچقاندەك يۈگۈردى. قويلارغا يېتىشۋېلىپ يەنە كەينىگە ئۆرۈلدى. شەيخنىڭ ئۆزىگە يەنىلا يىراقتىن قاراۋاتقىنىنى كۆرۈپ، باقى تەشۋىشلىرى نەلەرگىدۇر يوقاپ كەتكەندەك، ۋۇجۇدىنى ئىلىق بىر سېزىم قايتىدىن ئىسكەنجىگە ئالدى.

سەئىدە ھەرخىل ئويلار بىلەن يەنە بۇ قوينى كەڭ، باغرى ئىللىق ئوتلاققا يېتىپ كەلدى. سەئىدە قويلارنى ئوتلاققا قويۇۋەتكەندىن كېيىن بىر چەتتە ئولتۇرۇپ بۇ چەكسىز زېمىنغا — چەكسىز كائىناتقا قاراپ، بۇ چەكسىزلىكتىن ھەيرانلىق ئىچىدە ھۇزۇرلاندى. تۇيۇقسىز ھېلىقى قىز كۆز ئالدىغا كەلدى. ئۇنىڭغا شەيخنىڭ ئېيتقان پاساھەتلىك ۋە ئۆتكۈر سۆزلىرىنى ئېيتىپ قويغۇسى كېلىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ھېلىقى چەمبىرەكنى ئىزدەپ ماڭدى. كۆل چەمبىرەك يەنىلا شۇ پېتى تۇراتتى. ئۇ ئىچىگە كىرمەكچى بولۇۋېدى، يەنە قانداقتۇر بىر كۈچ دۇمبىسىنى ئىتتىرگەندەك بولۇپ يىقىلىپ چۈشتى. قىزنىڭ «كۇن ئولتۇرۇپ بولمىغان بولسا، مېنى كۆرەلمەيتىڭ» دېگەن سۆزىنى ئېسىگە ئېلىپ، چەمبەرگە كىرەلمەسلىكىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنگەندەك بولدى. ئۇ كۇن ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن قايتىشى كېرەك ئىدى. بۇگۇن يەنە شەيخنىڭ ساۋۇقىدىن ئايرىلىپ قالسا بولمايتتى.

ئۇ كۇنگە قارىدى، شەيخ بىلەن پاراڭلىشىپ كۇن چۈش بولۇپ كەتكەن بولغاچ، مانا بىردەمنىڭ ئىچىدە كۇنمۇ تاغ كەينىگە قاراپ ئۇزۇۋاتقانىدى. سەئىدەنىڭ كاللىسىدا تۇيۇقسىز غايەت زور بىر ئوت پەيدا بولدى. گويا ئۇ بۇ كۈچلۈك ئاپتاپتا كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپ قالىدىغاندەك تەنلىرى شۇركىنىپ كەتتى. ئۇ ئوتنى ئويلىغاندىلا كۆز ئالدىغا بىر گۈزەل قىز كەلدى. قىزنى بىر يەردە كۆرگەندەك تونۇش چىراي ئىدى.

«ئۇ كىم؟ مەن ئۇنى كۆرگەن، ئەمما قەيەردە، قاچان كۆرگەن بولغىيتتىم؟...» ئۇ خېلى ئويلىدى، بوينىغا چۈشۈپ قالغان ھال رەڭ رومالىنىڭ ئۇچىغا قاراپ ھەيران بولدى. «ئەسلىدە بېشىمدا قىزىل رومال بار ئىدىغۇ؟ بۇ ھال رەڭ رومال قانداق بولۇپ بېشىغا چىقىپ قالدى؟» ئۇ بۇ ئىشتىن تېخىمۇ قايمۇقتى. كۆز ئالدىدا يەنە قىزىل رومالنى ئۇ قىزنىڭ ئۇچۇرۇپ ئويناۋاتقانلىقى پەيدا بولغاندەك بولدى. سەئىدە ھەقىقەتەنمۇ ئۇ قىزنى كۆرگەنلىكىنى جەزملەشتۈردى. قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرىدىن تۇغۇلغان ئوت، كۈل، رومال، گۈزەل قىز... ئۇنى قىينايتتى.

سەئىدەنىڭ شەيخ بىلەن خوشلاشقاندىكى شادلىق، ھاياجان تۇيغۇلىرى نەلەرگىدۇر غايىب بولۇپ، مۇرەككەپ ۋە ۋەھىمىلىك تۇيغۇلار ئۇنىڭ جېنىنى قىسماقداپ، ئۇنى شۇنچىلىك ئارامسىزلاندۇردى. ئۇ تىزلىرى ئارىسىغا ئېڭىكىنى قىستۇرۇپ، كۆزلىرىنى يۇمدى. ئۇ كۆزىنى بىرەم بولسىمۇ ئاچماسلىق قارارىغا كەلدى. ھېچنېمىنى ئويلىماسلىقنى نىيەت قىلدى. ئۇ ئولتۇرغانسېرى يەر ئۇنى تارتىپ، سۈمۈرۈپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

سەئىدەنىڭ كاللىسىدا ھەرخىل سوئاللار كېزەتتى، بۇلارنىڭ ھەممىسى ھېلىقى نازىنىندىن سورىلىدىغان سوئال ئىدى. «ئوت، كۈل، رومال، كارىۋات ئاستىدىكى تاشقا باستۇرۇلغان سىر...» ئۇ ھەممىسىنى بىلىشى كېرەك. ئەمما... قىزنى كۇن پاتاي دېگەنىدە، قۇياش قىزارغاندا ئاندىن كۆرەلەيتتى. لېكىن، چوقۇم دەل شۇ پەيتتە ھەم شەيخنىڭ ئالدىغا ھازىر بولۇشى كېرەك. ئۇ تېڭىرقاش ئىچىدە قالدى.

قۇياش ئالغا چاپاتتى. سەئىدە كۇندىن كۆزىنى قاچۇردى. ئۇ «يەنە ئازراق ساقلاپ قىزغا دېمەكچى بولغانلىرىمنى ئېيتىپ قويۇپلا كېتىمەن، شەيخ ئاتام مېنى كەچۇرىدۇ...» دەپ ئويلىدى. كۇن ئولتۇردى. قويلار تەرەپ ـ تەرەپتىن يىغىلدى. قوچقارلار ئالدىغا، ساغلىقلار كەينىگە سەپ ـ سەپ بولۇپ قوتانغا قايتىش يولىغا تەق

بولغاندى. ئۇ قويلارنى ساقلىتىپ قويۇشنى ئويلىدى، ئەمما قويلار يولغا چىقىشتى. قوچقارلار ساغلىقلارنى ئەگەشتۈرۈپ قوتانغا قاراپ ماڭدى. سەئىدە تىت ـ تىت بولدى. يۈگۈرگىنىچە بېرىپ چەمبىرەككە كىردى. قىز پەيدا بولدى، ئۇ تۇنۇگۈنكىدىنمۇ نەچچە ھەسسە گۈزەللىشىپ كەتكەندى.

ـــ كۆردۈڭمۇ؟

قىز ھېچقانداق سۆز قىلماستىنلا ئۇدۇل شۇنداق سورىدى.

ـــ نېمىنى؟

ـــ يالغان سۆزلىمەكچىمۇ سەن؟ ئېيت! شەيخ ساڭا يالغان سۆزلىسە بولمايدىغانلىقىنى ئۆگەتمىدىمۇ؟

ـــ مەن سىزگە ئېيتىپ بەرسەم، سىزمۇ ماڭا ئېيتىپ بېرەمسىز؟

ـــ نېمىنى؟

ـــ مەن سورىغان نەرسىلەرنى.

ـــ ھەئە...

ـــ مەن سىزگە قانداق ئىشىنىمەن؟

ـــ سەن دوستۇڭغۇمۇ ئىشەنمەمسەن؟

ـــ ئۇنداقتا سىز ماڭا ئالدى بىلەن جاۋاب بېرىڭ، سىز شەيخنى قانداق بىلىسىز؟

ـــ ھا... ھا... ھا... ئۇنى مەندىن سورامسەن؟

ـــ سىز ئۇنى كۆرگەنمۇ؟

ـــ كۆرۈشتىن قورقمەن...

ـــ سىز مېنى تونۇمىسىز؟

ـــ ھەئە...

ـــ قانداق تونۇيسىز؟

ـــ بۇنىڭغا سەنلا جاۋاب بېرەلەيسەن.

ـــ قاچان؟

ـــ ھامان بىر كۈنى.

ـــ مەن سىزنى كۆرگەندەك قىلىمەن، ئەمما ئېسىمگە ئالالـ

مىدىم.

— بۇنى مەندىن سورىماي ئۆزۈڭدىن سورا.

— سىز كىم؟

— بىلمەيمەن. ئېيتقىنا، نېمىلەرنى كۆردۈڭ؟

— مېنىڭ كۆرگىنىم بىر ئاق خەسە، ئۇستىدە قان دېغى بار ئىكەن.

— ھە؟

قىز ھەيرانلىق ئىلكىدە ئۇنلۇك بىر ۋارقىرىدى ـ دە، غايىب بولدى. سەئىدە يالغۇز قالدى. ئۇ چەمبىرەكتىن پۇتلىرىنى سوزۇپ ئاران تەستە چىقىۋالدى. ئۇنى ۋەھىمە باستى. ئالدى ـ كەينىگە قارىماي ئۆي تەرەپكە قاراپ چاپتى. ئۇ يۇگۇرەۋېتىپ تۇيۇقسىز توختاپ قالدى. ئالدىدا شەيخ ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزىگىلا ئەمەس، پۈتۈن جىسمىغا، روھىغا تىكىلىپ تۇراتتى.

ھودۇققىنىدىن سەئىدەنىڭ كۆزلىرى ئېتىلىپ چىقىپ كەتكىلى تاس قالدى. شەيخ ھېچنېمە دېمەيلا ئارقىسىغا بۇرۇلدى. سەئىدە بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن شەيخكە ئەگەشتى. ئۇلار شۇنچە ئۇزۇن يولنى ئۇن ـ تىنسىز تۇگىتىپ، كەپىگە يېتىپ كەلدى. مومىاي يەنە داستىخان سېلىپ، كۆزىنى بوسۇغىدىن ئۇزمەي ئول ـ تۇرغانىدى. مومىسىنى شۇ ھالەتتە كۆرگەن سەئىدەنىڭ يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى. يۈزى قىزىرىپ يۈرىكى قىسىلدى.

— ئولتۇرۇپ دېمىڭنى ئال.

شەيخ سەئىدەگە شۇنداق دېدى ـ دە، كۆك بۇلاقنىڭ يېنىغا بېرىپ، بىر چۆمۈچ سۇ ئېلىپ ئىچتى.

مومىاي پايپاسلاپ سەئىدەنىڭ يېنىغا كەلدى.

— يولدىن ئېزىپ قالدىڭمۇ؟ چىرايىڭ نېمانچە ساغىرىپ كەتتى... كېلە، قورسىقىڭنى تويغۇزۇۋالغىن...

سەئىدە ئىچىدىن بىر نەرسە ئۇزۇلگەندەك بولدى. داستىخانغا خۇددى بوينىغا زەنجىر سېلىنغاندەك مىڭ تەستە ئولتۇردى.

سەئىدە شەيخكە قارىدى، شەيخ خىيالچانلىق بىلەن داستـ ـ

خانغا قاراپ ئولتۇراتتى.

سەئىدە بىر نېمە دېيىشى كېرەكتەك، ئەمما نېمە دېيىشنى بىلمىگەندەك ئاغزىغا بىر بۇردا گۆشنى سېلىپ يەنە شەيخكە تەكىلدى.

— سىلەر يەۋېرىكلار، مېنى ساقلىماي ئۆخلاۋېرىكلار...

شەيخ بوسۇغىغا كەلگەندە موماي دېدى:

— سەئىدەگە ساۋاق...

— ئۇمىد شامى پىللىداپمۇ قويمىغان يۈرەكتىن ئىشەنچ - ئېتىقادنىڭ شۇنچىلىشنى قانداق ئاڭلاش مۇمكىن؟!

موماينىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا ئېيتىلغان شەيخنىڭ سۆزى سەئىدەنىڭ يۈرىكىگە سانجىلدى. موماي شەيخنىڭ سۆزىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە سەئىدە سۆزىنى تامام قىلىپلا ئارقىسىغىمۇ قارىماي چىقىپ كېتىۋاتقان شەيخنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ سىرتقا چىقتى.

— بۇ كېچىدە تالاغا چىقما، كىرىپ تامىقىڭنى يە، ھەممىنى يۇتۇۋەت.

— سىلىنى مەندىن رەنجىمەيدۇ، دەپ ئويلىدىم. شۇڭا...

— شۇڭا...

— بۇگۈنكى ساۋاقنى تولىمۇ مۇھىم دېگەنتىلىغۇ؟

— مەن ئاللىبۇرۇن ساۋاق بېرىپ بولدۇم.

— قاچان؟

— ئىشىكتىن چىقىشتىن بۇرۇن.

— مېنىڭ سىلىگە دەيدىغان گېپىم بار...

— قېنى...

— مەن سەممىيەتسىزلىك قىلدىم، يەنە...

— يەنە نېمە؟

— سىلى ماڭا ئىلىم ئۆگەتكەن بولسىلا...

— قەلەم تۇتالامسەن؟

— ھەئە، خەت ئۆگەنگۈم بار.

— ھە، خەت ئۆگەنگۈڭ بارمىدى؟

— ...

— ئۆيگه كىر.

سەئىده شەيخنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كەپىگه كىردى.

— مانا، قومۇش قەلەمنىڭ ئۇچىنى، مۇنۇ قارا سىياھقا چىلايسەن. ئوڭ قولۇڭ بىلەن قەلەمنىڭ مۇنۇ يېرىنى مۇنداق تۇتسەن، ئوڭدىن سولغا مۇنداق يازسەن.

سەئىده خېلى ئۇزاققىچه خەت يېزىشنى ئۆگىنىش بىلەن هەپىلەشتى.

— ئۇخلىغىن، ئەته ئۆگەنگىن. ئەمما ئەته چوقۇم سەھەر تۇر.

موماي ئۇلارنىڭ ئوڭ ـ تەتۇر قەلەم تۇتۇشلىرىغا قاراپ ئۇخلاپ قالغانىدى. ئۇنىڭ نېمه چۇشلەرنى كۆرۈۋاتقىنىنى بىلگىلى بولمايتتى، ئېغىزى غۇۋا ئېچىقلىق تۇراتتى.

— هىم... مەن ئۇخلاي...

— ئەته باشقا سەئىده بولۇپ ئويغانساڭكەن دەيمەن.

سەئىده يىغلاشقا ئاران قالدى ـ يۇ، كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالىدى. ئۇ جۇۋۇسىنى ئۇستىگه ئارتىپ، خىيال بىلەن قاچانلاردىدۇر ئۇيقۇغا كەتتى. شەيخ يەنه كۆك بۇلاق بويىدا ئولتۇرۇپ، بۇلاقتىكى تۇرغۇن سۇغا قاراپ خىيال سۇردى.

سەككىزىنچى باب

— سەئىدە، بۇياققا كەل، ئويناىلى.
— نېمە ئويناىمىز؟
— مەن پادا باققۇچى بولىمەن، سەن پادا بولىسەن.
— مەن ئادەم تۇرسام؟
— سەن ئۆچكە بول، مەن سېنى ھەيدەپ ماڭاي.
— ياق، مەن قوي بولاي!
— ئۆچكە بولغۇڭ يوقمۇ؟
— ياق، قوي بولايچۇ...
— ياق! ياق! ئۆچكە بولىسەن.
— ئۆچكە بەك سەت تۇرسا.
— سەن چىرايلىق ئۆچكە بولساڭ بولىدىغۇ.
— ھە، ماقۇل...

سەئىدە چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. چۈشىدىكى ھېلىقى يايلاقتا كۆرگەن قىز ئىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى سوغۇق تەر قاپلاپ كەتكەنىدى. كالپۇكلىرىنى گەز باغلىغان بولۇپ، گاللىرى قۇرۇپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ بىر يۇتۇم سۇ ئىچىۋېلىشنى ئويلاپ كۆك بۇلاق بويىغا باردى. سۇغا كىرىپ كەتكۈدەك قاراپ ئولتۇرغان شەيخنى كۆرۈپ، يۈرىكى كۆكرەك قەپىسىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك سوقۇپ كەتتى.

شەيخ ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈپ سەئىدەگە قارىدى. شەيخ شۇ قارىشى بىلەن سەئىدەنىڭ ۋۇجۇدىدىن سەمىمىيەت، چىدام ـ غەيرەت، ساداقەت، سادىدىلىق ئىزدەيتتى.

— شەيخ ئاتا، ئۇخلىماپتىلىغۇ؟
— نېمە ئۇچۇنلىكىنى بىلگۈڭ بارمۇ؟

سەئىدەدىن ئۇن چىقمىدى. شەيخىنىڭ «سېنىڭ سىرلىق ئىدىشىڭ ئۇچۇن، سەممىيەتسىزلىكىڭ ئۈچۈن مۇشۇنداق ئولتۇرىدىمەن!» دېيىشىدىن قورقاتتى. ئۇ ياكى «ياق» ياكى «ھە» دېيىلمەي كۆزلىرىنى شەيخىتىن ئېلىپ قاچتى.

— ئۇخلا...

— ئۇخلىغۇم يوق، يەنە چۈش كۆرۈشتىن قورقىمەن...

— كۆپ چۈش كۆرۈش ياخشى ئەمەس. ئەمما بەزى چۈشلەر كەلگۈسى رېئاللىقنىڭ بېشارىتى!

— ئۇنداقتا چۈش بېشارەت دېمەكچىمۇ سىلى؟

— سەن شۇنداق چۈشەندىڭمۇ؟

— بىلمەيمەن...

— قانداق چۈشەنسەڭ ئىختىيارىڭ.

— بۇ نېمە دېگەنلىرى؟

— ھېچنېمە دېگىنىم ئەمەس...

سەئىدە ھېچنېمە دېيىدى، بىراق شەيخىنىڭ ئۆزى ئۇچۇن ئويلايدىغانلىقىنى بىلىپ يەنە شەيخىتىن سوراپ باققۇسى كەلدى.

— سىلى مېنى قانچىلىك بىلىلا؟

— مەن بىلگۈچى ئەمەس! بىلىشىڭ ئۇچۇن ئىلىم كاھىنى مەن!

— سوئالىمغا نېمىشقا ئۇدۇل جاۋاب بەرمەيلا؟

— ساڭا قانداق ئۇدۇل جاۋاب كېرەك؟

— ...

— ۋەھالەنكى، سەن بارلىق بىلىشكە تېگىشلىك جاۋابلارغا ۋاقتىدا، تولىمۇ توغرا ئېرىشىپ كېلىۋاتىسەن. توغرا جاۋابنى سەندىن ئالالىغىنى كىم؟

— ...

— بېرىپ ئۇخلا، ئەتە سەھەر تۇرۇشۇڭ كېرەك!

— مەن...

— گېپىڭ بارمىدى؟

— هىم، ياق...
سەئىدەنىڭ تىلى كالۋالىشىپ قالدى. ئارقىسىغا يېنىپ كا-
رىۋاتقا چىقتى.
سەھەر... يېڭى تاڭ... ھاياتنى قىسقارتىپ كېتىۋاتقان
ۋاقىت...
داستىخاندىن تۇرۇشقاندىن كېيىن، شەيخ سەئىدەگە:
— قويلىرىڭنى يايلاققا ئېلىپ ماڭ، — دېدى.
— مەن... مەن بارسام بولامدۇ؟
— سەنچىچۇ؟
— سىلى بار دېسىلە بارىمەن...
— بارغىن دېسەم بارامسەن؟
سەئىدە ئىتتىك «ھەئە» دېيەلمىدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشلارنىڭ
قانداق داۋاملىشىپ، قانداق ئاخىرلىشىشىنى بىلگۈسى بار ئىدى.
شەيخ سوئال نەزەرىدە ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇۋېدى، سەئىدە كېيىنلا
جاۋاب بەردى:
— بارىمەن...
— مېنىڭ «بارغىن» دېگىنىم ئۇچۇنمۇ ياكى ئۆزۈڭنىڭ بار-
غۇسى بولغىنى ئۈچۈنمۇ؟
— ...
سەئىدە بىر تىنىق بىلەنلا كۈپايىلەندى، نېمە دېيىشنى زادىلا
بىلەلمەي قالدى.
ئۇلارنىڭ پارىڭغا قانداق ئارىلىشىشنى بىلمىگەن موماي
ئورنىدىن تۇرۇپ داستىخاننى يىغدى، ئاندىن سەئىدەگە:
— سەئىدە، كەچتە ۋاقتىدا كېلەلمەيدىغان ئىشىڭ بولسا،
ئەمدى بارما...، — دېدى.
سەئىدە مومىسىنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىلاپ، مومىسىغا ئەمەس
دەررۇ شەيخكە قارىدى. شەيخمۇ سەئىدەگە ئىتتىك قارىدى. بۇ دەل
شەيخ دېيەلمەيۋاتقان سۆز ئىدى، سەئىدەنىڭ مەڭزى كاچات يېگەن-
دەك ئېچىشىپ كەتتى. «ھايۋان» چېغىدا بىر قېتىم پۇتى كىرىپ

كەتكەن كۆۋرۈكتىن ئىككىنچىلەپ ئۆتمەيدۇ، مەنچۇ؟ شەيخنىڭ بىر قېتىم سۆزىنى ئاڭلىمىدىم، ۋىجدان ئازابىنىڭ ئاچچىق بولىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ بۇ ئازابقا ئۆزۈمنى دۇچار قىلدىم. يەنە شۇ ئازابقا ئۆزۈمنى ئاتماقچىمەن... ھەي... قانداق ئىنسانمەن؟!...

سەئىدە گەپ قىلمىغىنى بىلەن ئىچىدە چۇقان سېلىۋاتاتتى. «قۇلقىم نېمىشقا ئاڭلايدىغان بولۇپ قالغاندۇ؟ باغرىمغا تەستەك ئۇرىدىغان ئاشۇ سۆزلەرنى ئاڭلىيالمىغان بولسام، مۇنچە بولۇپ كەتمەس ئىدىم» دەپ ئويلىدى.

ــ ئەمدى قويلارنى ئۆزۈڭ چىقىرىپ ئېلىپ ماڭغىن. مەن بارمىسامۇ بولىدۇ.

سەئىدەنى تالاغىچە ئۇزىتىپ چىققان شەيخ پەقەت شۇ سۆزىنىلا ئېيتتى. سەئىدە شەيخنىڭ بىر نېمە دېگۈسى بارلىقىنى ھېس قىلدى، ئەمما يەنە ئۇنى ھېچنېمە دېمىسكەن دەپ ئارزۇ قىلدى. ئۇ تېز ـ تېز مېڭىپ كەپىدىن يىراقلاپ كەتمەكچى بولدى. كەپىدىن، شەيخ بىلەن مومىسىدىن يىراقلىسا، ۋىجدانى ئۇنچە ئازابلىنىپ كەتمەيتتى.

ــ ئۆزۈڭنى تاپ! يىتتۈرۈپ قويما.

ئاجايىپ ۋەزمىن ئېيتىلغان بۇ ئاۋاز سەئىدەنىڭ روھىنى بىر يۇلۇپ ئېلىپ يەنە تېنىگە قايتىدىن سېلىپ قويغاندەك بولىدى.

قويلار ئۆزلىرى خالىغان تەرەپكە چېچىشاتتى. ئوت ـ چۆپلەرنى ئىشتىها بىلەن يېيىشەتتى. سەئىدە قويلارغا قاراپ تولىمۇ زوقلاندى. تۇرۇپلا قورسىقى تويسىلا ھېچقانداق نەرسىنى ئويلىمايدىغان قوي بولۇپ قالغۇسى كەلدى. تۇيۇقسىز كاللىسىغا كېلىپ قالغان بۇ خىيالدىن تەنلىرى شۇركىنىدى. ئۇ يەنە ئىككى تىزىغا بېشىنى قىستۇرۇپ، كۆزلىرىنى يۇمغىنىچە ئۇھسىنىدى. نېمىلەرنىدۇر ئويلايتتى ـ يۇ، نېمىنى ئويلىغىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەي ئېغىر تىناتتى.

«ئۆزۈڭنى تاپ، دېگەن نېمە گەپ؟ ئەجەبا مەن ئۆزۈمنى يىتىـ

تۇرۇپ قويدۇمۇ؟ شەيخ ئاتام شۇنچىلىك مېھىر ـ مۇھەببەتلىك ـ ھە؟! ئۇنى ئەجەبمۇ ئۇمىدسىزلەندۇرۇپ قويدۇم! ئۇ قىز كىمدۇ؟ نېمىدېگەن گۈزەل، ئەمما گۈزەللىكى كىشىنىڭ قورقۇسىنى، شۇركەنگۈسىنى كەلتۈرىدىكەن. ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلىشىم كېرەك ئىدى، ئەمما ئۇ كۈن پاتقاندىن كېيىن مەن بىلەن ئۇچرىشالايدۇ... ھەي... قانداق قىلارمەن؟» سەئىدە شۇ ئويلار بىلەن بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە ئۇيقۇغا كەتتى.

— بالام، قاچ! ماڭ كەينىمدىن...

— ئانا، سىز مېنى ئېلىپ كېتەمسىز؟

— سېنى سېغىندىم، جېنىم بالام...

— مەنمۇ سىزنى سېغىندىم... مېنى ئېلىپ كېتىڭ...

— سەن ئارقامدىن ماڭ، ئەمما مەن سېنى ئېلىپ كېتەلمەيمەن.

— ئانا، توختاپ تۇرۇڭ، دوستۇمنى ئېلىۋالاي...

— كىم ئۇ؟ نېمە دەپ ئۇنى دوست تۇتتۇڭ؟

— ئۇنىڭ ئانىسى يوق ئىكەن...

— ئۇ يالغۇز ئەمەس...

— ئانا، ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىدى، ئۇنىمۇ ئېلىپ كېتەي...

— ئۇنىڭدىن قاچ!

— نېمىشقا؟

— تېز بول! تېز بول دەيمەن، سەئىدە!

— ئۇ بىچارە، ئۇنىڭ ئانىسى يوق ئىكەن...

— ئەمدى... سەن بىچارە...

ئانىسى تارتىپ تۇرغان سەئىدەنىڭ قولىنى شۇنداق قاتتىق ئىتتىرىۋەتتى. سەئىدە «ئانا، ئانا...» دەپ ۋارقىرىغىنىچە ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىۋېدى، ئەتراپىدا بىرمۇ قوي كۆرۈنمەيتتى. قاراڭغۇ چۈشەي دېگەن بولۇپ، پاتاي دەپ قالغان قۇياش تېخىمۇ قىزارغاندى. ئۇ قىزغۇچ قۇياش شولىسىدا بىر نەرسىلەرنىڭ مىدىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولۇپ سىنچىلاپ قارىۋېدى.

دى، پاتاي دەپ قالغان شار ئىچىدىن توپ - توپ كۈل رەڭ ئۆچ-كىلەرنىڭ ئوت ئىچىدىن سىرتقا قاراپ چېپىۋاتقان، كۆيۈككە چىدىماي چىچاڭشىۋاتقان، يەنە نۇرغۇن يالىڭاچ، ئۇزۇنچاق تەنلەر-نىڭ ئۆز قېنىدا بەدىنىنى يۇيۇۋاتقان ھالەتلىرىنى كۆرگەندەك بو-لۇپ، يەنە چۇش كۆرۈۋاتىمەنمىكىن دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇ بۇرنى-نى چىمدىپ باقتى، ئاغرىدى. ئۇ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي ھاڭۋېقىپ بىر ھازا تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن، تەنلىرى شۇركىنىپ قورقۇنچ بېسىشقا باشلىدى. ئۇ ئەتراپىغا تەلمۇرۇپ قارىدى. ھېچقانداق مەۋجۇتلۇقنىڭ تىۋىشى، سايىسى، ھىدى يوق بولۇپ، شۇ تۇرقىدا ئۇنى تېخىمۇ سۇر باستى. ئۇ ئۆي تەرەپكە قاچماق بولۇپ، ئورنى-دىن تۇردى ۋە ھېلىقى قىز ئېسىگە كېلىپ، كۈل رەڭ چەمبىرەك يېنىغا كەلدى. ئۇ چەمبىرەكنىڭ ئىچىگە كىرىشىگىلا، بۇرنىغا تۇتۇن ۋە ئاچچىق ئىسىنىڭ ھىدى گۇپپىدە ئۇرۇلدى - دە، قىز كۆز ئالدىدا پەيدا بولدى.

— ۋۇي، دوستۇم! نېمە بولدى ھالىڭ؟

— مەن... مەن قورقۇپ كەتتىم...

— نېمىدىن قورقۇپ كەتتىڭ؟

— ئوت شار... پاتاي دېگەن شار...

— مەنمۇ قورقىمەن!

— سىزمۇ كۆردىڭىزمۇ؟

— مەن كۆرگەن. سەن نېمىلەرنى كۆردۇڭ؟

— كۈل رەڭ ئۆچكىلەرنى... قانلىق تەنلەرنى... ئۆز قېنىدا ئۆزىنى يۇيۇۋاتقان، ئۆزىنىڭ بېشىنى، پۇتىنى تارتىپ ئېلىپ غا-جىلاپ يەۋاتقان بەتبەشىرە مەخلۇقلارنى...

— ھا... ھا... ھا... مەن كۆرەلىشىمنى تولىمۇ ئارزۇ قىلى-مەن، ئەمما كۆرەلمەيمەن. لېكىن سېنىڭ ئېغىزىڭدىن ئاڭلاپ كۆرگەندەك بولدۇم...

— نېمە؟ سىز قورقمامسىز؟ مەن بەك قورقتۇم.

— سەن، شەيخكە مېنىڭ بارلىقىمنى ئېيتتىڭمۇ؟

— ياق.
— ياخشى! سەن ھەقىقەتەن مېنىڭ ۋاپادار دوستۇم. مەن سېنى سۆيىمەن دوستۇم...
— سىز «دوست» دېگەن سۆزنى ئېغىزىڭىزدىن چۈشۈرمەيسىز - يۇ، بىراق ئۆزىڭىزنىڭ كىملىكىنىمۇ دەپ بەرمەيسىز.
— بىلمىدىڭمۇ، مەن سەن خالىغان، يۇرىكىڭدە قاتتىق قەدىرلىشىش ۋە تېپىرلاش قوزغىيالىغان، سېنى سىرلىق ھەم گۈزەل دۇنياغا چىللاپ كەلگەن دوستۇڭمەن.
— گۈزەل دۇنيا؟
— ھەئە، ئەجەبا مەن گۈزەل ئەمەسمىكەنمەن؟
— ئاجايىپ... ئاجايىپ گۈزەل.
— ھە... سېنىڭمۇ ئاجايىپ گۈزەل بولغۇڭ بارمۇ؟
— بار، بىراق سىزنىڭ گۈزەللىكىڭىز ئەقىلنى لال قىلالايدۇ... قارىغانسېرى ئادەمنى سېھىرلەيدۇ...
— ھىم... ئەقىلنى لال قىلالايدىغان گۈزەللىك مەنده بولۇشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس...
— سىزنىڭ ئىسمىڭىز نېمە؟
— ئىسمىم يوق، ماڭا چىرايلىق بىر نام قويۇپ بەرگىن.
— مەن قويالمايمەن، مومامدىن سوراپ باقاي...
— ھىم، ئەتە يەنە كەلگىن...
— شەيخ ئاتامغا سەممىيەتسىزلىك قىلىۋەرگۈم يوق!
— بىراق... ئاتاڭنى بىلەمسەن؟
— سىز ئاتامنى بىلەمسىز؟
— ھىم، ئۇ كېلىدۇ...
— ئۇنى ئەسلىيەلمەيمەن...
— ئۇ ساڭا ئوخشىمايدىغان بولۇپ قالغان، ئۇنى چوقۇم ئوبدان باق!
قىز بىردىنلا كۆزدىن غايىب بولدى. سەئىدە چەمبىرەكتىن چىقتى. قوتانغا كەلگەندە، ئىشىك تۈۋىدە تۇرغان شەيخ ئاتىسى-

نى كۆردى. شەيخ يەنىلا سۈكۈت ئىلكىدە ئىدى. ھالسىراپ - ھۆ-
مۈدەپ جېنى قالمىغان سەئىدە ئىزىدا تىزچىلاپ ئولتۇرۇپ قال-
دى.

— شەيخ ئاتا... مەن...

سەئىدەنى ئاچچىق يىغا قاپسىدى، يۈزىنى قامالىلاپ ھۆكۈرەپ يىغلىدى. شەيخ يەنىلا جىم، پۈتكۈل زېمىنمۇ جىم ئىدى.

سەئىدە يۈزلىرىنى قامالىلاپ، ئۇزۇنغىچە نېمە قىلارىنى بىل-مەي يىغلاپ تۇردى.

ئۇ يۈرىكى يېشىغا ئوخشاش بىر تامچە - بىر تامچىدىن ئې-قىۋاتقاندەك، يەنە بىر ئازدىن كېيىن يېشى بىلەن تەك ئېقىپ تۇ-گەپ، يۈرىكى يوق بىر ۋۇجۇدقا ئايلىنىپ قالىدىغاندەك ئۆزىنى ھەر ياققا ئۇرۇپ يىغلايتتى. ئۇ شەيخ ئاتىسىنىڭ چەكسىز ئىشە-چىگە خىيانەت قىلدى، ئەھدىگە بېۋاپالىق قىلدى. سەئىدە شەيخ-نىڭ ئۆزىدىن كۈتكەن ئۈمىدىنى قايتا - قايتا يەردە قويغانلىقىنى ئويلاپ، ئىككى تاشنىڭ ئارىسىدا قىسىلغاندەك بولۇپ، يۈرىكى ئېچىشتى.

— شەيخ ئاتا...

شەيخ گەپ قىلماستىن، ئىزىدا شاققىدە توختىدى.

— مېنى بىر ناتۇۋان جان ھالىتىدە كەچۈرۈم قىلارلىمۇ؟

شەيخ ئارقىسىغا ئۆرۈلدى، سەئىدەگە قاراپ مېھرىبانلىق بە-لەن كۈلۈمسىرىگىنىچە قوشۇمىسىنى يەڭگىل تۇرۇپ سورىدى:

— قۇياش ئەزەلدىن شەرقتىن كۆتۈرۈلۈپ غەربكە پاتىدۇ؟ بۇنىڭدىن شەكلىنەمسەن؟

— ياق!

— ئۇنى دەر ھەقىقەت دەپ تونۇمسەن؟

— ھەئە.

— سەن تۇغۇلۇشتىن بۇرۇن قۇياشنىڭ شەرقتىن كۆتۈرۇ-لۇپ غەربكە پاتىدىغانلىقىنى بىلەرمىدىڭ؟

— ياق...

— تۇغۇلغاندىن كېيىن ئۇنى بىلدىڭمۇ؟
— ھەئە...
— بىرى ساڭا ئېيتىپ بەردىمۇ؟
— ياق...
— ئۇنى ئۆزۈڭ كۆرۈپ، بىلىپ كەلدىڭ، شۇنداقمۇ؟
— ھەئە.
— شۇ ھەقىقەتلەرنى بىلىپسەن، شۇڭلاشقا شەكلەنمەيسەن. مەن ساڭا چەكسىز بەخت ۋە سۆيگۈ كارتىنىسى بولۇپ ۋۇجۇد ئالمىدىكى يورۇپ تۇرۇپتىمەن، بۇنى بىلىپسەن، ئەجەبا مۇشۇ گۈزەل يۈرەكنىڭ بېغىشى قارىداپمۇ قالارمۇ؟
— ۋاداربخ! ھەرگىز ئۇنداق بولمايدۇ!
— ئۇنداقتا مېنىڭ قەلبىمدىن ساڭا ھەمىشە سۆيگۈ دۇردانىلىرىنىڭ تۆكۈلۈپ تۇرىدىغانلىقىدىن شەكلەنمە!
— مۇتلەق شەكلەنمەيمەن!
— مېنىڭ ھەقىقەتنى كۆرسىتىپ بېرەلىشىم ئۈچۈن ھەر بىر قەدىمىم، ھەربىر سۆزۈم ئىلىمدۇر. مېنىڭ ۋۇجۇدۇمنى قەلب ئەينىكىگە چۈشۈرۈپ باق. ئۇ سۈرەتتىن دىلىڭ يورۇپ روھىڭ بۈيۈكلىشىدۇ.
— ...
— سەئىدە، سەن ھەركۈنى شۇنداق كەچ قېلىۋاتىسەن. يايلاق بەكلا يىراقمىكەن ياكى يولدىن ئېزىپ قالامدىكەنسەن؟
«يولدىن ئېزىپ قالامدىكەنسەن؟»... مومىسىنىڭ سوئالىدىن سەئىدە دەرھال شەيخكە قارىدى. شەيخ قولىغا بىر بۇردا گۆش ئېلىپ ئولتۇرغان بولۇپ، چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە بولمىغىنى بىلەن، كاللىسى خىيالغا بەنت ئىدى. «ھە، ئۇ ئېزىپ قالىدۇ. ئۇ ئېزىپ قالدى. كۈن پاتقان چاغدا شەيخ ئاتىسىنىڭ ھەقىقەت دۇردانىلىرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان ھېكمەتلىرىنى بىلىش ئۈچۈن ئۆيگە قاراپ يۈگۈرمەستىن، ئوت شارنىڭ، قىزىل قانلارنىڭ ۋە ھىممىلىك سىرلىرىنى تېپىش ئۈچۈن كۈل دۇنياسىغا ئاخىرى قان

ـ قان يىغلىتىدىغان قاراڭغۇلۇققا قاراپ ماڭدى... ھەئە، ئۇ ئېزىپ قالدى... ئېزىقىشلىرى، ئىستەكلىرى ئۇنى ئۆزىنىڭ قارا بوراندىلىرىدا ئۇچۇرتۇپ سەرسان، ۋەيران، پەرىشان قىلىۋاتىدۇ. ئۇ يەنىلا شۇ قاپقارا چىراغنىڭ خىرە يورۇقى بارمىكىن دەپ يوچۇق ئىزدەپ ماڭىدۇ... ھەئە، ئانا... بالىمىز ئۇ... ئېزىپ قالدى... شەيخ شۇلارنى ئويلىدى، گۆشنى يۇمشاق چىشلەپ، تولىمۇ يەڭگىل يۇتتى.

سەئىدە شۇ «ئېزىپ قېلىش» ئىچىدە داڭ قېتىپ تۇردى. ئۇ بىردەمدىن كېيىن جۇۋىنى تارتىپلا سوغۇق يوپۇرماقلار ئۈستىگە يىقىلدى. جۇۋا بىلەن پۈتۈن تېنىنى چىڭ چۈمكىدى. ئۇنىڭ شۇ ياتقانچە پەقەتلا قوپقۇسى يوق ئىدى.

يېڭى ـ يېڭى ئاچچىق قىسمەتلەردىن تويۇنماي، يەنە قاغجىراش ھېس قىلىۋاتقان يۇرەك؛ ۋۇجۇدنى چېقىۋاتقان دەرمانسىز ئىنتىلىش، ئاچچىق ئېچىرقاش؛ ئېتىقاد ئاسمىنىدا غۇۋا لەيلەپ يۇرۇۋاتقان ئازادە تۇمان؛ ۋۇجۇد شۇركەنگەندىكى شورلۇق سېزىم؛ ئۆز ـ ئۆزىگە ئاسىيلىق قىلىۋاتقان بىئەقىل تىنىق؛ نۇر بولۇپ تۆكۈلۈۋاتقان ۋۇجۇد تەلقىنلىرى؛ مەنبەسى تىلسىملىق پىغان، مەپتۇنكار گۇناھ؛ مۇزلىغان تومۇرلاردىكى كۆيۈۋاتقان، قاينىۋاتقان قان، ئىگىسىنى تاپالمايۋاتقان بەڭباش تۇيغۇ، ئاجىز تەبىئەتلىك ئىنسانىي تۇيغۇ، ھەممىگە شاھىت بولۇپ قالغان سوغۇق تۇن... ھەممىنى قوينىغا ئۇنسىز سىغدۇرۇپ كېتىۋاتقان مۆجىزىكار زېمىن، شۇ ھالدىكى قات ـ قات، سانىقسىز سەئىدىلەر...

شەيخمۇ، مومىسىمۇ ئۇنى ئويغاتمىدى. ئۇ ئۇخلىدى، ئۇخلاپ ھاردى. خىيال سۈردى، خىيال سۈرۈپمۇ ھاردى. يەنە ئۇخلىدى، ئۇخلاپ بولۇپ ئويغاندى. ئۇ ئورنىدىن تۇرماي ئىككى كۈن ياتتى. بەدەنلىرى ئېغىر، باشلىرى ئېتىلىپ تالقان بولۇپ كېتىدىغاندەك ئاغرىيتتى.

مومای سەئىدەنى يۆلەپ تۇرغۇزدى، شورپا سېلىپ، ئىسسىق شورپىنى پۈۋلەپ ئۇنىڭغا ئىچكۈزدى. سەئىدەنىڭ بەدەنلىرى

كۇچسىز، كالپۇكلىرى يېرىلغان، كۆز ئەتراپى قارىداپ كەتكەن بولۇپ، بەدەنلىرى قورۇلۇپ تۇراتتى. كۆكرەك قەپسى تىنىق يېتىشمىگەندەك چىڭقىلاتتى.

سەئىدەدىكى چىداپ بولغۇسىز ئازاب تۇيغۇسى شەيخكە ئايان ئىدى. تامغا يۆلىنىپ يېنىك ئۆكسۈپ يۆتىلىۋاتقان، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ تىنىق يېتىشمەي خىرقىراپ تىنىۋاتقان سەئىدەنىڭ ياشلىق كۆزلىرى كۆك بۇلاق بېشىدا ئۇنسىز ئولتۇرغان شەيخنىڭ نۇرانە سىماسىغا تىكىلەتتى. ئۇ بىغۇبار سۆيگۈ ۋە سىرلىق قىزىقىش ئىچىدە تېڭىرقىغانىدى. ئۇ ھەر ئىككىلىسىدىن ۋاز كېچەلمەيدىغاندەك قىلاتتى. سەئىدەنى گويا ئىككى خىل مۇددىئا، ئىككى خىل روھى، ئىككى خىل دۇنيا... ئىككى تەرەپكە تارتىپ جېنىنى قويماي ۋاتاتتى.

شەيخ سۇدىن كۆزىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا قارىدى. ئاستا سەئىدەنىڭ كارىۋىتى تەرەپكە ماڭدى، شەيخنىڭ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ سەئىدە ئورنىدىن قىمىرلىدى.

ـــ سەئىدە، قانداقراق تۇرىسەن؟ چىداملىق بول، غەيرەت قىلغىن... بۇ ھېچ ئىش ئەمەس!

ـــ مەن... ئۆھۇ... ئۆھۇ... مەن سىلىگە ئامراق، شەيخ ئاتا...

ـــ مەنمۇ ساڭا ئامراق بالام...

ـــ نۇرغۇن ئىشلار ئۆز مەيلىم بىلەن ئەمەس...

ـــ سەن ئەمدى كىچىك ئەمەس، سەئىدە...

مومای داستىخاننى سالغاچ، بېشىنى كۆتۈرۈپ دېدى:

ـــ تاماق تەييار بولدى، بالىلىرىم...

مومانىڭ چاقىرىشى بىلەن گەپ شۇ يەردىلا ئۈزۈلۈپ قالدى. مومای بېرىپ سەئىدەنى يۆلەشتۈرۈپ داستىخانغا تارتتى.

ـــ ھازىر خېلى ماغدۇر كىرىپ قالدى ـ ھە؟ ماڭالامسەن؟

ـــ ھىم، ماڭىمەن...

تۇڭلۇكتىن چۈشۈۋاتقان، ئۆينى، سۇنى، يەرنى كۆپكۆك رەڭلەندۈرۈۋاتقان ھېلىقى كۆچلۇك كۆكۈش يورۇقلۇق، تۆت تام، جۇپ

كارىۋات، سۇكۇتكە چىلاشقان كۆك بۇلاق، مېھرىگە تويۇنغان جۇپ - جۇپ كۆزلەرنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى، تاماقتىن كېيىن شەيخ سەئىدەدىن سورىدى:

— سەئىدە، ھېكايە ئېيتىپ بەرسەم ئاڭلامسەن؟

سەئىدە خۇشاللىقتىن يۆتىلىپ كەتتى.

— ئەلۋەتتە، مەن ھېكايە ئاڭلىسام بەك خۇش بولىمەن...

شەيخ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ، كۆك بۇلاقتىن بىر چۆمۈچ سۇ ئىچتى. ئۇنىڭ يۈزلىرى، كۆزلىرى، مەيدىسى، پۈتۈن جىسمى سۈزۈلۈپ كەتتى. سەئىدەگە يەنە شۇ تەمكىن ھەم تەبەسسۇم نەزەردە قاراپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

مومىسى جۇۋىلارنى سېلىپ يېتىشقا تەييارلاندى. سەئىدە تامغا مىخلىنىپ قالغاندەك پەقەتلا ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئۇ مومىسىنىڭ زورى بىلەن يوغان جۇۋا ئىچىگە ئورالدى، ئۇنىڭ بەدىنى يەنە قىزىشقا باشلىدى. ئۇ غۇۋالاشقان، يەملەشكەن كىرپىكلىرىنى ئاجرىتىپ كۆزلىرىنى ئاچتى. روھسىزلىقىدىن كۆزلىرى يەنە يۇمۇلۇپ قالدى. ياشلار يۇمۇلغان كۆزدىن ئۇنسىز ئاقاتتى. سەئىدە مومىسىنى سېزىپ قېلىپ ئويغىنىپ كەتمىسۇن دەپ، ئىچىگە تىنىپ يىغلىدى.

توققۇزىنچى باب

سەئىدە قولىدىكى چېلەكتىن بىرخىل رەتمىدا قۇيۇلۇۋاتقان سۇغا قاراپ خىيال سۈرگەچ پات ـ پات شەيخ ئاتىسىغا قاراپ قوياتتى. ئۇ شەيخ ئاتىسىنى كۆندە كۆرۈپ تۇرسىمۇ، خۇددى كۆرمىگىلى ئۇزۇن بولغاندەك ئۇنىڭغا تويماي قارايتتى. مومىسى گۈللەرنى سۇغىرىش بىلەن هەلەك ئىدى. ئۇ بىردىن شەيخنىڭ ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ قالدى. شەيخ ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ تۇراتتى.

ــ هاردىڭمۇ؟ ساقىيا ـ ساقايمايلا يەنە چىقىۋالدىڭمۇ؟

ــ سىرتقا چىقمىغىنىمغىمۇ ئون نەچچە كۈن بولۇپ قاپتۇ، جۇڭغا يۆگىنىپ يېتىۋەرسەم، تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ كەتكۈدەكمەن...

ــ ياخشىراق ساقايساڭ بولاتتى.

ــ ساقايدىمغۇ مانا.

ــ هىم، تەلتۆكۈس ساقايغىن...

شەيخ ئۇنىڭ قولىدىن چېلەكنى ئالدى ـ دە، چېلەكتە ئېشىپ قالغان يۇقۇندى سۇنى تۆكۈۋېتىپ، قايتىدىن سۇ ئالغىلى كېتىپ قالدى.

شەيخ ئاتىسىنىڭ سۆزلىرى ئەمدى ئۇنىڭغا بۇرۇنقىدەك مۇرەككەپ، چۈشىنىكسىز تۇيۇلمىدى.

گۈللەر هەرخىل رەڭدە ئېچىلىپ، هەرخىل خۇشپۇراق تارقىتىپ، ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئاچاتتى. قۇشلار قەبرە بېشىدىكى ئەنجۇر ۋە قارىغاي دەرەخلىرىگە قونۇۋېلىپ زوق ـ شوق بىلەن سايرايتتى.

سەئىدە تۇرۇپلا هېلىقى قىزنى ئەسلەپ قالدى ۋە ئىختىيار ـ

سىز شەيخكە قارىدى. شەيخ ئۆز ئىشى بىلەن بەنت ئىدى. سەئىدە قىزنى تولىمۇ بىچارىدەك ھېس قىلاتتى.

— شەيخ ئاتا، بىر قىز بالىغا قانداق ئىسسىم قويسا بولار؟

— ئىسسىم توغرۇلۇق سوراپ قالدىڭغۇ؟

— ھەئە...

— ئۇ دوستۇڭمىدى؟

— ھە... ھەئە، ئۇ مېنىڭ دوستۇم...

— نېمە دەيتتىڭ؟ گېپىڭ بارمىدى؟

— مەن... مەن قويلارنى سېغىنىپ كەتتىم، ئوتلاقنى...

— قويلارنى سېغىندىڭمۇ ياكى ئوتلاقنىمۇ؟

— ھەممىسىنى...

— راستتىنلا ھەممىسىنى سېغىندىڭمۇ، سەئىدە؟

شەيخ قايتىلاپ سورىدى.

— ھەئە.

— ئەمىسە بارغىن.

شەيخ «تېزراق قايتىپ كەل» دېمەكچى ئىدى ـ يۇ، ئاخىرىدىكى سۆزنى بەك تولا دەپ كەتكىنىنى ھېس قىلىپ، سەئىدەنى ئۆزى بىلىۋالار، دەپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى.

سەئىدە مومىسىغىمۇ ئېيتىپ قويماستىن ئالدىراپلا قوتان تەرەپكە يۇگۇردى. شەيخ ئارقىسىدىن قوشۇمىسىنى تۇرگىنىچە قاراپ قالدى. قويلارنى ئوتلاققا باىرىدىغان يولغا ھەيدەپ مېڭىپ، ھېلىقى قىز توغرىسىدا يەنە خىيال سۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ قىزنى چوقۇم بىر يەردە كۆرگەندەك قىلاتتى، ئەمما ئەسلىيەلمەيتتى.

ئۇ توساتتىنلا ئىلگىرىكى بىر چۈشىنى ئەسلەپ قالدى، ئۇ زۇنىسىغا سوزۇلۇپ ياتقان، ھەممە يېرى ئۆزگە ئوخشاش بىر پارچە ئوت ئۇنىڭ ئالدىدا لاۋۇلدايتتى. سەئىدەگە گۈپپىدە ئوت تۇتىشىپ بىر دۆۋە كۈلگە ئايلىنىپ قالدى. سەئىدە كۈلنى نەمدەپ لاي ئەتتى. بىر گۈزەل قىز پەيدا بولۇپ كۈلنىڭ يېنىغا بىر ئۆچەكە سىزىپ كۆزدىن غايىب بولدى. سەئىدە شۇ سىزىق بويىچە يەر-

نى ئويۇپ بىر ئۆچكە شەكىللىك ئازگال ياسىدى ۋە ئۆزى ئەتكەن كۈلنىڭ لېيىدا ئازگالنى توشقۇزدى. بىر دەمدىن كېيىن ئۇ بىر كۈل رەڭ ئۆچكىنىڭ كۈل رەڭ لاي ھەيكىلىگە ئېرىشتى.

چۈشىدىكى ئۆچكىنىڭ سۈرىتىنى سىزىپ بەرگەن قىز دەل شۇ ئىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئەسلىدە قىزنى كۆرۈشتىن بۇرۇن ئۇنى چۈشىدە كۆرۈپ بولغانلىقىنى ھېس قىلىدى. شەيخنىڭ «چۈش رېئاللىقنىڭ بېشارىتى» دېگەن سۆزى يادىغا كېلىپ، شەيخنى قىزنى ئاللىبۇرۇن بىلەمدىكىن، دەپ سارىسىمىگە چۈشتى.

سەئىدە توقايغا قايتىپ كەلدى. توقايدىكى ئۆزىگە ھەمراھ ھېلىقى قېرى توغراق ئاستىغا كېلىپ ئولتۇردى. تىزىغا چۈشۈپ تۇرغان قىزىل كۆڭلەكنىڭ قىرىدىكى ئۇششاق قارامتۇل چېكىلگەن گۈللەرگە قاراپ يەنە ئاللىقانداق خىيالىلارغا غەرق بولدى.

سەئىدەنىڭ تۇرۇپلا ياسىنىپ گۈزەل بولغۇسى كەلدى. ھېلىقى قىز نېمىدېگەن گۈزەل. سەئىدە ئۇ قىزدىن گۈزەل بولۇشنى، چاچلىرىنى دولقۇنسىمان قىلىشنى، ئالتۇندەك پارقىراق رەڭگە كىرگۈزۈشنى ئۆگىنىۋالماقچى ئىدى. «قىزدىن راستىنلا كۆپ نەرسىلەرگە ئېرىشىمەن، بىراق شەيخ ئاتامدىن ئېرىشەلمەسلىكىم مۇمكىن. ئۇنىڭدىن قانداق چىرايلىق بولۇشنى سوراشتىن ئۇيلىمەن. ئەمما ئۇ ماڭا ئېيتىپ بېرىدۇ... مەن ئۇنىڭدىنمۇ گۈزەل بولۇپ كېتىمەن...» سەئىدەنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى. بوينىغا يېپىشىپ تۇرغان سۆسۈن رومالىنى تۈتتى. ئەسلىدىكى قىزىل شارپىسىنى ئېسىگە ئالدى. ئۇ قىزىل شارپىسىنى يوقىتىپ قويغانىدى، ئەسلىدە ئۇمۇ چۈشى ئىدى. چۈشىدە بىر قىز كېلىپ بېشىدىكى شارپىسىنى يۇلۇپ ئېلىۋالغانىدى. قىز يوغىناپ زېمىنغا يېيىلىپ كەتكەن. ئۇ قىز... ئۇ دەل مۇشۇ قىز ئىدى... سەئىدەنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلدى.

ئۇ كۈنگە قارىدى، قىز بىلەن كۆرۈشىدىغان ۋاقىت كەلگەنىدى. قويلار سەپ بولۇشۇپ تۇراتتى. سەئىدە كۈل چەمبىرەكنى

ئىزدىدى. كىرىپ تۇرۇشىغىلا قىز پەيدا بولدى:
— سەن مېنى ئالدىدىڭ!
— مېنى كەچۈرۈڭ! مەن قەستەن ئۇنداق قىلمىدىم...
— ئەمىسە مېنى نېمىشقا مۇنچە ئۇزۇن تاشلىۋەتتىڭ...
— ئاغرىپ قالدىم...
— سەئىدە، سەن بولمىساڭ مەن قانداقمۇ بۇ دەھشەتلىك جاڭگالدا يالغۇز ياشىيالايمەن... مېنى يوقلاپ تۇر، دوستۇڭنى تاشلىۋەتمە...
سەئىدە ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن چوڭقۇر مۇھەببەتنى ھېس قىلىپ شادلاندى.
— زارىيا، بۇ ئىسىم قانداقكەن؟
— زارىيا؟ ھىم، ياقتۇرۇپ قالدىم.
— زارىيا، سىز ئېسىمگە كەلدىڭىز، ئىككى قېتىم چۈشۈمگە كىرىپتىكەنسىز...
— ھە؟... چۈشۈڭگە كىرىپ سېنى يوقلاپ تۇرۇپتىمەن — دە...
— سىز پەقەت كۈن قىزىلدا ئاندىن مەن بىلەن ئۇچرىشالايسىز، شۇنداقمۇ؟
— باشقا يورۇق ۋاقىتتا چىقالمايمەن، مەن يورۇقلۇققا تەۋە ئەمەس.
— قاراڭغۇ زۇلمەتكە تەۋەمۇ سىز؟
— ھەئە...
— مېنىڭ سىزدەك گۈزەل بولغۇم بار. بىراق سىزدەك يۇرۇشنى خالىمايمەن!
— ئۇنداقتا، قانداق گۈزەل بولالايسەن؟
— ئۇنداق بولسا گۈزەل بولمايمەن!
— ھېلىقى كارىۋات ئاستىدىكى نەرسىنى شەيخ بىلدىمۇ؟
— ئۇ ئەزەلدىن بىلمىدىكەن!
— ئەتە كەل، ساڭا كۆپ نەرسىلەرنى دەپ بېرىمەن.

— زارىيا...
— سەن كەتكىن، ئەتە چوقۇم كەل.
قىز يەنە غايىب بولدى، سەئىدە بۇ چۈشىنىكسىز قىسقا دە-يالوگلاردىن يەنە قايمۇقتى. ئەمما، ئۇ يەنە تېزلىك بىلەن چەمبە-رەكتىن چىقتى - دە، يۈگۈرۈپ قوتانغا باردى، شەيخ يوق ئىدى. قويلار ساق. ئەمما قوچقار، ساغلىقلارنىڭ ئۆرە تۇرۇشۇپ ئۆزىگە ھەيۋە قىلىۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭدىن نارازى بولۇۋاتقاندەك، ئۆزىگە سۈرلۈك قاراۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، يۈرىكى ئاچچىق بولدى.
ئۇ قاتار كەتكەن قەبرىلەرنىڭ ئارىسىدىكى تار يولدا بېشى ساڭگىلىغان ھالدا ئۆيگە ماڭدى.
ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ بوسۇغىدىن ئاتلاشتىن شۇنچىلىك ئارىسالدى بولدى. ئىشىكنى ئاستا ئېچىپ ئۆيگە كىردى. مومىسى داستىخان ئالدىدا ئېڭەك يۆلەپ، شەيخ كۆك بۇلاق يېنىدا سۇغا قاراپ ئولتۇرغانىدى. مومىسى كېلىپ سەئىدەنىڭ ئۆڭگەن چىرا-يىغا قارىدى - دە:
— ھاردىڭمۇ بالام؟ كېلە، — دېدى.
سەئىدەنىڭ ئىچىدىن بىر نەرسە ئۇزۇلۇپ چۈشۈپ كەتكەندەك بولدى. مومىسى قاقشىغان بولسا، كېچىكىپ كەلگىنى ئۈچۈن گۇ-ناھى يۇيۇلغاندەك يەڭگىللەپ قالاتتى. شەيخ ئورنىدىن تۇردى. سە-ئىدەنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى. شەيخنىڭ سالماق ھەم يەڭگىل تاشلىنىۋاتقان قەدەملىرى يېقىنلاشقانسېرى سەئىدە قو-رۇندى.
شەيخ داستىخانغا كەلدى. غىزا يېيىلۇاتاتتى. سەئىدە ئېغىز-نى ئۇمچەيتىپ شەيخكە قارىدى. شەيخ يەنىلا تەمكىن ئولتۇرۇپ غىزالىنىۋاتاتتى. سەئىدەنىڭ گېلىدىن تەستە ئۆتۈۋاتقان تائام ئۇ-نى قىينىۋاتاتتى.
شەيخ ئورنىدىن تۇردى، قولىدىكى گۆشنىڭ يۇقىنى پاكىز يالىۋەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. سەئىدەنىڭ كۆزلىرى يەنە خۇنۇكلەشتى، ئىزىغا يېقىلىپ جۇۋىنى ئۇستىگە

تارتتى. قېلىن جۇۋا ئىچىدە ئۇنىڭ ئېغىر تىنىقلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

سەن ئىزچىل مۇشۇنداق كېتىۋېرەرسەنمۇ، سەئىدە؟ بۇ كۈن-لەرنى قاچانغىچە داۋام قىلماقچىسەن؟ شەيخ ئاتاڭنىڭ نېمە دەۋات-قانلىقىنى ئەجەبا بىلەلمىدىڭمۇ؟ زارىيا كىم، دەپ ھەمىشە ئۆز - ئۆزۈڭگە سوئال قويىسەن. ئۇنىڭ ماھىيىتى بىلەن سېماسى، شەيخ ئاتاڭنىڭ بىغۇبار تەبەسسۇمى ۋە ئاجايىپ نۇرلۇق چېھرى ساڭا تولىمۇ ئېنىق ئىدىغۇ؟ ئەجەبا شەيخنىڭ كۆرسىتىپ بېرىۋات-قىنى چىن مەنە ئەمەسمۇ؟!

سەئىدە ئۆز - ئۆزىگە خىتاب قىلاتتى. خىتابلىرى جۇۋنىڭ تۆشۈكلىرىدىن چىقىپ شەيخنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بېرىۋاتاتتى.

لاۋۇلداپ تۇرغان، ئوت ئىچىدە بوينىغا ئېغىر زەنجىر ئې-سىلغان بىر كۇل رەڭ ئۆچكە بېشىنى تەستە كۆتۈرۈپ سەئىدەگە بىر نېمە دېگۈسى بارەك، ئەمما دېيەلمەيۋاتقانەك كۆرۈنەتتى. ئۆچكىنىڭ ئوت ئىچىدە كۆيۈۋاتقان تۇكلىرى تېخىمۇ سارغىيىپ، پاخپىيىپ كەتكەنىدى. بۇ ئۆچكە سەئىدەگە تولىمۇ تونۇش كۆرۈ-نەتتى. سەئىدەنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. كۆيۈپ تېپىرلاپ كېتىۋاتقان كۇل رەڭ ئۆچكىنى ئوتتىن تارتىپ چىقىرىۋالغۇسى كېلەتتى، ئەمما قاراپ تۇرۇشتىن باشقا ھېچبىر ئىلاجى يوق ئى-دى. ئۇ ‹كىم بار؟› دەپ ۋارقىراپ كەتتى.»

— سەئىدە... سەئىدە، نېمە بولدۇڭ؟ كۆزۈڭنى ئاچ!... سەئى-دە...

مومىسى ئۇنى تۇرتۇپ يۇرۇپ تەسلىكتە ئويغاتتى. سەئىدە مومىسىنى كۆرۈپ ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى.

سەئىدە بېشىنى كۆتۈرۈپ شەيخكە قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى-دىن سوئاللار تۆكۈلەتتى: «نېمىشقا؟ مەن نېمىشقا مۇنداق بولۇپ قالىمەن؟ مەن نېمىگە مۇنچە رىيازەت چېكىمەن؟ مەن مۇشۇنداق تۇيغۇلارغا يەم بولۇپ كېتەرمەنمۇ؟...»

«نىيەت - ئىقبالىڭ قەتئىي ۋە ھەقىقىي بولمىغانلىقتىن

كۆپ تېگىرقىدىڭ! بىرده ئۇندىن، بىرده بۇندىن هاياجانلىنىسەن! ئۆزۈڭنىڭ هەتتا قانداق مەخلۇق ئىكەنلىكىڭنى بىلمەيسەن! كىم بولۇپ تۇغۇلۇۋېدىڭ، ئەمدىلىكتە كىم بولۇپ قالدىڭ. يەنە مۇ-شۇنداق مېڭىۋەرسەڭ يەنە كىم بولۇپ قالىسەن؟»

كۆزلەرنىڭ دىيالوگى شۇنداق قىسقىلا ئاخىرلاشتى.

— ئانا، ئىسسىقراق بىر نەرسە قىلسىلا...

مومای ياشلىرىنى سۈرتكىنىچە ئوچاق بېشىغا ئۆتتى. شەيخ سەئىدەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى، سەئىدەنىڭ ۋۇجۇدىغا يەنە بىر ئىللىق ئېقىن ئېقىپ كىردى.

— چۈش كۆردۈڭمۇ؟

— هەئە...

— كىمنى كۆردۈڭ؟

— كۈل رەڭ ئۆچكە...

— قورقتۇڭمۇ؟

— هەئە...

— سەئىدە، كەپىنىڭ ئارقىسىدا سەن كۆرۈپ باقمىغان بىر قەبرە بار. بۇگۈن ساڭا شۇنى كۆرسىتىپ قويای.

— كىمنىڭ؟

— كۆرسەڭ بىلىسەن.

سەئىدە بۇ سۆزنى چۈشەنمەي قالدى.

— قەبرىنى كۆرۈشكە چىڭقى چۈشتە بارايلى...

سەئىدە چۈشكە تېخى بالدۇرلۇقىنى بىلىپ، غىزاسىنى يېيىشكە باشلىدى. بىر هازادىن كېيىن شەيخ سەئىدەنى ئەگەشتۈرۈپ سىرتقا چىقتى. شەيخ ئەنجۈر دەرىخى ئۈستىگە قونۇۋالغان بىر قۇشقاچنى ئەركىلىتىپ قويدى. قۇشقاچ تېخىمۇ ئەركىلەپ قىلىق چىقىرىشقا باشلىدى. سەئىدەنىڭ قۇشقاچقا ئىچى كۆيدى ۋە بېرىپ قولىنى تۇمشۇقىغا تەگكۈزۈپ ئويىنىدى. ئۇ بىردەمدىلا شۇنچىلىك خۇشال بولۇپ، ئۆزىنى راهەت هېس قىلدى. شەيخ دەرەخ يېنىدىكى پاكىز بىر يەرگە كېلىپ ئولتۇردى ۋە سەئىدەنىڭ غۇبارسىز

چېهرىگە قاراپ مەستلىكى كېلىپ قاردى...

— بۇ قۇشقاچ بەكمۇ ئوماق ھەم غەمسىزكەن، ھەۋىسىم كېلىۋاتىدۇ.

— ئۇنىڭمۇ سەندەك يەردە ماڭغۇسى، يوتقاندا ئۇخلىغۇسى كېلىدىغاندۇ بەلكىم؟ ھەي... نېمە ئۆز ئىمكانىيىتىدىن رازى بولۇپ باقتى ـ ھە؟

سەئىدە شەيخنىڭ گېپىنى چۈشەندى، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ شەيخكە قاردى:

— مەن قايتىدىن تۇغۇلالامدىم؟ مېنىڭ باشقا بىرى بولۇپ باققۇم بار، شەيخ ئاتا...

— ھىم... تۇغۇلسەن، ئاناڭدىن ئەمەس! تۇغۇلسەن بۇ قارا تۇپراققا ئەمەس! تۇغۇلسەن، ئۆز ئەركىڭدە بولمايسەن!

— چۈشەنمىدىم.

— دەيدىغانلىرىمنى دەپ بولدۇم، سەئىدە!

— سىلىنىڭ سۆزلىرىنى چۈشىنىشكە ئاجىزلىق قىلىمەن شەيخ ئاتا، ئەقلىم گالراق، ئىلىممۇ يېتەرلىك ئەمەس.

— ئەجەبا ئون بەش ياش كىچىك ھېسابلىنامدىكەن؟ ئۆزۈڭگە قارشى تۇرالايدىغان بولغىن. ئۆزۈڭنى بەكلا ئەپۇ قىلىۋەتمە!

— نېمىشقا ئۆزۈمگە قارشى تۇرۇشۇم كېرەك؟

— ئەجەبا، سۆزۈمنىڭ خاتاسى بارمۇ؟

— ئادەم ئۆزى بىلەن قارشىلاشقانىنىڭ نېمە پايدىسى بار؟

— ئۆزۈڭگە قارشى تۇرمايسەن، گېزى كەلگەندە، ئۆزۈڭدىن يىراقلاپ ئۆزۈڭگە ئوخشىماي قالماسلىقىڭ ئۈچۈن شۇ غەيرىي ھالەتتىكى ئۆزۈڭگە قارشى تۇر دەۋاتىمەن!

سەئىدە ئۆزى ئەڭ قىلالمايدىغىنىڭ دەل ئۆزىگە قارشى تۇرۇش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. دېمىسىمۇ ئۇ ئويلىغىنى بويىچىلا مېڭىپ كەلدى. ئۆز كاللىسىدىكى خىيالىي تۇيغۇنىڭ ئىسيانىغا بەك ھۆرمەت قىلىپ كەتتى. ئۇ ئەمدىلەتىن شەيخنىڭ ھەر بىر ئادەتتىكى سۆزىنىڭمۇ ئۆزى ئۈچۈنلا ئېيتىلىۋاتقان ھېكمەت

لىك ئىبارە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

ــ ماڭايلى! ئەمدى ھېلىقى قەبرە بېشىغا بارىمىز.

ــ كىمنىڭ قەبرىسى؟

ئۇلار ئالدى ـ كەينى بولۇپ ماڭدى. چىڭقى چۇشنىڭ ئاپتـ
پى سەئىدەنى تەرلىتىۋەتتى، ئۇ بىر ئاز مېڭىپلا ھېرىپ قالدى.

ــ شەيخ ئاتا، يەنە قانچىلىك قالدۇق؟

ــ كېلەي دېدۇق، سەل غەيرەت قىل.

ــ پۇتلىرىمدا ماغدۇر قالمىدى.

ــ ئاز قالدۇق، ئۇنداق قىلما!

سەئىدە بېلىنى تۇزلەپ ماڭدى، ئالدىدا شۇنداق گۇزەل بىر قەسىر تۇراتتى. قەسىرنىڭ تېمى ئالتۇن، كۇمۇش، ئالماستىن قوپۇرۇلغان، تام ئۇستىگە ياقۇت، مەرۋايىتلار تىزىلغان. كۆزنىڭ يېغىنى يەيدىغان بۇ ھەشەمەتكە قاراپ سەئىدەنىڭ ئاغزى ئېچىـ
لىپلا قالدى. شەيخ يېڭىدىن بىر تال ياقۇت ئاچقۇچنى ئالدى ـ
دە، قۇلۇپنى ئېچىشقا تەرەددۇتلاندى. سەئىدە شۇنچىلىك جىددىيـ
لىشىپ توۋلىۋەتتى:

ــ ياق! ئاچمىسىلا، مەن قورقىمەن!

ــ نېمىشقا؟

ــ بىلمەيمەن.

ــ قەسىرگە كىرىپ باقمايلا قانداق قايتىسەن؟ يۇر.

سەئىدەنى نەلەردىندۇر كەلگەن قورقۇنچ چىرمىۋالدى، ئىـ
شىكتىن كۆزىنى يۇمغان پېتى كىردى. شەيخ ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ، بۇ يەرنى سەئىدەگە كۆرسەتكىنىنىڭ توغرىلىقىنى ھېس قىلدى.

ــ كۆزۈڭنى ئاچ!

ــ بۇنىڭ ئىچىدە بىرەر مېيىت يوق ئىكەنغۇ؟

ــ بۇ ئۆلگەن بىرىنىڭ قەبرىسى ئەمەس!

ــ ئەمىسە...

ــ ئۆلۈك قەلبىنىڭ قەبرىگاھى مانا مۇشۇنداق بولىدۇ!

سەئىدە بۇ بەتبۇي قاراڭغۇ قەبرىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولـ
دى.

ـــ بۇ دۇنيا، ئاۋۇ قۇياش، مۇنۇ تۇپراق... بۇلار سەن دۇنياغا كۆز ئاچقاندىن بېرى مەۋجۇت ئىدى. بەلكىم بۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ... ۋە ئەبەدىي مەۋجۇدتۇر. بۇنى كىم كۆز ئالدىڭغا تاشلاپ قويدى؟

سەئىدە ھېچنېمە دېيەلمەي قالدى. ئۇلار ئېگىز ـ پەس دەسسەپ ئۆيگە يېتىپ كەلدى. مومىسى ئاۋۋال سەئىدەنىڭ قاناـ سىراپ كەتكەنـدەك سارغۇچ تەلەتىگە، ئاندىن شەيخكە قارىدى. شەيخ تەمكىن ئىدى. قوشۇمىسى سەل ـ پەل تۇرۇلۇپ قالغانـدەك قىلاتتى.

ـــ سىلى ئارام ئالماي بىزنى كۇتۇپ ئولتۇردىلمۇ، ئانا؟

ـــ ياق... قەبرىستانلىقتا بىرنەچچە چاشقان پەيدا بولۇپ قاپتىكەن، بۇلارنى قوغلۇۋېتىمەن دەپ...

ـــ چاشقان؟...

شەيخنىڭ ئۇنلۇك ئاۋازىدىن سەئىدە دەررۇ بېشىنى كۆتۇرۇپ شەيخكە قارىدى.

ـــ ھەئە، چاشقان. قەبرىلەرگە كىرىۋالمىسۇن دەپ ئۇلار بىـ لەن يېرىم كۇن ھەپىلەشتىم.

ـــ نەچچىكەن؟

ـــ ئۇچ...

ـــ ھەممىسىنى قوغلۇۋەتتىلمۇ؟

ـــ ھەئە.

ـــ ھىم...

شەيخ بىر ئۇھسىنىدى ـ دە، دەررۇ تالاغا قاراپ ماڭدى. سەـ ئىدە تاكى شەيخ يىراقلاپ كۆزگە كۆرۇنمىگۇچە ئىشىكتە قاراپ تۇردى. ئاندىن ئۇ بېشىنى پۇركەپ يىتتى. «مېنىڭ سەممىيەتـ سىزلىكىم ھەم نادانلىقىم ئاشۇ ناكەس نەرسىلەرنى سۆرەپ كەپـ تۇ... ھاياتىم قاچانغىچە مۇشۇ تەرىقىدە داۋام قىلار ـ ھە؟ ئاخىرـ غىچە بەرداشلىق بېرەي، نېمە قىسمەت ـ كۆرگۈلۈك بولسا كۆـ

رەي!» ئۇ ئۇخلىيالمىدى، ئەلۋەتتە ئۇخلىيالمايتتى. ئۇ شۇنداق خىياللار ئىلكىدە قاچانلاردىدۇر ئۇيقۇغا كەتتى، موماي ئولتۇرۇپلا ئۇيقۇغا كەتكەنىدى.

شەيخ قەبرىستانلىقنى ئايلىنىپ چىقىپ قايتىپ، قۇرت ـ قوڭغۇز چاغلىق بىر نەرسە ئۇچراتمىغىنىدىن سەل خاتىرجەم بولۇپ، ئۆيگە قايتىپ كەلدى، بوسۇغىغا كېلىپ نېمىشقىكىن ئۆيگە كىرمىدى، تېشىدىلا ئولتۇرۇپ، تامغا يۆلەنگىنىچە سەئىدە توغرىسىدا ئويلاپ تاڭنى ئاتقۇزدى. سەھەردە تۇرغان مومايدىن:

ــ سەئىدە تۇرماپتۇ ـ ھە؟ ــ دەپ سورىدى.

مومای «ھە» دەپ قويۇپ، جۇۋىنىڭ ئۇستىدىنلا سەئىدىنى نوقۇدى. سەئىدە «ياق! ياق!» دەپ ۋارقىراپ ئويغاندى.

مومای جۇۋىغا قارىدى. بۇ جۇۋا ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك قەدىناسى ئۇچىسىدىن سالماي كىيىدىغان جۇۋا بولۇپ، بۇنى مومای ئۆز قولى بىلەن پىچىپ، ئۆز قولى بىلەن تىكىپ چىققانىدى.

ئۇچ جۇپ كۆز ئۇچ نەرسىگە تىكىلىپ ئۇچ روھنى ئىزدەۋاتقاندەك قىلاتتى. مومای بۇ جۇۋىنى كىيىپ خۇشاللىقىدا كىچىك بالىلاردەك خۇشال بولۇپ ئويناقشىپ كەتكەن، سەكرەپ مومىينى ئەركىلىتىپ كەتكەن قەدىناسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۇردى. ئىچى سىيرىلىپ، جۇۋىدىن كۆزىنى يۆتكەپ ئىشىكتىن سىرتقا، يىراق يەرلەرگە، ئۆتمۈشكە تەلمۈردى.

ئۆي ئىچى ئاجايىپ سۈكۈتكە چۆكۈپ كېتىۋاتقاندەك ئىدى. بۇ ئېغىر جىمجىتلىققا شەيخ بىلەن سەئىدە بەرداشلىق بېرەلمىدى، مۇ، مومای چىداپ بولالمىدى. ئۇ گۇس ـ گۇس دەسسەپ قازان بېشىغا باردى. قازان ـ قومۇچنىڭ بوش تاراڭشىشىدىن ئۇ ئىككى ۋۇجۇدمۇ دەرھال ئېسىنى يىغىۋالدى. شەيخ يەنە زورىغا گەپ قىلىدى:

ــ ناشتىلىق تەييارلامدىلا، ئانا.

ــ ھىم، ئازراق بىر نەرسە قىلىپ يەيلى، ئاچلىقتا ئۆلۈپ كەتمەيلى، يەنە...

سەئىدەنىڭ يۈرىكى قارتتىدە قىلدى. «ئۆلۈم» سۆزى ئۇنى ۋەھىمىگە سالغانىدى. نېمىشقىكىن ئۇ ھەممە سۆزنى ئۆزىگە ئېيىتىلىۋاتقاندەك ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. بۇ ئۇنىڭ زىيادە سەزگۈرلۈكىنىڭ ئېشىپ كېتىۋاتقىنىدىنمۇ دېرەك بېرەتتى. سەئىدە ئۆلۈمدىن قورقىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ بۇنداق ھالەتتە، بۇنداق بالدۇرلا ئۆلگۈسى يوق ئىدى. خۇددى مومىسى ئېيتقاندەك قورسىقىنى تويغۇزسا ئۆلۈپ قالمايدىغاندەك. ئۇ دەررۇ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، كارىۋات ئۇستىنى بىرەر قۇر يىغىشتۇرۇپ، تاماق يېيىشكە تەييارلاندى. ئۇ شەيخىنىڭ ئۆزىنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىگە دىققەت قىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى سەزدى ـ يۇ، بىراق بىلمەسكە سالدى. ئۇ ئەمدى شەيخكە قاراشتىن قورقاتتى. ئۇ شەيخىنىڭ ئاتىلارچە چەكسىز مېھرى ۋە تەبەسسۇمى بىلەن بويسۇندۇرۇشلىرىغا ئىنكاسسىز بولۇۋېلىشقا تىرىشىۋاتاتتى.

ـــ غىزايىڭنى يەپ بولۇپ، ـــ سەئىدەنىڭ يۈرىكى سېلىپ كەتتى. ئۇ شەيخنى ئۆزىگە يەنە نېمىلەرنى كۆرسىتەر دەپ ئويلىدى، ـــ ئارقامدىن ماڭ...

ـــ مەن... بىز يەنە نەگە بارىمىز؟

ـــ ھېچيەرگە بارمايسەن، مەن بىلەن ماڭ دېدىم.

ـــ گۆش تۇگەپ قالدى، شەيخ بالام.

شەيخ سۇدىن كۆزىنى ئۇزمەي تۇرۇپ دېدى:

ـــ ئۇنداقتا، مەن بېرىپ يەنە بىر قوينى سويۇپ كېلەي...

ـــ مەن سىلى بىلەن باراي.

ـــ سىلى بارمىسىلا، قوتان يىراق، قىينىلىپ قالىلا.

ـــ ئەمىسە سەئىدە بىللە بارسۇن. تۇرە، سەئىدە. غىزايىڭنى يەپ، شەيخ ئاتاڭ بىلەن بىللە بارغىن.

سەئىدە ئۆزىنىڭ بېرىشى ئاللىبۇرۇن بەلگىلىنىپ بولغانلىقىدەك، ھېچقانداق ئىنكاس بىلدۈرمىدى. ئۇلار شۇنداق سوغۇق ھالدا بىر ۋاق ناشتىنى قىلغان ـ قىلمىغانلىقىنى ئارىسىدا يېيىشىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

— ئانا، گۆش ئالغۇدەك بىر نەرسە بەرسىلە.
— ماقۇل...
تالا يوپيورۇق ھەم ئىللىق، دەرەخلەر كۈندىكىدىن بەكرەك يېشىل، گۈللەر كۈندىكىدىن بەكرەك خۇشپۇراق، يوللار كۈندىكىدىن بەكرەك سىلىق، بۇلۇتلار كۈندىكىدىن بەكرەك ئاق... بولۇپ، خۇددى سۈكۈتتىكى بۇ ئىككى جاننىڭ روھىنى كۆتۈرمەكچىدەك قىلاتتى.
— چۈشۈڭنى ماڭا ئېيتىپ بەرگۈڭ يوقمۇ؟
— مەن... دوستۇمنى چۈشەپ قالدىم.
— دوستۇڭ بارمىدى؟
— مەن... ھىم.
— دوستۇڭنى چۈشەپمۇ يەنە چۆچۈپ ئويغىنامسەن؟
سەئىدە گەپ قىلمىدى، شەيخمۇ سەئىدەنىڭ گەپ قىلماسلىقىنى بىلەتتى.
— سەئىدە، ئىنسانىنىڭ بىر تېنىگە بىرلا روھ چۈشكەن.
— ھىم...
— سېنىڭ بەك كۆپ نەرسىلەرنى بىلگۈڭ كېلىدىغۇ؟
— ھەئە.
— ئۇنداقتا سەن ئىنسان روھى ۋە تېنى ھەققىدە نېمىلەرنى بىلىسەن؟ شەيخ ئاتاڭنىڭ ئاڭلىغۇسى بار.
— ئازراق بىر چۈشەنچە بار، ئەمما بىلمىدىم...
— خوش، قېنى...
— ئىنسان تېنىنى تۇتقىلى، كۆرگىلى بولىدۇ، روھنى تۇتقىلى، كۆرگىلى بولمايدۇ. روھ قوبۇل كۆرگەننى تەن بەجا قىلىدۇ. تەننىڭ ئىمكانىيىتى ئەمەلىيەتكە، رېئاللىققا مەنسۇپ بولىدۇ، روھتىكى ئاچلىقنى، نەپسىنى تەن باسالمايدۇ، تەندىكى ئاچلىقنى روھ باسالايدۇ. روھ تەنگە يېيىلىپ كەتكەن بولىدۇ، تەن روھنى ئىچىگە سۇمۇرۇپ تۇرىدۇ. تەن بار نەرسە، روھ ئەبەدىي بار نەرسە! يوللار ئۇزىراپ كەتكەندەك چەكسىز كۆرۈنەتتى.

شەيخ ئاشۇ چەكسىزلىككە يۈزلىنىپ توختاۋسىز چامدايتتى. سەئىدە بولسا دۈپۈلدەپلا تۇرىدىغان، پات ـ پات ئۇزۇلۈپ كېتىدۇ. غاندەك ئېغىپ تۇرىدىغان يۈرىكىنى يىغىشتۇرۇپ بولالماي ئاۋارە ئىدى.

شەيخنىڭ بىر ئېغىزمۇ سۆز قىلماي مېڭىۋەرگىنىدىن سەئىدە تىت ـ تىت بولدى. ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ سۆزلىگەنلىرىنىڭ توغرا ياكى خاتالىقىنى ئايرىپ بەرمەي، ھەمىشە تەمكىن تۇرۇۋېرىشلىرىغىمۇ سەئىدە ئامراق بولۇپ قالغانىدى.

ـــ شەيخ ئاتا، نېمە ئۈچۈن تەن ھەم روھ ئۈستىدە سوراپ قالدىلا؟

ـــ ...

ـــ مەن خاتا سۆزلەپ قويدۇممۇ؟

ـــ ياق...

سەئىدەنىڭ ئاڭلىماقچى بولغىنى بۇ ئەمەس ئىدى. بەلكى ئازراق بولسىمۇ ماختاش ياكى ئىلھام سۆزى ئىدى. ئۇ كۆڭلىدە خېلى پاساھەتلىك سۆزلىۋەتتىم دەپ ئويلىغانىدى. بىراق، ئۇنىڭ ئاڭلىغىنى ئاشۇ بىر ئېغىز، بىر بوغۇم، ئۇچ ھەرپلا بولدى.

ئۇلار ئاخىرى قوتانغا يېتىپ كەلدى. شەيخ كىرىپلا بىر قويۇنى تارتىپ سىرتقا چىقتى. سەئىدە قوينىڭ ئارقا ئىككى پۇتىنى تۇتۇپ بەردى. ھېچقانداق ئىگراش، خىرقىراش بولمىغان بوغۇزلاش ئەنە شۇنداق تېزلا ئاخىرلاشتى. قوينىڭ بوينىدىن ئېقىۋاتقان ئىسسىق قان گۈپۈلدەپ پۇراپ، سەئىدەنىڭ دىماغىنى ئېچىشتۇرىدى. قانغا بويالغان ئاپئاق يۇڭ... قانغا بويالغان ئاپئاق دوپپا... ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا بىر ئادەمنىڭ قانغا مىلىنىپ ياتقان ھالىتى كېلىۋالدى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ باقتى، شۇ مەنزىرە، ئېچىپ باقتى، يەنە شۇ مەنزىرە، ئۇ كۆزىنى دەرھالەرگە، ئاسمانغا، قوتانغا يۆتكەپ باقتى. يەنە شۇ مەنزىرە...

ـــ سەئىدە، قالغان قويلارنى سوليۋەتكىن.

سەئىدە دەررۇ شەيخكە قارىۋىدى، شەيخ شۇنچىلىك نۇرانە

كۆرۈندى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولغان كۆرۈنۈشلەر شۇ زامان غايىب بولدى.

شەيخ شۇ سۆزنى دەپ بولۇپ، ئۆرۈلۈپلا ئۆيگە قاراپ ماڭدى. سەئىدە ئۆزىدىن بارغانسېرى يىراقلاپ كېتىۋاتقان سېماغا، قۇياش-لىق سېماغا ئۇزۇنغىچە قاراپ تۇردى.

ئونىنچى باب

ــ سەئىدە، كۆك بۇلاقتىن بىر چۆمۈچ سۇ ئەكەلگىنە.

سەئىدە ئۆلۈكتەك جانسىز پۇتلىرىنى ئاران سۆرەپ كېلىپ كۆك بۇلاققا قارىدى. ئۇ بۇلاقتا قىپقىزىل كۆڭلەك كىيگەن بىر گۈزەل قىزنى كۆردى. قىز ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى. سەئىدە ھېچنېمىنى ئاڭقىرالمىدى. قىز سەئىدەگە تولىمۇ چىرايلىق كۆرۈندى. سەئىدە سۇغا ئېگىشىپ ئولتۇرۇۋېدى، سۇدىكى قىزمۇ ئولتۇردى. سەئىدە چۆمۈچنى سۇغا تىقماقچى بولۇۋېدى، قىزنىڭ مۇ قولىدا بىر چۆمۈچنى كۆردى. سەئىدە سۇغا «چولتوك» قىلىپ چۆمۈچنى سېلىۋېدى، قىز يوقاپ كەتتى. بۇلاقتا بىر ـ بىرىدىن چىرايلىق، چەمبىرەكلەر پەيدا بولۇشقا باشلىدى. سەئىدە بۇ چىرايلىق چەمبەرلەرگە قاراپ تەبەسسۇم قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك خىيالغا چۆمدى.

ــ سەئىدە، سۇ...

شەيخنىڭ ئاۋازى بىلەن سەئىدەنىڭ قولىدىكى چۆمۈچ بۇلاقا چۈشۈپ كەتتى. ئەمما ئۇ دەرھال ئېسىنى يىغىپ چۆمۈچنى بۇلاقتىن ئېلىۋالدى، ئۇ سۇنى قايتىدىن ئالدى. ئۇ يەنە شەيخ ئاتىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ قالدىمىكىن، دەپ ئويلاپ قالدى...

مومای ئورۇنلارنى راسلاپ بولغان بولسىمۇ، شەيخنىن ئەيمىنىپ ياتالمىدى. ئۇ ھەمىشە شەيخ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ياتاتتى. شەيخ قولىدىكى چۆمۈچنى «جايىغا قويۇۋەت» دېگەندەك سەئىدەگە سۇندى.

سىرتقا ماڭغان شەيخ سەئىدەنىڭ بۇلاق يېنىدا تېخىچە خىيال سۈرۈپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ، كانىيىنى يەڭگىل قىرىپ قويىدى ۋە بوسۇغىدىن يېنىك ئاتلاپ چىقىپ كەتتى. سەئىدە كۆك بۇلاقنىڭ

يېنىدا ئولتۇردى. ئۇ كۆك يورۇقلۇق چۈشۈپ تۇرغان كۆپكۆك سۇغا قاراپ يەنە خىيالغا كەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە شۇ تۇگمەس خىياللىرى ئىچىدە كۆزلىرى يۇمۇلدى.

چەكسىز سۇ، سۇدىن باشقا ھېچنەرسە يوق. سۇ كۆپكۆك، كۆپكۆك سۇ ئىچىدە قىزىل نېپىز رەخت بىلەن پۈتۈن بەدىنى ئورالغان، چاچلىرى چەكسىز سۇ يۈزىگە چىلىشىپ تۇرغان، بويۇنىغا ئاپئاق خەسە يۆگىۋالغان، كىرپىكى بۇلۇتقا ئېسىلىپ قالغان، لەۋلىرى توختىماي شۇڭىرلاۋاتقان، مەڭزىدە قىپقىزىل نۇر قېتىپ قالغان بىر قىز تۇراتتى. پۈچۈق ئاسماندىكى كامارىدىن ئۈچۈپ چىققان سۇمۇرغىنىڭ كۆپكۆك كۆلەڭگىسى چەكسىز سۇ يۈزىگە يېيىلىپ، قىزىل ۋۇجۇدنى يۇتۇپ كەتمەكچى بولاتتى.

— سەئىدە! سەئىدە!

سەئىدە تىترىگىنىچە كۆزىنى ئاچتى. ئۇنىڭ بەدىنى چىلىق - چىلىق سۇ ئىدى. شەيخ بېشىدا ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. سەئىدە خىجىللىقتىن دەررۇ ئورنىدىن تۇردى ۋە بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي ئۇدۇل كارىۋاتقا چىقىپ، مومىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ جۇۋىغا ئورالدى. نېمىشقىكىن ئۆزىنىڭ ئاشۇ ھۆل ھەم سوغۇق تېنى ئۇنىڭغا شۇنداق راھەت بەخش ئېتىپ تۇراتتى. ئۇ ئۇخلىمىدى، كۆرگەن چۈشىدىن مەستخۇش بولۇپ ھاياجانغا چۆمدى. ئۇ ئىچى غايەت زور بىر بوشلۇققا ئايلىنىپ قالغاندەك، ئىچ - باغرىدىكى ھەممە نەرسىلەر سۇغا چىقىپ كەتكەندەك، پەقەت تېشىدىكى تېرىسىلا قالغاندەك ھېس قىلدى. بۇ خىل تۇيغۇلار خېلى ئۇزۇنغىچە ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنى قاچۇردى.

شەيخ كۆك بۇلاققا قارىدى. ئۇ قارىغانسېرى چەكسىز كۆرۈنىدىغان، سۇزۇكلۇكىدىن روھىنى پاكلايدىغان بۇ سىرلىق كۆك بۇلاقتىن ھۇزۇرلىنىشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ ئۆزىنى شۇ سۇ بىلەن، شۇ كۆك بۇلاقنىڭ قۇۋۇتىنى بىلەن ئەبەدىيلەشتۈرگەنىدى.

سەئىدەنىڭ روھى، تۇيغۇلىرى، تەپەككۇرى... ئۆزىگە تەۋە ئەمەستەك، ئاللىبۇرۇن بىر مەنىلەر دۇنياسىغا تاشلىنىپ قالغان-

دەك، تەپەككۇرى قانات ياساۋاتقاندەك قىلاتتى...

ــ بۇگۈن نېمىش قىلاي دەيسەن؟

ــ...

سەئىدەنىڭ ئۇن چىقارمىغىنى شەيخكە غەيرىي تۇيۇلمىدى. ئۇلار بۇنىڭغىمۇ كۆنۈپ قالغانىدى.

سەئىدە ئالدىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ بۇگۈن توختىماي ماڭىدىغاندەك، ئالدىرىماي ماڭاتتى. بەدىنىگە تاشلىنىپ تۇرغان قىزىل كىيىمى ئۇنى بۇ ئاپتاپتا تېخىمۇ قىزارتماقچىدەك قىلاتتى. پۇتى ئۇنىڭ ئەركىدە ئەمەس بولسىمۇ، ئۆز رېتىمىنى يوقاتماي يۆتكىلەتتى...

قاتار كەتكەن تىلسىز قەبرىلەر بېشىنى ساڭگىلىتىپ دۇگجىيەتتى. سەئىدەنىڭ پۇتلىرى يەنىلا توختىمىدى. ئۇ شۇ مېڭىشىدا يوقلۇق چاقنايدىغان بىر ماكانىنى ئىزدەپ كېتىۋاتقاندەك، ھېچنەرسە بىلەن كارى يوق ئىدى. ئۇ ئۆزىنى يالغۇز قالغاندەك ھېس قىلىپ خۇش بولۇپ كەتتى، يەڭگىللەپ قالغاندەك، پات ـ پات ئۇھ تارتىپ قويياتتى. ئۇنىڭ كاللىسىدا نەگە بېرىش ياكى ئۆيدىن چىقىپ كېتىش خىيالى يوق ئىدى، پەقەت ماڭغۇسى، مېڭىۋالغۇسىلا بار ئىدى.

كەچ لىباسلىرىنى كىيىپ ھەيۋىلىك تۇسكە كىرگەن كېچىنىڭ ۋەھىمىسىدىن ھەممە قورقىشىدۇ. سەئىدە قاراڭغۇ چۈشكىنىنىمۇ بىلمىگەندەك ئالدىغا قاراپ مېڭىۋەردى.

ــ سەئىدە، ئەمدى توختىغىن! كەپىگە قايتايلى.

سەئىدەنىڭ جان ـ پېنى چىقىپ كەتكىلى تاس قالدى. ئۇ ئۆزىنى بۇ يولدا يالغۇز كېتىۋاتىمەن دەپ ئويلىغانىدى، ئەمما ئۇنىڭ ئالدىدا شەيخ تۇراتتى.

ــ سىلى ئانامنى بىلەمدىلا؟

ــ بىلىمەن.

ــ ئۇنىڭ چىرايىنى ئەسلىيەلمەيۋاتىمەن. بۇگۈن ئۇنى تولىمۇ سېغىنىپ كەتتىم...

— ئەمما ئۇ سېنى ئەسلىيەلەيدۇ. يۈزۈڭدىكى ھەربىر تال سىزىقچە، ھەتتا بىر تال مويغىچە!

— مەن نېمىشقا ئۇنى ئەسلىيەلمەيمەن؟

— ئارىلىقىڭلار ۋە تەبىئىتىڭلار تولىمۇ يىراقلاپ كەتتى... شۇڭا ئەسلىيەلمەيسەن.

— بۇ... بۇ نېمە دېگەنلىرى؟

— ئەجەبا گېپىم چۈشىنىشلىك ئەمەسمۇ؟

سەئىدە ئۇن چىقارمىدى. ئارىلىقنى يەنە ئېغىر سۈكۈت باستى. ئۇلار قايتىپ كەلگەندە موماي ئۇخلاپ قالغانىدى.

سەئىدە مومىسىنى ئويغاتماقچى بولۇۋېدى، شەيخ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، سەئىدەنى توسۇپ قويدى. ئۇ جۇۋىنى مومايغا يېپىپ قويۇپ يەنە سىرتقا چىقىپ كەتتى. سەئىدە ئورنىغا بېرىپ ياتتى، ئەمما كۆڭلى پاراكەندە بولۇپ زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئۇ شەيخنىڭ ھېچنېمە دېمەستىن چىقىپ كەتكىنىگە ھەيران بولدى، ئۇنىڭ زادى قەيەرگە ماڭغانلىقىنى بىلگۈسى كەلدى. ئۇنىڭ شەيخنىڭ ئارقىسىدىن چىقىپ باققۇسى كېلىپ، ئاستا ئورنىدىن تۇردى، ئەمما بوسۇغىدىن چىقىدىغان چاغدا يۈرىكى سېلىپ، يەنە ئىككىلەندى:

«شەيخ ئاتامنىڭ ئارقىسىدىن ئوغرىلىقچە مېڭىپ، مەن زادى نېمە قىلماقچى؟ مەن مۇناپىق! نېمىدەپ شەيخ ئاتامنىڭ كەينىگە چۈشۈپ ماڭماق بولىمەن؟...» ئۇ ئېغىزىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ كەينىگە ياندى.

سىرتتىن قايتىپ كېلىپ ئۆز ئورنىدا ياتقان شەيخ يەنە ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، كۆك بۇلاق يېنىغا كەلدى. كۆپكۆك سۇ ئۇنىڭ تۇيغۇسىغا جور بولغاندەك بىردەم كۆزىنى چىڭ يۇمدى. شەيخنىڭ سۇغا ئۆزىنى ئاتقۇسى، سۇدىن چىقماي، سۇ ئىچىگە غەرق بولۇپ كەتكۈسى بار ئىدى.

— بالام، ياخشى ئۇخلاپتىلىمۇ؟

مومايىنىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ شەيخ شۇ

زامان ئورنىدىن تۇردى.

— ھەئە، ئۆزلىرىمۇ ياخشى ئۇخلاپتىلىمۇ، ئانا.

— مەن ئۇخلىدىممۇ ياكى ئۆلۈپ تىرىلدىممۇ، ھېچنېمىنى سەزمەي ئۇخلاپتىمەن...

«سەئىدەمۇ ئۆلۈپ ـ تۇغۇلۇپ، ئۆلۈپ، تۇننى تاڭغا ئاران ئۇلاشتۇردى» دېدى ئىچىدە شەيخ.

— بىر يەرگە بارامدىلا؟

— ھىم، سىرتقا چىقىپ كېلەي.

شەيخ سىرتقا چىقىپ كۆكرەك قەپىسى يېرىلىپ كەتكۈدەك چوڭقۇر نەپەس ئالدى.

— سەئىدە، تۇرە ئەمدى.

— مەن ئويغاق...

— ئاۋازىڭ چىقمايدىغۇ؟

— پۈتۈپ قالغان ئوخشايدۇ...

— ئاغرىپ قالدىڭمۇ؟ يىغلىدىڭمۇ ـ يە؟ نېمىشقا تۇرۇپلا ئۇ-نىڭ پۈتۈپ قالغاندۇ؟

مومىسى ھەيران بولدى، ئارتۇق گەپ ـ سۆز قىلماستىن قازان بېشىغا ماڭدى. سەئىدەمۇ ئۇنىسىز سىرتقا چىقتى. ئۇ يەنە ماڭدى. ئۇ مۇشۇنداق تەنھا مېڭىشنى ياخشى كۆرۈپمۇ قالدى. ئە-گەر پۈتى بولمىغان بولسا، ئۇ دومىلاپ بولسىمۇ ماڭاتتى. ئۇ بۇ-گۈن نىشانسىز ئەمەس، بەلكى زارىيانىڭ يېنىغا ماڭغاندى. ئۇ نېمىدېگەن ئەقىلسىز، يېنىدىكى ئۇلۇغ يورۇقلۇقنىڭ ھېكمەتلە-رىگە ئۆزىنى قاراشقىمۇ، ئاڭلاشقىمۇ لايىق ئەمەس دەپ قارايدۇ ـ يۇ، زارىيانىڭ يېنىغا بېرىپ يۇرىكىنى قانسىرىتىپ، ئۆزىنى قىيـ-ناشنى توغرا تاپىدۇ... ھەي...

سەئىدە زارىيادىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئۇ بىلىش بىلەن بىلمەسلىك، ئېنىقلىق بىلەن تۇ-تۇقلۇق ئارىسىدا ھېلىمۇ بەك قىينالدى. ئۇنىڭ يەرنى تېشىپ سورىغۇسى، ئاسمانىنى ھەم يىرتىپ سورىغۇسى كەلدى. چۈنكى،

ئۆزىنىڭ ھەممە ئىشى مۇشۇ ئىككى نەرسىنىڭ كۆز ئالدىدا ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى قانداقتۇر بىر شۇملۇقنى سەزگەندەك، يۇرىكى ئېغىپ، تىنىقلىرى ئىتتىكلەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ تېخى يايلاققا بارماي تۇرۇپ كۈن ئولتۇرۇشقا باشلىۋېدى، ئۇ قەدىمىنى ئىتتىكلەتتى.

سەئىدە يۇگۇردى، يولىمۇ ئۇنىڭ بىلەن يۇگۇرۇۋاتقاندەك ھېچبىر ئاۋۇمايتتى.

سەئىدە كۈل چەمبىرەك يېنىغ يېتىپ كەلدى. كائىناتتىن قاپقارا مۇڭ تۆكۈلۈپ، ۋەھىمە چاقنايتتى. سەئىدە مەڭزىدە قېتىپ قالغان بىر تامچە ياشنى سۈرتىۋەتمەيلا كۈل چەمبىرەك ئىچىگە ئېلىپ كىردى.

زارىيا بۇرۇنقىدىنمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەن بولۇپ، سەئىدە خۇددى ئۇنى ئىلگىرى كۆرۈپ باقمىغاندەك مەپتۇنلۇق ئىلكىدە ئۇنىڭغا تىكىلىپ قالدى. ئۇ بىر ھازا شۇنداق تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن ئاغزىنى ئۆمەللىدى:

— مەن كەلدىم...

— بىلدىم.

— زارىيا، سىز ھەقىقەتەن مېنىڭ دوستۇممۇ؟

— ھاياتىڭدا ساڭا مەندىن يېقىن بىرەر دوستۇڭ بولمىسا كېرەك.

— ئۇنداقتا مەن موھتاج نەرسىلەرنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

— قېنى؟

— مەن كىم؟

— ئادەم!

— ماڭا بۇنداق جاۋاب كېرەك ئەمەس! شەيخ ئاتامۇ «سەن ئادەم» دەيدۇ. ئادەم زادى قانداق مەخلۇق؟ ئۇ قانداق ياشىشى كېرەك؟ نېمىشقا ئۇنىڭدا روھ بولىدۇ؟ تۇيغۇ، ئەقىل بولىدۇ؟

— مەن ئۇنىڭ نېمىشقىلىقىنى بىلىشكە قادىر ئەمەسمەن! سەن ئىنسانلىقىڭغا رازى ئەمەسمۇ؟

— ياق، رازى! بىراق مەن ئىنسانىنىڭ ئەسلىي ماھىيىتىنى،

نېمىشقا ياشايدىغانلىقىنى، يەنە نېمىشقا ئۆلىدىغانلىقىنى بىلسەم ئىدىم، ھەقىقىي مەنىگە ئېرىشىپ ياشىيالايتتىم. مېنىڭ مۇنداق مەجنۇنلارچە ياشىغۇم يوق.

— ...

— ئاپامنى بىلەمسىز، زارىيا؟

— ھەئە... ئۇ يوق، ئۇ ئۆلدى...

— ياق! جۆيلۇمەڭ، ئۇ يىراق بىر يەرگە كېتىپتىكەن.

— قايسى يىراق يەرگە؟

— بىلمەيمەن!

— ھى... ھى... ھى...

— ئەمىسە ئاتامچۇ؟

— ئۇ بار، ئۇ كېلىدۇ. ئۇنىڭ كېلىشى ئاپاڭنىڭ بارلىقىدىن كۆپ ياخشىدۇر!

— نېمە ئۈچۈن؟

— بۇنى بىلسەن، كېيىنچە مەندىنمۇ سورىمايسەن.

— ئۇ قانداق؟

— ئۇ ئەسلىي شۇنداق چىرايلىق بىر ئىنسان ئىدى. ھازىر ئۇ...

— ئۇ نېمە بولدى؟

— ئېسىڭگە كەلمەيۋاتامدۇ؟

— ...

— سەن كۈل رەڭ ئۆچكىنى كۆپ چۈشەمسەن؟

— ھەئە...

— ھىم...

— نېمە؟

— يەنە سورايدىغىنىڭ بارمۇ؟

— بۇگۈن كەتمەڭ! مەن قورقىمەن.

— كەپىگە قايتىپ كەتمەمسەن؟ شەيخچۇ؟

— ئۇنىڭغا سۆزلەشتىن تىلىم كۆيىدۇ، ھەتتا قاراشقىمۇ

لايىق ئەمەسمەن!

ــ سەن ئۇنىڭغا زىيادە ئەگىشىپ كەتمەڭ!

ــ ياق، ماڭا ئەڭ ئەۋزىلى شەيخ! ئۇنىڭغا ئەبەدىل ـ ئەبەد ئەگىشىمەن.

ــ... نائەقىل!

قىز يوقاپ كەتتى. سەئىدە ئوڭ ـ سولىغا قاراپمۇ ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى، ئۇ يالغۇز قالدى. ئۇنىڭ كەپىگە قايىتقۇسى يوق، ئەمما بۇنچىلىك قاراڭغۇدا يالغۇز تۇرالمىغۇدەك يۇرەكمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى يەنىلا شەيخ بىلەن مومىسىغا تارتىپ تۇراتتى.

سەئىدە بېشىنى قامالالاپ قىمىر قىلماي ئولتۇردى. ئۇنىڭ ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتكۈسى بار ئىدى.

ــ نېمە قىلاي دەيسەن، سەئىدە؟

سەئىدەنىڭ يۇرىكى ئەنسىز جىغىلدىدى. بېشىنى كۆتۈرۈپ، شەيخنىڭ ئۆزىگە تەبەسسۇم بىلەن، ئەمما قوشۇمىسىنى سەل تۇرۇۋالغان ھالدا قاراپ تۇرغىنىنى كۆردى.

ــ تۇر... بەك كەچ بولۇپ كەتتى، قايتايلى...

سەئىدە ئورنىدىن تۇردى، سەئىدەمۇ، شەيخمۇ باشقا گەپ ـ سۆز قىلىشمىدى. ئۇلارنىڭ قەدەملىرى ئېغىر، نەپەسلىرى، خىيالىلىرىمۇ ئېغىر ئىدى.

ــ ئاتا...

سەئىدە زارىيانىڭ «ئاتاڭ بار، ئۇ كېلىدۇ. ئۇ ئازدىن كېيىن يېنىڭغا كېلىدۇ» دېگەن سۆزلىرىنى يادىغا ئېلىپ، تۇيۇقسىز سۆزلەپ سالدى ۋە يەنە ئارقىدىنلا ئاغزىنى ئېتىۋالدى.

ــ گېپىڭ بارمىدى؟

ــ مەن...

ــ دېگىن... نېمە دېگۈڭ بولسا دە.

ــ سىلى مېنىڭ بۇ يەردىلىكىمنى قانداق بىلدىلا؟

ــ ئەجەبا ئىنسان ئۆز ۋۇجۇدىدىكى بىر نۇرانە تۇيغۇنىڭ،

ئۆزىگە تەۋە قەلبىنىڭ ئۆزىگە ھەردەم ھەمراھ ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنامدۇ؟

— ھە... مەن...

— بىلگىن سەئىدە، سىرلار سىرنى پەيدا قىلغان كىشىگە ئېچىش كەتمەيدىغان ئاشكارا نەرسىدۇر. بىلمەسلىك گۇماننى ئېلىپ كېلىدۇ، گۇمان قەلبنى ئۆلتۈرىدۇ. نېمىلا ئىش قىلمىغىن، ئىشەنچ بىلەن قىل!

سەئىدە جىم بولدى، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، ھېچنېمە دېمىدى.

— سەن مېنى قەيەردىلىكىمنى تاپ دېيەلەمسەن؟ مەن قەلب ئاسمىنىڭنىڭ چىراغلىرىمەن، ئۆزۈم يورۇتۇپ تۇرغان مەنزىرىنى ئۆزۈم كۆرەلمەسمەنمۇ؟

— ئاتا...

سەئىدەنىڭ ئېسىگە زارىيانىڭ «ئاتاڭ بار، ئۇ كېلىدۇ» دېگەن سۆزى يەنە كېلىپ، دەررۇ گېپىدىن توختىۋالدى.

— «ئاتا» دېيىشكە كۆنەلمىسەڭ، بولدى دېمە. سورايدىغىنىڭ بولسا سوراۋەرگىن.

— مەن... مېنىڭ ھەقىقەتەن سىلىدىن سورايدىغىنىم بار ئىدى، بىراق...

— بىراق نېمە؟

— سوراشتىن قورقۇۋاتىمەن...

— يەنە مېنىڭ كىملىكىمنى سورىماقچى بولساڭ، شۇئان پۇشايمان قىلىسەن. باشقا نەرسە سورىماقچى بولساڭ، قېنى...

سەئىدەنىڭ كاللىسى تەپەككۇردىن توختاپ قالغاندەك بولۇپ قالدى.

— نېمىشقا... نېمىشقا سىلىنىڭ كىملىكلىرىنى سورىسام بولمايدۇ؟

— مەن ھەردەم كىملىكىم ئۈستىدە بىلدۇرۇپ كەلدىم، يەنە بىلەلمەيۋاتامسەن؟ بۇلبۇللاردا، گۈللەردە، بۇلۇت ـ كۆلچەكلەردە

بولمىغان، سەندىلا بولغان ئەقىل ساڭا نېمە دەۋاتقاندۇ، بىلمىدىڭ-مۇ؟ ئەقلىڭنى مۇگدەك باستىمۇ؟

— ئاتا... مەن...

— ئەجەبا ئۆزۈڭنىڭ كىملىكىنىمۇ بىلمىسەڭ، ئەقلىڭ ئۆ-لۈۋېتىپتۇ، قەلبىڭ قۇرۇۋېتىپتۇ، سەن يوقىلىۋېتىپسەن...

سەئىدە ھېچنېمە دېمىدى، ھېچنېمە دېيەلمىدى. ئۇ بىر ھازا ئۇندىمەستىن ماڭدى - دە، يەنە سورىدى:

— ئاپامنى بىلەمدىلا؟

— ئۇ يىراقلاردا، ئۇنۇڭنىمۇ ئاڭلىيالمايدۇ، يولۇڭنىمۇ يو-رۇتالمايدۇ. كېسىلىڭنىمۇ ساقايتالمايدۇ.

— ئۆلۈپ... ئۇ ئۆلۈپ كەتتىمۇ؟

سەئىدەنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى.

— كىم؟ كىم دەيدۇ؟ ئۇ ھايات، ئۇنى سېغىن، ئۇ كېلىدۇ. ئىنسان نېمىنى سۆيسە، شۇنىڭ بىلەن بىللە قالىدۇ، ناۋادا يېنىدا بولالمىسىمۇ ۋۇجۇدىدا شۇنىڭ ھېسلىرى قالىدۇ، يەنىلا ئۆزى بە-لەن بىللىدەك.

— ئۇنداقتا ئاتامچۇ؟

—...

— ئۇنى سېغىنسام ئۇمۇ كېلەمدۇ؟

— ئۇنى سېغىنغۇڭ بارمىدى؟

سەئىدە جىم تۇردى.

— بىلەمسەن، گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخمۇ زېمىندىن ئۇ-نۇپ چىقىدۇ، كۆك ئاسمانغا يۇزلىنىپ ئۆسىدۇ. ئۇلار ئۆتكۈر يىلتىزلىرى بىلەن زېمىن ئانىسىنى چىڭ قۇچاقلاپ تۇرىدۇ، قو-يۇۋەتمەيدۇ. كۆك ئاتىسىغا يۇزلىنىپ تۇرىدۇ. قۇياشتىن ھەم كۆكتىن، زېمىن - تۇپراقتىن ئوزۇق ھەم مېھىر ئالىدۇ.

— قۇياشتىن مېھىر ئالىدۇ؟

— سەن ھەتتا مومىڭدەك مېھىرلىك ۋۇجۇدتىن ئىللىق تەپ ئالالمىدىڭ، مېھىرمۇ بېرەلمىدىڭ.

— لېكىن، مەن ئۇنى سۆيىمەن.
— ئۇ سېنى سۆيمىدۇ، سەن ئۆز خىيالىڭنىڭ ئىسيانلىرىنى سۆيىسەن.
— ... مەن... مەن قانداق قىلىمەن، ئاتا؟
— بەك ئالدىراپ كەتمە، بۇنىڭغا ئالدىرىغۇلۇق ئەمەس!
— نېمىگە؟
— ئىسيانكار تۇيغۇلىرىڭنىڭ ئىسيانىغا چۇقان سېلىشقا!
— بىلمەن، ئاتا...
— بىلسەڭ ياخشى...
سەئىدە شەيخكە قارىدى، شەيخنىڭ ئۆزىگە تەبەسسۇم بىلەن قاراۋاتقىنىنى كۆرۈپ كۆزلىرىدىن هاياجان يالتىرىدى.
سەئىدە شەيخنىڭ مۇھەببىتى، مۇكەررەم هەم بالاغىتى، ئەپۇچان هەم مېهرىبانلىقىدىن، قاچانلا بولسۇن ئۆزىگە قۇچاقلىرىنى كەڭ ئېچىپ تۇرغىنىدىن خىسلەت ۋە پەزىلەتنى هېس قىلدى. ئۇ يەرنىڭ تېگىدىن شەيخكە قارىدى، قاراڭغۇدىمۇ چولپان يۇلتۇزىدەك نۇرلىنىپ تۇرغان سېمانى كۆردى. شەيخنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ ئەمەس، مېهىر تۆكۈلۈۋاتاتتى. ئېگىز بۇرنىدىن ئىسسىق تەپ، مۇھەببەت تامچىلايتتى. ئېغىزىدىن نۇرانە هورلار كۆتۈرۈلۈۋاتاتتى. كەڭ يەلكىلىرىدىن مىسلىسىز قەتئىيلىك چىقىپ تۇراتتى. ئېگىز بويلىرى مۇقەددەس ئابىدىدەك ئىدى.
— ماڭا قاراۋاتامسەن؟
— كەچۈرسىلە، ئاتا، مەن...
— بالىنىڭ ئاتىغا قارىشى مۇھەببەتتىن، كەچۈرۈم سورىمىساڭمۇ بولىدۇ.
سەئىدە شەيخنىڭ توختاپ ئۆزىگە بۇرۇلغىنىنى كۆرۈپ، يەرگە قارىۋالدى.
— سەئىدە، سەن تۇپراقنى سۆيەمسەن؟
— سۆيەتتىم...
— هازىر سۆيمەيدىغان ئوخشىمامسەن؟

— مەن ھەممىنى ئۆز باغرىغا مەھكەم تېڭىپ، تىلسىز ئۆ-تىدىغان بۇ سۈكۈتتىن بىزار.

— ئۇنداقتا ئوتنى سۆيەمسەن؟

— ھەممىنى كۆيدۈرۈپ، ئۆز تەپتىدە قىستايدىغان، مەۋجۇت نەرسىنى ئاخىرىدا كۈلدىن ئىبارەت يوقلۇق ئەۋجىدىكى بىقۇۋۇل نەرسىگە ئايلاندۇرغىنىدىن كېرىلىدىغان، ۋەھىمىلىك كېڭىيىدى-غان ئوتتىن قورقىمەن.

— ئۇنى سۆيەمسەن؟

— ئۇنىڭ ۋۇجۇدنى قىزدۇرۇپ، يۈرەكلەرنىڭ رىتىمىنى تېزلەشتۈرگۈچى رەڭگى ۋە ھالىتىنى سۆيىمەن.

— ھىم، سۇنى سۆيەمسەن؟

— مەن بىر ئۆمۈر سۇ ئىچىدە ئېقىپ ياشىسام دەيمەن. سۇ بىلەن قىينىلىش ۋە ئازابلارنى، نەپىس ئوتىدا ئۇلغايغان ئىسيان-كار تۇيغۇلارنى ئېقىتىۋەتسەم دەيمەن. ۋۇجۇدۇم گويا كى سۇدەك سۈزۈلۈپ كەتكەندەك خۇش بولىمەن.

— شامالنى سۆيەمسەن؟ يامغۇر، قار، مۆلدۈر، چاقماقنى سۆيەمسەن؟

— تىنىم تاپمايدىغان ئۇچقۇر شامالغا، زېمىننى تېشىپ كىرگۈچى مۆلدۈرگە، ئىنسانىنى قورقۇتىدىغان ھەيۋىسى بار گۈل-دۈرمامغا، كۆزنى، ھەتتاكى روھنى چاقىدىغان چاقماقتا... ئۆچمۇ ئەمەس مەن، پەقەت ئاشۇ جىمجىتلىقنى بۇزغۇچى ھادىسىلەرنى كۆرمىسەم دەيمەن.

— ئۇنداقتا، يامغۇر بىلەن قارنى سۆيگۈدەكسەن ـ دە؟

— قارنىڭ ئاقلىقىنى ۋۇجۇدۇمغا باسقۇم بار، ئۇنىڭ ئاشۇ ئاق رەڭگىگە تويمايدىغان ئېچىرقاشلىرىم بار. يامغۇرنىڭ زېمىنغا ئەمەس يۈرۈكۈمگە تامچىشلىرى بىلەن ئاجايىپ راھەتلىنىمەن.

— سەن تۇپراقنى كۆزگە ئىلمايسەن، ئۇنىڭدىن بىزارسەن. ئوتنى، ئۇنىڭ لاتاپىتىنى سۆيىسەن.

— ...

— مەن ئوتنى، تۇپراقنى سۆيەمسەن، دەپ سورىغانىدىم، سەن پەقەت ئوتنىلا سۆيىدىكەنسەن. نېمىنى سۆيۈشنى بىلمىشىك كېرەك.

سەئىدە بوسۇغا ئالدىغا كېلىپ توختاپ قالدى.

— ئىشىك ئالدىغا كەلدىك، ئۇزۇن تۇرما.

— مەن ھەربىر ئىشىمدا ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالمەن، ئاتا.

— ئىشىك تۇۋىگە كەلگەن ئادەم، ئىشىكنى چەككەن ئادەم، ئىشىك ئىچىدىن «كىر» دەپ رۇخسەت ئالالىغان ئادەم يەنە كىرمەي ئىشىك تۇۋىدە ئىككىلىنىپ تۇرامدۇ؟

— ...

سەئىدە ئۆيگە كىردى، موماي ئورۇن راسلاپ، ئىشىككە تەلمۇرۇپ ئولتۇرغانىدى. سەئىدەنى كۆرۈپ يۇگۇرۇپ كەلدى ـ دە، باغرىغا باستى:

— بىزدىن ئايرىلىپ نەگىمۇ باراتتىك؟ بىزنىك مۇھەببىتىمىزسىز قانداق ياشايتتىك؟!

سەئىدەنىك كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلۇپ كەتتى، ھېچنېمە دېيەلمىدى.

— ئانا، تۇن نىسپى بولۇپ قالدى، ئارام ئالسىلا... سەنمۇ ئارام ئالغىن...

چەكسىز سۇ، سۇ ئۇستىدە بىر تۇتام ئوت يالقۇنى لەيلەيتىتى. سەئىدە ھەيران ئىدى. چەكسىز سوغۇق سۇ ئالىقانچىلىك ئوت يالقۇنىنى يۇتۇپ كېتەلمىگەن، ئوتنى ئۆچۈرەلمىگەن... سەئىدەگە شۇ يالقۇن بەكمۇ چىرايلىق كۆرۈندى. ئۇ سۇغا كىرمەك بولۇپ پۇتىنى تىقىۋىدى، قانداقتۇر بىر كۈچ ئۇنى قىرغاقتا ئىتتىرىۋەتتى. ئۇ يەنە پۇتىنى تىقىۋىدى، يەنە قاتتىق يىقىلدى. ئۇ بۇ قېتىم بەكمۇ قاتتىق يىقىلدى. ئەمما، ئۇنىڭ ھېچبىر بولدى قىلغۇسى يوقتەك، يەنە ئورنىدىن تۇردى، يالقۇن تېخىمۇ قىزىرىپ چىرايلىق كۆرۈندى. ئۇ تۇيۇقسىز ئوت ئىچىدە تونۇش بىر چىراينىڭ ئۆزىگە قول پۇلاڭلىتىۋاتقىنىنى كۆردى. سىنچىلاپ قارىسا زارىيا ئىدى.

— زارىيا، مەن سۇغا كىرىپ ئۇ ئوت يالقۇنىنى تۇتۇپ باقاي دېگەنىدىم، كىرەلمەيۋاتىمەن.

— سۇغا كىيىم بىلەن كىرەلەمتىڭ؟ كىرمەك بولساڭ كىيىمىڭنى تېز سال.

— ياق، ئەمىسە كىرمەيمەن.

— بۇ يالقۇننىڭ چىرايلىقلىقىغا قارا. ھەي، ھېچكىم يوق تۇرسا، سالە...

سەئىدە ئەتراپىغا سىنچىلاپ قارىۋېتىپ، بېشىنى ئاستا سىلىدى. بېشىدىكى سۆسۈن رومالى سىرغىپلا چۈشۈپ كەتتى. ئۇ كۆڭلىكىنى يەشتى، كۆزى يالقۇندىن ئۇزۇلمەيتتى.

قىپقىزىل يالقۇن، قىزغۇچ شولىلار چېچىۋاتقان، يالقۇننىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا كۆز قارىچۇقى چوڭلۇقىدا قىزىل چوغ يېلىنجاپ تۇرغان، سەئىدەنىڭ ھەتتا ئۆزىنى ئاشۇ يالقۇن باغرىغا ئاتقۇسى كەلدى. سۇ ئۈستىدە لەيلەپ قالغان قىزىل يالقۇن، قىزىل يالقۇن ئوتتۇرىسىدا قىزىرىپ تۇرغان چوغ... بۇلار سەئىدەگە مۆجىزە ئىدى. ئۇ كۆڭلىكىنى شۇ تەرىقىدە سېلىۋەتتى. دۈمبىسى گويا قانسىراۋاتقاندەك بىئارام بولدى، ئەمما سەئىدە چوغدىن كۆزىنى، توغرىسى مېھرىنى ئۈزەلمىدى... ئۇ يالىڭاچلاندى، ئاھ... سۈپسۈزۈك ئېچىلغان بىر تەن ئۆز بالاغىتىنى پۈتۈن كۆككە، زېمىنغا، كائىناتقا جاكارلاۋاتاتتى. سەئىدە تىترەۋاتقان، قانسىراۋاتقان، يېرىلىۋاتقان، قورۇلۇۋاتقان تېنىنى ئالغا سىلجىتىپ، پۈتىنى سۇغا تىقىۋېدى، ھېلىقى قىزىل يالقۇن، يالقۇن چوڭقۇرىدىكى زارىيا ھەممىسى بىراقلا غايىب بولدى. پەقەتلا بىر ئوچۇم كۈل سۇ يۈزىدە چېچىلىپ تۇراتتى. سەئىدە پۈتىنى تارتىۋېدى، كۈلمۇ شۇڭگىدە سۇ يۈزىگە سىڭىپ كەتتى. ئۇ قۇرغاق زېمىندا يالغۇز قالدى، يالىڭاچ قالدى، يالتىراپ قالدى...

سەئىدە تۇيۇقسىز بىر ئاۋازنى ئاڭلىغاندەك بولدى. ئۇنىڭ ئاڭلىغىنى ئۆزىنىڭ ئىسمى ئىدى.

— ئاخشام قانداق چاغدا قايتىپ كەلدىلە؟

— بالدۇرلا قايتىپ كەلدىم. سەئىدە تۇرمىدىمۇ؟

سەئىدە «ئۇلارنىڭ ئالدىغا يالىڭاچ قانداق چىقارمەن...» دەپ قورقۇمسىرىدى. ئۇ چالا ئۇيقۇچىلىقتا چۈشى بىلەن بۇ دىيا-لوگلارنى ئارىلاشتۇرۇۋەتكەنىدى.

— سەئىدە، تۇرە بالام...

مومىسىنىڭ چاقىرىشىدىن ئۇ راستىنلا ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ بايامقى ئىشلارنىڭ چۈشى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، بېشى ۋە بەدە-نىنى سىلاپ بېقىپ «ئۇھ...» دېدى. ئەمما، بايىقى ۋەھىمىلىك چۈشنىڭ قورقۇنچى بېسىلمىغاندەك ئېغىر ھالسىرايتتى.

— سەئىدە، ئويغاندىڭمۇ، تۇرسىڭچۇ؟

— مەن ئويغاق.

شەيخ گۈس - گۈس دەسسەپ تالاغا چىقىپ كەتتى، سەئىدە ئورنىدىن تۇردى.

مومايىنىڭ غىزاسى تەييار بولدى. سەئىدە بىلەن شەيخمۇ داستىخانغا ھازىر بولدى. سەئىدەنىڭ چۈشى پات - پات ئېسىگە كېلىپ كۆڭلىكىنى، رومالىنى ھېلىدىن - ھېلىغا سىلاپ قويىات-تى، سەئىدە شەيخكە يەر تېگىدىن قاراپمۇ قويدى. شەيخمۇ ئۇنىڭ تاتىرىپ، قان دىدارى قالمىغان مۇردىدەك چىرايىغا قارىدى.

— يېرىم كېچىدە بىر ئىسىمنى چاقىرىپ قالدىڭ...

— ھە؟

سەئىدە ھەيرانلىقتىن چۆچۈپ كەتتى.

— بەلكىم ساڭا تولىمۇ يات نەرسە بولسا كېرەك. يات نەر-سىلەرنى چۈشەپ قالىدىغان ئەھۋالمۇ بارغۇ...

چۈشىنى ئويلاپ سەئىدەنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ كەتتى، شەيخنى قايسى خىل ھالەتتىكىن دەپ ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم يەر تېگىدىن قارىدى. شەيخ كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىككەن بولۇپ، چىرايى يە-نىلا شۇنداق تەمكىن ئىدى.

— «زارىيا» دېدىڭ. بۇ ئىسىمنى مەن ساڭا دېگەنغۇ دەي-مەن...

سەئىدە ھېچنېمە دېيەلمىدى.

ــ مەن دەپ بەرگەن ئىسسمنى ئۇنتۇپ قالماپسەن ـ ھە؟ بۇگۈن نېمىش قىلاي دەيسەن؟

سەئىدەنىڭ ئېسىگە زارىيادىن سورىماقچى بولغان ئىش، يەنى كېچىدىن چۈشىگەن چۈشى ئېسىگە كەلدى.

ــ مەن... توقايلىقتا... ياق، قويلارنى يايلىتىپ كېلەي دېگە ـ نىدىم.

شەيخ سەئىدەگە ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق قارىۋەتتى. سەئىدەنىڭ ۋۇجۇدى ۋۇجدان ئازابىدىن ئارتۇق بىر خىل تۇيغۇ ئىچىدە تېپىر ـ لىدى.

ــ قويلارنى ساڭا چىقىرىشىپ بېرەي.

ــ ياق، مەن ئۆزۈم... چىقىرالايمەن!...

ــ شۇنداقمىدى؟ ھە بوپتۇ.

سەئىدە شەيخنىڭ بەرداشلىق بەرگۈسىز مېھىر ـ مۇھەببە ـ تىدىن، چوڭقۇر پەلسەپىۋى پىكىرلىرىدىن ئەيمىنەتتى. شەيخ ئا ـ تىسى يېنىدا بولسا، ۋۇجۇدىدىكى تۇيغۇلار ئۇنى قىينىاپ، ئۆز ـ ئۆزىنى يوتۇۋەتكۈسى كېلەتتى.

ــ شەيخ ئاتاڭ بىللە باراي دېگەندىن كېيىن بىللە بارما ـ سەن؟

ــ مەن...

ــ ئانا، سەئىدە كىچىك ئەمەس. ئۇ مۇستەقىل ئىش قىلالاي ـ دۇ.

سەئىدە خىجىللىقتىن نېمە دېيىشنى بىلمىدى. ئەسلىدىمۇ ئۇ شەيخ ئاتىسىنىڭ بىللە بېرىشىنى خالىمىغان ئەمەس، بىراق ئۆز ـ ئۆزىدىن قورقاتتى.

ــ بالام، سەئىدە كىچىك، بىئەقىل، كۆڭۈللىرىگە ئالما ـ سىلا...

ــ ياق، ئانا، سەئىدە خىلىلا چوڭ بولۇپ قالدى، ئۇ ئەمدى كىچىك ئەمەس.

ئۆزى ھەققىدە بولۇنىۋاتقان بۇ دىيالوگلاردىن سەئىدەنىڭ ئىچى ئېچىشتى، جايىدا ئولتۇرالماي سىرتقا قاراپ ماڭدى.

ــ ناشتا قىلماي تالاغا چىقسا بولمايدۇ، جايىڭغا قايتىپ كەل، بالام!

گەرچە شەيخ سەئىدەگە ئاچچىق بىلەن ۋارقىرىمغان بولسىمۇ، بىراق ئاۋازى خېلىلا ئۇنلۇك چىقتى. سەئىدە بۇ ئاۋازدىن ئىزىدا توختاپ قالدى.

سەئىدەنىڭ ئىچىدىن ئاللىقانداقتۇر بىر نېمىلەر ئۆز مەيلىچە ئۇزۇلۇپ چۈشۈۋاتقاندەك، ھالسىزلانغان كۆزلىرى خىرەلەشىتى. ئۇ تولىمۇ ئاددىي، ئەمما زەپمۇ گۈزەل ھەم يېقىملىق ئاڭلىنىدىغان «بالام» دېگەن ئىبارىگە بەرداشلىق بېرەلمىگەنىدى.

ــ ئەمدى ماڭغىن...، ــ دېدى شەيخ ئاتا دۇئادىن كېيىن.

سەئىدە ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە شەيخكە قارىدى. شەيخ بېشىنى كۆتۈرۈپ سەئىدەگە «بارامدىم؟» دېگەن نەزەردە قارىدى. سەئىدە جىم بولۇپ، ئىنكاس قايتۇرمىدى.

ــ سەئىدە، قوتاندا قانچىلىك ساغلىق، قانچىلىك قوچقار قالدى؟

سەئىدە تۇيۇقسىز سورالغان سوئالغا كۆڭلىدە بىر دەڭسۈپ-لىپ جاۋاب بەردى:

ــ ئەللىك توققۇز ساغلىق، ئون بىر قوچقار قالدى. چۈنكى، سىلى ئىككى قوينى سويۇپ بولدىلا.

ــ قويلارنى بېقىشقا مەنمۇ بارايمۇ؟

ــ ياق... يالغۇز بېرىڭ.

ئۇلار قوتان ئالدىغا كەلگەندە، شەيخ سەئىدەگە:

ــ كىرىپ ساناپ باق...، ــ دېدى.

سەئىدە قوتانغا كىرىپ كەتتى، ساناپ بولۇپ ياقىسىنى تۈتىتى، قوتاندا يەنىلا ئاتمىش ساغلىق، ئون ئىككى قوچقار بار ئىدى.

شەيخ مېھىرلىك كۆزلىرى بىلەن سەئىدەگە مەنىلىك قارىدى، بۇ مەنە سوئالغىمۇ ئوخشاپ قالاتتى. سەئىدە «بۇ نېمە كارا-

مەت؟» دېگەن مەنىدە چەكچىيىپ قالدى.

ــ هاياتلىق داۋاملىشىدۇ، توختاپ قالمايدۇ. توختىشى كېرەك ـ يوق، ئۇنى سەن، مەن بىلمەيمىز...

شەيخ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ، قويلارغا يول بوشاتتى. سەئىدە قويلارنىڭ ئارقىسىغا چۈشتى.

ئون بىرىنچى باب

ـــ ئاخشام چۈشۈمده بىر قىزىل چوغنى كۆردۈم، ئۇنىڭغا ئەسىر بولۇپ قالدىم.

ـــ ياقتۇردۇڭمۇ؟

ـــ كۆز ئالدىمدىن ئاشۇ چوغنىڭ چاقناشلىرى، يالقۇنلىرى جىلۋىسى كەتمەي... قىينىلىپ كېتىۋاتىمەن.

ـــ چوغنى ياخشى كۆرۈپ قالدىڭمۇ؟

ـــ هەئە... ئۇ بار نەرسىمۇ؟

ـــ بار، ئەمما هازىر ئېرىشەلمەيسەن.

ـــ قاچان؟

ـــ سەن نەپسىڭنى قويۇۋەتكەندە.

ـــ ياق، مەن ئاچكۆز ئەمەسمەن.

ـــ ئەمىسە بولدى قىل، ئۇنىڭغا هەۋەس قىلما.

ـــ بىراق... بىراق مېنىڭ ئۇنىڭغا هەۋىسىم بار.

ـــ نېمىشقا شەيتىن ئۆتۈنمەيسەن؟

ـــ ئۇ هەۋەسلەرگە بېرىلىشتىن بىزار.

ـــ ئەمىسە نېمىشقا چوغنى بۇنچە سۆيۈپ قالدىڭ؟

ـــ بەلكىم ئۆلىدىغانلىقىم ئۈچۈندۇر.

ـــ كۈچلىنەي، ئارزۇ قىلغانلىرىم ئالىقىنىمدا بولسۇن دېسەڭ، نەپسىڭنى قويۇۋەت.

ـــ مەن ئۇنداق قىلالمايمەن.

ـــ ئاتاڭ كېلەي دەپ قالدى. ئۇنى ياخشىراق باققىن. ها... ها ـ ها...

ـــ بۇ... نېمە دېگىنىڭىز؟

ـــ ئاتىنى بالا باقىدىغانلىقىنى شەيخ ساڭا ئۆگەتمىدىمۇ؟

— ...
— ئۇ ئاتاڭنىڭ كېلىشىنى خالىمامدىكەن؟
— بىلمەيمەن.
— مەن شەيخكە ئۆچ!
— ياق! ئۇ... مەن ئۇنى قەدىرلەيمەن، ئۇ ئاجايىپ پەزىلەتلىك كىشى.
— بولدى، ئەمدى كەت، ئەتە كەل. ساڭا بىر سىرنى ئېيتىپ بېرىمەن، چىدىمايلا قالىسەن...
قىز غايىپ بولدى، سەئىدە كۆزىنى چىمچىقلىتىپ قالدى، سەئىدە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، قويلارنىڭ رېتى بىلەن تىزلىپ، قوتان تەرەپكە يۈزلەنگەنلىكىنى كۆردى.
ئۇ قويلارنىڭ ئارقىسىدىن ماڭغاچ زارىيانى خىيال قىلدى. شۇنداق گۈزەل، شۇنداق سۆزمەن، كارامەتلىك... ئەمما، نېمىشقىكىن ئۇنى كۆرگەندە سەئىدەنىڭ تەنلىرىگە يېڭىنە ـ تىكەنلەر ساڭجىلىۋاتقاندەك قىينىلاتتى. بىراق، يەنە ئۇنى ئىزدىمەي تۇرالمايتتى، شەيخ بىلەن پاراڭلاشسا، بىر سۈزۈكلۈك، پاكىزلىق نەپەسلىرىدىن تومۇرلىرىغا شۇڭغۇۋاتقاندەك ھۇزۇرلىناتتى. ئۇ بۇ ئىككى روھنى سېلىشتۇرماقچى ئەمەس ئىدى، پەقەتلا شۇ چاغدىكى تۇيغۇلىرى ھەققىدە ئويلىناتتى.
سەئىدە ئۆيگە كەلگەندە بۇرنىغا شۇنداق مەززىلىك پۇراق ئۇرۇلدى. يۈزىگە سۇس كۈلكە يامراپ، ئۆيگە كىرگىنىچە ئىزىدا تۇرۇپ قالدى. شەيخ بىر قولىدا چۆمۈچ، بىر قولىدا تۇۋاقنى ئېچىپ قازانغا قاراپ تۇراتتى، مومايلا بولسا كارىۋات ئۈستىدە يېڭىنە ئىشى قىلىۋاتقانىدى.
— كەلدىڭمۇ بالام؟
— ھىم...
— بۈگۈن شەيخ ئاتاڭنىڭ قولىنىڭ تەمىنى تېتىيدىغان بولدۇق، خۇش بولدۇڭمۇ؟
— ھەئە.

تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن شەيخ ئورنىدىن تۇرغاچ:

ــ مەن قەبرىلەرنى يەنە بىر يوقلاپ كىرەي، سىلەر مېنى ساقلىماي ئۆيلىرىڭلار، ــ دەپ ئورنىدىن تۇردى.

شەيخ سەئىدەگە سۇس قاراپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. سەئىدە شەيخنىڭ ئۆزىگە گېپى بارلىقىنى ھېس قىلغان بولسىمۇ، چىقىشقا جۇرئەت قىلالمىدى. مومىسىنىڭ خورەك ئاۋازى ئاڭلىنىۋېدى، ئۇ ئاستا بېشىنى كۆتۈردى، شەيخ ئۇنىڭغا بايىقىدەكلا سۇس قاراپ تۇراتتى. سەئىدە ئورنىدىن تۇرۇپ بوسۇغىغا قاراپ ماڭدى.

شەيخمۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ماڭدى، سەئىدە شەيخنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن شەيخ ئېغىز ئاچىتى:

ــ قولۇڭنى چىقىرىپ، بىر جۇپ بارمىقىڭنى جۇپلەپ بۇرۇنۇڭغا يېقىن ئاپىرىپ سىناپ باق.

سەئىدە شەيخنىڭ دېگىنىدەك قىلدى. ئۇ پەقەت بۇرنىدىن سىرتقا چىقىۋاتقان ھەم ئىچىگە كىرىۋاتقان ھاۋانىلا ھېس قىلالىدى.

ــ نېمىنى ھېس قىلدىڭ، ئەي بالا؟

ــ تىنىق...

ــ ھە... تىنىق. ئالقىنىڭنى يېيىپ، سول كۆكسۈڭنىڭ ئۈستىگە ئاستا قوي.

سەئىدە شەيخنىڭ دېگىنى بويىچە قىلدى. بىر جانىۋار مەيدىسىگە ئۇسۇپ كەپسىزلىك قىلىۋاتاتتى.

ــ ئەمدى بىر جۇپ بارمىقىڭ بىلەن گېلىڭنىڭ سول تەرىپىنى يېنىك تۇتۇپ باق.

سەئىدە يەنە شۇنداق قىلدى. بىر جانىۋار ئۇنىڭ يۇمشاق بوينىغا توختاۋسىز، بىرخىل ۋەزىندە ئۇسۇپ قويياتتى.

ــ نېمىنى ھېس قىلدىڭ؟

ــ يەنىلا تىنىق...

ــ ھە... تىنىق، ئەمدى جاۋاب بەرگىنە.

— تىنىقىم بولغانلىقى ئۈچۈن.
— تىنىق نېمىدىن دېرەك؟
— جاندىن.
— ھە، ئەمدى دېگىن. ئاشۇ ئېغىز - بۇرنۇڭدىن ئۇرۇلۇۋاتقان ئۇششاق ھاۋا يوقالسا، سېنىڭ بۇ يەردىمۇ پۈتلىرىڭنى ئەركىن، ئۆز مەيلىڭچە قويالمايدىغانلىقىڭنى بىلدىڭمۇ؟
— ھىم...
— بولدى، كىرىپ كەتكىن.
— ياق.
— گېپىڭ بارمىدى؟
— شەيخ ئاتا، ئۇيقۇم كەلمىدى، ماڭا ھېكايە ئېيتىپ بېرىڭ.
— ماقۇل ئەمىسە.
بۇرۇنىڭ بۇرۇنسىدا، ئىنسانىيەتكە يىراق بىر ماكاندا بىر دۆە بولغانىكەن. بۇ دۆە بىر قاراڭغۇ ئۆڭكۈردە ياشايدىكەن. ئۇ دۆىنىڭ چىشلىرى خۇددى تىك، قاتار - قاتار تاغلارغا، كۆزى ئۆڭكۈرگە ئوخشايدىكەن. تۈكلىرى ئىككى تاغ ئارىسىنى تۇتاشتۇرغۇدەك دەرىجىدە بەكلا ئۇزۇن ئىكەن. ئۇ ماكان تۇتقان ئۆڭكۈر ئەتراپىدا ھېچقانداق نەرسە يوق بولۇپ، دۆە تولىمۇ يالغۇزلۇق ھېس قىلىدىكەن.
كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ ئۆڭكۈردىن چىقىشىغا ئىنچىكە، ئۇزۇن بىر يېشىل ئۆسۈملۈكنىڭ قۇياشقا يۇزىنى قىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ، ئۇ ھەيرانۇ ھەس قاپتۇ. ئۇ ئۆزىدىن باشقا ئىككىنچى بىر ھاياتلىقنى كۆرگىنى ئۈچۈن ھاياجانلىنىپ كېتىپتۇ، ئاستا ئولتۇرۇپ ئۆسۈملۈككە سىنچىلاپ قاراپتۇ. ئۇنىڭ سۆرۈن تەلەتىدىن قورقۇپ كەتكەن نازۇك ئۆسۈملۈك شۇئان ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ يىقىلىپتۇ. دۆە بىر گۈزەل يېشىل مەۋجۇتلۇقنى ئۆلتۈرۈپ قويغىنىدىن بەكمۇ ئازابلىنىپتۇ.
ئۇ شۇ ئازابلانغىنىچە تولىمۇ يىراق بىر ماكاندا سۇنىڭ شو-

لىسىنى كۆرۈپ، شۇ تەرەپكە يول ئاپتۇ. ئۇ ئۇزۇن يول يۈرۈپ، ئاخىرى سۇ كۆرۈنگەن جايغا يېتىپ كەپتۇ. سۇنى قوۋۇزى توشقە-چە سۈمۈرۈپ، يەنە قايتىشقا يول ئاپتۇ. ئەزەلدىن ئۇسسۇمايدىغان دۇنيانىڭ گاللىرى قۇرۇپ، شۇنداق ئۇسساپ كېتىپتۇ. ئەمما سۇنى يۇتۇۋەتمەپتۇ. ئۇ يېشىل ئۆسۈملۈكنى سۇ بىلەن قۇتقۇزماقچى بو-لۇپتۇ. ئۇ يېتىپ كەلگەندە يېشىل ئۆسۈملۈك يەردە سولىشىپ ياتقانىكەن. ئۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزىغا سۇ تامچىتىپتۇ. ئۇنىڭدا ھېچقانداق ئىنكاس بولمىغاندىن كېيىن دۇنيانىڭ ئۈمىدى ئۇزۇلۇپ ئېغىزىدىكى سۇنى يۇتۇۋەتمەك بوپتۇ. ئەمما، نېمىشقىكىن ئۇنىڭ بۇ يېشىل ھاياتلىقنى قۇتقۇزۇپ قالغۇسى بار ئىكەن. ئۇ سۇنى يۇ-تۇۋەتمەپتۇ. ئۇ بىر ئۇخلاپ قوپسا، ئۆسۈملۈك سەل - پەل باش كۆتۈرۈپتۇ. ئۇ شادلىقتىن سەكرەپ كېتىپتۇ. ئۇ قوۋۇزىدىكى سۇنى يەنە ئازراق تېمىتىپتۇ. ئەنە شۇنداق تامچىتىپ، تەلمۈرۈپ دېگەندەك ئۆسۈملۈك ئاخىرى ئەسلىگە كەپتۇ. ئۇنىڭ گۈزەللىكى، يۇمران ھەم نازۇكلۇقىغا قاراپ، دۇنيانىڭ دىلى سۆيۈنۈپ، جانلىرى يايراپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ تەنھالىقىغا بىر نازۇك ۋۇجۇد، بىر گۈزەل يېشىل رەڭ سىڭىشكە باشلاپتۇ.

— ...

شەيخ توختىشىغا سەئىدە چوڭقۇر بىر تىنىۋالدى.

— ھېكايەمنى ئاڭلاپ خۇش بولدۇڭمۇ؟

— ھەئە.

— مەنىسىنى بىلدىڭمۇ؟

— بىر ۋەھشىي دۇنيانىڭ قەلبىدىكى مۇھەببەت زېھنىنى يېشىللىققا پۈركەپ، ئۇنىڭ تەنھالىقى، مەنسىزلىكىنى قۇرۇتۇپ-تۇ.

— سۆيگۈ — ئۇلۇغدۇر بالام.

— بىلىمەن.

— ئۇنداقتا ئۇلۇغ ھەم مەسلىسىز سۆيگۈگە يۈزلىنىشتىن قورقامسەن؟

— مەن... ياق، سىلىدە چەكسىز سۆيگۈ بار، تولىمۇ ساپ ھەم گۈزەل، ئەمما مەن...

— سەندىمۇ چىداپ بولغۇسىز سۆيگۈ بار، بالام. پەقەت يۈرەكنىڭ تۈتۈپ باقمىدىك.

— مەن سىلىنى، مومامنى سۆيىمەن. بۇ قەبرىستانلىقنىمۇ سۆيىمەن...

— سەن بۇ سۆيگۈلىرىك ئىچىگە ئۆزۈڭنى سىغدۇرالمىدىك.

— مەن بۇ ھالدىكى ئۆزۈمنى قانداقمۇ سۆيەلەيمەن، ئاتا.

— جان دېگەن نېمەت، ئىنسانغا قويۇلغان ئامانەت. نېمەتتىن ھۈزۈر ئالغۇلۇق، ئامانەتنى ئوبدان ساقلىغۇلۇق، خىيانەت قىلمىغۇلۇق.

— بۇنى بىلىمەن...

— سەن ئامانەتنى ئوغرىلىتىپ قويمىدىك ـ يۇ، نېمەتتىن ھۈزۈرلىنالمايۋاتىسەن.

— مەن قانداق قىلىشىم كېرەك؟ زادى قانداق ياشايمەن؟ — سەئىدەنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى.

— ساڭا ۋاقىت كېرەك. سەن كاللاڭدىن چىقىرىۋېتىدىغان نەرسىلەرنى چىقىرىپ تاشلىغىن، ئۆزۈڭنى تەبىئەت قوينىغا ئاتقىن.

— مەن قىلالارمەنمۇ؟

— غەيرەت ھەم ئىشەنچ بىلەن ماڭساڭ، نۇرانە كېلەچەك ئالدىڭدا ھەر قاچان قۇچاق ئاچىدۇ.

— قاچان؟

— بۇ غەيرىتىڭگە باغلىق. ۋۇجۇدۇڭدىكى ئىنسانىي تۈيغۇلارنى چاقنات، ئاقتۇر.

— ھىم...

— ئەمدى كىرىپ ئۇخلا.

— رەھمەت، ئاتا.

* * *

— ئۇھ... سەئىدە بالام، بەك ھارغىن قوپۇپتىمەن، سەن غىزا قىلالارسەنمۇ؟

— بولىدۇ، موما بۇگۈن تاماقنى مەن ئېتەي.

سەئىدە قازان بېشىغا ئۆتتى ۋە بۇلاق يېنىدا قىمىر قىلماي ئولتۇرغان شەيخكە قاراپ ھەيران قالدى. ئۇ جىددىيلەشسىمۇ، ئەمما تاماقنى تېزلا تەييار قىلدى، ئۇ يالغۇز تاماق ئېتىپ باقمىغاچقا، شەيخ ئاتىسىنىڭ ئېغىزىغا تېتىغۇدەك تاماق قىلالماسلىقىدىن ئەنسىرىگەنىدى.

— ھىم، نېمىدېگەن يېيىشلىك... قولۇڭ ئانىمىزنىڭكىدىنمۇ تاتلىق ئىكەن، سەئىدە...

— راست، ئەجەب مەززىلىك بوپتۇ...

— ئەمدى قازان بېشىدىن بىكار بولىدىغان بولدىلا ـ دە، ئانا.

— مەنمۇ قېرىپ قالدىم، قولۇمنىڭمۇ تەمى قاچتى. سەئىدە جاپاغا قالىدىغان بولدى ـ دە...

ئۇلار كۈلۈشۈپ كەتتى. ھېلىدىن بېرى تاماقنى تېتىشقا جۈرئەت قىلالماي ئولتۇرغان سەئىدە ئۇلارنىڭ ماختاشلىرىدىن غەيرەتكە كېلىپ قوشۇقنى قاچىسىغا سالدى. «ھىم...» دەپ كەتتى ئۆزىمۇ.

— قانداق؟

— مەن... مەن بۇنچىۋالا ئوخشىتالارمەن، دەپ ئويلىمىغاندىدىم.

— ئۆزۈڭگە ئىشەنمەيسەن ـ دە...

غىزا يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن momaي ئۆزىنىڭ يېتىپ ئارام ئالغۇسى بارلىقىنى ئېيتىپ ئورنىغا كىرىپ ياتتى. سەئىدە داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ، شەيخىتىن بۇيرۇق كۈتكەندەك

ئۇنىڭغا قاردى.

شەيخ كۆك بۇلاق بويىغا كېلىپ ئولتۇردى، موماي يېتىپلا ئۇخلاپ قالغاندى.

سەئىدە شەيختىن ھېچقانداق سادا چىقمىغىنىنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ خىياللىرىغا غەرق بولدى، كۆك بۇلاقنىڭ سۈيى بۇگۈن تېخىمۇ سۈزۈك، تېخىمۇ كۆك كۆرۈنۈپ ئۇلارنى ئارامبەخش تۇيغۇلارغا غەرق قىلىۋاتاتتى.

*　　*　　*

— مەن قانداق قىلىشىم كېرەك، ئاتا؟

— ئويلا، تەپەككۇر قىل، ھەربىر گېپىمنى ئەمەس، ھەربىر سوئالىمنى ئويلىساڭلا جاۋاب تاپالايسەن. قەلبىڭ گويا پاكىز ھەم كەڭرى بوشلۇققا ئايلىنىدۇ. كاللاڭ ئۆزلۈكىدىن بىر تەپەككۇر يۆنىلىشىگە يۈزلىنىدۇ. مېنىڭ، سېنىڭ «قانداق قىلىمەن؟»، «مۇنداق قىلىسەن...» دېيىشلىرىمىزنىڭ ئورنى قالمايدۇ.

— مەن ئويلايمەن، ئاتا... ئەمما روھىيىتىمدىكى چىركىن تۇيغۇلار ماڭا ئارام بەرمەي، يەنىلا ئاشۇ ئاچكۆز رېئاللىق ئىچىگە تۇنجۇقۇپ كىرىپ قالىمەن.

— بەك قىينىلىپ كەتتىڭ، بۇنى بىلىمەن.

بۇ گەپ سەئىدەگە بەكلا خۇش ياققاندەك بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆزىگە ئۆزى ئىچى ئاغرىدى. ئۆزىنى ئاقلاشقا ئۇرۇنمىسىمۇ بولمىدى. غانلىقىنى ھېس قىلدى.

— ئەمدى ئارام ئالامسەن؟

— ھىم، ماقۇل...

— تومۇرلىرىڭدىن، ۋۇجۇدۇڭدىكى ھەربىر يوچۇقتىن مېھر ئېقىپ كىرىۋاتقىنىنى بىلسەڭ ئىدىڭ، ئىشلار باشقىچە بولاتتى بالام.

— ھېس قىلىپ تۇرۇپتىمەن، بىراق...

ـــ قىلىشقا تېگىشلىكىنى دەرھال باشلىۋەت، قىلىشقا بولمايدىغانىنى دەرھال تاشلىۋەت.

ـــ ھىم...

ـــ ئۇخلا.

شەيخ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ كەپىدىن چىقىپ كەتتى. سەئىدە يۇز - كۆزلىرىنى جۇۋا بىلەن پۈركىدى. يۈرىكى سىقىلىۋاتقان بولسىمۇ، كۆزلىرىنى چاك يۇمدى. ئۇ زېھنىنى يىغماق بولدى - يۇ، نېمىشقىكىن توساتتىنلا كۆز ئالدىدا بىر نەرسىلەر توختاۋسىز جىمىرلىغاندەك بولدى. كۆزىنى قايتىدىن يۇمغان بىچارە قىزنىڭ ئالدىدىكى غۇۋا پەردە ئارقىسىدا كۈل رەڭ ئۆچكە، قىزىل يالقۇن، ساھىبجامال زارىيا... ئۇنىڭغا تەلمۈرۈۋاتقاندەك كۆرۈندى. ئۇلار سەئىدەگە ئۈمىد ھەم يېقىنچىلىق بىلەن تىكىلگەنىدى، ئىسمىنى چاقىرىپ ئۇنى بىئارام قىلاتتى. تۇيۇقسىز پەردە قايرىلىپ ئۇلار ئۈچى سەئىدەگە ئۆزىنى ئاتتى. سەئىدە تىنالمىدى، كۆزىنىمۇ ئاچالمىدى. بىچارە ناتىۋان قىز ئىڭرايتتى، ھالسىرايتتى، ئۇ ئاخىرى ھالسىزلاندى. تىنىقلىرى سۇس ئىدى. كۆك بۇلاقنىڭ سۇيى تەۋرەپ تېشىپ كەتتى - يۇ، بىردەمدىلا پەسلەپ ئۆز ئورنىغا چۈشتى.

سىرتتا قەبرە ئارىلاپ يۈرگەن شەيخنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىنى تۇيغاندەك، دەررۇ ئارقىسىغا يېنىپ ئۆيگە كىردى. كىرگىنىچە كۆك بۇلاقمۇ قارىماستىن سەئىدەنىڭ يېنىغا يۈگۈردى. شەيخ جۇۋىنى تارتتى. سەئىدە قاتتىق سىلكىنگەندىن كېيىن كۆزىنى ئاچتى. كۆز ئالدىدا شەيخ ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى. سەئىدە ئىككى قولىنى چىقىرىپ، ئالىقانلىرى بىلەن يۈزىنى قاماللىۋالدى. ئۇنىڭ يۇقىرى ئاۋازدا ۋارقىرىغۇسى كەلدى، ئاخىرى ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقتى.

شەيخمۇ جۇۋىنى تاشلاپ سىرتقا چىقتى. قىزىل رەختكە چۈمكەلگەن نازۇك بىر تەن ئاسمانغا قارىغىنىچە، قوللىرىنى شىلتىپ ۋارقىرايتتى. سەئىدىنىڭ ئاجىز روھى يىرتىلىۋاتقاندا

دەك، تىتىلىۋاتقاندەك ئىدى. ئۇنىڭ ئۇنى پەسلەپ، بارا - بارا چىقماي قالدى.

شەيخ سەئىدەنىڭ ئالدىغا بېرىپ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ سۆزلىدى:

— كىرگىن، كۆك بۇلاققا يۇزلەن! كۇن پاتارغا يۇزلەنمە!

سەئىدە شەيخكە تىكىلدى، ياش تامچىلاۋاتقان كۆزلەردىن ۋۇجۇد چىداپ بولغۇسىز گۇزەل مۇڭ ئوقچۇيتتى. ئۇ ئۆرۇلۇپ كەپىگە كىردى، كىرگىنچە تام تۇۋىدىكى كۆك بۇلاققا تىكىلدى. بىر تامچە ئاچچىق يېشى بۇلاق سۇيىگە تامدى.

— گەپ قىلغىن، سەئىدە.

— نېمە دەيمەن؟

— يەڭگىللەپ قالدىڭمۇ؟

— بىلمەيمەن، ئاتا، مەن... مېنىڭ روھىم يىرتىلدى، ئەمما ياماقچىنىڭ يىڭنىسىدىن قورقۇپ، يىرتىق يۇرۇۋەردىم.

— ئەمما سەن بۇ يىڭنىنىڭ ئاغرىقىدىن قورقماي، تىكىپ چىققاندىن كېيىنكى سېپتا، نۇقسانسىز ئۆزۇڭنى كۆرگەندە مەنۇنىيەت تۇيغۇسىغا چۆمۇلۇشۇڭنى تەسەۋۋۇر قىلىپ باق.

— مەندە گۇزەل كەلگۇسى ھەققىدىكى ئۇمىد نۇرلىرى ئالىلىبۇرۇن خىرەلەشكەن.

— سەن ئەقلىڭنى ئويغاتمامسەن؟ مەنىسىزلىكنى تاشلىۋەتمەمسەن؟ نەپسىڭدىن كېچەلمەمسەن؟

— ...

— قىلالمىغۇدەكسەنمۇ؟

— بىلمەيمەن.

— ئۇنى تىنچلانغىلى قويايلى، بالام. بېسىلمايۋاتقان تىنىقا بۇنداق ئىبارىلەر بېسىم بولىدۇ، رولى بولمايدۇ.

مومىسىنىڭ ئارقىسىغىمۇ ئۆرۇلمەي، خۇددى ئۇخلاۋېتىپ جۆيلۇگەندەك دېگەن بۇ گېپىدىن سەئىدە چۆچۈپ كەتتى. مومايىنىڭ ئاپئاق لېچىكىنىڭ ئۇچى «مەنمۇ بار ئىدىم» دەپ نارازىلىقى

نى ئىپادىلەۋاتقاندەك تۇراتتى. سەئىدەنىڭ يۈرىكى ئەندىكىپ كەتتى.

— ئانا، ئويغىنىپ كەتتىلىمۇ؟

— مەن ئويغاق، بالام.

— ھىم...

شەيخ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، سەئىدەگە قارىماي چىقىپ كەتتى. سەئىدەنىڭ مومىسىغا بىر نەرسە دېگۈسى كەلدى، ئەمما بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئاندىن ئېغىز ئاچتى:

— موما، قاچان ئويغانغاندىڭىز؟

— ئاشۇ زېمىننىڭ باغرىنى تىلىدىغان ئاچچىق ئىڭراشلار نېمىنى تىنچ قويار؟ ھەممە ئويغىنىپ كەتتى.

— ...

— قارا، تولا يىغلاپ كۆزلىرىڭ قىزىرىپ كېتىپتۇ، زەئىپ تېنىڭ تېخىمۇ مۇردىغا ئوخشاپ قاپتۇ. سېنىڭ مومالىڭ بار، ئەڭ مۇھىمى سېنىڭ شەيخ ئاتاڭ بار، شۇڭا سەن بۇنداق زەردار ئىچىدە خۇددى روھىيىتىڭنى قان ـ يىرىڭغا چىلاپ ياتقاندەك يېتىۋەرمە. بولمىسا مومىسىمۇ، شەيخ ئاتىسىمۇ يوق، سەئىدە ئاتلىق بىر ئۆلۈك جانغىلا ئىگە بولۇپ قالىسەن. نېمە بولۇپ قېلىشىڭنى مەن بىلمەيمەن.

— مەن... قانداق قىلىمەن، موما؟

— مېنى سۆيەمسەن؟

— سۆيىمەن.

— مەن سېنى شۇنچە سۆيگىنىم ئۈچۈنمۇ ۋە ياكى شەيخنىڭ «مومالىڭنىڭ غايىت زور سۆيگۈسىدە ئېرىيەلمىدىڭ» دېگىنى ئۈچۈن ئويلىنىپ چىقارغان ۋاقىتلىق جاۋابىڭمۇ ـ بۇ؟

— چىن سۆزۈم، موما.

— سېنى قۇچاقلىسام، قورۇلغان گەۋدىلىرىڭ، ئەنسىز سوقۇلغان يۈرىكىڭ، غېرىب يۇمۇلغان كۆزۈڭ، ئىسيانكار تۈيغۇلىرىڭ مېنى ئىتتىردى. نېمىشقا؟ مەن شۇ كۈنى ئاغرىپ يېتىپ

قالدىمغۇ؟

— مېنىڭ... مەن ئۇنداق قىلماسلىقىم كېرەك ئىدى...

— ئاشۇ كۆڭۈل سېنىڭمۇ، سەئىدە؟ ئاشۇ مېھىرىنىمۇ تېپىپ ئىتتىرىۋېتىدىغان، ئىنسانىي سۆيگۈنىمۇ پېتىقلايدىغان كۆڭۈل سېنىڭمۇ؟ سېنىڭمۇ ـ ئەمەسمۇ؟

— بۇ... ھەئە

— ئۇنداقتا ئاشۇ قارا، يىرتقۇچ كۆڭلۈڭنى باسالماي، شۇنىڭ ھۇزۇرىنى ئېلىۋاتامسەن؟

— ياق! موما... مەن ئۇنى باشقۇرالمىدىم، ئۇ ئۆزى كېتىۋاتىدۇ...

— نەگە؟

— ئۆزى بىلگەن يەرگە.

— ياق، ئۆزى خالايدىغان يەرگە دېگىن.

— ئۇنىڭمۇ... ئۇنداق قىلغۇسى يوق، ئۇمۇ بۇنى خالىمايدۇ.

— لېكىن شۇ يولغا ئاللىبۇرۇن مېڭىپ بولدى. شۇ ئىزىنىڭ مېھرى، ئوتى ئۇنى جەلپ قىلىپ نەپسىنى تاقىلداتتى. شۇڭا ئۇ قارا بولدى، كەينىگە يانالمىدى، شۇڭا سەن ئۆز كۆڭلۈڭنى باشقۇرالمايسەن.

— ھە...

— سەن «ھە...» دەپ تەن ئېلىپلا تۇرىسەنغۇ؟ قارا، شەيخىنىڭ سېماسىغا. ئۇنىڭ قۇياشتەك ئىللىق ۋۇجۇدى سېنىڭ قەلبىڭنى يۇكسەكلىككە كۆتۈرمەكچىدى، ئۇنىڭ ھاياتىڭنى قانداق سالاھىيەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ، بېسىلمايۋاتقان قانداق ئىسيانكار تۇيغۇ ئۇ؟! ئۇنى دەپنە قىلىۋېتىدىغان پەيت كەلدىغۇ!

— مەن...

— سېنىڭ بۇ كۆڭلۈڭدىن، نەپسىڭدىن ۋاز كەچكۈڭ يوقمۇ؟ ئۇنى دەپنە قىلىدىغان قەبرە تەييار ئىدى. ئۇنى دەپنە قىلىۋەتكىن.

— نېمىشقىكىن ئۇنى دەپنە قىلالمايۋاتىمەن.

— نېمىشقا؟ ئاشۇ تۇيغۇلىرىڭنى دەپنە قىلىۋەتكۈدەك ماغ-دۇر سەندە يوقمۇ؟

— ...

— سەن شەيخ ئاتاڭنىڭ ھەربىر ئىبارىسىنى ئەستىن چىقارما. شەيخ ئاتاڭنىڭ ساڭا قانچىلىك ئۈمىد بىلەن تىكىلىۋاتقانىنى بىلمەمسەن؟

— موما... مەن...

موماي سۆزلەپ ھارمايتتى. سەئىدەنىڭ پەقەتلا ھالى قالمىغانىدى، ئۇ جۇۋىغا كىرىپ كەتتى. پەقەت ئاشۇ يوغان جۇۋا ئىچىگە كىرىپ كەتسە، ھەممىدىن قۇتۇلۇپ يالغۇز قالىدىغاندەك ئارام تېپىپ قالاتتى. سەئىدە گەپ - سۆز قىلمىدى، كۆز قارىچۇقى قېتىپ قالغاندەك مىدىرلا سىدىر قىلمايتتى.

بوسۇغا تۇۋىدە يەنە بىر جان بار ئىدى، ئۇ بايىقى ئىزگۈ پاراڭلاردىن ھۇزۇر ئالغاندەك جىم تۇراتتى. ئۇنىڭ تىنىقلىرى كۆك بۇلاقتىن كۆتۈرۈلگەن ھوردەك شۇنچىلىك سۈزۈك ئىدى. كۆك بۇلاق نەپەسلىنىۋاتقاندەك تۇرۇپ - تۇرۇپ ئازراق داۋالغۇپ قويياتتى. بۇ داۋالغۇش شۇنچىلىك ئاجىز ئىدى.

جۇۋىنىڭ ئىچىدىكى ئاجىز ئىڭراشلارنى سەزگىلى بولاتتى:

— موما، مېنى قۇچاقلاپ قويارسەنمۇ؟

— توڭلاۋاتامسەن؟

— ھەئە...

— كەل، يېقىن كەل، بالام...

* * *

— مەن سىرتقا چىقىپ كىرەي، قاچان قايتىپ كەلسەم، مەندىن ئەنسىرىمەڭلار...

سەئىدە ئەتىگەنلىك غىزادىن كېيىن شەيخ بىلەن مومىسىغا شۇنداق دېدى - دە، ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشىنىمۇ كۈتمەي، بوسۇغىدا-

دىن ئاتلاپ چىقىپ كەتتى. شەيخمۇ، مومايمۇ ھېچنېمە دېمىدى. ئۇلار سەئىدەنىڭ ھازىر ئەڭ موھتاج بولۇۋاتقىنىنىڭ جىمجىت بىر بوشلۇق ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، سەئىدەگە شۇ مۇھىت ھەم يېتەرلىك ۋاقىت بەرمەكچىدەك ھېچنېمە دېمىدى، ئارقىسىدىنمۇ چىقمىدى.

سەئىدە كېتىۋاتاتتى، ئۇنىڭغا ئەمدىلا يورغان جىمجىت سۇبھى بىلەن ئۇزىراپ كېتىۋاتقان نۇرلۇق ئۇپۇق ھەمراھ ئىدى. ئۇنىڭغا بۇ چېكى يوق زېمىن ھەمراھ ئىدى.

«ئاپا، سىز قەيەردە؟ مېنى چاقىرىڭ. مەن يېنىڭىزغا كېتەي. سىزنى تولىمۇ يىراقتا دېيىشىدۇ، ئۇنۇمنى ئاڭلىيالمىغۇدەكسىز. ئۇنداقتا مېنى چاقىرىپ بېقىڭچۇ؟ مەن ئاڭلىيالايتتىم. مېنىڭ ئارغامچامنى ئەجەب ئۇزۇن قويۇۋېتىپتىكەنسىز ـ ھەا! مەن ئەجەب يىغىشتۇرالماي قالدىم. ئۆزۈمگە ئۆزۈم ئىگە دەيتتىم، مانا ئۆزۈمـ نى نېمە ھالەتتە كۆرۈپ يۈرىمەن؟!...»

سەئىدە توختىدى، نېمە سالاھىيەت بىلەن ئاپىسىغا بۇنداق سوئال قويىدىغانلىقىنى ئويلاپ، تىلى قورۇندى.

ئۇ شۇنداق يول يۈرۈپ كۇن تىكلەنگەنلىكىنى سەزمىدى، ئۇ ھاردى. قېرى يۇلغۇن تۇۋىدە بىر دەم ئولتۇرۇۋېلىشنى ئويلىدى، ئەمما ئازراق ئولتۇرۇپلا ئۇخلاپ قالدى...

ـــ مەيدەڭنى سىيلاپ باق!

ـــ نېمىشقا؟

ـــ ئۆزۈڭنىڭ نېمە بولۇپ قالغانلىقىڭنى بىلمەكچىدىڭغۇ؟

ـــ ھەئە...

ـــ ئەمىسە، سىيلا.

سەئىدە مەيدىسىنى ئاستا سىيلىدى، چىمچىلاق بارمىقى بىر يېرىقچىدىن كىرىپ كەتتى. سەئىدە «ئاھ...» دەپ چىرقىرىۋەتتى.

ـــ تىنچلان! بۇ ھېچنېمە ئەمەس...

ـــ بۇ نېمە ئۇچۇن؟

ـــ دۇمبەڭنى سىيلا.

— ياق، قورقمەن.
— قورقما، ئۇ يەر يېرىلمىغان.
— نېمە بار؟
— ئۇ يەردە چوقۇم بىر نەرسە بار دەپ ئويلامسەن؟
— ھەئە...
— ئەمسە سىيلاپ باق.
— ياق، مەن قورقمەن، زارىيا.
زارىيا سەئىدەنىڭ قولىنى تارتىپ، دۇمبىسىنى تۇتقۇزۇپ قويدى، دۇمبىسىگە گۈلخان يېقىلغاندەك قىزىق بولۇپ، سەئىدە ئورنىدا سەكرەپ كەتتى.
— تىنچلان، سەئىدە.
— ئەمدى بۇ نېمە؟
— نېمىشقا بۇ نېمە دەپ سورايسەن؟ بۇ نېمە ئۇچۇن دەپ سورىشىڭ كېرەك ئىدى.
— تېز جاۋاب بېرىڭ.
— ھوشۇقۇڭنى سىيلا.
— ياق، ياق، زارىيا... بۇنداق قىلماڭ... مېنى زورلىماڭ...
— سەن مەندىن جىق نەرسىلەرنى بىلمەكچىدىڭغۇ؟
— ...
— ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن ئۆزۈڭ توغرىسىدا بىلىپ قوي.
— ياق، بولدى بىلگۈم يوق...
— بىلىشىڭ كېرەك، سىيلا...
سەئىدە ئاستا يۇكۇندى، ئۇ تىزىنى يەرگە قويۇپ قوللىرىنى سوزدى. ئۇنىڭ تىترەۋاتقان قوللىرى خۇددى ئاسماندىن يەرگە سۇنغاندەك ھۇشۇقىغا يەتمەيۋاتاتتى. ئۇ قەتئىي غەيرەتكە كەلگەندەك چىشىنى چىشلىدى. «بىلسەڭمۇ بىلمىسەڭمۇ بىلمىسەن» دەپ قولىنى ئۇزۇلۇپ كەتكۇدەك سوزدى. ئۇ قوللىرىنى دەررۇ تارتىپ يەرگە قويۇۋالدى، كۆزلىرىدىن ياشلار قۇيۇلدى،

هوشۇقلىرى قەيەرگىدۇر كىرىپ كەتكەنىدى.
— ھا ـ ھا ـ ھا... ئەجەب ئوخشىدىكەن...
— نېمىگە؟
— ئاتاڭ ئوخشىۋالغان نەرسىگە...
— ئۇ نېمىگە ئوخشايدۇ؟
— شەيخنى ئاتا دەپ، ئۆز ئاتاڭنىڭ سىياقىنى ئۇنتۇپ كەتكەن ئوخشايسەن.
—...
— ئۇنى بۇگۈن كەچ كۈن قىزىلدىن كېيىن ھەمىشە بىز كۆرۈشىدىغان كۈل چەمبىرەك يېنىدا كۆرىسەن.
— بۇگۈن مەن كۈن قىزىلدا ئۇ يەرگە بارالمايمەن.
— نېمىشقا؟
— قورقمەن.
— شەيتىنمۇ؟
— ياق!
— كىمدىن قورقىسەن؟
— سىزدىن...
— مەندىن؟ مەن سېنىڭ دوستۇڭ تۇرسام، مەندىنمۇ قورقامسەن؟
— بىلمەيمەن، سىزنى كۆرسەملا تەنلىرىم شۇركىنىپ كېتىدۇ...
— بۇنداق دېيىشنى شەيخ ئۆگەتتىمۇ؟
— ئۇ ئۇنداق دېمەيدۇ، تىلى گۈزەل، دىلى گۈزەل كىشى ئۇ.
— ئۇ مېنى بىلىدۇ، سەئىدە.
— ئۇ ماڭا دېمىدىغۇ؟
— ئۇ دېمەيدۇ...
— نېمىشقا؟
— سەن ئۇنىڭغا مەن توغرۇلۇق دېدىڭمۇ؟
— ياق.

— شۇڭا ئۇمۇ دېمەيدۇ...
— مەن... سىز مېنى شەيخكە ئاشكارىلاپ قويمىغىن دېگەن-تىڭىزغۇ؟
— چۈنكى، بىز ئىككى تەرەپ بولۇپ كەتكەن ئەبەدىي دۈشمەنلەرمىز!
— ھە؟!
— شۇنداق، سەئىدە! مەن ئۇنىڭكىنى ئىنكار قىلمەن، ئۇ مېنىڭكىنى.
— ئۇنداقتا مەن ئاراڭلاردا نېمە بولدۇم؟
— سەن مەندىنمۇ، شەيختىنمۇ كېچىلمەيدىغان بولۇپ قالدىڭ! بىز ئەشەددىي دۈشمەنلەر ئىدۇق، ئەمما سەن ئىككىلىمىز بىلەن دوست بولالىدىڭ.
— نېمە؟ سىز... سىز نەدىن كەلگەن؟
— سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭدىن... شەيخمۇ سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭدىن ئىبارەت.
— سىز نەگە كېتىسىز؟
— سەن نەگە كەتسەڭ مەنمۇ شۇ يەرگە قايتىمەن.
ئاتاڭنى كۆرگىلى بار...
— زارىيا... زارىيا...
سەئىدە قاتتىق سىلكىنگەنلىكتىن ئۆزىنىڭ تىزلىرىغا ئۇسۇپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى، سەئىدەنى قورقۇنچ باستى، ئىختىيارسىز شەيخ ئاتىسىنى توۋلىدى:
— ئاتا... شەيخ ئاتا...
ئۇ ئورنىدا بىر ھازا تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، خالىغان تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ ئېزىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ مۇشۇ يولىنى بويلاپ تېزراق شەيخ ئاتىسىنىڭ يېنىغا كەتكۈسى كېلەتتى. بايا كۆرگەن چۈشىنى ئويلىغۇسى يوق ئىدى. كۈن پېتىشقا ئازلا قالدى، سەئىدە قورقۇشقا باشلىدى. پېتىۋاتقان كۈن قىزىرىپ قان رەڭگى ئالغاندا سەئىدە ھېلىقى كۆل رەڭ چەمبىرەك ئالدىغا كېـ-

لىپ قالدى. ئۇ زارىيانىڭ يېنىغا كېلىپ قالغىنىنى بىلىپ تېـ
ڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. «كىرمە سەئىدە، شەيخ ئاتاڭ سېنىڭ قەدەمـ
لىرىڭگە تىكىلگەن، ئۇ سېنى ساقلاۋاتىدۇ...». «سەن ئاران بىر
كېلىپ قالدىڭ، مۇشۇ تەقدىرگە كۆزۈڭنى يۇمۇپ كېتىپ قالامـ
سەن؟ زارىيا ساڭا ئاتاڭنى كۆرسىتىپ قويىدۇ، ئۇنى ئېلىپ كېـ
تىسەن، تېز كىر» ئىككى خىل قارار ئۇنى كۇتمەكتە. ئۇنىڭ
قايسى قارارى بۇ تېڭىرقاشلىرى ئۇستىدىن غالىب كېلەر؟!

ئۇ دەررۇ كۇل چەمبىرەككە ئارقىسىنى قىلىۋالدى. ئۇنىڭ
شەيخ ئاتىسىنى ساقلاتقۇسى، ئۇنى ئۇمىدسىزلەندۇرگۇسى يوق.
بىراق، ئۇنىڭ ئۆز ئاتىسى بىلەن دىدارلاشقۇسى بار. ئۇ يەنە ئار ـ
قىسىغا ئۆرۈلۈپ كۇل چەمبىرەككە تىكىلدى. ئۆز ـ ئۆزىدىن ۋە ـ
ھىمە ھېس قىلىپ، جالاقلىغىنچە تىترىدى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ
چەمبىرەك ئىچىگە پۈتىنى ئالدى. ئۇنىڭغا سول پۈتىنى چەمبىرەك
ئىچىگە قويۇپ، ئوڭ پۈتىنى ئالغۇچە بولغان ۋاقىت گويا بۇلۇتلار ـ
مۇ، تاغلارمۇ، زېمىنمۇ، ھەتتا ئاۋۇ پاتاي دەپ قالغان قان رەڭ قۇ ـ
ياشمۇ ئىككىلىنىۋاتقاندەك، سەئىدەنى توسقۇسى كېلىۋاتقاندەك،
ئەمما يەنىلا ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىۋاتقاندەك... شۇنداق ئۇزۇن
تۇيۇلۇپ كەتتى.

— ۋاھ... كەلدىڭمۇ دوستۇم؟

— بايا سىزنى چۈشۈمدە كۆردۈم.

— ئەجەب ياخشى... ھا ـ ھا ـ ھاھ... مېنى كۆپرەك ئويلا.

— سىزنى پەقەت ئويلىغۇم يوق!

— بەلكىم...

— ئەمما نېمىشقا چۈشۈمگە كىرىسىز؟

— مەن شۇنى ئۈمىد قىلغانمەن.

— نېمىشقا؟

— سەن ماڭا موھتاج، سەئىدە.

— مەن سىزگە ھېچنېمە بېرەلمەيمەن، شۇنداق بىقۇۋۇل
ئىنسانمەن. مېنى قويۇۋەتسىڭىز، بولامدۇ؟

— مەن سېنى تۇتۇۋالمىدىم.
— بىراق سىز مېنى ئۆز يولىڭىزغا، ئۆز كويىڭىزغا سېلىپ قويدىڭىز...
— ئېسىڭدە بولسۇن، سەن ئۆزۈڭ مېنى ئىزدەپ كېلىۋاتىسەن.
— مەن، مەن... ئۇنداق ئەمەس...
— ئەجەبا مەن سېنى ئىزدەپ، شەيخىنىڭ ئۆيگە بېرىپ باقتىممۇ؟
— ياق...
— مەن چەمبىرەكتىن چىقىپ باقمىدىم...
— لېكىن...
— سەن ئۆزۈڭ كېلىپ، چەمبىرەكىكە ئۆزۈڭنى ئاتىسەن، ئاندىن مېنى كۆرەلەيسەن، توغرىمۇ؟
— ...
— مېنى دوست تۇتتۇڭ، مەنمۇ سېنى دوست تۇتتۇم.
— مەن نۇرغۇن نەرسەمنى يوقاتتىم.
— ئېرىشكىنىڭمۇ خېلى بار.
— چۈشەنمىدىمغۇ؟ نېمە دەۋاتىسىز؟
— چۈشەنگەن بولساڭ مۇنداق قىلىپ يۈرمەيتتىڭ...
— مەن نېمە ئىش قىلدىم؟
— سەن جىق ئىش قىلىپ كەتتىڭ، سەئىدە.
— قانداق ئىشنى قىلدىم؟
— ... بولدى... ئاتاڭنى ئېلىپ كەت، ئۇ يېنىمىزدا ئۇزۇن تۇرۇپ قالدى.
— سىزنىڭ يېنىڭىزدا تۇردى؟
— ياق، ئاتامنىڭ يېنىدا.
— ئاتىڭىز كىم؟
— ئوت!
— ئوت؟

— ھەئە، ئاتاڭ بىلەن قايتىپ كەت... ئۇنى كۆرسەڭ ھەممە ئىش بىر - بىرلەپ يادىڭغا كېلىدۇ...

— ئۇ قېنى؟

— ئۇنى ئېلىپ كەت!

زارىيا كۆزدىن غايىب بولدى. سەئىدەنىڭ كۆزىگە كۆچلۈك بوراندىن ئۇرۇلغان قۇم - توپىلار كىرىپ كەتتى. ئۇ كۆزلىرىنى ئاچالماي تېپىرلايتتى، ئاچچىق ئۇرۇلۇۋاتقان توپىدىن تولغىناتتى، ئۇنسىز ئىڭرايتتى.

— مە... مە...

قاتتىق بوراندىمۇ بۇ زەئىپ ئاۋاز سەئىدەنىڭ قۇلىقىغا ئېنىق ئاڭلاندى. ياق، قۇلىقىغىلا ئەمەس، ئۇگە - ئۇگىلىرىگە، تومۇر - تومۇرلىرىغا بېرىپ تەگدى. ئۇنىڭ ئېچىلماي قالغان كۆزلىرى ئېچىلىپ كەتتى. ھەئە، ئۇ كۆردى. ئۇنىڭ كۆرگىنى بىر كۇل رەڭ ئۆچكە بولدى. ئۇنىڭ پۇتىغا ئۇزۇن ھەم توم زەنجىر ئېسىلغان، بوينىغا لوم تۆمۈردىن ئىشكەل سېلىنغانىدى.

سەئىدەنىڭ قولىدا زەنجىرنىڭ بىر ئۇچى بولۇپ، ئۆچكىنى يېتىلىۋالغانىدى، ئۇ داۋراڭ سېلىپ، ياقا يىرتىپ يىغلاپمۇ يۈرمىدى. ئۇ مومىسى بىلەن شەيخ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا قانداق بېرىشىنى ھەم ئويلىمىدى. يوقاپ كەتكەن قىزىل رومالى، مەيدىسىدىكى ئېرىقچە، چۈشۈپ قالغان تۆت پارچە كىتاب، ئىچىگە چوڭقۇر پېتىپ كەتكەن ھوشۇق، ئۆز كۇلىدە ئۆچكە ياسىغاندا قالغان بىر تۇتام يۇڭ... ھەممە سەئىدەنىڭ ئېسىگە كەچتى. ئۇنىڭ چىرايىدا ھېچقاندەك ئىپادە يوق ئىدى، پەقەت يولىنى داۋام قىلاتتى خالاس. ئۆچكىمۇ ماس ھالدا لوكۇلداپ ماڭاتتى. ئىككى ژۇجۇد بىرخىل رېتىمدا ئېقىپ تۇگەپ كېتىۋاتقاندەك بارا - بارا كىچىكلەپ كۆزدىن غايىب بولدى.

ئون ئىككىنچى باب

كەچ كىردى، سەئىدە قويلارنى يىغىپ قايتىماق بولدى، كۈن پېتىش تەرەپكە ئوتلىغىلى كەتكەن قويلارنى ھەيدىمەك بولۇپ ماڭغانىدى، سەئىدە تۈيۇقسىز سول پۇتىنىڭ كۆل چەمبىرەككە كىرىپ قالغىنىنى سەزدى. ئۇ دەرھال پۇتىنى تارتىۋالماقچى بولغانىدى، ئەمما تىز مېڭىۋاتقان قەدەملىرىنى توختىتالماي ئوڭ پۇتىمۇ كىرىپ قالدى.

— مېنى يوقلىماي كەتمەكچىمىدىڭ؟

— ياق.

— ئاتاڭنى تېپىۋېلىپلا مېنى ئۇنتۇپ كەتتىڭمۇ؟

— ئۇنداق ئەمەس.

— ئەمىسە مېنى نېمىشقا ئىزدەپ كەلمەيسەن؟

— سىزنى كۆرگۈم يوق، مەن كېتىمەن...

— نېمىشقا؟

— مېنىڭ ئەمدى ئۇنداق روھىي ئىسكەنجىدە ياشىغۇم يوق.

— سېنى روھىي ئىسكەنجىدە قىيناۋاتقىنى شەيخ. ئۇ سېنىڭ ئۆز ئىستەكلىرىڭ ۋە ھەۋەسلىرىڭ بولۇشىنى خالىمايدۇ. ئۇ ساڭا مۇنتىزم قائىدە، تەرتىپ تۈزۈپ شۇ بويىچە ماڭ، دەيدۇ. بىراق، مەن ئۇنداق قارىمايمەن. سەن دۇنياغا بىرلا قېتىم كېلىسەن، ياقتۇرغىنىڭغا ئېرىشىشىڭ كېرەك، خالىغىنىڭنى قىلىشىڭ كېرەك، شۇ چاغدىلا ساڭا ھەقىقىي بەخت قۇچاق ئاچىدۇ. جان ئۆزۈڭنىڭ، تەن ئۆزۈڭنىڭ، تەنىنىڭ ئىستەكلىرى بار، روھىنىڭمۇ ھەم بار، شۇلارنى قاندۇرۇش بىلەن ئىنسان راھەتلىك ياشايدۇ.

— سىز شەيخ ئاتامنى ھېچنېمە دېمەڭ، مەن ھەرقانچە سەممىيەتسىزلىك قىلسامۇ، ئاتامنىڭ غەرەزسىز مېھىر ـ مۇھەب-

بىتتىدىن گۇمان قىلىپ باقمىدىم، ئۇ مېنى توغرا يولغا باشلايدۇ.

— سېنىمۇ؟

— ھەئە، مېنى! مەندەك نائەقىل، سەممىيەتسىز، بىۋاپا، نادان ئىنسانىنى...

— سەن نادان ھەم ئازغۇن ئىنسانسەن.

— سىزلا شۇنداق دەيسىز، سىز بىزدەك ئۇلۇغ نەسىلنى ئىنكار قىلىۋاتسىز.

— شەيخ شۇنداق دېدىمۇ؟

— ھەئە... سىز بىزدىنمۇ نادان ھەم ئازغۇنسىز. سىز بۇ ئۇلۇغ نەسىلنىڭ روھىيىتىگە قانداق مېھىر ـ كۇچىنىڭ مۇجەسسەملەشكىنىنى بىلمەيسىز. سىز ھەتتا بۇ روھىي كۇچ — روھىي كامالەتنى ھېس قىلىشقىمۇ ئاجىز بولغاچ ئىنكار قىلغانسىز.

— سەن تولا ئۆز نەسلىڭنى پەش قىلما!

— سىز قورقمىسىز زارىيا...

— ئىنكار قىلىشتىن قورقمىغان تۇرۇقلۇق، ئېتىراپ قىلىشتىن قورقامدىم؟

— مېنىڭ گېپىم يوق، مەن كېتىمەن.

— كەت، نىمجان نەسىل!

زارىيا غايىب بولدى. سەئىدەنىڭ تىلى تۇتۇلدى، ئۇ زارىيانى شۇنداق دېگۈزەلىگەن دەل ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقى ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئىچى ئاچچىق بولۇپ، باغرى قانسىرىدى. ئۇ زارىيادىن ئەمەس، ئۆزىدىن ئاغرىنسا توغرا بولمىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلماقتا ئىدى.

قويلار ئاللىبۇرۇن كۆزدىن يىراقلاپ كەتكەن، كۈل چەمبىرەك يېنىدا زەنجىرلەنگەن ھېلىقى مۇز ۋۇجۇد بېشىنى ساڭگىلىتىپ تېپىرلاۋاتاتتى.

سەئىدە ئۆچكىگە قارىدى. ئۇنى شۇنداق ئاچچىق كۈلكە قىستىدى. «نىمجان نەسىل...» بۇ ئەكس ساداۋ ئۇنىڭ قۇلاق ـ مېڭىسىنى يەپ، باغرىنى ئۆرتەندۈرۈۋاتاتتى. سەئىدە بىلەن ئۆچكە

ئالدى ـ ئارقا بولۇپ، لۆمشۇپ ئېغىر ـ ئېغىر چامداپ كۇلىدىسگە قايتتى.

*　　*　　*

ـــ مەن ماڭدىم، ئاتا.

ـــ ئامان بول، پاسىقلىقتىن ھەم باتىل يالغاندىن يىراق بول.

ـــ ھىم...

ـــ ماڭغىن...

سەئىدە شەيخ ئاتىسىغا قىيمايۋاتقاندەك، ئۇنىڭدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيۋاتقاندەك كەينىگە قاراپ ـ قاراپ قويۇپ ماڭدى. ئۇنىڭدا شەيخكە قىيماسلىق، ئىنتىلىش تۇيغۇلىرى بىخلىنىشقا باشلىغانىدى.

سەئىدە بارغانسېرى كىچىكلەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئارقىسىغا ياندى، چۈنكى ئۇ ئاتىسىنى ئېلىپ كېتىشى، ئۇنى ئوتلىتىشى كېرەك ئىدى. ئۇ ئۆز ئاتىسىنى ئاشكارىلاشقا ئاجىز كەلگىنى ئۈچۈن بۇ يولدىن، بۇ پېشانىدەك يالتىراپ تۇرغان يولدىن مەدەت تىلەۋاتاتتى.

سەئىدە ئۆچكىنى يېتىلەپ، يەنە شۇ چىغىر يولغا كىردى. سەئىدەنىڭ بوينىغا زەنجىر چۈشكەن ئۆچكىنى ــ ئاتىسىنى يېتىلەپ ماڭغان ھالىتى بەكمۇ ئېچىنىشلىق ئىدى.

سەئىدە توقايلىقتا قويلارنىڭ توختىماي ئوت يېيىشلىرىگە قاراپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇردى. «مەن قوي يېسەم، قوي ئوت يەيدىكەن. مەن بۇرنۇمدا پۇرىيالايمەن، قۇلىقىمدا ئاڭلىيالايدىكەن. مەن، شەيخ ئاتام ئەڭ بۈيۈك ھەم مۇتلەق شەك بولمىغان مەنىنى تېپىش ئۈچۈن چۆچەك ئېيتىدىغان سەنئەتكار، روھنى ئەۋجىگە كۆتۈرىدىغان يەلكەن. زارىيا، ئۇ ھەممىنى بىلىدۇ، ئەمما ئىنكار قىلىدۇ، ئەمما ئۇ دىلىنى ئىسكەنجىگە ئېلىشتا تولىمۇ قابىلىيەتـ

لىك، ئۇ ئازغۇنمۇ؟ ئۇ بىلگەننى بىلمەسكە سالغان ۋە ئىنكار قىلغان. ئۇ ئۆزىگە ئۆزى قىلغان...»

سەئىدە ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، زارىيانىڭ ئۆزىنى «نىمـ جان نەسىل» دەپ ھاقارەتلىگىنىگە قەتئىي چىدىيالمىدى. ئۇ تۇ- يۇقسىز شەيخ ئاتىسىنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى زارىياغا بىلدۈرۈش ھەم زارىيانى ھەقىقەتكە باش ئېگىشكە قايىل قىلىش خىيالىغا كەلدى.

كۈن قىزاردى. زارىيانىڭ يېنىغا كىرىدىغان پەيت كەلگەنـ دى. ئۇ بۈگۈن قىلچە ئىككىلەنمىدى. ئۇ ئۆزىگە تولىمۇ ئىشەنگەن ھالدا زارىيانى شەيخ ئاتىسىنىڭ سايىسىدا نۇرلاندۇرماق بولدى ـ دە، كۈل چەمبىرەككە پۈتىنى سالدى.

ـــ پاھ، سەئىدە. يەنە چوڭ سۆزلىگىلى كەلدىڭمۇ؟

ـــ نېمىشقا بۇنداق دەيسىز؟مەن چوڭ سۆزلىمىدىم، ھەق سۆزلىدىم. ھەقىقەت شۇنداق يۈيۈك بولىدىكەن، سىزگە چوڭ بـ- لىنىپ كېتىشى دەرھەقىقەت.

ـــ مېنى نېمىگە ئىزدەپ كەلگىنىڭنى بىلىمەن.

ـــ سىز ھەقىقەتنى بىلىشىڭىز كېرەك.

ـــ سەن ماڭا بىلدۇرمەكچىمۇ؟

ـــ مەن قىلالماسلىقىم مۇمكىن. ئەمما شەيخ ئاتام قىلالايدۇ.

ـــ تىلىڭنى يېغ! مەن ساڭا دېگەن، ئۇ مېنىڭ دۇشمىنىم، ئۇ ھەر قاچان ماڭا قارشى.

ـــ سىز ئۇنىڭغا قارشى چىقىۋاتىسىز، ئەمما ھامان مەغلۇپ بولىسىز. ئاداشقانلىقىڭىزغا تېز تەن بېرىشىڭىز كېرەك.

ـــ پەقەت سەنلا ئادىشىسەن، ئازىسەن، مەن ئاداشتۇرىمەن.

ـــ سىز شەيخ ئاتامنى ئۆزىڭىزگە دوست تۇتۇڭ، ھەر ئىكـ كىتىلار ئاجىز سىلەر.

ـــ ئۇ... ھا ـ ھا ـ ھا...

ـــ ئۇ بىرەر ناپاك سۆز ياكى ھەرىكەت بىلەن ئۆز تىلى ۋە دىلىنى بۇلغاپ باققان ئەمەس.

ـــ سەن مېنى، سىز ئۇنىڭ ئەكسىچە دېمەكچىمۇ؟

— ئۆزىڭىزنىڭ قانداقلىقى مەندىن بەكرەك ئۆزىڭىزگە ئايان!

— مەن سېنى ئىنكار قىلغانمەن، سەئىدە.

— ئۇنداقتا نېمىشقا مەن بىلەن دوست بولىسىز؟ نېمىشقا ئۆزۈم ئارزۇ قىلغان نەرسىلەرگە قانداق ئېرىشىشنى ئۆگىتىسىز؟

— ئىلاجىم يوق، بىردىنبىر قىلالايدىغىنىم شۇ.

— نېمىشقا؟

— بۇنى سورىما. سەن بىلىسەن.

— زارىيا، سىز داۋاملىق ئېزىپ ياشاۋەرمەڭ.

— مەن سۆزۈڭنى ئاڭلىمايمەن.

— ئۇنداقتا، مەن كېتەي.

— توختا، ساڭا بىر گەپىم بار، ئاڭلىۋېلىپ كەت.

— قېنى...

— سەن شۇنداق ئۆز ئىنسانىي تەبىئىتىڭنى بوغدۇرىدىغان، سېنى ھېچنەرسە قىلدۇرماي قۇل قىلىدىغان، كۈچلۈك قانۇنىيەتنىڭ ئىسكەنجىسىدە ياشايسەن. نېمىشقا ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ، ئەركىن ياشىمايسەن؟

— سىزنىڭ دەۋاتقىنىڭىز قانداق تەبىئەت ئۇ؟

— بىلەمسەن، سېنىڭ روھىيىتىڭدە شۇنداق زور، يەڭگىلى بولمايدىغان تەبىئىي كۈچ بار، ئۇ بولسىمۇ ئىنسان تەبىئىتى، سەن شۇ كۈچنى پارتلات، شۇنداق قىلساڭلا، شەيخ ئالدىدا تىترەيدىغان، مومالىدىن سۆيۈنىدىغان، مېنىڭ ئالدىمدا ئالجىيىدىغان ھارامزادە تۈيغۇلارنىڭ قارا قولىدىن قۇتۇلۇپ، ئۆزۈڭگە ھەقىقىي ئىگە بولالايسەن!

— ياق! ئىنسان بولغانكەنمەن، ئىنسانلىق ئەخلاقىدىن چىقىپ كەتمەيمەن! ئۇنىڭغا چىداش تەس بولسىمۇ مەيلى.

— سەن ئازابلىنىسەن.

— بىلەمسىز، مېنىڭ ۋۇجۇدۇم ئازاب تۈيغۇسىنىڭ، كۈچلۈك ئازاب تۈيغۇسىنىڭ ئىلكىدە.

— نېمىشقا ئازابلىنىدىغانلىقىڭنى بىلەمسەن؟ شەيخ سېنىڭ ئازابىڭنىڭ مەنبەسى. سەن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ياشىغىنىڭ ئۈچۈن ئۇ سېنىڭ ئەركىڭنى بوغقۇچى.

— مەن شۇنداق بولۇشنى ئۆزۈم خالايمەن. ئۇ مېنىڭ ئىنسانىيلىقىمنى، ھەربىر تىنىقمىدىمۇ ئۇنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە نەپەسلەنسەمكەن دەيمەن.

— سېنىڭ بۇنداق دېگىنىڭ نادانلىق!

— مەن نادان، ئەمما شۇنداق دېيىلگىنىم ئۈچۈن، شەيخ ئاتامنى سۆيىلگىنىم ئۈچۈن ئېپتىخارلىنىمەن.

— ئۇنداقتا ئۇنى نېمىشقا ئالدايسەن؟

— ئۇنى ئالدىمىدىم...

— نېمىشقا قوتانىڭ ئارقىسىدىكى چاتقاللىققا كۈل رەڭ ئۆچكىنى يوشۇرۇپ قويىسەن؟

— چۈنكى، ئۇ مېنىڭ...

— نېمىشقا شەيخكە ئۆز ئاتاڭ ھەققىدە مۇراجىئەت قىلمايسەن؟ ۋە ياكى ئۇنى ئاتام، دەپ ئېتىراپ قىلغۇڭ كەلمەيۋاتامدۇ؟

— بۇ... بىلمەيمەن.

— سەن ئۇنى شۇنداق ئۇلۇغلايمەن دەيسەنۇ، ئەمما ئۇنى ئالدايسەن. قەلبىڭ بىلەن تىلىڭ بىردەك ئەمەس، تېخىچە ئازغان ئىنسان ئىكەنلىكىڭنى ھېس قىلماي يۈرەمسەن؟

— مەن... مەن ئۇنداق قىلمىدىم...

— مەن شەيخنى، سېنى ئىنكار قىلمەن. ئەمما، شەيخ ئېيتقان چىن مەنىنى، سېنىڭ قەلب چوڭقۇرلۇقىدا ئېتىراپ قىلغان ھەقنى مەنمۇ ئېتىراپ قىلمەن، ئېتىراپ قىلغىنىمدىن تانمەن.

— سىز ھامان مەغلۇپ بولىسىز.

— سېنى ئىنسانىي ئەخلاق دېگەنلەر قورغان بولۇپ تۇسۇۋاپتۇ. ئۇنى پاچاقلىۋەتكىن.

— مەن ئۇنداق قىلمايمەن.

— سەن ئاللىبۇرۇن ئۆز تەبىئىتىڭدىن ياتلىشىپ بولدۇڭ!
— مەن قايتىمەن، خەير...
— سەن قايتىسەن، ئەمما ئۆزۈڭگە ئەمەس.
— زارىيا، بولدىڭ قىلىڭ، مېنى ئارامىمدا قويۇڭ...
— سەن ئاشۇ ئاجىز تەبىئىتىڭ قولىدا مۇجۇلۇپ ئۆتىسەن.
— ئىنسان تەبىئىتى تولىمۇ كۈچلۈك بولىدۇ. ئۇ ئۆز مەدىنىيىتىنى تۇرىدۇ، سىزنىڭ قۇتراتقۇلۇق قىلىپ ئازدۇرۇشىڭىز بەجايىكى ئۇخلىغان كۈچلۈك تۇيغۇ ئالدىدا بىر تال پەيگە ئوخشايدۇ.
— مەن ئۇ خىل تۇيغۇنى گېزى كەلگەندە ئۆزگەرتىۋېتەلەيمەن.
— بەلكىم.
— ئىشەنگىنىڭمۇ ياكى ئىنكار قىلغىنىڭمۇ بۇ؟
— بىلمەيمەن.
— مەنىسىز ئىنسان، بىچارە مەخلۇق، قۇل بولۇشنى تاللىغان، ئۆز ئىستەكلىرىنىڭ شېرىن مېۋىلىرىگە ئېرىشىشتىن ۋاز كەچكەن ئاجىز جان.
سەئىدە ھېچنېمە دېمىدى، ئۇ زارىيانى قايىل قىلماقچى، ئۇنى، ئۇنىڭ يامان نىيەتلىرىنى بېسىقتۇرماقچى ئىدى، ئەمما ئۇنىڭ قايىل قىلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. يۇرىكى مۇجۇلغاندەك، ئىنكاسى توختاپ قالغاندەك بولدى.
— سەن نېمىشقا ئۆزۈڭگە زۇلۇم قىلىسەن؟ سەن ئاشۇ ئادەمىيلىك قېلىپى، ئىنسانلىق تەبىئىتىگە سۇقۇنۇپ كىرىۋالمىغان بولساڭ مۇنچە قىينىلىپ كەتمىگەن بولاتتىڭ؟
سەئىدە يەنىلا ئۇندىمىدى.
— قېنى، يەنە چالۋاقىمامسەن؟ شەيخنى قەلب نىزامىڭ، ئوزۇق ھەم ئېنېرگىيە دەپ قاراپ، تېۋىنمىغان بولساڭ، روھىي جازاسىغا ئۇچرىمايتتىڭ. ئەگەر ئۇنى ھايات مىزانىم دەپ قارىمىساڭلا، ئۇ مىزاننى ئۆتەش مەجبۇرىيىتىڭ بولمايدۇ. سەن ئۆزۈڭنى

جازالاتقۇزماقچى بولدۇڭ، سەن ئاشۇ جازاسى بار مىزاننى تاللىدىڭ.

— سىزچە بىر نەرسىنى ئىنكار قىلسا، ئۇنىڭ بىلەن ھېچ مۇناسىۋىتى قالمامدۇ؟

— ھەئە، ئەڭ يارقىن مىسال: مېنى شەيخ باشقۇرالمايدۇ، چۈنكى، مەن ئۇنى ئىنكار قىلمەن. ئۇنىڭغا يات ئىش قىلمەن، مېنى توسۇمايدىغۇ؟ مېنى ھېچنېمە قىلالمىدىغۇ؟! مەن ئۇنىڭغا قارشى دېدىم. مەيدەمگە سېنىڭكىدەك تۆشۈكلەر ئېچىلىپ قالدىمۇ؟ روھىڭنى ئاختۇر سەئىدە.

— چۈشەندىم، بىراق... مەن ئۇنداق قىلمايمەن!

— سەن قانۇننى ئىنكار قىلساڭ، ئۇ قانۇننىڭ ئېتىراپ قىلىنىش دائىرىسىدە بولمايسەن. سېنىڭ ئۇ قانۇنغا بويسۇنۇش سالاھىيىتىڭ بولمىغان بولىدۇ. شۇڭلاشقا سەن ئۇنىڭ ماددىلىرىغا خىلاپلىق قىلساڭمۇ خىلاپلىق قىلغان بولمايسەن، جازاغمۇ ئۇچرىمايسەن.

— مەن كېتىمەن، مەن قايتىپ كېتىمەن. بولدى سۆزلىمەڭ.

— كەتكىن، ئىنسانىي تاقاقنى پاچاقلىۋېتىپ كەل. شۇندىلا ساڭا باشقا بىر ماكاننى كۆرسىتىپ قويىمەن.

— نېمە؟ ئۇ قانداق ماكان؟ زارىيا... زارىيا...

سەئىدە لېۋىنى ئاچچىقتىن بىر چىشلىۋېدى، لېۋىدىن ئوقتەك قان ئوخچۇدى. بىر تامچە قىزىق قان كۆل ئۈستىگە چۈشۈپ، ۋىژژىدە كۆيگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. سەئىدە قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

— مە... مە... مە...

كۆل رەڭ چەمبىرەكنىڭ يېنىدا ئۆچكە تېپىرلايتتى، چىشلىرى لەۋلىرىگە كىرىشىپ قالغان، تىرناقلىرى توپىغا پېتىپ، كۆزلىرى قان رەڭگىدە قىزارغان بولۇپ، بويىندىكى زەنجىر ـ ئىشكەللەر شاراقشۇاتاتتى.

سەئىدە ئۆچكىگە ئۇزۇنغىچە قاراپ تۇردى، كېيىن گەپ ـ

سۆزسىز ئۆچكىنى يېتىلەپ ماڭدى. بىرنەچچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، كۈل چەمبىرەككە شۇنداق چۈشەنمەكسىز نەزەردە قارىدى. ئەمما، ئۆزىنىڭ نېمە خىيال بىلەن كۈل چەمبىرەككە قارىغىنىنى بىلەلمىدى.

كائىنات بارا ـ بارا نۇرىنى يوقىتىپ، قارىداپ كېتىۋاتقان دەقىقىدە قىزىل كۆڭلەك كىيگەن ۋۇجۇك تەن بىلەن بىر كۈل رەڭ ئۆچكە قاراڭغۇلۇق ئىچىگە سىڭىشكە باشلىغانىدى.

سەئىدە قوتانغا يېتىپ كەلگەندە قويلار قوتانغا كىرىپ بولغانىدى. ئۇ ئۆچكىنى يېتىلەپ چاتقال ئارىسىغا يوشۇرۇپ قويۇپ «ئۇھ...» دېدى. تۇيۇقسىز ئىچىدىن بىر مۇھىم ئەزاسىنى پۈۋلەپ چىقىرىۋەتكەندەك ئەندىكتى. ئۇ قويۇق چاتقال ئىچىدە ساڭگىلاپ تۇرغان بېشىنى ئاران ـ ئاران كۆتۈرۈپ ئۆزىگە قاراۋاتقان ئۆچكىگە قاراپ بەدىنى «شۇرىدە» بولدى. تۇرۇپلا كاللىسىدا «مەن نېمىش قىلىۋاتىمەن؟» دەپ ئويلاپ قالدى. ھەئە، دەل ئىنسانىي تەبىئەت ئۇنى مۇشۇ ئويغا كەلتۈردى. ئۇنىڭ روھى يوق، جىسمىلا بار جانىۋار بولۇپ قالغۇسى كەلدى، ھېچنېمىنى بىلگۈسى، ئويلىغۇسى، سەزگۈسى، ھېس قىلغۇسى يوق ئىدى.

ئۇ كەپىگە قاراپ يول ئالدى، چارچاپ كەتكەنلىكتىن بەدەنلىرى سىرقىراپ ئاغرىيەتتى، كۆز ئالدىدا بىرده شەيخ، بىرده زارىيا پەيدا بولاتتى ـ ده، ۋەھىمە باساتتى. تۇيۇقسىز بېشى قايغاندەك، ئىچى ئېلىشقاندەك بولۇپ ھۆ تۇتتى. بەدىنىدە جان قالمىغاندەك يەرگە ئېڭىشتى ـ ده، ئاچچىق ئىگىرىدى، كۆزلىرى قاراڭغۇلاشتى. بىردەمگىچە قىينالغاندىن كېيىن كۆزىنى ئاچتى.

ـــ نېمە بولدۇڭ، سەئىدە.

سەئىدە چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈرۈۋېدى، شەيخ ئاتىسى ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى.

ـــ مەن... مەن ساق...

ـــ سەن ساقمۇ؟

ـــ مەن... ھە...

— راستمۇ؟
— بۇ... ياق... مەن كېسەل، مەندە كېسەل بار...
— ساقايسا‌ڭ بولاتتى.
— تېخىمۇ كېسەل بولۇپ كېتىۋاتىمەن، روھىمنىمۇ، جىسمىنىمۇ كېسەللىك چىرىندىلىرى بېسىپ كەتتى.
— بە‌ك قىينىلىپ كەتتى‌ڭ، ئارام ئالغىن.
— ھىم...
سەئىدەنى‌ڭ تېنىمۇ، روھىمۇ قۇرۇپ كېتىۋاتقاندە‌ك بولدى، كاللىسى چىڭقىلىپ ئاغرىشتىن توختاپ، بىرخىل ئېغىر نەرسە چۆكۈپ تۇرغاندە‌ك قىلاتتى، ئۇنى‌ڭ كاللىسى راستىنلا چۆكۈپ كېتىۋاتاتتى.
قارا جۇۋا ئىچىدىكى ۋۇجۇد جىم ئىدى. ئۇنى‌ڭ كۆزى ئوچۇق، يۇرىكى سوقۇۋاتقان بىلەن روھىي ئۆلۈ‌ك ئىدى، ئۇ ھېچنېمىنى سەزمەي ياتاتتى، ئۇنى‌ڭ كۆزلىرىمۇ روھىغا ئوخشاش خىرە بولۇپ قالغاندە‌ك قىلاتتى.
— ئويلان!
شەيخ ئۇنى‌ڭ خىيالىغا كىرىۋېلىشنى قانداق ئويلىشى مۇمكىن؟ ئۇنىڭسىز سەئىدە قانداق ئويلىسۇن. چۈنكى، ئۇ سەئىدەنى‌ڭ تەپەككۇر مەنبەسى ئەمەسمۇ؟
سەئىدە تۇڭلۇكتىن كۆ‌ك بۇلاققا تە‌ك چۈشۈۋاتقان كۆپكۆ‌ك نۇرنى‌ڭ يالىلداشلىرى، تېزلى‌ك بىلەن تارقىلىشلىرىغا قارىدى. ھەتتا شۇ نۇردىن زەررىچە بولسىمۇ ئۆز باغرىغا سۈمۈرگۈسى كەلدى. تۇرۇپلا ئۇنى‌ڭ ۋۇجۇدى شۇ يورۇقلۇققا قاراپ بارا ـ بارا كېڭىيىۋاتقاندە‌ك، روھى ھەممە يەرگە تاراۋاتقاندە‌ك، ئاجايىپ لەززەتلى‌ك تۇيغۇلارغا چۆمدى. ئۇ ئۆز روھىنى ئەركىن ئۇچۇرماقچىدە‌ك، كۆزلىرىنى چى‌ڭ يۇمۇپ، ئېغىزلىرىنى يوغان ئاچتى. ئۇ يەڭگىل نەپەس ئالدى. ئەمما، ھاۋا شىددەت بىلەن ئېغىز ـ بۇرۇنلىرىدىن شۇڭغۇپ كىرىۋاتقاچقا، مەيدىسى يېرىلىپ كېتىدىغاندە‌ك چىڭقالدى.

سەئىدەنىڭ ۋۇجۇدى قورۇلۇپ، ئۆلۈم كۆز ئالدىغا كېلىۋالىدى. «ھەئە، مەن جېنى بار رېئال نەرسە، ئۆلمىدىغان نەرسە. مەن بار نەرسە، يوقىلىدىغانمۇ نەرسە. مەندە ئەقىل بار ئۆلۈمگە، مەندە قول ھەم نىيەت بار ئۆلۈمگە، مەن شېئىر يازدىم ئۆلۈمىمگە...»

سەئىدە تامغا يۆلەنگەن ھالەتتە، مۇرەككەپ ھەقىقەتلەر ئۈستىدە چوڭقۇرلاپ تەپەككۇر قىلالمىغان ھالەتتە، زور ھەم قىيىن تەپەككۇر توقۇنۇشلىرىغا يولۇقۇپ توختاپ قالغان ھالدا ئۇيقۇغا كەتتى.

*　　*　　*

ئۇ قوتانغا كىرىپ قويلارنى چىقاردى، چاتقاللىققا ئۆتۈپ ئۆچكىنى ئېلىپ چىقتى، ئۇلار ئۆز سەپلىرى بىلەن توقايلىققا قاراپ ئاتلاندى.

ئۇلار توقايلىققا يېتىپ كەلگەندە ئاللىبۇرۇن چۈش بولۇپ كەتكەنىدى، سەئىدە قويلارنى مەيلىچە قويۇپ بېرىپ، ھېلىقى قېرى يۇلغۇن تۈۋىگە كېلىپ كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇردى، ئۇ ئولتۇرۇۋالسىمۇ ھېرىپ كېتىۋاتاتتى، ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئۆچكىگە قاراپ، قەلبىنى دەككە ـ دۈككە بېسىۋالدى، ئۇنىڭغا زارىيانى قايىل قىلىش ئاسان ئىش بولمايلا قالماي، ھەتتا تولىمۇ خەتەرلىك ئىشتەك بىلىنىدى. ئۆز نەپسى ئوتتىدا كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپ قالغان ئاتىسىنى كۆرۈپ، ئىشەنچىنى يوقاتتى. ئۇ ئەتىگەن غىزا ۋاقتىدا شەيخىنىڭ دېگەن سۆزلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ، تېخىمۇ شۈكلىنىپ كەتتى، ئۇ كۆزىنى يەنە يۇمۇپ، بېشىنى تىزىغا قويۇۋالدى، ئۇنىڭ ساڭگىلاپ تۇرغان بېشىنى ئاسماندىن نەيزىدەك قادىلىۋاتقان قىزىق تەپ چېقىۋاتاتتى.

سەئىدە بۇرۇنقىدەك قاش قارايغان، كۈن پاتاي دېگەن مەزىلگە تەلپۈنمەي، ئەكسىچە ۋاقىتنىڭ بارغانسېرى ئاستا ئۆتۈشىنى ئۈمىد قىلدى. ئۇ بۇرۇن زارىيانى تېزرەك كۆرۈپ، بىل-

مەكچى بولغىنىنى تېزرەك سوراپ، ئۇنى تېزرەك گەپكە سېلىش-
نى ئويلايتتى. شۇڭا «قاچانمۇ كۈن پاتاركىن» دەپ كۆزى تۆت
بولاتتى. ئەمدىلىكتە ئۇ ئۆز خاھىشى بويىچە زارىيانى قايىل قە-
لىش، توسۇش ھەم كەينىگە ياندۇرۇشنىڭ ئۆزى ئويلىغاندەك
ئۇنچىۋالا ئاسانغا چۈشمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلغانچە ئۆزىگە ئە-
شەنچى قالمايۋاتاتتى. ئۇ پەقەت شەيخ ئاتىسىغىلا تاقابىل تۇرالاي-
دىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. ئۇ قورقۇپ تەمتىرىگەنسىرى
ۋاقىت شۇنچە تېز ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ نېمە دېيىشىنى ئويلىنىۋال-
مايلا كۈل چەمبىرەككە تەۋەككۈل قىلىپ كىردى.

«پاھا!...» دەۋەتتى سەئىدە زارىيانىڭ ھۆسنىگە قاراپ. زارىيا ھەقىقەتەن تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەنىدى، ئۇنىڭ چاچلىرى زەر چېچىپ قويغاندەك يالىلدايتتى، قاشلىرى ئىنچىكە ھەم ئۇ-زۇن بولۇپ، كۆزلىرى قاپقارا، قارىسا كىشىنى مەست قىلغۇدەك گۈزەل ئىدى. لەۋلىرى توم ھەم قىپقىزىل بولۇپ، بۇرنى مايلاپ قويغاندەك پارقىراق ۋە ئېگىز ئىدى.

— كەلدىڭمۇ، دوستۇم؟

سەئىدە بۇ گۈزەل ھەم نازاكەتلىك رۇخسارغا چەكچەيگەن ھالدا قانداق بەرداشلىق بېرىشنىمۇ بىلەلمەي گەپ - سۆزسىز تۇرۇپ قالدى.

— نېمە بولدۇڭ، سەئىدە؟

— ھە... ھە... ھېچنېمە...

— ساڭا بىر تەلىپىم بار.

— ئەگەر تەلىپىڭىزگە قوشۇلسام، سىزمۇ مېنىڭ تەلە-پىمگە قوشۇلارسىزمۇ؟

— نېمە تەلەپ؟

— سىز ئاۋۋال دەڭ.

— بۇ تەلىپىم بەك ئاددىي، ئەمما...

— قېنى دەڭ.

— مېنى ئايرىلماس دوست قىلىپ تۇتساڭ، قېرىندىشىم

دەپ بىلسەڭ، بولامدۇ؟
— ھە؟ نېمە ئۇچۇن؟
— چۇنكى، بىز بىر - بىرىمىزدىن ئايرىلالمايمىز.
— سىز يالىڭاچ تۇرسىڭىز، بىز ئوخشىمايمىز.
— سەنمۇ يالىڭاچ بولساڭ، بىز ئوخشايمىز ئەمەسمۇ؟ سېنىڭ مەندەك گۈزەل بولغۇڭ يوقمۇ؟
— تىلىڭىزنى يىغىڭ، زارىيا! مەن ئىنسان، يالىڭاچ بولۇشۇم مۇمكىن ئەمەس!
— ئەمسە مەن نېمە؟ بىلەمسەن؟
— بىلمەيمەن.
— سەن شەيخكە «ئوتنى سۆيىمەن» دېگەن.
— ھەئە، مەن دېگەن.
— مەن دەل شۇ ئوت تەبىئىتىدىنمەن، سەن مېنىڭ تەبىئىتىمنى سۆيىسەن.
— ئەمما مەن ھازىر ئوتتىن ئەڭ قورقىمەن، چىدىمايمەن.
— ئەسلى ئوت تېخى ئالدىمىزدا، چىدايسەن، چىدىشىڭ كېرەك.
— زارىيا، سىز نېمىشقا مۇنداق ياشايسىز؟ شەيخ ئاتامدەك ياشىسىڭىز بولمامدۇ؟
— ھا - ھا - ھا... ئىككىمىز قارىمۇقارشى ئىككى قۇتۇپقا ۋەكىللىك قىلىمىز.
— سىزنىڭ تاللىشىڭىزمۇ بۇ؟
— ھەئە.
— سىز قانداق قىلىشىڭىزنى يەنە ئويلىنىپ باقسىڭىز بولمامدۇ؟ مەن شۇنى ئۈمىد قىلىمەن.
— ئۈمىد قىلىپ ئاۋارە بولمىغىن، مەن ھەمىشە ئۆزۈمگە كىملىكىم، قانداق قىلىشىم كېرەكلىكىنى ئەسكەرتىپ تۇرىدىمەن. شۇڭا ھەربىر قەدىمىمنى كۆڭلۈمدىكىدەك ئىلىپ كېلىۋاتىمەن.

— ئۇنداقتا سىز قورقمامسىز؟
— قورقمەن، سەن قورققاندىن مەنمۇ قورقمەن.
— ئۇنداقتا نېمىشقا...
— بولدى بەس! يەنە نېمە سورايسەن؟
— سىزمۇ ئۆلەمسىز؟
— ئۆلىمەن.
— قانداق ئۆلىدىغانلىقىڭىزنى بىلەمسىز؟
— قاچان ئۆلىدىغانلىقىمنى بىلىمەن.
— قاچان؟
— سەن قاچان ئۆلسەڭ، مەنمۇ ئۆلىمەن.
— نېمىشقا؟
— ...
— يەنە نېمە سورايسەن؟
— ئەمىسە سىز مەن بىلەن دوستۇم بولالمايسىز، قېرىنداش ئەسلا بولالمايسىز!
— سەن مەندىن ئايرىلالامسەن؟ مەندىن ئايرىلساڭ نېمىگە ئايلىنىپ قالارىڭنى بىلەمسەن؟
— مەن پەقەت شەيخ ئاتامدىن ئايرىلالمايمەن، ئۇنىڭدىن ئايرىلسام سىزنىڭ دوستىڭىز ئەمەس، قۇلىڭىزغا ئايلىنىپ قالىدىغانلىقىمنى بىلىمەن.
— سەن ئۇنىڭ توسۇشلىرىغا بويسۇندۇڭمۇ؟ ئۇنى ئالداپ مېنى دوست تۇتۇۋالدىڭ.
— بىلىمەن، ئەمما ئۇ مېنىڭ ئەقلىم ھەم قەلبىم. ئۇ مېنى ئۆزگەرتىدۇ.
— ھا ـ ھا ـ ھا... سەن تولىمۇ مەنىسىز بولۇپ قاپسەن، ئۆزۈڭنى ئالدىما.
— سىز ئۆزىڭىزنى ئالدايسىز، زارىيا.
— مەن ھېچقاچان ئۆزۈمنى ئالدىمايمەن.
— سىز نېمىشقا شەيخ ئاتامنى دۇشمەن كۆرىسىز؟ ئىك-

كىشىلار بىر مەنبەدىن كەلگەن، ئۇنىڭغا قايتىسىلەرغۇ؟

— سەن ھامان بىر كۈنى ھەممىنى بىلىسەن، بىلگەندە ھەيرانلىقتا مېڭىلىرىڭ يېرىلىپ، روھىڭ سۇنۇپ كېتىدۇ!

— ھازىر بىلسەم بولمامدۇ؟

— ھازىر بىلەلمەيسەن، پەيتى ئەمەس، ئاددىي كاللاڭ بىلەن نېمىنى ھېس قىلالايتتىڭ؟

— شەيخ ئاتامنىڭ روھىدا غايىبتىن كەلگەن نۇر بار، سىز ئوتتىن يارالغان بولسىڭىزمۇ ھامان ئۇنىڭغا باش ئېگىسىز.

— سەن تەلىملىرىمنى ئوبدان ئاڭلاپ، چۈشەنگەن بولساڭ، ئۇ ماڭا باش ئېگەتتى، مەن ۋەزىپەمنى ئادا قىلغان بولاتتىم.

— مەن سىزدىن ئۆگىنەمدىم؟ پاسىق تىل، يالىڭاچ تەن... مەن سىزدىن مۇشۇلارنى ئۆگىنەمدىم؟

— ھا ـ ھا ـ ھا... ئەجەب سۆزلەيدىغان بولۇپ قاپسەن ـ ھە؟

— مەن يېزىشنىمۇ بىلدىم، ئىلىم ھەقىقەتەنمۇ قەلبىنى ھاياتقا ئىگە قىلىدىغان ئوزۇق ئىكەن، نادانلىق بولسا قەلبىنى بوغۇپ ئۆلتۈرىدىكەن. ئۇ قەلبىنىڭ قاتىلى ئىكەن...

— ھا ـ ھا... سەن بەك مەنىسىزلىشىپ كېتىپسەن.

— مەن مەنىگە قاراپ يول ئالدىم، زارىيا بىردىنبىر تەنھا نەرسە، مەنىسىز نەرسە!

— سەن قاچانغىچە قېلىپ ئىچىدە ياشايسەن؟ سەن ئۆزۈڭ ـ دە بولغان روھىي كۈچنى، شاۋقۇنلۇق ئىستەكلىرىڭنى مۇدھىش قانۇنىيەت ئىچىگە يوشۇرۇپ يۈرمە، ئۇنى پارتلات، قەپەسلەر چې ـ قىلىپ چۈل ـ چۈل بولۇپ كەتسۇن، تۈگىمەس ئىنسانىي قائىدە ـ تەرتىپلەر چېچىلىپ پەيدەك توزىسۇن، شۇ چاغدا سەن ئەركىن روھقا ئايلىنىسەن، روھىڭنىڭمۇ ھەقىقىي ئىگە ـ سىگە ئايلىنىسەن.

— مەن ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمەن، ئىنسان بولۇپ تۆرە ـ لىپ قالغىنىم ئۈچۈن ئىنساندەك ياشايمەن، ھەرگىز، ھەرگىز

باشقا تەبىئەتلىك بولۇپ قالمايمەن.
— سەن ھامان شۇنداق قىلىسەن.
— سىز قانداق بىلىسىز؟
— مەن ئۆزۈمگە ئىشىنىمەن.
— سىز مېنى دوستۇم دەيسىز - يۇ، بىراق نېمىشقا مېنى يامان يولغا دەۋەت قىلىشتىن توختىمايسىز؟
— بۇ ساڭا جەننەتنىڭ ھۇزۇرىنى ئېلىپ كېلىدۇ، ئاجايىپ تاتلىق بەختلەرنى بەخش ئېتىدۇ، مەن دوستۇمنى ئىزچىل دەۋەت قىلىۋاتىمەن ھەم يەنە دەۋەت قىلىشتىن توختاپ قالمايمەن. بىلەمسەن سەئىدە، شەيخ سېنى ئىنسانىي كۇچتىن قالدۇرۇۋا-تىدۇ، ئۇ سېنى ئاجىزلىشىشقا قاراپ يۇزلەندۇرۇۋاتىدۇ. ئۇ سې-نىڭ ئۆز خاھىشلىرىڭغا ئېرىشىشىڭنى خالىمايدۇ، ئۇ سېنى قۇل قىلىش ئۈچۈن ھەرخىل ئىنسانىي تەرتىپلەرگە بويسۇنۇشقا ئال-دىرىتىدۇ، سەن روھىي جەھەتتىنمۇ ئۆزۈڭنى قۇلدەك ھېس قى-لىدىغان، تىلىڭ ھەم ھەرىكىتىڭدىمۇ بىرخىل قۇلچىلىق ئەكس ئېتىدىغان بولۇپ قالىسەن.
— بولدى بەس! مەن كېتىمەن.
— سەن رېئاللىقتىن قاچما!
— سىز مېنى نېمە قىلىپ قويۇۋاتىسىز؟ ئەسلى سىزگە ھېس قىلغانلىرىمنى بىلدۇرمەكچى بولۇپ كەلگەنىدىم، بىراق سىز يەنىلا...
— ھا - ھا - ھا... سەن بىلدۇرەمسەن؟ سەن ھېچنېمىنى بىلمەيسەن سەئىدە.
زارىيانىڭ كۆزدىن غايىب بولغىنىنمۇ سەزمىگەن سەئىدە بېشىنى قامالىلىغىنىچە نېمە قىلارىنى، نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ ياقىلىرىنى يىرتقۇسى، يۇزلىرىنى تاتىلە-غۇسى كەلدى، ھېلىلا ئادىمىي تەپەككۇر يولىغا كىرگەن كاللە-سىنى پۈتۈنلەي قايمۇقتۇرۇۋەتكەن زارىياغا ئۆچلۇكى كەلدى. ئۇنىڭ تەبىئىتىگە يات بۇ ھەرىكىتىگە قاراپ چىدىيالماي قالغان

ئۆچكە مەسخىرىلىك مەرەشكە باشلىدى.

ـــ مە... مە...

قايمۇقۇپ كاللىسى قېيىۋاتقان، كۆزلىرى قىزارغان سەئدە چىشلىرىنى كىرىشتۇرگىنىچە ئۆچكىنىڭ قورسىقىغا بىرنى تېپىۋەتتى، ئۆچكە ئارقىسىغا يىقىلىدى، سەئىدە ئۆزىمۇ يەرگە مەيدىچىلەپ «گۇپپىدە» يىقىلىپ، بەدەنلىرى قاراسلاپ كەتتى.

ئۆچكىنىڭ زەئىپ ئىنجىقلىغان ئۇنى ئاڭلاندى، سەئىدە دەررۇ ئۆچكىگە قارىدى، پۇتى ۋە بوينىدىكى توم زەنجىر چىرمىشىپ كەتكەن ئۆچكە تۇمشۇقىنى ئاسمانغا قارىتىپ، خىرقىرىغىنىچە ئېغىزىدىن كۆپۈك ياندۇرۇپ ياتاتتى، سەئىدەنىڭ تېنىدە چاقماق چاققاندەك، تومۇرلىرى چاراسلاپ كەتكەندەك بولدى، ئۆملىگىنىچە بېرىپ ئۆچكىنىڭ قورسىقىنى سىلىدى، ياشلار كۆزلىرىدىن يامغۇردەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى. سەئىدە ئۆچكىنى قۇچاقلاپ ھۆركىرەپ يىغلايتتى، بىر دەقىقە ئىچىدە ئۆزى قىلىپ قويغان بۇ يامان ئىشىدىن يۇرەكلىرى لەختە ـ لەختە قان بولىدى، نېمىشقا ئۇنىڭغا مۇنداق مۇئامىلە قىلغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلەلمىدى.

ئارىدىن بىر ھازا ۋاقىت ئۆتتى، سەئىدە ئەمدىلەتىن ئېسىگە كېلىۋاتاتتى. ئۇ زەنجىرلەرنى تارتقۇچلاپ يۇرۇپ، ئۆچكىنى تەستە ئورنىدىن تۇرغۇزدى، ئۇنىڭ خىرقىراپ تىنىۋاتقان بۇ جانىۋارغا قاراپ، ئىچى سىيرىلدى، ئۇ ئۆچكىنى قۇچاقلىدى، قۇچاقلىغانسېرى بىرخىل مۇھەببەتنى ھېس قىلدى، ئىككى تەننىڭ تومۇرلىرى بىر يىلىككە تۇتاشقاندەك، قانلار ئوخشاش رىتىمدا ئاقاتتى، ئاتا ـ بالا ئەمەسمۇ ـ ھە؟!

سەئىدە چاتقالغا ئۆچكىنى باغلاپ قويغاچ، ئۆچكىنىڭ قىزارغان كۆزلىرىگە قارىدى، ئىچى ئاغرىپ ئۇنى يەنە مېھرى بىلەن سىيلىدى، ئۇ چاتقالدىن چىقىپ قوتانىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە توختىمايلا ئۆڭ تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ـــ سەئىدە، گەپ قىلغىنە بالام، نېمە بولدۇڭ؟

سەئىدە مومىسىغا قاراپ خىرقىراپ، پەقەتلا زوۋانغا كېلەل-
مەيۋاتاتتى، ئۇنىڭ خىرقىراشلىرىغا سىڭىپ كەتكەن ئىگىراشلە-
رى شۇنچىلىك ئاجىز، زەئىپ ئىدى. شەيخ سەئىدەنىڭ مۇزدەك
قېتىپ كەتكەنلىكىگە قاراپ پېشانىسىنى تۇتۇپ باقتى، ئۇنىڭ
پېشانىسى ئوت ئىدى. شەيخ دەررۇ سەئىدەنىڭ ئۇستىگە جۇۋىنى
تاشلاپ چۈمكەپ قويدى، سەئىدەنىڭ ئىگىراشلىرى، ھالسىراشلە-
رى، مەيدىسىنىڭ چىڭقىلىشلىرى... ھېچبىر توختايدىغاندەك
ئەمەس ئىدى.

ــ سەئىدە، سەئىدە...

مومای قاتتىق ئەنسىزلىكتىن توختىماستىن ئۇنىڭ ئىسمە-
نى چاقىرىپ توۋلىدى.

ــ ئۇ ھېچنېمە بولمىدى، ئۇ بىردەم تىنچلىنىۋالسۇن، ئۇ
بەك قىينىلىپ كەتكەچكە، بەدىنى ھالسىزلاندى، خالاس. بىردەم
تۇرۇپ ياخشى بولۇپ قالىدۇ.

شەيخ شۇنداق دېدى ـ دە، ئارقىسىغا ئۆرۈلدى.

ــ بالام، بىز ئۇنى بۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويدۇقمۇ؟

شەيخ ئىزىدا تۇرۇپ قالدى، كەينىگىمۇ ئۆرۈلمەستىن بې-
شىنى كۆتۈرۈپ ئىشكىتىن سىرتقا قارىغىنىچە دېدى:

ــ بىز قاراپ تۇرمىدۇق. بىز گۈزەل، ئۇلۇغ تىل بىلەن
ئۇنىڭغا قاراڭغۇلۇقنى، زۇلمەتنى، پاسىقلىقنى سۆزلەپ بەردۇق-
كى، ئۇنى بۇلاردىن يانسۇن دېگەن ئۈمىدتە بولدۇق. ئۇ قورققە-
نىدىن تەنلىرى شۇركىنىپ كەتتى، گۈزەل تىل بىلەن ئاشكا-
رىلانغان پاسىق تۈيغۇلاردىن قورقتى. گۈزەل تىل بىلەن ئۇ-
لۇغلانغان، پاساھەتلەنگەن چىن مەنبە ۋە چىن ھەققىقەت ئۈستە-
دە سۆزلىۋىدۇق، ئۇنىڭ روھلىرى ھاياجاندىن دەۋرەپ كەتتى،
ئەمما ئۇ يەنە ئەڭ پاسكىنا، پاسىق، ناپاك تىل بىلەن تەسۋىر-
لەنگەن گۈزەل ھەۋەس ـ ئىستەكلەرنى ئاڭلىدى. نەپسى تاقىل-
دىدى، روھى قىزىپ كۆيدى، بۇ لاۋۇلداشلار ھېچبىر بېسىلمە-
دى، تېخىمۇ يوغىناپ كەتتى، نىجاسەت تىل بىلەن بۇلغانغان

گۈزەل نەرسىدىن، ئۆزىگە ھەرگىزمۇ تەۋە بولمايدىغان، تەۋە بولـ
غاندىمۇ ھامان ئايرىلىپ قالىدىغان، ئەسقاتمايدىغان مەنىسىز
نەرسىدىن مېھرىنى ئۈزەلمەي قالدى. پاسىق تىل بىلەن پاسا ـ
ھەتلىنىپ كەتكەن پاكلىقنىڭ، گۈزەللىكنىڭ خاراكتېرى، نازا ـ
كىتى... ئۇنىڭغا ئۆزگەرتىلىپ يەتكۈزۈلدى. ئۇنىڭ مۇستەھكەم
بولمىغان، پىشمىغان قەلبى بۇنىڭ توغرىسىنى ئايرىشتا ئاجىز
كەلدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى، روھىنى، تەپەككۇرىنى تاۋلاش، پىشۇ ـ
رۇش كېرەك ئىدى. ئەمما، ئۇ ئوتنى سۆيىدىغان بولۇپ قالدى،
ئۇ ئوت بىلەن سۈرەتلىنىشتىن مەست بولدى، ئۇ ئەسلىدە چىن
مەنىسىنى ئىزدەپ، شۇنىڭ ئۈچۈن ياشىماقچى بولغانىدى، ئەمما
بارغانسېرى ئۆزى ئىزدەۋاتقان بۇيۇك مەنەدىن يىراقلاپ كەتتى،
بىز ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولدۇق، روھىغا يورۇقلۇق بولدۇق،
بىز ئۇنىڭغا ئوزۇق بولدۇق، مۇھەببەت بولدۇق، ئۇ ھېس قىلىپ
تۇردى، ئىنكاس قايتۇرالمىدى. لايىق ئىنكاس بەرمىدى، ئۇ ئوتقا
سەزگۈر بولۇپ قالغانىدى، ئەمما ئەمىدى قورقۇۋاتىدۇ، كېتىپ
بارغان، مەنە ئىزدەپ ماڭغان يولىغا قايتماق بولۇۋاتىدۇ. شۇڭا،
ئۇنىڭغا ئۆتمۈشلىرىدىكى نۇرغۇن خاتالىشىشلار پۇرسەت قىلىپ
بېرىلدى، ئۇ بۇ پۇرسەتلەرنى تۇتۇۋېلىپ ئاخىرقى مەنزىلگە يەت ـ
مەك بولۇۋاتىدۇ، كۈتەيلى ئانا، ئۈمىدۋار بولۇپ، ئۇنى بۇيۇك مە ـ
نىگە يۈزلەندۈرەيلى! مەنىسىز ياشاپ ھاياتىنى خورىتىشىدىن
ساقلاپ قالايلى!

ـــ ئەجەبا مەنەلەر ئىچىگە قانداق ھېكمەتلەر يوشۇرۇنغانلى ـ
قىغا بىز ئىشەنمەيمىزمۇ؟ بۇنداق بولارنى بىز ئۆزگەرتىشكە قا ـ
بىل ئىدۇقمۇ؟ ھەقىقەتكە، قانۇنىيەتكە بىز مۇشۇنداق يۈزلىنى ـ
مىزمۇ؟!

ـــ سەئىدەنىڭ يېنىغا كىرىپ ياتسىلا، ئۇ مۇزلاپ قالمى ـ
سۇن، شۇ تاپتا ئۇ بەكمۇ توڭلاپ كەتتى.

شەيخ چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ گۈس ـ گۈس دەسسەپ
بوسۇغا تۇڭىگە كەلدى، ئۇ كۆك بۇلاققا قارىدى، بۇلاق سۈيى يە ـ

نىلا كۆپكۆك، سۇپسۇزۇك ئىدى.

«ئېھ پاك بۇلاق، سۇزۇك ھەم نۇرلۇق بۇلاق. ئۆز - ئۆزىنى تۇغۇپ تۇرىدىغان، ئۆز - ئۆزىنى يۇيۇپ تۇرىدىغان، ئۆزىنى پاكلاش بىلەن ھەربىر قەلبنى، ئۇنىڭ ئېچىرقىغان قارىنىنى پاكلايدىغان پاكىز بۇلاق. نۇر ئېمىپ تۇرىدىغان، كۆكۈش يوروق-لۇقنى يۇتۇپ تۇرىدىغان، بالاغەتكە يېتىۋالغان نەۋقىران بۇلاق. ھەربىر بار نەرسىنى، ئۆزىنى بۇزىدىغان، ئۆزىنى بۇلغايدىغان نەرسىنى ئۆزۈڭ بىلەن، ئۆزۈڭدىكى سۇزۇكلۇك ھەم ساپلىق بە-لەن پاكلاپ، پاكىزلاپ بەرگىن!»

سەئىدەنىڭ پۇتىدا بىر نەرسە مېڭىۋاتقانىدەك، بەلكى چې-قىۋاتقانىدەك بەكمۇ بىئارام بولدى. ئەمدى كۆزى ئۇيقۇغا بارغان بىچارە قىز پۇتلىرىنى چېقىپ كېتىۋاتقان جانىۋارنىڭ قىيىناش-لىرىغا چىدىماي يەنە ئويغىنىپ كەتتى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى - دە، جۇۋىنى ئاستا قايرىپ پۇتىغا قارىدى.

«توۋا!... بۇ نېمە كارامەت؟!» ئۇ پۇتىغا قاراپ كۆزلىرى ئې-تىلىپ چىقىپ كەتكۈدەك بولۇپ چىرقىرىدى، پۇتىنىڭ باش بارمىقى يوقاپ كەتكەنىدى. قىپقىزىل تومۇرغا ئوخشايدىغان يىپچىلاردەك بىر جانىۋار پۇتىغا چىرمىشىۋالغانىدى، ئۇ بۇ كارامەتلەرگە قاراپ قورقۇپ كەتتى. ھە، ئۇ ئىنسانىي روھنىڭ ئىسكەنجىدىن چىقىشىنى، مۇنداقلا كاللىسىغا كەلتۈرۈپلا باققان، ئەمما ھېچنېمە قىلمىغان... ياق! ياق، ئۇ قىلغان، ئىنسانىي تە-بىئەتكە يات ھالدا ئاتىسىنى تەپكەن، ئاندىن ئۆزىمۇ بىلمىگەن بىر كۈچنىڭ قاتتىق ئىتتىرىشى بىلەن مەيدىچىلەپ يىقىلغان...

ئۇنىڭ تەنلىرى يەنە «شۇرردە» بولۇپ كەتتى، ئۇ قوللىرى بىلەن مۇرىسىنى چىڭ قامالىلىدى، گەرچە ئۇ شۇنچە قاتتىق چىرقىرىغان بولسىمۇ، شەيخىمۇ كىرمىدى، مومىسى يېنىدا ئۇخلاۋېتىپمۇ ئويغانمىدى، خۇددى ئۇلار سەئىدەنى ئۆز - ئۆزىنى نېمە قىلىپ قويۇۋاتقىنىنى ئۆزى ئويلاپ باقسۇن، ئۆز - ئۆزىنى نېمىگە ئوخشىتىپ قويغىنىنى ئۆزى كۆرۈپ باقسۇن دەۋاتقانىدەك

قۇلىقى گاس، كۆزى كور بولۇۋالغاندەك قىلاتتى. سەئىدە تىزىغا بېشىنى قويۇپ بېشىنى مومىسى تەرەپكە قىلدى، ئۇ سەل تىنچلاندى، كاللىسىغا زارىيا كەلدى.

«زارىيا، سىز زادى كىم؟ نېمىشقا سىز شۇنچە سىرلىق ھەم يامان؟ مەن سىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىڭىزغا ۋە كۆرسەتكەن يو-لىڭىزغا قىزىقىپ قالغانىدىم، نېمىشقا شەيخ ئىككىڭلار ماڭا ئۆگىتىسىلەر - يۇ، ئىككىڭلارنىڭ ئۆگىتىش ئۇسۇلىڭلار ۋە مەزمۇنىڭلار ئوخشىمايدۇ؟ ھەتتا ئىككىڭلار بۇ كائىناتتىكى ئەڭ تۇپتىن ئوخشىمايدىغان، بىر - بىرىگە قارشى تۇرىدىغان رەقىب-لەر، نېمىشقا؟ سىز نېمىشقا شەيخ ئاتامغا قايىل بولمايسىز؟ نې-مىشقا ئاتامنىڭ بۇ نۇرانە يولىنى ئىنكار قىلىسىز؟ ھەممە يوق بولىدۇ، ھەممىمىز بۇ ھاياتلىقتىن ئاخىرى ئايرىلىمىز! زارىيا، مەن سىزگە ئىزچىل ئەگەشتىم، نېمىشقا بىرەر قېتىم ئىنسا-نىي سۇپىتىمىنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ قويمايسىز؟ سىز قاچان... قاچان ئېزىقتۇرۇشتىن توختايسىز؟ ۋە ياكى ئەبەدىي توختىماس-سىزمۇ؟ توختىسىڭىز بولاتتى، زارىيا!»

ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ئۇزۇنغىچە شۇنداق پىچىرلىدى، ئۇ زارد-ياغا مۇشۇ سوئاللارنى قويمىغىنى ئۈچۈن پۇشايمان قىلغان بول-سىمۇ، ئەمما نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ ئەمدى بېرىپ بۇ سوئاللارنى ئۇنىڭغا يەنە دېگۈسى كەلمىدى، زارىيانىڭ ئۆزى كۈتكەن جاۋابنى بېرەلمەيدىغانلىقىنى ھەم بەرمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى.

— ئۇخلىماپسەنغۇ؟

سەئىدە چۆچۈپ ئارقىسىغا قارىۋىدى، شەيخ ئاتىسى كۆك بۇلاق يېنىدا ئولتۇراتتى.

— مەن ساڭا ھېكايە ئېيتىپ بېرەيمۇ؟

— قۇلىقىم سىلىدە، شەيخ ئاتا...

— زېمىننى زۇلمەت قاپلاپ، قاپقاراڭغۇ كائىنات زېمىنغا چۈمبەل تارتقان چاغ ئىكەن، مەشرىقتىكى بىر ئەركەك يۇلتۇز ئاسماندا ئۇزۇپ كېتىۋېتىپ ئايغا ئۇچراپ قاپتۇ، قارىسا ئاي قا-

پاقلىرى ساڭگىلاپ، ئېغىزىنى ئۇمچەيتىپ يىغلاۋېتىپتۇ، ئاينىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن ئېزىلىپ ـ ئېزىلىپ يىغلاۋاتقىنىنى كۆرۈپ، يۇلتۇزنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كېتىپتۇ:

ـــ ئېھ گۈزەل ئاي، نېمە بولدۇڭ؟

ـــ غېرىبلىقىم ئۈچۈن ياش تۆكۈۋاتىمەن...

ـــ سەن غېرىبمۇ؟

ـــ ھەئە...

ـــ نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟

ـــ مەن گۈزەل بولغىنىم بىلەن تەنها مەن، ئۇشبۇ گۈزەللىكىمنىڭ نېمىسى ئەۋزەل؟

ـــ ھەي ئەخمەق ئاي، بۇ گۈزەللىكىڭنى پەقەتلا بىر نەرسە ئۆز ئىسكەنجىگە ئېلىۋالسا، باشقىلار ھۈزۈرلىنالامدۇ؟ بۇ گۈزەللىكتە كائىناتتىكى پۈتكۈل مەۋجۇداتنىڭ ھەققى بار، بىلەمسەن؟ بارچە مەۋجۇدات ئۆز ئەۋزەللىكىنى ئۆزىگە ياكى باشقا بىرىگىلا تەۋە قىلىۋالسا، بۇ ھەقسىزلىك بولىدۇ، چۈنكى، ئۇ ئۆزىدىكى ئەۋزەللىكنى ئۆزى بار قىلىۋالالمىغان، سەنمۇ شۇنچە گۈزەل بولسام دەپ ئۆزۈڭ بولۇۋالغان ئەمەسقۇ؟! ئەگەر شۇنداق بولسىدى، زېمىندىكى بىر تال ئەخلەتنىڭمۇ ئۇنچە كۆرۈمسىز، ئېتىبارسىز نەرسە بولۇپ قالغۇسى يوق، ئەلۋەتتە ئايدەك گۈزەل بولغۇسى بار، لېكىن سەندە بۇ ئەۋزەللىك بولغىنى بىلەن ئۇ ـ نىڭدا يوق، بۇ ھەقسىزلىك نېمە مەنە بىلەن مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟

ـــ مەن بىلدىم، رەھمەت ساڭا يۇلتۇز.

ـــ رەھمەت ئېيتما، ئۆز ـ ئۆزۈڭدىن رازى بول ھەم ئەۋزەللىكىڭگە شۈكۈر ـ قانائەت قىلىپ، ئۇنى ئۆز ئەجرىڭگە ئايلاندۇر!

يۇلتۇز شۇنداق دەپ ئاي بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ بارسا، بىر پارچە قارا بۇلۇتقا ئۇچراپ قاپتۇ، قارىسا بۇلۇتنىڭ ئاچچىق ئازابتا رەڭگى تېخىمۇ قارىداپ كېتىپتۇ، ئەركەك يۇلتۇز ئۇنىڭ

غا قاراپ نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قاپتۇ، قارا بۇلۇتنىڭ شۇ ئەلپازدا ئۆزىگە قوپال تېگىشىدىن قورقۇپ كېتىپ قاپتۇ، كېتىپ بولۇپ يەنىلا ئەھۋال سوراپ باقمىغىنى ئۈچۈن كۆڭلى يېرىم بولۇپ ئارقىسىغا قايتىپتۇ.

— نېمە بولدۇڭ، بۇلۇت ئاغىنە؟

— سورىما، مېنىڭ ئۆز هالىمغا قوي!

— ماڭا ئېيتىپ بەرگۈڭ يوقمۇ؟ كاشكى ماڭا ئېيتىپ بەرسەڭ، يەڭگىللەپ قالغان بولاتتىڭ...

— بۇنى ساڭا ئېيتسام مېنى مازاق قىلىشىدىن قورقىمەن.

— نېمىدەپ سېنى مازاق قىلغۇدەكمەن؟

— مېنىڭ قەلبىمنى يىغلىتىپ يۈرگەن بۇ ئىشنىڭ تولىمۇ بىمەنە ئىكەنلىكىنى هېس قىلىسەن - دە، مېنى مازاق قىلىسەن.

— ۋەدە بېرەيمۇ؟

— ياق...

— هەممىدە ئۆزىگە خاس ئارزۇ - ئىستەك هەم كەم تەرەپلەر بولىدۇ، ئۇشبۇ هەقىقەت ئۈچۈن ساڭا مالامەت قىلارمەنمۇ؟

— ئاق بۇلۇت بىلەن كۆك بۇلۇت يېقىنلىشىپ كەتتى - يۇ، مەن بىلەن كارى يوق. مەن كېچىسى، يامغۇر ياغقان چاغلار-دىلا ئۇلارنى يوقلاپ بارىمەن، بىراق ئۇلار هەر كۈنى بىللە، مېنى ياخشى ئىش قىلمايدۇ دەمدىكىن، ئارىسىغا قوشمايدۇ، غېرىبلىقىم ئۈچۈن ياش تۆكۈۋاتىمەن.

— سەنمۇ غېرىبلىقىڭ ئۈچۈن يىغلامسەن؟

— هەئە، بۇ نېمىدېگەن چىدىغۇسىز هاقارەت! مەن هەقىقەتەن چىداپ بولالماي قالدىم.

— سەن نەدىلىكىڭنى بىلەمسەن؟

— مەن ئاسماندا.

— ئاسماندا نېمىلەر بارلىقىنى بىلەمسەن؟

— قۇياش، ئاي، يۇلتۇز، بۇلۇت...
— يالغۇزمىكەنسەن؟
— ياق...
— ئاق بۇلۇت بىلەن كۆك بۇلۇت ھەرقانچە قىلىپمۇ يامغۇر ياغدۇرالمايدۇ، كىچىسى ساڭا ئاي ھەمراھ بولىدۇ، ئۇنىڭ گۈزەل جامالىنى ساڭا چىچىپ تۇرغىنىنى كۆرمەيۋاتامسەن؟ ساڭا ھەمراھ بولۇۋاتقىنى كائىناتتىكى ئەڭ گۈزەل ئاي ئىكەن، بۇنىڭدىن خۇش بولمامسەن؟

قارا بۇلۇتنىڭ چىرايىغا تەبەسسۇم يۈگۈرۈپتۇ، يۇلتۇز ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قاپتۇ.

ئۇ شۇنداق ئەركىن ئۇچۇپ يۈرۈپ مەغرىبكە كېلىپ قاپتۇ، قارىغۇدەك بولسا نۇرغۇن ئۇششاق يۇلتۇزلار بىر يەرگە توپلىشىۋاپتۇ، ھەممىسى تۇپتۇز سەپلەرنى تۈزۈشكەن، ئەركەك يۇلتۇز بېرىپ ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپتۇ، ئۇنىڭغا گەپ قىلسىمۇ جىم، بۇنىڭغا گەپ قىلسىمۇ جىم ئىكەن. يۇلتۇزنىڭ ئىچى تىتىلداپ كېتىپتۇ، ئۇلارنى گەپ قىلغۇزۇپ، نېمىشقا توپلىشىۋاتقانلىقىنى بىلمەك بولغان ئەركەك يۇلتۇز ئامال ئويلاشقا كىرىشىپتۇ.

— ئاۋۇ جۇلدۇر - جوندىق يۇلتۇزنى قوغلىۋېتىڭلار.

ئۇ بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ قاراپ بولغۇچە بىر مۇنچىلىغان يۇلتۇزلار ئۇنى كۆتۈرۈپ مېڭىپتۇ، ئۇ نېمىش بولغىنىنى بىلمەيلا قاپتۇ، قارىغۇدەك بولسا يۇلتۇزلار سەپ بويلۇپ يۈزلەنگەن تەرەپتە، ئەتىرگۈل بەرگلىرى بىلەن ياسالغان بىر تەختىراۋان ئۇستىدە باشلىرىغا ئاپئاق تاج تاقىغان، يۈمران بوينىغا ئاپئاق مەرۋايىتتىن مارجان ئاسقان، ئۇچىسىغا ئاپئاق جاۋاھىراتلاردىن لىباس كىيگەن بىر گۈزەل يۇلتۇز كېلىۋاتقۇدەك. ئەركەك يۇلتۇز بۇ گۈزەل مەلىكىنى كۆرۈپ ھوشىدىن كېتىپ، يۇلتۇزلارنىڭ قوللىرىدىن سىرغىپ چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇ ھالنى كۆرۈپ يۇلتۇز مەلىكە ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، ئۇنى

تەختىراۋاندا ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ، ئۇلار ئەركەك يۇلتۇزنى تەختىراۋان ئالدىغا ئېلىپ كېلىپتۇ، مەلىكە ئۇنى هوشىغا كەلگۈچە ساقلىماقچى بولۇپتۇ، ئەركەك يۇلتۇز قىرىق كۈنگىچە هوشىغا كەلمەپتۇ، مەلىكە ئۇنى تەختىراۋان ئۈستىدە قىرىق كۈن كۈتۈپتۇ، غىزاسىنى شۇ يەردە يەپتۇ، شۇ يەردە ئۇخلاپتۇ، قىرىق بىرىنچى كۈنى تاڭ ۋەسلى بىلەن تەڭ ئەركەك يۇلتۇز هوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئېچىپتۇ، ئۇ مەلىكىگە قاراپ بېشىنى چايقاۋېرىپتۇ. بۇ هالدىن تەئەججۇپلەنگەن مەلىكە ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

— نەدىن كەلدىڭ؟

— سەن كەلگەن يەردىن.

— مېنى كۆرۈش بىلەن هوشۇڭدىن كېتىشىڭگە مېنىڭ بۇ گۈزەل رۇخسارىم سەۋەب بولدىمۇ؟

— هەئە...

— ئەمما نېمىشقا قىرىق كۈنگىچە هوشۇڭغا كەلمەيسەن؟

— مەن هوشۇمنى شۇ يوقاتقانچە ئۆلۈپلا كەتسەم دەيتتىم!

— نېمە دېمەكچىسەن؟

— تىرىكلىكىمدە سەندىن گۈزەلرەك بىرىنى كۆرۈپ باقمىدىم، ئەمدى باشقا ئارمانىم يوق.

— مەن شۇنچە گۈزەلمۇ؟

— سەن قانداق قىلىپ بۇنداق گۈزەل بولۇپ قالدىڭ؟

— بىلمەيمەن، مەن مەۋجۇتلۇقۇمنى بىلگەندىن كېيىن ئۆزۈمنىڭ شۇنچە گۈزەللىكىمنى بىلدىم.

— مەن ساڭا ئەگىشىمەن، مېنى ئېلىپ كەتكىن.

— سەن سەلتەنەتىڭنى، ئۇچاڭدىكى مەرۋايىت ـ جاۋاهىراتلارنى تاشلاپ مەن بىلەن پېقىرچىلىڭ ئىچىدە ياشاشقا رازىمۇ؟

— مەن هېلىھەمغىچە ئۆز مەۋجۇتلۇقۇم ئۈستىدە ئەقىل يۈرگۈزمىگەن، هاياتىمنى مەنىسىز هېس قىلاتتىم. تەختتە كاللا

ئىشلەتمەي، نېمە دېگۈم كەلسە دەپ، ئۇلارنىڭ «ھە» دەپ باش قويۇشلىرىغا قاراپ، ئالاھىدە بىر مەنىلەر ھەققىدە ئويلانمىدىم. قىسقىسى بىلمەسلىك ئىچىدە قايمۇقۇپ ياشاپ كەلدىم، نېمىشقا سەندەك بىر ئىلمى بار بىرى بىلەن بىللە بولمىغۇدەكمەن، مەنە دەل بىلىش ئەمەسمۇ؟ ھەقىقىي مەنىلىك ھايات ئىلىم بىلەن ئۆزىنى تاپالايدۇ ئەمەسمۇ؟! مەن بۇ تاجۇ تەختىنى، سەلتەنەت ۋە زىننەتلەرنى ئىلىم ئالدىدا ئەرزىمەس دەپ قارىدىم.

— تۈيۈقسىز بۇ ئويغا كەپسەنغۇ؟

— بىلەرسەنمۇ، مېنى بارچىلەر گۈزەل مەلىكە، سىز يۇل-تۇز بولسىڭىزمۇ ئايدىن گۈزەلسىز، قۇياشتىن يورۇقسىز... دې-گەندەك سۆزلەر بىلەن سۇپەتلىشەتتى، ئۆز - ئۆزۈمنىڭ گۈزەل-لىكىدىن قەلبىمدە شۇنچە سۆيۈنەتتىم، ئەمما بۇگۈن سەندىن ھېس قىلدىم، سەن مېنىڭ گۈزەللىكىمگە قاراپ قىرىق كۈن ھوشۇڭدىن كەتتىڭ - يۇ، مېنىڭ رۇخسارىمغا ھەيرانۇھەس قې-لىپلا ئەمەس، ئۇشبۇ مەندىكى گۈزەللىكنى جۇلالاتقان مەنگە ھاياجاندىن جان تەسلىم قىلغىلى تاس قالدىڭ. مەن كائىناتتا قانچىلىك ياشىغىنىمنى بىلمەيمەن، ئەمما ھازىر مۇشۇ دەقىقىدە مەن بار، مەن مەۋجۇت، مەن شۇنى ھېس قىلدىم. ئىلىم دېگەن ئىبارىنى ھاياجان ئىلكىدە ھېس قىلماقتىمەن، مېنى قوبۇل قىلارسەنمۇ؟

— ئاپىرىن، كەل.

يۇلتۇز مەلىكە بېشىدىكى ئاپئاق زەر چېچىۋاتقان تاجىنى ئېلىپ، تەختىراۋان ئۇستىگە قويۇپتۇ، پارقىراپ تۇرغان مارجان ۋە ئېسىل لىباسلىرىنى تاشلاپ، ئەركەك يۇلتۇزنىڭ ئارقىسىدىن كېتىپ قاپتۇ.

بىر كۈنى مەغرىبتىن مەلىكىنىڭ ئانىسى قىزىنى سېغى-نىپ مەشرەققە كۆرگىلى كېلىپتۇ، شۇنداق قارىسا قىزى جۇل-جۇل كىيىم كىيگەن، كالپۇكلىرى گەز باغلىغان ھالدا تۇرغۇ-دەك، مەلىكە چاغلىرىدا ئانىسىغا قاتتىق - قاتتىق گەپ قىلى-

مدىغان، ئازار بېرىدىغان مىجەزى ئوسال قىز، مانا ئانىسىنى كۆ-رۈپ قولىدىكىنى تاشلاپ ئانىسىغا تاشلىنىپ، سالام قىلىپتۇ، ئەمما، ئانىسى قىزىنىڭ يۈزىنى ئالىقانلىرىغا ئېلىپ قارىسا، قىزىنىڭ يۈز - كۆزلىرىدىن نۇر تۆكۈلۈپتۇ. ئانا:

— يۈزۈڭدىن نۇر تۆكۈلۈپتۇ، نېمە ئۇچۇن؟ — دەپ قىز-دىن سوراپتۇ.

— ئىلگىرى ئۇستۇمدىكى تاج - لىباسلار چاقنايتتى، ۋۇ-جۇدۇمدا نۇر يوق ئىدى، ئەمدى توپا باسقان جۇلدۇر كىيىم بار، ئەمما رۇخسارىمدا نۇر بار، تەندىكى نۇر بىلەن ۋۇجۇدتىكى نۇر تەڭ بولالامدۇ؟

— بۇ نېمە نۇرى؟

— ئىلىم نۇرى!

شەيخ توختىدى، سەئىدەنىڭ ۋۇجۇدىنى بىرخىل كۇچلۇك هاياجان ئىلكىگە ئالدى، ئۆينىڭ بارغانسېرى يورۇپ كېتىۋاتقا-نىغا قاراپ بايىقى هاياجان تېخىمۇ كۇچەيدى. هېكايىدىكى مەل-كىنىڭ يۈزى كۆز ئالدىغا كەلدى، «قىزىنىڭ يۈزىگە چۇشكەن نۇر بىلەن تۇڭلۇكتىن چۇشۇۋاتقان يورۇقلۇق بىر نۇر مەنبەسىدىن چۇشكەنمىدۇ؟» سەئىدە شۇ خىياللار ئىچىدە ئۆز قەلبىنىڭ نە-لەردە، نېمە تۇيغۇدا ئىكەنلىكىنى هېس قىلغاندەك، روهىيىتى ئېچىرقاۋاتقان نەرسىنىڭ نېمىلىكىنى بىلگەندەك بولدى.

— تاڭ ئاتتى، قارا زېمىن يەنە يورىدى.

شەيخ بۇ سۆزنى ئۇنلۇك دېدى - دە، چىقىپ كەتتى..

سەئىدە «هەممىسى ئىجاد قىلغۇچىنىڭ قولىدىكى ئەسەر ئىكەن - دە!» دەپ ئويلاپ، گويا بىر نەرسە تېپىۋالغاندەك، قەل-بىگە بىر نەرسە يىلتىز تارتىۋاتقاندەك تۇيغۇدا كۆزلىرى چاقنا-دى، يۈرىكى تېز - تېز سالدى.

شۇ ئەسنادا موماي ئىرغاڭلاپ ئورنىدىن تۇردى، بېشىنى كۆتۇرۇپ سەئىدەنىڭ چىرايىدىكى بۇ ئۆزگىرىشكە تاڭ قالدى.

«سىرلار هامان ئېچىلىدۇ! بەرنا بىر گۇزەل قىز بىر

زامانلاردىن كېيىن مومامدەك بولۇپ قالدۇ. دەرەخ قېرىپ قاق-شال بولدۇ، ئۇنىڭمۇ مۇئەييەن ئۆمرى بار، ئىنسانىنىڭمۇ مۇئەييەن ئۆمرى بار، ئۇمۇ قۇرۇپ تۈگەيدۇ، ئۇنداقتا زېمىنىنىڭمۇ مۇئەييەن ئۆمرى بارمىدۇ؟ ئۇ قۇرۇپ تۈگىسە، ھاياتلىق ھەم قۇ-رۇپ كېتەمدۇ؟ شۇنداق سىرلارمۇ بارمىدۇ؟ سىرلار پەيتى كەل-گەندە ئېچىلىپ كېتىدىغان، يېشىلىدىغان پەيت نېمىدېگەن قور-قۇنچلۇق! سىرلارنىڭ يەنىلا يېشىلمىگىنى تۈزۈك، ئەمما ئۇ ئې-چىلىدۇ...»

— قاق سەھەردە... نېمە ئويلاۋاتىسەن؟

سەئىدە ئىشىكتىن كىرىۋاتقان شەيخكە قاراپ دادىلىراق بولماقچى بولدى - يۇ، ئەمما سەل قورۇندى.

— سىر توغرۇلۇق ئويلىنىۋاتىمەن.

— ...

— شەيخ ئاتا، ماڭا يەنە بىر چۆچەك ئېيتىپ بېرىڭ بولامدۇ؟

شەيخ سەئىدەگە قاراپ كۈلۈپ كەتتى، سەئىدەمۇ كۈلۈمسىرىدى:

— بۇرۇن بىر پىلەك بار ئىكەن...

سەئىدە شەيخنىڭ چۆچىكىنى باشلىغانلىقىنى ئاڭلاپ، راھەتلىنىپ قالغاندەك خۇش بولۇپ كەتتى.

— ئۇ پىلەكنىڭ يوپۇرماقلىرى، خەمەكلىرى ساناقسىز ئىكەن، ئەمما شۇنىسى ئېنىق ئىكەنكى، پىلەكنىڭ چېچىكى بە-لەن خەمىكى سان جەھەتتە تەپمۇتەڭ ئىكەن. ھەربىر يېشىل خەمەك يېنىدا شۇنداق نازۇك، گۈزەل ئېچىلغان سۆسۈن رەڭ چېچىكى بار ئىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى بىر ئوتخور مەخلۇق بۇ خەمەكلەرنى كۆرۈپ، تولىمۇ خۇش بولۇپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ نەپسى تاقىلداپ، بۇ ئۇزۇن پىلەكنىڭ قەيىرىدىن باشلاپ يېيىش ئۈستىدە ئويلىنىپ قاپتۇ. ئۇچ قىسمىدىن يېيىش قارارىغا كې-لىپ، بىرىنچى خەمەككە تۇمشۇقىنى ئۇزارتقان ئىكەن، شۇئان

يانلىرىدىكى خەمەكلەر سوزۇلۇپ بېرىپ، ئۇ مەخلۇقنىڭ كالىلا، قورساقلىرىغا توروكلاپ ئۇرغىلى تۇرۇپتۇ. مەخلۇق قورقۇپ قېچىپ كېتىپتۇ، كۇن - ئايلار ئۆتۈپتۇ، بۇ مەخلۇق زېمىندا يېگۈدەك ھېچقانداق نەرسە قالمىغانلىقتىن، ئامالسىز يەنە ھېلىقى پېلەكنىڭ قېشىغا كەپتۇ. ئۇ ھەيران بولۇپ، ئېغىزىنى ئېچىپتۇ، ئىلگىرى ئۇ كۆرگەن بۇ پېلەك ئۇزۇن ھەم يېشىل بولۇپ، ھەربىر خەمەكنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى ئوخشاش ئىكەن، ھەربىر خەمەك تۇۋىدە ئۆزىگە ياراشقان چېچەك ئېچىلىپ تۇرغانىكەن. ئەمدى قارىسا، بۇ پېلەكنىڭ يىلتىزى ئازراق كۆرۈنۈپ قالغان، يوپۇرماقلىرى ياۋا شاخلاردەك يان - يانلارغا چاتالغان، خەمەكلەرنىڭ بەزىلىرى يوغىناپ كەتكىنىدىن قورساقلىرى يېرىلغان، يېنىدا چېچەكلەر سولىشىپ قالغان، بەزى خەمەكلەر يىگىلەپ سارغىيىپ كەتكەن، يېنىدا چېچەكلىرى يوقاپ كەتكەن، ئەمما يەنە بىر قىسىم خەمەكلەر ئەسلىدىكى چوڭ - كىچىكلىكىنى، رەڭگىنى يوقاتمىغان، يېنىدا سۆسۈن چېچىكى جىلۋە قىلىۋاتقان... بۇ كارامەتلەرگە ھەيران بولغان بۇ ئوتخور مەخلۇق ئاستا بېرىپ سارغىيىپ يىگىلەپ قالغان بىر خەمەكنى چىشلىگەنىكەن، ياندىكى قورساقلىرى ئېتىلىپ كەتكەن سېمىز خەمەكلەر جىم تۇرغۇدەك، پەقەت ھېلىقى ئۆزگەرمىگەن خەمەكلەر ئىزىدا تېپىرلىغان بولسىمۇ، ئورنىدىن قوزغىلىپ بۇ مەخلۇقنى ئۇرالماپتۇ. ئوتخور مەخلۇق مەززە بىلەن يوغان قورساق، يېرىلغان خەمەكلەرنى يېيىشكە باشلىغانىكەن، ئەتراپىدىكى سولاشقان، سۆسۈن رەڭگى قېنىقلىشىپ كۇل رەڭگە ئوخشاپ قالغان چېچەكلەر دەررۇ يوپۇرماق ئاستىغا ئۆزىنى يوشۇرۇشۇپتۇ. ھېلىقى ئۆزگەرمەي ئۆز پېتىچە تۇرغان خەمەكلەر ئېغىر ئۇھ تارتىشىپ، يىلتىز ئاستىغا چۆكۈپتۇ، ئوتخور مەخلۇق تاكى ھېلىغىچە يەۋاتقانمىش...

سەئىدە شەيخ ئاتىسىنىڭ ھېكايىسى تۈگىمىگەن، دەپ

ئۇنىڭغا سوئال نەزەرى بىلەن قاردى، شەيخىن سادا بولمىدى.

— ئاتا، مەن چۈشەندىم.

— مەن ساڭا ئېيتىپ بەرگەن ھەربىر ھېكايە، چۆچەكنى ئېسىڭدە مەھكەم تۇت، ھەممىسىنىڭ نۆۋىتى بار، سەن چوقۇم بۇ ھېكايىلەرنىڭ پاساھىتى ھەم بالاغىتىنى ۋۇجۇدۇڭدا سۈسلاشتۇرۇپ قويما.

— بىلدىم...

— بىلەمسەن، زېمىندىكى بارچە ئىنسان چۆچەككە موھتاج ئىدى، ھازىر تېخىمۇ موھتاج. ئۇلار ھەقىقىي بىلىشكە، ھېس قىلىشقا، چۈشىنىشكە ئېچىرقاپ تۇرىدۇ.

— مەن ئېچىرقاپ تۇرۇپتىمەن، ئاتا...

— ھالبۇكى، ئۇلار ئېچىرقاپ تۇرسىمۇ چىداپ كېلىۋاتىدۇ، نېمىشقا چىدىيالايدىغىنىنى بىلىسەنغۇ؟

— ياق... بىلمەيمەن، بىلىشكە ئاجىزمەن.

— ئۇلار بۇ ئېچىرقاشلىرىنى، تويماس نەپسىنى نىجاسەت بىلەن، بىمەنە نەرسىلەر بىلەن قاندۇرۇۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ قارىشى شۇ بىمەنە، ئەرزىمەس نەرسىلەر بىلەن تولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇ پاسكىنىچىلىق ھەم مەنىسىزلىككە چىداپ كېلىۋاتىدۇ.

— ئاتا، ئىنسان نېمىشقا شۇنچە نائەقىل، زېھنى ئۆلۈك مەخلۇق - ھە؟

— ياق! ئىنسانىدا ئەقىل بار، بىردىنبىر زېھنى ئۆتكۈر مەخلۇق ئۇ. ئەسلى شۇنداق ئۇلۇغ، پاك، زېھنى بار، كاللىسى بار ئىدى، تولا ياشاۋېرىپ ئاداشتىمىكىن، مانا ئەمدى قورسىقى تويسا باشقىنى غاجايدىغان، ئۇ باشقا بىرى يەنە باشقا بىرىنى، باشقا بىرىنى باشقا بىرى... شۇنداق بولۇپ قالدى، ئوخشاش بىر نەسىلدە تۇرۇپ، بىر ئۇلۇغ نەسىلدىن تۇرۇپ، بۇيۇك بىر روھ-تىن مەنبەلەنگەن تۇرۇپ، ھايۋان، ئۆسۈملۈك، تۇپراق، سۇدىن ئۆز ئەركى بويىچە مەنپەئەتلىنىدىغان تۇرۇپ ئۆز نەسلىنىڭ پا-

جىئەسىدىن ھۇزۇر ئېلىشنى ۋۇجۇدىغا سىغدۇرالمىغىنى ئۈچۈن ھەيرانمەن! ئۆز نەسلىنىڭ قېنىنى تۆكۈپ، شۇ قىزىللىقتىن زوق ئېلىشىغا ھەيرانمەن! بۇلار ھەقىقەتەنمۇ مېنى ئەجەبلەندۈردۇ...

— ئاتا... مەن ھېس قىلىۋاتىمەن، مەن چۈشەندىم...

— چۈنكى، سېنىڭ بىر بايلىقىڭ بار، ئۇ بولسىمۇ مەن!

— مېنىڭ تېخىمۇ كۆپ بىلگۈم بار.

ئون ئۇچىنچى باب

ـــ تۇرە بالام، دورا سۇروپ قويايلى.

ئايلاپ ئاغرىق دەردىدە ياتقان سەئىدە ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈپ، شەيخ چىقىپ كەتتى. ئۇ ئىشىكنى يېپىپ قويدى، شەيخ ئۆز قولى بىلەن بۇ ئىشىكنى يېپىپ باقمىغىلى ئون توققۇز يىل بولغانىدى، ئۇنىڭ خۇددى بۇ ئىنسانىنىڭ قىممىتىنى جىمى جاھاندىن يوشۇرغىسى بارىدەك، ئاينىڭ كۆزىدىن، يۇلتۇزلىرىڭ جىمىرلىشىدىن، قارا ئاسمانىڭ پەردىسىدىن، تالادىكى بەھىساب قەبرىلەرنىڭ نىدالىرىدىن، يوپۇرماقلارنىڭ ئەنسىز شۇرلاشلىرىدىن ئېلىپ قاچماقچىدەك ئىشىكنى ياپتى، ئۆزىنىڭ مۇ چۇل ـ چۇل بولۇپ كەتكەن زېھىن ۋۇجۇدىنى كۆرگۈسى يوقتەك ئىشىكنى ياپتى، ئۇ ھەتتا بۇ بىئەقىل ۋۇجۇدنىڭ ئاجىز ئىگراشلىرىنىڭمۇ قۇلىقىغا كىرىپ قېلىشىدىن قېچىۋاتقاندەك ئىشىكنى ياپتى. ئۇ يىراقراق كېتىپ تۇرماقچىدەك تېز ـ تېز مېڭىپ ئۆينىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى، ئۇنىڭ ئەمدى ھەممىنى تاشلاپ كېتىپ قالغۇسى كەلگەنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇنداق قىلمايدىغانلىقىنى ھەم قىلالمايدىغانلىقىنىمۇ ئوبدان بىلەتتى، ئۇ بۇنداق قىلىشنىڭ مۇمكىن بولمايدىغانلىقىنىمۇ ھەم بىلەتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بىرده سەئىدە، بىرده كۇل رەڭ ئۆچكە، بىرده چەكسىز، بىپايان زاراتگاھلىق، بىرده پاتاي دەپ قالغان قۇياشنىڭ قىزىرىشى... ئالمىشاتتى. ئۇنىڭ خىيالى كۇل رەڭ ئۆچكىدە توختىدى.

«سەئىدە، ساڭا جىق دەردلىرىمنى تۆكۈپ بەرسەم ئاڭلامسەن؟ ياق! ساڭا كاچات ئۇرسام، مەڭزىڭنى تۇتۇپ چىشىڭنى چىڭ چىشلىيەلەمسەن؟ ياق، سېنى ئۇرمايمەن، ئۇروپ باقمىدىم!

بېشىڭنى نۇر بىلەن سىيلىسام روھىڭ كۆتۈرۈلۈپ قالارمۇ؟!»
ئۇنىڭ سوئاللىرى جاۋابسىز ئىدى، ئۇ سەئىدەدىن جاۋاب ئالماق بولاتتى...

— ياق... ياق... موما، توختاڭ!

سەئىدە كۆڭلىكىنى ئۆرۈشكە تەمشەلگەن مومىسىنىڭ قولىغا ئېسىلىۋالدى.

— نېمە بولدۇڭ بالام؟ مەندىنمۇ خىجىل بولامسەن؟

— مەن... مەن خىجىل بولىمەن.

— بالام، سېنىڭ تېنىڭ مېنىڭ ئۇچۇن بىر گۈزەل سىر، ئىنسانىنىڭ بۇ گۈزەل ھەم مۇكەممەل تېنى ھەقىقەتەنمۇ مەڭگۈ لۈك سىر. ئەمما مەن سېنىڭ تېنىڭنى ئاشۇ گۈزەل ھالىتىگە قايتۇرۇشۇم كېرەك، زەردەپ بولۇپ كەتكەن يارا ئېغىزىغا مەلھەم سۈرۈپ، ئەسلىگە كەلتۈرمەسەك، ئاشۇنداق كېسەل تەننىڭ ئىگىسى بولۇپ ياشامسەن؟

— مەن...

سەئىدە ئۆز بەدىنىدىكى ئاغرىق ئازابلىرىنى مومىسىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەمەس، مومىسى دەۋاتقان ئاشۇ گۈزەل تەننى نېمىلەرگە ئوخشىتىپ قويغىنىنى كۆرۈپ قېلىشىدىن، مومىسىنىڭ بىلگەندىن كېيىن ئازابلىنىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەۋاتاتتى.

— بالام، ئۇنداق قىلمىغىن، ئۆز جېنىڭ بىلەن ئويناشما.

— مەن ئۆز جېنىم بىلەن ئويىنىشىپ بولدۇم موما، خېلى ئېغىر ئويناشتىم.

— نېمە دەۋاتىسەن؟

— ھەئە، راست دەۋاتىمەن.

— مەن ئۆزۈم قىلىشىم كېرەك بولغان ئىشنى چوقۇم قىلىشىم كېرەك، سەن قولۇڭنى تارت.

— موما! — سەئىدە قاتتىق ۋارقىراپ سالدى.

— مەن بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن! مەن... مەن مۇشۇنداق بولۇپ بولدۇم.

— قانداق؟ قانداق بولدۇڭ؟ كېسىلىشىنى كۆرسىتىپ داۋاسىنى قىلىشتىن قورقۇپ، ئاشۇنداق ئاچچىق ئاغرىق، قان ـ يىرىڭدا بۇلغانغان تېنىڭنى سۆرەپ يۈرمەكچىمۇ؟

— ياق...

— كەل قىزىم، مومائىنىڭ سۆزىنى ئاڭلا، ئۇ ساڭا يارىدەم قىلىدۇ.

— ياق! ياق، موما... مېنى كەچۈرۈڭ، مەن ئۇنداق قىلالـمايمەن.

— سەن مۇشۇ كېسەل تەن بىلەن ياشاپ ئۆتمەكچىمۇ؟

—...

سەئىدە گەپ قىلالماي قالدى، ئۆپكىدەپ، ئېسەدەپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ شۇ تاپتا كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ، كۆز جىيەكلىرىدىن ئاچچىق تامچىلارنى تۆكۈشتىن باشقىنى قىلالمايتتى.

شەيخ ئېغىر قەدەملەر بىلەن بوسۇغىدىن كىرگەن چېغىدا مومای بىر قاچا دورىنى تۇتقىنىچە ئاچچىق ياشلىرىنى تۆكۈپ ئولتۇراتتى، يوغان جۇۋا ئىچىدە بىر نازۇك تەن هالسىراپ ياتقانـدى.

— دورىنى سۇرتۇپ بولدىلىمۇ ئانا؟

— ياق...

— نېمىشقا؟

— سۇرتەلمىدىم...

— نېمىدەپ؟

— سەئىدە خالىمايدىكەن.

— ئۇ نېمىنى خالىمايدىكەن؟

— ساقىيىپ كەتكۈسى يوق ئىكەن...

— ساقىيىپ كەتكۈسى يوقمىكەن ياكى ساقىيىشتىن قورقامدىكەن؟

شەيخنىڭ يۈگۈرۈپ بېرىپ جۇۋىنى كۈچ بىلەن ئېچىۋەتكۈسى، سەئىدەنى سوراقلىغۇسى كەلدى. ئۇ جۇۋىدىن كۆزىنى

ئۇزمەي ئۇزۇندىن - ئۇزۇن قاراپ تۇردى، ئۇ نېمىمۇ قىلالايتتى؟ ئۇ يەنىلا جىم بولدى.

— بالام، ئەمدى قانداق قىلارمىز؟

— نېمىنى دەيلا ئانا؟

— بۇ بالىنى...

— ئارام ئالسىلا ئانا، بەك ھارغانلا، ئۇنىڭ كېسەل تەندىن قۇتۇلغۇسى كەلگۈچە كۈتەيلى...

سەئىدە ئىككى قولى بىلەن ئېغىزىنى چىڭ بېسىۋالدى، ئۇ ھۆركىرەپ يىغلىۋەتكىلى تاس قالدى، يۈرەكلىرى بېسىلىپ تىنالماي قېلىۋاتاتتى... ئۇ ئۆزىنىڭ پارتلاپ كېتەي دېگەن بۇ ئەلەملىرىنى، ئازاب - ھەسرەتلىرىنى بېسىشقا قۇربى يەتمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتكەن چېغىدا، توساتتىن كۆز ئالدىغا بىر كەڭ كۆكرەك كەلدى. ئۇ شۇ كەڭ، قارامتۇل، كۈچلۈك بىر كۆكرەككە بېشىنى قويۇۋېلىشنى، ئاشۇ كۆكرەككە توختاۋسىز ئۈسۈپ تۇرغان ئاللىقانداق نەرسىنىڭ سىلكىشلىرى بىلەن بۇ ئاغرىقنى پەسەيتىشنى ئۈمىد قىلدى. ئۇ ئۇنداق كەڭرى كۆكرەكنىڭ قانچىلىك كۈچلۈك، قانچىلىك مېھىر - مۇھەببەتلىك، قانچىلىك جەلپكار ئىكەنلىكىنى غۇۋا ھېس قىلىپ، بايىقى تۇيغۇلىرى سەل بېسىلدى. قوللىرىنى ئېغىزىدىن ئاجرىتىپ ئەركىن نەپەس ئالدى، ئۇ راستىنلا شۇ سىرلىق كۆكرەككە بېشىنى قويغاندەك، مەڭزىلىرى ئوت بولۇپ، پۇچىلانغان يۈرىكى ئارام تېپىپ قالدى، ئۇ بۇ غايىۋى كۆكرەكنىڭ باغرىدا كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ، ئۆز قىسمەتلىرىنى ئۇنسىز بايان قىلىۋاتقاندەك، يەڭگىل تىنىپ، سۇس تەۋرەپمۇ قويدى. ئۇنىڭ قانداقتۇر بايىقى ئېتىلىپ كېتەي دەپ قالغان مەيدىسى يەڭگىللەپ بىرخىل شېرىن تۇيغۇلارغا چۆمۈلدى. ئۇ بۇنداق ئارامبەخش ھەم گۈزەل تۇيغۇدا بولۇپ باقمىغىلى ئۇزۇن بولغان، بەكمۇ ئۇزۇن بولۇپ كەتكەنىدى.

ئۇنىڭ مەيدىسى، پۇت - قوللىرى، بەل - مۇرىلىرى ئاغ-

رىسىمۇ ئۇ يەنىلا يەڭگىل نەپەس ئېلىپ ياتاتتى. بۇ كېچە تولـ-
مۇ سالقىن، راھەت كېچە بولدى. سەئىدەنىڭ تۇيغۇلىرىغا باغلان-
غان كېچە بولدى، سەئىدەگىلا تەۋە كېچە بولدى.

— سەئىدە، مەڭزىڭدىكى يالتىراپ تۇرغان قىزغۇچ نۇر نېمە؟— دەپ سورىدى ئاي.

— مۇھەببەت.

— مەيدەڭدىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكۈش نۇرچۇ؟

— روھ.

— ئېغىز - بۇرنۇڭدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان نۇرانە خـ-
رۇستاللارچۇ؟

— سىناق.

— سۈزۈك پېشانەڭدىكى ئاپئاق يورۇق نەرسە نېمە؟

— مەنە.

ئاي تولۇپ تۇرغان گۈزەل تەنلىرىنى ئېلىپ سەئىدەگە قول پۇلاڭلىتىپ نەلەرگىدۇر غايىب بولدى.

— سەئىدە، بىر جۈپ كۆزۈڭ نېمانچە گۈزەل؟— سورىدى يۇلتۇز.

— بۇ بىر جۈپ گۈزەللىكىنى باغاشلاپ تۇرغان بۇلاق.

— بۇرنىڭ مېنىڭ قانىتىمغا ئوخشايدىكەن.

— بۇ سېنى سۆيىدىغان نەرسە.

— ئوتقاشتەك يالىلداپ تۇرغان سۆسۈن لەۋلىرىڭ بىزنىمۇ مەھلىيا قىلدى.

— ئۇ سۆيىدۇ، سۆيگەنگە سۆزلەيدۇ.

— ئاۋۇ مەيدەڭنى مۇشتلاپ تۇرغان يۈرەك ئەجەبمۇ تىنىم تاپمايدۇ - ھە؟

— ئۇ چاپىدۇ، ئۇ كۆيىدۇ، ئۇ ئاقىدۇ.

يۇلتۇز كۆزلىرىنى قىسىپ، ئاينىڭ ئارقىسىدىن يېتىـ-
شىۋالماقچىدەك جىمىر - جىمىر قىلىپ يوقالدى. يېڭىدىن كۆ-
تۈرۈلمەك بولغان قۇياش بۇ سوزۇلۇپ ياتقان ۋۇجۇدنى ئۆز نۇرى

هەم تەپتى بىلەن نەقتاپ دەيتتى:

— مەن سېنىڭ يېڭىدىن قايتا تۇغۇلۇشلىرىڭ ئۈچۈن ئاسمىنىڭدا يورۇدۇم، مېنى سۆيۈپ، قەدىمنى قىل، ھالسىز يېتىشلىرىڭ نېمە ئۈچۈن؟

— مەن ھاردىم، ھالىم يوق.

— نېمىگە؟

— ياشاشقا!

— ئۆلۈمگىچۇ؟

— ياق، ئۆلۈمدىن قورقمەن.

— ياشاپ ھاردىڭ - يۇ، ئۆلۈمدىن قورقىسەن؟ مەن ئەتە باشقا تاڭ بولۇپ كېلىمەن، بۈگۈن كەتسەم، مېنى كۆرەلمەيسەن، ھامان رۇخسارىمغا تەلمۈرۈپ قان يىغلايسەن، ئۇ چاغ مەن بارسامۇ، سەن كېلەلمەيسەن، مېنى قەدىرلەپ سۆيۈ!

ئۇنىڭ ياش سىرغىپ تۇرغان ئورا كۆزلىرى قاپقارا جۇۋىدا قاتقانىدى.

«سەئىدە، سەن بۇ ئالەمگە ياشاش ئۈچۈن كۆز ئاچتىڭ، ئەمما ئۆلۈش ئارقىلىق ھاياتنى مەڭگۈلۈككە سوزغىلى بولىدىغىنىنى ئۇنتۇپ قالدىڭ. ئېھ نادان بالا، كاللا بىلەن كېلىپ، كالىلىسىنىڭ بارلىقىنىمۇ بىلمەي ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئۆمرۈڭ...»

— ئانا، ئەمدى ئارام ئالسىلا بولىدۇ.

— مەن قىنىمدا ياتالامدىم؟ ماۋۇ مەيدەمدىن بىر پارچە گۆشنى ئېلىپ سەئىدەنىڭ قوينىغا سېلىپ قويسام دەيمەن.

— ئانا، مەنمۇ ئالىقىنىمدىكى، تىنىقلىرىمدىكى پاكلىق سۈيى بىلەن ئۇنىڭ تېنىنىلا ئەمەس، روھىنىمۇ يۇيسام دەيمەن.

— مەن... قانداق قىلاي؟!

— ئۇ ئاللىبۇرۇن ئۇيقۇغا كەتتى، ئانا.

موماي يۈز گۆشلىرىنىڭ تارتىشىشلىرىدىن بىئارام بولغاندەك بېشىنى بىرنەچچە قېتىم يەڭگىل سىلكىپ قويۇپ، سەئىدەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— ئانا، مەن بۇگۈن چىقىپ كېتىمەن.
— نېمىشقا بالام؟
— سەئىدە قاچان بەدىنىگە دورا سۈركەپ، ساقىيىشنى تالـ
لىسا، ئاندىن قايتىپ كىرىمەن، بولمىسا ھازىر چىقىپ كەتسەم،
بۇ بوسۇغىدىن ھەرگىز ئاتلىمايمەن.
— ھاي، بالام.
سەئىدە يەڭگىل تىنىپ ئۇخلاۋاتقاندى، ئەمما ئۇ شەيخىنىڭ
ئاشۇ بىر ئېغىز گېپىنى ئاڭلاش بىلەنلا كۆزلىرى ئېچىلىپ
كەتتى.
— بالام، سىلى يىگىرمە يىلدىن بېرى مۇشۇ بوسۇغا ئـ
چىدە ئىدىلە، بىز كەلگىلىمۇ بىر يىل بولدى، بۇ بوسۇغىغا بىز
سىلىدىن ئون تۇققۇز يىل كېچىكىپ قەدەم ئالدۇق، سىلى
بۇنداق قىلسىلا بىز قانداق قىلىمىز؟
— ئانا، بۇنىڭ ھەممىسىنىڭ سەئىدە ئۇچۇنلۇكىنى ھېس
قىلالايدىغانلىقلىرىغا ئىشىنىمەن.
— بىلىمەن، ئەمما...
— بولدى ئانا، سەئىدەنىڭمۇ مېنى بوسۇغىغا يولاتقۇسى
يوق ئوخشايدۇ، ئۇنىڭغا ئىگەم ئەقىل بەرسۇن!
سەئىدە قوللىرى بىلەن كۆڭلىكىنىڭ پۇچقىنى چىڭ سـ
قىمداپ كۆزلىرىگە ياش ئالدى.
«مەن نېمىشقا مۇنداق بولۇپ قالىمەن؟ ئەمدى مەن قانـداق
قىلاي؟ ئەي مۇقەددەس ئاتا، مېھرىبان ئانا... سىلەرنى نېمە قـ
لىۋەتتىم؟ سىلەرنىڭ كۆزلىرىڭلاردا ئېقىپ تۇرغان مېھرىبانلىق
تەنلىرىمنى، ۋۇجۇدۇمنى تېشىپ ئۆتتى، ئەمما مەن... مەن مـۇ
شۇنداق بولۇپ قالدىم، مەن مۇشۇنداق بولۇپ بولدۇم...»
— ئانا، مەن چىقىپ كەتتىم!
— بالام!... بۇ... ماقۇل...
موماي سەئىدەنىڭ بۇقۇلدىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئوڭ قولـى
بىلەن مەيدىسىنى قاتتىق ئۇۋۇلىغىنىچە كۆزلىرىگە ياش ئالدى.

ئىككى خىل يىغا ئاۋازى بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ كەتكەندى.

مومای سەئىدەگە ھېچنېمە دېمىدى، ئۇنىڭ تۇرۇپلا قىزغا ھېچنېمە دېگۈسى كەلمەي قالدى. ئۇنىڭمۇ ھارغىنلىقتىن يېتىۋالغۇسى كەلدى، بېشىنى تۆۋەن قىلىپ لېچىكىنى چىڭ چىگدى ۋە ئاستا ياتتى. ئۇ ئوڭ تەرىپىگە ئۆرۈلۈپ قارا جۇۋىغا يۆگىنىپ ياتقان سەئىدەنى كۆرۈپ، نېمىشقىدۇر تەنلىرى شۇر-كەنگەندەك بولدى - يۇ، بېلەكلىرىنى يەڭگىل سىيلىغىنىچە ئۇنىڭغا كەينىنى قىلىپ كۆزلىرىنى يۇمدى. ئۇ يېنىدا ياتقان بىر مەسۇم تەننىڭ ئازابىنى خۇددى ئۆزى تارتىۋاتقاندەك بىئارام بولماقتا ئىدى، ئۇ ھەقىقەتەنمۇ بۇ مەسۇم جانىنىڭ قايغۇسىغا چۆمۈلگەنىدى، شۇبھىسىزكى، بۇ جان ئىزچىل ئۆز - ئۆزىگە زۇلۇم قىلدى. نېمىشقا ئۇنىڭدا نەپستىن ئىبارەت بۇ نەرسە بار، مېھرى ئىسسىق ھەم كۈچلۈك، ھاياجانلىق ۋە جەلپ قىلارلىق، ئۇ بەك كۆيىدۇ، ئۇ توختاشنى ياخشى كۆرمەيدۇ، زوربېشنى ياخشى كۆرىدۇ، نەپسىنىڭ ئىگىسى بولمىش نائەقىلنىڭ گېلىدىن بوغىدۇ، بېشىغا چىقىدۇ. دەل مۇشۇ نەپس ئوتىدا كۈل بولۇپ كېتىۋاتقان سەئىدە بارلىقتىن يوقلۇق ئەۋجىگە كۆتۈرۈلمەكتە، ئۇ تەسلىم بولۇشنى توغرا تاپماقتا ئىدى.

— سەئىدەنى خۇشال قىلىدىغان بىر يەرگە ئاپارغۇم بار ئىدى، ئۇ بېرىشنى خالارمىكىن؟

— ئۇ... ئۇ خالايدۇ، بىراق مۇشۇ ھالەتتە ئۇ تۇرالارمۇ؟

— ئۇنىڭ يىراقتا بېرىشى بىھاجەت، ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ شۇنداق بىر قارىسىلا بولىدۇ.

— ئەمىسە سىلىنىڭ دېگەنلىرىدەك بولسۇن.

سەئىدەنىڭ بېلىكىدىن يۆلەپ تۇرغۇزغان مومای شەيخىنىڭ ئۇنىڭغا قانداق نەرسىنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى ھەم بىلگۈسىمۇ يوق ئىدى.

— بولدى ئانا، سەئىدەنى قويۇپ بەرسىلە، ئۇ تامغا قولىنى

تىرەپ تۇرسۇن.

مومای ئۇن ـ تىنسىز سەئىدەنى قويۇۋەتتى ۋە كىرىپ كەتتى، سەئىدە قوللىرىنى تامغا ئۇزاتتى، تامنى تىرەپ تۇرغان قوللار ئاران تۇراتتى.

ـــ ئوت!

ئۇ بىردىن ۋارقىرىۋەتتى. ھەئە، ئۇ ئوتنى كۆردى، قەبرىستانلىقنىڭ ئارقىسىدىكى دۆڭدە لاۋۇلداپ تۇرغان بۇ دەھشەتلىك ئوت ئاسمان پەلەك ئۆرلىگەن بولۇپ، بۇلۇت پارچىلىرىنىمۇ ئوت رەڭگىگە كىرگۈزۈپ، يەر ـ زېمىن، ئاسمان بۇ ئوتنىڭ ئىچىگە بارغانسېرى شۇڭغۇۋاتقاندەك، ئوت ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ ھەممە نەرسىنى چالا قويماي يۇتۇپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. قىزىق تەپنى يىراقتىن كۆرۈپلا ۋۇجۇدى ئاچچىق كۆيۈشۈشكە باشلىغان سەئىدە قوللىرى بىلەن بويۇن باشلىرىنى ئاستاغىنە سىيلاپ چىقتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا كائىنات بىر پارچە ۋەھىمە ئىچىدە قاراسلاپ سۇنۇپ، ھۆركىرەپ توۋلاۋاتقاندەك، گۈرگىرەپ ئۇچۇۋاتقاندەك، ھالاكەت يېلىنجىلىرى ھەتتا بۇلۇتنىمۇ يۇتۇپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ، بۇرۇنلىرى كېڭىيىپ، چاناقلىرى ئېچىشىشقا باشلىدى. ئۇ كۆزىنى ئاچالمايۋاتاتتى، ھالبۇكى ئۇنىڭ ئاچقۇسى يوق ئىدى، ئۇنىڭ بۇ قىزغۇچ ھالاكەتنى كۆرگۈسى يوق ئىدى!

ـــ شۇبھىسىزكى بۇ سەن سۆيگەن ئوت، ئۇنىڭدىن قانغۇچە ھۇزۇرلىنالايتتىڭ، يېلىنجاپ تۇرغان بىر چوغنى سۆيگەن ئىدىڭ، مانا بۇ يەردە ساڭا ئالەمچە چوغ... بۇ ئۇنىڭدىن ھەسسە ـ ھەسسىلەپ، چەكسىز ـ چەكسىزلەپ ئۇلۇغ. شۇ نەرسىنى ساڭا ئېنىق بىلدۇرەيكى، ۋۇجۇد تەپتىن تېپچەكلەيدۇ، يەنە ئاخىرىدا ۋۇجۇد تەپتە تېپچەكلەشتىن توختايدۇ.

سەئىدە ھېچنېمە دېمىدى، ئۇنىڭ يۈرىكى ئاستا ئورنىغا چۈشۈپ قالغاندەك، كەيپىياتى سۇسلاشقا باشلىدى.

ـــ مەن كىرىپ كېتەي...

شەيخ ئۇندىمىدى، ئۇ سەئىدەنىڭ يۇرىكىنىڭ قانچىلىك دە-رىجىدە يارا بولۇپ كەتكىنىنى ياخشى بىلەتتى. سەئىدەنىڭ كې-سىلىنى ساقايتىش كېرەكلىكىنى بىلەتتى - يۇ، ئۇنى قىينىاپ قويماسلىق قارارىغا كەلدى، ئۇ سەئىدەگە باقتى.

«نېمىدېگەن گۈزەل تەن، دۇنيادا ئادەم تېنىدەك گۈزەل نەرسە بارمۇ؟ ئېھ گۈزەللىكنىڭ ئىگىسى، چىرايلىق تېنىڭنى ساقلىغىن، قۇرتلاپ، كاۋاك بولۇپ كەتمىسۇن...»

شەيخ نۇرانە كۆزلىرىدىن تۆكۈلۈۋاتقان مۇڭ ئارقىلىق شۇنداق دەيتتى.

خىيالغا چۆمگەن سەئىدە مۇشۇ تاپتا شۇنداق ئويلايتتى، «مەنمۇ بۇ گۈزەل جىسىمىدىن گاھىدا شۇنداق مەپتۇنلۇق ئىچىدە غايىبانە مەست بولىمەن، چۈنكى، بۇ نۇرلۇق ھەم مۇھەببەتلىك كۆز، ئورماندىكى يۇلغۇندا يوق، سازلىقتىكى توشقاندا يوق، مۇزلۇقتىكى تاغدا يوق، قەبرىستاندىكى توپىدا يوق، ھەتتا ئاسمانىدىكى ئايدىمۇ يوق. پەقەت ئىنسان بولغىنىم ئۈچۈن ئۇشبۇ گۈزەل تەن، سىرلىق روھنىڭ ئىگىسىمەن.»

سەئىدەنىڭ كۆزلىرىدە يىراقتىكى ئوتنىڭ يالقۇنلىرى چاراسلاپ كۆيۈۋاتقاندەك، بارا - بارا ئۇنىڭ كۆزى، كىرپىكى، ھەتتا يەنە كۆز يېشىنىمۇ بىللە قوشۇپ كۆيدۈرۈۋاتقاندەك كۆرۈ-نۈشكە باشلىدى. ئۇ كۆزىنى لىپىلدىتىپ ھوشىنى يىغۋالماقچى بولدى، ئۆزىگە قايتىپ كېلىشكە خېلى تىرىكەشتى.

— بۇ ئوت ساڭا بىر پۇرسەت، ھەقىقىي سۆيىدىغان نەر-سىنىڭ ئەبەدىيلىك نەرسە ئىكەنلىكىنى ئېسىڭگە سالىدۇ، تۇغ-رىسىنى تېپىپ سۆيىسەن. ئىنسان سۆيىدىغان نەرسىسىنى توغرا تاپالمايدۇ، شۇڭا ئۆز خاھىشى بويىچە سۆيگەن بىمەنە نەر-سىلىرى سەۋەبلىك ئازاب چېكىدۇ، ئۆز - ئۆزىگە شۇ ئارقىلىق يېڭى مەنزىل تاللاپ چىقىدۇ.

سەئىدە جىم ئىدى، مومايِ ئۇنى مۇرىسىدىن تارتىپ كەپە تەرەپكە يۆلەشتۇرۇپ ئەكىرىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئىزىدىن ئىزىغا

چامداشلىرى، ماڭالماي ئىگراشلىرى، چىشلىرىنى چىشلەپ، كۆزىدىن ياش تۆكۈشلىرى، ئاغرىق دەستىدىن ئاچچىق ئىگراشلىرى... ئاھ... شەيخ چىدىمىدى، نەزەرىنى سەئىدەدىن ئېلىپ ئوتقا تاشلىدى.

«ئېھ ئوت... ھەيۋىتىڭ، غەزىپىڭ ئەجەب كۈچلۈك ـ ھە، تەنگە بېرىدىغان ئازابىڭچۇ تېخى! ھالاكىتىڭ بولسا ئىنسانغا بولىدىكەن، نېمىتىڭمۇ ھەم، غەزەپ قىلمىغىن، غەزەپ قىلما!»

قازاندا نېمىلەرنىڭدۇر ۋاراقشىپ قاينىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، بۇ ئاۋازغا تەڭكەش قىلىپ سەئىدەنىڭ كۆزلىرى ئىشىكنىڭ سىرتىغا، يىراقلارغا تىكىلگەنىدى، شەيخ بوسۇغىدا تۇرۇپ دېدى:

ـــ ئانا، دورىنى قىزىقىدا ئىچكۈزسىلە.

ـــ ھىم...

ـــ ئۆزى ئىچسۇن، يېنىپ چىقسىلا.

سەئىدە قىزىق پىيالىنى قولىغا ئالدى، چىداپ تۇرۇپ بىر قوشۇق ئىچتى، دورىنىڭ قىزىقىدا پۈتۈن تېنى كۆيۈشكەندەك تېپىرلاپ كەتتى، شۇئان پىيالە ئۆرۈلۈپ، دورا مەيدىسىگە تۆكۈلدى. ئۇ «ۋايجان» دەپ چىرقىرىغىنىچە مەيدىسىنى تۇتۇپ، ۋارقىرىدى... مومای كۆزىنى يۇمۇۋالدى، شەيخنىڭ ۋۇجۇدى تەكەنلىشىپ كەتتى.

سەئىدە بىردە بوغۇلۇپ ـ بوغۇلۇپ خىرقىرايتتى، بىردە كالپۇكلىرى قۇرۇپ، گاللىرى قىرىلىپ، ئاۋازىمۇ چىقماي، يۇرەك بېغىشى تارتىلغاندەك ئاجىز ئىگرايتتى. «ئۇھ... ئۇھ...» دەپ ئىگراشلىرى بەكمۇ زەئىپ ئىدى. شەيخ بىلەن مومای سەئىدە ھوشىغا كېلىپ شۇ قەدەر ئىگراپ كەتكۈچە سىرتتا تۇرۇۋەردى.

سەئىدە كۆزىنى ئاستا ئېچىپ تىترەپ تۇرغان لەۋلىرىنى مىڭ تەستە جىپسلاشتۇرۇپ دېدى:

ـــ مومـا... بەدەنلىرىم بەك كۆيۈشۈپ، قىزىۋاتقىنى، مېنى سوغۇق سۇدا بىر يۇيۇپ قويۇڭ، بولامدۇ؟

مومايني هېقىق تۇتۇپ، ئىچ - ئىچىدىن يىغا ئېتىلىپ چىقتى، ئۇ هېقىقداپ تۇرۇپ ئارانلا «هىم...» دېگەن بىر ئېغىز سۆزنى قىلالىدى.

شەيخ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ، قەبرىستانلىققا يۈرۈپ كەتتى. مېڭىش ئالدىدا شۇنداق دېدى:

— سۇ بىلەن پاكلانغىن! پەقەت پاكىزلانساڭلا، روهىڭ پاكىزلانسىلا، ئازاب تارتمايسەن!

سۇ تولىمۇ قىزىق ئىدى، مومای قولىنى تىقىپ بېقىپ، شۇنداق بىئارام بولدى، ئۇ سوغۇق سۇ قۇيۇپ تەڭشىمەك بولۇپ سۇ قۇيدى، قولىنى تىقىۋىدى، سۇ يەنىلا شۇنداق قىزىق، ئۇ يەنە قۇيدى، يەنە ئازراق قۇيدى، خېلى كۆپ قۇيۇپ باقتى، سۇنىڭ ئەسلىدىكى مىقدارى بىلەن ئوخشاشمۇ قۇيۇپ باقتى، قولىنى تىقىۋىدى، يەنىلا شۇنداق قىزىق پېتىچە ئىدى.

— موما، سۇ تەييار بولدىمۇ؟ ئەمدى يۇيۇنسام بولامدۇ؟

— سۇ... سۇ، توختاپ تۇرغىن، سەل ساقلا، سۇ قىزىق تۇرىدۇ.

— هىم، ماقۇل. مەن ئۆزۈم يۇيۇنسام دەيمەن، سىزمۇ ئېيتقان، بىر ئىنسانىڭ تېنى يەنە بىر ئىنسان ئۈچۈن ئېچىلماس سىر بولۇشى كېرەك، دەپ.

— ماقۇل بالام، سۇ سەل تۇرۇپ سوۋۇغاندا ئاندىن يۇيۇغىن، ئىشكىنى سىرتىدىن ئېتىپ قويای.

— هىم...

مومای ئېغىر بىر تىنىۋەتكەندىن كېيىن بىر سۇغا، بىر سەئىدەگە قارىۋەتتى - دە، يىغلامسىرىغىنىچە چىقىپ كەتتى.

ئۇ ئەتراپقا ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ قويۇپ، كىيىملىرىنى يېشىشكە باشلىدى، ئۇ ئالدى بىلەن ياغلىقىنى بېشىدىن ئالماقچى بولۇۋېدى، چاچلىرى چاپلىشىپ كەتكەچكە، تارتىشىپ ئاغرىدى، ئۇ ئاستى لېۋىنى چىشلەپ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى ۋە ياغلىقىنى كۆچەپ تارتتى. ئۇ مەڭ تەسلىكتە مۇرىلىرىگىچە تاشلى-

ىنىپ تۇرغان رومالىنى يۇلۇپ ئالدى، ھېلىقى قىزىل پۇرمىلىك كۆڭلىكىنىڭ ئىزمىسىنى بىر - بىرلەپ يەشتى. دەل شۇ چاغدا خۇددى بىر نەرسە غىل - پال قىلىپ ئۆتكەندەك، چاقماق تېز - لىكىدە بىر نەرسە ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتكەندەك بولدى. ئۇ ئۆتۈپ كەتكەن نەرسىنى قىياس قىلدى.

— ھە؟ زارىيا!

ئۇ ئىختىيارسىز شۇنداق دەپ توۋلىۋەتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە زارىيانىڭ ئاشۇ غۇزمەك، كىچىككىنە تېنى كۆرۈندى، ئۇ يۈرىكىنى تۇتماق بولۇپ قولىنى كۆكسىگە قويۇۋېدى، چىمچىلاق بارمىقى بىر يېرىقتىن كىرىپ كەتتى، ئۇ مەيدىسىگە قارىماستىن، ئەنسىزلىك ئىچىدە ئۇياق - بۇياققا قارىدى. ئۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ مەيدىسىگە قارىماقچى بولدى - يۇ، لېكىن كۆزلىرى دەررۇ يۇمۇۋالدى. ئۇ قورقتى، ئۇ پەقەت تۇتۇپ بېقىش بىلەنلا كۇپايىلەنمەك بولۇپ، قولى بىلەن مەيدىسىنى قايتىدىن سىيلاپ، ھېلىقى يېرىقچىغا يېقىنلاشتى. ئۇنىڭ چىمچىلاق بارمىقىغا ئەگىشىپ، قالغان بارماقلىرىمۇ بىمالال كىرىپ كەتكەن بولسىمۇ، باش بارمىقى ئىككى سۆڭەك ئارىسىغا قىسىلىپ قېلىپ كىرەلمەي قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ روھىمۇ بارماقلىرى بىلەن تەڭ شۇ يېرىقچىدىن كىرىپ كەتكەندەك، ياش يۇقى كۆزلىرى قاتقان، لەۋلىرى تىترەۋاتقان سۇلغۇن ھالىتىدىن، بىراقلا باش بارمىقىنىڭ قىسىلىپ ئاغرىغاندىكى ئاچچىقتىن ئۆزىگە قايتىپ كەلدى. ئۇ بىر نەرسىنى ھېس قىلغاندەك قولىنى ئاستا تارتىۋالدى، ئۇ ھېچنېمىنى ئويلىماسلىققا تىرىشتى، ئەمەلىيەتتە ئۇ ھەممىنى بىلەتتى، ئەمما بۇنىڭدىنمۇ ئېنىق بىلىشتىن قورقاتتى.

ئۇ بوشاپ كېتەي دېگەن بەلىبىغا قولىنى ئاستا ئاپاردى، ئۇ تۇگۇچنى ئۇچ قېتىم يېشىۋېدى، ئىشتىنىمۇ سېلىنىپ كەتتى. ئۇ ئەتراپىغا شۇبھە ئارىلاش قارىدى. ئەتراپ جىمجىت، پەقەتلا ئۇنىڭ نەپەس ئاۋازى، يۈرەك سوقۇشى، قانلىرىنىڭ تومۇر-

لىرىغا سوقۇلۇشلىرىدىن باشقا ھېچ ئۇن يوق ئىدى. ئۇ خاتىرجەم بولغاندەك چوڭقۇر بىر تىنىۋالدى ـ دە، ئىچ كىيىملىرىنى سالماق بولۇپ قولىنى ئۇزاتتى. ئىچ كىيىملىرىنىڭ بىر يەرلىرى تىتىلغان، ھەتتا مۇسكۇللىرى بىلەن بىرلىشىپ كەتكەندەك ئىدى، ئۇ كىيىمىنى سالالمىدى، ئەكسىچە بەدىنى بەكمۇ ئاغرىپ كەتتى.

ئۇنىڭ ئىچ كىيىملىرىنى سالالىشىغا كۆزى يەتمەستىن، شۇنداقلا سۇغا كىرمەك بولۇپ داسقا پۇتىنى سېلىۋېدى، سۇنىڭ قىزىقلىقىدىن سەكرەپ، چىرقىراپ تاشلىدى. سەئىدە پۇتىنى سۇغا سېلىشى بىلەنلا سۇدىن ھور چىقىپ، سۇ ئۆزلۈكىدىن ۋاراقشىپ قاياشقا باشلىدى، تەنلىرىنىڭ پاژىلداپ كۆيۈشىگە چىدىيالمىغان سەئىدە «ئاھ» دەپلا داسقا يىقىلدى.

«نەپسىڭنى قويۇۋەت!»

سەئىدەنىڭ ئېغىز ـ بۇرنى زارىيانىڭ يوغان قوللىرى بىلەن ئېتىۋېلىنغان بولۇپ، سەئىدە تىنالماي، ھەم ئېسىلىپ، كۆزلىرى پولتىيىپ، ئېتىلىپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ زارىياغا «قولىڭىز بىلەن ئېتىۋالسىڭىز قانداق نەپەس ئالىمەن» دەي دەپمۇ دېيەلمىدى.

زارىيا بارغانسېرى كىچىكلەپ، قولى بارغانسېرى يوغىناپ كېتىۋاتاتتى، يوغىنىغانسېرى سەئىدەنىڭ بۇرنى، ئېغىزىنىلا ئەمەس، يۈزىنى، بېشىنى، مەيدىسىنى چىڭ سىقىپ تۇراتتى. سەئىدە بولالماي شۇنداق تەسلىكتە ئىچىدىكى ھاۋانى «پۇف» دەپ بىرلا پۈۋلىۋېدى، ئىچىدىن چىڭقىلىپ يىرىڭلاپ كەتكەن بارلىق نەرسىلەر چىقىپ كەتكەندەك ئەركىن بولۇپ قالدى. ئۇ ئاستا ـ ئاستا نەپەس ئېلىشقا باشلىدى، بېشىنى كۆتۈرۈپ، كۆزلىرىنى كۇچەپ ئېچىۋېدى، يېشىل توروس كۆرۈندى، قۇلىقىغا ئاڭلىنىۋاتقان سۇس ئاۋازغا بەنت بولۇپ، ئۇياق ـ بۇياققا قاراۋاتاتتى، ئۇ لېچىكى بىلەن كۆزلىرىنى ئېيىتىپ يىغلاۋاتقان مومىسىنى كۆرەلىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قىسىلغان ھالدا نېمىلەرنىدۇر ئىز-

دەشكە باشلىدى. ئۇ كۆرەلمەيۋاتاتتى، كۆزلىرى ئىزدەۋاتقان ئاشۇ نەرسىنى، تەلمۇرۇپ كېتىۋاتقان نەرسىنى ــ شەيخنى كۆرەلمەيۋاتاتتى. ئۇ ئۆزىمۇ چۈشەنمىگەن، ئۆزىمۇ ھېس قىلالمىغان بىرخىل تەلپۈنۈش بىلەن شەيخنىڭ نۇر يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئېچىرقاش بىلەن ئىزدەۋاتاتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىكى يېشىل توروس ئۇنىڭغا شەيخنى توسۇۋالغاندەك كۆرۈندىمۇ ۋە ياكى بۇ يېشىللىق ئۈستىدە چاقناپ تۇرغان ئاقلىقىنى كۆرەلمىگىنى ئۈچۈنمۇ، ئۇ كۆزلىرىنى يوغان قىلىپ توروسقا بىرنى ئالىيىپ قويدى. ئۇ تەلمۇرۈشلەردىن، ئىزدەشلەردىن تاپالمىغان شەيخنى ئەمدى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشكە باشلىدى...

تۇيۇقسىز ئۈستىگە تاشلانغان بىر سىيلىق يېپىنچىدىن ئۇ خىيالىنىڭ داۋامىنى سۈرۈشكە ئامالسىز قالدى، دەرھال چۆچۈپ قارىۋېدى، ھەئە، دەل ئۇ ئىزدىگەن، سېغىنغان، تەلپۈنگەن سېما كۆز ئالدىدا ھەيۋەت ۋە سۈبات بىلەن تۇراتتى.

ــ شەيخ ئاتا...

شەيخ سەئىدەنىڭ كۆزلىرىگە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن دەررۇ قىزىرىپ كەتتى، گەرچە ئۇ شۇنچىلىك سۈس قىزارغان بولسىمۇ، ئەمما ئەزەلدىن ئۇنىڭ قىزارغىنىنى كۆرۈپ باقمىغاچقىمىكىن ياكى ئاپئاق تېرىگە سىڭىپ كىرگەن قىزىللىق بەك تېزلا كۆزگە چېلىققاچقىمۇ، ئىشقىلىپ سەئىدە بىرخىل غەيرىيلىك ھېس قىلدى. شەيخ كۆزىنى ئېلىپ قېچىپ، دەررۇ كۆك بۇلاق تەرەپكە سىڭايان بولدى.

ــ ئانا، ئۇنىڭغا بۇ ئاق خەسىدىن يېپىنچا قىلىپ كىرىدىم، ئۇنى كىيىۋالسۇن.

شەيخنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، سەئىدەنىڭ كاللىسىدا تۇيۇقسىز بىر ئىش پەيدا بولدى ـ دە، دەررۇ قوللىرىنى يېپىنچا ئىچىگە سېلىپ مەيدىلىرىنى، قورساقلىرىنى سىيلاپ كۆردى. «ئاھ... مەن نېمە بولدۇم...» سەئىدە ئۆزىنىڭ يالىڭاچ ھالەتتە تۇرغىنىنى، شەيخ ئاتىسى ئالدىدا شۇنداق ياتقىنى

ننى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئىشەنگۈسى كەلمەي باشلىرىنى سىلكىپ كەتتى. ئۇ كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالدى، ئۇ قىزىرىپ، تالىرىپ شۇنچىلىك بىئارام بولۇپ كەتتى. ئۇ كۆزلىرىنى ئاستا ئېچىپ، ئوغرىلىقچە شەيخكە قارىدى، گەرچە ئۇ شەيخنىڭ ئۈدۈل يۈزىنى كۆرەلمىگەن بولسىمۇ، يان تەرىپىدىن ئۇنىڭ ھېلىغىچە كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالغىنىنى كۆرەلىدى.

سەئىدە يۈزلىرىنى قامالليغىنىچە ئۆز ـ ئۆزىگە شۇنداق ئالجىرلاپ كەتتى: «بۇ تەنىڭ سىرى ئېچىلىپ كەتتىمۇ؟ بۇ تەن ئۆز سىرىنى ئۆزى ئاچتىمۇ؟...»

ئون تۆتىنچى باب

ئاپئاق لىباس ئىچىدە قانداق تەن بار؟ ئاپئاق لىباس ئىچىدە قانداق روھ بار؟ ئاپئاق لىباس ئىچىدە قانداق خاسىيەت بار؟ ئاپئاق لىباس ئىچىدە سەئىدەنىڭ نە مۇرىسى، نە بېلى، نە پۇتىنى بىلگىلى بولمايتتى، ئۇ ئاپئاق خەسىگە چۈمكەلگەنىدى.

— موما، نېمىشقا ئېغىز - بۇرۇنلىرىمىنىمۇ يۆگۈپتىڭىز؟

— يۈزلىرىڭدىمۇ يارا ئىزى بار ئەمەسمۇ؟ كۈن كۆرسە بولمايدۇ.

— ساقايغاندا ئېلىۋېتىدىغانسىز - ھە؟

— ھەئە، مېڭىپ باققىنە، تېنىڭ ئەسلىگە كېلىپ قالدىمۇ؟

سەئىدە ئۆزى ئولتۇرۇۋاتقان كارىۋات گىرۋىكىدىن ئاستا كۆتۈرۈلۈپ بىر قەدەم ئالدى، بەدىنى ھېچبىر ئاغرىق سەزمىدى. ئىككىنچى قەدىمىنىمۇ ئالدى، يەنىلا شۇنداق يەڭگىل ئىدى، ئۇ تېز - تېز مېڭىپ باقتى، قەدەملىرى يەنىلا شۇنداق يەڭگىل ئىدى. ئۇ مومىسىغا قاراپ خۇددى «مەن ئەمدى ساقىيىپتىمەن...» دەۋاتقاندەك كۆزىنى قىسىپ قويدى ۋە تەبەسسۇم يالتىرىغان كۆزلىرىنى سىرتتىكى يورۇق كائىناتقا تىككىنىچە، پۇتلىرىنى دادىل تاشلاپ، ئىشىكتىن چىقتى. ئۇنىڭ دىلى سىرتتىكى بۇ يورۇقلۇق ۋە ئازادىلىكتىن تېخىمۇ يايرىدى. ئۇ يەنە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ باقماقچى بولۇپ، شۇنداق قەدەم ئېلىۋىدى، قەبرە بېشىدىكى مەجنۇنتال دەرىخى ئاستىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، بىر ئىشلارنى قىلىۋاتقان شەيخنىڭ تۇيۇقسىز ئۆزى تەرەپكە يالت قىلىپ قارىشىدىن قەدىمىنى دەرھال توختاتتى.

شەيخنىڭ چىرايىدا تەبەسسۇم ھەم ھەيرانلىق ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى.

شەيخنىڭ بۇ ئاقلىققا قاراپ ئۆزۈندىن - ئۇزۇن ھاردۇق چىقارغۇسى كەلدى، چۈنكى، بۇ گۈزەل ھەم پاك رەڭ ئۇنىڭ كۆزىدىن ئۆتۈپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تاراپ، ئۇنى شۇنداق ھۇزۇرلاندۇرۇۋاتاتتى، ئۇ بۇ ئاقلىققا قاراپ قېتىپ قالدى. سەئىدە شەيخنىڭ بۇنداق تىكىلىپ قاراشلىرىنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغاچقا، بىئارام بولۇپ يەرگە قارىۋالدى. سەئىدەنىڭ كۆزىنى يەرگە ئاغدۇرۇشى شەيخنى ئېسىگە كەلتۈردى. ئۇ سەئىدەنىڭ بۇنداق گۈزەل بىر قىز ئىكەنلىكىنى قىزىل كۆڭلەك ئارقىلىق ھېس قىلالمىغاندەك قىلاتتى. مانا ئەمدى بۇ ئاق كۆڭلەك ئىچىدە ھەقىقىي جەزبە قىلىۋاتقان بىر قىزنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ 17 ياشقا كىرەي دەپ قالغان بىر ناتىۋان قىز ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي قاراپ كەتتى.

سەئىدەنىڭ كاللىسىغا تۇيۇقسىز ئۆزىنىڭ تېنىنى شەيخ ئاتسىنىڭ يېپىپ قويغانلىقى كېلىپ، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا ئىشكىتىن كىرىپ كەتتى، خىجىللىقتىن يۈزلىرى كۆيۈشۈپ، لېۋىنى چىڭ چىشلىدى. ئۇ ئۆز تېنىنى كۆرۈپ قالغان شەيخكە ئەمدى قانداق قاراشنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، تېخىمۇ خىجىل بولۇۋاتاتتى.

— سەئىدە، سېنى ئاق كىيىم تېخىمۇ گۈزەل قىلىۋېتىپتۇ - جۇمۇ!

سەئىدە سۈسقىنە تەبەسسۇم قىلىپ قويدى ۋە گەپ - سۆز قىلماستىن بېرىپ كۆك بۇلاققا ئۆز ئەينى تاشلىنىپ تۇرغان سېمىسىغا قارىدى. ئاپئاق لىباسلىق ھۆر - پەرىشتىلەرگە ئوخشاپ قالغان، قانىتى بولسا ئۇچۇپ كەتكۈدەك ئاق قۇلارغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇ ئۆز گۈزەللىكىدىن مەمنۇن بولغاندەك لېۋىنى چىشلىگىنىچە تاتلىق كۈلۈپ قويدى. ئۇ كۆك بۇلاققا ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغىچە سىنچىلاپ قارىدى. ياق، ئۇ كۆك

بۇلاققا ئەمەس، كۆك بۇلاق يۇزىگە چۈشكەن ئۆزىنىڭ شولىسىغا قارىدى، ئۇ بۇ جەلپكار ئاق رەڭگە مەپتۇن بولۇپ قالغانىدى.

ــ شەيخ ئاتاڭ نېمىش قىلىۋېتىپتۇ قىزىم؟

ــ ھىم، ھە، سىرتتا... سىرتتا قەبرە بېشىدا بىر ئىش قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ.

ــ ئۇ سېنى كۆرۈپ قانچىلىك خۇش بولۇپ كەتكەندۇ ــ ھە!

سەئىدە ھەيران قالدى، «شەيخ ئاتام نېمىگە خۇش بولىدۇ؟» دېگەن سوئال كاللىسىدىن كەچكەن ھامان، ئۇ بىرخىل بولۇپ قالدى.

ــ موما، گۆش بارمۇ؟ قورسىقىم ئاچتى.

ــ بار، مەن ساڭا ئېلىپ بېرەي ــ ھە.

مومای قازانغا چۆمۈچىنى سېلىپ تاراقشىتىۋاتاتتى، سەئىدەمۇ بىردەمدىلا داستىخان سېلىپ تەييار بولدى، سەئىدە خۇددى كىچىك بالىلاردەك مومىسى گۆشنى سۇزۇپ كەلگۈچە، قوللىرىنى بىر ــ بىرىگە ئۇرۇپ ئويناشقا باشلىدى.

نېمىدېگەن تاتلىق، شېرىن، سەبىي تۇيغۇ! نېمىدېگەن ئەركىن، ساپ تۇيغۇ! نە غەم، نە قايغۇ، نە ئازاب يوق، سەئىدەگە بۇ تۇيغۇلار تولىمۇ يېڭىچە، تولىمۇ ئۆزگىچە ئىدى. ئۇ بۇنداق تۇيغۇنىڭ نەقەدەر تاتلىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىۋاتاتتى، ئۇ شۇ تۇرقىدا يەتتە ياشلىق قىز ئىدى، ئۇ بۇ خىل شېرىنلىككە تەڭكەش قىلىۋاتقاندەك كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ، تورۇسىتىكى يوپۇرماقلارغا ئەركىلەيتتى.

ئۇ قولىغا بىر لوقما گۆشنى ئېلىپ ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ چاينىاشقا باشلىۋېدى، مومىسى ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ كەتتى.

ــ ئالدىرىمايراق يېگىن، گېلىڭغا تۇرۇپ قالىدۇ...

ــ ھى ــ ھى ــ ھى... ماقۇل...

ــ شەيخ ئاتاڭ كۆپ جاپا تارتتى، ئۇنىڭغا رەھىمەت ئېيتىڭ.

قىن.

سەئىدە قولىغا ئالغان يەنە بىر پارچە گۆشنى ئېغىزىغا ئا-
پىرىپ يېيىشكە ئۇلگۈرمەيلا مومىسىدىن سورىدى:

ــ شەيخ ئاتام قانداق جاپا تارتتى؟

ــ ئۇ سېنى دەپ كۆپ ھەرەج تارتتى، بولمىغان بولسا بۇنچە تېز ساقىيىپ كېتەرمىدىڭ؟

كېچىدە چېچىكىمۇ ئاق، ياپراقلىرىمۇ ئاق چىمەنزارلىققا كېلىپ قالغان سەئىدە ھەيرانلىق ھەم قىزىقىش ئىچىدە بويۇن-لىرىنى سوزۇپ چىمەنلىككە قاراپ تۇراتتى، توساتتىن بىر ئاپ-ئاق گەۋدە لىككىدە ئۇستىگە كۆتۈرۈلۈپ چىمەنلەر ئىچىدىن شۇڭغۇپ چىقتى، سەئىدەنىڭ يۈرىكى ئېغىزىغا تىقىلىپ قالغاز-دەك تېز ـ تېز نەپەس ئېلىشقا باشلىدى، شەيخىنىڭ يان تەرەپ گەۋدىسى شۇنداق تەمكىن ھەم ئېغىر ۋەزىندە سەئىدەنىڭ كۆز ئالدىغا تاشلىنىپ تۇراتتى، شەيخىنىڭ قولىدا ئازغىنە ياۋا ئوت ـ چۆپ تۇراتتى، ئۇ ئېڭىشىپ بىر تۇپ گۈلنىڭ يېنىدىكى ياۋا ئوتنى ئاۋايلاپ يۇلدى، ئۇ سەئىدەنى كۆرمىگەندى، سەئىدە شەيخكە تىكىلىپ قاراپ قالدى.

قايماق رەڭ ئاي نۇرى ئاستىدا بىر ئاق لىباس، ئاق لىباس ئىچىدە بىر ئاق تەن، ئاق تەندىكى ئاق روھ...

سەئىدەنىڭ جىددىيلىكى پەسىيىپ قالغاندەك، ئالدىدىكى بۇ ۋۇجۇدقا قانماي قارايتتى، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ تاتلىققىنە كۈلۈپ قويىاتتى، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ قىزارغىنىچە يەرگە قارىۋالاتتى.

شەيخىنىڭ ئۆزى تەرەپكە بۇرۇلۇشىدىن سەئىدەنىڭ پۈت ـ قوللىرى لاغىلداپ تىترەشكە باشلىدى، ئۇ كالۋالىشىپ قالغاز-دەك دەررۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ مېڭىشقا تەمشەلدى، شەيخ سەئىد-دەنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا گەپ قىلمىدى، نېمىشقا كەلگەنلىكىنىمۇ سورىمىدى، سەئىدە ئالدىغا ئىككى ـ ئۈچ قەدەم ئالغاندىن كېيىن يەنە توختىدى، ئۇ شەيخ ئاتىسىنىڭ «بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلدىڭ؟ قانداق كەلدىڭ؟» دەپ سورايدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ئىد-

دى، چۈنكى، شەيخ بۇرۇن ئەنە شۇنداق سوراشقا ئادەتلەنگەن. ئەمما شۇ تاپتا شەيختىن سادا يوق، ئۇ يەنە ئالدىغا ئىككى - ئۈچ قەدەم ئالدى، ئۇ شەيخنىڭ ئۆزىگە قاراپ تۇرۇۋاتقان ياكى ئۆز ئىشى بىلەن بەنت بولۇۋاتقانلىقىنى بىلەلمىدى، ئۇ ئالدىغا بىر قەدەم ئالماقچى بولدى - يۇ، ئاللىقانداق بىر كۈچ ئۇنى ئارقىسىغا بۇرۇلۇشقا دەۋەت قىلدى.

ئون نەچچە قەدەم يىراقلىقتا ئاپئاق لىباس كىيگەن شەيخ ئاتىسى تۇراتتى، سەئىدە شەيخكە تىكىلدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى لىق ياشقا تولغاندى، يىراقتىكى قەبرىلەر بىر - بىرىگە يۇزلىنىپ تۇرغان بۇ ئىككى ئاق لىباسقا ھەيرانلىق ئىچىدە قاراۋاتقانىدەك، ئاسماندىكى سۇزۈك ئايمۇ بىر - بىرىگە يۇزلىنىپ تۇرغان بۇ ئىككى ئاق لىباسقا ھاياتىي كۈچ ئاتا قىلماقچىدەك قىلاتتى.

— قايتىپ كەتكىن!

سەئىدە نېمىشقىكىن گەپ قىلمىدى - دە، ئۆيگە ماڭماقچىدەك ئالدىغا قاراپ تېز - تېز قەدەم ئالدى، شەيخ ئۇندىمىدى. بۇنچە كېچىدە سەئىدەنى يالغۇز ماڭغۇزماسلىقى كېرەك ئىدى، سەئىدە تۇيۇقسىز توختاپ ئارقىسىغىمۇ بۇرۇلماستىن:

— مېنىڭ قورقۇم كېلىۋاتىدۇ، — دېدى.

شەيخ كۈلۈپ قويۇپ، ئورنىدىن تۇردى - دە، گەپ قىلماستىن ئالدىغا — سەئىدە تەرەپكە قاراپ ماڭدى. بارغانسېرى يېقىنلاپ كېلىۋاتقان نۇرانە سېما سەئىدەنىڭ يۈرەك سوقۇشىنى جىددىيلەشتۇرۇۋېتەتتى، شەيخنىڭ يېنىدىن ئۆتتىك ئۆتۈپ كېتىشى بىلەن ئۇنىڭ يۈرەك رېتىمى سەل ئىزغا چۈشتى.

ئۇلار ئالدى - كەينى بولۇپ ماڭدى، شەيخ ئىككى ماڭدامچە ئالدىدا، سەئىدە كەينىدە ئىدى. سەئىدە پات - پات بېشىنى كۆتۈرۈپ شەيخكە ئوغرىلىقچە قارايتتى.

«توۋا» دەيتتى ئۇ ئىچىدە، — بۇ قانداق تۇيغۇ؟

سەئىدە تۇرۇپلا شەيخكە بولغان مېھرىنى بۇرۇنقىغا قەتئىي ئوخشىمايدىغان بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلدى. بۇرۇنقىدەك، ئاتا

ئورنىدا كۆرۈش يوق، نەزەرمۇ ئوخشمايدۇ، پوزىتسىيە ئەسلا ئوخشمايدۇ، تۇيغۇلارمۇ ئۆزگىچە.

— ساڭا بىر گەپنى دېمىسەم بولمايدۇ سەئىدە.

ئۇ بۇرۇن شەيخنىڭ ھەربىر سۆز قىلغاندا، سۆزىنىڭ ئاخىرىغا «بالام...» دەپ قىستۇرۇپ قويۇشىنى ياخشى كۆرەتتى، شەيخمۇ ھەم شۇنداق قىلاتتى، ئەمما ئۇ ھازىر شەيخنىڭ «سەئىدە...» دەپ توۋلاشلىرىنى يېقىملىق ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى، نېمىشقىلىقىنى ئۇ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

— بۇ يىل نەچچىگە كىردىڭ؟

— ئون يەتتىگە.

— مېنىڭ ئىسمىمنى بىلىپ باققىڭ بارمۇ؟

— ھىم... ئەلۋەتتە، مەن تېخى سىلىنىڭ ئىسمىلىرىنى بىلمەيدىكەنمەن.

— بەلكىم بىلسەڭ ھەيران قېلىشىڭ مۇمكىن.

— راستمۇ؟

— ھەئە.

— ئىسمىم سەئىد، سەئىد شەيخ.

— ھە؟ سەئىد؟

— توغرا، ئىسمىداش ئىكەنلىكىمىزگە ھەيران قېلىۋاتامسەن؟

— ھەئە، ئەجەب ئويلاپ باقماپتىكەنمەن.

— قىرىق ياشىنىڭ ئىگىسى بولۇپ قالدىم، ئەمما خۇشالمەن— كۈلۈپ قويدى شەيخ ۋە ئىزىدا توختاپ يانچە بولۇپ، ئاسماندىكى ئايغا قاراپ تۇرۇپ كەتتى. سەئىدەمۇ قەدەم ئېلىشتىن توختىدى.

— ئەمما سىلى قىرىق ياشقا كىرگەندەك كۆرۈنمەيلا.

— ئەمىسە دەپ باقە، مەن قانچە ياشلىق كىشىدەك كۆرۈندىكەنمەن؟

— ئىشقىلىپ سىلى ياش يىگىتلەردىن قېلىشمايدىلا.

— غەيرەت - شىجائىتىمنى دەمسەن ياكى تەقى - تۇرقۇم، بوي - بەستىمنى دەۋاتامسەن؟
— ھەممىسى.
— ھا - ھا - ھا، سەن كىچىك - تە، چۇشەنمەيسەن.
— نېمىنى چۇشەنمەيمەن؟ ئەجەبا مەن خاتا دېدىممۇ؟
— سەن شۇنداق ئويلامسەن؟
— ھەئە، مەن شۇنداق ئويلايمەن.
سەئىدەنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ شەيخ كۈلۈپلا قويدى.
— ئاسماندىكى ئاي نېمىدېگەن گۈزەل.
شەيخ ئايدىن كۆزىنى ئېلىپ ئالدىغا مېڭىۋەردى، سەئىدەمۇ ئەگەشتى، ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ھەيران ئىدى، تېخى تۇنۇگۈنلا ئۇ - نىڭدا شەيخكە بولغان ئاتىلىق مۇھەببەت بار ئىدى، ھالا بۈگۈن - چۇ؟ ئۇ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى، ئالدىدىكى بۇ سىرلىق ھەم مېھىر - لىك ۋۇجۇدقا باشقىچە تۇيغۇدا باقاتتى، ئۇنىڭ بۇ تۇيغۇلىرى ئۇ - نى خۇشال قىلاتتى. نېمىشقىكىن ئىلگىرى ئۇ نۇرغۇن ئىشلارنى ئويلاپ كۆڭلىنى يېرىم قىلىپ، خۇشال بولۇشنى ئويلاپمۇ قوي - مايتتى. مانا ھازىر ئۇ بىر قەلبكە تەلپۈنەتتى، بۇ خىل تەلپۇ - نۇشمۇ شۇنچىلىك تاتلىق ئىدى. ئۇ ئۆزىنى شۇنداق بەختلىك ھېس قىلدى، نېمە ئۈچۈن بۇنچىلىك بەخت تۇيغۇسىغا چۆمۈپ قالغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى، ئۇ ئۆزى ھېس قىلىپ باقمىغان بەخت دېگەن نەرسىنىڭ ئەسلىي مۇشۇنداق بولىدىغانلىقىنى بىلگەندەك، ئىچ - ئىچىدىن مەمنۇن ئىدى. ئۇ ئالدىدىكى شەيخ - كە قەدەممۇقەدەم ئەگىشىپ ئۇنىڭ ئىزىغا دەسسەپ ماڭدى، ئۇ ئىزىنى ئىزىغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن، قەدىمىنى چوڭ - چوڭ ئې - لىپ، پۈتىنى كېرىپ ماڭدى، ئۇنىڭ كۈلگۈسى كېلىپ كەتتى.
— نېمىگە كۈلۈۋاتىسەن؟ تەنتەك قىز.
سەئىدەنىڭ يۈرىكى ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك خۇشاللىققا چۆمگەن بولۇپ، كۆزلىرى باشقىچە نۇرلىنىپ كەتكەنىدى. شەيخ - نىڭ ئەركىلىتىشلىرىگە ئەركىلىگەندەك:

ـــ تەنتەك بولسام تەنتەك بولدۇم، نېمە بوپتۇ؟ مەن شۇ سىلىنىڭ مېڭىشلىرىنى دوراپ كۈلدۇم، قارىسىلا، مانا مۇنداق.

سەئىدە شۇنداق دېدى ـ دە، پۈتلىرىنى كېرىپ، ئالدى ـ كەينىگە دەلدەڭشىگىنىچە شەيخىنىڭ مېڭىشلىرىنى ئاشۇرۇپ دوراشقا باشلىدى، شەيخ قاقاهلاپ كۈلۈۋەتتى.

ـــ قانداق؟ ئۆز ئەينى دورىۋەتكەندىمەن؟ ھى ـ ھى ـ ھى...

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا... يامانلىقىنى قارا بۇ قىزنىڭ، ھا ـ ھا ـ ھا...

شەيخ ئېغىزلىرىنى يوغان ئېچىپ، ئاپئاق ھەم رەتلىك چىشلىرىنى چىقىرىپ سەئىدەنى بېگىز بارمىقىدا كۆرسىتىپ «خەپ سېنى...» دەۋاتقاندەك كۈلدى، سەئىدەمۇ تېلىقىپ ـ تېلىقىپ كۈلدى.

ئۇلار كۈلكىدىنمۇ توختىدى، شەيخىنىڭ ئاڭلاۋاتقىنى بىر ياڭراق ئاۋاز، كۆرۈۋاتقىنى بىر ئاق لىباس، سېزىۋاتقىنى يۇ-رەكنىڭ رىتىمسىز سوقۇشلىرى ئىدى، ئۇ كۈلكىدىن توختاپ قالدى، قوشۇمسى يېڭىباشتىن تۇرۇلدى، يۈزلىرى سەل ـ پەل تارتىشىشقا باشلىدى، دېمەك، ئۇ قارىماسقا سېلىپ، ئالغا قاراپ مېڭىشقا تەمشىلىۋاتاتتى.

سەئىدە بۇ خىل ئاچچىق تۇيغۇلارنىڭ ئۆزىنى ئويىنىتىۋاتقانلىقىغا قەلبىدە ئۆكۈنگەندەك بايىقى شادلىق تۇيغۇلىرى قايتا ياقلارغىدۇر ئۇنى تاشلاپ كېتىپ قالغاندەك كۆزلىرىنى يۇمۇپ چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتىۋالدى ۋە يەنە شەيخكە ئەگىشىپ مېڭىشقا باشلىدى.

ـــ شەيخ ئاتا...

سەئىدە غەيرەت بىلەن ئېغىز ئاچتى، لېكىن ئاخىرىدىكى ئاتا دېگەن سۆزنى خۇددى خاتا دەپ سالغاندەك، ياق، ياق خاتا ئەمەس، ئەمما تازا مۇۋاپىق دېمىگەندەك ھېس قىلىپ تۇرۇپ قالدى.

— هه، نېمه؟ گېپىڭ بارمىدى؟
— نەچچە يىلدىن بېرى يالغۇز قانداقمۇ ياشىغانلا ـ هه؟
— كىم مېنى يالغۇز دەيدۇ، مەن ناھايىتى نۇرغۇن ئىنسانلار بىلەن بىللە ياشىدىم، مەن يالغۇز ئەمەس سەئىدە.
— سىلى قايسى نۇرغۇن ئىنسانلارنى دەۋاتىلا؟
— قەبرىستاندىكى ئىنسانلارنى.
— نېمە؟ ئۇلار ئۆلگەن تۇرسا.
— سەن ئۆلۈپ بولغاندىن كېيىنلا ھەممە تۇگەيدۇ، دەپ ئويلاپ قالغانمىدىڭ؟
— ياق...
— ھاياتلىقنى تاللاش ھوقۇقىمىز يوق، ئۆلۈمنى رەت قىلىشقا ئامالىمىز يوق.
— ...
سوغۇق ئېقىم سەئىدەنىڭ تومۇرلىرىدىن پۈتۈن تەنلىرىگە تاراۋاتقاندەك بولدى.
— مېنىڭ ئۆلۈم توغرۇلۇق كۆپ ئاڭلىغۇم يوق.
شەيخ سەئىدەگە بۇرۇلدى، قوشۇمىسىنى تۇرۇپ تۇرۇپ، بىر قولىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۆتۈرگىنىچە سەئىدەدىن سورىدى:
— جىسمىڭنى ئوراپ تۇرغىنى نېمە؟
— ...
— تېرە دېمەيسەنغۇ؟
— هه، ھىم... تېرە.
— ئۇنداقتا تېرەڭنى ئوراپ تۇرغىنىچۇ؟
— ئاپئاق لىباس.
— ھالبۇكى، تېرەڭنى ئوراپ تۇرغان ئاقلىق، جېنىڭنى ئورىغان بولسا ھاياتلىقىڭدا يېتەلمەي قالدىم، دەيدىغان بىرەر ئارزۇ ـ ھەۋىسىڭ قالمايدۇ، شۇ چاغ سەن ھاياتلىققا قانداق ئارزۇنى قوماندان قىلىشنى بىلەلەيسەن.

— ئۇنداقتا مېنىڭ ئارزۇيۇم نېمە؟

سەئىدەنىڭ يۈرىكى ئېغىزىغا تىقىلىپ قالغىلى تاس قالدى، چۈنكى، شەيخ سەئىدەنىڭ سوئالىدىن كېيىنلا گەپ سۆزسىز ئۇنىڭغا يېقىن كەلدى، سەئىدە قورقىنىدىن كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالدى. شەيخ ئۇنىڭ ئوڭ قولىنىڭ يەڭ ئۇچىنى تۇتۇۋېدى، سەئىدە يېڭىگە ئېسىلغان ئېغىر نەرسىدىن كۆزىنى ئاستا ئاچتى، شەيخ ئۇنىڭ يېڭىدىن تۇتقىنىچە سول كۆكسىگە ئالىقىنىنى تەگكۈزۈپ قويدى:

— ئۇ نېمە دەيدۇ؟

— بىلمەيمەن.

— ئۇ سوقۇۋاتامدۇ؟

— ھەئە.

— ئۇنداقتا ئۇ سۆزلەۋېتىپتۇ، سەن ئاڭلىيالماپسەن!

شەيخ شۇنداق دېدى ـ دە، ئالدىغا قاراپ تېز ـ تېز چامداپ كېتىپ قالدى. سەئىدەنىڭ قاتتىق سوقۇۋاتقان يۈرىكى پەسكويغا چۈشمىگەنىدى. شېرىن تۇيغۇلارغا ئارىلىشىپ كەتكەن بۇ ۋەھىمىلىك تۇيغۇلار ئۇنى سەل ھاردۇرۇپ قويغاندەك قىلاتتى، ئۇ قوشۇمسىنى تۇرۇپ چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتقىنىچە يەنە شەيخكە ئەگىشىپ مېڭىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى پىچاق بىلەن قوچۇۋاتقاندەك بىئارام بولدى.

— ئاسمان — نۇرلۇق قۇياش، يورۇق ئاي، ساناقسىز يۇلتۇز، ھەرخىل بۇلۇتلار بىلەن زىننەتلەنگەن، زېمىن — دەل ـ دەرەخ، گۈل ـ گىياھ، جانلىق مەخلۇقلار، ئىنسانلار بىلەن زىننەتلەنگەن، ئىنسان — روھ ۋە تەن بىلەن زىننەتلەنگەن، ئەر — ئايال بىلەن زىننەتلەنگەن، ئايال — ئەر ئۇچۇن زىننەتلەنگەن، نېمىدېگەن گۈزەل كائىنات، نېمىدېگەن گۈزەل ھاياتلىق بۇ ـ ھە؟!

شەيخنىڭ مەنۇنىيەت ئىچىدىكى سۆزلىرى سەئىدەگە تەسەللىي بەرگەندەك، ئاغرىقلىرىمۇ بېسىقىپ قالغاندەك بولدى.

ـــ ئۇنداقتا سىلى نېمە بىلەن زىننەتلەنگەنلىكلىرى ئۈچۈن بۇنچە ئېسىل ھەم جازىبىدار؟

ـــ روھ بىلەن.

ـــ روھ ھەممىزدە بارغۇ؟

ـــ ھەئە، ئەمما ھەقىقىي روھنى ھېس قىلالايدىغان، ھەقىقىي روھنى سۆيىدىغان، ھەقىقىي روھقا ريشتە باغلىغانلارنىڭ روھى ئەڭ گۈزەل بولىدۇ، كىشى ئۇنداق روھ بىلەن زىننەتلەنسە، قەبرىسىمۇ گۈزەل كۆرۈنىدۇ. ھەتتا تۈپراقنىڭمۇ بۇ گۈزەل تەننى ئەبەدىي شۇ گۈزەل ھالەتتە ساقلىغۇسى كېلىدۇ، ھەقىقىي زىننەت بىلەن زىننەتلەنگەندە، ئىنسانىنىڭ گۈزەللىكى كائىناتنى رام قىلغۇدەك جۇلالىنىدۇ.

ـــ ئۇنداقتا كۆرۈمسىز نەرسىلەرچۇ؟

ـــ سەن قانداق نەرسىلەرنى ياقتۇرمايسەن؟ قانداق نەرسە ئۆزىنى ھەقىقىي ماھىيەت ۋە ھەق مەنە بىلەن بېزىسە، ئۇ جازىبىدار، گۈزەل كۆرۈنىدۇ. ياقتۇرمىغانلىرىڭ ئارىسىدىمۇ ھەتتا چىن مەنىسى بىلەن چاقنايدىغان بىرخىل گۈزەللىك بولىدۇ، سەن ئۇنى ھېس قىلالىساڭ، ئۇمۇ گۈزەل كۆرۈنىدۇ، ئاندىن ئۇنى ياقتۇرۇپمۇ قالىسەن.

ـــ سىلىگە ھەممە نەرسە گۈزەل كۆرۈنىدىغۇ دەيمەن؟

ـــ نېمىشقا بۇنداق ئويلايسەن؟

ـــ بىلمەيمەن، شۇنداقمىكىن دەيمەن.

ـــ ھەقىقەتەنمۇ گۈزەللىك گۈزەللىكىنى ئاپىرىدە قىلدى، شۇڭا مەن گۈزەل نەرسىلەرنى كۆپرەك كۆرۈشكە تىرىشىمەن.

ـــ ئۇنداقتا ئۆلۈمچۇ؟ ئۆلۈممۇ گۈزەللىكىڭ جۇملىسىدىنمۇ؟

ـــ ھەئە، ئۆلۈمنىڭ چىن مەنىسى شۇنچىلىك گۈزەلدۇر، ۋەھىمىسى بىلەن مەنە تاپقان، شۇ ۋەھىمىدىن سەن ئۆلۈمنىڭ مەنىسىنى تاپسەن ـ دە، گۈزەل ئۆلۈمگە ئېرىشىسەن.

ـــ گۈزەل ئۆلۈم دېگەن نېمە؟

— سەن ھەقىقىي ئارزۇ بىلەن ئۆلۈسەن، ھەقىقىي ئارزۇ ئۈچۈن ياشايسەن، ئەنە شۇ ئۆلۈم تىرىكلەرنىڭ يۈرىكىنى يارغۇدەك گۈزەل ئۆلۈم بولىدۇ.

— ئۇنداقتا ھەقىقىي ئارزۇ دېگەن نېمە؟

— بۇ دۇنيادىكى بارلىق مەۋجۇدلۇق سېنىڭ ئارزۇيىڭنى سۆزلەپ تۇرۇپتۇ، سەن ھامان ئاڭلايسەن!

— قاچان ئاڭلايمەن؟

— ھەر ۋاقىت!

سەئىدە يەنە جىم بولدى، ئۇ شەيخنىڭ بۇ پاساھەتلىرىنى ئاڭلاپ چۈشەنگۈدەك يەردە ئىدى.

— شەيخ... ئا...

— مېنى ئاتا دەپ چاقىرغۇڭ كەلمەيۋاتامدۇ — نېمە؟

— ياق، ياق! ئۇنداق ئەمەس... مەن...

— ئېغىزىڭغا كەلمەيۋاتىدۇ — ھە؟

— بۇ... ئۇنداقمۇ ئەمەس...

— ئۇنداقتا مېنى نېمە دەپ چاقىرغۇڭ كەلسە، شۇنداق چاقىرغىن، مەن ئۈچۈن ئوخشاش.

سەئىدە شەيخنىڭ «مەن ئۈچۈن ئوخشاش» دېگەن سۆزىنى تازا چۈشىنەلمىدى، كۆڭلى ئۇ سۆزنى تازا توغرا تاپمىدى.

— ئۇ نېمە دېگەنلىرى؟ مەن ئۈچۈن ئوخشاش دەيلىغۇ؟ مەنغۇ سىلى ئۈچۈن ھېچقانداق زۆرۈرىيەتسىز ئىنسان، شۇنداق-مۇ؟

— ماڭا رەنجىۋاتامسەن ياكى خۇيلىنىپ شۇنداق قىلىۋا-تامسەن؟ مېنىڭ سېنى زۆرۈرىيەتسىز ئىنسان دېگىنىم يوق، ئۇ گەپنى ئۆزۈڭ ئېيتتىڭ.

— ئىشقىلىپ سىلى مېنى بىر دۆت، قاپاقباش، ھېچنەر-سىنى بىلمەيدۇ دەپ تەلىم بېرىشنى بىلىلا.

— ئەجەبا سەن تەلىم ئېلىشقا موھتاج ئەمەسما؟

سەئىدە جاۋاب بەرمىدى، ئۇ شەيخنىڭ تەلىم بېرىشىگىلا

ئەمەس، كۆيۈنىشىگىمۇ موھتاج ئىدى، ئەمما ئۇ ئۇنداق دېيەل-مىدى.

— ئەجەبا سەن دۆت ئەمەسمۇ، سەئىدە! ھا - ھا - ھا...

— بەك ئەسكىكەنلا، مەن شۇنچە دۆتمۇ؟ مەن دۆت ئە-مەس...

— سەن دۆت سەئىدە، سەن بىر كىچىك دۆت...

— بولىدۇ، ئۇنداقتا مەن كىچىك دۆت، سىلى چوڭ دۆت...

— بولىدۇ، بولىدۇ... ئەمىسە يىغلىما جۇمۇ، كىچىك دۆت...

— ھى - ھى - ھى...

— ھا - ھا - ھا...

ئۇلارنىڭ كۈلكىلىرى قەبرىلەرنىڭ ھەستىنى قوزغىغۇدەك شۇنچىلىك غۇبارسىز ئىدى، ياق، قەبرىلەرنىڭ ھەستىنى ئە-مەس، ھەۋىسىنى قوزغايتتى. سەئىدە كۈلگىنىچە بېشىنى كۆتۈ-رۈۋېدى، ئۆي كۆرۈندى.

— ۋۇي، ئۆيگىمۇ كېلىپ قاپتىمىز مانا...

شەيخنىڭ سۆزى ئۇنىڭغا ئىشكىتىن كىرىشكە بۇيرۇقتەك تېز - تېز مېڭىپ ئىشىك تۈۋىگە كەلدى، ئۇ خۇددى شەيخ كەي-نىدىن قاراپ ئۇنى كۆزىتىۋاتقاندەك ھېس قىلىپ قورۇنۇپ كەت-تى.

— ئىشكىنى ئاچالمايۋاتامسەن؟ مەن كەلدىم ئەمىسە.

سەئىدە يان تەرەپكە ئۆتۈپ تۇرۇۋېدى، شەيخ بېرىپ ئىشىك-نى ئېچىپ بېرىپ پەس ئاۋازدا مۇنداق دېدى:

— ئىشكىنىمۇ ئاچالمىغاندىن كېيىن ئەلۋەتتە دۆت بولە-سەن - دە!

— ھى - ھى - ھى...

— چوڭ دۆتنىڭ بالىسى ئەلۋەتتە دۆت بولىدۇ - دە دې-مەمسەن؟ ھى - ھى...

سەئىدە كۆڭلىدە شەيخنىڭ بۇگۈنكى ھەربىر ئېغىز سۆزى

ئۇچۇن خۇش ئىدى. ئۇ تېخى شەيخنىڭ ئاۋۋال سەئىدەنى كـ-
ـرىۋالسۇن دەپ يانچە تۇرۇپ ئۇنىڭغا يول بەرگىنىدىن ئۆزىنى
تېخىمۇ بەختلىك ھېس قىلدى.

سەئىدە كەپىگە كىرىپ كۆك بۇلاققا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ
قويدى، ئۇ خۇددى كۆك بۇلاقمۇ ئۆزىگە تەبەسسۇم قايتۇرۇۋاتقاند-
ەك، ئۇزۇنغىچە كۆك بۇلاقتىن كۆزىنى ئۇزمىدى.

ــ ساڭا شىپا بولغىنى مۇشۇ كۆك بۇلاقنىڭ سۇيى جۇمۇ
سەئىدە.

ــ ھەئە، تېنىمگە شىپالىق بەرگىنى سەئىد شەيخنىڭ
مېھرى.

سەئىدە بۇ سۆزنىڭ، ئېغىزىدىن قانداق چىقىپ كەتكىنـ-
ـنى، ئۆزى دەۋاتقىنىنى ياكى باشقا بىرىنىڭ دەۋاتقىنىنى ئاڭ-
قىرالمىغاندەك دەررۇ يەرگە قارىۋالدى. شەيخ سۇسقىنا كۇلۇپ
قويدى، بۇ كۇلكىگە ئازراق خىجىللىقمۇ، بەخت تۇيغۇسىمۇ،
ئەركىلىتىشمۇ ئارىلىشىپ كەتكەندى.

ــ سەن شۇنداق ئويلامسەن؟

ــ ھەئە، مەن شۇنداق ئويلايمەن.

سەئىدە تېخىمۇ قىزىرىپ كەتتى، ئەمما ئۇندىمىدى.

ــ بېرىپ ئۇخلا.

شەيخ كەينىگە بىر نەچچە قەدەم ئالغاندىن كېيىن سىرتقا
ماڭدى، سەئىدەنىڭ شەيخنىڭ يەنە نەگە بارىدىغانلىقىنى بىلگۈسى
كەلگەن بولسىمۇ سورىيالمىدى، شەيخ ئىشىكنى ئاستا تارتىپ
ياپتى، سىرتتىن بىر نەرسىلەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. سەئىدە كا-
ـرىۋاتقا چىقتى، ئۇنىڭ ئۇيقۇسى نەلەرگىدۇر قاچقانىدى، ئۇ بـ-
ـىشىدىكى ئورالغان رەختنى ئېلىۋەتتى، بەدىنىدىكى ئاق خەسىنى
ئاستا سىيلاپ قويدى، ئۇ بۇ ئاق رەڭگە سۆيۈنۈش ئىچىدە قاراپ،
خىياللىرى چېچىلدى.

«مەن نېمە بولدۇم؟ ئەجەبا مەن چوڭ بولغىنىم ئۇچۇن
مۇشۇنداق بولامدۇ؟ ئەجەبا شەيخ ماڭا قانداق تۇيغۇ بىلەن قارايـ-

دىغانلىقىنى ئېيتماسمۇ؟ ئۇ بەلكى مېنى بالىسىدەك كۆرىدىغاندۇ، ئەمما ئاخشامدىن بېرى مەن ئۇنىڭ بالىسىغا ئوخشىماي قالدىم، دېمىسىمۇ مەن ئۇنىڭ بالىسى ئەمەس، شۇبھىسىزكى، مەن ئۇنىڭ ماڭا ئاتا بولۇپ قېلىشىنى تىلىگەن، ئەمما بۇگۈن چۇ؟ ياق، ئۇنىڭ ئەزەلدىن بالىسى يوق، مەنمۇ ئۇنىڭ بالىسى ئەمەس، ئۇنداقتا بىز كىم؟ مەن نېمە تۇيغۇلار ئىچىدە گاڭگىرىدىم؟ ئەجەبا شەيخىتە ھېچقانداق تۇيغۇ يوقمىدۇ؟ ئىلىم بېرىش، ساۋاق ئۆگىتىشتىكى بىر ئۆگەنگۈچىگە بولغان تۇيغۇلا بارمىدۇ؟ ئەمما ئۇمۇ بۇگۈن باشقىچە تۇرىدىغۇ؟...»

ئۇنىڭ بەدەنلىرى قىزىشىپ، ئۇياق ـ بۇياقلا ئۆرۈلۈشكە باشلىدى، دېمى سىقىلىپ، ئارامسىزلىنىپ زادىلا ئۇخلىيالمىدى، پىكىر ـ خىيالىمۇ بىر يەردە ئەمەس، ئۇنىڭ شەيخىنىڭ نېمىشقا كەپىگە كىرىپ ئۇخلىمىغانلىقىنى، نەدە، نېمىش قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگۈسى كېلىپ ئورنىدىن تۇردى، مومىسى بىخارامان ئۇيقۇغا غەرق ئىدى، ئۇ بېشىغا ئاق خەسىنى ئارتىپلا ئىشىك تۇۋىگە كەلدى، ئۇ ئىشىكنى ئىچ تەرەپكە تارتتى، ئىشىك ئېچىلمىدى، ئىشىك سىرتىدىن قۇلۇپلانغاندەك قىلاتتى، سەئىدە تېخىمۇ ھەيران قالدى، ئەزەلدىن ئىچىدىنمۇ، تېشىدىنمۇ ئېتىلمەيدىغان بۇ ئىشىك بۇگۈن شەيخ تەرىپىدىن ئېتىلگەنىدى، سەئىدەنىڭ ئاچچىقى كەلدى، سەۋەبسىزلا ئىشىكنى ئېتىپ قويغىنى ئۈچۈن جىلە بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىشىكنى ئاچالىشىغا كۆزى يەتمەي، ئاستا ئارقىسىغا ياندى ۋە تىزلىرىنى جۇپلەپ، ئېڭىكىنى تىرىگىنىچە بۇلاققا تىكىلىپ ئولتۇردى.

ــ ھەي كۆك بۇلاق، ئېيتقىنا، شەيخكە نۇرغۇن يىللار ھەمراھ بولۇپ كەلدىڭ، ئۇ كىم؟ ئۇ نېمانچە جەزىبدار؟ ئۇ نېمانچە ئۆزگىچە؟ سەن گۇۋاھ، مەن شەيخكە بالا بولماقچى ئىدىم، ھالا بۇ دەقىقىدە مەندىكى بۇ بەڭباش تۇيغۇلار ئوخشىمايۋاتىدۇ، سەن دەپ باقە، بۇ نېمە ئىش؟

سەئىدەنىڭ سۆزى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، كۆك بۇلاقنىڭ

سۈيى تۈيۈقسىز داۋالغۇپ، سۇ يۇزى بىر كۆتۈرۈلۈپ - پەسلىدى. سەئىدە قورقۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە سۇ يۇزىدە بىر نەرسىلەرنىڭ غۇۋۇا كۆرۈنگىنىنى ھېس قىلىپ بېشىنى تۆۋەن قىلىپ سىنچىلاپ قارىدى، سۇ يۇزىدە خۇددى ئەينەكتەك سۈزۈك تەسۋىرلەر بىر - بىرلەپ كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

ئۇ يەنە كارىۋاتقا چىقىپ ياتتى، ئۇ ھەرخىل شېرىن ئويلار بىلەن ئۇيقۇغا كەتتى، ئۇ شۇنچىلىك راھەت ھەم تاتلىق ئۇخلىدى، چۈشىمۇ كۆرمىدى، ھەتتاكى ئۆرۈلۈپ - چۆرۈلۈپمۇ قويمىدى.

*　　*　　*

— ئانا، قويلارنى ئوتلاتمىغىلى ئۇزۇن بولۇپ كەتتى، مەن كۇن چۈشكىچە قويلارنىڭ قورسىقىنى تازا بىر توقلاپ كېلەي.

— سەئىدە بارسۇنمۇ - يە بالام، ئىككى ئاخشام بولدى سىلى كۆز يۇممىغىلى، چارچاپ قالمىسىلا يەنە.

— مەن چارچاپ قالمايمەن، خاتىرجەم بولسىلا.

موماي سەئىدەگە جىددىي تەرىزدە قاراپ، قوشۇمىسىنى تۇردى - دە، شەيخنى ئىما قىلدى، ئۇ «سەن قويلارنى مەن چىقىراي دېگىن» دېمەكچى ئىدى.

سەئىدە شەيخنىڭ زىيادە تەمكىنلىك چىقىپ تۇرغان چىراينىغا قاراپ دېدى:

— مەن باراي، سىلى ئارام ئالسىلا.

— كۇن پېتىشتىن بۇرۇن قايتىپ كېلەلەمسەن؟

سەئىدەنىڭ كۆز ئالدىغا دەرھال زارىيا كەلدى - دە، بىر - خىل سەسكىنىش ئارىلاش بېشىنى سىلكىۋەتتى، ئۇنىڭ ئەمدى ئۇنى كۆرگۈسى يوق، ئۇنىڭ چۈقانلىرىغا ئەگىشىپ توۋلىغۇسى يوق، ئۇنىڭ ھەتتا زارىيانىڭ ئىسمى، چىرايىنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكۈسى بار، شەيخكە تىل تەگكۈزگىنى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئەبەدىي

ئۆچ بولۇپ كەتكۈسى بار.
ــ قايتىپ كېلەلەيمەن، ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق.
ــ ئۆزۈڭگە ئەجەبمۇ ئىشىنىدىغان بولۇپ قاپسەنغۇ؟
ــ چۈنكى، مېنىڭدە ماڭا ئىشەنچ ئاتا قىلىپ تۇرىدىغان بىرخىل كۈچ بار.
شەيخ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ «مەنمۇ باراي، ساڭا يېڭى تو-قاينى كۆرسىتىپ قوياي» دەپلا چىقىپ كەتتى.
سەئىدە ئورنىدىن ئىتتىك تۇردى، ئاندىن مومىسىغا خوش دېيىشىنىمۇ ئۇنۇتقان ھالدا شەيخنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ چىق-تى، مومىسى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالدى.
قەبرىلەر ئۆز رېتى بىلەن جىمجىت بولۇپ، قۇياش زېمىن-نىڭ ھەربىر تۆشۈكچىلىرىگىمۇ بەخىرامان سىڭىۋاتاتتى، سەئى-دە خۇشاللىققىمۇ، ئازابقىمۇ ئوخشىمايدىغان بىناۋا تۈيغۇلار ئى-چىدە ئۇنسىز ئىدى.
شەيخ ھېچبىر زۇۋان سۈرىدىغاندەك قىلمايتتى، ئۇنىڭ قە-دەملىرى بىرخىل رىتىمدا بولۇپ ئەنە شۇنداق ئۇن ــ تىنسىز ئالدىدىكى بۇ جەزىبىلىك روھقا ئەگەشمەكچىدەك قىلاتتى.
ئۇزۇندىن بېرى ئايىغى تەگمىگەن بۇ يېشىل قوتان شۇڭ-چىلىك ئىللىق تۈيۈلۈپ كەتكەن سەئىدە ئارقا چىتلاقتىكى ئۆچكىنى ئاللىبۇرۇن ئېسىدىن چىقىرىپ قويغانىدى. ئۇلار قويلارنىڭ ئارقىسىدىن يەنە ئۇنسىز مېڭىشقا باشلىدى، بۇ ئىل-گىرىكى توقايغا بارىدىغان يول ئەمەس، سەئىدە شەيخنىڭ ھەق-قەتەنمۇ يېڭى توقاي تەرەپكە ماڭغانلىقىنى پەرەز قىلدى.
ــ سەئىدە، ھازىر چۇش كۆرمەيدىغان بولۇپ قالدىڭمۇ؟
ــ ھە؟ ھەئە.
ــ ئۇنداقتا تولىمۇ ئوبدان بوپتۇ بالام.
سەئىدە شەيخنىڭ «بالام...» دېيىشىگە ئۆچ بولۇپ قالغان-دەك، ئۇنىڭغا ئالىيىپ قويدى.
شەيخ قويلارنى ھەيدىگىنىچە بەخىرامان كېتىۋاتاتتى، ئۇ

تەرلەپ كېتىۋاتقاندەك، يەڭلىرىنى ئۇستىگە تۇرگىنىچە ئاسمانغا پات ـ پات قاراپ قويىاتتى، ئۇ خۇددى ئۆزى بىرەر سۆزنى خاتا دەپ قويغاندەك ئەمەس، بەلكى سەئىدە ئۇنىڭ «بالام» دېيىشىنى خاتا ئاڭلاپ قالغاندەك ھېس قىلدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بىرخىل تەلپۈنۈش بار ئىدى. ئۇ شەيخنىڭ بۇ خىل ھالىتىگە قاراپ ئۆزىدىكى تۇيغۇلارنىڭ زادى قانداق تۇيغۇ ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدى. ئۇنى يىغا تۇتتى، ئۇ كۆزىنى شەيخنىڭ كەڭ گەۋدىلىرىگە تىككىنىچە، كۆزلىرىگە ئۇسۇپ كېلىۋاتقان ياشلىرىنى زورىغا باستى. ئەمما، شەيخ بۇنىڭدىن خەۋەرسىز، سەئىدەنىڭ شەيخىكە بىلدۇرگىسىمۇ يوقتەك ئىدى، بىر تۇرۇپ ئۇنىڭ نېمە بولغانلىقىنى سورىشىنى ئۈمىد قىلغاندەك شەيخنىڭ كەينىگە بىر قارىشىنى ئارزۇلاپ قالاتتى، ئەمما ئۇنداق قىلمىدى، ئۇنىڭ كۆزى قويلاردا ئىدى، كەينىدىكى جان خۇددى ئېسىلىدە يوقتەك.

توقايلىق تولىمۇ چىرايلىق بولۇپ، ئوتتۇرىسى بۇلۇق ئۆسكەن ئوت ـ چۆپلۈك، چۆرىسى قويۇق ئورمانلار بىلەن قورشالغانىدى، شەيخ قويلارنى چۆپلۈككە باشلاپ قويۇپ، چاتقال تەرەپكە ماڭدى. سەئىدەگە «ماڭ» دېگەن ئىشارەتنىمۇ قىلمىدى، سەئىدەنىڭ نازۇك دىلى تېخىمۇ ئېچىشقاندەك بولدى، ئۇنىڭ شەيخنىڭ كەينىدىن ماڭغۇسى كەلمىدى. شەيخ شۇ مېڭىشىدا ئورمان تەرەپكە قاراپ يىراقلىشىشقا باشلىدى، ئۇ سەئىدەنىڭ كەينىدىن ماڭمىغانلىقىنى بىلمىدىمۇ ياكى بىلسىمۇ كارى بولمىدىمۇ، ئىشقىلىپ ئالدىغا كېتىۋەردى. سەئىدەنى ئاچچىق يىغا تۇتتى، شەيخ بىلەن كەلگىنىگە ئېچىدە مىڭ پۇشايمان قىلدى، شەيخ ئاسماندىكى قۇياشقا تىكىلىپ بىر قاراپ قويدى ۋە بىر نېمىلەرنى دېدى. ئۇ جاۋابسىز قالغاندىن كېيىن كەينىگە قاراپ، سەئىدەنىڭ خېلى يىراقتا قېپقالغىنىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى، ئۇ سەئىدەگە قول ئىشارىسى قىلىپ «بۇياققا كەل» دېگەندەك ئىما قىلدى، سەئىدە يەنىلا شۇ پېتى يا ئالدىغا ماڭماي، يا كەينىگە ماڭماي، ئىزىدا ئولتۇردى، ئۇنىڭ ياشلىرى ئەمدى يامغۇر ـ

دەك تۆكۈلۈۋاتاتتى.

شەيخ ئۇنىڭ ماڭماستىن ئىزىدا ئولتۇرۇۋالغىنىنى كۆرۈپ ئۇ تەرەپكە ماڭدى، ئۇ بارغانسېرى يېقىنلاپ، سەئىدەنىڭ يىغلاۋاتقىنىنى كۆردى.

— نېمە بولدۇڭ؟ نېمىگە بۇنچىۋالا يىغلايسەن؟

— كارىلىرى بولمىسۇن!

— هوي، ماڭا باتناپ قالدىڭمۇ؟ يىغلىما، پايدىسى يوق.

— پايدىسى بولمىسىمۇ يىغلايمەن!

شەيخ سەئىدەنىڭ كىچىك بالىدەك تاتلىق قىلىقلىرىغا قاراپ كۈلۈپ كەتتى ۋە ئۇنىڭ يېڭىدىن تارتىپ ماڭغۇزدى، دەرەخلىك سايىغا كەلگەندە، سەئىدەنى ئولتۇرۇشقا ئىما قىلدى.

— نېمە بولدۇڭ سەئىدە؟

سەئىدە كۆزلىرىگە لىق كەلگەن ياشنى زورىغا يۇتۇپ، قۇ-ياش نۇرىدا يالتىراپ تۇرغان چىرايلىق كۆزلىرىنى يىراقتا تە-كىپ تۇرۇپ دېدى:

— ۋۇجۇد تەلقىنلىرى ئۆز - ئۆزىدىن مەيۇس، دىلىدىكى ئارمان دەرمانسىز، مانا بۇ ھەقىقىي دىلىنىڭ يىغىسى! ھەئە، مې-نىڭ دىلىم يىغلىدى، ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ، ھۆركىرەپ يىغلە-دى، مەنمۇ ئەگىشىپ يىغلىدىم. ئۇ يىغىسىدىن پەس بولالمىدى، ئۇ ماڭا شۇنداق دېدى:

«چىرايلىق كۆزلىرىڭدىن ئاچچىق مۇھەببەت يالتىراپ قا-تۇ، سۈزۈك يۈزلىرىڭدىن شېرىن ئازابىنىڭ كۆلەڭگىلىرى تۆكۈ-لۈپ تۇرىدۇ، قەلبىڭمۇ، روھىڭمۇ، جىسمىڭمۇ سەن ئۈچۈن ئۇنسىز ياش تۆكمەكتە. يۈرەكلىرىڭ تولىمۇ رېتىمسىز سوقىدۇ، ئۇنىڭ رەڭگى قان رەڭ ئاپتۇ، نېمىگە ھالىڭ بۇنچە خاراب؟»

مەن ئۇنىڭغا دېدىم:

«ھەئە، قەلب ئىگىسىنىڭ يۈرەك ئېرىقچىلىرىدىن زەردار ئاقىدۇ، سۈلغۇن ئەپتىدىن ھەشقىپىچەكنىڭ نامازشامدا سولاشقان ھالىتىنى كۆرگىلى بولىدۇ. پۈتۈنىڭ ئەركى ئەمەس، ئۇ نىشان-

سىز قەدەملەرنى ئالىدۇ. ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان ئىنسانىي تەبىئەتتىكى ئاجىزلىق ئۇنى كىچىكسىز قىلىپ قويدى، كۆز ئالدىدىكى رېئال مەۋجۇتلۇق بىلەن كەلگۈسى رېئاللىق ئوتتۇرىسىدىكى قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان زىددىيەت ئۇنى يېقىتتى، ئۇ قىسىلىپ قالدى، ئىچىتقىنە ئەي مېنىڭ نازۇك دىلىم، ناتىۋان قەلبىم، سۈزۈك ھېسلىرىم، ئۇ ئەمدى قانداق قىلسۇن؟!»

نە يۇرىكىمدىن، نە ھېسلىرىمدىن، نە قەلبىمدىن ھېچبىر سادا، ھەتتاكى ئاجىز بىر تىۋىشمۇ يوق. دېمەك، نېمە بولغىنىمنى ئۆزۈمۇ، قەلبىممۇ دەپ بېرەلمەيدۇ.

شەيخ سەئىدەنىڭ بۇ يۈرەك سۆزلىرىنى ئىچىزى بىلەن دەۋاتامدۇ ياكى يۇرىكى سۆزلەۋاتامدۇ، بىلەلمىدى. ئۇ سەئىدەگە قاراپ ئۇزۇن تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن دېدى:

— يىغلىما دېسەم بولمىغۇدەك، ئۇنداقتا سەن پۇخادىن چىققۇچە يىغلىۋال، مەن سېنى توسۇمايمەن، كۆزلىرىڭمۇ توسۇمايدۇ، ھېچكىم، ھېچنەرسە سېنى يىغلىما دېمەيدۇ.

شەيخنىڭ سۆزى تۇگىشى بىلەن سەئىدە بۇقۇلداپ يىغلاشقا باشلىدى، شەيخ بېشىنى سىلىپ قوشۇمسىنى تۇرۇپ، ئۇنسىز ئولتۇردى. سەئىدەنىڭ مۇڭى شەيخنىڭ تومۇرلىرىغا، سەزگۈلىرىگە كىلىپ ئۇستى، ئۇ يېنىدىكى بۇ مۇڭلۇق ئىنسانغا نېمە دېيىشىنىمۇ بىلمىدى.

«ئۇنىڭ قەلبى يىغلاۋېتىپتۇ، ھالبۇكى ئۇنىڭ قەلبىنى مەن يىغلاتتىمۇ؟ يىغلا ئىنسان، يىغلا سەئىدە! چۈنكى، ھەقىقەتكى ئىنسان يىغىغا موھتاج، كۈلگەندىن يىغلىغاندىكى مەنە گۈزەل، ئېرىشىدىغان ھوسۇلمۇ مول بولىدۇ، يىغلا ئىنسان، يىغلا سەئىدە! كائىنات، زېمىن ھەممە ئاڭلىسۇن. ھەممە سېنىڭ ئازرۇلىرىڭغا تەڭكەش بولسۇن، باتىل كۈلكىنىڭ ئازابىنى تارتقۇچە، مۇڭلۇق يىغىنىڭ لەززىتىنى قوبۇل قىل!»

سەئىدە كۆزلىرىدىكى ياش يۇقىنى ئېرىتىشقا باشلىدى، شەيخ ئۇنىڭ قىزارغان كۆزلىرىگە قاراپ:

— ئىنسان شۇنداق بىر چاغلاردا ئەقلىنى يوقىتىدۇ، يەنە ئۇ چاغدا ئۇ ئارزۇلار دېڭىزىدا مەردانە ئۈزۈۋاتقان بولىدۇ، ئۇ ئۈزگەنسېرى بەكمۇ راھەتلىنىپ كېتىدۇ، ھەتتا دېڭىز ئۇنىڭغا تارلىق قىلىشقا باشلايدۇ، دەل شۇ پەيت ئىنسان ئۆچۈن ئەڭ خەتەرلىك بولۇپ، ئىنسانىنىڭ ئارزۇسى، نەپسى ئۇنىڭ ئەقىل كۆزىنى تورۇۋالىدۇ، — دېدى.

— ئۇنداقتا... ئۇنداقتا ئىنساندا ئارزۇ بولماسلىقى كېرەكمۇ؟

— سەن مېنىڭ قانداق ئارزۇنى كۆزدە تۇتۇۋاتقانلىقىمنى بىلدىڭمۇ؟

— ياق... مەن...

— ئۇنداقتا ئەلۋەتتە چۈشەنمەيسەن — دە!

سەئىدە ئۇندىمىدى.

— ئىنسانىنىڭ مەيلىچە بولغاندا ئۇلار ئۆز ھۇزۇر — ھالا-ۋىتىنى، ئارزۇ — ھەۋەسلىرىنى قاندۇرۇشنىلا ئويلايدۇ. ۋاھالەنكى، بۇ يەردە دېيىلمۇاتقىنى ھەقىقىي ئارزۇ، روھىيەتنى ھەقىقىي تويۇندۇرىدىغان ئارزۇ.

— سىلىچە بۇۋام بىلەن مومامنىڭ بىر — بىرىگە بولغان مۇھەببىتى قاندىق ئارزۇ؟

— ھەق بىلەن باتىل ئوتتۇرىسىدىكى ئارزۇ.

— بۇ نېمە دېگەنلىرى؟

— ئەگەر كىشى بىلەن كىشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەت ھەقىقىي، چىن مەنە ئىچىدە بولسا، ئۇ ئەلۋەتتە ھەقىقىي ئارزۇ بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئىنسانىي ھەۋەس ئىچىدە بولسا، ئۇ باتىل بولىدۇ، ئۇنداق ئارزۇ ئادەمنى ھالاكەتكە سۆرەپ كىرىدۇ.

— ئۇنداقتا قەلبىمدىكى ئارزۇچۇ؟

— قەلبىڭگە پۈكۈلگەن قانداق ئارزۇ ئىدى — ئۇ؟

— مەن... مەن بىلمەيمەن.

سەئىدە تىلىنى چاينىپ گېپىنى قىلالمايلا قالدى.

— سەئىدە، يۇرىكىڭدە شۇنداق بىر مۇھەببەت بولسۇن، كۆچلۈكلۈكىدىن باغرىڭ ھەمىشە ئېزىلگۈدەك يىغلا، شېرىنلىكىدىن مەڭگۈگە رىشتىڭنى ئۈنىڭغا باغلا.

سەئىدە يىغا لىغىرلاپ تۇرغان شەھلا كۆزلىرىنى ئاسمانغا تىككىنىدە، قۇياش ئاللىبۇرۇن قىزىرىپ پېتىشقا باشلىغانىدى، ئۇ ئۇزمەي قۇياشنىڭ پېتىشىدىن ھۇزۇرلىنىۋاتقاندەك، يەڭگىل نەپەس ئالدى.

— سەئىدە، كۈن پاتاي دەپتۇ، پادىلارنى ھەيدەپ ئۆيگە قايتايلى.

ئۇلار ئۆيگە قايتقۇچە يول بويى پاراڭلىشىپ ماڭدى.

— مېنى ئاتا دەپ چاقىرغۇڭ كەلمىسە، شەيخ سەئىد دەپ چاقىرساڭمۇ بولىدۇ.

— شەيخ سەئىد، شەيخ... سەئىد... تولىمۇ يېقىملىق ئاڭلىنىدىكەن شۇنداقمۇ؟

— ھەئە، سېنىڭ ئېغىزىڭدىن تولۇق ئىسمىمنى ئاڭلاپ، قۇلىقىمغا ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ.

— نېمىشقا؟

— چۈنكى، ئىسمىم بىرەر ئىنسان تەرىپىدىن ئاتالمىغىلى ئۇزۇن بوپتىكەن.

— ئۇنداقتا سىلىنى كۆپرەك چاقىرسام بولغۇدەك، شەيخ سەئىد.

شەيخ كۈلۈپ كەتتى ۋە سەئىدەنىڭ ئۆزىگە قاراپ ھەدەپ كۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ توختىدى:

— سەئىدە، سەن ئىلگىرى ماڭا تىل يېرىپ گەپ قىلمايدىغان، قاتتىق سۆزلەرنى قىلسامۇ سەۋر قىلىدىغان، ئالدىمدا چىش يېرىپ كۈلۈپمۇ باقمىغانىدىڭ. سەندە باتىناش، خۇيلىنىش دېگەنلەردىن ئەسلا ئەسەر يوق ئىدى، يېقىنقى بۇ ئىككى كۈن ئىچىدە سەن تارتىنىشنى نازغا، جىم تۇرۇۋېلىشنى خۇيلىنىشقا ئۆزگەرتىۋالدىڭ، قىسقىسى، قىزىم دېگۈدەك ھەربىر تۇيغۇنى

مەندىن قوغلىدىڭ، ئۆزۈممۇ سېنى زادى قىزىم دېيىشنى ۋە يا-
كى... ۋە ياكى نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدىم.
سەئىدە خىجىللىقتىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى، ئۇ
شەيخىڭ سۆزىنى ئېنىقى بىلەن چۈشەنگەنىدى.
— كەچۈرسىلە...
— دەسلىپىدە ساڭا خۇددى ئاتىغا ئوخشاش ئىدىم، سەن
مەندىن قورقۇش ھېس قىلاتتىڭ، ساڭا سۈرلۈك كۆرۈنەتتىم،
ھەربىر سۆزۈم ساڭا ئىلىم ئىدى، سۆزلىرىمنى ئېغىر ھېس
قىلاتتىڭ، سۆز قىلىش ئادىتىمگە قايىل بولغانلىقىڭدىن كۆپ
گەپ قىلالمايتتىڭ، مېنى ئۆزۈڭگە بېسىم قىلىۋالغان ئىدىڭ.
ئەمدى سۈرۈم بىلەن تەڭ جەزبەم بارلىقىنى بىلدىڭ، سۆزلە-
رىمنى چۈشەنمىسەڭ دادىللىق بىلەن سورايسەن، زىددىيەتلىنىپ
قالساڭ ئۇدۇللا پىكىر قىلىسەن. سۆزلىرىمنى يەڭگىل ئاڭلايدە-
غان بولدۇڭ، ماڭا قايىل بولغىنىڭنى ئېچىلىپ ئىپادىلىيەلە-
سەن، مېنى ئۆزۈڭگە بېسىم ئەمەس، دەستۇر قىلدىڭ، ھازىر مەن
ئۈچۈن يۈرىكىڭ ئاغرىماستىن، ئەكسىچە شادلىنىدىغان بولدى،
بۇرۇن قورقىنىدىن قىزارغان يۈز ھازىر خىجىللىقتىن قىزە-
رىدىغان بولدى.
سەئىدە تېخىمۇ قىزاردى، ئۇ شەيخىڭ بۇنچە ئۆزىنى ئىنە-
چىكە بىلىپ كەتكىنىگە سەل ھەيرانمۇ بولدى.
شەيخ سەئىدەدىن نەزەرىنى ئېلىپ يېڭىدىن چىقىقان ئايغا
قارىدى.
— ھىلال ئايىنى كۆرگەن چېغىڭدا قانداق تۇيغۇدا بولە-
سەن؟
— ئۆزۈمنى شۇنداق ئەركىن ھەم يەڭگىل ھېس قىلىمەن،
ئۇنىڭ مۇڭلۇق، ئەمما گۈزەل جامالىغا قاراپ مەست بولىمەن.
ئۇنى قولۇمدا تۇتۇپ، ھەقىقىي رۇخسارىنى كۆرۈپ باققۇم،
سىيلاپ باققۇم، پۇراپ باققۇم كېلىدۇ، ئۇنىڭ ھەقىقىي سىرىنى
ئېچىپ باقسام دەيمەن، ئۇنى ئاسمىنىمدا مەڭگۈ شۇنداق نۇر

چېچىپ، تۇن كېچىلىرىمگە ھەمراھ بولسىكەن دەيمەن.

شەيخ سەئىدەنىڭ سۆزلىرىگە ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىدى.

— تۇيۇقسىز بۇنداق سوراپ قالدىلىغۇ؟

— مەندىمۇ سەن ئاشۇ ئايىنى كۆرگەندە بولىدىغان تۇيغۇ بولىدۇ، بۇنى موماڭغا دەمسەن؟

— بىلمەيمەن.

— ئۇ بىلسە خۇش بولىدۇ.

— راستما؟

— ھەئە، ئۇ ھەم شۇنداق بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ.

— نېمىشقا؟

— ھەقىقىي مۇھەببەتنى ئۇلۇغلىمايدىغان، ئۇلۇغلاشقا تەلپۇنمەيدىغان ۋۇجۇد بولامدۇ؟

— ياق!

— شۇڭا بىزدەكلا خۇش بولىدۇ.

— مەن... مەن كۆپ ئازغانمەن، ئازغىنىمدىن ھەم رەسۋا بولدۇم، ئازاب تارتتىم.

— بولدى، بولدى بۇ مىنۇتلارغا ئۇنداق سۆزلەر ياراشمايدۇ.

— ئۇنداقتا مېنى ئۆز قوينىلىرىغا، ئەپۇ قۇچاقلىرىغا ئالامدىلا؟

— مەن ئىزچىل سېنى ئۆز خاتالىقىنى تونۇش بوسۇغىسىغا ئىتتىرىپ كەلدىم، سەن ئەمدىلەتىن ئۇ بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئەپۇ قورۇسىغا كىرەلىدىڭ، بۇ يەردە مېنىڭ رولىم بولدى، ئەما سەن بەختىڭنى تاپتىڭ.

— ھەئە، مەن سىلى بىلەنلا بۇ بەختكە ئېرىشەلىدىم.

— توغرا دەيسەن، سەن ھېچنەرسە بىلەن بەختكە ئېرىشەلمەيتتىڭ، ھالبۇكى، ۋۇجۇدۇمدىن تەپچىرەيدىغىنى بەختىڭ ھەقىقىي مەنىسى.

— بىلمەن، قاچان سىلىنى تونۇغان بولسام، شۇنىڭدىن باشلاپ روھىم تويۇنۇشقا باشلىدى، ۋۇجۇدۇمنى قامالالاپ تۇرغان ئىسيانكار تۇيغۇلىرىمنىڭ ئازابىدىن ھەقىقىي بەختنى نەدىن ئىزدەشنى بىلدىم. ھالا بۇگۈن مەندەك بەختلىك ئىنسان بولمىسا كېرەك، چۈنكى، بەخت مېنىڭ قەلبىمنى ئوتقاشتەك قىزىتىپ، سىمابتەك ئېرىتتى، مانا بەخت ماڭا ئەڭ يېقىن جايدا تۇرۇپتۇ.

سەئىدەنىڭ ھاياجانلانغىنىدىن ئاۋازلىرى تىترەپ كەتتى، شۇ سەۋەبتىن سۆزلىرىمۇ قولاشمايۋاتاتتى.

— بۇگۈن قويدىن بىرنى قۇربانلىق قىلايلى.

— ھازىر بەك كەچ بولۇپ كەتتىغۇ، قانداق بوغۇزلايدىلا؟

— ئالغاچ كېتىپ، ئىشىك ئالدىدا بوغۇزلايمىز، قويىنى بۇگۈن يېمىسەك قاچان يەيمىز؟

سەئىدە شەيخنىڭ بۇگۈننى تولىمۇ ئەتىۋارلىغىنىدىن خۇش بولدى.

— سەئىدە، سەن تۇغۇلۇپ بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقان تۇنجى مىنۇتتا يىغلاپ چۇشكەنمىدىڭ؟

— بەلكىم، ھەرقانداق ئىنسان يىغلاپ چۇشىدىغاندۇ؟

— ھەئە.

— ئۇنداقتا مەنمۇ يىغلاپ چۇشكەن بولۇشۇم مۇمكىن.

— سەن ئىنسانىنىڭ دۇنيادىن سەپەر قىلار چېغىدا يىغلاپ كەتكىنىنى كۆرگەنمۇ؟

— ياق، بوۋام ئۇن ـ تىنسىز كەتتى، ئۇ ھەتتا مېنى ئېنىقراق كۆرمەيلا جان بەردى.

— توغرا دەيسەن، ئۆلۈم ئالدىدا ۋەھىمىدىن تىلىڭمۇ، گېلىڭمۇ، كۆزۈڭمۇ يىغلىپ قالىدۇ، بۇ دۇنيادا خۇشال، ئەھمىيەتلىك ياشىغان ئىنسانمۇ ھەم شۇ.

— نېمىشقا ئۇنداق بولىدۇ؟ ئۆلۈم ئالدىدا بىز بۇ دۇنيادىكى نەرسىلەر بىلەن خوشلىشىدىغىنىمىز ئۈچۈن شۇنچە قىيال-

مايمىزغۇ؟

— سەن بۇگۈن شۇنداق قىممەتلىك نەرسەڭنى يوقىتىپ قويساڭ، بەلكىم بىر كۈنلەردىن كېيىن ئۇنىڭغا ياكى باشقا بىر ياخشى نەرسىگە يولۇققۇپ ئورنىنى تولۇقلىۋالسەن، ئەمما ھاياتلىقتەك قىممەتلىك نەرسىنى يوقاتساڭ، يەنە ئۇنىڭغا ئېرىشەلەمسەن؟ ھالبۇكى سەن بۇ دۇنياغا ئۆز ئىختىيارىڭ بىلەن ئىكى - ئۈچ قېتىم كېلەلەمسەن؟

— ياق... ئۇ ھەم مۇمكىن بولمايدۇ.

— ئەمما شۇنداق بىر جان بار، ئۇ ئۆلۈم ئالدىدا خۇشال بولالايدۇ، ئۇ ھاياتلىقىنى يوقىتىپ قويسىمۇ، ئۇنىڭدىن قىممەتلىك نەرسىگە ئېرىشەلەيدۇ.

— ئۇ ھاياتلىقتىنمۇ ئارتۇق قانداق قىممەتلىك نەرسىگە ئېرىشەلەيدۇ؟

— قىممىتى بار ئۆلۈمگە.

— ئۆلۈم ھاياتلىقتىن قىممەت بولامدۇ؟

— سەن بىر ئۆمۈر مەنە ئىزدەپ تاپالماي ياشىغان ھاياتلىقتىن، مەنەگە تولغان ئۆلۈمنى قىممەتلىك دەپ قارىمامسەن؟

— ئۆلۈم دېگەن قانداق مەنە؟

— چىن مەنە.

— ھاياتلىقلا مەۋجۇت بولىدىكەن، ئۆلۈممۇ مەۋجۇت بولىدۇ، توغرىمۇ؟

— ھەئە، خۇددى «ئالماقنىڭ بەرمىكى» بولغاندەك، شۇنچىلىك ئاددىي، كاللىسى بارلىكى ئىنسان ئۇچۇن شۇنچىلىك چۈشىنىشلىك.

— ھەممە جانلىققا ئوخشاش بولامدۇ؟

— ھەئە.

— نېمىشقا ئۆلۈم بولىدۇ؟

— سەن بۇرۇن جىن چىراغنى، ئۇنىڭ يورۇقىنى كۆرگەن، كېيىن يەنە ئۇنىڭدىنمۇ يورۇق نەرسىلەرنى كۆردۈڭ، ئاينىڭ يو-

روقىنى كۆردۈڭ، سەن كۆرگەن يوروقلۇق ئىچىدىكى ئەڭ زور يوروقلۇقنى قۇياشتىن كۆردۈڭ، كۆرگەن نەرسىلىرىڭ ئىچىدە ئادەتتىكى، ئوتتۇراھال ۋە ئەڭ ئالاھىدىسى بولدى، ئەگەر سەن قۇياشتىنمۇ يوروق بىر يوروقلۇق بار دېيىلسە، كۆروشنى خالامتىڭ؟

— ھەئە، جان دەپ خالايمەن.

— ئىنسان دەل تېخىمۇ ئەڭ ئالاھىدىسىنى كۆروش ئۈچۈن ياشاپ ئۆلىدۇ.

— دېمەك، ئەڭ چىن مەنىنى ئىزدەپ كېتىۋېتىپ ئۆلىدەكەن - دە؟

— توغرا دەيسەن، ۋۇي، مەنزىلىمىزگە كېلىپ قاپتىمىز، قويلارنى سولىۋېتەي.

ئون بەشىنچى باب

— نەگە بارسەن؟

— ...

سەئىدە بوسۇغىغا كېلىپلا تۇرۇپ قالدى، راست، ئۇ نەگە ماڭدى؟ نەگە بارماقچى، ئۇ دەررۇ شەيخنى ئېسىگە ئالدى.

— شەيخ قېنى؟

— ئۇ قەبرىستانلىقنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى گۈلزارلىققا كەتتى.

— نېمىشقا؟

— بىلمەيمەن.

— ئۇ چىقىپ كېتىدىغان چاغدا ھېچنېمە دېمىدىمۇ؟

— ياق، ئۇ پەقەت بۇ لىباسنى يېنىڭغا تاشلاپ قويۇپلا چىقىپ كەتتى.

— ئۇنداقتا سىز ئۇنىڭ گۈلزارلىققا كەتكىنىنى قانداق بىلدىڭىز؟

— ئۇ گۈلزارلىققا باردۇ، چۈنكى، ئۇ... ئۇنىڭ ئوت ـ چۆپى تۈگىدى، ئۇنىڭغا يۇمران چۆپ ئەكەلگىلى باردۇ.

— ... ئۇ ئالدىنقى قېتىم كەچتە بارغان ئىدىغۇ؟ ھازىر چۈش بولدى تېخى.

— بۇنى بىلمەيمەن بالام.

سەئىدە بوسۇغىدىن ئاتلىۋېدى، مومای ئۇنىڭمۇ شەيخ يېنىغا بارىدىغانلىقىنى پەملەپ ئارتۇق گەپ ـ سۆز قىلمىدى. ئەمما، سەئىدە قوتانغا ماڭغانىدى، ئۇ ھېلىقى غايىب يىگىت ئۇچۇن ئەمەس، قويلارنىڭ تۇنۇگۈنكى ئاچ قالغىنى ئۈچۇن ئوتلاتقىلى بارماقچى بولدى. ئۇ مومىسىغىمۇ دېمەي كېتىپ قالدى، چۈش ۋاقتىدىن

ئېشىپ كۈن قايرىلغاندا ئاندىن قوتانغا ئاران يېتىپ كەلدى، ئۇ يايلاققا بارماستىن قويلارنى يېقىن ئەتراپقا ئاپىرىپلا ئوتلاتماقچى بولدى.

سەئىدە يېقىن ئەتراپتا بىرەر ئوت ـ چۆپلۈك بارلىقىنى بىلمەيتتى، ئۇ قويلارنىڭ سەپ تىزىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئارقىسىدىن ئەگىشىۋېدى، هايال ئۆتمەيلا بىر گۈلزارلىققا كېلىپ قالدى، بۇ دەل هېلىقى گۈلزارلىق ئىدى، ئۇ شەيخنى يادىغا ئالـ دى، ئۇنىڭ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىنى بىلىدىغان بولغاچقا، تەرەپ ـ تەرەپكە قاراپ ئىزدەشكە باشلىدى، بىر چاغدا ئالدىدىكى گۈللەر ئارىسىدىن بىر ئاق لىباس كۆتۈرۈلدى، ئۇ شەيخ ئىدى. شەيخ قويلارنى هەيدەپ گۈلزارلىققا باشلىۋەتتى، سەئىدە هاڭۋېقىپ قالـ دى:

ـــ ئۇلار گۈل ـ گىياهلارنى چەيلىۋەتمەمدۇ؟ غۇنچىلىرىنى يەۋەتمەمدۇ؟

ـــ ئۇلارنىڭ ياۋا ئوت ـ چۆپ بىلەن گۈلنى پەرق قىلغۇـ چىلىكى بار، ئۆزىگە تېگىشلىك بولغان ياۋا ئوتنى يەيدۇ، ئىنسان هۇزۇرلىنىشقا تېگىشلىك گۈلنى قالدۇرۇپ قويىدۇ.

سەئىدە مۇڭلىنىپ تۇرۇپ كەتتى، ئۇ ئالدىنقى كۈنى كۆرگەن مەنزىرىنى ئەسلەشكە باشلىغانىدى...

ـــ هايۋان چېغىدا ئۆز قانۇنىيىتىنى چۈشىنىدىكەنۇ، ئىنـ سان بولمىش ئەقىل ئىگىلىرى ئۇنچىلىك ساۋاتنىمۇ بىلىشمەيـ دىكەن... ئىنسانىي سۆيگۈ، ئىنسانىي مېهىر ـ شەپقەت، ئىنسانىي بۇرچ، ئىنسانىي تەبىئەتتىن ئىبارەت ئىنسان بولۇشنىڭ قانۇنىـ يىتىنى ئۇلار بۇزىدىكەن، ئۆز قانۇنىغا ئۆزى خىلاپلىق قىلىدىـ كەن...

ئۇ ئاسماندىكى پېتىۋاتقان، پاتقانسېرى قىزىرىۋاتقان قۇياشـ قا قارىدى.

ـــ ئېھ قۇياش، سەنمۇ ئۆز قانۇنىيىتىڭ بىلەن ياشامسەن؟! هەئە، مەن كۆردۇم، سەن مەشرىقتىن كۆتۈرۈلۈپ، مەغرىبكە پاـ

تىسەن، سەن كېچىنىڭ قوينىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ، كۆندۈز باغ-ىدا نۇر چاچسەن، سېنىڭمۇ قانۇنىيىتىڭ بار. سەن شۇنچە زور بىر شار تۇرۇپ، نۇرۇڭ بىلەن پۈتۈن كائىناتنى يورۇتۇپ تۇرۇپمۇ، قانۇنىيىتىڭنى بۇزالمايدىكەنسەن! ئىنسان شۇنچە ئاجىز، قېرىش-قا، ئۆلۈشكە، كېسەل - ۋاباغا چارىسىز تۇرۇپمۇ يەنە ئۆز قانۇنى-يىتىنى بۇزىدىكەن! ئۇلار نېمىدېگەن بىچارە! ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ ئۆز قانۇنىيىتىنى دەپسەندە قىلغۇچى جىنايەتچى! ئۇلار تولىمۇ نادان!

— توغرا ئويلايدىكەنسەن... ھەقىقەتەنمۇ توغرا.

سەئىدە شەيخنىڭ بۇ گېپىدىن ئاجايىپ مەمنۇن بولدى، ئۇ-نىڭ يوغان كۆزلىرىدىن بىر خىل سەبىي شادلىق تۆكۈلۈپ تۇراتتى.

— تەپەككۇر دېگەن كاللىدا بولىدۇ دەيدۇ، ھە، ئۇنداقتا سەزگۈلەرچۇ؟ سەزگۈلەردىن كېلىدىغان تەپەككۇر ئەڭ توغرا بولىدۇ، چۈنكى، كۆزۈڭ ئاينى ئاي، يۇپۇرماقنى يوپۇرماق، يېشىلنى يېشىل پېتى كۆرىدۇ. قۇلىقىڭ بومنى بوم، يېقىملىقنى يېقىملىق، ھايۋاننىڭكىنى ھايۋاننىڭكى پېتىچە ئاڭلايدۇ، بۇرنۇڭ گۈشنى گۈش، گۈلنى گۈل پېتى پۇرايدۇ، ئاغزىڭ سۈنى سۇ پېتى ئىچىدۇ، يېمەكلىكنى يېمەكلىك پېتى يەيدۇ. بۇ سەزگۈلەرنىڭ قانۇنىيىتىنى ھېچكىم ئۆزگەرتەلمىگىنى يوق.

سەئىدە بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، شەيخ بىر قۇچاق ئوتنى كۆتۈرۈپ يولغا چىقتى، قويلار ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

قويلارنى قوتانغا كىرگۈزۈۋەتكەندىن كېيىن شەيخ سەئىدەگە ئالدى تەرەپنى ئىما قىلدى:

— ئالدى تەرەپتە مېۋىلىك دەرەخ بار.

— راستما؟ ئەجەب بىلمەيدىكەنمەن.

— سەن ئۇ يەرگە بېرىپ باقمىغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ مېۋىنىڭ ئەمدى پىشىدىغان ۋاقتى كەلدى.

— ۋاھ... نېمىدېگەن ياخشى.

— بىراق بىر ئاز جاپا تارتىمىز.
— قانداق دەيلا؟
سەئىدەنىڭ چىرايىدىكى شادلىقنى خاۋاتىرلىنىش ئىگىلىگە-نىدى.
— چۈنكى، مېۋە دەرەخنىڭ ئەڭ چوققىسىدا، ئېسىلىپ چە-قاي دېسەڭ چىقالمايسەن.
— ھە... ئىشقىلىپ سىلى بولغاندىن كېيىن قورقمايمەن.
— ھى - ھى - ھى، ئەگەر مەن سېنى چىققىلى سالسامچۇ؟
— ھە؟ ياق، ياق... ھەرگىز ئۇنداق قىلمىسىلا.
— ئۇ مېۋىنى راستىنلا سەن چىقساڭ ئاندىن ئالالايمىز.
— سىلى چىقسىلىچۇ؟
— مەن دەرەخكە يامىشىپ ئالامدىم؟ بوپتۇ... قورسىقىمىز بەك ئېچىپ كەتمىسۇن، كېلەر قېتىم ئۆزۈڭ چىقسەن، تېنىڭ-مۇ، روھىڭمۇ چېنىقىدۇ!
— ھىم، ماقۇل...
ئۇلار ھايال ئۆتمەي مېۋىلىك دەرەخ تۇۋىگىمۇ يېتىپ كې-لىشتى، سەئىدە بۇ دەرەخنىڭ ئېگىزلىكىگە ھەيران قالدى، شەيخ دەرەخكە شۇنداق تېزلا يامىشىپ چىقىپ كەتتى.
سەئىدە مېۋىگە قولى تېگىپ بولغان شەيخنىڭ شۇنچە ئې-گىزگە چىقىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ئەنسىرىدى، شەيخ بىردەمدىلا سىيرىلىپ چۈشتى، قولىدا ئۈچ دانە مېۋە تۇراتتى، مېۋىنىڭ پوستى قىزغۇچ سېرىق بولۇپ، قوش مۇشتەك بار ئىدى:
— ئاران مۇشۇما؟
— ئۈچىمىزگە ئۈچ تال.
— يەنە بىرنەچچىنى ئېلىۋالساق ياخشى بولاتتى، قارىسىلا، قاراشقىلا بەك يېيىشلىكتەك قىلىپ تۇرىدۇ.
— ئارتۇق ئېلىش مۇمكىن ئەمەس، جان سانىغا قاراپ ئالى-مىز، بىرەرسىنى ئارتۇق تۇتۇۋالساڭمۇ ئۇزەلمەيسەن.
— ھە؟ شۇنداقمۇ؟!

— ھەئە! ھەممە نەرسە پەقەت لايىقىدا بولىدۇ، نالايىق بو-لۇشنى پەقەت ئىنسانلا ئارزۇ قىلىدۇ...

— ھىم، چۈشەندىم.

— مە... يەپ باققىنە! بەكمۇ ئېسىل مېۋە بۇ!

سەئىدە مېۋىنىڭ چىرايلىق پوستىغا قاراپ تۇرۇپ كەتتى.

— قانداق يەيدۇ؟

— ئوتتۇرىسىدىن ئىككى قىلىپ، قارىنىنى يارىسەن، ئىچىدە نۇرغۇن قىزىل ئۇرۇقچىغا ئوخشايدىغان سۇلۇق ھەم تاتلىق نەرسىلەر بار، شۇلارنى ئېلىپ يەيسەن.

سەئىدە «چاك» قىلىپ ئوتتۇرىسىدىن ياردى ـ دە، سانجاق ـ سانجاق تىزىلىپ كەتكەن قىزىل ئۇرۇقچىلاردەك نەرسىنى كۆر-دى، كۆرۈپلا ئېغىزىغا «شۇررىدە» تاتلىق سۇ يىغىلدى.

سەئىدە شەيخنىڭ مېۋىنى ئېغىزىغا سېلىشىنى ساقلاپ تۇر-دى، شەيخ مېۋىنى ئېغىزىغا شۇنداق سىيلىق سالدى، شۇنداق سىيلىق چاينىدى ھەم شۇنداق سىيلىق يۇتتى. ئارقىدىن سەئىدە-مۇ مېۋىنى ئېغىزىغا سالدى.

— ھىم...

— قانداقكەن؟ ئاجايىپ تاتلىق مېۋە بۇ.

— ھەئە... ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق تاتلىق ئىكەن... مومام يېسە تېخىمۇ خۇش بولاتتى.

— كەچتە مومانىڭكىنى تالاشما ـ ھە!

— ھازىر يەپ بولسام، كەچتە مومام يېگەندە يېگۈم كېلىپ قالسا قانداق قىلىمەن؟

— ئەمىسە، كەچتە يەيدىغانغا قالدۇرۇپ قوي، باشقىلارنىڭ نېسىۋىسىنى يېگىلى بولمايدۇ، سەن مومانىڭنىڭ مېۋىسىدىن بىر تالمۇ ئالالمايسەن!

— نېمە دەپ؟

— ھەممىسىنىڭ ئۆز نېسىۋىسى بولىدۇ، باشقىنىڭ رىزقىغا قول ئۇزىتىشقا يول قويۇلمايدۇ، بۇ مېۋىنىڭ قانۇنىيىتى.

سەئىدە خىجىل بولۇپ تۇرۇپ قالدى، شەيخ ئۇنىڭغا بىر تال مېۋە يېيىش جەريانىدىمۇ شۇنچىلىك مۇھىم ساۋاقلارنى بېرىپ بولغانىدى.

سەئىدە مېۋىنى كۆتۈرگىنىچە شەيخنىڭ ئارقىسىدىن ئەگەشتى: «بىر سۆزنىمۇ بىھۇدە قىلمايدۇ، قىلغان سۆزلىرى شۇنچە ئورۇنلۇق، ئۇھ تارتىپمۇ بىر نەرسە دەۋاتقاندەك، تەبەسسۇم قىلىشىمۇ چوڭقۇر مەنىلىك!»

ئۇنىڭ شەيخكە يەنە گەپ قىلىپ ماڭغۇسى كەلدى، ئۇنىڭغا گەپ قىلىپ ماڭغۇسى ئەمەس، ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ماڭغۇسى كەلدى.

— كەچتە مومام يېگەندە مەنمۇ يېيىش ئۈچۈن يېرىمىنى قالدۇرۇپ قويدۇم...

شەيخ ئوڭ يېنىغا قايرىلىپ، ئىككى قولىدا بىردىن مېۋىنى كۆتۈرۈپ ماڭغان سەئىدەگە قاراپ، رازىمەنلىك بىلەن سۆسلا كۈلۈپ قويدى.

— مومام بۇ مېۋىنى يېسە چوقۇم خۇش بولىدۇ.

— ئۆچكە بۇ چۆپنى يېسە، ئۇمۇ چوقۇم خۇش بولىدۇ.

— ۋاي - ۋۇي، ئەجەبمۇ كۆزۈمنى تۆت قىلىۋەتتىڭلار بالىلىرىم، قورسىقىم ئېچىپ تاۋامغا سىلەرنى ساقلاپ ئولتۇردۇم، كېلىڭلار، دەرھال داستىخانغا كېلىڭلار.

ئۇلار بوسۇغىدا تۇرغاچ مومايىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

غىزا يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن شەيخ سىرتقا ماڭدى، مومايمۇ ئارقىسىدىن چىقىپ كېتىۋېدى، سەئىدە يالغۇز قالدى. ئۇ داستىخاننى پاك - پاكىز يىغىشتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن كارىۋاتتا بىردەم تورۇسقا قاراپ ئولتۇردى، ئۇ خىيال سۈرمەكچىدەك، كۆزلىرىنى چىڭ يۇمدى، ئەمما پىكىر - خىيالى بىر يەردە ئەمەس ئىدى. ئۇ كارىۋاتقا ئۆزىنى ئوڭدىسىغىلا تاشلىدى، بىردەم يېتىپ باقتى، هارغان تەنلىرى ئازراق بوشىشىپ، راهەتلىنىپ قالغاندىن

كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئۇياق ـ بۇياققا قارىدى، مومىسىمۇ، شەيخمۇ تېخى قايتىپ كىرمىگەنىدى.

بوسۇغىدىن چىقىپ قارىۋىدى، مومىسىمۇ، شەيخمۇ ئۆچكىنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى، ئۇلار ئۆچكىنىڭ بويۇنلىرىغا، پۇتلىرىغا بىر نەرسە سۈرۈۋاتاتتى. سەئىدەنىڭ ۋۇجۇدى نېمىشقىكىن بىر خىل سوغۇق ئېقىم ئىچىگە كىرىپ قالغاندەك تىترەپ كەتتى، ئاستا قەدەملىرى ئۇنى ئۇلارغا يېقىنلاشتۇرۇپ باراتتى، ئۇلار گەپ ـ سۆزسىز ئىشىنى قىلىۋەردى، سەئىدەمۇ ئۇلارنىڭ يېنىدا ئۆچكىنى چۆرىدەپ ئولتۇردى.

ـــ ئۇ... هازىر قانداقراق؟

شەيخ ئېغىر بىرنى تىنىۋەتكەندىن كېيىن سەئىدەگە قاراپ تولىمۇ سالماقلىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

ـــ هازىر كۆپ ياخشى بولۇپ كەتتى، يەنە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۆزى بېرىپ ئوتلىيالايدۇ...، ـــ دېدى.

ـــ بالام، مەن كىرىپ كەتتىم، هېرىپ قالغاندەك تۇرىمەن... بۇ يەردە سىلەر بولغاندىن كېيىن مەن كىرىۋېرەي...

مومايى ئۇلارنىڭ جاۋابىنى كۈتمەستىن كىرىپ كەتتى، سەئىدە مومىسىغا قاراپ قالدى... ئۇنىڭ قېرىلىقتىن ئاۋازىمۇ قايىتىپ، پۇتلىرى ئەگرى بولۇپ قالغان، كۆزلىرىمۇ ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدى...

ـــ ئۇ قېرىپ قالغان بولسىمۇ، ئاجايىپ غەيرەتلىك... ئۇمىد، ئىشەنچ ئۇنىڭ دىلىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەن! هاياتنى يەنىلا شۇنداق قىزغىن سۆيىدۇ، ئۇنىڭ هالىدىن كۆپرەك خەۋەر ئېلىۋالغىن... ئۇنىڭغا كۆپرەك كۆڭۈل بۆل، كۆپرەك ۋاقىت چىقىرىپ هەمراه بول...

سەئىدە تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئۆچكىنىڭ بەدىنىنى سىيلىغىنىچە ئىچ ـ ئىچىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان يىغىدىن ئۆزىنى باسالماي، ئۆچكىنىڭ ئۈستىگە تاشلىنىپ يىغلىدى، بۇ مۇھەببەت، ئىچ ئاغرىتىش، قورقۇش، ئىبرەت، ئىچ ـ ئىچىدىن پۇشايى

مان... ئارىلاشقان بىر يىغا بولدى. شەيخ ھېچنېمە دېمىدى، ئەمما ئۇنىڭ مەيدىسىگە مۇشتلاپ ئۇرۇپ يىغلاشلىرىغا چىدىمايى، ئۇنىڭ ئۆز - ئۆزىنى مۇشتلاۋاتقان قولىنى تۇتۇۋالدى:

— ئەمدى بولدى قىل، مۇشۇ كۇپايىدۇر! يىغا بىلەن ۋۇجۇد-نىڭ كىرىنى يۇيۇپ چىقىرىۋەتكىلى بولمايدۇ، سەۋر بولمىسا قەدىر بولمايدۇ، ئۆز قەدرىنى سەۋر بىلەن تاپقۇلۇق.

سەئىدە بېشىنى شەيخنىڭ توم بىلىكىگە قويۇپ يۇم - يۇم يىغلىدى.

— ئۇ سېنىڭ ئاتاڭ بولغىنى ئۈچۈن شۇنچە ئازابلىنىپ كېتىۋاتامسەن ۋە ياكى ئۇنىڭ بۇ ئىبرەتلىك قىسمىتىگىمۇ؟ ھەقىقەت ھامان كۆزۈڭگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ، ھەقىقەتتىن ھەممىنى ھېس قىلىۋالغىلى بولىدۇ، بۇ قىسمەت ھەقىقەت بولغىنى ئۈچۈن ساڭا بىر ئىلىمدۇر، يىغلىما، قارا! ئۆگەن!

سەئىدە بېشىنى لىڭشىتتى، ئەمما ياشلىرى يەنىلا قۇيۇلىدۇ-ۋەردى، شەيخ پەس ئاۋازدا:

— قارا، كۆزلىرىڭ قىزىرىپ ئىششىپ كەتتى، يىغلىما - ھەا! — دېدى.

— مە... مە... مە...

ئۆچكىنىڭ مەرىشى بىلەن ئۇلار دەررۇ ئۆچكىگە قارىدى، ئۆچكىنىڭ كۆزى يۇمۇق بولسىمۇ ئاچچىق ئىگىرايتتى. سەئىدە دەرھال ئورنىدىن تۇردى، شەيخمۇ ئۆچكىنىڭ بەل - پۇتلىرىنى يەڭگىل سىيلاپ قويدى، ئۇ ئىگىراشتىن توختاپ جىم بولدى. شەيخ سەئىدەگە بوش ئاۋازدا پىچىرلىدى:

— ئۇ ئۇخلىۋالسۇن، بىزمۇ ئۇخلايلى...

سەئىدە ئەتكەن تاماقنى ھەممە ئىشتىها بىلەن يېدى، سەئىدەنىڭ يۈرىكى خۇشاللىقتا ئىزىدا جىم تۇرمايتتى، ئۇلار ھەممىنى تولۇق يەۋەتتى، سەئىدە داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن مومىسى:

— تاماقنى كۆپ يەۋاپتىمەن، يۈرە، سىرتنى ئايلانغاچ تامىدەنىڭ

قىمىزنى سىگدۇرۇپ كىرەيلى، ــ دېدى.

ــ ھىم...

شەيخ ئۆچكىنىڭ چۆپلىرىنى تاشلاپ ئولتۇراتتى، مومای شەيخكە ئېيتىپ قويماقچى بولدى.

ــ بالام، بىز مېڭىپ كېلەيلى...

شەيخ ئۇلارغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، ئىشىنى قىلمۇەردى. ئۇلار قەبرىستانلىقنى يانچە كېسىپ ئۆتۈپ، قويۇق ئورمانلىققا يېتىپ كېلىشتى، سەئىدەنىڭ يۈزلىرىگە ئۇرۇلۇۋاتقان سالقىن شامال ئۇنى ھۇزۇرلاندۇرۇۋەتتى، ئۇ مومىسىنى قولتۇقلىۋالدى، مومىسى كۈلۈپ قويۇپ، ئۇنىڭ بۇرنىدىن تارتىپ قويدى:

ــ شەيخ ئۇ ئاجايىپ، ئاجايىپ...

ــ بولدى موما... نېمە دەيدىغانلىقىڭىزنى بىلمەن.

ــ سەن بەخت ئىلكىدە تۇرۇپسەن، ئەجەبا سەن ھاياتلىقىڭدىكى بۇ بەخت ئۈچۈن ھاياجانلانمامسەن؟ بۇ بەختىنىڭ ئۆزۈڭنىڭ بولۇپ قالغىنى ئۈچۈن خۇشال بولمامسەن؟ ھالبۇكى، سەن بەخت بۆشۈكىدە ئەللەيلىنىۋاتقان بوۋاقسەن، سەن پەقەت مۇشۇ بۆشۈكىتىلا مەڭگۈ خۇشال، خاتىرجەم، تاتلىق ئۇيقۇغا چۆمەلەيسەن، ئۇ سېنى ئۆز باغرىدا ئەللەيلىتىپ شېرىن ئۇيقۇ ئاتا قىلالايدۇ...

ئاڭلىغانسېرى سەئىدەنى بىر خىل شادلىق، ھاياجان ئىلكىگە ئالاتتى، ئۇ مومىسىنىڭ داۋاملىق سۆزلىشىنى خالاپ قالدى:

ــ موما، بوۋام ساڭا قانداق مۇئامىلە قىلاتتى؟

ــ ھە... ي... بوۋاڭ مېنى ئاجايىپ ئاسرايتتى، مېنى ئەڭ مەپتۇن قىلىدىغىنى ئۇنىڭ ساڭا تاشلىغان نەزەرى ئىدى. ئۇنىڭ ساڭا قارىغان ھالىتى ئەڭ گۈزەل ئىدى. ئۇ ئەڭ گۈزەل نەزەر بىلەن قارايتتى، بۇ نەزەردە كۈچلۈك تەلپۈنۈش، ھايا بار ئىدى. ئۇنىڭ ھەربىر قارىشىدا ئۆزگىچە ھاياجان ۋە ئۆزگىچە خىجىللىق جۇلا قىلاتتى. ساڭا قارىغان چاغدا جېنى تېنىدىن ئايرىلىپ مېنىڭ جېنىم بىلەن بىرلىشىپ كەتكەندەك، ياق ـ ياق، ئۇ ساڭا قارىغان

چاغدا مېنىڭ جېنىم تېنىمدىن چىقىپ، ئۇنىڭ جېنىغا قوشۇلۇپ، سىغدىلىپ كەتكەندەك بولاتتىم، ھەربىر دەقىقە شۇنچىلىك بەخت تۇيغۇسى بىلەن تولغان، ئۇ ماڭا قوشۇمىسىنى تۇرۇپ قارىسا، مەن نەچچە كۈنگىچە ئورنۇمدىن تۇرالمىغۇدەك يېتىپ قالاتتىم.

سەئىدەنىڭ خىيالى نەلەرگە كەتتىكىن، ئۇ بىلمەيتتى، ئۇ-نىمۇ بىر خىل بەخت تۇيغۇسى چىرماپ ئالغان، ئەمما ئۇ بەخت تۇيغۇسىنىڭ قەلبىدىكى چوڭقۇر يىلتىزى تېخى كۆكلەپ، مېۋە بېرەلمىگەن، پەقەتلا نوتا، بىخ ھالىتىدە ئىدى.

ــ شەيخ ئاتاڭنىڭ مىجەزى يوق، قويلارنى بۇگۈن سەن بېـ-قىپ كەل، مەن شەيخ ئاتاڭغا ھەمراھ بولۇپ تۇراي...

شەيخ ئۇندىمىدى، داستىخاندىن تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن سەئىدەگە بىر قارىۋەتتى ـ دە، كۆك بۇلاقنىڭ سۇيىدىن بىر ساپـ-لىق ئىچىۋېتىپ چىقىپ كەتتى. نېمىشقىكىن شەيخ بوسۇغىدىن ئاتلاپ چىقسىلا سەئىدەنىڭ يۈرىكى «قارتتىدە» بولۇپ كېتەتتى، ئۇنىڭ ھامان شەيخ بىلەن بىللە ئىش قىلغۇسى كېلەتتى. شەيخـ-نىڭ مەنىلىك ئىبارىلىرىنى ئاڭلىغۇسى، گۈزەل نەزەرلەر بىلەن قاراشلىرىدىن ھۇزۇرلانغۇسى كېلەتتى، ئەمما تۇيۇقسىز ھېلىقى قاپقارا بىنادىكى مەنزىرە كۆز ئالدىغا كەلدى ـ دە، دەررۇ خىيالى بۇزۇلدى. ئۇ تېخى نۇرغۇن ئاجايىباتلارنى كۆرىدۇ...

ئۇ مومىسى بىلەن خوشلىشىپ ئۇدۇل قوتان تەرەپكە يول ئالدى، يولبويى ھېچنېمىنى ئويلىماي، تېزراق مېڭىشنىلا خىيال قىلدى، قوتانغىمۇ كېلىپ قالدى، قويلارنى بىر ـ بىرلەپ چىقار-دى، ئۇلار ئۆز سەپلىرىنى تېپىشىپ ماڭدى. سەئىدە بولسا ئۇلار-نىڭ ئارقىسىدىن مېڭىۋەردى، ئۇنىڭ چىرايىدىكى جىددىيلىك ئۆچۈشكە باشلىدى، چۈنكى، كۈن چۈش بولغانىدى، ئۇنىڭ چىـڭ-قىچۈش بولغۇچە توقايلىققا بېرىپ بولالىشىغا كۆزى يەتكەنىدى.

قويلار تەرەپ ـ تەرەپتە ئوتلاشقا باشلىدى، سەئىدە ئاسمانغا، ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ قوياتتى. بىر ھازادىن كېيىن ئۇشتۇمتۇتلا ئۇنىڭ كۆز ئالدىنى ئىس ـ تۈتەك قاپلاپ، بىر يۇمىلاق ئوت يالقۇ-

نى پىرقىراپ چۆرگىلەشكە باشلىدى. سەئىدە بۇ ئوت خۇددى ئۆ-زىنى يۇتۇپ كېتىدىغاندەك قاتتىق ۋەھىمگە چۈشتى، ئىس - تۈ-تەك كۆزلىرىنى ئېچىشتۇرۇپ، ئۇنى مىدىر - سىدىر قىلغۇزما-دى، ئۇ پىرقىراپ تۇرغان ئوت يالقۇنى ئىچىدىن بىر چېھىرنى، كۈلۈپ تۇرغان تونۇش چىرايىنى كۆرۈپ، يۈرىكى تېخىمۇ سېلىپ كەتتى. چۈنكى، بۇ تونۇش كۆزلەر تولىمۇ باشقىچە نەزەر بىلەن سەئىدەنى ئەندىكتۈرەتتى:

— ماڭايلى!

يىگىت ھېچنېمە دېمەستىن سەئىدەگە پەقەت شۇ بىر ئېغىز بۇيرۇقنى قىلدى.

— ئالدى بىلەن ماڭا دەپ بېرىڭ، سىز كىم؟

— مەن ئوت شارىدىن كەلگەن.

— ئىسمىڭىز نېمە؟

— زارا...

— بەك غەلىتىكەن.

— ماڭايلى.

— ھىم...

يىگىت يەنە سەئىدەنىڭ بىلىكىدىنلا تارتتى - دە، ئۈستىگە كۆتۈرۈلدى، سەئىدەگە قاتتىق شامال ئۇرۇپ توڭلاپ كەتتى، ئۇ بۇ قېتىم تولىمۇ پەس ئۈچتى، سەئىدە ئادەمزاتى بىلەن تولغان قا-ناق كوچىلارنى كۆرۈپ ھەيران قالدى، ئادەم مىڭ - مىڭ كېتىپ بارغان، بىرى بىلەن بىرنىڭ كارى يوق! ياخشى - ياماں ئىشلار يۈزتۇرانە يۈز بېرىۋاتقان...

قارا بىنا كۆرۈنۈشى بىلەن سەئىدە ئىچىدە «ئۇھ» دەۋەتتى، چۈنكى، ئۇ ئەمدى ئۇچۇشنى خالىمايتتى، توڭلاپ يۈزلىرى تارتىشىپ قالغانىدى.

يىگىت بىنانىڭ ئۈستىگە چۈشتى - دە، بېشىنى تولغاپلا سەئىدەگە ئىشارە قىلىپ پەسكە چۈشۈشكە باشلىدى، سەئىدە يى-گىتنى دوراپ، قانداق ماڭسا ئارقىسىدىن شۇنداق ئەگەشتى، ئۇ

بىر يوغان دەرۋازىدىن كىرىپ. «ئاھا!» دەپ ئېغىزىنى، يۇزىنى بىراقلا ئېتىۋالدى. چۈنكى، ئۇ، بۇ دەرۋازىدىن كىرىشىگىلا ئۇ يا-لىڭاچ ئايالالار بىلەن يالىڭاچ ئەرلەرنىڭ ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆتۈ-شۈۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدى، ئۇنىڭ بوغۇزىغا بىر نەرسە كەپلە-شىپ قالغاندەك شۇنداق بىئارام بولدى.

— ئۇلار بىر - بىرىنى كۆرمەمدۇ؟

— ئەلۋەتتە كۆرىدۇ.

— ئەمىسە ئۇلار نېمىشقا كىيىم كىيمەيدۇ؟

— بۇ ئىنسانلار ھازىر قوغلىشىۋاتقان زامانىۋىي «مەدەنە-يەت» دېگەن شۇ!

— قانداق نېمە ئۈچۈن «مەدەنىيەت» دېگەن! — غەزەپ بىلەن ۋارقىرىۋەتتى سەئىدە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي.

— ئۇ ئەلۋەتتە شۇنداق سېھىرلىك نەرسە، ئۇ دېگەن ئىن-سانىنى ئەركىن، ئۆزى ياقتۇرىدىغان يۇقىرى دەرىجىگە كۆتۈرىدۇ! شۇڭا ئىنسانلار بۇ ئارقىلىق تېخىمۇ ئەركىنلەشمەكچى بولۇشىدۇ.

— ئۇلارنى يۇقىرى دەرىجىگە كۆتۈرىدۇ؟ ئۇ ئىنسانىنى كى-يىم كىيمەسلىكتەك ھايۋانلىقىغا تەبىئىتىگە چۈشۈرىدىكەنغۇ؟! بۇنى توغرىسى بويىچە ئەقىل تۆۋەن دەرىجىگە چۈشۈرىدۇ، دېسە ئەقىل مۇۋا-پىق بولغۇدەك!

— سەن دېگەن ئۆز تېرەڭ گۆشۈڭنى يېپىپ تۇرسا، جىس-مىڭدا زادى قانداق گۆش، قانداق سۆڭەك بار كۆرۈپ بېقىشتىنمۇ قورقىدىغان، ئەركىن ياشاش ئارزۇسى، تەلىپى يوق، قۇلچىلىق بىلەن ياشايدىغان مەخلۇقسەن!

— سىزچە ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقى توغرا ئىكەن - دە؟!

— سېنىڭ پىكرىڭگە ئۆز پىكرىمنى تاڭمىدىم، بۇنچە ھايا-جانلىنىشىڭ ئورنى يوق! ئۇلار ئۆز روھىغا، ئۆز تېنىگە ئۆزى خوجا بولغانلار!

— بولدى، كۆرگۈم يوق، قايتايلى!

— ھىم... كۆزۈڭنى ئاچساڭ بولىدۇ.

— راستتىنلا كۆرمەسكە تېگىشلىك نەرسىلەر ئىكەن.
— ھەي، ئەجەبا كۆز ھەممە نەرسىنى كۆرەلەيدىغان خاھىشقا ئىگە تۇرسا، سەن مۇنداق نەرسىنى كۆرسەك بولىدۇ، مۇنداق نەرسىنى كۆرسەك بولمايدۇ، دەپ ئۇنىڭ خاھىشىنىمۇ باشقۇرامسەن؟
— ھە، شۇنداق! مېنىڭ بۇ كۆزۈم پەقەت گۈزەل، پاك، سۈزۈك نەرسىلەرنى كۆرۈشى كېرەك، كۆزۈم ئۆزۈمنىڭ! ئۇنىڭ خاھىشىنى باشقۇرالايمەن، سىزمۇ مېنى باشقۇرالمايسىز.
سەئىدە ئاچچىقىدا خېلى ھاياجانلىنىپ قالغانىدەك قىلاتتى، ئۇ ھەقىقەتەنمۇ بۇ يەردىكى ئادەملەرنى قانداق مەخلۇق دەپ ئاتاشىنى بىلەلمىدى...
— كۆزۈڭنى ئاچساڭ بولىدۇ.
سەئىدە سەل ئىككىلىنىپراق كۆزىنى ئاچتى، كۆز ئالدىدا بىر توپ ئىنسان لاغىلداپ تىترەيتتى، تۇگۈلۈپ، ئۇياق ـ بۇياققا يۇمىلايتتى، ئۇلارنىڭ بۇرۇن ـ كۆزلىرىدىن سۇ قۇيۇلاتتى، ئېغىزىدىن شۆلگەيلىرى بويۇنلىرىنى بويلاپ ئېقىپ تۇراتتى، تۇمۇرلىرىنى كېسىپ، چاچلىرىنى يۇڭدىشىپ ناله قىلىشۋاتاتتى.
— ئۇلارغا نېمە بولدى؟ ھەممىسىنىڭ تەلەتى نېمىدېگەن سەت...!
— ئۇلارغا شۇنداق بىر ۋابا كەلدى، بۇ ۋابا ئۇلارنى ئەنە شۇنداق قىينايدۇ، ئۇزاق ئۆتمەيلا جېنىنى ئېلىپ كېتىدۇ.
— ئۇلار نېمىدەپ بۇنداق بىر كېسەلگە گىرىپتار بولغان؟
— چۈنكى، ئۇلار زەھەرگە خۇمار، چۈنكى، ئۇلار جىنسىيەت ئىسيانكارى بولغان.
— ئەمىسە بۇ كېسەل ئۇلار ئۈچۈن بەرھەق بوپتۇ! ھەيھات، ئەمما بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئاجايىپ ئېغىر ۋابا ئىكەن! مەن قايتىپ كېتىمەن!
— بولىدۇ، يۈر...
ئۇلار يەنە ئۇستىگە كۆتۈرۈلدى، سەئىدە ئېغىرلاپ كەتكەن كەيپىياتىنى، ۋۇجۇدىنى... خۇددى ئاسماندا لەيلەپ، زېمىنغا ئۇ

قېقىپ تۆكۈۋەتكۈسى، يەڭگىل بولۇۋالغۇسى كەلدى. يايلاققا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن يەرگە چۈشۈپلا ئىزىدا تىزچىلاپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ــ ئەجەبلەنمە! ئۇلار ئۆزلىرى خالىۋېدى، ئەنە ئېرىشتى.

سەئىدە ھېچنېمە دېمىدى، يىگىت ئۇنلۇك قىلىپ قاقاھلاپ كۈلدى ـ دە، قولىنى پۇلاڭلىتىپ ئىس ـ تۈتەكلەر ئارىسىغا كىرىپ غايىب بولدى.

سەئىدەنىڭ كۆز ئالدىغا ھېلىقى ناشايان ئىشلار، ھاياسىز مەخلۇقلار كېلىۋېلىپ، يۇرىكىنى ئاغرىتتى.

قويلار سەپ بولۇشۇپ ماكانىغا قاراپ يول ئالدى، سەئىدەمۇ ماكانىغا قاراپ يول ئالدى، ئاسماندىكى ئولتۇراي دېگەن قۇياشمۇ بەلكىم ماكانىغا قاراپ كېتىۋاتقاندۇ!

«تۇنۇگۈن تېخى باشقىلارنى ئۆلتۈرۈۋاتقان قاتىللارنى كۆرگەنىدىم، بۈگۈن مانا ئۆز ـ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋاتقان قاتىللارنى كۆردۈم! ئۆلۈم بىلەن تولغان دۇنيا، ئۆلۈم ھەيۋىسىدە چايقىلىۋاتقان زېمىن!»

سەئىدەنىڭ خىياللىرىنىڭ داۋامىنى ئويلىغۇسى كەلمىدى، ئۇ ھېرىپ كەتكەنىدى، ئۇ ئەمدى داۋاملىق خىيال قىلسا چوقۇم ھالىدىن كېتەتتى.

*　　*　　*

ــ سىلى ئۇخلىمامىلا؟

ــ قايتىپ كىرىپ ئۇخلايمەن، سىلەر ئۇخلاۋېرىڭلار.

ــ سىلى نەگە بارىلا؟

ــ سىرتقا.

ــ نەگە؟

ــ چۆپلەرنى بىرەر يەرگە يىغىپ قويايلا!

سەئىدە ئۆزىنىڭ شۇنچىلىك تېز ھەم تۇجۇپلەپ سوراپ

كەتكىنى ئۇچۇن خىجىل بولدى، ئەمما مۇنداق قىلىۋېرىپ شەيخ-
مۇ ئادەتلىنىپ قالغانىدى. شەيخ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن سەئىد-
دە بىلەن مومىسى ئورۇنلىرىغا جايلىشىپ يېتىشتى، سەئىدە
ئوڭدىسىغا يېتىپ خىيالغا كەتتى.

— سەئىدە، شەيخكە قانداق مۇئامىلە قىلىشنى ئوبدان بىل،
ئۇنىڭغا كۇچلۇك ھۆرمەت ۋە تەمكىنلىك بىلەن مۇئامىلە قىل!
ئۇنىڭ مۇددىئالىرىنى، روھىنى سەن ھەرگىز چۈشىنىپ يېتەل-
مەيسەن! شۇڭا سەن ئۇنىڭ ئۆزۈڭ بىلەن بىللە ئىكەنلىكىدىن
چەكسىز ئىپتىخارلانغاندىن باشقا يەنە ئۇنىڭغا ئاجايىپ ئېغىر -
بېسىقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشىڭ كېرەك. ھەرگىز بالىلارچە،
نادانلارچە ئىش قىلىپ قويما! ئۇنىڭ باشلايدىغان يولى نۇرلۇق
يول، بەخت - سائادەت يولى!

سەئىدە جىممىدە بولۇپ قالدى، شەيخنىڭ ئالدىدا گۆدەكلىك
قىلىپ دەپ سالغان سۆزلىرى، ھەربىرىكەتلىرى بىر - بىرلەپ كۆ-
زىگە كۆرۈنۈپ، يۈرىكى قاتتىق ئېغىپ كەتتى.

— موما، مەن شەيخنىڭ بىر سۇمۇرغقا ئوخشايدىغانلىقىنى
بىلىمەن. ئۇ شۇنچىلىك يەڭگىل ئۇچىدۇ، كۆكنىڭ قەھرىنى،
ئاسماننىڭ باغرىنى يېرىپ ئۇچىدۇ. ئۇنىڭغا ماڭا ئوخشاش بەخت-
نى، چىن ھاياتنى، مەنىنى سۆيىدىغانلار كۇچ بېرىپ سۈرئىتىنى
تېزلىتىدۇ. ئاخىرى ئۆزى بىلەن بىللە ئۇچقان غېرىب جانلارنى
گۈزەل مەنزىلگە تاشلايدۇ.

— ئۇنداقتا سەندىكى ئۇنىڭغا بولغان بۇ خىل مۇھەببەت،
ئىشەنچ، ئۇمىد، ساداقەت... بۇنداق ئاددىي ھەم مەنىسىز ئىپادە-
لەنمەسلىكى كېرەك! ئىنساندا بىر كاتتا بايلىق بار، ئۇ بولسىمۇ
ھېسسىيات! ئۇ تولىمۇ گۈزەل، تولىمۇ پاكىز، تولىمۇ ساپ، ئەمما
تولىمۇ نازۇك! تەپەككۇرغا يانداشقان ھېسسىيات بولغاندىلا، ھەممە
مەنگە يېتىپ بارالايدۇ، تەپەككۇرۇڭغا ھېسسىياتىڭ قوماندان بو-
لۇپ قالمىسۇن، بەلكى ھېسسىياتىڭ تەپەككۇرۇڭغا بېقىنسۇن!
چۈنكى، ھېسسىيات دېگەن نازۇك، ئۇ شۇنداقلا بىر تېۋىشكە يو-

لۇقسا، جاراڭلاپ كېتىدۇ، كىچىككىنە تىكەن ئۇچى كىرىپ كەتـ
سە تومۇرى كېسىلىپ كېتىدۇ. شۇڭا ئۇ ھامان كۆچلۈك ھەم
تـوغرا تەپەككۇرنىڭ ھامىيلىقىدا بولۇشى كېرەك. شۇنداق ئۇ
ئىنسانىنىڭ روھىنى شۇنچىلىك گۈزەل بىر ۋۇجۇدقا ئىگە قىلىدۇ.
سەن شۇ چاغدا ئاندىن مۇكەممەل بىر گـۈزەل ئايال زاتى بـولالايـ
سەن، بۇ مۇكەممەللىك ئەلۋەتتە پۈتۈنلەي مۇكەممەل بولۇشنى
كۆرسەتمەيدۇ، پەقەت بىر ياماقسىز، كىر ـ قاتسىز تەنىنىڭ، گـۇـ
زەل، پاك، جۇلالىق روھنىڭ ئىگىسى بولسەن دېمەكچى، سەن دەل
مۇشۇ ھالدىكى سەئىدە بولۇپ، ئاندىن شەيخكە يۈزلىنىپ ئېغـ
ىزىكىنى ئاچساڭ توغرا بولىدۇ. سەن بۇ ھالىتىڭدە بالىلىق قىلىـق
لىرىكىنى تاشلا دېگىنىم ئەمەس، ئۇ ھەم سەندىكى بىر ئەۋزەللىك،
ئەمما سەندە شەيخ قانداق ھالەتنى تەلەپ قىلسا، شۇ ھالەتكە كىرەـ
لەيدىغان، شۇ ھالىتىڭنى ئۇنىڭ ئالدىدا ھازىر قىلالايدىغان بـولـ
ساڭ، ئاندىن بۇ بەخت ئەلۋەتتە باغرىنى ئېچىپ سېنى قارشى ئـا ـ
لىدۇ.

سەئىدە ئۆرۈلۈپ تۇرۇپ مومىسىغا قارىدى، گـەرچە قاراڭغـۇ
كېچە بولسىمۇ، تۇڭلـۇكتىن كـۆك بۇلاقتا چـۈشۈپ تۇرغان كـۆك
نۇرنىڭ شولىسىدا مومىسىنىڭ يانچە ياتقان ھالىتىنى ئېنىق كۆـ
رۈۋاتقان سەئىدە ئۆزىنىڭ ئەسلىدە شەيخىتىن ئىلىم ئېلىشنىڭ
ئۇستىگە مومىسىدىن ئۆزى ئـۆگەنگەن ئىلىمنى ئۆز ۋۇجۇدىدا
قانداق ساقلاش، قانداق ئېلىپ مېڭىش، قانداق ئىپادىلەشنى ئـۆـ
گەنسە تېخىمۇ باشقىچە بىر سەئىدە بولالايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ
يەتتى. ئۇ مومىسىنىڭ بۇ ھەقتە يەنە كۆپرەك سۆزلەپ بېرىشىنى
ئۈمىد قىلدى، ئەمما يەنىلا جىم يېتىۋالدى، ئۇ ئىككى كۈندىن
بېرى بەك چارچاپ كەتكەچكە، يەنە كۆپ ئويلىغۇسى كەلمىدى.

سەئىدە ئۇيقۇسىغا قانغاچقىمىكىن ۋە ياكى ئىككى كۈندىن
بېرى دەل مۇشۇ چاغدا تاماقنى تەييارلىق قىلىپ ئادەتلىنىپ قالـ
غاچقىمىكىن ئويغىنىپ كەتتى، كۆزلىرىنى ئېچىپ توروسقا قارـ
دى، بېشىدىكى ئاق كىيىمىنى كۆرۈپ «ئا» دەپ ۋارقىرىۋەتتى،

شەيخ دەررۇ قولى بىلەن ئېغىزىنى تۇتۇپ، «ۋارقىرىما، مومائىنى ئويغىتىۋېتىسەن» دېگەن مەنىدە ئىما قىلدى.

سەئىدە قولى بىلەن ئۆزىنىڭ سول مەيدىسىگە يەڭگىل ئۇرۇپ قويۇپ شەيخكە قارىدى، شەيخ ئورنىدىن تۇرۇپ تالاغا قاراپ ماڭدى. سەئىدە شەيخنىڭ كېچىچە بېشىدا ئولتۇرغانلىقىنى ياكى ھېلى كەلگىنىنى، ئەمدى بولسا نەگە ماڭغانلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى ـ دە، بېشىدىكى رومالى بوينىنى بەك چىڭ تارتىپ ئاغرىتىۋاتقاندەك ھېس قىلىپ، ئۇنى تۇزەشكە چۇشۇپ كەتتى.

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپلا بوسۇغىغا قاراپ يۈگۈردى ـ دە، مومىسىنىڭ ئاخشام ئېيتقان سۆزلىرى يادىغا كېلىپ، دەررۇ ئىزىدا توختىۋالدى.

«توغرا، مەن نېمىدەپ ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىۋالىمەن؟ مېنىڭ ئۇنىڭدىن ھەممىنى تەلەپ قىلىدىغانلىغا نېمە سالاھىيىتىم بار؟ مەن ئۇ كېرەك قىلىدىغان قايسى شەرتلەرنى ئۆزۈمدە ھازىرلاپ بولدۇم؟ ئۇ مېنىڭ مۇشۇنداق قىلمىشلىرىمنى ياقتۇرامدۇ؟ ئۇ مېنىڭ قىلىقسىزلىقىمنى سەۋر بىلەن قوبۇل قىلدى، بۇ ئۇنىڭ مېنى كىچىك، ئاجىز ھەم نادان دەپ قارىغىنى ئۈچۈنمۇ؟ مەن يەنە نېمىدەپ ئۆز خاھىشىم بويىچىلا ئىش كۆرىدىغاندىمەن؟ مومام توغرا ئېيتىدۇ، ئۇ مەندىن نېمىنى تەلەپ قىلىدۇ، بىلمەيمەن، ئەگەر سەن مۇنۇ ھالەتنى ئۆزۈڭدە ھازىر قىل دېسە، مەن ئۇنداق قىلالامدىم؟ مەندە شۇنى قىلالايدىغان ئەقىل، تەپەككۇر، ھېسسىياتى، سەۋر، ئۇمىد... لەر تولۇقمۇ؟ مەن نېمىدېگەن ئەقىلسىز! نېمىدېگەن ئۆز بېشىمچى؟»

سەئىدە ئارقىسىغا ياندى، ئۇ بۇرۇنقىدەك شەيخنىڭ ئارقىسىغا كىچىك بالىدەك كىرىۋالماستىن، بىر خىل سوغۇققانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگەنمەكچى بولدى. ئۇ ئۆز زىممىسىدىكى يۈكنى ئادا قىلىش ھەم شۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئېرىشىدىغان خۇشاللىقى ئۈچۈن يېڭىنى تۇرۇپ، ئەستايىدىللىق بىلەن

تائام تەييارلاشقا كىرىشىپ كەتتى.

مومىسىمۇ تۇرغان پېتىچىلا جۇۋا تىكىش بىلەن بولۇپ كەتتى، ئۇلار ئون سالماستىن ئۆز ئىشلىرى بىلەن بەنت ئىدى، ئۇلارنىڭ بىر - بىرىنىڭ خىيالىغا چاڭ سالغۇسى يوقتەك، بىر - بىرىنى جىمجىتلىق بىلەن تەمىن ئەتمەكچىدەك قىلاتتى.

تۇيۇقسىز ئىشىكتىن بىر گەۋدە كىرىپ كېلىۋېدى، سەئىدە لاپپىدە نەزەرىنى ئاغدۇردى. ئۇ شەيخ ئىدى، شەيخ كىرىپلا كۆڭ بۇلاقنىڭ سۇيىدىن قېنىپ بىر يۇتۇم ئىچىۋالغاندىن كېيىن مايغا قارىدى:

— ئۆي ئىچى خېلى ئىسسىق ئىكەن، تالاغا بۇنداق چىققىلى بولمىغۇدەك، سوغۇق بولۇپ كېتىپتۇ!

— ھە؟ ھاۋارايى شۇنچىلىك تېز ئۆزگىرەمدىكەن؟

— ھەئە! خېلىلا سوغۇق، ھاۋارايىنىڭ ئۆزگىرىشى نورمال ئەھۋال، ئانا...

— ئۇنداقتا، سىرتقا چىقىشتا خېلى قىينالغۇدەكمىز - دە؟

— سىلى بەك قىينىلىپ كەتمەيلا، ئۆيدە ئولتۇرۇپ ئارامىلىرىنى ئالغاچ، ئۆچكىگە قاراپ قويسىلا بولدى، مەنمۇ جاپا تارتىمايمەن، ئەمما ھەممىدىن جاپاغا قالىدىغىنى سەئىدە.

شەيخ سەئىدەگە «سەن مەيلى جىسمانىي، مەيلى روھىي جەھەتتىن بولسۇن چوقۇم كۆپ چارچايسەن، چوقۇم ئاخىرغىچە چىدىغىن!» دېگەن نەزەردە، بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، سەئىدەمۇ چۈشەنگەندەك بولۇپ، بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

غىزا يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇلار ئۆزلىرىگە تىكىلگەن جۇۋىلارنى بىر - بىرلەپ كىيىپ باقتى. شەيخنىڭ جۇۋىسى ئاپئاق قوي تېرىسىدە تىكىلگەن بولۇپ، ئۇ پارقىراق ھەم سىيلىق يۇڭلار ئىچىدە تېخىمۇ سۈرلۈكلىشىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى.

سەئىدەنىڭ جۇۋىسى تىزغىراق كېلىدىغان بولۇپ، ئۇنىڭغىمۇ خېلى يارىشىپ قالغانىدى. مومايۋۆزگە كەڭرەك، ئەمما يېلىڭراق تىككەنىدى، ئۇلار بىر - بىرىگە ئۆزلىرىنىڭ بۇ يېڭى

كىيىملىرنى كۆرستىشىپ، باھالىشىپ كەتتى.
ئۇلار بوسۇغىدىن چىقىشتى.
— ۋۇي... شۇنىرغان بەكلا قاتتىق ئىكەنغۇ؟!
— ھەئە، پەقەت قار ياغقاندا شۇنىرغان پەسىيىدۇ، ئۇ چاغدا سوغۇق بولسىمۇ، لېكىن بۇنچە ئاچچىق بولمايدۇ.
— ئۇنداقتا بۇ سوغۇق قانچە ئۇزۇن داۋاملىشار؟
— بۇنىسى ماڭىمۇ نائېنىق.
— سىلى راستىنلا بىلمەمدىلا؟
— مەن بىلمەيمەن.
ئۇلار جىم بولۇشتى، شەيخ ئۇلارغا ئۆيگە كىرىپ كېتىشكە ئىشارە قىلىۋېدى، سەئىدە دەرەخ تۈۋىدىكى ئۆچكىگە قارىدى، ئۆچكە كۆرۈنمەيتتى، سەئىدەنىڭ مېڭىسى زىڭگىدە قىلىپ ئاغرىپ كەتتى.
— ئۇ قېنى؟
— ئۇنىڭغا بۇ سوغۇق مەزگىلدىن ئۆتۈۋېلىش ئۈچۈن بىر قېلىن كاتەك ياساپ قويغانىدىم، شۇ يەردە ئىسسىق ئۇخلاۋاتىدۇ.
— قەيەردە؟
— ئۆينىڭ كەينىدە.
— مەن كۆرۈپ باقايچۇ؟
— يۈرە.
سەئىدە شەيخنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى، ئۆينىڭ ئارقىسىدىلا قويۇق ئوت ـ چۆپ پاخالىلىرىدىن پاكار قىلىپ ياسالغان بىر كاـ تەك تۇراتتى، قارىماققا شۇنچىلىك قېلىن، سوغۇق ئۆتكۈدەك تۆـ شۈكچىمۇ يوق ئىدى.
شەيخ يان تەرىپىدىن ئىشكچە ئېچىپ قويغان بولۇپ، ئوت ـ چۆپ، سۇ قۇيۇپ بېرىشكە ئەپلىك ئىدى. سەئىدە ئارقاـ سىغا بۇرۇلۇپ شەيخكە مەمنۇنىيەت بىلەن قارىدى:
— سىلى مەن ئويلىماستىن ھەممىسىنى شۇنچىلىك ئەتراپـ لىق ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپلا، سىلىگە رەھمەت!

— يۇرە ئەمدى!
— ماقۇل، نەگە بارىمىز؟
— نەگە بارىمىز؟
— قويلار بۇنداق سوغۇققا چىدىيالايدۇ، ئۇلارنى ئوتلىتىپ، ئوزۇق بىلەن تەمىن ئەتمىسەك، ئۇلار توڭلاپ قالىدۇ.
— ھازىرلا بارىمىزمۇ؟
— ھەئە.
— مومامغا ئېيتىپ قويايلى.
— ئۇنىڭغا پات ـ پات چىقىپ، ئۆچكىگە قاراپ قويۇشنى تاپىلاپ قويۇشنى ئۇنتۇما.
— بولىدۇ.
سەئىدە مومىسىغا ئېيتىپ قويۇپ ھايال ئۆتمەيلا قايتىپ چىقتى.
ئۇلار شۇرغانغا ئەگىشىپ ئالدى ـ كەينى بولۇپ قەبرىستانلىق ئارىسىغا كىرىپ كەتتى، موماي ئارقىسىدىن چىقىپ ئۇزۇنغىچە قاراپ تۇردى، ئۇلار كۆزدىن غايىب بولغاندىن كېيىن، ئۆينىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى، ئۇ كاتەككە بېشىنى تىقىپ قاراپ باقتى.
ئۆچكە پۇتلىرىنى تۇگۇپ قورسىقىغا چىڭ چاپلىۋالغان ھالدا ياتاتتى، ئۇخلاۋاتقان ياكى كۆزىنى يۇمۇۋالغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى.
مومانىنى قاتتىق يىغا تۇتتى، ئۆز پۇشتى، يۇرەك ـ پارىسى، جىگىرى بولغان چىرايلىق ئوغلى... ئۇ ئۇنى تولىمۇ سۆيەتتى، كېچىسى ئويغىنىپ كەتسە، ئۇسساپ قالىدۇ ۋە ياكى ئەمگۈسى كېلىپ كېتىدۇ دەپ تۇن ـ تۇنلەرنى تاڭغا ئۇلاپ، بېشىدا تىك ئولتۇراتتى، كۇندۇزلىرى بوۋىيىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ ئۇيقۇسىنى ئازراقلا تولۇقلىۋالاتتى، ئەر ـ ئايال ئىككىسى بىر ـ بىرىدىن تالىشىپ، تارتىشىپ كېتەتتى تېخى. ئېرىگە چىقىۋالسا، «مېنىڭ سۇتۇمنى ئەمگۈسى كېلىپ كەتكەندەك تۇرىدۇ» دەپ باھانە تېپىپ

قۇچىقىغا ئېلىۋېلىشلىرى بار ئىدى، ئەمما گاھىدا ئېرى سىرتـ
تىن قايتىپ كىرىپ بولغۇچە، بالىسىنى سېغىنىپ ئاران كەلدى،
دەپ بوسۇغىدا تەڭلەپ تۇراتتى. بالىنى ئوتتۇرىسىدا ياتقۇزۇۋېـ
لىپ، ماڭا قەيىرى ئوخشايدۇ؟ ماڭا مۇنۇ يېرى ئوخشامدۇ؟ دېيـ
شىپ، ئۇزۇنغىچە تالاش ـ تارتىش قىلىپ ھارمايتتى... بۇ دەل
شۇ شېكەر بالىسى، ئوماق، تاتلىق قوزىسى ئىدى...

موماي ئۆتمۈشنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ چىدىيالماي قالدى،
تەمتىلەپ، ئېڭىشىپ، كاتەكنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ئۆچكىگە ئېسـ
لىپ يىغلىدى، ئۆچكىنىڭ كۆتۈرەلمەي، ئېغىر ـ ئېغىر خىرـ
قىراشلىرىنىمۇ سەزمەي تازا ئىچىنى بوشىتىۋالدى.

ئاندىن كاتەكنىڭ ئىشىكىنى ھىم ئېتىپ، ئېغىرلىشىپ،
ئاغرىۋاتقان تەنلىرىنى تەستە سۆرەپ ئۆيگە كىردى، كارىۋاتقا چىـ
قىپ كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالدى، ئۇنىڭ ئۇخلاپ ھەممىنى ئۇنتۇپ
كەتكۈسى بارەڭ قىلاتتى.

* * *

ـــ بۇنىڭدىن كېيىن ھەمىشە مەن بىلەن بىللە قوي باققىلى
چىقاملا؟

ـــ ھەر كۈنى ئەمەس، بۈگۈن سوغۇق بولغاچقا، ساڭا قانداق
قىلىشنى كۆرسىتىپ قويىمەن، ئاندىن ئۆزۈڭ كېلىسەن.

سەئىدەنىڭ «ئۇنداقتا سىلى نېمە ئىش قىلىلا؟ مېنىڭ يالـ
غۇز بارغۇم يوق...» دېگۈسى بار ئىدى، ئەمما مومىسىنىڭ سۆزلـ
رى ئېسىگە كېلىپ، يەنە ئۆزىنى زورىغا بېسىۋالدى.

ـــ يالغۇز قېلىشتىن قورقامدىكەنسەن؟

ـــ قورقمەن، بەڭ قورقمەن.

ـــ ئۇنداقتا سەن يالغۇز تۇغۇلغان ئەمەسمۇ؟

ـــ ئۇ چاغدا قورقۇشنى بىلمەيتتىم!

ـــ ...

— يالغۇز ياشاشنى، يالغۇز يېتىلىشنى ئۆگەن! خۇددى ماڭا، زارىياغا، زاراغا... يالغۇز يولۇققاندەك... نۇرغۇن تەقدىر - قىسمەتلەرگە يالغۇز يولۇقسەن، گاھى يېنىڭدا نۇرغۇن ئىنسان بولسىمۇ قورقسەن، چۈنكى، سەن ئۇلارنىڭ ئازىسىدا يالغۇز ئەمەسمۇ؟ سەن ھەممە يەردە تەنھا مەۋجۇتسەن!

سەئىدە ئىزىدا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. شەيخىنىڭ «زارىيا، زارا» دەپ كەتكىنىنى ئاڭلاپ، بېشى چۆرگىلەپ، مېڭىسى قايدى، بىراق ئۇ دەقىقلىق تۇيغۇ ئىدى، سەئىدە ئۆز - ئۆزىگە: نېمىگە بۇنچىۋالا بولۇپ كېتىمەن! شەيخىنىڭ ئۆزى ماڭا سەۋر ھەم تەمكىنلىك ئاتا قىلىدۇ ئەمەسمۇ؟!

— مېنىڭچە ھازىر تولىمۇ ھالقىلىق پەيتتە تۇرۇۋاتىسەن، قەتئىيرەك بولۇشنى ئۆگەن! نىشانىڭ ئېنىق بولسۇن!

— بىلدىم...

— مومالڭ ئۇ... ئۇ ئاجايىپ چىداملىق، سەۋرلىك، ئېغىر - بېسىق، قانائەتچان، ئۇنىڭدىن كۆپرەك ئۆگەن. ئۇنىڭدىن قانداق تۇيغۇ، قانداق ئەمەلىيەتنى ھازىرلاشنى ئۆگەن، ئۇنىڭدىن چىدامنى ئۆگەن! ئۇنىڭدىن چىن ھېسسىياتنى ئۆگەن.

— مومام ھەقىقەتەنمۇ مېنىڭ ئۇلىگەم بولغۇدەك بىر ئىنسان، ئۇنىڭدىكى ئىنسانىي تەبىئەت تولىمۇ ساپ. مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ باقمىدىم، ئەگەر بىر كۈنلەردە مومامدىن ئايرىلىپ قالسام، قانداق ياشارمەن دەپ قورقمەن، ئۇنىڭ ياشاشلىرىنى مەنسىز دەپ تولىمۇ خاتا پەرەز قىلغانىكەنمەن، ئەمەلىيەتتە ئەڭ مەنىسىزى مەن ئىكەنمەن.

— ئۇنى خېلى چۈشىنىپ قاپسەن - ھە؟

— ھەئە! گەرچە ئىلگىرى بىللە ياشىساممۇ ئۇنى بىلمەپتىكەنمەن، ئەمدى بىلدىمكى، مومام پەقەت مەن ئۈچۈن تۇغۇلغانىدەك ۋە مەن ئۈچۈن ياشاۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ.

— ئىلگىرى «ئەگەر مومالىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلمەكچى بولساڭ، بىلمىگەن بولساڭ بېرىپ ئۆلسەڭ بولىدۇ...» دېگىنىم

يادىڭدىمۇ؟

ــ ئۇ چاغلاردىكى بىلىشىم بىلەن ھازىرقى بىلىشىم ئەل-ۋەتتە تۇپتىن ئوخشىمايدۇ.

ــ چۈنكى، ئۇ چاغدىكى سەئىدە بىلەن ھازىرقى سەئىدەمۇ ئاسمان - زېمىن پەرقلىنىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭدىكى تەپەككۇر، ئۇ-نىڭدىكى تەبىئەت، ئۇنىدىكى روھىيەت، ئۇنىڭدىكى ھېسسىيات يېڭىلاندى ئەمەسمۇ؟!

ئۇلار قويلارنى ھەيدىگەچ مېڭىشتى، سەئىدە بايا تىندىن بېرى ھېس قىلمىغان سوغۇقنى ئەمدىلەتىن ھېس قىلىشقا باشلىدى. ئۇ تۇگۈلۈپ قوللىرىنىمۇ جۇۋىنىڭ ئىچىگە تىقىۋالدى.

ــ توڭلاۋاتامسەن؟

ــ ھەئە، بۇ يول نېمانداق سوغۇق!

ــ مە، بۇنى كىيىۋال!

ــ ياق - ياق! سىلىچۇ؟

ــ مېنى سوغۇقتا توڭلاپ، ئىسسىقتا كۆيۈپ كېتىدۇ دەپ ئويلامسەن؟

ــ ياق...

ــ ئۇنداقتا ئىككىلەنمەي قولۇمدىن ئال.

سەئىدە ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياندۇرماسلىق ئۈچۈن جۇۋىنى كىيىدى، ئەمما ھايال ئۆتمەيلا دېدى:

ــ جۇۋىلىرىنى بېرەيمۇ؟

ــ ئىسسىپ قالغان ئوخشىمامسەن؟

ــ ياق! بەلكىم جۇۋىنى سېلىۋەتسەم توڭلاپ كېتىشىم مۇمكىن، بىراق سىلى كىيىۋالسىلا، ئاندىن مېنىڭ ۋۇجۇدۇمۇ ئىلىيدۇ، سىلى مۇنچە يېلىڭ كىيىۋالسىلا، مېنىڭ بۇنچە قېلىن كىيىۋالغۇم كەلمەيدىكەن.

ــ مۇشۇ بىر ئېغىز سۆز ماڭا كۈپايىدۇر، شۇ بىر ئېغىز كۆيۈم بىلەن مەن توڭلىمىغۇدەك ئىللىپ كەتتىم.

سەئىدە بىر خىل تاتلىق تۇيغۇدا ئۆز - ئۆزىدىن سۆيۈنۈپ

كېتىۋاتاتتى.

— مەنىلىك ياشاشنىڭ، چىن مەنىگە ئېرىشىشنىڭ ئۆلچىمى نېمە؟

— تەپەككۇر.

— تەپەككۇر ھازىرلانسىلا ئاندىن مەنىلىك بولۇپ ياشىغىلى بولامدۇ؟

— ھەقىقەتنى كۆرەلەيدىغان، مەۋھۇمنى توغرا تەسەۋۋۇر قىلالايدىغان، ئەقلى، ھېسسىياتى، مۇھەببىتى كۈچلۈك بولغان يۇرەكلا مەنىگە چىلىشىپ تۇرغان بولىدۇ. تەپەككۇرغا، ھەقىقىي تەپەككۇرغا چىن ئەگەشكەن قەلب ئەڭ بەختىيار روھىي قۇۋۋەتكە ئىگە بولغان بولىدۇ.

— مەن شۇ خىل تۇرگە كىرىمەنمۇ؟

— ھە، ئاز قالدى، تىرىشقىن! تەپەككۇرۇڭنى موللاشتۇر!

سەئىدەنىڭ كۆڭلى يېرىم بولغاندەك قىلاتتى، ئۇ ئۆزىنى تېخى قەلب ھازىرلىقىمۇ پۈتمىگەندەك ھېس قىلىپ، ئۇمىدسىز-لەنگەندەك بولدى.

— بۇ سۆزۈمدىن ئۇمىدسىزلىنىپ كەتتىڭمۇ؟

— ھىم... مەن ئۆزۈمنىڭ نەقەدەر ئاجىز ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلدىم.

— نېمىشقا «مەن تېخىمۇ تىرىشسام چوقۇم ھەممىنى ئۆزۈمدە ھازىرلىيالايمەن!» دەپ ئۇمىدلەنمەيسىز؟

— ...

— قەلب ھازىرلىقىڭىز تولمۇ ئاجىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانسىز؟ ئەگەر قەلبىڭ توغرا تونۇش، توغرا يۆنىلىشتە، ئىشەنچ، ئۇمىدكە تولغان بولسىدى، ھەرگىز بۇنداق ئۇمىدسىزلەنمەيتتىڭ، ئەكسىچە، كۆزلىرىڭدە ئۇمىد چاقنايتتى، چۈنكى، سەن قىلىدىغان، سەن يەنە كۈچ چىقىرىدىغان، سەن يەنە ئۆگىنىدىغان، ئىزدىنىدىغان پۈرسەت بارلىقىنى ھېس قىلالمىدىڭ، شۇڭا ئۇمىدسىزلەندىڭ!

— سىلى مېنى مەن ئۆزۈمنى چۈشەنگەندىنمۇ چوڭقۇررىاق چۈشىنىدىكەنلا، مېنىڭ گاھىدا ھەتتا ئۆزۈمنىڭ زادى نېمىگە ئەڭ موھتاجلىقىمنى، ئۆزۈمدە نېمىنىڭ ئەڭ كەملىكىنى بىلگۈم كېلىدۇ، شۇ تاپتا ئۆزۈمنى تولىمۇ چارىسىز ھېس قىلدىم.

— ئۇنداق دېمە! سەن ھازىر ئۆز - ئۆزۈڭگە چارە قىلالايسەن، كەم نەرسەڭنى تولۇقلىيالايسەن، ياشاش يولۇڭنى تاللىيالايسەن.

— بىلدىم...

ئۇلار خېلى پاراڭلاشقاندىن كېيىن جىمىپ قېلىشتى، بەلكىم بەك كۆپ گەپ قىلىشىپ چارچاپ قالغانمىكىن، سەئىدە بېشىنىمۇ جۇۋا ئىچىگە تىقىۋالدى، ئۇ ئىسسىق جۇۋا ئىچىدە خىيالغا چۆكتى، ئۆزىنىڭ ئاجىز تەرەپلىرىنى، ئۆزىنىڭ يەنە نېمىلەرگە موھتاجلىقىنى تازا دەڭسەپ كۆرمەك بولۇۋېدى، خىيالىغا بىرى سوقۇنۇپلا كىرىۋالدى، ئۇ ھېلىقى يىگىت زارا ئىدى. سەئىدە ئۇ بۇ سوغۇقتىمۇ يەنە شۇ ئىس - تۈتەكلەر ئىچىدە يۈرەمدىغاندۇ؟ دەپ ئويلىدى. ھە، ئۇ دېگەن ئوت شارىدىن كېلىدىم دېگەن تۇرسا، ئۇنداقلار توڭلاپ كەتمەس، ياق، بەلكىم ئۇ قىزىق ماكانىدا تۇرۇپ كۆنۈپ قالغاچقا، بۇ سوغۇققا چوقۇم چىدىيالمايدۇ قالدىغۇ دەيمەن... ئۇنىڭ مەن بىلەن تالاش - تارتىش قىلىشلىرى تېخى! ئۇ ماكانىغا قايتىپ كەتكەنمىدۇ؟ ئەگەر قايتىپ كەتكەن بولسا ما-ڭا دەپ قويماپتىغۇ؟! ئۇ مېنى باشلاپ بارغان يەرلەر ئىنسانلار ياشايدىغان ماكان ئىكەنۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ھاياتى ئاجايىپ كارامەتلەر بىلەن تولغانكەن.

سەئىدەنىڭ خىيالىغا كەلتۈرۈۋاتقان ئۇ يىگىتنى نېمىشقىكىن كۆرگۈسى كېلىپ قالدى، ئۇ يېنىدا ئولتۇرغان شەيخنىڭ قاچانلاردا بۇ يەردىن ئايرىلىپ، قويلارنىڭ ئۇ تەرىپىگە بېرىپ ئولتۇرغانلىقىنى بىلمەيتتى، ئۇ شەيخنىڭ يىراق بىر يەردە، قويلارغا قاراپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ، ئىچىدە ئۆز - ئۆزىگە ئاچچىقى كەلدى، شەيخ يېنىدا تۇرسا، باشقا بىرىنى ئويلاپ سالغانلىقى

قىدىن قاتتىق خىجىل بولۇپ، ئۆزىنى كاچاتلاپ ئۇرغۇسى كەلدى.

ئۇنىڭ بۇرنىغا تۇيۇقسىز ئىس ـ تۈتەكنىڭ ئاچچىق پۇرىقى كەلدى، ئۇ يىگىتنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلدى.

ـــ مېنى سېغىنغان ئوخشىمامسەن؟

ئۇنىڭ ھەييارلارچە ئېيتقان سۆزىدىن سەئىدەنىڭ غەزىپى كەلدى.

ـــ نېمە دەۋاتىسىز؟ تۈزۈك گەپ قىلىڭ.

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا... سەن مېنى ئويلىمىساڭ، مەن كەلمىگەن بولاتتىم!

ـــ سىز... سىز بۇ سوغۇقتا توڭلىمامسىز؟

ـــ ئوت شارىدىن كەلگەن تۇرسام، تېنىم، ۋۇجۇدۇم ئوتنىڭ قاتتىق ھارارىتى ئىچىدە تۇرۇپتۇ، مەن ھەرگىز توڭلىمايمەن.

ـــ ئۇنداقتا سىز نەگە باردىڭىز؟

ـــ بۇ ماكاندىكى ئىنسانلار ماڭا موھتاج ئىكەن، ئۇلارنىڭ موھتاجلىقىنى قاندۇرۇپ كەلدىم!

ـــ ئۇلار سىزگە قانداق موھتاج ئىكەن؟

ـــ ئۇلار بىر ئىشلارنى ئارزۇلايدىكەن، ئەمما قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدىكەن. ئۇلارغا جۈرئەت لازىم ئىكەن، شۇڭا مەن ئۇلارغا ئارزۇ قىلغان ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن يانمايدىغان ئاجايىپ جۈرئەت بېرىپ كەلدىم.

ـــ سىز شۇنداق قىلالامسىز؟

ـــ ھەئە! نېمىدەپ قىلالمىغۇدەكمەن؟ ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ ياشاشتا موھتاج بولىدىغان ھاياتلىق پەلسەپەسى تولىمۇ ئاجىز ھەم ئاددىي. شۇڭا مەن ياشاشقا مول پەلسەپە بىلەن يۈزلەنگەن، ئۇلار مېنىڭ بۇ مول پەلسەپەلىرىمنى بىلىشكە، ئەمەلىيەتتە شۇ ـ نىڭدىن ئۆز ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشقا موھتاج، ئۇلارغا شۇنى بېرىپ كەلدىم.

ـــ ئۇ ئىنسانلار سىزگە ئىشىنەمدۇ؟

ـــ مەن ئۇلارنىڭ خاھىشى بويىچە ماڭمەن ئەمەسمۇ؟! نېـ

مىدەپ ئىشەنمىگۈدەك، ئۇلار ماڭا دوست بولۇش تەلىپىنى قويدۇ، ھەتتاكى بەزىسى ماڭا قۇل بولۇشتىنمۇ باش تارتمايدۇ.

— ئۇنداقتا ئۇلارنى ئۆز خاھىشلىرىغا يەتكۈزەلەمسىز؟

— ھەتتاكى ئۇلارنى ئۆز خاھىشىدىنمۇ ئارتۇق خۇشاللىققا ئېرىشتۇرىمەن، ئۇلارنىڭ مەندىن ئايرىلغۇسى كەلمەيدۇ، مېنى ھەمىشە ئىزدەپ تۇرىدۇ!

— سىز ئۇلارغا زادى قانداق قىلىسىز؟ ئۇلار نېمىدەپ سىزگە بۇ دەرىجىدە موھتاج؟

— ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئۆز ئارزۇلىرىنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشقا موھتاج، ئەمما ئۇلارنىڭ ئاجىز تەبىئىتى ئۇلارنى توسۇپ قويىدۇ، مەن ئۇلارغا قورقماس شىجائەت ۋە ئارزۇيىغا يەتكەندىكى شادلىقىتىن شەپىلا بېرىمەن. ئۇلار ئۇدۇل بېرىپ ئۆزلىرى ئارزۇلىغان مەنزىلگە بېرىپ ئۇسىدۇ، شۇڭا ئۇلار مەندىن ئايرىلالمايدىغان بولۇپ قالغان!

— ئۇلار سىزگە موھتاج بولغاندا سىزنى قانداق تاپىدۇ؟

— ئۇلار ماڭا موھتاج بولغاندا، مەن ئۇلارنى تاپىمەن! كېيىن ئۇلار بارا - بارا مېنى ئۆزلىرى تېپىۋالىدىغان، ئىزدەيدىغان بولىدۇ.

— سىز ھەقىقەتەن شۇنچە ئەقىللىق ھەم شۇنچە يامانمۇ؟

— ھا - ھا - ھا... مەن ئەقىللىقمۇ ئەمەس، يامان دېگۈدەك قابىلىيىتىممۇ يوق! بىراق مەندە ئۇزلۇكسىز ئىشلىتىپ تۇرىدىغان، ئۇپرىمايدىغان كاللا بار، مەن ئۇنى ئىشقا سالىمەن، ئاندىن شۇ بويىچە ئىش كۆرىمەن، ئاندىن مەقسىتىمگە يېتىمەن!

— سىز نېمانچە چىرايلىق؟

— ئۇنداق بولمىسام ئۇلار قانداقمۇ ماڭا مەپتۇن بولسۇن؟!

— سىز ئۇلارنىڭ موھتاجلىقىنى قاندۇرۇپ خۇش بولامسىز؟

— مەنمۇ ئۇلار بىلەن تەڭ مەقسىتىمگە يېتىمەن!

— نېمىشقا؟

— ئۇلار مېنىڭ ياردىمىمدە ئۆز مەقسەتلىرىگە يەتسە، ئۇلارنى مەقسىتىگە، خاھىشىغا يەتكۈزۈش بەدىلىگە مەنمۇ ئۆز مەقسىتىمگە يېتىمەن!

— ...

— بۇگۈن سایاھەت قىلىپ كەلگۈڭ يوقمۇ؟

— بار ئىدى، ئەمما شەيخ ئۇ...

— ئۇ بولسا نېمە بوپتۇ، ئۇ بىلمەيلا قالىدۇ، بىز بىردەمدىلا كېلىپ بولىمىز!

— راستما؟

— ھەئە! ئالدىنقى قېتىممۇ سېنى ۋاقتىدا ئېلىپ كېلىپ قويدۇمغۇ؟

— ھە...

— ئۇنداقتا يۈر!

سەئىدە ئۆرۈلۈپ شەيخكە قارىدى، شەيخ يەنىلا شۇنداق تەمكىن ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئاجايىپ ئىللىق بىر تۇيغۇغا چۆمدى. «ئۇ ھەقىقەتەنمۇ گۈزەل، ھەقىقەتەنمۇ بەخت تۇيغۇسىنىڭ مەنبەسى... ئۇ ھەقىقەتەنمۇ...»

— ئەمدى يۈر، بولمىسا ۋاقتىدا كېلەلمەيمىز!

سەئىدە چىرايىدىن گۈزەللىك يېغىپ تۇرسىمۇ، ئەمما شەيختەك ئىللىق، تەمكىن ھەم جۇلالىق بىلىنمەيدىغان بۇ يىگىتكە سىنچىلاپ قارىدى.

— شەيخ ئاتامغا ئېيتىپ قويماي تۇرۇپ ئارقىڭىزدىن كەتسەم بولمايدۇ!

— ئۇ قوشۇلمايدۇ!

— نېمىشقا؟

— ئۇ مېنىڭ ساڭا مەنىلىك ياشاش تۇيغۇسىنى ئۆزىدىن بەكرەك ئاتا قىلالىشىمدىن قورقىدۇ!

— ئۇ قورقمايدۇ، ئۇ ھېچنېمىدىن قورقمايدۇ!

— بىراق ئۇ سېنى كۆپ نەرسىلەرنى بىلىشتىن توسۇپ تۇ-
رىدۇ! ئەركىنلىكىڭنى بوغۇپ قويغاچقا، ئۆزۈڭ ماڭغۇڭ بار يول-
غىمۇ ماڭالمىدىڭ!

— چۈنكى، ئۇ مەن ماڭماقچى بولغان يولنىڭ مېنى بەختكە،
خۇشاللىققا ئېرىشتۈرىدىغىنىنى ياكى ماڭا ئازاب ھەم پۇشايمان
ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلىدۇ، شۇڭا مېنى سائادەت يولىغا دە-
ۋەت قىلىدۇ، خاتادىن توسىدۇ!

— ئۇنداقتا سېنىڭ ئۇ ئىنسانلار توغرىسىدا تەپەككۇر قى-
لىشىڭ خاتا ئىشمۇ؟

— مەن ئۇنداق قارىمايمەن! ئىنسان تەبىئىتىنى چۈشىنىش
ئۈچۈن ئۇلار توغرىسىدا كۆپ ئەملىيەتلەرنى كۆرۈشۈم ھەم بە-
لىشىم... ھەرگىز خاتا ئەمەس.

— ئەمىسە نېمىشقا بۇ توغرا ھەم ئۆزۈڭ خالايدىغان يولدا
مېڭىشتىنمۇ قورقىسەن؟

— مەن مېڭىشتىن قورقمايمەن!

— ئەمىسە نېمىشقا قاراپ تۇرىسەن؟ نۇرغۇن رېئاللىق كۆز
ئالدىڭدا يېيىلىپ ياتىدۇ، سەن ھەممىنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ
باقىسەن، ئاندىن چۈشىنىسەن!

سەئىدە ئۇندىمىدى، ئىككىلىنىپ ئۇزۇن تۇردى، شەيخكە بە-
لىنىدۇرمەي ئوغرىلىقچە بىر ئىش قىلىش ئۇنىڭ ئۈچۈن ۋىجدان-
سىزلىق ئىدى، ئەمما شەيخكە ئېيتىشتىن ئۇيۇلاتتى، كۆڭلىدە ئۇ
يەرگە بېرىشنى يامان ئىش دەپ قارىمايتتى. ئۇ ئويلىدى، مەن يا-
مان ئىش قىلغىلى بارمىغاندىن كېيىن شەيخ چوقۇم ئوغرا چۇ-
شىنىدۇ.

— بولىدۇ، ماڭايلى...

— ھا - ھا... ياخشى بولدى... ئاخىرى ئادەمگە ئوخشىدىڭ!

ئۇلار شامالغا قارشى ئۇچقان بولغاچقىمىكىن، سەئىدە قاتـ
تىق توڭلاپ كەتتى، يۈزلىرى خۇددى مۇز قاتقاندەك قېتىپ قال-

دى، ئۇ يېڭىگە ئېسىلغان يېگىتكە مىڭ تەستە قاراىدى، ئەمما ئۇ لەۋلىرىنى مىدىرلىتىپ ئۇنىڭغا گەپ قىلالمىدى، سەئىدەنىڭ بە- دەنلىرى خۇددى مۇز تۇتۇۋاتقاندەك بولۇپ كەتتى، ئۇنىڭ قېتىپ ئېغىرلاشقان تېنى پەسكە قاراپ شۇڭغىدى، يېگىت بەخىرامان ئۇچۇپ كېتىۋەردى، سەئىدە كۆزلىرىنى يېگىتكە تىكىپ، ئۇنىڭ- دىن ئۆزىنى تارتىۋېلىشنى تىلىمەك بولدى ـ يۇ، ئەمما ئۇ پەقەت يېگىتنىڭ بەخىرامان ئۇچۇپ كېتىۋاتقانلىقىنىلا كۆردى، كاشكى ئۇ سەئىدەگە بىر قاراپ قويغان بولسا، ياق ئۇ سەئىدەنى شۇنداق قاتتىق سوغۇقتا، يات بىر ماكانغا قويۇپ قويۇپ كېتىپ قالدى...

ئون ئالتىنچى باب

— سەئىدە، نەلەردە تېنەپ يۈرسەن؟

سەئىدە بۇ ئاۋازنىڭ ئۈستى تەرەپتىن ئاڭلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى، ئۇ زارا ئىدى. سەئىدە ھەيران بولدى، لېكىن گەپ قىلماي تۇرۇۋەردى. زارا دەرەختىن ئۇنىڭ ئالدىغا پوككىدە سەكرەپ چۈشتى.

— سېنى ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى!

— نېمە؟ سىز مېنىڭ توڭلاپ قالغىنىمنىمۇ بىلمىدىڭىز! چۈشۈپ كېتىۋاتقىنىمنىمۇ بىلمەي ئۈچۈپ كېتىپ قالدىڭىز!

— سەن توڭلاپ كەتكەنمىدىڭ؟ ھا ـ ھا ـ ھا... خاپا بولما! مەن تېخى سېنى نەلەرگە قېچىپ كەتكەندۇ دەپ قاپتىمەن!

— مەن نېمىشقا قېچىپ كەتكۈدەكمەن؟

— بىراق سەن شەيخكە ئېيتماي، مەن بىلەن ئۈچتۈك ئەمەسمۇ؟

— لېكىن سىز ئۇ چاغدا بىز بىردەمدىلا قايتىپ كېلىمىز دېگەن!

— ئەما سەن شەيخنىڭ ھامان ھەممىنى بىلىپ قالىدىغانلىقىنى بىلمىشىڭ كېرەك ئىدى!

— سىز... مەن پۇشايمان قىلدىم! شەيخ ئاتامنىڭ ھەربىر بۇيرۇقىنى ئاڭلايمەن، شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ئەڭ بەختىيار ئىنسانغا ئايلىنىمەن، ھاياتلىقىمنىڭ مەنىسىگە يېقىنلىشىمەن! يەنى ئەبەدىي بەختلىك ياشايمەن!

— ھا ـ ھا ـ سەن قىلالامسەن؟

— قىلىمەن، قاراپ تۇرۇڭ!

— مەن ئەمدى سىزنىڭ سۆزىڭىزگە ئىشەنمەيمەن...

— نېمىشقا؟
— مېنى ئالدىنىڭىز، مېنى مازاق قىلدىڭىز، ئەقىل ئىگىسىلا بولىدىكەن سىزگە ئەگەشمەيدۇ!
— بوپتۇ، سەن مۇشۇ يۆنىلىشنى قەبرىستانلىققا بارىدىغان يول دەپ جەزم قىلالامسەن؟
— بىلمەيمەن!
— نېمىشقا بۇ يۆنىلىشكە قاراپ ماڭدىڭ؟
— بىلمەيمەن!
— سەن ئۆزۈڭنى ئەقىل ئىگىسى دەپ ئويلامسەن؟ قارا، ئۆزۈڭنىڭ قايسى مەنزىلگە كېتىۋاتقىنىڭنى، بۇ يۆنىلىشنىڭ سېنى نەلەرگە ئاپىرىپ تاشلايدىغىنىنى بىلمەيسەنۇ، يەنە بىلمەي تۇرۇپ ماڭمىسەن!
— سىز نېمىنى بىلىسىز؟ مەندە شۇنداق بىر خىل ئىشەنچ بار! ئالدىمغىلا قاراپ ماڭمەن، قانداقلا بولمىسۇن ھامان قەبرىستانلىققا يېتىپ بارىمەن!
— ھا ـ ھا ـ ھا... سەن تولىمۇ نادان ئىكەنسەن! سەن بۇ يەرنىڭ قەيەر ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟
— ياق!
— ئۇنداقتا سەن تېخىمۇ قايمۇقۇپ قالمامسەن؟
— ئىشقىلىپ مەن تەۋەككۇل قىلدىم، ئالدىمغا قاراپ مېڭىۋېرىمەن!
— نېمىگە تەۋەككۇل قىلدىڭ؟ سەن كاللاڭدا پەيدا بولغان خەتەرگە ھەرگىز تەۋەككۇل قىلما! ئېزىپ قالىسەن ۋە ياكى مەنزىلىڭگە يېتىپ بارالماي، پۇشايمان قىلىسەن! سەن بىلىسەن، سەن كۆردۇڭ، مەن سېنى ھەر جايغا ئاپىرىشقا قادىر! سېنى قەبرىستانلىققا ئاپىرىپ قويالايمەن! قەبرىستانلىقتىن ئېلىپ كېتەلەيمەن! ئەقىل ئىگىسى دېگەن كاللىسىغا كەلگەن خىيال بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەمەلىيەتتە كۆزى كۆرگەن بويىچە ئىش قىلىدۇ!
— مېنى سىز بىلەن ماڭىدۇ دەمسىز؟ مەن بىر ئۆمۈر قەبـ

ربستانلىققا بارالمىسامۇ، ھەرگىز سىز بىلەن ماڭمايمەن.

— ...

— مەن ساڭا نېمە قىلدىم؟ ئۆزۈڭ چۈشۈپ قاپسەن، مەن كۆرمىدىم! كۆرگەن بولسام تارتىۋالاتتىم.

— ...

سەئىدە پەقەت ئېغىر بىر تىنىش بىلەنلا كۆپايىلەندى، نېمە دېيىشنى بىلمىدى، قىسقىسى، ئۇمۇ قورقۇپ قالغانىدى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا شەيخ ئاتىسى كېلىۋالدى ـ دە، شەيخ ئاتىسىغا يۈز كېلەلمەسلىككە مەجبۇر قىلغان بۇ ئازغۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىشقا رايى بارمىدى!

— سىز كېتىڭ، مەن سىز بىلەن ماڭمايمەن!

— سەن پۇشايمان قىلىسەن، سەئىدە!

— ...

— كېيىن ماڭا موھتاج بولۇپ قالىسەن! مېنىڭ ساڭا بېرەلەيدىغىنىم كۆپ، ئەمما سەن نادانلىق قىلىۋاتىسەن!

— كېتىڭ دەيمەن!

— بولىدۇ... نائەقىللىقىڭ ئۈچۈن ياش تۆككەن چېغىڭدا مېنى ئەسلىسەڭ شۇئان پەيدا بولىمەن!

يىگىت يەنىلا تۇتۇنلەر ئارىسىغا غەرق بولدى، سەئىدە يولىغا راۋان بولدى، ئۇ تۆت ئەتراپىغا پات ـ پات قاراپ قويىاتتى، چەكسىز كەتكەن شورلۇقتىن باشقا ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى!

سەئىدە ئۆزىنىڭ باشقىچە قەتئىي بولۇپ قالغىنىدىن، ئۆز ئاجىزلىقىنى يېڭەلەيدىغان بولۇپ قالغىنىدىن مەمنۇن بولدى. بۇ پايانى يوق قاقاسلىقتا ئۆلۈپ قالارمەنمۇ دېگەنلەرنى ئويلاپمۇ قويىمىدى! پەقەتلا شەيخنى پات يېقىندىلا كۆرىدىغاندەك ھېس قىلىپ، تېخىمۇ ئۈمىدلىنىپ كەتتى.

ماڭا ـ ماڭا كۈنمۇ پېتىپ كەتتى، سەئىدەنى قاراڭغۇنىڭ سۈرى خېلى قورقۇتتى، ئۇ قاراڭغۇدا يەنە مېڭىۋېرىشتىن قورقاتتى، ماڭغانسېرى تەنلىرى شۇركەندى.

«قانداق قىلارمەن؟» دەۋەتتى ئۇ ئۇنىنى قويۇۋېتىپ. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا شەيخنىڭ ھېلىقى بىر كۈندىكى ياۋا ئوت يۇلۇۋاتقان يانچە سېمىسى كەلدى ـ دە، چېھرى ئېچىلدى، ئاپئاق لىباس، قاپ-قارا كۆز...

سەئىدە شەيخنىڭ ئۆزىگە سۆزلەپ بەرگەن خەمەكلەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېسىگە ئالدى.

سەئىدە شەيخ ئاتىسىنى ۋە ئۇنىڭ سۆزلىرىنى، ھېكايىلىرىنى ئويلىدى، شۇلارنىلا ئويلاشقا تىرىشتى. گاھىدا قىزىقارلىق ئىشلار يادىغا كېلىپ كۈلۈپ كېتەتتى ۋە گاھىدا ئۇنىڭ چوڭقۇر ھېكمەتكە تولغان سۆزلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ، قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئويغا پاتاتتى.

يېڭى بىر سۇبھى پەيتى كەلگەندە، سەئىدەنىڭ چېھرى شادلىققا تولدى، ئۇ خۇددى مەنزىلگە يېتىپ بېرىشقا يەنە بىر كۈنلا قالغاندەك تېخىمۇ ئۇمىدلىنىپ، چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتىۋەتتى، بىر ۋەھىمىلىك كېچىنى ئارامخۇدا ئۆتكۈزۈۋالغىنى ئۈچۈن تېخىمۇ خۇشال ئىدى.

ئۇ يەنە ئالدىغا قاراپ يول ئالدى، بۇ يولنىڭ چېكى بارمۇ ـ يوق؟ قەبرىستانلىققا مۇشۇ يول ئېلىپ بارالامدۇ؟ بۇ يۆنىلىش توغرا بولمىسا، سەئىدە نەگىمۇ بېرىپ قالار؟ سەئىدە ھېچنېمە بىلمەيدۇ، بىراق ئۇ يەنىلا شۇ يولدا مېڭىۋېرىشنى توغرا ھېسابلايتتى، «زارا مېنى نەلەرگە ئەكىلىپ قويدىكىنە؟» دەپمۇ ئويلايتتى، تۇرۇپ زارادىن يولنىڭ يۆنىلىشىنى بولسىمۇ سورىۋالمىغىنى ئۈچۈن پۇشايىمانمۇ قىلىپ قالدى، ئەگەر ئەمدى ئۇچراپ قالسا چوقۇم سوراشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

*　　*　　*

ـــ قەيەردىن كەلدىڭىز؟

ـــ مەن تولىمۇ يىراقتىكى بىر قەبرىستانلىقتىن كەلدىم.

— سىز ئېزىپ قېلىپ، بۇ شەھەرگە كېلىپ قالدىڭىز تۇغ-
رىمۇ؟
— ھەئە...
— ئون سەككىز ياشقا كىردىڭىز، ئىسمىڭىز سەئىدە بولـ-
دىغۇ؟
— ھەئە... سىز قانداق بىلىسىز؟
— ئاخشام چۈشۈمگە ئاق كىيىم كىيگەن، قىرىق ياشلاردىكى
بىر سالاپەتلىك كىشى كىرىۋېدى، ئۇ كىشى ماڭا كۆلۈمسىرەپ
تۇرۇپ «ئېھ ساداقەتمەن، دىيانەتلىك ئايال! سەن بىلەمسەن، سې-
نىڭ يېنىڭغا بىر گۈزەل ئىنسان يېتىپ باردۇ، سېنىڭ قىسمەت-
لىرىڭ ھەم ئۆز قىسمەتلىرى ئۈستىدە ئىلىم ئالىدۇ! ئىسمى سە-
ئىدەدۇر، يېشى ئون سەككىز! ئۇ سېنىڭ ھاجىتىڭدىن ئۈچ كۈن
چىقىدۇ! قەلبىڭنى ئۇنىڭغا ئېچىپ كۆرسەتكىن! ئاندىن ئۇنىڭغا
ئۆز جىگىرىڭ فارىسنى قوشۇپ قويغىن!» دېگەنىدى.
— ھە، ئۇ چۈشىڭىزدىكى بەلكىم مېنىڭ شەيخ ئاتام بولسا
كېرەك...
— ئوغلۇم فارىسنى ئەقىل ئىگىسى بولۇپ چىقسا دەپ كېچە
- كۈندۈز تىلەيتتىم، ئۇنى ئېلىپ كېتىڭ، شەيخكە ئاتىدىم، ئۇ-
نىڭ ئوغلۇمنى ئەتراپلىق تەربىيەلەيدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنـ-
مەن!
— سىز شەيخ ئاتامنى تونۇمىسىز؟
— ھەئە.
— ئۇنى كۆرۈپ باققانمۇ؟
— ئۇنى ھەمىشە چۈشۈمدىلا كۆرىمەن، ئوغلۇمغا قورساق
كۆتۈرگەندىن باشلاپ ئۇ تۇغۇلۇپ مۇشۇ ياشقا كەلگۈچە شەيخ ھە-
مىشە چۈشۈمدە ماڭا مەنىۋى ھايات بېرىپ كەلدى.
— يولدىشىڭىز قېنى؟
— ئۇ قازا قىلىپ كەتتى...
— ياش تۇرۇپلا كېسەل بولۇپ قالغانمۇ؟

— ياق، ئۇنى بۇ يەردىكى نەچچە كىشى ئۆلتۈرۈۋەتكەن، — ئايالنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى، كۆزلىرىگە كەلگەن ياشنى زورىغا يۇتۇۋەتتى.

— ئەپۇ قىلىڭ، مەن سىزگە...

— سەئىدە، ئۇنداق دېمەڭ! سىزگە بۇ قىسسەنى چوقۇم سۆزلەپ بېرەتتىم.

— خوش...

— بىز ئىككىمىز بۇ يەرگە مۇساپىر! ئەمدىلا بالىغا هامىلدار بولغان چاغلىرىمدا ئېرىم شۇنچىلىك خۇشال ئىدى، ئۇ مەهەللىدىكى قېرى ـ چۈرىلەرنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ، خىزمىتىنى قىلاتتى، ئاتا ـ بوۋىسىدىن تارتىپ تېۋىپ بولغاچقا، قېرىلاردىكى بەزى كېسەللەرنى سەللىمازا ساقايتىپ، ئۇلارنى خۇرسەن قىلاتتى، هەتتا بەزى ياشانغانلارنىڭ تەرىتىگە باراتتى. بۇ يەردە ياشىلار قېرىغان ئاتا ـ ئانىسىنى تاشلىۋېتىدۇ، ئۇلار قېرىلارنى ئۆز تۇرمۇشى، مەدەنىي هاياتى ۋە تۇرمۇش هەۋەسلىرىگە توسقۇنلۇق قىلغۇچىلار دەپ قارايدۇ، هەتتاكى ئۇلارنى ئارتۇقچە بىر بۇيۇم سۈپىتىدە قارايدۇ. ئېرىم ماڭا قېرى مومايلارنىڭ هالىدىن قانداق خەۋەر ئېلىشنى ئۆگەتتى، بىز ئاشۇ قېرىلار ئارىسىدا ئۇلارنىڭ بۇرۇنقى هېكايىلىرىنى ئاڭلاپ، تۇرمۇشىمىزغا مەنە تاپاتتۇق، ئەلۋەتتە بەزى هېكايىلەر قىزىقارلىق بولسا، بەزىلىرى ئىبرەتلىك ئىدى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ داۋاملىشىشى ئارقىسىدا، مېنىڭ قورسىقىمۇ خېلىلا يوغىناپ قالغانىدى، ئاي ـ كۈنۇم يېقىنلىشىپ، تۆت كۆز بىلەن يەڭگىشىمنى كۈتۈپ ئولتۇراتتۇق! هېچكىم ئويلىمىغان بىر كۈنى كەچ تولغىقىم تۇتۇپ كەتتى، بۇ يەردىكى مومايلار ئاجىز، هەتتاكى ئۇلارنىڭ بەزىسى پالەچ، بەزىسىنىڭ نېرۋىسى ئاجىز... هېچكىمنىڭ مېنى تۇغدۇرۇشقا ئىمكانىيىتى يوق... يولدىشىم بېشىمدا قاراپ تۇرالمىدى... شۇنداق ئاچچىق تولغاق ئىچىدە ئىدىم، دەرۋازا قاتتىق تېپىلىڭ بىلەن ئېچىلىپ، بىر توپ كىشىلەر كىرىپ كەلدى ـ دە، قوللىرىدىكى نەرسىلەرنى

تەڭلەپ تۇرۇشتى، ئېرىم ئىشىكنى دۈم تاقاپ، پەردىلەرنى چۇ-شۇردى، پېشانەمگە بىرنى سۆيۈپ «ئوغلۇمغا فارىس دەپ ئىسىم قويغىن...» دېدى - دە، ئىشىكنى سىرتىدىن ئېتىپ هويلىغا چە-قىپ كەتتى، ئاچچىق تولغاق ئىچىدە بولساممۇ، جۇپىتى هالالىم-نىڭ هاياتىدىن ئەنسىرەپ پۈتۈن ئەس - يادىم شۇ يەردە ئىدى، ئۇلارنىڭ پارىڭى هېلىمۇ ئېنىق ئېسىمدە.

— بۇ قېرىلارنى بىر تەرەپ قىلىۋېتىش ئۇچۇن كەلدۇق، سەن بىلەن كارىمىز يوق!

— ئۇلارنى قانداق بىر تەرەپ قىلىسىلەر؟

— ئۇلارنى ئېتىپ تاشلايمىز!

— يا بەتبەختىلەر! سەنلەرنىڭ جېنىڭ جان، ئۇلارنىڭ جېنى جان ئەمەسمۇ؟ سەنلەرنىڭ ئاتا - ئاناڭ يوقمۇ؟

— ئۇلارنىمۇ ئوخشاش بىر تەرەپ قىلىۋاتىدۇ! شەھىرىمىز-گە تۇس، زىننەت قوشالمايۋاتقان هەم زىننىتىنى يوقىتىۋاتقان قېرىلارنى مۇشۇنداق بىر تەرەپ قىلىمىز! سەن ياش ئىكەنسەن! ئەمما سېنىڭ ئىدىيەڭمۇ قېرىلارچە ئىكەن! ئۇلارنىڭ ئۆز ئىدىيە-لىرى، كونا قاراشلىرى بىلەن زېمىننى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالماس-لىقى ئۇچۇن ئۇلارنى يوقىتىمىز...

ئۇلار شۇنداق دېدى - دە، ئۇزۇلمەي ئاڭلىنىۋاتقان ئوق ئاۋازلىرىدىن كېيىن هويلا ئىچى بىردەمدىلا جىمجىت بولۇپ كەتـ-تى، تۇيۇقسىزلا ئېرىمنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— هۇ هايۋاننىڭ قېنىنى ئىچىپ، ئادەمنىڭ گۆشىنى يەپ، غالجىرلىشىپ كەتكەن نائەهلىلەر، سەنلەر جانىڭ ئېتىبارىنى قىلىشمىدىڭ! سەنلەرمۇ چوقۇم ئېتىبارسىز ئۆلۈشىسەن!

ئۇ شۇنداق دەپ يىغلامسىرىغىنىچە ئۇلارغا لەنەت قىلىۋاتاتـ-تى، يەنە بىر قېتىم «پاڭ...» قىلغان ئاۋاز بىلەن ئوڭى ئۆچتى، شۇ دەقىقىدە قورسىقىم قاتتىق ئاغرىپ، كەينىدىن يەڭگىل بولۇپ قالدىم. هە... مەن يەڭگىپ بولغانىدىم.... بالىنى قولۇمغا ئالاي دېسەم ماغدۇرۇم يوق... بالا يىغلاپ كېتىۋېدى، شادلىقتىن مەنمۇ

بالام بىلەن تەڭ يىغلىدىم، بىر ھازادىن كېيىن ھويلىدا بىر نەر-سىنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ، بىردەمدىلا غايىب بولدى، مىڭ تەسلىكتە قوپۇپ بالامنى يېنىمغا ئالدىم، بىر كېچە بەدىنىم-نىڭ ھەممە يەرلىرى ئاجراپ كەتكەندەك ئاغرىدى، ئەتىسى ئويغاز-سام ئوغلۇمنىڭ بېشىدا بىر جۈپ ياڭاق بىلەن بىر لوقما گۆش تۇرۇپتۇ، بالامغا يېگۈزدۈم. ھەيران بولغىنىم شۇ بولدىكى، بالام-نىڭ بېشىدىن ھەر كۈنى بىر جۈپ ياڭاق، بىر لوقما گۆش كەم قالغىنى يوق! شۇنىڭدىن ئېتىبارەن مەن ئېرىمنىڭ ۋە ياشانغان بىچارىلەرنىڭ قانلىرى تۆكۈلگەن ھويلىغا بىر قەدەم ئېلىپ چە-قىپ باقمىدىم... بۇ چىغىر يول، ئەنە شۇ گۈللەر ئاشۇ ئىسسىق، ھورى چىقىپ تۇرغان قانلاردىن يىلتىز تارتقان! ئوغلۇم چوڭ بو-لۇپ ئۈچ ياشقا كىرگەن چېغىدا، مېنىڭمۇ، ئۇنىڭمۇ چۈشىگە ئوخشاشلا يولدىشىم كىرىپتۇ! ئۇ ئوغلۇمغا «فارىس، مەن كۆرۈش-كە بىئامال قالغان جىگىرىم، ئاناڭنى ئوبدان كۈت! تالاغا چىقما! ئىشىكنى ئاچما!» دەپتۇ، ماڭمۇ ھەم شۇنداق دېگەن. مانا بۇگۈن سىزگە ئىشىك ئاچقاندىمۇ، ئۇ سىرتقا چىقمىدى، سىرتقا قارىمە-دى، پەقەت ئاخشام شەيخ چۈشۈمگە ئايان بولۇۋېدى، ئوغلۇم فا-رىسنى چاقىرىپ: «فارىس، چۈشۈمگە بىر مويسىپىت ئايان بولدى، ئۇ سېنى ئۆز باغرىغا چاقىرىۋاتىدۇ» دېۋىدىم، «ئەزىز ئانا، مەن قوبۇل قىلدىم!» دېدى، ئۈچ كۈندىن كېيىن سىز ئۇنى ئېلىپ كەتسىڭىز بولىدۇ.

— بىلدىم، ئەمما سىز يالغۇز قالامسىز؟

— مېنى كىم يالغۇز دەيدۇ، ئوغلۇمغا بىر جۈپ ياڭاق، بىر لوقما گۆش بەرگۈچى كىم بولسا، ئۇ ھەم ماڭمۇ شۇنداق بېرە-دۇ...

— سىز قاچاندىن بېرى بۇنداق كېسەل بولۇپ قالدىڭىز؟

— ئېرىم ئۆلۈپ كەتكەن ئاشۇ دەقىقىدە ئوغلۇم دۇنياغا كۆز ئاچتى، مەن شۇنىڭدىن باشلاپ ئاغرىپ قالدىم، چۈنكى، شۇ دەقە-قە پۈتۈن بەدىنىم قانسىراپ كەتكەن بولغاچقا، ھازىرغىچە ئەس-

لىمگە كېلەلمىدىم! تېنىم تولىمۇ ئاجىز، ئەمما مۇھەببىتىم، رو-
ھىم كۈچلۈك، شۇڭلاشقا ھازىرغىچە ياشاپ كەلدىم.

— سىزگە بۇ ئۇچ كۈن نېمە قىلىپ بېرەي؟ سىز قىلىشنى
ئارزۇ قىلىدىغان ئىشنى ئېيتىڭ، مەن كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ئو-
رۇندايمەن.

— ماڭا پەقەت ئۇچ ئىشنى قىلىپ بەرسىڭىزلا بولدى!

— قېنى ئېيتىڭ.

— بىرىنچىدىن، ئوغلۇم فارىسنى شەيخنىڭ قولىغا تاپشۇ-
رۇپ بېرىڭ.

— مەن قىلىمەن!

— ئىككىنچىدىن، ئوغلۇم فارىس تاشقى دۇنيا بىلەن كۆپ
ئۇچراشمىغان، تاكى شەيخنىڭ ھۇزۇرىغا بارغۇچە ئۇنىڭ كۆزى
تاشقى دۇنيانىڭ يامانلىقلىرىنى، بۇزۇقچىلىقلىرىنى، ئىنسانىنىڭ
نەپسىنى يوغىنىتۇېتىدىغان ماددىي ـ مەئىشەت، كۆزنى غەلەت
قىلىپ ئادەمنى ئېزىقتۇرىدىغان مال ـ دۇنيانى كۆرمىسۇن!

— خوش، بۇلارنى ئورۇنلاشقا كۆزۈم يېتىدۇ.

— ئۈچىنچى، مۇشۇ ئۇچ كۈن فارىسنى داسقا سېلىپ ھويـ
لىدىكى گۈلنىڭ بەرگلىرىگە چىلاپ قويۇڭ! تاكى بوسۇغىدىن
ئاتلاپ، ئانىسى بىلەن جۇدالاشقانغا قەدەر ئاشۇ خۇشبۇي ھىد ئا-
رىسىدا بولسۇن! سىرتىنىڭ چاڭ ـ توزانلىرى، كىر ـ توزانلىرى
ئۇ ھىدقا ئارىلىشالماي قالسۇن!

— بۇنى قىلىش ماڭا ئاسان.

— مەن شۇنىڭغا رازى بولغان ھالدا، ئېرىم بىلەن يۈز كۆ-
رۈشسەم دەيمەن!

— ئۇ ئۆلۈپ كەتكەن ئەمەسمىدى؟

— ھەئە...

ئايال شۇنداق دېدى ـ دە، كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ، ئورنىدا
يېتىۋالدى. سەئىدەنىڭ يۈرىكى سانجىلىپ ئاغرىپ كەتتى، ئۇ ئا-
يالنىڭ ئۈچىنچى شەرتىنى ئورۇنداش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇردى،

سىرتقا چىقتى، بالىمۇ تەڭ ھويلىغا چىقتى، ئۇلار ھويلىدىكى ھەرخىل رەڭلىك بەرگلەرنى يىغىشقا باشلىدى، كۇن ئولتۇرۇپ كەتتى، سەئىدە سېۋەتتىكى بەرگلەرگە قاراپ، ئۆيگە ماڭماق بولدى ـ دە، بالىغا قارىدى. بالا مەغرىبكە كىرىپ كېتىۋاتقان قۇياشقا قاراپ كۆزلىرىگە لىق ياش ئالغانىدى.

ـــ نېمىنى كۆردۇڭ فارىس؟

ـــ ئوت ئىچىدىكى، قان ئىچىدىكى، يالىڭاچلانغان ئىنسانلارنى كۆردۇم.

ـــ ئىلگىرى ماڭمۇ شۇنداق كۆرۈنەتتى، پېتىپ كېتىۋاتقان، پېتىشقا ئاز قالغانسېرى تېخىمۇ قىزىرىۋاتقان قۇياشتىن شۇنداق بىر ئىنسانلار دۇنياسىنى كۆرۈپ شۇ ئوت ماكانىدىمۇ ياشاۋاتقان ئىنسانلار بارمىدۇ، دېگەن خىيالنى كاللامدىن چىقىرىۋېتەلمەي ۋەھىمە ئىچىدە قالاتتىم.

ـــ سەئىدە، ئىنسان ئوت ئىچىدە ياشايدىغان شۇنداق بىر ماكان بارمۇ؟!

ـــ مەن بىرىنى تونۇيمەن، ئۇ مەن ئوت شارىدىن كەلدىم دېگەن، بەلكىم ئۇ بىلىشى مۇمكىن ۋە بەلكىم ئۇنىڭ دۇنياسى دەل سەن دەۋاتقان ماكان بولۇشىمۇ مۇمكىن!

ـــ مۇمكىن دېسىڭىز ھەقىقەتكە گۇمان ئارىلىشىپ قېلىشىنمۇ ئارتۇق بىئەقىللىق بولماس!

سەئىدە جىم بولۇپ كەتتى، فارىسنىڭ شەيخ سۆيىدىغان تېپىتىكى تەپەككۇرى بارلىقىغا قول قويدى.

ـــ يارايسەن فارىس!

فارىس سەئىدەگە تاتلىققىنە كۇلۇپ قويۇپ سېۋەتنى قولىغا ئالدى، ئۇلار ئۆيگە كىرگەندە ئايال ئىشىككە قاراپ ياتقانىدى، ئۇلار كىرىشى بىلەنلا چىرايىغا كۇلكە يۈگۈرتتى، سەئىدەمۇ كۇلۇپ قويدى ـ دە، داسقا سۇ ئېلىپ، بەرگلەرنى چىلىدى.

ـــ سەئىدە، سىزچە مەن قانچە ياشقا كىرگەندىمەن؟ ـــ سورىدى ئانا.

— يىگىرمە ئىككى ياشلاردا بارمۇ؟
— نېمە دەيدىغانسىز، يىگىرمە سەككىزدىن ئاشتىم.
— نېمە؟ ئەجەبلا ياش كۆرۈنىدىكەنسىز.
— ھەئە! كېسەل ئازابى تارتسامۇ، نېمەتتىن قۇرۇق قالغىنىم يوق! ئېرىمدىن ئايرىلغان بولسامۇ، ئاتىسىغا ئوخشاش ئوغۇلۇم بار! مەن نېمىدېگەن بەختلىك ئايالمەن!
— فارىسنى قانداق تەربىيەلىگەن ئىدىڭىز؟
— ئۇ ھەقىقەتنى تونۇيالايدىغان قەلبكە ئىگە، ئۇنى مەن تەربىيەلەشكە ئەلۋەتتە ئاجىزلىق قىلاتتىم.
— ئۇ تولىمۇ ئەقىللىق، زېھنى ئۆتكۈر بالا ئىكەن!
— رەھمەت سىزگە.
— شۇنىڭغا ھەيرانمەن، ئۇچ كۈن ئىچىدە سىزگە نېمە قىلىپ بېرەي دېۋىدىم، پەقەت ئوغلىڭىز ئۇچۇنلا قىلىپ بەرگۈدەك مەن، سىز ئۇچۇن نېمە ئىش قىلىپ بېرەي؟
— فارىس ئۇچۇن قىلىدىغان ئۇچ ئىشىڭىز ئەسلىدە مەن ئانىسى قىلىشقا ئەڭ تېگىشلىك ئىش ئىدى. سىز مەن ئۇچۇن شۇلارنى قىلىپ بېرىشكە ئەھدە قىلدىڭىز! مەن ئۇچۇن قىلىپ بەرگىنىڭىز بولدى، شەيخكە ئېيتىمىڭ! مەن فارىسنى ئۇنىڭغا ئاتىدىم، ئەگەر فارىس ئۇ كىشىگە راستچىل بولماي بىرەر ئېغىز يالغان ئېيتىپ سالسا، ئۇنىڭ تىلىنى كېسىۋېتىشكىمۇ مەن رازى.
— فارىس، يەتتە يىلدىن بېرى قانداق ياشىغىنىڭ ئېسىڭدە بولسۇن! مەن سېنى خۇددى پاختا ئىچىدە چوغ ساقلىغاندەك ساقلىدىم! ئورنۇمدىن تۇرالمىسامۇ ئاچ قالمىدىڭ! جېنىڭنىڭ قانداق كۆكلىگىنى ئېسىڭدە بولسۇن!
— قەلبىمنىڭ پەرىشتىسى ئانا، مەن ئاڭلىدىم ھەم ئېسىمدە تۇتىمەن!
— ئېھ قوينى مول تەبىئەت، مەن يۇرىكىمنىڭ بېغى بولغان ئوغلۇمنى، يېڭى بىر ئەركەكنىڭ جېنىنى ساڭا قويۇپ بەردىم! بورانلىرىڭدا ئۇنى ئۇچۇرمىغىن! قاراڭغۇلۇقىڭ، زۇلمىتىڭ ھەم

بۇزغۇنچىلىقنىڭ قوينىدا بۇ بالا ھەرگىز مەۋجۇت بولمىسۇن! ئۇنى ئىللىق ھەم پاكىز قۇچاقلىرىڭدا ئەللەيلەپ، پەرۋىش قىلىپ ئۆستۈرگىن! كىرگىن، خۇش پۇراق دۇنيايىڭغا بارغىن!

فارىس ئانىسىنىڭ سۆزىدىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى ـ دە، بېرىپ يەنە داسقا كىردى.

ـــ مەن يەنە بەرگىلەرنى ئالماشتۇرۇپ قويماي...

سەئىدە شۇنداق دېدى ـ دە، بۇ تۇيغۇلاردا ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەندەك، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. بىر ئۇھ تار ـ تۇتۇپتىپ داسنىڭ يېنىدىكى سېۋەتنى ئېلىپ، سىرتقا ماڭدى. ئۇ بەرگىلەرنى يىغقاچ خىيالغا كەتتى، ئۇنىڭ ھېچنېمىنى ئويلىغۇسى يوق ئىدى ـ يۇ، ئەمما كاللىسىدا سوئال كۆپ ئىدى.

«ئېھ بەختىنىڭ قۇچىقى شەيخ ئاتا، مۇشۇنداق زېھنى ئۆتكۇر، قەلبى تويۇنغان، روھى ئۆزگىچە ئىنسانىنى تەربىيەلىگەن بولسىلا، مەندەك پەزىلەتنى دەپسەندە قىلغۇچىلاردىن بولۇپ قالماس ئىدى! سىلىگە يالغان سۆزلىدىم، كۆرسەتكەن ھۆرمىتىم لايىقىدا بولمىدى، سىلىنى ھەقىقىي قەدىرلىيەلمىدىم... ئەمما بۇ ئىنسانلار، بۇ جانلار ئۇنداق ئەمەس! ئۇلار پەزىلەتنىڭ، ئەقىل ـ ئىدراكنىڭ ئىگىلىرى ئىكەن. ئۇلارنىڭ قەلبى، روھى مۇكەممەل ئىكەن. ئۇلاردا ناتوغرا خىيالنىڭ ئىسيانى، چۇقانى يوق ئىكەن. ئەسلىدە ئۇلار سىلىنى ئەڭ سۆيىدىكەن، ئەڭ قەدىرلەيدىكەن. مېنى قايتىدىن ئۆز قويۇنلىرىغا ئالسىلا! مەن ھەقىقەتەنمۇ باشقا بىر سەئىدە بولۇپ ئالدىلىرىغا بارىمەن، ھەربىر تىنىق ئېلىشلىرىمدىمۇ سىلىگە باغلىنىمەن! پەقەت سىلىگىلا باغلىنىمەن...!» سەئىدە سېۋەتنى تۇتقىنىچە گۇللۇكتە ئولتۇرۇپ يۇم ـ يۇم يىغلىدى، شەيخنى سېغىنىپ، ئۇنىڭ ھەربىر ئېغىز ھېكمەتلىك سۆزلىرىنى ئاڭلىغۇسى كەلدى.

كۈن ئولتۇرۇپ قاش قارايغان چاغدا سەئىدە ئېسىگە كەلدى، سېۋەتكە بەرگىلەرنى تاشلىدى، سېۋەت تولغاندىن كېيىن ئۆيگە كىردى، بالا داسقا چىلانغان ھالدا ئانىسىغا قاراپ ياتاتتى، كۆزلە-

ـردە لىق ياش، ئانا بولسا كۆزلىرى يۇمۇلغان ھالدا ياتاتتى، سە-
ئىدە ئۇلارنىڭ ئايرىلىشىنى ئويلىسىلا ئىچى ئاغرىيىتتى، ئۇ فا-
ـرسىنىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە، داسىنى تۇتۇپ ئولتۇردى:
ـــ فارىس، ئاناڭغا قىيالمىدىڭمۇ؟
ـــ مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلسام ئۇمۇ بۇ دۇنيادىن ئايرىلىدۇ!
ـــ ھە؟ بۇ نېمە دېگىنىڭ؟
ـــ ئانام ھېلىمۇ ئۇزۇن بەرداشلىق بەردى، ئۇنىڭ جان تاپ-
شۇرىدىغىنىنى ئويلىسام كۆڭلۈم بۇزۇلىدۇ، ئۇ ئەمدى ئاڭلىيال-
مايدۇ! كۆزىنى بىر كۈن ئۇزۇن ئاچالىسا ئىدى، دەپ ئارزۇ قىلى-
مەن!
ـــ ئۇ نېمىشقا ئاڭلىيالمايدۇ؟
ـــ ئۇنىڭ جېنى چىقىپ كېتىۋاتىدۇ! ئۇزۇن بەرداشلىق بې-
رەلمەيدۇ، مەن مۇنۇ بوسۇغىدىن ئاتلىغۇچە، ئامان بولسىدى!
ـــ فارىس، ئاناڭنىڭ كېسىلى شۇنچە ئېغىرمۇ؟
ـــ ھەئە.
ـــ نېمە كېسەل؟
ـــ بىلمەيمەن!
ـــ ...
سەئىدە ئېغىر بىر تىنىپ، گەپ ـ سۆز قىلمىدى.
ـــ سەئىدە، بېرىپ ئانام ئېيتقان گۈلنىڭ بەرگىنى ئېلىپ
كىرىڭ! ئۇنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرۇپ قويايلى!
سەئىدەنىڭ يۈزلىرىدىن ياشلىرى سىرغىپ چۈشۈۋاتاتتى، ئۇ
ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى، ھويلىغا چىقتى ـ دە، كۆكرەك قەپىسى
پېرىلىپ كەتكۈدەك بىر تىنىۋەتتى. ھېلىلا قارىشىپ ئولتۇرۇپ
غىزالانغان ئادەمنىڭ يەنە ئۇزۇنغا بارمايلا جان تەسلىم قىلىدىغى-
نىنى ئويلىسا، يۈرىكى قاتتىق ئاغرىپ كېتەتتى، ئۇ بوسۇغىدا
بىردەم تۇردى، قاراڭغۇلۇشىپ كەتكەن ئاسمانغا قارىدى، ئۇ ئايال-
نىڭ كىرىدىغان قەبرىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى، ھەتتاكى مۇ-
نۇ قاپقاراڭغۇ زېمىنىڭ قاراڭغۇلىقىدىنمۇ قاراڭغۇ ھەم تار بولغان

قەبرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، تەنلىرى شۇركەندى، ئاۋۇ ئۆي ئىچىدە يەڭگىل تىنىپ ياتقان ئايال ئەمدى قاپقارا زىمىنغا، تۈپراققا، ھۆل توپىغا سىڭىپ كىرىپ كېتىدۇ!

سەھەر سەئىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، فارىسنىڭ يىغلامسىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى.

— فارىس، نېمە بولدۇڭ؟ نېمىگە يىغلايسەن؟

— ئانام قىزىپ قاپتۇ، تەرلەپ كېتىۋاتىدۇ!

— ھە؟ نېمە؟

سەئىدە ئورنىدىن چاچراپ تۇردى، ئايالنىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ «ۋاي!» دەپ قولىنى تارتىۋالدى، ئەمما ئايال كۆزىنى ئاچمايتتى، سەئىدە بېشىدىكى ياغلىقنى ئېلىپ، ھۆل قىلدى، ئاندىن ئايالنىڭ پېشانىسىگە قويدى.

بىر دەمدىن كېيىن بويۇنلىرىدىن تەر تامچىلىرى ئېقىۋاتقان ئايال سەئىدەگە كۆزىنى ئېچىپ قارىدى ـ دە، كۈلۈمسىرىدى، بۇ كۈلۈمسىرەش دۇنيا بىلەن خوشلىشىدىغانغا زادىلا ئوخشىمايتتى.

— نېمە گېپىڭىز بار؟

— مە... مەن ھېلىقى گۈلنىڭ بەرگى...

— ھە، مانا.

سەئىدە گۈل بەرگىنىڭ ئىككىسىنى ئايالغا تۇتقۇزدى، ئايال گۈل بەرگىنى تىترەپ تۇرغان قوللىرىغا ئالدى ـ دە، فارىسقا قارىدى.

— ئېھ باغرىم بالام، ئاناڭنىڭ يېنىغا كەل.

فارىس ئانىسىنىڭ قۇچىقىغا تاشلاندى ۋە ھۆكۈرەپ يىغلىدى. ئايالمۇ يىغلىدى، سەئىدەمۇ ئۇلارغا قاراپ چىدىيالماي قالدى، بىر ھازا قاتتىق يىغلاشتىن كېيىن ئايال فارىسنىڭ پېشانىسىنى سىلىۋىدى، فارىس بېشىنى كۆتۈردى.

— بالام، ئال بۇنى! پەرزەنت ئاتىنىڭ قېنىنى قانداق سۆيىدۇ سەنمۇ مۇشۇ بەرگىنى ئاتاڭنىڭ قېنىنى سۆيگەندەك سۆيۈپ ساقلا! چۈنكى، ئۇ كىشىدىن ساڭا پەقەت مۇشۇلا ئىزنا بولۇپ قالغان.

— ئېھ ئانا، مېھرىبانىمنىڭ ھەربىر سۆزى قۇلاق تۇۋىمدۇر!

— ياخشى! ساڭا تاپىلايدىغىنىم راستچىل بول، راستقا يالغانىنى ئارىلاشتۇرما! خاتا ئىش قىلىپ، قولۇڭ كېسىلىدىغان، بېشىڭ كېتىدىغان ئىش بولسىمۇ، بىر ئېغىز راست سۆزلە، يالغان سۆزدەك كىشىنىڭ روھىنى پۈچەك قىلىۋېتىدىغان نەرسە يوق! يالغانچىدەكمۇ بىچارە، نومۇسسىز ئىنسان بولماس! يوقىنى يالغان بىلەن بار قىلالىغان ئۇنداق رەزىل ئىدىيە ئىنسانىنىڭ، ئىنسانىنىڭ روھىيىتىنى، ئىنسانىنىڭ قەدرىنى خازانغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ!

— ئېھ جانجان ئانا، ئوغۇللىرى ئاڭلىدى ھەم ئېسىدە مەھكەم تۇتىدۇ!

— يارايسەن! يارايسەن! مېنىڭ فارىسىم! مېنىڭ بۇركۇتۇم، ھەقىقەت ئاسمىنىدا، ھەقىقىي قاناتلىرىڭ بىلەن غالىبلارچە ئۇچ!

— ئانا، مەن ئاڭلىدىم ھەم ئېسىمدە مەھكەم تۇتىمەن!

— ئارمانسىز كېتىدىغان بولدۇم فارىس، سەندەك بىر پەرزەنتىڭ ئانىسى بولغىنىم ئۈچۈن مەن ئارمانسىز كېتىمەن.

بارغانسېرى ھاياجانلىنىپ قېلىۋاتقان ئانىنىڭ پۈتۈن ـ ۋۇجۇدى تىترەۋاتاتتى، فارىس كۆزلىرىدىن ئۇنسىز ياش قۇيدى، ئۇ ھېچنېمە دېمىدى، ئەمما توختىماي يىغلايتتى، قىزىپ، تېخىمۇ تەرگە چۆمۈلگەن ئانا فارىسقا ئاران تەستە دېدى:

— ئېھ فارىس، سەن قانداق تۇغۇلدۇڭ بىلەمسەن؟

— مەن بىلىمەن!

— ئۇنداقتا كەلمەكنىڭ كەتمىكى بولىدۇ! چۈشىنەلەمسەن؟

— چۈشىنىمەن!

— ئۇنداقتا نېمىگە بۇنچىۋالا يىغلايسەن؟

— ...

سەئىدە پەقەتلا چىدىماي قالدى، ئۇ ياندا تۇرۇپ ئاڭلىغۇچى بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا داۋامىنى ئاڭلاشتىن قورقتى، ئۇنىڭ باغرى ئېقىپ كەتتى، ئۆلۈمنىڭ دەھشىتى مانا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تۇ-

رۇپتۇ، ئۇ ئۆلۈم ئېغىزىدىكى بىر جاننىڭ ئازابىنى كۆرۈپ تۇرۇپ- تۇ، ئۇنىڭ باغرى تىلىنىپ كەتتى، بىر جان سۇغۇرۇلۇپ تەن بە- لەن ۋىدالىشىپ چىقىپ كەتمەكچى، ئەمما يېنىدىكى ئىككى جان ھېچنەرسە قىلالمايدۇ.

كۇن ئولتۇرۇپ قاراڭغۇ چۈشتى، بۇ كېچە ئۆتۈپ كەتسىلا، سەھەردە سەئىدە بىلەن فارىس يېڭى سەپىرىنى باشلايدۇ.

سەئىدە ئايالنىڭ بېشىدا ئولتۇراتتى، فارىسمۇ ئانىسىنىڭ قوللىرىنى يۇزلىرىگە يېقىپ يىغلامسىرىغىنىچە ئولتۇراتتى، ئا- نىنىڭ قىزىتمىسى تېخىچە يانمىغان، ئەكسىچە لەۋلىرى شۇنچە- لىك قاتتىق تىترەيتتى، كۆزىنى ئاچمايتتى، قوللىرىمۇ فارىس- نىڭ كىچىك ئالىقانلىرى ئارىسىدا بىلىنەر - بىلىنمەس تىتە- رەيتتى.

بىر كېچە ئەنە شۇنداق ئۇن - تىنسىز ئۆتتى، سەھەر تاڭغا يېقىن ئايالنىڭ قىزىپ تەر ئېقىۋاتقان تەنلىرى مۇزلاشقا باشلە- دى، مۇزلىغانسېرى چىرايى كۆكىرىپ، تاتىرىپ كەتتى، سەئىدە تېخىمۇ قورقتى، فارىس ئانىسىنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويۇپ يىغلايتتى.

— ئېھ فارىس... مەن... ئۆلۈپ كەتسەم... ئاشۇ... ئاق... ئاق گۇلنىڭ تۇۋىگە كۆمۈۋېتىپ ئاندىن مېڭىكلار...

— ياق!

سەئىدە ۋارقىرىۋەتتى.

— ياق... سىز ئۆلمەڭ! فارىسقا سىز بولمىسىڭىز بولمايدۇ!

— فارىسقا ئەمدى مەن بولمىساممۇ بولىدۇ! ئۇنىڭغا شەيخ بولمىسا بولمايدۇ!

— ...

— فارىس... فا... رىس... كۆزۈمنىڭ قارىسى...— ئايالنىڭ مەيدىسى خۇددى ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك كۆتۈرۈلدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، بوينى يانتۇ بولۇپ جىمىپ قالدى، چىرايى سۇس تەبەسسۇم ئىچىدە ئىدى!

— ئانا... ئانا!
— ياق!
ئۆي قاتتىق يىغىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدىغاندەك ئىدى، فا-رىس ئانىسىنىڭ پېشانىسىگە ئۇزۇن سۆيگەندىن كېيىن ئېغىر بىر تىنىپ جىمىپ قالدى... سەئىدە ئۇنىڭ مۈرىسىنى تۈتتى:
— فارىس، ئۇ بىزنىڭ بۇنداق قىلىشىمىزنى خالىمايدۇ! ئۆ-لۈم دېگەن هەممىنىڭ بېشىدا بار، سەۋر قىلمىساق نېمە ئامال، ئۇنى ئىنكار قىلالمايمىز ۋە ياكى توسۇپ قالالمايمىز... ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە قىلايلى...
ئۇلار ئورنىدىن تۇرۇشتى، ئايالنىڭ دېگىنى بويىچە هېلىقى ئاق گۈلنىڭ تۈۋىگە كۆمدى.
— سەئىدە، كۆزۈم بىلەن قۇلىقىمنى تېڭىڭ، سەپرىمىزنى باشلايلى!
— ئۆيدە ئالىدىغان نەرسەڭ يوقمۇ؟
— ئانامنىڭ ئارزۇسى، ئاتامنىڭ قېنىنى ئېلىپ ماڭدىم، قەسەم قىلىمەنكى، ماڭا ئەنە شۇلارلا كۇپايە!
— هىم، ماڭايلى...
سەئىدە بىر رومالنى تاپتى، فارىسنىڭ كۆزىنى تاڭدى.
— قۇلىقىڭنى تاڭماي، ئاناڭمۇ كۆزىنى تېڭىڭ دېگەن ئىدى-غۇ!
— هىم... ماقۇل...
سەئىدە فارىسنىڭ قولىدىن يېتىلەپ دەرۋازىنى ياپتى، ئە-شىكتىن چىقىپ بولۇپ قايسى ياقتا مېڭىشنى بىلمەي قالدى.
— فارىس، قايسى يۆنىلىشكە مېڭىشنى بىلمىدىم.
— شەھەرگە كىرىشكە بولمايدۇ... مۇشۇ كوچىنىڭ ئاخىرىغا ماڭساق شەھەردىن چىقىمىز...
— ئاندىن نەگە بارىمىز؟
— بىر چەكسىز كەتكەن قۇملۇق بار، شۇنىڭدىن ئۆتۈپ، ئاندىن قەبرىستانلىقنى نىشانلاپ ماڭمىز...

*　　*　　*

تۇيۇقسىز بۇرنىغا پۇرىغان ئىس ـ تۈتەكتىن سەئىدە دەررۇ زارانى ئېسىگە ئالدى، ئۇ ئالدى ـ ئارقىسىغا قاراپ بولغۇچە يەـ گىت ئالدىغا پەيدا بولدى.

ـــ سەئىدە، نەگە ماڭدىڭ؟

ـــ ھە، سىز... سىز يەنە نەدىن پەيدا بولدىڭىز؟

ـــ سەن موھتاج بولغاندا مەن پەيدا بولىمەن.

ـــ مەن سىزگە موھتاج ئەمەس!

ـــ بۇ بالا كىم؟

ـــ بۇ بالا مېنىڭ قېرىندىشىم، ئۇنىڭ ئىسمى فارىس.

ـــ ئۇ نېمىشقا ساڭا ئەگىشىۋالدى؟

ـــ ئۇ ماڭا ئەمەس، شەيخ ئاتامغا ئەگەشمەكچى!

ـــ ھە؟ ئۇ شەيختىن ئاجىزلىقنى، قۇللۇقنى، بىچارىلىكنى ئۆگەنمەكچىكەن ـ دە! ھا ـ ھا...

ـــ نېمە دەۋاتىسەن؟! شەيخ ئاتامدىن ھەقىقىي ئىلىم ـ ھېكەمەتنى، ئىنسانىي پەزىلەتنى ئۆگىنىدۇ.

ـــ ماڭا گەپ قىلغاندا ئەدەپلىكرەك بولغىن!

ـــ ئۇنداقتا سىزمۇ ياخشى سۆز قىلىڭ، بولمىسا يوقىلىڭ!

ـــ سەن بۇ يولنى چوقۇم قەبرىستانلىققا بارىدۇ دەپ ئويلامسەن؟

ـــ ھەئە، مەن شۇنداق قارايمەن!

ـــ بۇ بالا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايدىغۇ؟ ئۇ تىلسىزمۇ؟

ـــ ئۇنىڭ تىلىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىدىن سىز ئاجىزلىق قىلىسىز!

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا... ئۇنداقتا ئۇنى بىر ئېغىز سۆزلىتىپ باققىنە!

ـــ نېمە دېگۈزىمەن؟

— ئۇ سېنىڭ روھىي ھالىتىڭنى سۆزلەپ بەرسۇن!
— ئۇ مېنىڭ روھىي ھالىتىمنى قانداق سۆزلەيدۇ؟
— ۋۇجۇدلار نېمىگە چىڭقىلىدۇ؟ روھ نېمە ئۈچۈن بۇنچە قانسىراپ كەتتى؟ دىللارنىڭ تۈگۈنلىرى نېمە ئۈچۈن تېخىمۇ چىگىچلىشىپ كېتىدۇ؟ تىنىقلار نېمانچە ئېغىر؟ ئېھ يېرىق باغرىم، سېنىڭ تىتىلغان جايىڭنى تىكىدىغان يىڭنە كىمنىڭ قولىدا؟

فارىس شۇنداق دېۋىدى، زارانىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، سەئىدەمۇ تۇرۇپ قالدى، زارا فارىسقا قاراپ بىر ھازا تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، بۇ يولنىڭ يىراقلىقىغا بىر قارىۋەتتى ـ دە، غايىب بولدى. سەئىدە نېمە دېيىشنى، نېمە قىلىشنى بىلمەي، خېلى ئۇزۇن تۇردى، فارىسمۇ ھېچنېمە دېمىدى، قىسقىسى سەئىدە فارىسنىڭ ئۆزىنىڭ روھىيىتىنى ئېچىپ بەرگىنىدىن بىرخىل بولۇپ قالدى.

— سەئىدە، ماڭايلى، يولىمىز ئۇزۇن!
سەئىدە ئۇندىمەيلا ماڭدى.
— قېنى قولىڭنى؟
— ھە... مانا...

سەئىدە فارىسنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئالدىغا قاراپ مېڭىۋەردى، ئۇ فارىسنىڭ ھەربىر سۆزىنى ئەستايىدىل ئويلىنىشقا باشلىدى.

«ۋۇجۇدلار نېمىگە چىڭقىلىدۇ؟ ھە، مېنىڭ بۇ چىڭقىلىۋاتقان ۋۇجۇدۇم نېمە ئۈچۈن؟ ۋۇجۇدۇم ھەقىقەتەنمۇ شامالىلاردا ياپراقلار يەڭگىل ئۇچقاندەك ھۇزۇرلۇق تۇيغۇدا ئەمەس ئىكەن! روھ نېمە ئۈچۈن بۇنچە قانسىراپ كەتتى؟ قاچانمۇ روھىم جېنىمغا شۇنداق تاتلىق ھەم پاكىز يېيىلىپ باققان؟ دىللارنىڭ تۈگۈنلىرى نېمە ئۈچۈن تېخىمۇ چىگىچلىشىپ كېتىدۇ؟ راست، مەن ھەمىشە بىر خىل تەشۋىشلىك، ۋەھىمىلىك تۇيغۇلاردا قورقۇمسىراپ يۈرىمەنۇ، نېمىشقا بولىدىغان ئىشنىڭ ھامان يۈز بېرىدىغىنىغا، يۈز بەرمەيدىغان نەرسىنىڭ ئەسلا مەۋجۇت ئەمەسلىكىگە جەزملەشتۈرۈپ باقمىدىم! ئەكسىچە، دىللىرىمدىكى تۈگۈنلەر يېشىلىپ كەتمىدى،

هەئە، بۇ سۆز ھەممىدىن توغرا، يەنى تىنىقلار نېمانچە ئېغىر؟ تىنىق دېگەن بىر ئوچۇم ھور، ھەقىقەتەنمۇ ئۇ دېگەن بىر تېرىك جان! ئۇنىڭ بۇ جاننى ئۇلىمىقى شۇنچىلىك تەس...!»

— سەئىدە ئاچا، نېمە ئويلاۋاتىسىز؟ گەپ قىلمايسىزغۇ؟

— ...

— نېمە ئويلاۋاتقىنىڭىزنى بىلدىم...

— ھە؟ ھە كەچۇرگىن... مەن گېپىڭنى ئاڭلىماپتىمەن!

— ھېچقىسى يوق! ھەممىمىز شۇ! بەك كۆپ ئويلاپ ئۇنىڭغا جاۋاب تاپالامدىكەنسىز؟

— مەن ھەقىقەتنى بىلدىم، سەن دېگەن ئەھۋاللار مەندە ئۇمۇمىيۈزلۈك مەۋجۇتكەن، ئەمما نېمىشقا مەندە شۇنداق بولىدىغانلىقىنى بىلمىدىم.

— بىز بىلمەيمىز، بىلسەك ئىدۇق، ئۇ ئەھۋال بىزدە بولماسلىقى كېرەك ئىدى! بىز ھەقىقەتەن بىلمەيمىز!

— ئۇنداقتا مۇشۇنداق بولۇشۇم كېرەكمۇ، فارىس؟

— ياق! ئەگەر سىز ئۇنداق بولۇشنى خالىمىسىڭىز ئۆزگىرىش ئۆز ئىلكىڭىزدىكى ئىش!

— مەن ئۆزگىرىلەيمەن، پەقەت شەيخ ئاتام بىلسە، ئۇ ياردەم قىلاتتى! بىلەمسەن، ئۇ بەدىنىمدىكى نۇرغۇن جاراھەتلەرنى، بەزى ئۆز... ئۆزگىرىشلەرنى ئۆزگىرىتىشمگە ياردەم قىلغانىدى، ئۇ ھەم روھىيىتىمدىكى بۇ مەسىلىلەرگە چوقۇم داۋا قىلالايدۇ.

— ھەئە!

— شەيخ ئاتام چوقۇم جاۋابىنى توغرا دەپ بېرەلەيدۇ!

— ھىم... دەل شەيخ بۇ سوئالىڭ جاۋابىنى دەپ بېرەلەيدىغان كىشىدۇر.

— مومامچۇ؟

— ئۇمۇ بىلىدۇ! مومىڭىزنى سېغىنىڭىزمۇ؟

— ھەئە، مومامنىڭ ئاجايىپ بىر ئايال ئىكەنلىكىدىن سۆيۈنىمەن.

* * *

ـــ سەئىدە ئاچا، تۇرۇڭ، تۇرۇڭ... تاڭ ئاتتى..

فارىسنىڭ نوقۇشلىرى بىلەن سەئىدە ئويغىنىپ كەتتى، ئۆزىنىڭ داق يەردە تۇگۈلۈپ يېتىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ئىچى ئېچىشتى، ئورنىدىن تۇرۇپ، كىيىملىرىنى مۇنداقلا قېقىشتۇردى - دە، فارىسنىڭ قولىدىن يېتىلەپ ماڭدى.

ـــ ئاخشام تولىمۇ قاتتىق ئۇخلاپ كەتتىڭىز - ھە، ھېچنېمىنى تۇيمىدىڭىزمۇ؟

ـــ ياق! شۇنداق قاتتىق ئۇخلاپتىمەن، سەھەر سەن ئويغاتقاندا ئاندىن ئۆزۈمنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىمنى بىلدىم... ھى - ھى...، ـــ كۈلۈپ قويدى سەئىدە، ئەمما ئۇ فارىسنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۇنداق سورىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتمىگەنىدى.

ـــ ئاخشام بىر يېرتقۇچ ھايۋان كەلدى، ئۇنىڭغا بىر ئېغىز گەپ قىلىۋېدىم، ئۇ قېچىپ كەتتى.

ـــ ھە؟ نېمە؟ نېمە دېدىڭ؟ ئۇ قانداق ھايۋانكەن؟

ـــ مەن كۆزۈم تېڭىقلىق بولغاچقا كۆرەلمىدىم، ئۇنىڭ خىرىلداشلىرىدىن نەچچە كۈن ئاچ قالغان تولىمۇ ياۋۇز بۆرىسىكىن دەپ قالدىم...

ـــ ئۇ... ئۇ نېمىشقا بىزنى يەۋەتمىدى؟

ـــ ھا - ھا - ھا... قاراڭ دېگەن گېپىڭىزنى، ئۇ بىزنى يەۋەتسە بولامتى؟

ـــ ھە... ياق، ئەلۋەتتە بولمايدۇ. بىراق ھەيران قالغىنىم ئۇ بىزگە چېقىلماپتىغۇ؟

ـــ ئۇ شىپىرلاپ ئاستا يېقىنلاشتى، ئۇنىڭ تىنىقلىرى ماڭا ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇردى، يېقىنلاشقانسېرى يۈرىكىم بەك سېلىپ كەتتى، سىزنى ئويغىتىپ قاچايلى دېسەم ئەسلا مۇمكىن ئەمەس، ئۇ بىزنى نەچچە قەدەمدىلا تۇتۇۋالاتتى، تۇيۇقسىز كاللامغا بىر ئە-

قىل كەلدى ـ دە، ئورنۇمدىن دىككىدە سەكرەپ تۇردۇم، ئۇ بىزگە ئاستا يېقىنلىشىۋاتقان بولغاچ، مېنىڭ تۇيۇقسىز سەكرەپ ئور-نۇمدىن تۇرۇشۇمدىن، چۆچۈپ كەتتى بولغاي تۇرۇپ قالدى، مەن ئوڭ قولۇمنى چىقىرىپ كۆرسەتكۈچ بارمىقىمنى ئاسمانغا تەڭلەپ تۇردۇم، ئۇ ھەيران بولغاچمىكىن، ئىتتىك كېلىپ ماڭا ئېتىلمە-دى... مەن شۇ پېتى تۇرىۋەردىم، بىر ھازا تۇرغاندىن كېيىن ئۇ بىرنەچچە قەدەم ئالدىغا مېڭىپ، ماڭا يېقىنلاشتى، ئۇ ئېتىلىپ كېلىپلا مېنى چىشلەپ كېتەرمىكىن دەپ قورقتۇم، شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭغا گەپ قىلدىم.

— نېمە دېدىڭ؟

— «توختا، سەن بىر ھايۋان، مەن بولسام ئىنسان! نېمىشقا ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزنىڭ ئورنىغا ئالمىشالمايمىز؟ سەن يامان ئىكەنسەن، مېنى يەپ كېتەلەيسەن، ئەمما مەن نېمىشقا سېنى يې-مەيمەن؟ مەن ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كەتسەممۇ سېنى يېمەيمەن...

— ئاندىنچۇ؟

— ئۇ ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى ۋە نەگىدۇر غايىب بولدى.

— راستمۇ؟

— راست!

— ئۇ كەتكەندىن كېيىن تازا بىر ئۇھ دەپ خۇش بولۇپ كەتكەنسەن؟

— مەن خۇشال بولدۇم، بىراق ئۇنىڭ مېنى يېمەي كەتكىنى ئۈچۈنلا ئەمەس، ئۇنىڭ مېنىڭ ھەقىقىي نىيىتىم ـ مەقسىتىمنى چۈشەنگىنى ئۈچۈن.

— ئۇ ئادەممۇيا؟

— مەيلى مەخلۇق بولسۇن، مەيلى ئادەم بولسۇن ئوخشاشلا جانلىق ئەمەسمۇ!

— ھەئە...

— مۇشۇ تاپتا ئاخشامقى ئاشۇ ھەقىقەتكە ئاجىز قەلبىم بە-لەن قانداق يۈزلىنىشنى بىلەلمەيلا قالدىم. ھەقىقەتەنمۇ بەكلا ھا-

ياجانلىنىپ تۇرۇپتىمەن، ئەمما يۈرىكىم پەسكە تارتىلىپ، ئېغىرلاپ تۇرۇپتۇ، ھېلىھەمغىچە روھىي دۇنيايىم داۋالغۇپ، تېخىچە ئەسلىگە كېلىپ بولالمىدىم...

— ئۇنداق تۇيغۇلار مەندىمۇ بولغان! شەيخ ئاتامنىڭ ئېيتقان ھەربىر ھېكايىسىدىن كېيىن ۋۇجۇدۇم گاھىدا تەسۋىرلىگۈسىز شادلىققا چۆمۈپ، نېمە بولغىنىمنى بىلەلمەي قالاتتىم. گاھىدا باغرىم ئېرىپ، يۈرىكىم كۆكرەك قەپىسىمدىن ئېتىلىپ چىقىپ كېتىدىغاندەك چۈشىنىكسىز تۇيغۇلار ئىچىدە يىغا تۇتاتتى.

— سەئىدە ئاچا...

— ھە... نېمە دېمەكچىسەن؟

— سىزنىڭ بەخت قوينىدا بوۋاقلارچە تاتلىق ئۇخلىغان ھالىتىڭىزدىن، پۈتۈن تومۇرلىرىم تەڭ لال بولۇپ جىمجىتقىنا ئۈيقۇغا كەتكەندەك، شۇنداق ھارغان، چارچىغان تۇيغۇلىرىم ئارام تاپقاندەك پەسلەپ قالدىم...

— شۇ بەخت بۆشۈكىدە مەن ھەقىقەتەنمۇ ئەنە شۇنداق تاتلىق ئۇخلىيالايمەن! بىلەمسەن فارىس، ئۇ دېگەن يىغلاتسىمۇ بەخت ئىلكىدە يىغلىتىدىكەن. كۈلدۈرسىمۇ بەخت ئىلكىدە كۈلدۈرىدىكەن. مېنىڭ بۇ ئاجىز ۋۇجۇدۇم ئۇ خىل بەخت تۇيغۇسىغا نائىل بولالىغىنىدىن بەرداشلىق بېرەلمەي قالدى...

— ئانام شۇنداق دەيتتى: «پاسىقلارنىڭ بىمەنىلىكى، روھى تويۇنمىغان جانلارنىڭ بىچارىلىكى... سېنى يىغلىتىدۇ! ۋە ياكى بىر جازا، ئازابلار ئىچرە تەنلىرىڭ تىتما ـ تىتما بولۇپ كېتىدۇ، ئەمما يۈرىكىڭ سىيرىلىپ كەتكۈدەك يىغلىيالمايسەن، چىن ۋۇجۇدۇڭ يەنىلا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ، شۇبھىسىزكى، ئۇنىڭ ئەكسىچە بولغان بىر نەرسىگە بەرداشلىق بېرەلمەيسەن، ئۇ دەل مەن نائىل بولغان چىن بەخت! مەن ھەقىقەتەنمۇ بەرداشلىق بېرەلمەي قالمەن!»

— ...

ئۇلار يەنە جىم بولۇپ قېلىشتى، دېمەكچى بولغانلىرىنى دەپ

بولدىمۇ ۋە ياكى ھېلىدىن بېرى دېيىشكەن سۆزلىرى ئۈستىدە قايتىدىن ئويلانماقچى بولدىمۇ بىلىپ بولمايتتى.

بىر ھازا مېڭىپ سەئىدە فارىسقا دېدى:

— فارىس، سېنىڭ قورسقىڭ ئاچتىمۇ؟ بىز بىر نەرسە يې-مىگىلى ئىككى كۈن بولۇپ قاپتۇ... ئۈچەيلىرىم بىر - بىرىگە چاپلىشىپ قالغاندەك بولۇپ قالدىم...

— مەنمۇ شۇ، بىراق بۇ يەردە بىز نېمىمۇ تېپىپ يەرمىز؟!

— بىرەر توشقان بولسىمۇ - ھە؟

— ئەتراپتا بىرەر يۇلغۇن كۆرۈنۈۋاتامدۇ؟

— ھەئە، ئاۋۇ يان تەرەپتە نۇرغۇن يۇلغۇنلار تۇرىدۇ، نېمىشقا يۇلغۇن بارمىكەن دەپ سوراپ قالدىڭ؟

— چۈنكى، يۇلغۇن بار يارده توشقان بولۇش ئېھتىمالى بار.

— ئۇنداقتا يۈر، بېرىپ ئىزدەپ باقايلى.

ئۇلار ئۇزاق ئۆتمەيلا يۇلغۇنلۇققىمۇ يېتىپ كېلىشتى، سەئىدە ئۇياق - بۇياقلارغا قارىدى، ئەمما ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى.

— فارىس، بۇ يەردە توشقان بارەڭ قىلمايدىغۇ؟

— ئالدىرىماي ئىزدەيلى، تېخى ئەمدى چۈش بولدى، كەچقۇرۇنغىچە تاپالىساق، كېچىچە كاۋاپ قىلىپ يەيلى...

— ھىم... ماقۇل...

— بۆلۈنۈپ ئىزدەيلى...

— سەن كۆرەلمىسەڭ... ھېچقىسى يوق، تۇيغۇڭغا ئەگىشىپ تۇتسەن، توغرىمۇ؟

— ھەئە... ھى - ھى...

ئۇلار ئىككى ياققا بۆلۈندى، يۇلغۇنلارنىڭ قويۇقلۇقىدىن سەئىدە ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى، شاخلارنى ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈپ - چۆرۈپ قاراپ كەتتى، ئەمما خېلى ئۇزۇنغىچە ھېچنەرسە تاپالمىدى، بىردىن ئۇ فارىسنىڭ ئۇياق - بۇياققا يۈگۈرۈپ يۈرگىنىنى كۆردى - دە، شۇ ياققا قاراپ چاپتى، فارىس بىر توشقاننى تۇتاتتى، ئەمما قولىدىن چىقىپ قېچىپ كېتەتتى، سەئىدە يۈگۈرۈپ

بىرىپ توشقاننى تورىۋالدى ـ دە، كاپلا قىلىپ تۇتۇۋالدى.
ـــ ھا ـ ھا ـ ھا... تۇتۇۋالدىم، مەن ئۇنى تۇتۇۋالدىم...
ـــ راستما؟ ياخشى بولدى...
ـــ ئەمدى قانداق قىلىمىز؟
ـــ ئوتۇن تېرىك سەئىدە ئاچا، مەن ئۇنى بوغۇزلاي!
ـــ قانداق بوغۇزلايسەن؟
ـــ سىز مېنىك بوينۇمغا ئېسىلغان يىپنى تارتىك، ئۇ كۆڭ-لىكىم ئىچىدە پىچاق ئېسىلغان يىپ.
ـــ نېمىشقا پىچاقنى بوينۇڭغا ئېسىۋالدىك؟
ـــ بىلمەيمەن، كىچىكىمدىنلا ئانام بۇ نەرسىنى ئېسىپ قو-يۇپتىكەن.
ـــ ھە...
سەئىدە ئۇنىك بويىندىكى كىچىك پىچاق ئېسىلغان يىپنى تارتتى ـ دە، بويىندىن ئېلىپ، فارىسنىك قولىغا تۇتقۇزدى.
ـــ سىز قۇرۇق ئوتۇن تېرىپ كېلىك...
ـــ ماقۇل...
سەئىدە ئوتۇن تېرىپ كەلگەندە، فارىس توشقاننى بوغۇزلاپ بولغانىدى، بۇ چاغدا ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى.
ـــ فارىس، ئوتنى قانداق ياقىمىز؟
ـــ ئوتۇنلارنى تىزىك، ئاستىغا توشقاننىك يۇڭىدىن بىر تۇ-تامچە قويۇك.
ـــ ھە... ماقۇل...
ئۇلار شۇ تۇرقىدا توشقاننى ئىنچىكە يۇلغۇن زىخىغا ئوتكۇ-زۈپ، ئوتقا قاقلاشقا باشلىدى، گۆشنىك مەززىلىك پۇرىقىدا سە-ئىدەنىك قورسىقى تېخىمۇ ئېچىپ كەتتى. ئۇ ئوتنىك يورۇقىدا لاۋۇلداپ، چاراسلاپ كۆيۈۋاتقان ئوتۇنغا قاراپ يۇرىكى باشقىچە ئاغدى، ئاستىغا يىغىلغان قىپقىزىل چوغلارغا قاراپ يۇرىكى شۇ چوغ ئارىسىدا كۆيۈۋاتقاندەك بولدى.
ـــ فارىس، ئوتنى ياخشى كۆرەمسەن؟

— نېمىشقا مۇنداق سورايسىز؟
— ئوتتىن قورقامسەن؟
— ھەئە، بەك قورقىمەن!
— مەنمۇ قورقىمەن.
— پىشاي دەپ قالغاندۇ؟
— ھە... ھەئە... پىشقان بولسا يەمدۇق؟
— كاۋاپ تەييار بولدى، قېنى... ۋاھ، نېمىدېگەن مەززە-لىك...

سەئىدە بىلەن فارىس گۆشنى ئاغزىغا يوغان - يوغان سېلىپ، قوۋۇزلىرىنى تولدۇرۇپ يېيىشتى.

ئۇلار مەززىلىك كاۋاپنى يەپ، توق قورساق بىلەن ئۇيقۇغا غەرق بولدى.

سەھەر.

ئۇلار بىر - بىرىنى ئويغىتىشىپ، بىر كېچە يېلىنجاپ ئۆچمىگەن چوغلارنى توپا چېچىپ ئۆچۈرۈۋېتىپ يوللىرىغا راۋان بولۇشتى، كۆزلىرى ئويغانغىنى بىلەن نېرۋىلىرى تېخى ئويغاناملىغان سەئىدە تاكى چۈش بولغۇچە گەپ - سۆزسىز ماڭدى، فارىسمۇ جىمجىت ئىدى. سەئىدەنىڭ بۇ ھېچبىر ئاخىرلاشمايۋاتقان يولغا قاراپ ئىچى تىتىلدىدى، ئۇنىڭ قاقاسلىق، يۇلغۇنلۇقتىن ئۆتۈپمۇ بىر مەنزىلنىڭ قارىسىنى كۆرەلمىگەن بۇ سەپەردىن تۇيۇقسىز رايى قايتقاندەك بولدى - يۇ، دەررۇ ئۆزىنىڭ شەيخ ۋە موسى بىلەن كۆرۈشۈش ئارزۇسىنى قاندۇرىدىغان بۇ مەنزىلگە ئۇمىد بىلەن قاراش نىيىتىگە كەلدى.

*　　*　　*

ئۇلار يەنە سەپەرلىرىگە ئاتلاندى، خۇددى قەبرىستانلىق ئۇلارغا قەدەم ئېلىپ يېقىنلاۋاتقاندەك، ھەر ئىككىسىنىڭ كۆزىدە ئۈمىد ئۇچقۇنلىرى يېلىنجاپ تۇراتتى! ئۇزۇنغا قالمايلا ئۆز-

لىرى زارىققىنىچە كۈتكەن ماكانغا قەدەم باسىدىغانلىقلىرىنى ئويلىسا، ھاياجانغا چۆمۈپ تېخىمۇ چوڭراق قەدەم ئېلىپ ماڭاتتى.

ئۇلار يول يۈردى، ھېرىپ قالسا ئولتۇرۇپ ھاردۇقىنى ئالىدى، كەچ كىرسە شۇ يەردە ئۇخلىدى، قورسىقى ئاچسا يولدا ئۇچراپ قالغان ياخشى نىيەتلىك كىشى بەرگەن نېمەتلەردىن يەيدى، شۇنداق يول يۈرۈپ ئۇچ كۈندىن كېيىن ئۆزلىرى ئارزۇ قىلغان ماكانغا يېقىنلاشتى.

ــ قارا فارىس، ئۇ ھېلىقى زىچ چىرمىشىپ ئۆسكەن دەرەخ، ئۇلاردىن ئۆتسەكلا كەڭ كەتكەن قەبرىستانلىق، بىزنىڭ كىچىك ئۆيىمىز، قوتان... شەيخ ئاتام، مومام، ئۆچكە... يەنە قويلار... ئاھ... مەن قايتىپ كەلدىم... ئاخىرى قايتىپ كەلدىم...

سەئىدە ۋارقىراپ كەتتى، خۇشاللىقتىن ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ قەبرىلەر، دەرەخلەر، ئوت ـ چۆپ، گۈل ـ گىياھلار، قويلار ئاڭلىغۇدەك ھەتتاكى شەيخ، مومىسى، ئۆچكە، كۆك بۇلاق، يېشىل كەپە ئاڭلىغۇدەك توۋلىدى.

فارىس تۇنجى كەلگەن ۋە ئەبەدىي تۇرىدىغان، ياق، مۇشۇ قىسقا ئۆمرىدە مەڭگۈگە تۇرىدىغان ماكانىنىڭ يېڭىچە تۇيغۇلىرىغا غەرق ئىدى، ئۇنىڭدىكى ھاياجان سەئىدەنىڭكى بىلەن ئوخشىمىسىمۇ، ھەر ئىككىلىسى تولىمۇ خۇشال ئىدى.

سەئىدە فارىسنىڭ قولىنى تارتىپ يۈگۈردى، چاتقاللىقتىن ئۆتۈپ قەبرىستانلىققا كىردى، قەبرىستانلىق ئارىسىدىكى چىغىر يولغا كىرگەن سەئىدە تېخىمۇ باشقىچە تۇيغۇلار بىلەن كۆز يېشىلىرىنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەردى، ئۇ ئۇنسىز ياش تۆكتى، بۇ ئۇسال دەقىقىلىرىنىڭ سوۋغىسىمۇ ئۇ ياكى ئۆز ماكانىنىڭ چىللاشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەسلىكىمۇ بىلمەيتتى. سەئىدە ئۆزىنى قويۇۋېتىپ يۈگۈردى، فارىسمۇ ئۇنىڭ بىلەن يۈگۈردى، ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە نېمىشقىدۇر توختاپ قالدى، ئاشۇ كۆلبىگە قاراپ ئۇزۇن تۇردى، فارىس خۇددى سەئىدەنىڭ ھېسسىياتىنى چۈشىنىۋاتقاندەك ھېچنېمە دېمىدى، سەئىدە شەيخىنىڭ ئۇنى

ئەيىبلىشىدىن قورقمىدى، چۈنكى، ئۇ دەل شۇ بەڭباشلىق بىلەن كېتىپ قالغىنى ئۈچۈن نۇرغۇن ھەقىقەتلەرنى چۈشىنىۋالدى. كۆرۈشكە تېگىشلىكىنى كۆردى، ئاڭلاشقا تېگىشلىكىنى ئاڭلىدى، ئىشقىلىپ ئىنساننىڭ روھىي قۇرۇلمىسىنى ھەرھالدا چۈشىنىپ يەتتى. ھەقىقىي ئىنسان بولمىش ئەقىل، پەزىلەت ئىگىلىرىنىڭ ئاجايىپ مەنىلىك ھاياتىنى، مەزمۇنلۇق، ئۆزگىچە ھاياتىنى كۆ-رۈپ، ھاياتلىقنىڭ مەنىسىنى بىلدى، ئۇ شەيخنىڭ ئۆزىگە بىل-دۈرمەكچى بولغانلىرىنى بىلىپ كەلدى، ئۇ ئۆكۈنمەيتتى.

ئۇ ئۆيدىن شەيخنىڭ ۋە ياكى مومىسىنىڭ غۇلاچ ئېچىپ «سەئىدە، قايتىپ كەلدىڭمۇ؟» دەپ چىقىشىنى شۇنچىلىك ئارزۇ قىلدى، ئەمما ئۇلاردىن سادا يوق، ئۆينىڭ ئىشىكى ئوچۇق، سەئ-دەنىڭ يۈرىكى ئەنسىز سوقۇشقا باشلىدى، ئۇ نېمىشقا مۇنچە جىمجىتلىشىپ قالغانلىقىنى چۈشەنمەستىن، يۈگۈرۈپلا ئۆيگە كىردى، كارىۋات قۇپقۇرۇق، قازان بېشى پاكىز يىغىشتۇرۇلغان، كۆك بۇلاقنىڭ سۈيى يەنىلا تۇرغۇن، سەئىدە ئۇياق - بۇياققا قارا-دى، قانداق قىلىشنى بىلمىگەنلىكتىن جىلە بولۇپ، ئىزىدا ئول-تۇرغىنىچە يىغلىدى، فارىس سىيلاشتۇرۇپ - سىيپاشتۇرۇپ ئۆيگە كىردى، سەئىدەنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ مۇرىسىدىن تارتتى:

— ئۇلارنى تاشلاپ كېتىپ قالدىمكىن دەپ يىغلاۋاتامسىز؟

— بىلىمەن، ئەمما مەن ئۇلارنى قايتىپ كېلىپلا كۆرەرمەن دېگەنىدىم، بىراق ئۇلار نەگىمۇ كەتكەندۇ؟

— پادا باققىلى چىقىپ كەتتىمۇ - يا؟

— كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالدى، شەيخ ئاتام ئوتلاقىقا بېرىپ پادا باققان بولسا، قايتىپ كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى، بىراق مومام ئادەتتە ئۆيدىن چىقمايتتى، ئۆچكىگە قارايتتى. ھەراست...

سەئىدە يۈگۈرۈپلا سىرتقا چىقتى، سىرتتىكى دەرەخ ئاستىغا قارىدى، ئۆچكە يوق، ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى كىچىك كاتەككە قارا-

دى، ئۇ يەردىمۇ يوق! سەئىدەنىڭ يۈرىكى تېخىمۇ سېلىپ كەتتى، «مەن كەتكەندىن كېيىن بىرەر ئىش يۈز بەردىمۇ - نېمە؟» دەپ گۇمان قىلغان سەئىدە تېخىمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى.

— سەئىدە، ئالدىرىماڭ، كۇن ئولتۇرغىچە ساقلاپ باقايلى، ئەگەر قايتىپ كەلمىسە بىر گەپ بولمامدۇ؟

— بىراق مەن بۇ قۇپقۇرۇق ئۆيدە ئۇلارنى ساقلاپ تۇرالمايمەن.

— ئۇنداقتا قويلارغا قاراپ باقايلى، يول باشلاڭ.

— ھە... ماقۇل...

سەئىدە فارىسنى يېتىلەپ، قەبرىستانلىق ئوتتۇرىسىدىكى چىغىر يولغا يەنە كىردى، ئاندىن قوتانغا قاراپ يول ئالدى، ئۇنىڭ يۈرەك رېتىمى، يول ماڭغاندىكى قەدەملىرى بارغانسېرى تېزلىشىپ كېتىۋاتاتتى، فارىس ئۇنىڭغا قانداق تەسەللىي بېرىشنىمۇ بىلمەي قالدى.

سەئىدە قەبرىستانلىقتىكى شەپىگە قۇلاق سېلىپ، شىپىرلىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ، يۈرىكى تېخىمۇ تېز سوقۇپ كەتتى.

— كىم؟ — دېگەن ئاۋازدىن سەئىدە ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ چۈشكىلى تاس قالدى، ئۇنىڭ ئاڭلىغىنى شەيخىنىڭ ئۇنى ئىدى، ئۇ شەيخكە ئېسىلىپ ئۇن سېلىپ يىغلىۋالماقچى بولدى - يۇ، ئۆزىنى ئاران - ئاران تۇتۇۋالدى، شەيخ يەنىلا ئاپئاق لىباس، قاپقارا كۆز...

قولىدا گۈرجەك تۇتقان شەيخ سەئىدەگە قاراپ ئۇزۇن تۇردى، سەئىدەمۇ يىغىدىن قىزارغان كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكتى، فارىس شەيخنىڭ ئۇنىنى ئاڭلاپ، كۆزىدىكى رومالنى يېشىۋەتتى.

سەئىدە ئۇنى سەزمىگەنىدى، شەيخ گۈرجەكنى تاشلاپ ئۆزى تەرەپكە يۈگۈرگەندە تېخى ئۆزىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرگەن ئوخشايدۇ دەپ قالغانىدى، شەيخ كېلىپلا فارىسنى قۇچىقىغا ئالدى، نېمە ئىش بولغىنىنى ئاڭقىرالمىغان سەئىدە بىردە فارىسقا، بىردە شەيخكە ھاڭۋېقىپ قاراپ قالدى، شەيخ فارىسنىڭ يۈزىنى ئاتىلىق

مېهىر بىلەن سىيلايتتى، فارىس بىر جۇپ نۇرلۇق كۆزنىڭ مې-
هىرلىك تەپتىگە چىدىيالماي، شەيخنىڭ مەيدىسىگە بېشىنى قويۇپ
بىردەم گەپ - سۆزسىز يېتىۋالدى، ئاندىن كۆزلىرىنى ئېچىپ
شەيخكە قارىدى.

— ئوغلۇم، مەرھابا! قەدەملىرىڭگە مۇبارەك! يولدا رىيازەت
چېكىپ قالدىڭمۇ؟

— مەرھابا! تۇنجى بولۇپ كۆرگىنىمنىڭ سىلى بولۇشلىرى-
نى ئۈمىد قىلىپ كۆزۈمنى تېڭىۋالغانىدىم، يولبويى سەئىدە ئا-
چام مېنى يېتىلەپ، يول باشلاپ كەلدى، رىيازەت چەكمىدۇق! رو-
ھىي جەھەتتىن تاۋلاندۇق!

شەيخ بېشىنى كۆتۈرۈپ سەئىدەگە تەبەسسۇم قىلىپ قويۇپ،
يەنە فارىسقا قارىدى، سەئىدەنىڭ يۈرىكى خۇشاللىقتا چۆمدى.

— كېلىپ - كېتىدىغان جاھان بۇ، بىرىنىڭ قەدىمى يەتسە،
بىرىنىڭ قەدىمى يىراقلىشىدىكەن، بىرى كۆپەيسە، بىرى ئازىيى-
دىكەن، ھەقىقەتنى ئۆزگەرتەلمىگەن ئاجىز ئىنسان ھەقىقەتكە ئە-
تائەت قىلىدۇ! سەئىدە، سەۋر قىلىشىڭ كېرەك! بۇ ئۆزگەرمەس،
يىمىرىلمەس قانۇنىيەتنىڭ لايىق ئىجرا قىلغۇچىسى بولۇشۇڭ
كېرەك!

سەئىدە «ھىم...» دېگەن مەنىدە بېشىنى لىڭشىتتى، شەيخ-
نىڭ يۈقىرىقى سۆزىدىن، قۇپقۇرۇق ئۆيدىن، قەبرىستانلىقتىكى
گۈرجەكتىن... سەئىدە ھەممىسىنى چۈشەندى، ئىچ - ئىچىدىن
قان يىغلاپ تۇرسىمۇ، ئۇن سېلىپ يىغلىمىدى، كۆزلىرىدىن يام-
غۇردەك ياشلار تۆكۈلەتتى - يۇ، «ھەقىقەتكە ئېتائەت قىلىمەن!
ھەقىقەتكە ئېتائەت قىلىمەن» دەپ لېۋىنى چىڭ چىشلىدى، گۈر-
جەك تاشلانغان يېڭى قەبرىگە قاراپ بۇقۇلداپ يىغلىدى، مومىسى-
نىڭ مۇبارەك رۇخسارىنى كۆرەلمىگىنى ئۈچۈن ئىچى ئۆرتىنىپ،
پۈتۈن ۋۇجۇدى قانسىراپ كەتتى.

شەيخ فارىسنى كۆتۈرۈپ ئىزىغا دەسسىتىپ قويدى - دە،
چىرايىغا تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ:

ـــ يۇرۇڭلار، قەبرىستانلىققا يېڭىدىن قوشۇلغان قەبرىنى يوقلاپ ئۆتەيلى.

سەئىدە مومىسىنىڭ ئاشۇ پۈكلىنىپ قالغان تېنىگە يېقىنلاشقانسېرى يۈرىكى ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك ئازابلاندى، ئەمما ئۇ ھەقىقەتەنمۇ بۇرۇنقى سەئىدە ئەمەس ئىدى، ئۇ ئۆزىنى قاتتىق بېسىۋالدى، شەيخ بىر قولىدا سەئىدەنىڭ، بىر قولىدا فارىسنىڭ قولىنى تۇتقان پېتى قەبرىگە خېلى بىر ھازا قاراپ تۇردى، ھېچ-نېمىمۇ دېمىدى، دۇئا ـ تىلاۋەتتىن كېيىن ئۇلار بۇ قەبرىدىن يىراقلاپ كەتتى.

ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، سەئىدەگە بىر جۈپ كۆز تىكىلىگىنىچە «ھاردىڭمۇ بالام، يۇر... قورسىقىڭ ئاچقاندۇ؟ مەززىلىك شورپا قىلغانىدىم، ئىچىۋالغىن» دەپ چېقىدىغاندەك بىلىندى.

ئىشىكتىن پۈتىنى ئېلىپ كىرگىنىدە بولسا نېمە قىلارىنى بىلەلمەي، تۆت تامغا، قازان بېشىغا قارىدى، جىم، كارىۋات ئۈستىگە قارىدى، يەنە جىم! سەئىدە ئاللىبۇرۇن مومىسىدىن ئايرىلىپ بولغىنىنى تەن ئالماقچىدەك بېشىنى تۆۋەن قىلدى.

شەيخ ئۇلارنى كارىۋاتقا ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن قازان بېشىغا بېرىپ ئوت يېقىشقا باشلىدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى تىمتاس ئىدى، ھېچكىم ھېچنېمە دېمىدى، دېگۈسى يوق ئەمەس، دېيەلمىدى... نېمە دېيىشنى بىلەلمىدى، شەيخمۇ قازان بېشىدىلا تۇردى، ئۇ قايتىپ كېلىپ بىر ئېغىز گەپ قىلسا، بەلكىم سەئىدە يېرىلىپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى!

جىمجىتلىق ھەممەيلەندە بولۇۋاتقان ئېغىر ھاياجاننى پەسكويغا چۈشۈرۈپ تۇراتتى، بۇ ئۇلار ئۇزۇندىن بېرى موھتاج بولغان جىمجىتلىق ئىدى، قازاندىكى سۇنىڭ قاينىغاندىكى ئاۋازىمۇ بۇ جىمجىتلىقنى بۇزالمىدى، تاكى غىزا تەييار بولغۇچە ھېچكىم گەپ قىلمىدى، فارىس شەيخنىڭ رۇخسارىغا، ئۇستىخانلىرىغا، ھەربىر ھەركەتلىرىگە تويماي قارايتتى، قارىغانسېرى بىر خىل ھاياجان ئۇنىڭ روھىنى كۆتۈرۈپ قويياتتى.

شەيخ داستىخانىنى سېلىپ، گۆشنى سۇزۇپ كەلدى، شور-پىلارنى قاچىغا ئۇسۇپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويدى.

— قېنى، ئاۋۋال غىزالىنىۋالايلى، ئاندىن ئوبدانراق ئارام ئالارسىلەر.

— ھىم...

فارس بېشىنى لىڭشىتتى - دە، داستىخانغا يېقىن كېلىپ ئولتۇردى، سەئىدەمۇ سۇرۇلۇپ داستىخانغا يېقىنلاشتى. شەيخ بىر پارچە گۆشنى ئېلىپ سەئىدەنىڭ قولىغا، بىر پارچىنى ئېلىپ فا-رىسنىڭ قولىغا تۇتقۇزغاندىن كېيىن ئۆزىمۇ گۆشنى قولىغا ئې-لىپ چىشلىدى. سەئىدەنىڭ لەۋلىرى تىترەپ، گۆشنى مىڭ تەس-لىكتە ئېغىزىغا سالدى، ئۇنىڭ مومىسىنى ئويلىماسلىققا تىرى-چانلىق كۆرسىتىشى قىلچە ئۇنۇمسىز ئىدى، مومىسىنىڭ كاۋاك چىشلىرى بىلەن ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ گۆش يېيىشلىرى ئې-سىگە كېلىپ ئۇنى يەنە يىغا تۇتتى... شەيخىنىڭ سۆزى ئېسىگە كېلىپ يەنە ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

غىزا يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن، شەيخ داستىخاننى يىغىش-تۇردى، ئاندىن پەس ئاۋازدا:

— سەئىدە، فارىسقا ياندىكى كارىۋاتقا ئورۇن راستلاپ بې-گىن، سەن بۇرۇنقى ئورنۇڭدا يېتىۋەر، مەن سەل تۇرۇپ قايتىپ كىرىپ كۆك بۇلاقنىڭ بويىدا ئۇخلايمەن! ئەتە سەھەر تۇرۇپ ئۆز ئىشىڭغا بەنت بولغىن، فارىسقا ھەم ئۇنىڭغا بەزى نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن سەھەررەك ئۆيدىن ئايرىلمىز، شۇڭا بالدۇرراق ئۇخلاڭلار، ئامان بولۇڭلار...

— ئامان بولسىلا، ئاتا...

— ئامان... بولسىلا...

شەيخ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن سەئىدە يۈزلىرىنى بويلاپ ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى ئېرتىپ قويدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ ئو-رۇن راسلىدى.

فارىس گەپ - سۆزسىز ئۇيقۇغا كەتتى، سەئىدە كارىۋاتتا

ئۇياق ـ بۇياقتا ئۆرۈلۈپ، مومىسىنىڭ ئورنىنى سىيلاپ باقتى، يەنىلا قۇپقۇرۇق تۇراتتى.

«موما... ئىلگىرى سىزنىڭ ياتىدىغان جايىڭىز مۇشۇ يەر ئىدى، مانا ئەمدى ياتىدىغان جايىڭىزدا ئۆزگىرىش بوپتۇ! مەن بىللە ئاخىرقى قېتىم يېتىۋالماي، قانداقمۇ ئۇ دۇنياغا كەتكۈڭىز كەلدى؟ مېنى يالغۇز قالار دەپ ئويلىمىدىڭىزمۇ؟ مېنى مومىسىز قالسا قانداق قىلار، دەپ ئەنسىرىمىدىڭىزمۇ؟ مېنى مۇشۇنداق كۆزلىرىنى ياشلاپ، يۈرەكلىرىنى داغلاپ قالار دېمىدىڭىزمۇ؟ سىزگە خوش دەپمۇ قويماي كەتكەن ۋاپاسىز نەۋرىڭىزنى كۆرگىڭىز كەلمەي، ئۇنىڭ ئاشۇ بەڭباش، ئەقىلسىزلىقىدىن ئۆكۈنۈپ كەتتىڭىزمۇ؟ شۇڭلاشقا مەن كەلگۈچە كېتىدىغان جايىڭىزغا كېتىپ بولدىڭىزمۇ؟!» ئۇ جۇۋۇنغا چىڭ يۆگىنىپ يىغلاشقا باشلىدى، ئۇن چىقارمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئېغىر تىنىشلىرى، ئۆكسۈشلىرى ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

سەئىدە مومىسىنى خىيالىغا كەلتۈرسىلا ۋۇجۇدىنى ئاچچىق بىر يىغا قىسىماقداپ ئۇنى قىينايتتى، داستىخان ئالدىدا ئولتۇرۇپ شەيخىنىڭ كىرىشىنى بىللە كۈتۈشۈپ بېرىدىغان مومىسى ئەمدى يوق، ئۆزى يالغۇز داستىخانغا قاراپ مەيۈس ئولتۇرىدۇ، ئۇ خۇددى ھەممىنى ئۆزىگە قىلىپ بېرىدىغان، ئۆگىتىدىغان، ئەركىلىتىپ، كۈلدۈرىدىغان، ھەمىشە ئۆزى بىلەن بىللە تۇرىدىغان، ئايرىلمايدىغان ئادەمدىن ئايرىلىپ قالغاندەك، ئەمدى شۇنداق يالغۇز قالغاندەك، كۈن بويى ئۆيدە يالغۇز ئولتۇرۇپ، ئىككىسىنى ساقلاشنىلا بىلىدىغان مومىسىنىڭ ئورنىغا ئۆتۈپ قالغاندەك ھېس قىلدى. ئۇنىڭغا مومىسىدىن ئايرىلىش ھەقىقەتەنمۇ ئېغىر كەلدى. ئۇ مومىسىنى چاقىرسا «ھە... بالام» دەپ جاۋاب قايتۇرىدىغاندەك، سېغىنسا قايتىپ كېلىدىغاندەك، تام ـ تورۇسلاردىن، كارىۋاتلاردىن، ئوچاق بېشىدىن يۈگۈرۈپ چىقىدىغاندەك... ئۇياق ـ بۇياقتا ئاچ قالغان كىچىك بالىدەك تەلمۈرەتتى. شۇمشىيىپ يەنە ئولتۇرۇپ قالاتتى، ئۇ ھاياتلىق چېگرىسىدىن ھالقىپ ماماتلىق

دائىرىسىگە كىرىپ كەتكەن مومىسىنىڭ شۇنداقلا ئالەمدىن يوق بولغىنىغا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى، ئۇ بۇنىڭ زادى رېئاللىق ياكى تولىمۇ سىرلىق ئىش ئىكەنلىكىنى چۈشىنىشكە ئاجىزلىقىمۇ قىلىۋاتاتتى، ئۆلۈم توغرىسىدا ئاڭلىغان ـ كۆرگەنلىرى كۆپ بولسىمۇ، ئەمما ئۆزى دۇچار بولغان بۇ ئۆلۈمگە زادى قانداق يۇزلىنىشنى بىلەلمەي قالدى. تېخى ھېلىلا بار، مەۋجۇت تىنىقلار، شۇ تىنىققا يۇغۇرۇلغان جان... مانا قارا تۇپراققا قانداق قۇيۇلغىنىمۇ بىلمەي قالدۇ. كۆرۈشتىن، ئاڭلاشتىن، يېيىشتىن، ئۇخلاشتىن قالىدۇ. قۇياشنىڭ نۇرىنى كۆرۈشتىن، ساپ ھاۋادىن نەپەس ئېلىشتىن، تاتلىق ئۇخلاشتىن قالىدۇ، يوقلىشلار ئارىسىدىكى نۇرغۇن قايتىدىن پەيدا بولۇشلارغا بۇ يوقلىش ئوخشىمايدۇ!

ــ سەئىدە! تۇرغىن، غىزالىنايلى.

سەئىدە چۆچۈپ ئېسىگە كەلدى، بېشىنى كۆتۈرۈپ يۇزلىرىنى ھۆللىۋەتكەن ياشلىرىنى قوللىرى بىلەن قوپالغىنىنە سۈرتۈۋېتىپ شەيخكە قارىدى، فارىس قولىنى يۇيۇپ كېلىپ داستىخانىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغانىدى.

ئۇلار غىزالىنىشقا باشلىدى، سەئىدە ئېغىزىغا نېمە سېلىپ، نېمە چاينىۋاتىدۇ بىلمەيتتى، كۆزلىرى ئۆزىنىڭ ئەمەستەك مۆلدۈر ـ مۆلدۈر تامچىلارنى تۆكەتتى، سەئىدەنىڭ كاللىسى قۇيقۇرۇق ئىدى.

غىزا يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن شەيخ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، سەئىدەگە قارىماستىن، ئىشىك سىرتىغا تىكىلىپ تۇرۇپ دېدى:

ــ داستىخاننى يىغىشتۇرۇۋېتىكەندىن كېيىن تېزرەك چىق، فارىسقا قويلارنى ۋە يايلاقنى كۆرسىتىپ قويۇپ كېلەيلى.

ئۇلار ماڭدى، شەيخ ئالدىدا، فارىس بىلەن سەئىدە كەينىدىرەك، چىغىر يول ئاخىرلاشقۇچە ھېچكىم بىرەر ئېغىز سۆز قىلمىدى، خۇددى شۇنداق بولۇشى كېرەكتەك، كەيپىيات شۇنداق

بولغانلىقى ئۈچۈن ھەممە شۇ بويىچە ئىش تۈتۈۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

قوتانغا كەلگەندە، شەيخ ئىشىكنى ئاچتى، قويلار بىر - بىر - لەپ چىقىشتى.

— ۋاھ، نېمىدېگەن چىرايلىق قويلار بۇ؟ ھەقىقەتەن باشقىچە ئىكەن! تۈكلىرىمۇ پارقىراق ھەم كۆكۈش! ئادەملا ئەمەس، ھايۋانمۇ شۇنچىلىك گۈزەل بولىدىكەن.

— راست دەيسەن ئوغلۇم! دۇنيادىكى بار نەرسىلەر، مەۋجۇتلا بولالىغان نەرسىلەر ئۆز نۆۋىتىدە شۇنچىلىك گۈزەل! نېمە ئۈچۈن كىشى رەزىللىك بىلەن گۈزەللىك چىرمىشىپ كەتكەن مۇرەككەپ دۇنيادا گۈزەل نەرسىلەر بىلەن كۆرۈمسىز، رەزىل نەرسىلەر خۇددى بىر ئازگالغا لىق توشتۇرۇلغان ئۇن ۋە تۇزغا ئوخشايدۇ، ئۇنى ئايرىۋېتىپ ئىككى ياققا بۆلۈپ چىقىش تولىمۇ مۇشكۇل! مانا ئاشۇ ئازگاللاردا سىلەرمۇ خېلى قەلب ئېتىبارىڭلارنى بېرىپ ئۇن بىلەن تۇزنى ئايرىپ كەلدىڭلار، چۈنكى، شۇ ئارىلاشمىلار، سىڭىشىپ كېتىشىلەر قوينىدىن يەنە گۈزەللىكنى ئىزدەپ، قېزىپ چىقتىڭلار، شۇ سەۋەب ھەم نۇرغۇن ھېكمەتلەرنى، ھاياتلىقنىڭ سىرلىرىنى يېشىپ چىقتىڭلار! ئىنسان دېگەندە قىسمەتلەرنى قانداق چۈشىنىش، ئۇنىڭغا قانداق يۈزلىنىش توغرىسىدا ھېچقانداق بىر چۈشەنچە بولمىسا، بۇ ئۇنىڭ مەنىسىز ياشىغىنى ئەمەسمۇ؟! ئەجەبا ئۇ بەختكە، شادلىققا، كۈلكىگە، مەنپەئەتكە يۈزلىنەلەيدىكەن ھەم بۇلارنىڭ نېمە ھېكمەتلەر بىلەن، قىسمەتلەر بىلەن ئۆزلىرىدە يۈز بەرگەنلىكىنى توغرا چۈشىنىپ ھېس قىلالايدىكەن - يۇ، نېمىدەپ ئازاب - ئوقۇبەتكە، ئەرزىيەت - زۇلۇمغا، موھتاجلىق - ئاجىزلىققا، يوقتىش - ۋاز كېچىشلەرگە يۈزلىنەلمەيدۇ؟ ۋۇجۇدى قانسىراپ، جانلىرى سىرقىراپ كەتكىنىدە نېمىدەپ «مەن مۇنۇ قىسمەتنى ئىنكار قىلىپ ئۆزگەرتەلمەيمەنۇ ئۇنداقتا سەۋر قىلاي!» دەپ ئۆز - ئۆزىنى رېئاللىققا قويۇۋەتمەيدۇ؟!

سەئىدە شەيخنىڭ مۇنۇ سۆزلەرنى ئۆزى ئۇچۇن دەۋاتقانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭلاشقا ھېچنېمە دېمەستىن يەرگە قاراپ تۇردى، ياشلىرى يەنىلا ئۆز مەيلىچە ئېقىشقا باشلىدى، شەيخ گېپىنى تۇگىتىپلا قويلارنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى، فارىسمۇ، سەئىدەمۇ ئەگەشتى.

— شەيخ ئاتا، بۇنىڭدىن كېيىن قويلارنى مەن باقسام بولامدۇ؟

— ھەئە، ئەلۋەتتە. سەن ئەركەك بولغاندىن كېيىن مەنمۇ ئەنسىرىمەيمەن!

— مېنىڭ تېزراق چوڭ بولغۇم، ھەقىقىي بىر ئەركەك بولغۇم بار.

— ھېلىمۇ خېلى - خېلى ئەركەكلەرگە تەڭ قىلغۇسىز ئەركەكقۇ سەن!

— ھى - ھى... راستما؟

— قارا، ئوماقلىقىڭنى! بۇگۈن يولنى كۆرۈۋالساڭ ئەتىدىن باشلاپ ئۆزۈڭ يالغۇز چىقىسەن، سەئىدە ئۆيدە ئولتۇرۇپ ئۆي ئىشلىرىنى قىلىدۇ.

— چۈشەندىم شەيخ ئاتا.

سەئىدە يەنىلا گەپ - سۆز قىلمىدى، ئۇ نېمە دېيىشنىمۇ بىلمىدى، ئىشقىلىپ شەيخ نېمە دېسە ئۇ شۇنى قىلىشقا رازى ئىدى.

سەئىدە شەيخنىڭ فارىسقا يايلاقنى بىرەر قۇر تونۇشتۇرۇۋەتكەدىن كېيىن «كۇن پېتىشتىن بۇرۇن كەپىگە قايتىپ كەت» دېگەن سۆزنى قاتتىق جېكىلەۋاتقىنىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ بۇ سۆزگە ئېتىبار قىلمىغانلىقى سەۋەبلىك بولۇپ ئۆتكەن بەزى كۆڭۈلسىزلىكلەرنى غۇۋا ئەسلىدى، ئۇزۇندىن بېرى كۆرمىگەن ئۇشبۇ سېمىغا ئۇزۇنغىچە تويماي قارىدى، فارىسقا بىر نەرسىلەرنى سۆزلەپ كۈلدۈرۈۋاتقان، ئۆزىمۇ ھەم كۈلۈۋاتقان شەيخكە قاراپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى، سېلىنىپ تۇرغان ئېغىر خىياللىرىغا

رەددىيە بېرىپ، بۇ گۈزەل، ئىللىق ۋۇجۇدتىن ئېرىشكەنلىرى ئۇ-چۈن خۇشال بولۇشقا تىرىشتى.

— سەئىدە! قويلارنى ئارقا تەرىپىگە ئۆتكۈزۈۋەتكىن!

سەئىدە دەررۇ شەيخنىڭ دېگىنى بويىچە قىلدى، چىملىق ئۈستىدىلا ئولتۇردى - دە، شەيخ بىلەن فارىسقا قاراپ خىيالغا كەتتى، شەيخ فارىسنى ئىككى پۇتى ئارىسىغا قىسىۋېلىپ، ئۇنى قېچىپ چىقىپ كېتىشكە دەۋەت قىلاتتى، فارىس خۇددى قارىماققا ئىلىنىپ قالغان بېلىقتەك پىلتىڭلاپ، ئۆزىنى ھەرياقىقا تاشلايتى، ھەتتا دۈم بولۇپ، يەرنى چىڭ قامالىلاپ، ئۆزىنى تېشىغا ئۇراتتى - يۇ، بىراق شەيخنىڭ قىسماقداپ تۇرغان پۇتلىرى ئارىسىدىن چىقالمىدى. سەئىدە ئۇلارنىڭ ئويۇنىغا قاراپ قورساقلىرىنى تۇتۇپ، تېلىقىپ كۈلدى، فارىس قىسماقتىن چىقالماي ئاخىرى ھارغىن تېنىنى شەيخكە ئېتىپ يىقىلدى، شەيخ ئۇنى لىكىدە كۆتۈرۈۋېدى، فارىس قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى. فارىسمۇ قوللىرىنى شەيخنىڭ بوينىغا يۆگەپ، خۇددى شەيخنىڭ ئوغلىدەك شەيخكە ياماشتى، شەيخمۇ ئۇنى كۆتۈرۈپ ماڭدى، سەئىدە ئىزىدا ئولتۇرالماي قالدى، ئۇلاردىكى بىردەمدىلا شەكىللىنىپ كەتكەن بۇنچىلا كۈچلۈك مېھىر ئۇنى ھەيران قالدۇرۇپ ھاياجانغا سالغانىدى.

ئۇلار قويلارنى يىغىپ، قايتىشقا تەييارلاندى، شەيخ بىلەن فارىس ئالدىدا پاراڭلىشىپ ماڭدى، سەئىدە نەچچە قەدەم كەينىدىرەك ماڭدى، فارىس نۇرغۇن سوئاللارنى سورايتتى، شەيخ تولىمۇ ئىنچىكىلىك بىلەن پاساھەتلىك قىلىپ چۈشەندۈرەتتى، فارىس تولىمۇ خۇشال ئىدى، ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ياشاشقا مۇۋاپىق ماكانغا كېلىپ قالغىنىغا خۇرسەن بولاتتى، كەلگىنىگە ئىككى كۈن بولمىغان بۇ ماكانغا، بۇ كىشىگە تولىمۇ ئىچەكىشىپ كەتكەنىدى، خۇددى بۇ كىشىگە، بۇ ماكانغا بۇرۇندىنلا بىر خىل ئىشق، بىر خىل تەلپۈنۈش بارەك تولىمۇ خۇشال ئىدى. شەيخمۇ ئۆز ئوغلىغا قىلىدىغان مۇئامىلىنى فارىسقا ئايماي قىلىۋاتاتتى.

ئۇلار قوتانغا قويلارنى سولىۋەتكەندىن كېيىن ئۆيگە قاراپ ماڭدى، سەئىدە يەنىلا ئالدىدىكى بۇ ئىككى ۋۇجۇدقا ھەۋەسلىنىپ قارىغىنىچە كېتىپ باراتتى، ئۇ كەپىگە قايتىپ ئۇلارغا ئوخشىتىپ تاۋام ئېتىپ بېرىشنى ئويلىدى، ئۇلارنىڭ بىرىنچى قوشۇقنى ئېغىزىغا سېلىپلا «ۋاھ، ئەجەبمۇ ئوخشاپتۇ...» دېگىنىنى ئاڭلىغاندەك بولۇپ، تېخىمۇ خۇشال بولدى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى قايغۇ - ئەلەم، يېتىمسىراشلار خېلىلا بېسىلىپ قالغان، ئەسلىدىكى ماكانىنىڭ مۇھەببىتىنى، شەيخىنىڭ مۇھەببىتىنى ئەمدىلەتىن ئويلاشقا باشلىدى. ئۇزۇندىن بېرى سېغىنغان ئاتىلىق مېھرىنى ئەسلەپ، ۋۇجۇدى يېڭىباشتىن ئۆچەكتىن چىقتى، ئەسلىدىكى تۇيغۇلار، ئۇنتۇلۇپ كەتمىگەن، ئۆچمىگەن بولسىمۇ، بىر مەزگىل ئۆچەككە كىرىپ قالغان ئاشۇ تۇيغۇلار، ھەقىقىي ھېسسىيات تۇيغۇلىرى يېڭىباشتىن تىرىلىپ، جان كىرىپ، ھەركەت قىلىشقا باشلىغاندەك قىلاتتى.

ئۇلار ئۆيگە كەلدى، سەئىدە ئىشكتىن كىرىپلا قوللىرىنى يۇيۇپ، ئوچاق بېشىغا ئۆتتى، شەيخ بىلەن فارىس يۇگۇرۇپ كىرىپ كارىۋاتقا ئۆزلىرىنى تاشلاشتى - دە، قاقاھلاپ كۈلۈشتى. سەئىدە ئوچاقتا ئوت ياقتى، شەيخنىڭ فارىس بىلەن تەڭ دېمەتلىك بالىلارىدەك ئويناشلىرى، يۇگۇرۇشلىرى، بەسلىشىپ كېتىشلىرىنى ئويلاپ، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن بىر ئۆزگىچە روھقا ئىگە ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى.

شەيخ فارىسقا بىر نەرسىلەرنى دەپ چىقىپ كېتىۋېدى، سەئىدە يۇگۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن چىقتى، شەيخ بىر قەبرىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ، فارىسقا قەبرە ئالدىدىكى يۇمران گۈللەر ۋە دەرەخلەرنىڭ تۈپرىقىنى قولى بىلەن يۇمشىتىپ كۆرسەتتى. فارىس مۇ شەيخكە قاراپ شۇ بويىچە قىلدى، سەئىدە ئۇلارنىڭ نېمە قىلىۋاتقىنىنى كۆرگەندىن كېيىن قايتىپ كىرىپ، يەنە ئۆز ئىشىنى قىلىشقا باشلىدى.

— شەيخ ئاتا، فارىس، غىزا تەييار بولدى...

سەئىدە شۇنداق دېدى ـ دە، ئۇلاردىن قانداق ئىنكاس كېلىدىغانلىقىغا سەپسالماستىنلا كىرىپ كەتتى، غىزانىڭ مەززىلىك پۇرىقىدىن ئۆزىمۇ باشقىچە لەززەتلىنىپ كەتكەن سەئىدە ئۇلارنىڭ بۇ غىزادىن چوقۇم رازى بولىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشەنچىتە بولىدى.

شەيخ بىلەن فارىس قوللىرىنى يۇيۇپ داستىخانغا كەلدى، سەئىدە تائامنى ئۈستۈپ ئۇلارغا سۇندى، شەيخنىڭ تائامنى ئېغىزىغا سېلىشى بىلەن ئۇ يەنە جىددىيلىشىپ قالدى.

ــ بارىكاللا! سېنىڭ قولۇڭ باشقىچە تەملىك جۇمۇ!

«ئۇھ» دەۋەتتى ئۇ ئىچىدە، ئاندىن فارىسقا قاراپ دېدى:

ــ فارىس تېتىپ باققىنچۇ، قانداقراق بوپتۇ؟

ــ ھىم...

فارىسمۇ بىر لوقما گۆشنى ئاغزىغا سالدى ـ دە، باشمالتىقىنى چىقىرىپ سەئىدەگە قارىدى، سەئىدە خۇشاللىقتىن ئۆزىمۇ قولىغا قوشۇق ئېلىپ يېيىشكە باشلىدى.

تەملىك غىزا بىردەمدىلا تۈگىدى، ئۇلار قورساقلىرىنى راۋۇرۇس تويغۇزۇشقاندىن كېيىن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى، فارىس بىردەم ئۇياق ـ بۇياققا ئايلىنىپ، ئاندىن كارىۋاتقا كەلدى.

ــ ئاچا، ھېرىپ كەتتىم، قورسىقىم تويۇپلا ئۇيقۇ باستى...

ــ ھا ـ ھا ـ ھا... ماقۇل، ساڭا ئورۇن راسلاپ بېرەي...

سەئىدە فارىسقا ئورۇن راسلاپ بەرگىچە كۆك بۇلاق يېنىدا بىردەم تۇردى، سەئىدە فارىسنى ياتقۇزۇپ قويۇپ، ئۆزى بىردەم شۇ كارىۋاتتا ئولتۇردى ـ دە، ئاندىن ئۆزىگە ئورۇن راسلىدى، شەيخنىڭ تېخىچە قاراپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ:

ــ سىلىمۇ ئارام ئالسىلا، كۆك بۇلاقتا قاراۋەرسىلە كۆزلىرى تالمامدۇ؟

ــ كۆك بۇلاقتا قاراش مېنىڭ ۋۇجۇدۇمنى ھەر دەقىقە پاكىزلاپ تۇرۇش ئۈچۈندۇر، ھەرگىز كۆزلىرىم تېلىپ كەتمەيدۇ، ئەكسىچە قارىغانسېرى كۆزلىرىم قۇۋۋەتلىنىپ، نۇرلىنىپ قالىـ

دۇ، ھەتتاكى ھاياتىي كۆچى، سېزىمى تېخىمۇ ئۆتكۈرلىشىدۇ.

سەئىدە بېشىنى لىكشىتىپ قويدى، شەيخ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ بولۇپ، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ سەئىدەگە بىر قارىدى - دە، سۇس كۈلۈمسىرەپ يەرگە قارىۋالدى. ئاندىن ئاستا قەدەم ئېلىپ چىقىپ كەتتى، سەئىدەنىڭ شەيخ ئاتىسىغا ئۇزۇندىن بېرى يولۇققان قىسمەتلىرىنى سۆزلەپ بەرگۈسى كەلدى. شەيخ بىلەن ئۇزۇنغىچە مۇڭداشقۇسى، ئۇزۇندىن بېرى ئاڭلىيالمىغانلىرىنى تولۇقلىۋالغۇسى كەلدى.

سەئىدە ئىشىكتىن چىقىپ ئۇياق - بۇياققا قارىدى، شەيخ ھېلىقى بىر تۇپ دەرەخ تۈۋىدە يۈكۈنۈپ ئولتۇراتتى، سەئىدە قېشىغا بېرىپ، يېنىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇردى.

— شەيخ ئاتا، مېنى يەنە شۇ ئىللىق قويۇنلىرىغا، ئاتىنىڭمۇ، ئانىنىڭمۇ، قېرىنداشىنىڭمۇ، دوستىنىڭمۇ... مۇھەببىتىنى ھېس قىلدۇرالايدىغان ئاشۇ ئوتلۇق ۋۇجۇدلىرىغا قايتىدىن ئالالارلىمۇ؟ مېنىڭ بۇ مىسكىن دىلىمنى ئۆزلىرىنىڭ نۇرلۇق تەپلىرى بىلەن ئىللىتىشنى خالامدىلا؟ مېنىڭ يېڭىچە روھىمغا بىر قۇياش بولۇپ نۇرلىرىغا چۆمدۇرەرلىمۇ؟

— سەئىدە، مەن سېنى تاشلاپ قويمىدىم، ئەزەلدىن سېنى مېنىڭ ۋۇجۇد ئالىمىمدىكى قىپقىزىل گۈل، خۇش پۇراق تارقىتىۋاتقان ئەتىر دەپ ھېسابلاپ كەلدىم.

— بىراق... مەن سىلىنى تاشلاپ كەتتىم.

— ياق، سەن مېنى ئىزدەپ كەتتىڭ، ئىزدەپ كەلدىڭ! مېنى تېپىۋالدىڭ، ساۋاداتلىك ھايات سېنى باغاشلاپ تۇرۇپتۇ.

— شەيخ ئاتا، مومام قانداق قازا قىلدى؟— سەئىدەنىڭ ئاۋازى زىل تىترەپ كەتتى.

— ئاشۇ سوغۇق جاننى ئالىدىغان كۈنى سەن قايناقلارغىدۇر كېتىپسەن، قويلارنى ھەيدەپ قايتىپ كەلدىم، قەيەرگە كەتكەن بولسا قايتىپ كېلىدۇ دەپ ئويلىدىم، كەپىگە كېلىپ قارىسام ئانىسىز يېتىپتۇ، غىزاسۇ تەييارلانمىغان. «نېمە بولدىلا؟» دەپ سوراپ

رىۋىدىم، «جىنىم ئاجىزلاپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپلا كۆپ گەپ قىلمىدى، سىنى ھەم سورىمىدى، ئۆزۈم ئازراق غىزا قىلدىم، ئۇ-نىڭغا ئىچكۈزدۈم، تەڭ كىچە بىلەن ئۇ ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلۈپ، ئاھ ئۇرۇپ، ئىڭراپ ياتالمىدى، بېشىنى كۆتۈرۈپ بىردەم ئولتۇر-دۇم، ئۇ خىرەلەشكەن كۆزلىرىنى ئاران تەسلىكتە ماڭا تىكىپ: «سەئىدە قايتىپ كەلمىدىمۇ؟» دەپ سورىدى، مەن «ياق» دېگەن مە-نىدە بېشىمنى چايقىدىم، ئۇ بىردەم تۇرۇۋۈتكەندىن كېيىن يەنە: «سەئىدە ئۇ... ئۇ قايتىپ كېلىدۇ، ئۇ سىلىنىڭ قويۇنلىرىغا قا-يىتىپ كېلىدۇ! ئۇ بەخت قوينىغا ئۆزىنى ئاتىدۇ، ئۇ چوقۇم بەخت-لىك، ئۆزگىچە بەخت - سائادەتنىڭ ئىگىسى بولىدۇ! ئۇنىڭغا ئى-شىنەمدىلا؟» دېدى. مەن «ھەئە» دېدىم، ئۇ چىرايىغا شۇنداق تاتلىق بىر كۈلكە يۈگۈرتتى - دە، مېنىڭ پېشانەمنى سىيلاپ قويۇپ ھېچنېمە دېمەستىن، ھېچقانداق بىر ئىپادىسىزلا جان ئۇزدى.

سەئىدە مومىسىنىڭ ئۆزى دەل بۇ ماكاندىن ئايرىلغان كۈنى ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرغانلىقىنى بىلىپ تېخىمۇ ئازابلاندى. ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تىنىقىدا ئۆزى ئۈچۈن گۈزەل تىلەكلىرنى تىلەپ قويۇپ كەتكىنىگە خۇشال بولدى، يۈكۈنگەن جايدىلا يەرنى تاتىلاپ، پەرياد چېكىپ يىغلىدى. شەيخ ئۇنىڭ مۇرىسىنى تارتىپ ئولتۇر-غۇزدى - دە، ئۇنىڭ ياشلانغان كۆزلىرىگە قاراپ:

— سىلەر قايتىپ كەلگەن كۈنى مەن ئۇنىڭ قەبرىسىگە ھۆل توپا يېيىتىۋاتقانىدىم، ھۆل توپىغا گۈل تېرىساق ياخشى ئۇنىدۇ، بىز ھەر كۈنى ئاشۇ گۈللەرنى پەرۋىش قىلىپ، مومامۇنىڭ ئىك-كىنچى ماكانىنى گۈزەل ھەم خۇشبۇي باغچىغا ئايلاندۇرۇۋېتەيلى!

سەئىدە ئېسەدەپ تۇرۇپ «ھىم» دېگەن مەنىدە بېشىنى لىڭ-شىتتى. شەيخنىڭ قولىنى مەڭزىگە يېقىپ، ئۇنىنى قويۇۋېتىپ تازا بىر يىغلىۋالدى...

— بۇگۈن سەن كەپىدە قال، فارىس ئىككىمىز يايلاققا بېرىپ كېلەيلى.

— ھىم، ماقۇل... يولدا ئېھتىياتلىكلار، ئامان بو-

لۇڭلار...
— ماقۇل.
— بىز كەلگۈچە مەززىلىك غىزا تەييارلاپ تۇرۇڭ ئاچا.
— ماقۇل، خاتىرجەم بول.
— ھى - ھى - ھى...
شەيخ فارىسنىڭ قولىنى تارتىپ، چىقىپ كەتتى، سەئىدە بوسۇغا تۈۋىگە كەلدى - دە، قول تۇتۇشۇپ ماڭغان ئىككى تەنگە ئۇزۇنغىچە قاراپ تۇردى.
ئۇ قىزلارغا خاس نازۇك ۋە ئۆزگىچە سېزىملار ئىلكىدە ئولتۇرۇپ، مومىسى بەرگەن ئەينەكنى قولىغا ئالدى، ئۇستىدىكى ئۇزۇندىن بېرى كىيىپ كېلىۋاتقان قارا لىباسنى ۋە رومالىنى يەشتى، مومىسىنىڭ بوغچىسىدىن ئۆزى بۇرۇن غىل - پاللا كۆرۈپ قالغان، ئەمما تازا قاراپ كەتمىگەن بىر شاپتۇل چېچىكى رەڭلىك كۆڭلەكنى ئالدى، كۆڭلەك گەرچە چىرايلىق پاسون چىقىرىپ تىكىلگەن بولمىسىمۇ، ئەمما رەڭگى چىرايلىق بولغاچقىمىكىن سەئىدەگە شۇنداق ياراشتى. سەئىدە چاچلىرىنى پاكىز يۇدى، نەمدەلگەن، پۇرمە - پۇرمە چاچلىرى يۈزلىرىگە تېگىشىپ، يەلكىلىرىگە چۈشكەندى، كىچىك ياغاچنى ئېلىپ ئىنچىكە پىلتە ئەتتى، ئاندىن كۆزلىرىگە ئالدىرىماي، چىرايلىق سىزىپ چىقتى، ئەينەككە قارىغانسېرى مۇنۇ سىرلىق، خۇمارلىق، گۈزەل كۆزلەر ئۆزىنىڭ ئەمەستەك بىلىندى، قۇلىقىغا ھالقا ئاستى، ئىنچىكە، ئۇزۇن بۇلاپكىنى بوينىغا ئاستى، ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈكنى قولىغا تاقىدى.
ئۇ ئەينەككە قاراپ تېخىمۇ شادلاندى، ئورنىدىن تۇردى - دە، ئۆز گۈزەللىكىنى مومىسىنىڭ كۆرۈپ ھۈزۈرلىنىشىغا تاپشۇرماقچىدەك، قەبرىستانلىققا قاراپ يول ئالدى، يول بويى مومىسىنىڭ «سەن نېمىدېگەن گۈزەل» دەپ ماختاشلىرىنى ئاڭلىيالايدىغاندەك، مومىسى قەبرە بېشىدا لېچىكىنى تۇتۇپ ئولتۇرۇپ ئۆزىنى كۆرۈش ئۈچۈن ساقلاۋاتقاندەك... تۇيغۇلاردا بولدى، قەبرىسى-

تانلىقىنىڭ قويۇق گۈللەر ۋە دەرەخلەرگە پۈركىنىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ھۇزۇرلاندى.

سەئىدە مومىسىنىڭ يېڭى ماكانىنى ــ ئەبەدىيلىك ماكانىنى تاپتى، قەبرە شۇنچىلىك غېرىب، ئەتراپىدا ھېچنەرسە يوق، شەيخ يېڭىدىن تىكىپ قويغان گۈللەر تېخى ئەمدىلا باش چىقىرىپ بىخ سۈرگەن، سەئىدەنى يەنە يىغا تۇتتى، يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ قەبرىنىڭ توپىسىنى سىيلىدى. «مومام... مومام...» دەپ ئىچىدە نەچچە قېتىم ندا قىلدى، ئەمما مومىسىدىن سادا يوق ئىدى.

ــ مومام، مېنى كۆرەلمىدىڭىزمۇ؟ سىزنى ئۆزۈم يالغۇز يوقلاپ كەلدىم، شۇنچىلىك چىرايلىق ياسىنىپ، سىزگە كۆرسىتەي دەپ كەلدىم، سىزنى باھالاپ بېرەرمىكىن دەپ ئەينەكىنىمۇ ئالغاچ كەلدىم، چىرايلىق قىلالمىغان بولسام، سىزنى سىزىپ قويارمىكىن دەپ سۈرمىنىمۇ ئالغاچ كەلدىم... مېنى كۆرگۈسى كېلىپ كەتكەن بولسا دەپ ھەمراھ بولۇش ئۈچۈن كەلدىم، چىقىپ مېنى بىر كۆرۈپ كېتىڭە مومام! ئەجەبا مېنى كۆرگۈڭىز كەلمىدىمۇ؟

سەئىدەنى ئىچ ـ ئىچىدىن بىر خىل جۇدالىق ئازابى چىرمۇالدى، قەبرىنىڭ توپىسىنى تارتىپ باقتى، چاقىرىپ باقتى، مۇڭدىشىپ باقتى، مومىسىدىن سادا يوق!

سەئىدە ئەلۋەتتە مومىسىنىڭ چىقمايدىغىنىنى بىلىدۇ، بۇنىسى ئۇنىڭغا شۇنچىلىك ئايدىڭ، بىراق يەنىلا شۇنداق دېدى، شۇنداق دەۋالسا كۆڭلى ئەمىن تېپىپ قالمىغاندەك ھېس قىلاتتى، ھەقىقەتەنمۇ ئۇ نۇرغۇن گەپلىرىنى مومىسىغا دەۋالدى، خېلى يەڭگىللەپ قالغاندىن كېيىن ئارقىسىغا ياندى، ئەسلىدە كەپىگە قايتىشى كېرەك ئىدى، بىراق ئۇ ئېسىدە يوق، قەيەرگە ماڭغىنىنمۇ بىلمەيتتى، ئۇ قەبرىستانلىقىنىڭ چېتىگە چىقىپ قالغانلىقىنى سېزىپ، بۇ كەڭرى كەتكەن ماكانىزارلىققا قاراپ بىردەم تۇرۇپ كەتتى، ئۆزى كىچىك چاغلىرىدا پۇۋلەپ ئۇچۇرۇپ ئويناپ يۈرگەن ماكانىقا قاراپ، مەستلىكى كېلىپ قاراپ تۇراتتى، بۇرنىغا قويۇق ئىس ـ تۈتەك پۇرىغاندەك دىماقلىرى ئېچىشىپ كەتتى،

خۇددى بىر نەرسە قاتتىق كۆيۈپ كەتكەندەك شۇنچىلىك ئاچچىق ئىس پۇراۋاتاتتى، سەئىدە ئۇياق - بۇياققا قاراپ تۇرۇشىغا ئالدىدا زارا پەيدا بولدى، ھە، ئۇ ئىلگىرىكىدىنمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەن، بىراق چىرايىدا ھەييارلارچە كۈلكە يېغىپ تۇراتتى، سەئىدە يۈرىكى چاقماق چاققاندەك ئېغىپ كەتتى، زاراغا قاراپ ئۇنى ئۆزىگە تاتلىق كۈلۈمسىرەپ تۇرغان ھالدا كۆردى - دە، دەررۇ يەرگە قارىۋالدى.

— ۋاھ، پەرىلەردەك گۈزەل بولۇپ كېتىپسەنغۇ! مەن تېخى ئەرشتىن چۈشكەن ھۆر قىزلاردىن بىرى تېنەپ - تەمتىرەپ قالدىمكىن دەپتىمەن!

— مەن ئۇنچۋالا گۈزەل ئەمەس.

— نېمە؟ خىجىل بولۇۋاتامسەن؟ قەبرىستانلىققا بۇنچە گۈزەل ياسىنىپ چىقىپ، مېنى كېلەرمىكىن دەپ ساقلاپ تۇرغانمىدىك؟

— ياق! مومامنىڭ قەبرىسىنى يوقلاپ كەلدىم.

— ئۇ ئۆلۈپ كېتىپتىمۇ؟

— ھەئە...

— مانا قارا، مومىڭ ھاياتىنى ئەتىدىن - كەچكىچە غىزا تەييارلاش، ئۇخلاش، يىغلاش بىلەنلا ئۆتكۈزگەنىدى، بىچارە ئەمدى ھېچنەرسە قىلالمايدىغان جايغا كېتىپتۇ ئەمەسمۇ؟ ئىسىت، ئۇنىڭ بۇ قىممەتلىك ئۆمرى!

— ئەمىسە ئۇ نېمە قىلسا بولاتتى؟

— ئۇ سەن كۆرگەن نەرسىلەرنى كۆرەلمىدى! سەن ھېس قىلغاننى ھېس قىلالمىدى، سەن ئېرىشكەنگە ئېرىشەلمىدى.

— قانداق دەيسىز؟

— سېنىڭ يېنىڭدا مەن بار، سەن يالغۇز ئەمەسسەن، سېنى سەن خالىغان ئارزۇيۇڭغا يەتكۈزەلەيمەن! سەن مېنى قەۋەتلا ياقتۇرىسەن، مېنىڭ گۈزەللىكىمگە لال بولىسەن! قابىلىيىتىمگە ۋە ئىشلىرىمغا ئەقلىڭ يەتمەي، ھەيران قالىسەن! ئۇنىڭ مەندەك بىر

دوستی یوق، ئۇ مەندەك بىرىنى دوست تۇتالمىغان!

ــ سىزچە سىزگە ئوخشاش دوستى يوق كىشى ئارزۇسىغا يېتەلمەمدۇ؟

ــ ئەلۋەتتە! چۈنكى، ئىنسان دېگەن ھەمىشە قانۇنىيەتكە بېقىنىپ تەبىئەتنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا ياشاپ كەلدى، ئەزەلدىن ئۆز-لىرى خالىغانىنى قىلىشتىن يانمايدىغان جۈرئەت كەم ئىدى، ھا-زىرغۇ ئۇنداق ئەمەس. مىڭ قەلبىتە مىڭ خىل ھەتتاكى مىليون خىل ئارزۇ ــ ھەۋەس بار! بەزىسىنى قاندۇرالمىسىمۇ، بەزىسىنى قاندۇرۇشتىن باش تارتمايدۇ، ھەرھالدا ئۇلاردا ئىلگىرىلەش كۆپ!

ــ سىز كېتىڭ زارا، مەن قايتىمەن!

ــ نېمە؟ ئاشۇ ئىت ــ ئېشەكمۇ ياتمايدىغان زەي كۆلبىدە ساڭا نېمە بار؟ شۇنچىلىك گۈزەلسەن، ئاق قۇلاردەك تەبىئەتكە ئۆزۈڭنى ئات، سېنىڭ ھاياتىڭدەك گۈزەل ھايات بولمايدۇ، سەن يەنە ئۇزۇن يىل ياشايسەن، ئىنسان دېگەننىڭ ئارزۇسى، ھەۋىسى، ئېھتىياجى بولىدۇ، بىر ئۆمۈر ئاشۇ كەپىدە، ئىس ئوچاقنىڭ تۈ-تۈنىنى شۇمۇرۇپ ئۆتمەكچىمۇسەن؟ ئۇنداقتا مومائىدەك ئاۋۇ قاپ-قارا، ھۆل تۈپراققا كىرىپ كەتسەڭ ھېچنەرسە قىلالمايسەن، ئۇ چاغدا شۇنچە يىل ئۆمرۈڭ بىكارغىلا ئۆتۈپ كەتكەن بولىدۇ! سەن ھاياتلىقنىڭ ئىنسانغا بىر ياشاش پۇرسىتى ئىكەنلىكىنى بىلمەم-سەن؟ ئەگەر سەن خالىغان رەۋىشتىكىدە ياشىيالمىساڭ، ئۇ ھالدا بۇ جانىنىڭ نېمە ئېتىبارى بولسۇن؟! ساڭا نېسىپ بولغان ئۇشبۇ ئىنسانىي جان، ئىنسانىي خاراكتېر بىرەر ھايۋانغا نېسىپ بولغان بولسا بەلكىم ئۇ ئۆزىنى ھەربىر دەقىقىدە خۇشال قىلالىغان بولاتتى، ھاياتقا گۈزەل مەنىلەرنى تىزالىغان بولاتتى!

ــ سىز نېمە دەيسىز؟ ئۇنداقتا مەن قانداق قىلىشىم كې-رەك؟ مېنىڭ ئاشۇ ئۆيدە بىر ئۆمۈر شەيخ ئاتام بىلەن فارىسقا خىزمەت قىلىپ ئۆتۈشتىن ئىبارەت بىرلا ئارزۇيۇم بار، ئەجەبا بۇ مەنىسىزمۇ؟

ــ ھا ــ ھا ــ ھا... ئىنسان دېگەن ئەقىلسىز، تولىمۇ بىچا-

ره نەرسە! قارا، سېنىڭ نەرسىلەرنى كۆرۈپ ھۇزۇرلانغۇڭ، ئېسىل زىبۇ - زىننەتلەرنى تاقىغۇڭ كەلمەمدۇ؟ قارا، قولۇڭدىكى تاقۇالغان تۆمۈرۈڭگە، ئۈزۈك دېگەن مۇنداق بولمامدۇ؟

سەئىدە زارانىڭ ئالىقىنىدا يالىلداپ زەر چېچىۋاتقان ئۈزۈكنى كۆرۈپ، كۆزىنى ئۇۋۇلاپ قويدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئالا - چەكمەن بولۇپ كەتكەندى.

— بۇ قانداق ئۈزۈك؟

— ئالتۇن.

— ئۇ قانداق نەرسە؟

— ئالتۇن ئەڭ قىممەتلىك، ئۇنىڭ قىممەتلىكلىكىنى مۇنۇ گۈزەللىكىدىن بىلەلەيسەن.

— راستىنلا بەك چىرايلىق ئىكەن، خۇددى يېڭى چېچەكلىگەن غۇنچىدەك!

— ياقتۇردۇڭمۇ؟ ئۇنداقتا ساڭا بېرەيمۇ؟

— ماڭا بېرەمسىز؟

— ھەئە، دوست بولغانىكەنمىز، ساڭا سوۋغا قىلاي!

— راستمۇ؟ ماڭا بىكارغىلا بېرەمسىز؟

— ھەئە، ئەرزىيدىغان دوست ئۈچۈن بۇ دېگەن قانچىلىك نەرسە.

— بىراق... شەيخ ئاتام قەيەردىن ئالدىڭ دەپ سوراپ قالسا نېمە دەيمەن؟

— ئۇنىڭغا دوستۇم بەرگەن دېگىن.

— بىراق بۇنداق قىممەت نەرسىنىڭ مېنى ئەندىشىگە سېلىپ قويۇشىنى خالىمايمەن.

— مە ئال، مەن قايتىپ كەتمىسەم بولمايدۇ.

سەئىدە ئالماي دەپ ئويلىدى - يۇ، ئەمما ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە قاراپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالدى، ئىككىلىنىپ تۇرغاندا، زارا كېلىپ ئۇنىڭ ئالىقىنىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ كۈلگىنىچە كېتىپ قالدى.

سەئىدە جايىدا بىر ھازا تۇرغاندىن كېيىن قولىدىكى ئۈزۈك-نى ئېلىۋېتىپ زارا بەرگەن ئۈزۈكنى تاقىدى، خۇددى بۇ بارماقلار ئۆزىنىڭ ئەمەستەك شۇنچىلىك ھەيران قالدى، ئۇ چىرايلىق ئۈزۈكنىڭمۇ قولنى ئۆزگەرتىۋېتىدىغىنىنى ئەسلا ئويلىمىغانىدى، بارماق ئۆزگەرمىسىمۇ، ئەمما قارىغان كۆزلەرگە بېرىدىغان گۈزەللىكى ئۆزگىچە ئىدى. ئۇ قولىنى يىراق قىلىپ قاراپ باقتى، يېقىن قىلىپ قاراپ باقتى، قاراپ - قاراپ ئۆزىچە خۇشال بولۇپ كەتتى، بۇ كىچىككىنە نەرسىنىڭ ئۆزىنى مۇنچە خۇش قىلىۋەتكىنىگە ھەيرانمۇ بولدى. كەينىدىن يەنە ئېسىگە كېلىپ ئاسمانغا قارىدى، قۇياشنىڭ بارغانسېرى پەسلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قايتىش ئۈچۈن يول ئالدى.

— ۋاھ، قايتىپ كەلدۇق.

فارىس يۈگۈرۈپ كىرىپ كارىۋاتقا ئۆزىنى ئاتتى - دە، پۇتىنى پۇلاڭلىتىپ ئويناپ ياتتى، سەئىدە شەيخنى كىرىپ قالارمىكىن دەپ بوينىنى سوزۇپ قارىدى، ئەمما شەيخ كىرمىدى، ئۇنىڭ دۇپۇلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكى ئىزىغا چۈشتى.

— غىزا تەييار بولدىمۇ؟ ھە، راست، سىزگە بىر تال مېۋە ئالغاچ كەلدۇق.

— قېنى؟

— شەيخ ئاتامدا.

— شەيخ ئاتام قېنى؟

— ئۆچكىگە چۆپ ئېلىپ كېلەي دەپ كېتىپ قالدى.

— ھە؟ ئۆچكە...

سەئىدەنىڭ ئۈنى ئۆچتى، ئۇ ئۆچكىنى تامامەن ئۇنتۇپ كەتكەندەك، شەيختىن سوراپمۇ قويمىغانىدى. ئۇنىڭ تۇرۇپ ۋىجدانى كۆيگەندەك ئىچى ئۆرتەندى، شەيخ كىرگەندە سوراپ بېقىشنى ئويلىدى.

— ئاچا، بۈگۈن يالغۇز تازا زېرىككەنسىز - ھە؟

— ھە... ياق، زېرىكمىدىم.

ـــ نېمە ئىشلارنى قىلدىڭىز؟
فارىس ياتقان ئورنىدىن چاچراپ تۇردى ـ دە، كۆك بۇلاقنىڭ سۈيىدىن بىر يۇتۇم ئىچىپ سەئىدەگە قارىدى.
ـــ ھېچنېمە قىلمىدىم...
سەئىدەنىڭ تىللىرى كالۋالىشىپ، ئوغرىلىقچە ئىش قىلىپ قويغاندەك يۈزلىرى چىمىلدىدى.
ـــ ھە، ۋوي... سەئىدە ئاچا تولىمۇ چىرايلىق ياسىنىۋاپسىزغۇ؟ كۆڭلىڭىزنىمۇ ئالماشتۇرۇۋاپسىز، گويا شاپىتۇلنىڭ چېچىكىگىلا ئوخشاپسىز!
ـــ بولدى، ئادەمنى خىجىل قىلمىساڭچۇ؟
ـــ ۋاھ، ئەسلىدە سەئىدە ئاچام بىر گۈزەل پەرى ئىكەن ئەمەسمۇ!
ـــ كىمنى دەۋاتىسەن، فارىس؟
شەيخ ئىشكتىن كىرىپلا شۇنداق دەپ سورىدى، سەئىدە ئىتتىكلا ئورنىدىن تۇردى، شەيخ سەئىدەگە لاپپىدە بىر قارىدى ـ دە، بېشىدىن تارتىپ ئايىغىچە بىر قۇر قاراپ چىقىپ كۆك بۇلاق سۈيىدىن ئىچتى.
ـــ سەئىدە ئاچامنى دەيمەن! ھەقىقەتەنمۇ قىز ـ ئايالىلار دېگەن گۈل ئىكەن! بىزنىڭ سىدام ھاياتىمىزدا ئېچىلغان چوغدەك گۈل ـ غۇنچىگە ئوخشايدىكەن.
ـــ ۋۇي، سەن ئەجەبمۇ پاساھەتلىك سۆزلەر بىلەن قىز ـ ئاياللارنى ماختاپ كەتتىڭغۇ؟ بىراق سېنىڭ سۆزۈڭ دەرھەقىقەت!
ـــ بىلەملا شەيخ ئاتا، ئانامۇ ئاجايىپ گۈزەل ئايال ئىدى، گەرچە يېتىپلا، سىرتنى كۆرەلمىسىمۇ، ياستۇقى ئاستىدىن ئەينىكىنى چىقىرىپ، چىرايلىق گىرىم قىلىۋالاتتى. ئانامغا «نېمىشقا مۇنداق قىلىسىز؟» دېسەم، ئۇ ماڭا: «ئايال كىشى گۈزەل جامالىنىڭ، ناز ـ كەرەشمىنىڭ، شەرم ـ ھايانىڭ ئىگىسىدۇر! گۈزەللىك ئايالالارنىڭ بىردىنبىر بار نەرسىسى، ئۇنى چوقۇم سۆيۈش ھەم داۋام ئېتىش كېرەك، گۈزەللىك ئەبەدىيلىكتۇر، ئۇ ئۆلمەيدۇ!

شۇڭلاشقا بىزمۇ ئاشۇ ئەبەدىيلىكنىڭ ئارمانىغا چۇشكەنلەر، بۇ ئارماننى ھەممىمىز باغاشلاپ ياتقان! سەن بىر ئوغۇل بالا، كەلگۈسىدە بىر ئەركەك زاتى بولىسەن، ئەمما سەنمۇ گۈزەللىكنى سۆيۈپ، پاكىز، رەتلىك، چىرايلىق كىيىن، گۈزەل بول» دېگەنىدى.

سەئىدە تېخىمۇ قىزاردى، نېمە دېيىشنى، نېمە قىلىشنى بىلمەي قازان بېشىدا پىرقىراپ يۈردى.

— غىزانى ئەكەلگىن.

شەيخ تەمكىنگىنە شۇ بىر ئېغىز سۆزنىلا قىلدى، ئۇ سەئىدەنى خىجىل قىلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن گەپنى باشقا ياققا بۇرۇۋەتمەكچى بولغاندەك قىلاتتى.

— ھە... مانا ھازىر...

سەئىدە داستىخاننى سالدى، تائاملار تىزىلغاندىن كېيىن ئۇلار غىزاغا بېقىشتى، فارىس ئېغىزىغا بىر لوقما گۆشنى سالدى ـ دە، سەئىدەگە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ كۈلۈپ قويدى، سەئىدە قىزىرىپ كەتتى ۋە فارىسقا «بولدى قىل» دېگەندەك قوشۇمىسىنى تۇرۇپ قارىدى، فارىس ئېغىزىنى تۈتۈۋالدى ـ يۇ، يەنە كۆزىنى بىر خىل قىسىپ سەئىدەنى جىلە قىلماقچىدەك، ھەرخىل چىراي ئىپادىلىرىنى چىقىرىپ شوخلۇق قىلغىلى تۇردى، شەيخ سېزىپ تۇرسىمۇ سەزمىگەندەك بەخىرامان غىزاسىنى يەۋەردى.

— ۋۇي، قولىڭىزدىكى پارقىراق نېمە ئۇ؟

سەئىدە ئۇزۇكىنى يەنە بىر قولى بىلەن تۈتۈۋالدى، شەيخ سەئىدەنىڭ قولىغا ئىتتىك قارىدى، سەئىدەنىڭ ئۆزىدىن قورقۇپسىراپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ، گەپ قىلماستىن غىزانى قويۇپلا داستىخاندىن تۇرۇپ چىقىپ كەتتى، سەئىدە نېمە قىلارىنى بىلمەي بىردە قولىدىكى ئۇزۇككە، بىردە فارىسقا قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— شەيخ ئاتامنىڭ ئارقىسىدىن چىقىڭ، ئۇنىڭغا نېمە بولىدىكىن؟— فارىس شۇنداق دېدى ـ دە، قوشۇقنى قاچىغا سېلىپ مالتىلاپ ئولتۇردى، سەئىدە يۈگۈرۈپ سىرتقا چىقتى، شەيخ ئاسمانغا قاراپ تۇراتتى، سەئىدەنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇشقا باش-

لىدى، ئالدىرىماي مېڭىپ شەيخنىڭ يېنىغا كەلدى.
— كەچۈرسىلە ئاتا...
— ئۇ نېمە؟
— ئۇزۇك.
— نېمە ئۇزۇك ئۇ؟
— ئالتۇن ئۇزۇككەن.
— قەيەردىن ئالدىڭ؟
— بىر دوستۇم بەرگەن.
— قانداق دوست؟
— ...
— ئۇ سېنىڭ دوستۇڭمىدى؟
— ھەئە...
— ئۇ شۇنداق بايلىق ئىلاھىمىكەن؟ نېمىدەپ ساڭا بۇنداق قىممەت نەرسە بەردى؟
— ئۇ بۇنى ياقتۇرۇپ قالغىنىم ئۈچۈن بەردى.
— بۇ ئۇزۇكنىڭ ياقتۇرۇپ قالغۇدەك نەرى بار؟ پارقىراق بولسىلا ياخشى نەرسىمۇ؟ چىرايلىق بولسىلا ياخشى كۆرۈۋېرەمسەن؟ مال - دۇنيا دېگەن كۆڭۈل دۇنياينىڭ ئۆستۈرۈپ، نەپس - خاھىشىڭنى يوغىنىتىۋېتىدۇ! روھىي بايلىقتا بولغان تەلپۈنۈشۈڭنى، مۇھەببىتىڭنى، تونۇشۇڭنى خىرەلەشتۈرۈپ، ماددىي نەرسىلەرگە بولغان تەلپۈنۈش ۋە ئېرىشىش ئىستىكىڭنى كۈچەيتىۋېتىپ، شۇ نەرسىلەرگە ئېرىشمىگۈچە بولدى قىلمايدىغان، ھەتتاكى ۋاستە تاللىمايدىغان قىلىۋېتىدۇ! ئەجەبا مەن ساڭا بۇلارنى دېمىگەنمىدىم؟ ئەجەبا سەن باشقىلارنىڭ نەرسىسىنى ھېچنەرسە بەرمەي، بەدەلمۇ تۆلىمەي خالىغانچە ئالدىڭمۇ؟
سەئىدە ھېچنېمە دېمەي قاراپ تۇردى، كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش ئاقتى.
— ئەكەل...
سەئىدە ئۇزۇكنى بارمىقىدىن چىقىرىپ شەيخكە سۇندى، ئۇ -

نىڭ تىترەپ تۇرغان قوللىرىغا قاراپ شەيخنىڭ تۇرۇلگەن قوشۇ-
مىسى سەل ئېچىلدى، ئۇزۇكنى قولىغا ئالماستىن قاراپ قويدى -
دە، سەئىدەگە دېدى:

— سەئىدە، مال - دۇنيا مەيلى كۆپ بولسۇن، ئاز بولسۇن
يەيدىغىنىڭ ئۇچ ۋاقلىق تاماق، ئىچىدىغىنىڭ ئەڭ ئېسىل سۇ،
ئۇچاڭ يالىڭاچ ئەمەس، تېنىڭ لىباسقا پۇركىنىپ تۇرۇپتۇ! يەنە
نېمىگە قانائەت قىلمايسەن؟ مۇنۇ ئۇزۇككە مەستانە بولۇپ، ئۇنىڭ
بەرگەن گۇزەللىكىدىن خۇش بولۇپ، بىر كۈن شۇ خىيالىنىڭ يەل-
كەڭگە مىنىۋېلىشىغا تاقەت قىلالاپسەنۇ، ھەقىقىي مەنە، چىن ھە-
قىقەت ئۇستىدىكى پىكىر - خىيالىڭغا، ھېس - تۇيغۇڭغا، پاك
قەلبكە زېھنىڭنى بېرەلمەپسەن! دۇنيا دېگەن ياخشى نەرسىمىكەن؟
كۆرگەنسەن، شۇ مال - دۇنياغا ئېرىشىش ئۈچۈن نېمىلەردىن
ئايرىلىپ، نېمەڭنى يوقىتىپسەن، يەنە تېخى نېمىلەرنى يوقىتە-
سەن؟

— ...

سەئىدە يەنىلا ئۇندىمىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ بىر دەملىك ھېسسە-
ياتى ۋە قىزىقىشى ئۈچۈن ئۆتكۈزگەن بۇ خاتالىقىغا تولىمۇ ئې-
چىندى.

— نەدىن كەلگەن بولسا شۇ يەرگە يوقالسۇن! بۇ نەرسە بىز -
نىڭ بۇ ئاددىي كۆلبىمىزگە بەك ئېغىرلىق قىلىپ قالىدۇ.

سەئىدە گەپ - سۆزسىز ئۇزۇكنى شۇنچىلىك قاتتىق سە-
قىمىدىكى، قوللىرى، ئالقانلىرى تېشىلىپ كېتىدىغاندەك ئاغ-
رىدى، شەيخ كىرىپ كەتتى، سەئىدە ئىزىدا ئولتۇردى.

«ھەي زارا، سەن كىم؟ نېمىشقىمۇ مەن سېنىڭ سۆزۈڭنى
توغرا تاپىمەن؟ ساڭا پەرۋاسىز بولاي دەيمەن، ئەمما قىلالمايمەن!
سەن نېمىشقا ئىرادەمنى سۇندۇرالايسەن؟»

ئۇ زارانىڭ ئۆزىگە نېمىشقا بۇنداق يېپىشىۋالىدىغىنىنى
زادىلا چۈشەنمەيتتى، نېمىشقا شۇنداق بىرى بىلەن دوست بولۇپ
قالغىنىنىمۇ بىلمەيتتى، ئۇ مېنى خۇش قىلىشنى ئويلاپ ئۇزۇك-

نى ماڭا بەرگەن ئىدى دەپ ئويلاپ، ئۇنى ئاقلاپمۇ قويدى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئازابلىق تۇيغۇلىرىنىڭ مەنبەسى بولۇپ قالغىنىنى ھېس قىلالمىغاندەك قىلاتتى.

— سەئىدە، قايتىپ كىرىڭ، كەچ بولۇپ كەتتى. ئارام ئېلىڭ، — سەئىدە فارىسنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئېسىنى يىغدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيگە قايتىپ كىردى.

ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا بىرىنچى بولۇپ شەيخكە قارىدى، شەيخ كۆك بۇلاققا تىكىلگەن ھالدا تۇراتتى، ئۇ كارىۋاتقا چىقىپ فارىسقا ئورۇن راسلىدى ـ دە، ئۆزىنىڭ ئورنىنى راسلاپ بولۇپ جىممىدە ئولتۇرۇپ قالدى، فارىسمۇ شەيخنىڭ سۇرىگە قاراپ يا-تالمىدى، شەيخ شۇ ھالەتتە قوشۇمىسىنى تۇرگىنىچە خېلى ئۇزۇن تۇردى، سەئىدە شەيخنى مۇنچە غەزەپلەندۇرگەن ئۇزۇككە قاراپ، ئۆرۈپلا تاشلىۋەتكۈسى كەلدى، ئۇ يەنە بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى، شەيخ ئۆزى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى، سەئىدەنىڭ يۈرىكى يەنە رىتىمسىز سوقۇشقا باشلىدى.

— مۇنۇنى ئال، بۇ سېنىڭ نېسىۋەڭ ئىدى...

شەيخ قولىدىكى بىر تال مېۋىنى سەئىدەنىڭ چاڭگىلىغا سالدى ـ دە، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ فارىسقا قاراپ كۈلۈمسىرىگىنىچە:

— ھېلىقى تېپىشماقنىڭ جاۋابى مال ـ دۇنيا ئىدى، — دېدى.

— ھە؟ بىر كۈن ئويلاپ تاپالمىغانىدىم، ئەمدى جاۋابىنى ئاڭلاپ تولىمۇ دۆتلۈكۈمنى ھېس قىلدىم، ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— ھا ـ ھا ـ ھا... جاۋابىنى ئېيتىپ بەرسەم توغرا دەپ تەستىقلىغىنىڭمۇ بۇ! ئەمەلىيەتتە سەن مال ـ دۇنيا ھەققىدە كۆپ چۈشەنچىگە ئىگە ئەمەس، سەئىدەمۇ شۇ! شۇڭلاشقا مۇنۇ تېپىشماقنىڭ جاۋابىنى تاپالمىدىڭ، سەئىدەمۇ ھەم شۇنداق ئىشنى قىلىپ يۈردى.

— راستىنى ئېيتسام مېنىڭ قىزىقىدىغىنىم رېئال مەنە.
— ھەئە، ھەممىزنىڭ قىزىقىدىغىنىمىز شۇ بولۇشى كېرەك، بولدى، ئوبدان ئارام ئېلىڭلار بالىلىرىم.
— ھىم...
شەيخنىڭ بۇنچىلىك ئاق كۆڭۈللۈكى سەئىدەنىڭ ۋۇجۇدىنى باشقىچە قىلىۋەتتى، ئۇنىڭ بىردەمدىلا ئۆزىگە بۇنچىۋالا كاتتا مېھرىبانلىق قىلىپ كەچۈرۈۋەتكىنى ئۈچۈن خۇش بولدى، شەيخ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن جۇۋىغا يۆگىنىپ ئۇخلاشقا تەمشەلدى.
— سەئىدە ئاچا، مېنى كەچۈرۈڭ.
— نېمىشقا كەچۈرۈم سورايسەن؟
— مەن دەپ قويغاچ، شەيخ ئاتام سىزگە كايىدى، ئەما سىزگىمۇ، ماڭىمۇ مەنپەئەت بولىدىغان نەرسىنى ئېيتىپ بەردى.
— شۇڭلاشقا مەندىن كەچۈرۈم سورىمىساڭمۇ بولىدۇ، ئەكسىچە مەن ساڭا رەھمەت ئېيتىمەن، سېنىڭ شۇ سۆزىنى قىلىشىڭ بىلەن مەن ئۆزۈمگە كېرەكلىك ھاسىلاتقا ئېرىشتىم. توغرىسىنى قوبۇل قىلدىم، شەيخ ئاتام ماڭا كايىمىدى، ماڭا نەسىھەت قىلىۋاتىدۇ، مېنى پەرۋىش قىلىۋاتىدۇ، بۇ مېنىڭ سائادىتىم ئەمەسمۇ؟!
— ئەمىسە مەنمۇ خۇش بولدۇم، ھە راست، ئەتە مېنى بالىدۇررىق ئويغىتىپ قويسىڭىز بوپتىكەن.
— بولىدۇ، ئەمدى ئۇخلا.
— ھىم...
فارىس ئۆرۈلۈپلا ئۇيقۇغا كەتتى، سەئىدە جۇۋىغا يۆگىنىپ خىيالغا پاتتى، ئۇزۇكنى چوقۇم زاراغا قايتۇرۇپ بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكتى، دېمىسىمۇ بۇنى ئۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنگىنى ئۈچۈنلا ھېچ ئويلاشماستىن ئېلىپ سالغىنىغا پۇشايمان قىلدى، روھىيىتىنىڭ يەنىلا ئاجىز، مۇكەممەل ئەمەسلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، كۆڭلى يېرىم بولۇپ قالدى، شۇ خىياللار بىلەن ئۇخلاپ قالدى.

* * *

— سەئىدە، سەئىدە، تۇر... تۇر ئورنۇڭدىن!

شەيخنىڭ بېشىدا چاقىرىۋاتقىنىنى ئاڭلاپ چاچراپ ئويغانغان سەئىدە ۋىللىدە قىزاردى، شەيخ ئۇنى ئويغىتىپ قويۇپلا بېرىپ فارىسنى بوشقىنە نوقىدى.

— فارىس، تۇرە بالام، تېز ئورنۇڭدىن تۇرا!

فارىس ئۇياققا ئۆرۈلۈپ ئۇخلاۋەردى، شەيخ يېڭىنى تۇرۇپ فارىسنىڭ بوينىدىن باشلاپ غىدىقلاشقا باشلىدى، فارىس ئۇياق ـ بۇياققا يۆمىلاپ، تېپىرلاپ، ھەجىيىپ دېگۈدەك ئاخىرى ئورنىدىن تۇردى، شەيخمۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ كۈلۈۋاتاتتى، سەئىدە كىيىملىرىنى تۇزەشتۇرۇۋېلا قازان بېشىغا ئۆتتى، فارىسنىڭ تېلىقىپ كۇلۇپ يۇزلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى.

— غىدىقىم كېلىدىغانلىقىنى قانداق بىلىۋالغانلا، تولىمۇ ئۇستىكەنلا شەيخ ئاتا.

— قارا، قولۇم تېخى بوينۇڭغا تېگىپ بولغۇچە تېپىرلاپ بولالماي كەتتىڭ. ھا ـ ھا ـ ئەمدى تۇر، بولە.

— شەيخ ئاتا، كېچىدىن يامان چۇش كۆرۈپ قالدىممىكىن، قەتئىيلا ئورنۇمدىن تۇرغۇم كەلمەيۋاتىدۇ، بىر ئاز ئەنسىزلىكمۇ قاپلاپ تۇرىدۇ.

— ئەنسىرىمە، چۇش كۆرۈشنىڭ خاسىيىتى بار.

— ھىم.

— بولدى، ماڭغىن، چىقىپ قەبرىستانلىقنىڭ گۈللىرىنى، دەرەخلىرىنى يوقلاپ كىرەيلى، كۆڭلۈڭ ئېچىلىپ قالار، ئەنسىزلىكمۇ شۇنىڭ بىلەن يېتىپ كېتەر.

— بولىدۇ.

ئۇلار چىقىپ كېتىشتى، سەئىدە چاقچاقلىق بىلەن غىزا تەييارلاشقا باشلىدى... غىزانى تەييار قىلىپ بولۇپ، ئۇلارنى چاقىر-

رىش ئۇچۇن تالاغا قاراپ ماڭدى.

ــ شەيخ ئاتا، فارىس...

ئۇ ئۇلارنى كۆرەلمىگەن بولسىمۇ، چاقىرىپ باقسا قايتىپ كىرىدىغاندەك ھېس قىلدى، قايتىپ كىرىپ تائاملارنى قاچىلارغا ئۇستى، ئۇلار كىرمىدى، سەئىدە يەنە تالاغا چىقىپ قاراپ باقتى، ھېچكىمنى كۆرمىدى. ئۇ قەبرىستانلىققا قاراپ ماڭدى، شەيخمۇ، فارىسمۇ كۆرۈنمەيتتى، ئۇ غەيرىيلىك ھېس قىلىپ، كاللىسىغا كەلگەن بىر ئوي بىلەن مومىسىنىڭ قەبرىسى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ ئۇلارنى چوقۇم شۇ يەردىدەكلا ھېس قىلىپ ئۇدۇل قەبرە بېشىغا كەلدى.

شەيخ بىلەن فارىس نوتىلارنى قەبرە بېشىغا تىكىۋاتقاندى، سەئىدە ئۇلارنىڭ يېنىغا باردى.

ــ كەلگەنمىدىڭ، مومانىڭ قەبرە بېشىنى يېشىل چىمەنلەر بىلەن بېزەپ قويايلى دەپ نوتا تىكىۋاتىمىز.

ــ ھە...

ــ غىزا تەييار بولغانمىدى؟

ــ ھەئە.

ــ ساڭا بۇ يەرگە كېلىدىغىنىمىزنى ئېيتىپ قويماپتىمىز، چۈنكى، بىزمۇ بۇ يەرگە كېلىشنى سىرتقا چىقىپ بولۇپ دېيىشكەنىدۇق.

ــ بىلدىم.

ــ قايتايلى، فارىس، يۈرە ئوغلۇم.

ــ ھىم...

فارىس باشقىچە شۇكلىشىپ قالغانىدى، سەئىدە فارىسقا قاراپ كۈلۈمسىرىدى:

ــ غىزانىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ قورساقلىرىڭ شادلىقتا نەغمە قىلىۋاتقاندۇ؟ قارا ساختا تەمكىن بولۇۋالغىنىڭنى...

ــ ھى، ئۇنداق ئەمەس.

فارىس چىرايىغا زورىغا كۈلكە يۈگۈرتكەن بولسىمۇ، ئەمما

يەنىلا ئېچىلالمايۋاتقانىدى. سەئىدە ئۇنىڭغا نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمەي قالدى، «قانداق چوڭ كۆرگەن بولغىيتتى، مۇنچە مەيۇس بولۇپ كەتكۇدەك!» دەپ ئويلىدى ئىچىدە.

— سەئىدە، سىلەر كەپىگە قايتقاچ تۇرۇڭلار، مەن ئاۋۇ چەتتىكى قەبرىلەرنى بىر يوقلۇۋېتىپ ئاندىن قايتاي، مېنى ساقلىماي يەۋېرىڭلار.

— بىزمۇ بىللە بارايلىمۇ؟

— بولدى، سىلەر بېرىپ غىزايىڭلارنى يەۋېلىڭلار، فارىس، بۇگۈن قويلارنى مەن بېقىپ كېلەي، سەن كەپىدە ئويىنىۋالغىن.

— ياق، مەن باراي. ئۆزۈم بېرىپ قويلارنى بېقىپ كېلەي.

— راستتىنلا بارغۇڭ بارمۇ؟ چۇشۇڭدىن رېئاللىققا كېلەلمەيۋاتسەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە يالغۇزسەن.

— ھېچقىسى يوق، ئەركەك تۇرسام! بەلكىم قويلارنىڭ كۆزلىرىدىكى ئاشۇ كۆكۈش نۇرلار مېنى يېڭىچە بىر خىل ھاياتلىققا چاقىرار ۋە بەلكىم باشقىچە بىر فارىس بولۇپ قايتىپ كېلەرمەن. بولدىلا ئۆزۈم باراي، ئۆز ۋەزىپەمنى ياخشى قىلىشىم كېرەك.

— يارايسەن، سەن مېنىڭ فارىسىم...

— ھەئە، سەن بىزنىڭ يۇلتۇزىمىز فارىس!

فارىس بىلەن سەئىدە ئۆيگە قاراپ يول ئالدى. سەئىدە فارىسنىڭ چىرايى يول بويى سۇلغۇنلىقىنى كۆرۈپ، نېمە دېيىشنى بىلەلمىدى. ئۇ ئەزەلدىن فارىسنىڭ ئۇنداق ھالىتىنى كۆرۈپ باقمىغان بولغاچقا، ئىچى تولىمۇ تىتىلدىدى.

— فارىس، نېمىگە بۇنچە بولۇپ كەتتىڭ؟ قانداق چوڭ كۆرگەنىدىڭ؟

— شۇنداق ئېنىق چوڭ كۆرۈپتىمەن. خۇددى راستتەكلا، ھېلىقى سىز بىلىدىغان ھويلىمىزغا كېلىپ قاپتىمەن. ئانامنى كۆمگەن ئاق گۈلنىڭ تۇۋىدە ئولتۇرۇپ توپىلارنى تارتىپ كولاشقا باشلاپتىمەن. بىردەمدىن كېيىن ئىچىدىن مەن كۆز ئېچىپ كۆرۈپ باقمىغان ئاتامنى ۋە ئانامنى كۆردۈم. ئۇلار تۇپراق ئاستىدىن

شۇنداق پاكىز ئاق لىباس كىيىشكەن هالدا قول تۇتۇشۇپ چىقىپ كەلگۈدەك. «ئۇلارنىڭ بۇ كىيىملىرى بۇ هۆل توپىلارغا مىلىنىپ كىر بولۇپ قالمىغاندۇ؟» دەپ ئويلاپ تۇرۇشۇمغا، ئاتام ئېگىشىپ يۇزۇمنى ئالىقانلىرى ئارىسىغا ئالغۇدەك. ئۇنىڭ چىرايىدا شۇنچىلىك تاتلىق تەبەسسۇم بولۇپ، يۇزۇمنى سىيلاپ ماڭا تەلمۇرۇپ قارىغۇدەك. ئۇ ماڭا «مېنى ئاتا دەپ چاقىرغىن» دېگۈدەك. مەن بىر هازا ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن ئۇنى «ئاتا» دەپ چاقىرسام، ئۇ مېنىڭ پېشانەمگە سۆيۈپ يىغلاپ كەتكۈدەك. ئانام يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ بېشىمنى سىيلاپ تۇرۇپ «فارىس، ئاناڭنى سېغىندىڭمۇ؟» دەپ سورىغۇدەك، «هىم...» دەپ مەنمۇ ئانامغا ئېسىلىپ يىغلاپ كەتكۈدەكمەن! ئۇچىمىز گويا بىر گەۋدە بولۇپ كېتىپتىمىز. بىر هازا قۇچاقلىشىپ يىغلاشقاندىن كېيىن، ئاتام قوللىرىمنى سىقىپ تۇرۇپ مەندىن سورىغۇدەك: «فارىس، شەيخكە كۆنۈپ قالدىڭمۇ؟» مەن: «هىم» دەپ بېشىمنى لىڭشىتىپتىمەن. «يېڭى ماكانغا ئالمىشىپ، قانداق تۇيغۇدا بولدۇڭ؟»، «هەربىر ماكاندا ئۆزگىچە هاسىلاتلارغا ئېرىشتىم. زېمىنىڭ هەممە يېرىدە ئۆزۈمگە ئەڭ گۈزەل ماكانىنى تېپىپ جاي تۇتتۇم. هەقىقەت ۋۇجۇدۇمغا، روهىمغا ئىز سالغىنىدا، ئۆزۈمنىڭ ئاجىز ئىنسانلىقىم بەرداشلىق بېرەلمەي، تەن بىلەن روهىمنى ئايرىپ باققۇم، هەقىقەتكە شۇ قەدەر لايىقىدا، توغرا يۈزلەنگۈم كەلدى. بىراق ئۇنداق قىلىشقا مەن هەقىقەتەن ئاجىز ئىدىم... شەيخنىڭ باغرىدا يۇمىلىدىم، يىلىكلىرىم، تومۇرلىرىم ئېرىپ گويا پۈتۈن تېنىم دەقىقە ئىچىدە بىر كۆلچەك سۇيۇقلۇققا ئايلىنىپ قالىدىغاندەك هېس قىلدىم. هەئە... ئۇنىڭ قوينى هەقىقەتەن ئاجايىپ سىرلىق، ئەمما ئاجايىپ ئىللىق ئىدى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى، ۋۇجۇدىدىكى شۇ خىل ئۆلمەيدىغان مەۋجۇت خىسلەتلەر، هەقىقەتلەر مېنىڭ تەپەككۇرۇمىنى قازدى. ئۇ ماڭا مەنەنى كۆرسىتىپ قويدى. ئىزدەپ تېپىشقا، مەنەگە يۈزلىنىشكە ئۇل سېلىپ بەردى!...» دەپ جاۋاب بەرگۈدەك. مەن. ئۇ مېنى لىككىدە كۆتۈرۈپ: «ئۇ سېلىپ بەرگەن ئۇل بىلەن

يېڭى ماكان قۇرامسەن؟» دەپ سورىغۇدەك. «قانداق ماكان؟» دەپ-تىمەن، تەئەججۇپلىنىپ. «يېڭى ماكان، گۈزەل ماكان، بىز جەم بولىدىغان ماكان!» دېگۈدەك ئاتام ماڭا. ئانامۇ يىغلاپ تۇرۇپ: «ئاتاڭ سېنى كۆتۈرۈپ، ئەركىلىتىپ باغچىمۇ باغچە، ئۆستەڭمۇ ئۆستەڭ ئايلاندۇرۇپ ئويناتماقچى! ئۇنىڭ ئارزۇسىنى پەرزەنتى قاندۇرۇشى كېرەكمۇ؟» دېگۈدەك، مەنمۇ «ھەئە، مېنىڭمۇ سىلەر بىلەن بىللە بولغۇم بار. سىلەر قايتىپ كېلىپ بەك ياخشى بولىدى» دېگۈدەكمەن. ئاتام مېنى بوينىغا مىندۇرۇپ، ئانام بىر ئېگىزلىككە قاراپ مېڭىۋاتقۇدەكمىز. ئۇچىمىزنىڭ كۈلكە ساداسى ئەكس سادا بولۇپ يېنىۋاتقۇدەك. ئۇ ئېگىزلىكتە چىملىقلار يېپىشىل ئۆسكەن، گۈللەرنىڭ خۇشبۇي ھىدى دىماقلارغا ئۇرۇلۇۋاتقان، ئۆستەڭلەردە سۇزۇك سۇلار ئېقىۋاتقانمىش...

سەئىدە فارىسنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، بۇ چۈشنىڭ نەقەدەر گۈزەللىكىنى ھېس قىلدى.

— فارىس، بۇ بىر گۈزەل چۈش ئىكەنغۇ؟ نېمىگە خۇشال بولمايسەن؟

— خۇشال بولدۇم، ئەلۋەتتە شۇنچىلىك خۇش بولدۇم! بىراق چۈشۈم تولىمۇ... تولىمۇ سىرلىق...

— ئۆيگە كېلىپ قاپتىمىز، ئارامىڭنى ئالغاچ غىزا يەۋاتساڭ ئۇ خىل تۇيغۇلىرىڭ يەڭگىللەپمۇ قالار.

— ھىم...

سەئىدە كىرىپ تاماقنى ئىسسىتىپ بەردى. فارىس دەسلەپتە ئاستا يېگەنىدى، كېيىن خۇددى نەچچە كۈنلۈكىنى بىراقلا يەۋالماقچىدەك شۇنچىلىك تېز ۋە كۆپ يېدى. يەپ بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا، شەيخ كىرىپ كەلدى.

— ۋۇي باللىرىم، چاققانغۇ سىلەر! قېنى سەئىدە، مېنىڭ نېسىۋەمنى ئال.

سەئىدە قاچىنى شەيخكە تەڭلىدى. شەيخ داستىخان ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى ـ دە، غىزانى يېيىشكە باشلىدى. فارىس شەيخ-

كه قاراپ كۆزلىرىگە مۆللىدە ياش ئالدى. سەئىدە فارىسقا قاراپ ئىچى سىيرىلىپ چاناقلىرى نەمدەلدى.

ــ شەيخ ئاتا، مېنى بىر قۇچاقلاپ كۆتۈرۈپ قويسىلا، مۇرد-لىرىگە مىندۇرۇپ، بىر ئايلانسىلا، بولامدۇ؟

شەيخ قاچىنى تۇتقىنىچە فارىسقا قاراپ قالدى. فارىسنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ قوشۇمىسىنى بىر تۇردى ـ دە، دەررۇ يەنە چىرايىغا تاتلىق بىر تەبەسسۇم يۈگۈرۈتتى.

ــ كېلە، فارىسىم...

ئۇ فارىسنى چىڭ قۇچاقلاپ، باغرىنى تېشىۋەتكۈدەك ئۆزد-ىگە تارتتى. سەئىدە بۇ قۇچاقلىشىشلارنىڭ تولمۇ بىغۇبار ھەم شېرىنلىكىدىن ھۇزۇر ئالدى.

فارىسنىڭ يېشى تاراملاپ ئاقتى. سەئىدە غەيرىيلىك ھېس قىلىپ:

ــ فارىس، قوي باققىلى يالغۇز بارغۇڭ كەلمىسە، بىرەرد-ىمز بىللە بارايلى.

ــ ياق، سەئىدە ئاچا، قوي بېقىش مېنىڭ ۋەزىپەم. ئۆزۈم بارىمەن. پەقەتلا شەيخ ئاتام ھەم سىزدىن ئايرىلغۇم كەلمەيۋاتىدۇ.

ــ كەچتە قايتىپ كېلىدىغان تۇرساڭ...

ــ ھە، شۇنداق، كەچتە قايتىپ كېلىمەن تېخى...، ــ فا-رىس تەسلىكتە شەيخنىڭ بوينىدىن قولىنى چىقاردى. شەيخنىڭ چىرايىدا تەبەسسۇملا بولۇپ قالماي، ئاجايىپ بىر خىل ھاياجان بار ئىدى، لەۋلىرى سۇس تىتىرەيتتى، شەيخ:

ــ فارىس، مەن ساڭا ئامراق، ئوغلۇم، بارغىن! ماڭ... ، ــ دېدى ـ دە، ئۇنى لىككىدە كۆتۈرۈپ بوينىغا مىندۇرۇپ بوسۇغىغا باردى. بوسۇغىدىن ئاتلىيالماي بىر ھازا تۇردى، ئاندىن ئوڭ پۇ-تىنى ئېلىپ چىقتى. سەئىدەنىڭ ۋۇجۇدىمۇ باشقىچە بولدى. يۇ-گۈرگىنىچە ئەمدىلا يەرگە قويغان فارىسنىڭ يېنىغا باردى.

ــ سەئىدە ئاچا، سىزدىن ئاشۇ ئانامدىن ئايرىلغان دەقىقە-دىن باشلاپ ئايرىلمىغاچقا، كىچىك بولسىڭىزمۇ ئانىلىق مېھرد-

ئىزنى ماڭا بەرگەندەك بولدۇم. بەختلىك بولۇڭ، مېنى ئانامدەك پېشانەمگە بىرنى سۆيۈپ قويامسىز؟

سەئىدە ئېسەدەپ يىغلىدى. خۇددى فارىس ئۇلاردىن ئايرىلىپ ئەمدى مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيدىغاندەك تۇيۇلدى.

سەئىدە ئېڭىشىپ تۇرۇپ فارىسنى سۆيدى. ئۇنىڭ پارقىراپ تۇرغان پېشانىسىگە تىنىقلىرىدىن ئوخچىغان هورلار بىر قىزىل يۇمىلاق ئىز قالدۇردى.

فارىس دەررۇ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ماڭدى. شەيخ ئالدىغا بىر قەدەم ئېلىپ توختىۋالدى. سەئىدە قولىنى پۇلاڭلىتىپ تۇرۇپ:

ــ فارىس، قويلارنىڭ ئارقىسىدىن ماڭغىن، ئۇلارغا يول تونۇش! كۇن ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن قايتىپ كەل! ــ دېدى.

فارىس يەنە ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ شەيخكە قارىدى. شەيخ بېشىنى لىڭشىتىپ كۇلۇمسىرىدى، فارىس باشتا لەۋلىرىنى چىشلەپ، ئارقىسىدىن تاتلىققىنە بىرنى كۇلدى. ئاندىن يۇگۇرۇپ، چىغىر يولغا كىرىپ كەتتى. سەئىدە خۇددى قوللىرى هاۋادا لەيلەپ قالغاندەك، فارىسنىڭ كۆرمەيدىغىنىنى بىلسىمۇ قولىنى پۇلاڭلىتىۋەردى. شەيخنىڭ يېنىپ كۆك بۇلاق بويىدا تۇرغىنىنى كۆرۈپ، سەئىدەمۇ قايتىپ كىردى. شەيخ بۇلاقتا قاراپ كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالدى. سەئىدە كارىۋاتقا بېرىپ ئولتۇردى.

ــ سەئىدە، فارىس نېمىدېگەن بەختلىك. ئۇنىڭ ئۇچۇن خۇش بولغىن! ئۇ هەممىگە ئېرىشتى!

سەئىدە «هىم...» دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ، شەيخكە قاراپ:

ــ شەيخ ئاتا، ئۇ چۇشىنى ماڭا سۆزلەپ بەردى، ــ دېدى.

ــ قېنى؟ ماڭا سۆزلەپ بەرگىن...

سەئىدە فارىسنىڭ ئېيتىپ بەرگەن چۇشىنى بىرمۇ بىر شەيخكە سۆزلەپ بېرىۋېدى، شەيخنىڭ چىرايىدا باشقىچە نۇر، تەبەسسۇملار چاقنىدى.

ــ ۋاھ، ئۇ تولىمۇ گۇزەل، ئاجايىپ گۇزەل چۇش كۆرۈپتۇ.

— مەنمۇ شۇنداق دېگەنىدىم. ئۇمۇ خۇشال بولغىنىنى ئېيتقان.

— ئەمما، مۇنداق گۈزەل چۈشكە يۈزلەنمەك تەس، سىرىنى چۈشىنىشتىن قورقىسەن!

سەئىدە گەپ - سۆز قىلماستىن ئورنىدىن تۇرۇپ داستىخانى يىغىشتۇردى. ئۇنىڭ ئېسىگە ئۆچكە كېلىپ قالدى - دە، شەيخىتىن سورىدى:

— ئۆچكە... ئۇ قېنى؟

— ئۇ قوتانىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى كەپىدە.

— نېمىشقا؟

— سوغۇق ئۆتۈپ كەتتى. شۇڭا ئۇنىڭغا مۇڭاپىق جاي چىقىرىپ بەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم. مومىمىزنىڭ قەبرىسىنى كۆرمەسۇن دەپ ئۇنى ئۆيدىن يىراق قىلدىم. مانا سەن قايتىپ كەلدىڭ، ئەمدى ئۇنى قايتۇرۇپ كېلەيلى.

— قاچان بارىمىز؟

— كەچتە فارىس قايتىپ كېلىدىغانغا يېقىن بارايلى.

— ماقۇل...

— ھازىر نېمە ئىش قىلغۇڭ بار؟

— بىلمەيمەن.

— مېنىڭ بىر دەم يېتىۋالغۇم كېلىۋاتىدۇ، سەن چىقىپ چىغىر يولغا كىر. يول بويلاپ مېڭىپ قەبرىلەرنى سانا، ئون توقۇزىنچى قۇرغا كەلگەندە، شۇ قەبرىنىڭ ئالدىدا بىر ئىنچىكە يوپۇرماقلىق دەرەخ بار، شۇ دەرەخنىڭ يوپۇرمىقىدىن يەتتە تال ئېلىپ كەلگىن.

سەئىدەنىڭ «ئۇنى نېمە قىلىدىلا؟» دەپ سورىغۇسى كەلدى - يۇ، بىراق سورىيالمىدى. ئورنىدىن تۇرۇپ شەيخكە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن چىقىپ كەتتى. ئۇ قەبرىستانلىق ئارىسىدىكى چىغىر يولغا كىرىپ بىر - بىرلەپ ساناپ چىقتى. دەل ئون توققۇزىنچى قەبرە تۇۋىگە كېلىپ، دەرەختىن يەتتە تال يوپۇرماق ئۈزۈ-

دى. قايتاشدا نېمىشقىكىن تېزراق ماڭدى. شەيخنىڭ بۇ يوپۇر-ماقلارنى قانداق قىلىدىغانلىقىنى بىلگۈسى كەلدى.

ئىشىكتىن كىرگەندە شەيخ كۆك بۇلاق يېنىدا تامغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. كۆزلىرى يەنىلا نۇرلۇق بولۇپ، بىر نۇقتىغا تىكىلگەن ئىدى.

ــ مانا، ئېلىپ كەلدىم.

ــ ئۇنى قازانغا سېلىپ قاينىتقىن، سۇنىڭ رەڭگى قېنىقلىشىپ ئۇزۇم رەڭگىگە كىرگەندە قاچىغا ئۇسۇپ ئەكەل.

ــ ھىم، ماقۇل...

سەئىدە شەيخنىڭ دېگىنىدەك قىلدى. ئاندىن شەيخكە سۇندى.

ــ سەنمۇ ئىچكىن، بۇ تولىمۇ قۇۋۋەتلىك نەرسە.

ــ تاتلىقمۇ؟

ــ ياق، قىرتاقراق...

ــ ئەمىسە ئىچمەيچۇ؟

ــ ئىختىيارىڭ، ياخشى نەرسە، مەنپەئەت قىلىدىغان تۇرسا، نېمىشقا ئىچمەيسەن؟ قىرتاق بولغىنى ئۈچۈنمۇ؟ ھەي...

شەيخنىڭ سۆزىنى چۈشەنگەن سەئىدە قاچىنى دەررۇ قولىغا ئالدى ـ دە، گۈپپىدە ئىچىۋەتتى. ئىچىپ بولۇپ ئۇنىڭ تەملىك ھەم خۇشبۇيلىقىغا ھەيران بولدى.

ــ ئەجەب تەملىك ئىكەنغۇ؟! سىلى قىرتاق دېمىگەنمىدىلە؟

ــ شۇنداق دېسەم ئىچمەيمەن دېدىڭ! تېتىپ باقساڭ قىرتاقمۇ ـ قانداق بىلىسەن!

ــ ھە، بىلدىم.

سەئىدە يەنە بىر قاچا ئۇسۇپ شەيخكە تەڭلىدى. شەيخمۇ ھەممىنى ئىچىۋەتتى.

ــ سىرتقا چىقىپ قاراپ باققىن، قايسى ۋاقىت بولدىكىن؟

سەئىدە يۈگۈرۈپ چىقىپ قارىدى ـ دە، تېزلا قايتىپ كىردى.

— كۇن ئولتۇرۇشقا بىر ئاز ۋاقىت بار ئىكەن.
— ئۇنداقتا يۈر، قوتانغا بارايلى.
— ھىم.
ئۇلار ئىشىكنى يېپىپ قويۇپ قوتانغا يول ئالدى...
چىغىر يولغا كىرگەندىن كېيىن شەيخ نېمىشقىدۇر تولىمۇ يوغان قەدەملەر بىلەن چامداشقا باشلىدى. ئۇنىڭ چېكىسىدە كىچىك، يۇمران تەر تامچىلىرى پەيدا بولۇشقا باشلىدى. سەئىدە يېتىشەلمەي پات ـ پات يۇگۇرۇپمۇ قويياتتى. سەئىدە ھەيران بولۇپ شەيخىتىن سورىدى:
— كۇن ئولتۇرۇشقا تېخى بالدۇرغۇ؟ ئاستىراق ماڭايلى، بىز يېتىپ بارغۇچە كۇن ئولتۇرۇپ كەتمەيدۇ!
— سەن قانداق بىلىسەن؟ تېزراق بارايلى دەپ ئالدىراپ قېلىۋاتىمەن.
— نېمىگە؟
— فارىسقا.
— ئۇ ئەگەر قايتىپ كېلىپ بولالمىغان بولسىچۇ؟
— ئۇ قايتىپ كېلىپ بولدى.
— قانداق بىلىدىلا؟
— ئۇ بالدۇرراق قايتىپ كېلىشى كېرەكلىكىنى بىلەتتى.
— ھە.
— تېزراق ماڭايلى.
— ماقۇل.
سەئىدەمۇ تېز ئەگەشتى. قوتانغا يېقىنلىغانسېرى شەيخ ئۆزىمۇ سەزمەستىن يۇگۇرۇشكە باشلىدى. سەئىدە تېخىمۇ تەئەججۇپلىنىپ شەيخكە ئەگىشىپ يۇگۇردى. ئۇلار قوتانغا بارغاندا پادىلارنىڭ ھەممىسى تولۇق ئىدى.
— فارىس قېنى؟ — سورىدى سەئىدە.
شەيخ ھېچنېمە دېمەستىن ئۇياق ـ بۇياقتا، ئاياغ ئىزىغا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. سەئىدەمۇ ئېگىشىپ قارىدى. شەيخ

ىنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى.
— ئۇ قېنىدۇ؟
— ئۇنىڭ ئىزى مۇنۇ يۆنىلىشتە تۇرىدۇ. ئىزىنى بويلاپ مېڭىپ باقايلى.
شەيخ بىلەن سەئىدە ئالدى تەرەپتىكى كەڭ كەتكەن چەمەنزارلىققا يېتىپ كەلدى. بۇ قويۇق گۈللۈكتە فارىسنى كۆرۈش تولىمۇ تەس ئىدى.
— فارىس... فارىس!
سەئىدە ئۇنىنى قويۇۋېتىپ توۋلىدى. شەيخ ئاق گۈلنىڭ غۇنچىسىدەك يوپۇرماقلىرىنىڭ شىلدىرلىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، شۇ ياقا قا يۈگۈردى. سەئىدەمۇ تېز يۈگۈرۈپ يېتىپ باردى. فارىس ئوڭدىسىغا ياتاتتى. كۆزلىرى يېرىم يۇمۇلغانىدى... سەئىدە قورققانىدىن چىرقىرىۋەتتى.
— فارىس، ساڭا نېمە بولدى؟...
فارىس كۆزىنى تېخىمۇ چوڭراق ئېچىشقا تىرىشقان بولسىمۇ ئاچالمىدى. يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرىدە سەئىدەگە شۇنچىلىك تاتلىق، بىغۇبار كۈلۈپ قارىدى:
— سەئىدە، نېمە بولدىڭىز؟ نېمىگە يىغلايسىز؟
— سەن... سەن نېمە بولدۇڭ؟
— مەن... مەن سىلەر بىلەن خوشلىشىدىغان بولدۇم...
— ياق! ياق...! سەن نەگە بارىسەن؟
— بۇ دۇنيانى تاشلاپ كېتىمەن، ئاتا ـ ئانامنىڭ يېنىغا بارىمەن.
— نېمىشقا؟
— بۇ سوئالغا جاۋاب بارمۇ؟
— ...
شەيخ فارىسنى قۇچىقىغا ئېلىپ تىزىدا ياتقۇزدى:
— قانداقراق ھېس قىلىۋاتسەن؟ بەكلا بىئارام بولۇپ كەتتىڭمۇ؟

— بىلمەيمەن، بىرەر يېرىم ئاغرىمايدۇ، بىراق بەدىنىم ئېغرلىشىپ كەتتى...

— چىدىغىن، بىردەمدىلا ياخشى بولۇپ كېتىسەن!

— ھىم... چوقۇم شۇنداق قىلىمەن! سىلى ئاتا قىلغان ھەمىمنى ئۆزۈم بىلەن بىللە ئېلىپ كېتىدىغان بولدۇم! شۇنچىلىك خۇشال بولۇۋاتىمەن...

— مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن. فارس ئوغلۇم!

— مەنمۇ شۇ... مېنى سەئىدەنىڭ مومىسى يېنىغا قويامدىلا؟

— ھەئە...

— ھىم...

فارىسنىڭ بەدەنلىرىگە قوشۇلۇپ يۇزىمۇ خۇددى چوغدەك قىزارغاندى.

— قىزىۋاتىمەن. ئەمما بەك بىئارام بولۇپمۇ كەتمىدىم.

— بىردەم چىدىغىن، ئاندىن ئارام تېپىپ قالىسەن!

فارىس ئاستا ئۇستىگە كۆتۈرۈلۈپ، شەيخىنىڭ ئېگىشىپ تۇرغان يۇزىگە يېقىنلاشتى. پېشانىسىگە سۆيۈپ، يەنە ئاستا ئىزدىغا چۈشتى. ئۇنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى ـ يۇ، كۆزلىرىدە ياش لىغىرلايتتى. ئوماق، بۇدۇرۇق قوللىرىنى كۆتۈرۈپ، تىترەپ تۇرغان ئالىقانلىرى ئارىسىغا شەيخىنىڭ ساقىلىنى ئالدى. ھاياجاندىن پۈتۈن بەدەنلىرى تىترىدى. شەيخ ئۇنىڭ خاتىرجەم، خۇشال ـ خورام ھالدا كېتىشى ئۈچۈن تەمكىن تۇردى. ئۇنىڭ يۇزلىرى يالىلداپ، كۆز نۇرى تېخىمۇ چاقناپ، ئۆز پەرزەنتىدەك بىر كىچىك ئوغۇلنىڭ دۇنيادىن ۋىدالىشىشىغا قاراپ تۇراتتى.

سەئىدە فارىسنىڭ ھېلىدىن بېرى قىلىۋاتقان ھەربىر ھەرىكىتى، چىرايىدىكى ھەر بىر ئۆزگىرىشنى كۆرۈپ، ئۆزىنى زادىلا تۇتۇۋالالمىدى. تېخى ئەمدىلا سەككىز ياشقا كىرگەن، تېخى سەكىكىز يىللا ئۆمۈر كۆرگەن فارىسنىڭ ھاياتىغا ئېچىنىۋاتاتتى. ئۇنىڭ تۇيۇقسىزلا مۇنچە ئاجىزلاپ جان تەسلىم قىلىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغىنىنى كۆرۈپ تېخىمۇ ئەقلىگە سىغدۇرالمايۋاتاتتى.

فارىسنىڭ كۆكرەك قەپىسى ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك كۆتۈ-رۈلدى، سەئىدەنىڭ قورقۇنىدىن كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. بېسىلغان قەپەستىكى يۈرەك لاسسىدە ئىزىغا چۈشۈپ... سوقۇ-شتىن، چاپچىشتىن توختىدى، فارىس شەيخكە تىكىلگەن ھالدا جان بەردى...

سەئىدە «ئا»... دەپ چىرقىرىۋەتتى - دە، يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ قالدى، چاچلىرىنى يۇلۇپ قاتتىق يىغلىدى. شەيخ فارىسنى چىڭ قۇچاقلىدى. مەيدىسىگە فارىسنىڭ يۈزىنى يېقىپ ئۇزۇن ئولتۇر-دى. ئوچۇق كۆزلىرىنى ئاستاغىنە يۇمدۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، بېلىدىكى پوتىسىنى يېشىپ ئۇنىڭ ئېڭىكىنى چاتتى. ئاندىن ئۇنى كۆتۈرۈپ ماڭدى.

سەئىدە شۇ يۈكۈنۈپ ئولتۇرغىنىچە ئۇزۇن يىغلىدى. فارىس-نىڭ تۇنجى قېتىم ئىشىكنى ئېچىپ بەرگەن ۋاقتىدىن تارتىپ ئويلاشقا باشلىدى. «ئېھ فارىس، تۇنجى قېتىم مۇساپىرچىلىقتا تېنەپ دەرۋازاڭنى قاققانىدىم. كۈلۈپ تۇرۇپ ھۆرمەت بىلەن قار-شى ئالغانىدىڭ. ئۇچىمىز ئۇچ كۈن شۇنداق مەنىلىك دەقىقىلەرنى ئۆتكۈزگەن، ئۇچىنچى كۈنى مۇبارەك ئاناڭنى كۆمۈپ قويدۇڭ. سېنىڭ ئۆلۈمگە تۇتقان سەبرەڭ مېنى تاڭ قالدۇرغانىدى. ئاناڭ ئالەمدىن ئۆتسىمۇ، قەتئىي ھەم ئۇمىدۋار ھالدا مەن بىلەن سە-پەرگە قول تۇتۇشۇپ ئاتلانىدىڭ. تېڭىق كۆزلىرىڭ بىرەر چۈن چاغلىق نەرسىنى كۆرەلمىسىمۇ، قەلب كۆزۈڭ ھەممىنى ئېنىق كۆرەلەيتتى. بىز شۇ ماڭغانچە يولدا ھەر خىل ئادەملەرنى ئۇچرات-تۇق، شۇ يولدا خىلمۇخىل جەبر - جاپالارنى تارتىپ ئاخىرى قەبرىستانلىققىمۇ كەلدۇق! شۇنچىلىك ئارزۇ قىلغان، ئاناڭ پىدا، ئاتاڭ پىدا بولغان شەيخنى كۆرۈشكە، ئۇنىڭ ھېكمەتلىرىنى، ئى-لىم ھەم تەلىملىرىنى ئاڭلاشقا نائىل بولغىنىڭدا، خۇددى چۈش كۆرۈپلا ئويغىنىپ كەتكەندەك بىر ئىش قىلدىڭ! ھە... تېخى شەيخ ئاتامنىڭ پۇتلىرى ئارىسىدا بېلىقتەك پىلتىڭلاپ... چىقالماي تې-پىرلاپ كەتكەنىدىڭ. بىرلىكتە ئۇچىمىز قوغلىشىپ ئويىنىغاندا

ئۇتتۇرۇپ قويۇپ، يېشىڭنىڭ كىچىكلىكىنى پەش قىلىپ تۇ-رۇۋالمىغانمىدىڭ؟ ھېلىقى مەن گىرىم قىلىپ، چىرايلىق بولۇپ كەلگەن كۈنى، شەيخ ئاتامنى بىلىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرىسەم، سەن شوخلۇق قىلىپ چاندۇرۇپ قويغانتىڭ! كۆز قىسىپ شەيتان-لىق بىلەن مېنى مازاق قىلىشلىرىڭچۇ تېخى! قارا، ئەسكىلىكىڭ-نى...»

سەئىدە بىردەم كۈلەتتى، بىردەم ئەلەم بىلەن يۇم - يۇم يىغلايتتى. قاراڭغۇنىڭ ۋەھىمىسى ئۇنى ھېچ قورقىتالمايتتى. سەئىدە فارىسنىڭ ئۆزلىرى بىلەن، ئۆزلىرىنىڭ ئالدىدا ئەركىلەپ چوڭ بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى. ئەمما، ئۇ ئەمدى ئۇنداق قىلالمايدۇ. نېمىشقا؟ ئۇ ئەمدىلا تېخى سەككىز ياشقا كىرگەنىدىغۇ! ئون سەككىز ياشنىڭ بالاغىتىنى تېخى سۈرمىگەنىدىغۇ؟ «قاچان چوڭ بولارمەن؟ كېلىشكەن، زەبەردەس يىگىت بولارمەن؟» دەپ سوراش-لىرى بار ئىدىغۇ؟ ئۇ ئەمدى ھېچنېمە قىلالمايدۇ! يىگىتمۇ بولال-مايدۇ. چوڭ بولىشمۇ مۇشۇ سەككىز يېشىدا ئاخىرلىشىدۇ.

ئەتىسى ئۇ مومىسىنىڭ قەبرىسى ئالدىغا كەلدى. شەيخ فا-رىسقا كېچىچە قەبرە كولاپ پۈتتۈرگەنىدى. نېمىشقىكىن ئەتراپ-تىن ئىپار - ئەنبەر پۇرايتتى. بۇ خۇشپۇراق سەئىدەنىڭ سەزگۈ-سىنى يوقىتاي دېگەن ۋۇجۇدىنى غىدىقلايتتى. فارىس ئاپئاق لە-باس ئىچىدە خاتىرجەم ياتاتتى، گويا ھېلىلا ئانىسىنى ئېمىپ ئە-مىن تاپقان بوۋاق شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەنىدەك قەبرىنىڭ ھەممە يېرى ئورىلىپ بولغاندىن كېيىن، شەيخ گۈرجەكنى ئالدى - دە، فارىس قويۇلغان چوڭقۇر قەبرە ئىچىغا گۈرجەك بىلەن توپا تاشلاپ ئەتتى. ھەر بىر گۈرجەك توپا تاشلىغاندا سەئىدەنىڭ يۈرە-كى، تۇيغۇلىرى كۆمۈلۈپ كېتىۋاتقاندەك بىئارام بولاتتى.

فارىسنىڭ چىرايى پۈتۈنلەي كۆرۈنمىگەندىن كېيىن سەئىدە-نىڭ فارىس يۇگۈرۈپ چىقىپ كېلىدىغاندەك تۇيۇلغان ئويلىرى ئۆزىنىڭ پۈتۈنلەي بىر ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى كۈچلۈك ئىسپاتلاپ قويغانىدى.

شەيخ قەبرە بېشىدا ئولتۇردى. سەئىدەمۇ يۇكۇنۇپ ئولتۇر-دى. بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن، يېنىدا ئۆزى بىلەن شەيخلا قالغانلىقىنى، يەنە بىر جاننىڭ راستىنلا يوق بولغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۆزىنى بېسىۋالالماي يەنە يىغلىدى:

— نېمىشقا؟ نېمىشقا بۇنداق بولىدۇ؟ فارىس تېخى ئەمدىلا سەككىز ياشقا كىرگەن ئەمەسمىدى؟ ئۇ تېخى بىر بالا ئەمەسمىدى؟ ئۇنىڭ تېخى چوڭ بولغۇسى، يىگىت بولغۇسى بار ئەمەسمىدى؟ نېمىشقا شۇنداق بۇرۇن كېتىدۇ؟ نېمىشقا بىزنى تاشلاپ كېتىدۇ؟ ئۇ ئەمدىلا تېخى مۇرادىغا يەتكەنىدى، بۇ بەختتىن بەھرلىنەلمەي كەتتىغۇ؟!...

ئون يەتتىنچى باب

ـــ سەئىدە، تاغام تەييار بولدى. ئازراق غىزالىنىۋالغىن... شەيخ سەئىدەنى چاقىردى. سەئىدە ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقان تەنـ لىرىنى كۆتۈرەلمەي ئاغرىپ ياتقىلى ئون نەچچە كۈن بولۇپ قالـ غانىدى. گەرچە ئاز ـ تولا كۈچ ـ مادارغا كېلىپ قالغان بولسىـ مۇ، كۆڭلى غىزا تارتمايتتى. يېسىلا ياندۇرۇۋېتەتتى، ئاندىن ئۇـ زۇنغىچە كۆڭلى ئېلىشىپ كېتەتتى. شەيخ قوتاندىكى پادىلارنى ئۆيىنىڭ كەينىگە قوتان ياساپلا ئېلىپ كېلىۋالدى. ئۇنداق بولمىـ سا، پادىلارغا، ئۆچكىگە، سەئىدەگە قاراشقا ھەرگىزمۇ يېتىشىپ بولالمايتتى. شۇڭلاشقا ھازىر بۇ كەپىدە بىر نەمجان روھ شەيخكە موھتاج ئىدى. بۇ موھتاجلىق پەقەت جىسمانىي جەھەتتىكى خەـ ۋەر ئېلىشىلا ئەمەس، روھىي جەھەتتىن ھەم پەرۋىش قىلىش، رېـ ئال ھەقىقەتلەرگە قانداق يۈزلىنىش، ئىنسانىي تەبىئەتنىڭ ئاـ جىزلىقىنى قانداق ئېتىراپ قېلىش، ھەقىقىي مەنىگە قانداق يېـ تىپ بېرىش... ئىدى.

سەئىدە ھەقىقەتەنمۇ شەيخكە ئىنتايىن موھتاج ئىدى. شەيخ ھەر كۈنى سەئىدەگە غىزا تەييارلاپ يېگۈزەتتى. دورا قايىنىتىپ ئىچكۈزەتتى. بىردەم تامغا يۆلەشتۈرۈپ ئولتۇرغۇزاتتى. ھارغىـ نىدا يەنە جايىغا ياتقۇزاتتى. پادىلارنى قويۇۋېتىپ كىرىپ، ئۇخلاپ قالغان بولسىمۇ قېشىدا ئولتۇراتتى. ئويغانغاندا ئەھۋالىنى سوراپ تۇراتتى. قىزىق سۇ ئىچكۈزۈپ تۇراتتى. سەئىدە گاھىدا ئاجىزلىـ شىۋاتقان ئۆزىگە قاراپ چىدىماي يىغلىسا، ئۇنسىز ئولتۇرۇپ ئاڭلايتتى. يىغلاپ بولغىنىدا ياشلىرىنى ئالقانلىرى بىلەن سۈر ـ تۈپ قويىاتتى ـ يۇ، بىر ئېغىز سۆز قىلمايتتى. سەئىدەنىڭ باشـ تىن كەچۈرگەنلىرى، يوقاتقانلىرى، رېئاللىقتىكى ئۇ يۈزلىنەلـ

مەيۋاتقان ھەقىقەتلەر... ھەممىسى شەيخكە ئايان بولغاچقىمكىن سەئىدەگە كۆپ گەپ قىلمايتتى. ئۇنى تىنچ قويياتتى. گەپ سورىسا جاۋاب بېرەتتى. بولمىسا ھېچنېمە دېمەيتتى. ئۇ شۇنداق تىنچ-لىقىمۇ موھتاج ئىدى. بۇنىسى شەيخكە ئايدىڭ ئىدى.

— يېگۈم يوق، كۆڭلۈم تارتمايدۇ...

— ھازىر خېلى ماغدۇرۇڭغا كېلىپ قالدىڭمۇ؟

— بەدەنلىرىم بەك ئاغرىمايدۇ، بىراق تېلىپلا تۇرىدۇ. ئاچ بولسامۇ قورسىقىم توقتەك، بىر نەرسە يېگۈم كەلمەيدۇ..

— بىراق چوقۇم يېيىشىڭ كېرەك.

— ھىم...

سەئىدە ئاستا ئۇستىگە كۆتۈرۈلدى. شەيخ ئۇنى يۆلەپ ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن، قاچىنى تۇتۇپ تۇرۇپ دېدى:

— ئەمدى ئۆزۈڭ يەپ باقامسەن؟ — دېدى.

— ھىم...

— ھە، قولۇڭغا قوشۇقنى ئال.

قاچىنى شەيخ تۇتۇپ تۇردى، سەئىدە سۇس تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى قوشۇققا ئۇزاتتى. ئۇ بىر قوشۇق ئىچتى، گۆشسىز كۆكتاتتىلا قىلىنغان شورپا ئىدى. مايسىز بولغاچقىمكىن سەئىدەگە خېلىلا تېتىدى، ئارقىدىن يەنە نەچچە قوشۇق ئىچىۋەتتى. ئىچىپ بولۇپ قاچىنى تۇتۇپ ئۆزىگە تەمكىن قاراپ ئولتۇرغان شەيخكە قارىدى ـ دە، ئۆزىنىڭ بىراقلا بۇنداق تېز ئىچىۋەتكىنىدىن كۈلۈۋەتتى. شەيخمۇ ئۇنىڭغا شۇنداق بىغۇبار كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— ئۆزۈم قولۇمغا ئېلىپ ئىچەي...

— خېلى ماغدۇر كىرىپ قاپتۇ ـ دە!

— ھىم... ھى ـ ھى...

ئۇلار قىسقىلا كۈلۈشتى. ئەمما، شادلىقتىن كۈلۈشتى، سەئىدە قاچىنى قولىغا ئېلىپ، شورپىنى ئاستا ئىچىشكە باشلىدى. قاچىمۇ ئېغىر تۇيۇلمىغانىدى. ماغدۇرىغا كېلىپ قالغىنى ئۇچۇن

شۇنداق خۇش ئىدى.

— ئىچىپ بولدۇم.

سەئىدە قۇرۇق چىنىنى شەيخكە تەڭلىۋېدى، شەيخ كۈلۈپ كەتتى:

— يەنە ئىچەمسەن؟

— بارمۇ؟

— ھا ـ ھا ـ، بار... توختا، مەن ئۇسۇپ كېلەي.

سەئىدەمۇ كۈلدى، شورپىنىڭ ئىسسىق ھورلىرى ئۇنىڭ بەدىنىنى ھورداپ، ئىللىتقاندەك، ئۆلگەن ھۇجەيرىلىرىنى تىرىلدۈرگەندەك ھېس قىلدى.

— مە، مۇشۇ بىر قاچا شورپا بىلەن ساقىيىپ كەتسەڭ ئەجەب ئەمەس.

— ھىم...

سەئىدە قاچىنى قولىغا ئالدى، قىزىق شورپىنى پۈۋلەپ تۇرۇپ تازا ئىشتىھا بىلەن ئىچىپ تۈگەتتى.

— مېڭىپ باقامسەن؟ تالاغا چىقىپ كۆرۈپ كىرسەڭ بولاتتى. ھاۋا كۈندىن ـ كۈنگە ئېچىلىپ تولمۇ ياخشى بولۇپ كەتتى.

— راستمۇ؟

— ھەئە، قۇياشمۇ شۇنداق ياخشى چىقتى، ئاسمان گۈزەللىشىپ قالغاندەك، كەچتىمۇ يۇلتۇزلار نۇرلۇق ھەم كۆپ بولۇپ كەتتى، تەبىئەت ئاجايىپ گۈزەللىشىپ كېتىۋاتىدۇ، سەئىدە!

— ئەمىسە چىقىپ كۆرۈپ كىرەي.

— ئۆرە تۇرۇپ باق، ماڭالامسەنكىن.

— ھىم.

سەئىدە قولى بىلەن يەرگە تايىنىپ ئورنىدىن تۇردى. پۇتلىرى تۇيۇقسىز سىرقىراپ ئاغرىپ، بىردەمدىلا توختاپ قالدى. ئۇ كارىۋات ئۈستىدە ئۆرە تۇرۇپ، شۇنداق ئېگىز كۆرۈنۈپ كەتكەنىدى. ئۇ ئاستا بىر قەدەم ئالدى، پۇتى بوشراق سىرقىرىدى. ئەمما ئاشۇ گۈزەل كائىناتنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈش ئىستىكىدە يەنە

تالاغا چىقتى.

شەيخ ئۇنىڭ تەمتىلەپ ماڭغىنىغا قاراپ ئۇنى يۆلەپمۇ قويمىدى. ئەكسىچە يىراقتىن ئۇنىڭ قەدەم ئېلىشلىرىغا قاراپ تۇردى.

«ئاھ...» دەۋەتتى سەئىدە تالاغا چىقىپ، يوپيورۇق كائىناتقا تەلمۈرۈپ.

ــ ھەقىقەتەن بەكمۇ گۈزەللىشىپ كېتىپتۇ! ئاسمان نېمانچە گۈزەل، قۇياشمۇ نېمانچە كۈلۈپ كەتتى؟ قەبرىلەر يەنىلا شۇنداق جىمجىت، ئۇلار تىنچلىقنى سۆيىدۇ. ھەممە ئۆزگىرىپتۇ. بىراق ئۇ يەنىلا بۇرۇنقى پېتى...

سەئىدەنىڭ ئۇنى بارغانسېرى پەسلەپ كەتتى.

ــ ئۇ ئۆزگەرمەيدۇ. سەئىدە! ئۇنىڭ ئىچى ھاياتلىقتەك قايناق ئەمەس! ئارزۇ ــ ئىستەك ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىش يوق! ئۇ يەردە ئىستەك، ئارزۇ ــ ئارمان، ھەۋەسلەر يوقىلىدۇ!

سەئىدە بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

ــ ھايات دېگەن قىسقا، ئەمما تولىمۇ ئۆتكۈر پۈرسەت ئىكەن. كېلىدىكەن، تۇتالمىساق شۇ پېتىلا كېتىپ قالىدىكەن، ھەتىخى قايتىپ كەلمەيدۇ... يىغا ــ زار، پۇشايمان بىلەنمۇ، ھاياتنى تەقدىم قىلىش بىلەنمۇ ئۇنى ياندۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ. نۆۋەتنى ئۆتۈنۈپ بېرىشكە، تارتىپ ئېلىۋېلىشقىمۇ بولمايدۇ... ئوقتەكلا كېلىدۇ، تۇيدۇرمايلا ئېلىپ كېتىدۇ...

شەيخ سەئىدەگە قارىدى:

ــ مەن ساڭا بۇ پۈتۈن ئۆمرۈمدە ئۆلۈمنىڭ مەنىسىنى ئەڭ كۆپ سۆزلەپتىمەن، ھەقىقەتەن ئىنسان ئۆلۈمنى بىلسە، چۈشەنسە ئىدى، ئۇ مەنىلىك، بەخت ــ سائادەتلىك ھاياتقا ئېرىشەلىگەن بولاتتى. ھاياتنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەن، چىن مەنىنى ئىزدەش ئۈچۈن ياشىغان بولاتتى.

ــ ...

ئۇلار بىر ھازا تۇرۇپ كېتىشتى. سەئىدەنىڭ كۆزلىرىدە ياش

لىغىرلايتتى. ئۇ ئەمدىلا ساقايغان بولغاچقا، ئۆزىنى كۆپ چارچىـ
تىپ قويماسلىق ئۈچۈن كەيپىياتىنى ياخشى تۇتۇشقا تىرىشتى.
— پادىلارنى كۆرگۈم كېلىۋاتىدۇ...
— يۈرە، ئۇلارمۇ سېنى سېغىنىپ كەتتى!
— ماقۇل.
ئۇلار كەپىنىك سەل نېرىراقىدىكى قويلارغا راسلانغان جايغا باردى. ساغلىقلار، قوچقارلار شۇنداق بىغەم، بەزىلىرى يېتىشقان، بەزىلىرى مېڭىپ يۈرگەن، بەزىلىرى ئىزىدا كۆشەپ تۇرۇشاتتى. سەئىدە ۋادەكتىن بېشىنى تىقىپ ئۇلارغا بىر ھازا قاراپ تۇردى. ئۇلار خۇددى سەئىدەنى كۆرۈپ قارشى ئېلىۋاتقاندەك ئۇياق - بۇ - ياققا مېڭىشتى. سەئىدە ئەركىلەپ قوللىرىنى ئۇلارغا سوزدى. بىر قوي كېلىپ سەئىدەنىڭ قوللىرىغا بېشىنى، قۇلاقلىرىنى سۈركەپ قويدى. بۇياققا ئۆتۈپ يەنە شۇنداق قىلدى. سەئىدە ئۇنىڭ بېشىـ
دىكى يۇمشاق تۈكلىرىنى سىيلاپ ئويناندى. ئۇنىڭ كۆزلىرىمۇ، يۈزلىرىمۇ، پۈتكۈل ۋۇجۇدىمۇ كۈلەتتى. ئۇ راستىنلا بەك خۇش بولدى. شەيخ ئۇنىڭ خۇشاللىقىغا جور بولۇپ تۇراتتى.
— شەيخ ئاتا، قوتان ئىچىگە كىرىپ، ئۇلار بىلەن قوغلىشىپ ئويناىمۇ؟
— پۈتلىرىڭغا كۈچ كىرىپلا ئوينىغۇڭ كەپتۇ - دە!
— ھى - ھى - ھى...
— ئۇلارنىڭ بەزىسى يېتىپ ئارام ئېلىۋېتىپتۇ، ئۇلارنى ئارامىدا قويۇپ ئىككىمىز قوغلىشىپ ئويناىلى.
— راستما؟
— ھىم.
— قانداق ئويناىمىز؟
— سېنىڭ تېخى سالامەتلىكىڭ تولۇق ئەسلىگە كەلمىگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە قىز بالىسەن، ئاجىز. شۇڭا مەن ساڭا يول قويماي، ياغلىقنى ئېلىپ ئوڭ قولۇمنى بېغىشلىدىن دۈم قىلىپ تىزىمغا باغلا، مەن شۇ ھالەتتە سېنى قوغلايمەن! سەن ئۆيىنى ئايلىنامىسەن

ياكى بۇ سەينادا قاچامسەن، قانداق يۆنىلىشتە قاچساڭ بولىدۇ. مەن سېنى قوغلاپ تۇتۇۋالسام، كەچتە ھېكايە توقۇپ بېرىسەن، تۇ- تۇۋالالمىسام، ساڭا بىر ھېكايە ئېيتىپ بېرىمەن!

— بولىدۇ، مەن سىلىگە ھەرگىز ئۇتتۇرۇۋەتمەيمەن!

— راستمۇ؟ ئۇنداق بولسا، قېنى!

سەئىدە كىرىپ بىر كونا رومالنى ئېلىپ چىقىپ شەيخنىڭ دېگىنى بويىچە ئۇنى تېڭىپ چىقتى. ئاندىن بىر سىزىق سىزدى. شەيخ سەئىدەنى «قاچ!» دېدى، سەئىدە كۇچەپ قاچتى، ئۇ پات - پات ئارقىغا قارايتتى. شەيخنىڭ شۇنچىلىك كۇلكىلىك بولۇپ قالغىنىنى، ئىككى تەرىپىگە ئىرغاڭلاپ مېڭىشلىرىنى كۆرۈپ قەھ - قەھ كۇلەتتى. قورساقلىرى ئاغرىپ ئېڭىشىپ كېتەتتى - يۇ، شەيخنى يېتىشۇالارمىكىن دەپ جېنىنىڭ بارىچە قاچاتتى. ئەمدى يېتىشۇالغىلى تۇرسا، دەررۇ يان تەرەپكە قاچاتتى، يەنە يېتىشۇالغىلى ئاز قالغاندا دەررۇ بۇ تەرەپكە قاچاتتى، تېخى شەيخنىڭ ئالدىغا يۇگۇرۇپ كېلىپ شەيخ قولىنى سوزىشىغىلا سەكرەپ قاچاتتى. بىر ھازا ئۇياق - بۇياققا قېچىشىپ، قوغلىشىپ دېگەندەك ئاخىر ھەر ئىككىلىسى ھالسىراشقا باشلىدى. سەئىدە يەنىلا قاچاتتى. پىرىلداپ ئۇياققا، پىرىلداپ بۇياققا زادىلا ئارام تاپمىدى. شەيخ سەئىدەنىڭ خۇشال بولغىنىنى، ئىچ - ئىچىدىن چىقىرىپ ھالسىراپ كۇلۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ خۇشال بولدى.

— سەئىدە، مەن ھېكايە ئېيتىپ بېرەيمۇ؟

— ياق، چوقۇم تۇتۇشلىرى كېرەك، ئۇچ قېتىم تۇتالمىسىلا ھېساب. بىر قېتىم ئۇتتۇرغان بولسىلا...

— ماقۇل...

شەيخ بىر كۇچەپ يۇگۇرىۋېدى، سەئىدە جىددىيلىشىپ قاياقا قېچىشىنى بىلمەي پۇتلىرى كالۋالىشىپ قالدى. ئارىلىق يېقىنلىشىپ قېلىۋېدى، دەررۇ قويلار بار يەرگە قاچتى. ۋادەكلەرنى بىردىن - بىردىن تۇتۇپ، ئويناپ تۇرۇپ قاچتى. شەيخ يەنىلا قوغلايتتى، قوغلايتتى. ھېرىپ قالغاندەك پات - پات تۇرۇپ دېمى-

نى ئېلىۋاتسا، سەئىدە تىلىنى چىقىرىپ تېخىمۇ خۇش بولۇپ كېتەتتى. شەيخ سەئىدەگە قاراپ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ قويۇپ، يەنە قوغلىدى. سەئىدەگە يېتىۋالغىلى ئاز قېلىۋىدى، سەئىدە ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى ھېلىقى بىر تۇپ دەرەخ تەرەپكە قاچتى. شەيخ دەرەخ تۈ-ۋىگە يېتىپ كېلىۋېدى، سەئىدە دەرەخنى ئايلىنىپ قاچتى، شەيخ ئىزىدا جىملا تۇرۇۋالدى. سەئىدە «شەيخ ھېرىپ قالغان چېغى» دەپ ئويلاپ، دەرەخنى چۆرگىلەپ سۈرئىتىنى سەل ئاستىلىتىۋېدى، شەيخ يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى ـ دە، سول قولىنى سوزۇپ سەئىدەنىڭ كۆڭلىكىنىڭ پېشىنى تۇتۇۋالدى.

«ئا...» دەپ ۋارقىرىدى سەئىدە. ئۇتتۇرۇپ قويغىنىغا ئىشەنمىگەندەك. شەيخ رومالنى يېشىۋەتتى ـ دە، ئۆرە بولۇپ تازا قاقاھلاپ كۈلدى.

ـــ قانداق، ئۇتتۇرغانسەن؟ ھا ـ ھا ـ ھا...

ـــ ھىم، سىلى مېنى ئۇتۇۋالدىلا، ـــ شۇمشەيدى سەئىدە.

ـــ ۋۇي، بايا ئۇتۇۋېلىپ كۈلۈپ كەتكەنىدىڭ، ئەمدى شۇمشىيىپ كەتتىڭغۇ؟

ـــ ...

ـــ ناۋادا شەيخ ئاتاڭ ساڭا ئۇتتۇرىۋەتسە ھېكايە ئېيتىپ بېرەتتى، بىراق ئۇنىڭ سېنىڭ ھېكايەڭنى ئاڭلىغۇسى بار ئىدى، شۇڭا ئۇتۇۋالدى...

ـــ ماقۇل، مەن يېڭىلگىنىمگە تەن بېرەي...

ـــ ھىم، سەمىمىيلىك كىشىنىڭ دىلىنى خاتىرجەم قىلىدۇ، كەمتەرلىك كىشىنىڭ دىلىنى چېچەكلىتىدۇ، ئەپۇچانلىق كىشىنىڭ دىلىنى ئۆستۇرۇپ پادىشاھ قىلىدۇ...

ـــ چۈشەندىم.

ـــ قارا، بىر كۈن ئويناپ چىرايىڭ باشقىدىن ياخشى بولۇپ كەتتى. سالامەتلىك دېگەن نېمىدېگەن ئېسىل بايلىق.

ـــ ئەمدى نېمىش قىلىمىز؟

ـــ كىرىپ قولمۇقول ياخشىراق تاماق قىلىپ يەيلى، ئاندىن

سېنىڭ ھېكايەڭنى ئاڭلايمىز.

ــ بولىدۇ.

ئۇلار ئۆيگە كىرىشتى. يەڭلىرىنى تۇرۇپ قازان بېشىغا تەڭ ئۆتتى.

ــ شەيخ ئاتا، ئەگەر مەن يەنە نەچچە كۈنگىچە قوپالماي ياتقان بولسام، بۈگۈنكىدەك ھەركەت قىلالمىغان، ئويۇنيالمىغان بولاتتىم ـ ھە؟

ــ ھەئە، ئەمەلىيەتتە كېسەلگە بەك يېتىۋېلىپ يۈمشاق قوللۇق قىلساڭ، شىللەڭگە مېنىۋالىدۇ، ھەركەت قىلمىساڭ بەدىنىڭ ئاجىزلاپ، كېسەل تېخىمۇ چىرمىۋالىدۇ.

ــ بۇنىڭدىن كېيىن تېنىمنى ئاسراشنى ئۆگىنىمەن! روھي جەھەتتىن ئاجىز كەلسەملا بەدىنىمنى كېسەل بېسىۋالىدىكەن.

ــ ھىم، ھەركەت قىلىش ۋە ئوبدان غىزالىنىش بىلەنلا سالامەت بولغىلى بولمايدۇ، روھىيىتىڭ پاكىز، مىكروبسىز بولسا، تەننى كېسەل چىرمىيالمايدۇ!

ــ ھەئە...

ــ تاماقنى ئازراق تەييارلا، ئەمدى بۇ ئۆيده ئىككىمىزلا قالدۇق، ئىسراپ قىلىپ يۈرمەيلى.

ــ بولىدۇ.

سەئىده جىم بولدى. ئۇنىڭ ئەمدى ئۇ ئىشلارنى ئويلىغۇسى يوق ئىدى، چۈنكى، ئۇ ھەقىقەتكە يۈزلىنىپ بولغانىدى. شەيخ بىردەم يارەملەشكەندىن كېيىن چىقىپ كەتتى. سەئىدەمۇ قەيەرگە ماڭغىنىنى سورىمىدى. بىردەمدىن كېيىن قايتىپ كىرگەن شەيخنىڭ خۇشاللىقتىن گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەنىدى.

ــ ۋۇي، شەيخ ئاتا، نېمىگە مۇنچە خۇشال بولۇپ كەتتىلە؟

ــ بىر قوي قوزىلاپتىكەن. قوشكېزەك ئىكەن. ئۇلارنى تېزدىن ئېلىپ كىرەي، چوغدىن ئازراق ئالدىغا تارتقىن، ئۇلار توڭلاپ كېتىۋاتقاندەك تىترەپ تۇرىدۇ. ئۆيده نەچچە كۈن ئىسسىقداپ

تۇرسۇن...

— ئۇنداقتا ئانىسى قانداق قىلىدۇ؟

— ئەلۋەتتە ئانىسىنىمۇ ئېلىپ كېرىمىز.

سەئىدە چوغنى تارتىپ تەييار قىلدى. شەيخ چىقىپ كېتىپ قوينى ۋە قوزىلارنى ئېلىپ كىردى. چوغنىڭ يېنىغىراق قۇرۇق چۆپلەرنى سېلىپ ياتقۇزدى.

سەئىدە داستىخاننى سېلىپ تەييار بولۇۋېدى، شەيخ قوللىرىنى يۇيۇپ كەلدى:

— ئۇلار نېمىدېگەن ئوماق، كۆزلىرىنىڭ نۇرلۇقلىقىچۇ - تېخى!

— ھىم، ئۇلارنىڭ قوشاقلىقىچۇ تېخى؟

— ھەئە...

ئۇلار خۇشال ھالدا غىزالاندى. غىزانى يېپ، داستىخاننى يىغىشتۇرغاندىن كېيىن، ئوچاق تۆۋىدە ئولتۇرۇپ قوزىلارغا قارىدى. قوزىلار پۇتىنى چوغقا يېقىپ كۆيدۇرۇۋالمىسۇن دەپ، ئارىسىغا توساق قويدى.

— شەيخ ئاتا، ھاياتلىقنىڭ بارلىققا كېلىشى پەقەت تۇغۇلۇش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشامدۇ؟

— ھەئە! ئىنسانمۇ، ھايۋانمۇ پەقەت تۇغۇلۇش بىلەن بارلىققا كېلىدۇ! ھەرقانداق جانلىق شۇنداق! ھالبۇكى، ئەزەلدىن دېيىلىپ كېلىۋاتقىنىدەك، تۇغۇلۇشنىڭ سەۋەبى پەقەت بىرلا، ئۆلۈمنىڭ مەڭگۈ خىل بولىدۇ.

— شۇنى دەيمەن، كىچىككىنە جان ئىنسانىنىڭ باغرىنى يېرىپ چىقىدۇ! شۇڭا بۇ جان خۇددى شۇ ئىنسانىنىڭ جېنىنى ئىككىگە بۆلۈپ چىققاندەك، ئۆز جېنىنىڭ بىر قىسمى ھەتتاكى پۈتۈن بىر قىسمى بولۇپ قالىدۇ!

شەيخ كۈلۈمسىرەپلا قويۇپ، قوزىلارنى كۆتۈرۈپ ئۇياق - بۇياققا ھەركەتلەندۈرۈپ قويدى.

— قوزىغا خېلى ئىسسىق ئۆتۈپتۇ - جۇمۇ؟

— هه، قارىسىلا، ئانىسى كۆزىنى قوزىچاقلىرىدىن ئۇزمەيدىكەن.

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ! كۆزىلا ئەمەس، پۈتۈن ئەس - يادىمۇ مۇشۇ يەردە، يەنى قوزىلىرىدا، بۇ دېگەن بىر ئەقەللىي ساۋات.

— ھىم، ئۇلارغا بۇ ئىسسىق خوشياقتىمۇ - نېمە، تاتلىق ئۇخلاپ كېتىپتۇ قارىسىلا...

— سېنىڭمۇ ئۇيقۇڭ كەلگەندەك، كۆزلىرىڭ خۇمارلىشىپ كېتىپتۇ!

— راستىمۇ؟ نەچچە كۈندىن بېرى يېتىۋېرىپ، بۈگۈن بەكلا كۆپ ھەرىكەت قىلىپ كەتكەچكىمىكىن، مەنمۇ شۇنداق ھېس قىلىۋاتىمەن!

— ئەمىسە، بېرىپ ئۇخلا، قوزىچاقلارغا مەن قارايمەن.

— سىلى كېچىچە قوزىلارغا قارامدىلا؟

— ھەئە، ئۇلار دەسسىيەلىگۈدەك بولسا خاتىرجەم بولاتتىم.

— ئۇنداق بولسا مەنمۇ ئۇخلىمايچۇ؟

— بوپتۇ ئەمىسە.

— ھە راست، مەن سىلىگە ئۇتتۇرۇۋېتىمگەنمىدىم، ھېكايە ئېيتىپ بېرىمەن تېخى!

— قېنى ئەمىسە، باشلا...

* * *

سەئىدە كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ بىر ھازا خىيال سۈرىدى. كەينىدىن كۆزلىرى ئېچىشقاندەك بولۇپ، كارىۋاتنىڭ گىرۋىكىدىلا يېتىپ ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇ چۈش كۆردى. چۈشىدە ھېلىقى قولىغا سالغان ئالتۇن ئۈزۈكنى كۆردى، باشقا ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى. ئۈزۈك ئۇچۇپ بېرىپ بېشىغا تېگەتتى. سەئىدە قاچاتتى، ئۈزۈك يەنە ئۇنىڭ قۇلىقىغا تېگەتتى. قۇلىقىنى تۇتۇۋالسا،

بېشىغا تېگەتتى. بېشىنى تۆتۈۋالسا يۈزىگە، بۇرنىغا تېگەتتى... ھەر قېتىم تەگكەندە گويا تېشىۋېتىدىغاندەك «تاك...» قىلىپ ئاۋاز چىقىرىپ قاتتىق ئاغرىتاتتى. سەئىدە چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. خۇددى ئۇزۇك ئۇنى چۈشى ئەمەس، ئوڭىدا ئۇرغاندەك يۈز - كۆزلىرى، باشلىرى ئاغرىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇزۇك يادىغا كېلىپ، دەررۇ ئۇنى تېپىپ قولىغا ئالدى. ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇزۇكىنى قايتۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن زارانى ئىزدەپ ماڭدى.

سەئىدە ھېلىقى مامكاپلىققا باردى، ئۇياق - بۇياققا قارىدى. ھېچكىمنى كۆرمەي توۋلىدى، زارا دەقىق ئىچىدە پەيدا بولدى. سەئىدە ئۇنىڭ چىرايىغىمۇ قارىمىدى.

— ۋاھ، سەئىدە... مېنى چاقىرىدىغان، ماڭا موھتاج بولىدىغانمۇ ۋاقىت بولىدىكەن - ھە؟

— مەن سىزگە موھتاج ئەمەسمەن! ماۋۇ ئۇزۇكنى سىزگە قايتۇرۇپ بەرگىلى كەلدىم.

— نېمە؟ ئۇنى ياقتۇرۇپ قالغان ئەمەسمىدىڭ؟ ساڭا بەرگىنىمدە ھاياجانلىنىپ، كۆزلىرىڭ يېنىپ كەتمىگەنمىدى؟

— سىز... ئىشقىلىپ بۇ نەرسىگىزنى ئالمايمەن!

— شەيخ ئۆزى بېرەلمىگەن نەرسىنى باشقىلارنىڭ بېرەلىگىنى ئۈچۈن چىدىماپتۇ - دە! ئۇ ساڭا نېمە بېرەلىگەن؟ ئەتىدىن - كەچكىچە قۇرۇق نەزەرىيە، بىچارىلىكنى، قۇلچىلىقنى ئۆگىتىدىغاندۇ؟ سەن نېمىدېگەن ئەخمەق؟! ئاشۇ زەي كەپە، سېپىسق قوتان... ھەي، سېنىڭ ھاياتىڭ! ئېچىنىپ كېتىۋاتىمەن!

— تىلىڭىزنى يىغىڭ! سىز نېمىنى بىلەتتىڭىز؟ ھەمىشە مېنى ئالدايسىز، مېنى دەرد - پۇشايمانغىلا قويۇپ، يەنە ئۆزىڭىزنى قالتىس چاغلايسىز! مەن سىزدىن بىزار...

— ھا - ھا - ھا... سەن ئەنە شۇنداق ياشايسەنكى، ئاشۇ كەپىدىن چىقالماي، ئۆزۈڭ ياشاۋاتقان بۇ دۇنيانىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى كۆرەلمەي ئۆتۈپ كېتىسەن! زامان دېگەن ئاجايىپ تېز ئۆزگىرىۋاتىدۇ، كىشىلەر بۇرۇن ئۆڭكۈردە تۇرغان بولسا، كېيىن

كەپىدە، ئاندىن ئۆيلەردە، كېيىن بىنالاردا، داچىلاردا تۇرۇۋاتىدۇ... ھەي... سېنىڭ مۇشۇ كاللاڭ، تەپەككۇرۇڭ ئەقىلگە موھتاج! ئەقىل دېگەن ئىنساندىكى ئەڭ كاتتا نېمەتقۇ؟ ئۇنى ئىشقا سال، ئارزۇ - ئارمانلىرىڭ ئۈچۈن ئىشقا سال!

— نېمە؟ ئىنسانلار يەردىن ئايغا چىقتى، ئۇ يەردىمۇ ياشايدۇ، دېدىڭىزمۇ؟

— ھەئە! ئىنسان دېگەن ئۆزى ئۈچۈن چىقىش يولى ئېچىش ئۈچۈن ئەقلىنى ئىشلىتىشى كېرەك!

— ئۇلار قانداق ئۇچىدۇ؟

— ئۇلار ئۆزلىرى ئۇچمايدۇ! ئۇلاردا قۇشلاردەك قانات يوق! قۇشلار قاناتلىرى بىلەن ئۇچىدىكەن دەپ ئېغىزىڭنى ئېچىپ ئولتۇرساڭ ئۇ قانىتىنى كېرىپ ئۇچۇۋېرىدۇ. بىراق «مەن نېمىشقا ئۇچالمايمەن، قانات بولمىسىمۇ ئۇچقىلى بولارمۇ؟ ئۇچقىلى بولسا نېمە ئارقىلىق ئۇچارمەن؟» دېگەنلەرنى ئويلىمىساڭ، سەن بىر ئۆمۈر يەردە، قۇشلار ھاۋا ئۇستىدە ئۆتۈپ كېتىۋېرىدۇ!

— ئۇنداقتا ئۇلار بىر نەرسە ئىشلىتىپ ئۇچىدىكەن - دە؟!

— ھەئە! ئۇلار يېتىپ تۇرۇپ، ئولتۇرۇپ تۇرۇپ، يەپ - ئىچىپ تۇرۇپ ئۇچىدۇ!

— نېمە بىلەن ئۇچىدۇ؟

— ئۆزلىرى ياسىغان ئايروپىلان، ئالەم كېمىسى دېگەنلەر بىلەن...

— مەن ئاينى ھەمىشە شۇنداق گۇزەل ھالەتتە كۆرىمەن!

— راستمۇ؟

— ھەئە، ئۇنىڭ باغرىنىڭمۇ ئىنسان ئۇچۇن ئوچۇقلۇقىنى بىلمەيدىكەنمەن! ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ يىراق ھەم ئېگىز ئاسماندا كۆرۈنمىدىغان بولغاچقا، مەن تېخى ئۇنىڭدا ياشىغىلى بولماسمىكىن دەپتىمەن!

— ئەقىل دېگەننى كەپىدە ئولتۇرۇپ پادا بېقىشقا، غىزا ئىزدەشكە، شەيخىڭ ئاشۇ پەلسەپىلىرىنى ئاڭلاشقا ئىشلىتىۋەتسەڭ

شۇنداق زايا بولۇپ كېتىدۇ!

ــ سىزچە بۇ ئاددىي تۇرمۇش تولىمۇ تىنچ ھەم خاتىرجەم ئەمەسمۇ؟

ــ ئۇنداقتا سەن ئاشۇ قوتاندىكى قويلاردەك ياشاپ ئۆتمەك-چىمۇ؟

ــ بىراق مەن ئۇ ئايغا چىقىش دېگەنلەرنى چۈشەنمەيمەن، ياخشى ئىشمۇ، يامان ئىشمۇ بىلمەيمەن!

ــ ھاھاھا... ئايدەك بىر گۈزەل ماكاننى زىيارەت قىلىش سەنچە يامان ئىشمىدۇ؟

ــ ئۇنداق ئەمەس.

ــ سېنىڭ چىقىپ باققۇڭ بارمۇ؟

ــ سىز مېنى ئېلىپ چىقالامسىز؟

ــ ھەئە. يۈرە...

سەئىدە دەررۇ شەيخنى ئېسىگە ئالدى ـ دە، ئىزىدا توختاپ قالدى.

ــ ياق، شەيخ ئاتامغا دەپ قويۇشۇم كېرەك!

ــ ئۇ قوشۇلمايدۇ!

ــ سىز بۇنى يامان ئىش ئەمەس دېگەنتىڭىزغۇ؟ شەيخ ئاتام ياخشى ئىشلا بولىدىكەن مېنى توسۇمايدۇ!

ــ بىراق، ئۇ بۇنى «ئىنسانىيەتنىڭ قانۇنىيىتىنى ئۆزگەرتكەنلىك» دەپ قارايدۇ. شۇڭا سېنى چوقۇم توسۇپ قويىدۇ.

ــ ئەمىسە بارمايمەن!

ــ سېنىڭ ئايىنى، ئۆزۈڭ ياخشى كۆرگەن ئايىنى كۆرگۈڭ يوقمۇ؟

ــ ئەلۋەتتە بار.

ــ ئۇ كەلگۈچە كېلىپ بولىمىز، يۈرە.

سەئىدە ئىككىلىنىپ تۇرۇشىغا، زارا ئۇنىڭ قولىنى تارتتى ـ دە ئۇلار يەنە ئۇچۇشقا باشلىدى. ھاۋادىكى ئىس ـ تۈتەك سەئىدەنىڭ بۇرۇن ـ ئېغىزلىرىدىن كىرىپ ئىچىنى توشقۇزۇۋەتتى.

كەندەك بولدى. ئۇ زادىلا تىنالماي قالدى. ئۇنىڭ ئۆپكىسى ئېچىشىپ بولالماي قالغاندا، ئۇلار ئاخىرى بىر يەرگە پەسلەپ چۈشتى. سەئىدە چۈشۈپلا يۆتىلىپ، قۇسۇشقا باشلىدى.

— نېمە بولدۇڭ؟

— ھەممە يەر ئىس - تۈتەك بىلەن قاپلىنىپتۇ، زادىلا تىنالماي قالدىم... ئاسمانىڭ پاكىز يېرى قالمىدىمۇ؟

— شۇڭا ئۇلار يەرنى تاشلاپ ئايغا چىقماقچى!

— بۇ ئىس - تۈتەك، قارا تۇمانلار، مەينەتچىلىك زادى قانداق پەيدا بولدى؟

— ئىنسانلار نۇرغۇن قۇلايلىق نەرسىلەرگە موھتاج بولدى ھەم كاللا ئىشلىتىپ ئۇ نەرسىلەرنى ياساپ چىقتى! ياساش جەريانىدا نۇرغۇن نەرسىلەرنى تاشلاش كېرەك، كۆيدۈرۈش كېرەك، ئېرىتىش كېرەك، قېزىش كېرەك. شۇ جەريانىدا ھاۋا بولغىنىپ مۇشۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتى.

— ئەسلىدە ئىنسانلار ئۆزلىرى ئۆز ئارزۇلىرىغا يېتىش ئۈچۈن بۇلغىغان، ئاندىن تۇرۇشقا ئىلاج قالمىغاندا ئايغا چىقىشقا ھەرىكەت قىلغان، توغرىمۇ؟

— ھە!

— ئۇلار ئەسلىدىكى مۇھىتنى ياخشى قوغداپ، ئايغا چىقىش ئۈچۈن مۇنچە رىيازەت چېكىپ يۈرمىسىمۇ ئۆز ماكانىدا خاتىرجەم ياشىسا بولمامدۇ؟

— ئۇنداقتا مۇنداق ھالاكەتلى يوق، ھەرىكىتىمۇ يوق ھايات-نىڭ نېمە لەززىتى بار؟ بىرىگە ئېرىشىش ئارقىلىق بىرىنى يوقىتىسەن، يوقاتقىنىڭنىڭ ئورنىنى تولۇقلاش ئۈچۈن يەنە بىرىگە ئېرىشىشنى نىيەت قىلىسەن. مانا بۇ ھاياتنىڭ ئەسلىي مەنىسى!

بىراق ئۇنداق قىلىش بىمەنىلىكقۇ! ئۆز بوينىغا ھالاكەتنىڭ سىرتمىقىنى ئۆزى سېلىپ بولۇپ، بوينىنى كىچىكلىتىپ، سىرتماقتىن تارتىپ چىقىرىۋالماق ئۈچۈن بوينىدىكى گۆشلەرنى شىلىپ، كېسىپ تاشلىغاندەكلا ئىش ئەمەسمۇ؟

ـــ ئىشقىلىپ بۇ قاراش مەنچە بىر خىل ئۆزگىچە ياشاش-تۇر. سەن چۈشىنەمتىڭ؟!...

....

سەئىدە گەپ قىلمىدى. زارا بىلەن گەپ تالىشىپ ئولتۇ-رۇشنى خالىماي قويدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئۆز سۆزىنى توغرا دەپىلا تۇرۇۋېلىشى سەئىدەگە تولىمۇ ئايدىڭ ئىدى.

ـــ قاياقتا ماڭىمىز؟ بۇ بىر ئادەمسىز ئۆيلەركەنغۇ؟

ـــ ئادەمسىز ئەمەس، ئادەم بار، بىراق بىر - ئىككى ئادەم ئون نەچچە ئېغىز، ئىككى - ئۈچ قەۋەت ئۆيلەردە ئولتۇرىدۇ، شۇڭلاشقا ئادەمسىزدەك تىنچ ۋە قۇرۇق!

ـــ ئۇلار نېمىش قىلىدۇ؟

ـــ تۇرمۇشنىڭ راھىتىنى سۈرىدۇ، غىزالىنىدۇ. بېلىق تۇتقىلى، ئاپتاپقا قاقلانغىلى دېڭىز ساھىلىغا بارىدۇ، چېنىقىش ئۈچۈن تەنھەرىكەت زالىغا بارىدۇ، كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن كۇلۇپلارغا، قاۋاقخانىلارغا بارىدۇ، مۇزىكا ئاڭلايدۇ، ئۇسسۇل ئويناىدۇ، قەيەرگە بارىمەن دېسە، ماشىنىسى تەييار، بىر دەمدىلا يېتىپ بارىدۇ! ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى تولىمۇ لەززەتلىك! ھېچكىم ئۇلارنى توسمايدۇ، قىسقىسى، ئۇلار ھېچكىمنىڭ، ھېچنېمىنىڭ توسالغۇسىغا ئۆزىنى ئۇچراتماي، ئەركىن ۋە ئازادە ياشايدۇ! نېمە قىلغۇسى كەلسە شۇ بويىچە قىلىدۇ! تۇرمۇشنى تەرتىپكە، قائىدىگە، قۇرۇق پەلسەپەگە، قانۇنىيەتكە بېقىندۇرۇۋالماستىن، ئۆز خاھىشى بويىچە شۇنداق شېرىن ياشايدۇ!

ـــ مەن ئۇلارنىڭ ئۇنداق ئەسەبىيلەرچە ئۆز خاھىشىغا ئەگىشىپ ياشىشىنى ياقتۇرمايمەن! ھايۋاننىكىمۇ بىر ياشاش تەرتىپى بولىدىغۇ! ئىنسان ئۇ خىل قانۇنىيەت - تەرتىپنى يوقاتسا، نېمىگە ئوخشاپ قالىدۇ؟

ـــ بولدى قىل، ئەمدى ماڭىدىغان يېرىمىزگە ماڭايلى.

ـــ بىراق مەن قانداق چىقىمەن؟ ھەرگىز ئۇنداق پەس ئىشىنى قىلمايمەن! ئۇ بەك يامان قىلىق! مەن ھەرگىز - ھەرگىز

قىلمايمەن، مېنى قەبرىستانلىققا ئاپىرىپ قويۇڭ!

زارا ئۇنسىز ئىدى، سەئىدەنى تارتىپ ئۇچۇپ ھېلىقى مامـ
كاپىزارلىققا كەلدى. سەئىدە زاراغا قاراپ بولغۇچە ئۇ بېشى چۈشـ
كەن ھالدا سوكۇلدىنغىنىچە سەئىدەگىمۇ قارىماستىن كېتىپ قالـ
دى. سەئىدە ئاسمانغا قارىدى. تېخى كۆپ ۋاقىت ئۆتمىگەن بـو
لۇپ، قەبرىستانلىق يولىغا كىرىپ ئۆيگە قاراپ ماڭدى. ئۆيگە كـ
ىرىپ كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى، بىر ھازا كۆزلىرىنى يۇمۇپ،
كاللىسىنى ئۇزاق سىلكىدى. بېشى ئاغرىپ كېتىۋېدى، ئاندىن
توختاپ قالدى. نېمىشقىلىقىنى ئۆزىمۇ تازا ئاڭقىرالمىدى. بەلـ
كىم كاللىسىدىكى بارلىق خىياللىرىنى سىلكىپ تەرەپ ـ تەرەپكە
ئۇچۇرۇۋەتمەكچى بولغاندۇ ۋە بەلكىم كاللىسىنىڭ ئاغرىقى بىلەن
دىلىدىكى ئاغرىقنى ئۇنۇتماقچىدۇر!

سەئىدە ئورنىدىن تۇرۇپ غىزاغا تەييارلىق قىلدى، يەنىلا
ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئاددىي ئۆيىدە غىزا تەييارلاپ، شەيخنىڭ كېلىشىنى
كۈتۈپ ئولتۇرۇشىنى ئەۋزەل ھېس قىلدى. دەسلەپ گۈرۈلدەپ
كۆيۈۋاتقان ئوتقا قاراپ ۋۇجۇدىنى قانداقتۇر بىر ۋەھىمىلىك سېـ
زىم چىرمىۋالدى. ئوتۇن كۆيۈپ چوغلانغاندىن كېيىن، گۈرۈلدىـ
گەن ئاۋاز پەسلەپ، بىر خىل كىچىك بالا ئىڭرىغاندەك سۇس ئاۋاز
چىقىرىشقا باشلىدى. سەئىدەنىڭ كۆزلىرىدىن شۇ ئىڭراشلارغا
ماس ياشلار ئاقتى. بۇنىڭ نېمە ئۈچۈنلۈكىنى ئۇ ئۆزىمۇ بىلمەيتـ
تى.

ـــ سەئىدە، نېمە بولدۇڭ؟

شەيخنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ سەئىدە دەررۇ ئورنىدىن تۇردى.
ھودۇققىنىدىن قولىدىكى ياغاچ پارچىسى يەرگە چۈشۈپ كەتتى.
كۆزلىرىدىكى ياشلىرىنى دەررۇ سۈرتۈۋەتتى.

ـــ نېمە بولدۇڭ؟

ـــ ھېچنېمە... ھېچنېمە بولمىدىم.

ـــ قويلارنى قوتانغا سولىۋېتىپ كىرەي!

شەيخ شۇنداق دەپ چىقىپ كەتتى. سەئىدەنىڭ يۈرىكى نېـ

مىشقىكىن ئەنسىزلىك ئىچىدە سوقۇشقا باشلىدى. شەيخنى كۆرۈپ يۈرىكىنى سىقىپ تۇرغان ئاچچىق يىغا ئۇنى تېخىمۇ قىينىدى.

سەئىدە گەپ قىلماي شورپىسىنى ئىچىۋەردى. شەيخمۇ كەرىپ شورپىسىنى ئىچىشكە باشلىدى. سەئىدەنىڭ كۆڭلى يەنىلا يېرىم بولۇپ، ئاچچىق يىغا يۈرىكىنى قاماللاپ، زادىلا ئارام بەرمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۆزىنى قويۇۋېتىپ، ۋارقىراپ يىغلىۋالغۇسى، بولسا دۇم يېتىپ يىغلىۋالغۇسى بار ئىدى. بۇنىڭ قەيەردىن كەلگەن ئاچچىق ئەلەملىكىنى ئۆزىمۇ بىلەلمىدى.

شەيخ سەئىدەنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشنى كۆرۈپ، پات - پات قاراپ قويدى - يۇ، بىراق ھېچنېمە دېمىدى. ھېچنېمىنى سورىمىدى. ئۇلار شۇ تۇرقىدا غىزالىنىپمۇ بولدى. سەئىدە داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ، يەنە ئوچاق تۆۋىگە بېرىپ ئولتۇردى. ئوچاقتىكى چوغنى تارتىپ، چوغقا قاراپ خىيالغا كەتتى. شەيخ ئىزىدا ئولتۇرۇپ سەئىدەگە قارىدى. قىزنىڭ نېمىلەرنى خىيال قىلىۋاتقىنىنى، نېمىشقا مۇنداق بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلالىغاچقا، ئۇنىڭدىن نېمىش بولغانلىقىنى، نېمىشقا مۇنداق بولۇپ قالغانلىقىنى سوراپ يۈرمىدى.

ئىككى تەن ئىككى ئورۇندا، ئىككى روھ ئىككى خىل تەپەككۇر يولىدا، بىر - بىرى بىلەن كارى يوق! ياق، كارى يوق ئەمەس، بىر - بىرىگە ئەنە شۇنداق جىمجىتلىق بېرىۋاتاتتى.

سەئىدە يېلىنجاپ تۇرغان چوغقا قارىدى، چوغ قىزغۇچ بولۇپ، سارغۇچ نۇر چېچىپ تۇراتتى. ئەمما، ئۇ ھازىر ئاشۇ چوغنىڭ ئاجىز تەپتىدىنمۇ بىر خىل ھالاكەتنى، يوقىلىشنى كۆرۈۋاتقاندەك ئىچى ئۆرتىنىۋاتاتتى.

شەيخ ئورنىدىن تۇردى. سەئىدەنىڭ بۇنداق جىمغۇرلىشىپ قېلىشىدىن ئۇنىڭ تەپەككۇر قىلىۋاتقىنىنى بىلدى - يۇ، ئۇنى ئۇزاق جىم قويغۇسى كەلمەي قالدى. سەئىدەنىڭ چېھرىدىن ئۆچكەن سەبىي، بىغۇبار تەبەسسۇمنى قايتۇرۇپ كەلمەكچى بولدى.

ئاستا كېلىپ، ئوچاقنىڭ تۆۋىدە زوكۇزىيىپ ئولتۇرۇپ سە-

ئىدەگە بوشقىنا پىچىرلىدى:
ــ سەئىدە، پۇتۇك كۆيۈپ كېتىۋېتىپتۇ...
سەئىدەدە تېز ئىنكاس بولمىدى. شەيخ ئاۋازىنى سەل يۇقىرلىتىپ يەنە دېدى:
ــ سەئىدە، پۇتۇك كۆيۈپ كېتىۋېتىپتۇ...
ــ مېنىڭ يۈرىكىمۇ كۆيۈپ كېتىۋاتىدۇ...
ــ قايسى ئوتتا؟ نېمىنىڭ ئوتىدا؟
ــ ئىنسانىيەتنىڭ، ئادەم بالىلىرىنىڭ ئوتىدا...
ــ بۇ ئوتقا نېمە داۋا بار، بىلەرسەنمۇ؟
ــ بىلمەيمەن!
ــ ئۆزۈڭ قانداق ياشاشنى بىلىپ كەلدىڭمۇ؟
ــ ياق!
ــ ئۇنداقتا ئىنسانىيەت ئۈچۈن يىغلىماي، ئالدى بىلەن ئۆزۈڭ ئۈچۈن يىغلا! سەن كۆرۈۋاتقان ئىنسانىنىڭ ھالاكىتى سېنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان بولسا، ئۇنداقتا سەن تېخىمۇ بەكرەك يىغلاپ قالىسەن، كۆزۈڭ كور بولۇپ كەتسىمۇ، پۇشايمىنىڭغا يېتىدىغان چارە تاپالماي قالىسەن!
ــ ئەمىسە، مەن قانداق قىلىمەن؟
ــ ھاياتنىڭ قانۇنىيىتى بار. قانۇنىيەتكە ئاڭلىق ھالدا ئىتائەت قىل! ئىنساني تەبىئەتنىڭ ھەم يىلتىزى بار، ئۇنىڭ زىياندا شلىرىنى ئۆلتۈرا! پۇتۇن نىيەت ــ ئىقبالىڭ بىلەن ئاشۇ گۈزەل قەلبىڭنى قوغدا. چىن، رېئال نەرسىنى، روھىي كامالەتنى، ئىنسانىي بالاغەتنى سۆيا! ھەربىر تىنىقىڭمۇ پاكىز بولىدۇا! بىكار كەتمەيدۇا! ئېرىشىدىغىنىڭ ئەبەدىيلىك بەخت ــ سائادەت بولىدۇ، شۇ بەخت ــ سائادەتنىڭ غۇنچىسى بولۇپ، ئىپار چاچىدىغان بىر يۈرەك سەندە بار بولىدۇ...
سەئىدە يۈرىكىنى تۇتۇپ، بېشىنى ئاسمانغا قارىتىپ، كۆزىدىنى يۇمدى!
ــ دۇنيادىكى قانچىلىك ئىنسان ھەقىقىي مەنىلىك ھاياتنى

هېس قىلىپ يېتەلىگەندۇ؟ چىن ھېسسىيات، چىن روھ، چىن ئارزۇ بىلەن ياشاۋاتقاندۇ؟

ــ مۇتلەق كۆپ قىسمى دەل سەن دېگەندەك ياشىيالمايدۇ! شۇنداق بىر جانلار باركى، ئۇلارنىڭ بىلىدىغىنى، كۆرگىنى، ئاڭلىغىنى، تەپەككۇرى، ئارزۇ ـ ئىستىكى، نىشانى، ھاياتلىق سەپىرى مول ھەم ئاجايىباتلار بىلەن تولغان بولمايدۇ، بىراق ھەقىقەتەن ئۇلارنىڭ ھەربىر تىنىقىدا بىرخىل سەمىمىيەت ۋە چىنلىق بولىدۇ!

سەئىدەنىڭ كۆزلىرىدىن ئېقىۋاتقان تامچىلار ئۇنىڭ رومالىنى ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇ مەيدىسىنى تۇتۇپ، ئۇزاققىچە ئۇنسىز يىغلىدى، يىغلاپ بولۇپ بېشىنى ئاستا شەيخ تەرەپكە بۇرىدى.

ــ ماڭا سائادەتنى پەقەت سىلىلا بېرەلەيدىلا! مەن سىلىنىڭ بەخت قۇچاقلىرىدا بوۋاق كەبى پاك بولالايمەن! مەن بۇ سائادەتنىڭ ئىگىسى بولالامدىم؟ مەن بولالامدىم؟

شەيخ سەئىدەگە قارىدى، سەئىدەنىڭ بېشىنى ئالقانلىرى ئارىسىغا ئالدى، پېشانىسىگە سۆيۈپ قويۇپ، ئورنىدىن تۇردى ـ دە، كۆك بۇلاقنىڭ تۇۋىگە كەلدى. بۇلاققا تۆكۈلۈكتىن تىك چۈشۈۋاتقان كۆكۈش نۇر بارغانسېرى نۇرلىنىپ كېتىۋاتقاندەك، شەيخ تۆكۈلۈككە قاراپ تەبەسسۇم قىلىۋىدى، گويا زېمىنمۇ تەبەسسۇم قىلىۋاتقاندەك، ھەممە يەر، تاغۇ ـ دەريالار تەبەسسۇمدىن كېچىمىۋاتقاندەك بولدى.

سەئىدە يۇگۇرۇپ باردى ـ دە، شەيخنىڭ قولىنى تارتتى. قولىنى ئالقانلىرىغا ئېلىپ تازا يىغلىدى. شەيخ بىردەم قاراپ تۇردى. ئۇنىڭدىمۇ ئالەمچە ھاياجان بار ئىدى. سەئىدەنىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن بۇلدۇقلاپ ئېقىۋاتقان ياشلىرىغا قاراپ، ئاستا ئالدىغا بىر قەدەم ئالدى، سەئىدەنىڭ بېشىنى قامالالاپ، ئاتىلارچە مېھىر بىلەن پەرزەنتىنىڭ ئازاب تۇيغۇسىغا تەسەللى بەرمەكچىدەك مەيدىسىگە باستى. سەئىدە تېخىمۇ ئېسىلىپ، بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. ئەمەلىيەتتە بۇ ئازابتىن بولغان يىغىمۇ ئەمەس ئىدى. بۇ ئاجىز قەلبىنىڭ

بۇيۇكلۇككە يۈزلىنىشىگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئېرىپ كەتكەندەكى ئاجايىپ گۈزەل تۇيغۇدىن كەلگەن يىغا ئىدى.

— يىغلا، يىغلىۋالغىن!

شەيخ سەئىدەنى يېتىلەپ كارىۋات يېنىغا ئاپىرىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى ـ دە، ئارقىسىغا بۇرۇلدى:

— مەن چىقىپ كەتتىم، سەن بىر ئاز يالغۇز تۇرغىن!

سەئىدەنىڭ كاللىسىغا ئۆچكە كەلدى.

— يۇمران چۆپلەر تۇگىگەنمىدى؟

شەيخ بېشىنى لىڭشىتتى.

— ئەمىسە مەن يۇمران چۆپ ئېلىپ كېلەي...

— تاپالامسەن؟

— ھېلىقى گۈلزارلىقنى دەملا؟

— ھەئە.

— تاپالايمەن.

— تېخى كۈن يورۇق، تېز بېرىپ ـ تېز قايىتقىن، مەن قويلارغا قاراپ تۇراي.

— ھىم...

سەئىدە چېلەكنى ئىزىدىلا قويۇپ، ئۆچكىنىڭ قورسىقى بەك ئېچىپ قېينىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ تېز ماڭدى، ئۇ قەبرىستانلىق ئارىسىدىكى ھېلىقى يولغا كىردى، ئۆچكىنىڭ ئاخشامدىن بېرى ئاچ ياتقىنىنى ئويلاپ، كۆڭلى گۈناھ تۇيغۇسىغا پېتىپ قالدى، بۇ تۇيغۇ ئۇنىڭ قەدەملىرىنى ئىتتىك ـ ئىتتىك يۆتكىتەتتى.

گۈلزارلىقتا ئاز قالغاندا ئۇنىڭ پېشانىلىرىدىن تەر تامچىلاشقا باشلىدى، ئىسسىپ كەتكەندەك بولۇپ، سەل بىئارام بولدى، ئەمما يەنىلا تېز ـ تېز مېڭىپ، قەدىمىنى ئاستىلاتمىدى.

سەئىدە گۈلزارلىققا يېتىپ كەلدى، گۈللەر قويۇق ئۆسۈپ، چىرايلىق ئېچىلىپ كەتكەنىدى، بىر ھازا تۇرۇپ بۇ گۈزەللىكنىڭ نېمىگە تالىقلىقى ھەققىدە ئويلىنىپ قالدى، ئەمما يەنە دەررۇ ئې-

سىگە كېلىپ، ئۆزىنىڭ نېمىشقا كەلگەنلىكىنى ئويلاپ، ئېغىشىپ ياۋا چۆپلەرنى يۇلۇشقا كىرىشتى.

سەئىدە بىر باغلام ياۋا چۆپنى كۆتۈرۈپ باقتى، كۆتۈرەلمەگەندىن كېيىن «ئۇھ» تارتىپ قويۇپ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى، ئۇ كېتىۋېتىپ مومىسىنىڭ قەبرىسىنى بىر كۆرۈۋېتىپ، فارىس بىلەن مومىسىنى يوقلاپ ئۆتۈشنى ئويلاپ قالدى، يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىپ سول تەرەپكە قايرىلدى، ئۇ كېتىۋېتىپ يەنە ھېلىقى مامكاپلىققا يېتىپ كەلدى، ئېسىگە زارا كەلدى، ئۇ تېز - تېز قەدەملەر بىلەن كېتىۋاتقاندا ئارقا تەرەپتىن كۈل رەڭ ئىس كۆتۈرۈلدى، ئۇ «زارا كەلدىمىكىن؟» دېگەن خىيالغا كېلىپ بولغۇچە ئالدىدا ئۇ پەيدا بولدى. سەئىدە ئۇنىڭغا تىكىلدى، ئۇ سەئىدەگە بىچارە بولۇپ قالغاندەك كۆرۈندى، سەئىدە گەپ - سۆز قىلمىدى، زارا يەنە شۇ تولىمۇ چىرايلىق، خۇمارلىق، جازىبىدار، ئەمما تولىمۇ شىتىلە كۆرۈنىدىغان كۆزلىرىنى سەئىدەگە تىكىپ تۇراتتى، سەئىدەنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپمۇ، ئۆچلىكى كېلىپمۇ تۇراتتى.

— نېمىگە كەلدىڭىز؟

— سېنى ئىزدىيەلمىگىلى ئۇزۇن بوپتۇ.

— مېنى ئەمدى ئىزدىمىسىڭىز بولمامدۇ؟

— ئىزدىمىسەم قانداق قىلىمەن؟ سەن بىلەن دوست بولغۇم بار، ئەمما سەن مېنى دوست تۇتمىدىڭ.

— سىزنى قانداق دوست تۇتىمەن؟ سىز ماڭا ھەقىقەتنى بىتەل كۆرسەتمىسىز، چىن ھەقىقەتكە قارشى چۇقان كۆتۈرگىلى سالمىسىز، مېنىڭ ئاجىزلىقىمنى، ئۆزىڭىزنىڭ ئاجىزلىقىنى نېمىشقا ئېتىراپ قىلمايسىز؟

— مەن مۇشۇ يولنى تاللىغان، مەن مۇشۇنداق ياشايمەن.

— ئۇنداقتا نېمىشقا ھەقىقەتكە يۈزلەنمەيسىز؟

— چۈنكى، مەن ئۆزۈمنىڭ ئىززىتىنىڭ چەكسىزلىكىنى ئېتىراپ قىلىمەن.

— ھەقىقەت ئۆزى كەمتۈك بولمايدۇ، سىزلا ئۇنى ئاجىز

كۆردىڭىز! ئۆزىڭىزنىڭ خانىۋەيرەن ھاياتىنى تاللىۋالدىڭىز! ئۆزىڭىزگە ئۆزىڭىز زۇلۇم قىلدىڭىز!

— بولدى بەس! سەن نېمىنى بىلەتتىڭ؟ سەن دېگەن بىر كىچىك جانىۋار، سەن مەن بىلگەننى بىلمەيسەن، مەنچىلىك ئەلمىگۈدەك يوق، مەن نېمىدەپ سېنىڭكىنى ئاڭلىغۇدەكمەن؟

— سىز ئاخىرقى دەقىقىگىچە مۇشۇنداق كېتىسىز، توغرىمۇ؟

— ...

— سىز قورقىسىز - يۇ، يەنە ئۆز يولىڭىزدىن يانمايسىز، غەپلەت، زالالەت سىزنىڭ روھىيىتىڭىزنى چىرماپ تۇرىدۇ!

— شەيخ مېنىڭ ئۇستۇمدىن غالىب كېلىپ، سېنى مېنىڭ دوستلۇقىمدىن تانغۇزدى، ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالدى.

— ئۆزىڭىزنىڭ مەغلۇپ ئىكەنلىكىڭىزنى بىلىدىكەنسىز - يۇ، يەنە نېمە ئۈچۈن...

— بولدى، نېمە ئۈچۈنلىرىڭنى قوي! بۇنىڭغا ئەينى چاغدىلا نېمە ئۈچۈن يوق ئىدى، ھازىرمۇ يوق! مۇشۇنداق بولۇشى كېرەك-تەك، مانا مۇشۇنداق بولدى!

— ماقۇل، ئەسلىمۇ مەن سىزنىڭ تەقدىرىڭىزگە كۆڭۈل بۆلمەيتتىم.

— بىراق مېنىڭ تەقدىرىم سېنىڭ سەۋەبىڭدىن بولدى، بىلمەسەن؟

— بۇنى مەندىن كۆرمەڭ، ئۆزىڭىز تاللىۋالدىڭىز!

— مەن سەندىن نەپرەتلىنىمەن سەئىدە، بۇگۈن شۇنىڭ ئۈچۈن كەلدىم، سېنى ئەمدى ھەرگىز ئىزدىمەيمەن! دوستۇم بولمايمەن، سېنى شۇنچە كۆپ ئارزۇ - ئارمانلىرىڭغا يەتكۈزدۈم، بىراق مېنى دوست نەزەردە سانىمىدىڭ، ھەتتاكى مەندىن يۈز ئۆرۈدۈڭ! مەن بىلەن تۇرغاندىمۇ شەيخنىڭ سېماسىنى روھىيىتىڭگە چوڭقۇر باغلىدىڭ! مېنى ۋۇجۇدۇڭغا ئورۇن بېرىپ سىغدۇرمايتۇرۇپ، يەنە مېنىڭ سېنى نەلەرگە باشلايدىغىنىمنى، نېمىلەرنى

ئۆگىتىدىغىنىمنى، نېمىلەردىن ئايرىپ نېمىلەرگە ئېرىشتۇرىدۇ. غىنىمنى كۆرۈپ باقتىڭ! مەن سېنى ئويناتتىم، ئۆزۈمگە موھتاج قىلدىم دېگەنىدىم، خەير، مەن مېنى مەنسىتمىگەنلەردىن، مېنىڭ ئاجىزلىقىمنى بىلىۋالغانلاردىن ئايرىلىپ، مېنى سۆيىدىغان، مېنى دوست سانايدىغان، ھەتتاكى ماڭا قۇللۇق قىلىۋاتقان دوستلىرىمنىڭ يېنىغا باراي! سېنى ئەمدى ئىزدەپ كەلمەيمەن!

سەئىدەنىڭ قەلبىدە مەۋج ئۇرۇۋاتقان نۇرانە تۇيغۇلار ئەمدى ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى، ۋۇجۇدى گويا بىر بۇيۇك تەپتىن ئېرىۋاتقاندەك، روھى ھەتتاكى ئېرىپ شۇ بۇيۇك تەپنىڭ قۇدرىتى ھامىلىسى ئىكەنلىكىنى چەكسىز ئېتىراپ قىلىۋاتقاندەك يۇقىرىغا كۆتۈرۈلۈپ، ئەرشتىن بىر گۈزەل باغچىغا قونغان كەپىنەك كەبى ئۇچاتىتى، پەسلىمەيتتى، ئۆرلەيتتى!

زارا بېشى ساڭگىلىغان، كۆزلىرىدە غېرىب ۋە ئاچچىق ياش سايە تاشلاپ تۇرغان ھالدا كۆزدىن غايىب بولدى.

سەئىدە بىر ھازا ئىزىدا تۇرغاندىن كېيىن، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىدى. سەئىدەنىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى، ھە، شۇ تاپتا بەخت تامچىسى، سائادەت دېگىزىغا، ھەقىقەتنىڭ كۆپكۆك، سۈزۈك سۈلىرىغا قېتىلىپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدى بارا ـ بارا قاراڭغۇلاشقاندەك بولۇپ، روھي ئالىمدىكى ئالەمچە بىخنىڭ سېھرىدىن رېئال قەبرىستانلىقىقا قايتىپ كەلدى، قولتۇقىدىكى بىر باغلام ئوتنى قۇچىقىغا ئالدى ـ دە، ئالدىغا قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ پۇتى يەردە، زېمىن ئاننىڭ مەيدىسىگە ئىز سېلىپ، ئۇنى يالقۇنلۇق ھاياجانغا سېلىپ مېڭىۋاتاتتى! روھى كۆكتە ئۇچاتتى!

ـــ سەئىدە...

سەئىدە ئۆينىڭ بوسۇغىسىدا ئۆزىگە يۇزلىنىپ تۇرغان ئاق لىباسقا قارىدى، ۋۇجۇدى تىترەيتتى، پۇتلىرىمۇ، نېرۋىلىرىمۇ، تۇيغۇلىرىمۇ تىترەۋاتاتتى! ھە... تىترىمىسۇنمۇ؟ ئۇ نېمىگە نائىل بولدى؟ ئۇنىڭغا نېمە تەقدىم قىلىندى؟ ئۇنى نېمىدىن ئايرىپ نې-

مىنى بەردى؟ ئۇ تىترىمىسۇنمۇ؟ ئۇ تىترەيدۇ، ئۇ تىترىشى كېرەك...

سەئىدە ئوتنى ئىزىغا تاشلاپ بوسۇغىغا قاراپ چاپتى، بوسۇغىدا تۇرغان ئاق لىباسقا تاشلاندى، ئۇنىنى قويۇۋېتىپ، ۋارقىراپ يىغلىدى، توۋلىدى، چىرقىرىدى...

ئۇ كۆلۈشى كېرەك ئىدىغۇ؟! ھەئە، ئۇنىڭ روھى كۆلۈۋاتىدۇ، بۇ سائادەتنىڭ، بەخت ئىقبالىنىڭ نۇرى ۋۇجۇدىغا تۆكۈلگەن ھەربىر جانىنىڭ كۆلكىسى ئىدى! ئۆمۈرلۈك ئاشىقىنىڭ ۋىسال خەۋىرىنى ئاڭلىغان سەۋدايىنىڭ كۆلكىسى مانا مۇشۇنداق بولىدۇ، ھېسسىيى ھەربىرەتتىن مەھرۇم بولغان سۇس يۈرەك شادلانسا ئۇنداق بولمايدۇ، ئۇنداق سىراق بولمايدۇ! ھە، مەيلى، سىراق بول سەئىدە! بۇ ۋىسال خەۋىرى ئۇچۇن سىراق بولالمايدىغان مەنىسىز - لەرگە ساراڭلىقنى ئاشكارىلا، ئۇلارغا ساراڭلىقنىڭ سىرىنى ئاشكارىلا!

ئون سەككىزىنچى باب

— ئاتا، ئالدىرىمايراق يۈگۈرۈڭ، يىقىلىپ قالىسىز...

سەئىدە ئالدىدا ئالچاڭلاپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان ئۆچكىنىڭ ئارقىسىدىن توۋلىغىنىچە يۈگۈرۈشكە باشلىدى.

— سەئىدە، نېمىشقا توسىسەن! ئۇنىڭ مۇنداق يۈگۈرمىكى ئاسانمۇ؟

— بىراق تېخى ئەمدى نورمال ھالەتكە، بېجىرىم ھالىتىگە كەلدى، يەنە قايتىدىن...

— ياق! ئۇنىڭ بۇ يۈگۈرۈشلىرى نېمىدىن بىلەمسەن؟

— بىلمەيمەن!

— ئۇنىڭ شادلىقىغا بىزمۇ جور بولارمىز، بىزمۇ يۈگۈرۈپ كېتەرمىز...

سەئىدە توختاپ شەيخكە قارىدى، شەيخ يەنىلا تەمكىن تەبەسسۇم قىلىۋاتاتتى، شەيخنىڭ كۆزلىرى سەئىدەگە گۈزەل بىر مەنزىرىنى كۆرسىتىۋاتاتتى.

— مەن كۆردۇم...

— نېمىنى كۆردۇڭ؟

— بىر گۈزەل باغچە، باغ ئىچىدە گۈللەر ئېچىلىپتۇ، ئىككى ئاق لىباس، بىر جۈپ ئاق قانات، قىپقىزىل بىر دەستە گۈلنى ماڭا سۇنۇۋېتىپتۇ!

شەيخ:

— ئال، ئۇ سېنىڭ! ئۇ ساڭا بېرىلدى، — دېدى.

— ھە...

سەئىدە بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئالدىغا قارىدى.

— شەيخ ئاتا، فارىسنى كۆرگۈم كەلدى.

— ئۇنى يوقلاپ كېلەيلى...

— ھمم...

ئۇلار قەبرە ئارىلاپ فارىس بىلەن مومىسىنىڭ قەبرىسى ئالدىغا كېلىشتى، سەئىدە قەبرە بېشىدىكى تۇپراققا تىزلاندى، ئۇلار روھقا ئاتاپ ئۇزاقتىن - ئۇزاق دۇئا - تىلاۋەت قىلىشتى.

— ئېھ فارىس، ھىدلىرىڭ قايسى ئىپار دۇنياسىدىن كەلدى؟ بۇ سۇكۇتۇڭ كىمنىڭ ئىنئامى؟ ئىللىق قۇچاقلىرىمدا پەقەت ھۆل توپىلا قالدى، سېنىڭ كىچىك گەۋدەڭنى باغرىمغا تارتالمايمەن!

سەئىدە قەبرىگە مەڭزىنى يېقىپ، تىترەپ تۇرغان لەۋلىرىدە ئەنە شۇنداق شىۋىرلايتتى، قەبرە ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى توڭلاتماقتا، بىراق ئۇ بۇ قۇچاقلاشلاردىن بىر خىل ئۇلۇغ سېزىمنى سەزمەكتە، شۇ تاپتا بۇ بىر دۆۋە ھۆل توپا سەئىدەنىڭ روھىدا يېلىنجاپ تۇرغان مۇھەببەت! چۈنكى، بۇ ھەقىقەتكە سەئىدەنىڭ سۆيگۈسى بار! بۇ ھەقىقەت ئۇنىڭ قەلبىگە يىمىرىلمەس ئىز سالغان.

سەئىدەنىڭ كۆز يېشى تۇگەيدىغاندەك ئەمەس ئىدى، ھۆل توپىنىڭ سوغۇقى ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى تىترىتىپ تۇراتتى، شەيخ ئاستا ئېڭىشىپ ئۇنى تۇپراقتىن يۇلۇپ ئالدى.

— پەيتى كەلگەندە سەن ئۇنى ئەمەس، ئۇ سېنى باغاشلايدۇ، ئۇنىڭ ھۆل سوغۇقى ۋۇجۇدۇڭنى تىترەتكەن بولسا، ئۇ سېنى باغاشلاپ ياتقان شۇ دەقىقىدە، ئۇ مۇزغا ئايلىنىپ كەتسىمۇ، سەن توڭلىيالمايسەن! توڭلاش دېگەن تىرىك جانغا خاس سېزىم، شۇنداق ئەمەسمۇ؟! ئەمدى بولدى، بولدى قىل!

سەئىدە ئېغىرلاشقان پۇتلىرىنى بوشقىنا سىلكىپ قويدى:

— ئەجەبمۇ توڭلاپ كەتتىم.

— يۇر، ئىللىق ئۆيگە قايتايلى.

*　　*　　*

تاڭ ئېتىپ، جىمى جاھاننىڭ سىرلىرى ئاشكارىلانغان چاغ، سەئىدە لەۋلىرى گەز باغلىغان ھالدا قات ـ قات جۇۋىلار ئاستىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقتى، بىر كېچە قىزىتما بىلەن ئېلىشىپ خېلى ھارغان بولسىمۇ، ئەمما يېڭىلىپ قالمىغاچقا، چىرايى خېلىلا ياخشى ئىدى، بەدەنلىرى يەڭگىل ئىدى.

سەئىدە ئوچاق بېشىدا غىزاغا تەييارلىق قىلىۋاتاتتى، شەيخ كىرىپ كەلدى:

— سەئىدە، قانداقراق تۇرىسەن؟

— ياخشى، تولىمۇ ئوبدان!

— يارايسەن، تېزدىن غىزانى يەپ قويلارنى يايلاققا ئاپىرىپ كېلەيلى!

— ھىم...

— ھە راست، تۇنۇگۈن تۈيۇقسىز قىزىپ قېلىۋېدىڭ، بەك ئەنسىرىدىم...

— مەنمۇ ئەنسىرىدىم.

شەيخ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇردى. ئۇلار ئىتتىك غىزالىنىپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى، سەئىدە شەيخكە قاراپ باشقىچە ھاياجاننى سەزگەندەك بولدى، شەيخنىڭ كۆزلىرىدە بىر يېڭى ھەم گۈزەل مەنزىرە كۆرۈۋاتقاندەك، بەختىيار دەقىقىلەر ئۇ كۆزلەردە ۋاقىت بوشلۇقىغا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى نامايان قىلىپ تۇراتتى، سەئىدە بۇ كۆزلەردىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئىزدەيتتى، ئىزدەپ ئۇنىڭدىن ھەممىنى تاپالايدىغاندەك تىكىلەتتى، بۇ كۆزلەردە نېمىلەر چاقنايدۇ، بۇ كۆزلەر نېمە تىلدا سۆزلەيدۇ، بۇ كۆزلەردە قانداق بەختنىڭ شولىسى چېچىلىپ تۇرىدۇ، بۇ سەئىدەگە ئايان ئىدى، شۇڭلاشقا ئۇ بۇ كۆزلەردىن ھەممىگە ئېرىشىپ كەلدى، بۇ كۆزلەر ئۇنىڭغا ھەممىنى ئاتا قىلىـ

دى.

ـــ يوْر، قويلارنى بېقىپ كېلەيلى.

ـــ ھمم... مانا...

سەئىدە شەيخكە ئەگەشتى، ئۇلار قويلارنى قوتاندىن چىقارـ دى، قويلار ئۇلارنىڭ ئالدىدا يورغىلىشىپ، يۇگۇرۇپ ئويناياتتى.

سەئىدەگە بۇ كۇن باشقىچە گۈزەل كۆرۈنۈۋاتاتتى، ئاسمانغا قارىسا ئاسمان كۈلۈۋاتقاندەك، بۇلۇتلارمۇ ئويناقشىپ ئىزىدا تۇرالماي، ھەر تەرەپكە تاراپ كېتىۋاتقاندەك ئىدى. يەرگە قارىسا، يەرمۇ كۈلۈۋاتقاندەك، توپىسى ئىسسىق ھەم ھۇزۇرلۇق! شەيخكە قارىسا، ئۇنىڭ بىر جۇپ كۆزى ئاجايىپ خۇمارلاشقانىدى!

سەئىدە بۇ گۈزەل كۈننىڭ ھۇزۇرىدا ۋۇجۇدى يالقۇندا قالـ غاندەك ئىللىق سېزىمدا بولدى، ئۇ ئالدىدىكى قويلارنىڭ مەردانە، چوڭ قەدەملەر بىلەن ئالدىغا قاراپ كېتىپ بارغىنىنى كۆرۈپ شادلاندى، تۇيۇقسىز ئۆچكە ئېسىگە كېلىپ توختاپ قالدى.

ـــ شەيخ ئاتا، ئۇ... ئاتام قېنى؟

ـــ ھە... ئۇ تۇنۇگۈن بىز بىلەن قەبرىستانلىق تەرەپكە كەلـ گەن، بىراق ئالدىمىزدا نەلەرگىدۇر كېتىپ قالغانىدى... بەلكىم يايلاقتىدۇر، بېرىپ قاراپ باقايلى...

ـــ ئۇ نەگىمۇ بارالار؟

ـــ ھېچيەرگە بارالمايدۇ، مۇنداق ئىللىق ماكاندىن قانداق كېتىپ قالىدۇ؟

ـــ بىراق ئۇ ئەزەلدىن مۇنداق قىلمايتتى...

ـــ بۇ تۇنجى قېتىم ۋە ئاخىرقى قېتىم شۇنداق قىلىشى بوـ لۇپ قالىدۇ.

ـــ ...

سەئىدە گەپ قىلمىدى، بىراق ئۇ يەنىلا ئەنسىرەپ قالغانـ دى. ئۇلار قەبرىستانلىققىمۇ يېتىپ كەلدى، سەئىدەنىڭ پۇتكۇل ئەس ـ يادى ئاتىسىدا قالغانىدى، ئېزىپ بىرەر يەرگە كېتىپ قالارمۇ دەپ ئەنسىرەيتتى، شەيخ ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپلا ئۇنىڭ ئا ـ

تسىدىن ئەنسىرەپ قالغىنىنى ھېس قىلغانىدى.

ــ سەئىدە، نېمە بولدۇڭ؟

ــ ئاتامنى... ئاتامنى ئېزىپ قېلىپ بىرەر جايغا كېتىپ قالدىمىكىن دەپ بەكلا ئەنسىرەپ كېتىۋاتىمەن.

ــ ئۇنداق بولمايدۇ، قويلار مۇشۇ يەردە ئوتلاپ تۇرسۇن، بىز ئىزدەپ باقايلى...

ــ ماقۇل...

ئۇلار قويۇق چىملار ئۆسكەن توقايلىق تەرەپكە قاراپ ماڭدى، توقايلىق ئېگىزلىگەنسېرى سەئىدەنىڭ يۈرىكى تېخىمۇ رەتسىز سوقۇشقا باشلىدى، ئۇنىڭ بۇنىڭ نېمىشقىلىقىنى ئويلاشقىمۇ تاۋى يوق ئىدى! بىردە «ئاتا» دەپ توۋلايتتى، بىردە ئۇياق ـ بۇياققا يۈگۈرۈيتتى، كۆزىگە ھېچنەرسە كۆرۈنمىگەنسېرى تېخىمۇ ئەنسىرەپ، تېخىمۇ ئۇنلۇك توۋلايتتى.

ــ ئاتا... ئاتا! سىز نەدە؟

ئۇ جىلە بولۇپ كۆزلىرىگە ياش ئالدى، ئاتىسىنى توۋلاپ ئاڭلىتالماي، يەرگە پۇتىنى ئۇردى.

ــ مە... مە... مە...

سەئىدە ئۆچكىنىڭ مەرىگەن ئاۋازىنى ئاڭلىدى، ئەمما ئاۋازنىڭ قايىقتىن كېلىۋاتقىنىنى بىلەلمىسىمۇ، چىرايىغا دەرھالا كۈلكە يېغىلدى.

ــ ئاۋاز ئاۋۇ ياقتىن كېلىۋاتىدۇ.

شەيخ بىر دۆڭنى كۆرسەتتى ـ دە، شۇ تەرەپكە يۈگۈردى، سەئىدەمۇ ئەگەشتى. ئۇلار دۆڭنىڭ چوققىسىغا چىققۇچە بىر پەس يۈگۈرۈپ توختىۋېلىشتى. ھارغىنىدىن قېنىپ بىر نەپەس ئېلىۋېلىپ تېز مېڭىشقا باشلىدى.

ــ ئاھ...

سەئىدە ئېغىزىنى تۇتۇپ تۇرۇپ قالدى، ئۆچكە، ئۆچكىنىڭ يېنىدا بىر ئاق لىباس، بىر ئاق رومال تۇراتتى. ئۆچكىنى باغرىغا بېسىپ ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلايتتى، سەئىدە سىنچىلاپ قارىدى، ئەمما

ئۇنىڭ كىملىكىنى تونۇيالمىدى، ئايال بېشىنى كۆتۈرۈپ يامغۇر-دەك ياش تۆكۈۋاتقان كۆزلىرىنى سەئىدەگە تىكتى.

— ئانا...

سەئىدە «ئانا» دەپ توۋلىۋەتتى، پۈت ـ قوللىرى تىترەپ، ۋۇجۇدى باشقىچە بولدى، ئۆچكىمۇ، ئانىسىمۇ تەڭ ئورنىدىن تۇ-رۇپ سەئىدەگە قارىدى. سەئىدە ئىزىدا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالغا-نىدى، ئالدىغا ماڭغۇسى، ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ ئىككى ئەزىزا-نىسىنى باغاشلىغۇسى كېلەتتى، پۈتلىرى ئۆزىنىڭ ئەمەستەك... ھەرىكەت يوق، سېزىمىمۇ يوق! ۋە بەلكى دەقىقىلىق سەزگۈسىنى يوقاتقانىدى، ئايال يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى، سەئىدىنىڭ پۈتلىرى تېخىمۇ تىترەپ كەتتى، كۆزلىرى چەكچىيىپ، بىر ئاق لىباسنىڭ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىغا ئىنكاس قايتۇرالماي قالدى!

— سەئىدە، جېنىم بالام...

ئايال سەئىدىنى قۇچاقلىدى، يۈزلىرىگە سۆيدى، قۇيۇلۇۋاتقان ياشلىرى سەئىدىنىڭ يۈزلىرى، بويۇنلىرىنى سىرغىپ ھۆللىدى، سەئىدىنىڭ قوللىرى بۇ ئىللىق گەۋدىنى باغاشلاشقا ئاجىز كېلە-گەندەك ھاۋادا لەيلەپ قالغانىدى، سەئىدە بىر ھازادىن كېيىن ھوشىنى يىغدى، باغرىدا ياتقان كىشىنىڭ ئانىسى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، ئىچىدىن بىر خىل شادلىق ياشلىرى بۇلدۇقلاپ ئاقتى، ئانىسىنىڭ مەيدىسىگە تېگىپ تۇرغان بېشىنى كۆتۈردى. ئانىسىنىڭ يۈزىنى ئالىقانلىرى ئارىسىغا ئالدى، يۈزلىرىگە، كۆز-لىرىگە قانماي ـ قانماي قارىدى، ئانا ـ بالا بىر ـ بىرىدىكى ۋاقىت ئىز سالغان ئۆزگىرىشلەرگە قارايتتى، بىر ـ بىرىنىڭ ۋۇجۇدىغا قارايتتى، چىرايىغا قارىغاچ روھىغىمۇ تەڭ قارايتتى. مۇشۇنداق ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن قاراشلاردىن كېيىن نەمدەلگەن كۆزلەرگە شېرىن ۋىسالنىڭ تاتلىق كۈلكىلىرى يېيىلدى.

— سەئىدە... جېنىم قىزىم...

— ئانا... نەگە كەتتىڭىز؟

— مەن سېنى ئىزدەپ كەتتىم، سېنى ئىزدەپ كەلدىم...

— ئاتام... ئۇ... ئۇ مەن بىلەن بىللە...

ـــ هه، ئۇنىڭغا ئوبدان قاراپسەن، رەھمەت، مەن ئەمدى سەلەر بىلەن بىللە تۇرىمەن، بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى ئايرىلماي ياشايمىز.

ـــ راستمۇ؟ ئەمدى ئايرىلمايمىزمۇ؟

ـــ ياق! ئاتا ـ ئانا، بالا ھەممىسى تەل بولغان بەختلىك ئائىلىمىز بار بولىدۇ.

ـــ مومام... ئۇ... ئۇ ئۆز ئۇستىدىكى ھۆكۈمنى قوبۇل قىلىدى! ئۇ... ئۇ ئەمدى يوق!

ـــ ئۇ شۇنداق ئۇلۇغ ئانا، ئۇ ئەلۋەتتە چەكسىز بۇيۇكلۇككە ئەڭ توغرا، ئەڭ گۈزەل ھالەتتە ئىتائەت قىلدى.

ـــ ئەگەر ئۇ يېنىمىزدا بولسا ئىدى، تېخىمۇ خۇشال بولۇپ كېتەتتى!

ـــ سەن قانداق ماكانلاردا، قانداق ئىنسانلارنىڭ ئارىسىدا كىمنى ئىزدەپ يۈردۇڭ، ئېسىڭدىمۇ؟

ـــ شەيخ ئاتامنى...

ـــ ھە... مېنى ئەمەس، مومائنى ئەمەس، ئاتاڭنىمۇ ئەمەس، دەل شەيخنى ئىزدەپ سەرگەردان بولغىنىڭ ئۈچۈن ئۇشبۇ بەختلەر ساڭا نائىل قىلىندى!

سەئىدەنىڭ چېھرى يېشىل تەبەسسۇمدا نۇرلاندى، ئۇنىڭ نەمخۇش يۈزلىرىدە تىرىلگەن بۇ يېشىل تەبەسسۇم ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنىڭ باھار پەسلى ئىدى.

ـــ مە... مە...

ئۆچكە كېلىپ سەئىدەنىڭ پۇتلىرىغا سۈۋۈنۈپ، ئۇنى ئاشۇ بىرلا تاۋۇش بىلەن چاقىردى، ھەئە، ئۇ پەقەت شۇ بىرلا تاۋۇشنىلا چىقىرىشقا قادىر، جىمى سۆزلەرنى، جىمى ھەرپنى شۇ بىر تاۋۇشقا يىغىپ تۇرۇپ ئىپادىلەشكە مەجبۇر ئىدى.

سەئىدە ئانىسىدىن قوللىرىنى ئاجرىتىپ تىزىنى يەرگە قويدى، ئۆچكىنى... ياق، ياق!... ئاتىسىنى ئۆزىگە تارتتى، بېشىنى كۆتۈرۈپ باغرىغا باستى، ئۆچكىنىڭ بىچارە ئىگراشلىرى، ئاجىز تىنىقلىرى ئۇنىڭ باغرىغا ئۇرۇلغاندا، ھەقىقەت «مانا، مۆجىزەمنى

كۆرا! كۆزۈم كۆرمىگەن تۇرسا دېگەنلەرگە مۇنۇ قىسمىتىمنى سۆزلەپ بەرا! ئۇلار بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇقىنى كۆرەمدىكەن؟» دەپ ئۇ-نىڭغا خىتاب قىلىۋاتقاندەك بىلىندى، ئۇ بۇ مۆجىزىنى، بۇ قىس-مەتنى تېخىمۇ كۈچەپ باغرىغا باستى.

— سەئىدە، تۇرە بالام، ئۆيگە قايتايلى...

ئانا ئۇنىڭ تۈگۈلگەن بەدەنلىرىنى باغرىغا ئالدى، ئۇلار بىر-بىرىگە كىرىشكەن ھالدا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى، ئۆچكە ئۇلار-نىڭ ئالدىدا يۈگۈرەيتتى، سەئىدە بىلەن ئانىسى ئۇنىڭ ئارقىسى-دىن ماڭدى، ئۇلار مېڭىپ، قەبرىستانلىققا كېلىشتى، سەئىدە ئۇ-دۇل مومىسىنىڭ قەبرىسى بېشىغا باردى.

— مومام مۇشۇ يەرگە كىرىپ كەتتى، ئۇ ئەمدى قايتىپ چىقمايمەن دەيدۇ.

— ھە، ئۇ ئۆز ئارزۇسىنى دەپتۇ.

ئۇلار ئۆزلىرىنى شۇنچىلىك تۇتۇۋالغان بولۇپ، پەرياد چەك-مىدى ياكى توۋلاپمۇ كەتمىدى.

— ئانا، يىغلىغۇم كېلىۋاتىدۇ...

— نېمىشقا؟

— بىلمەيمەن...

— قايتايلى سەئىدە، بەخت بۆشۈكىدە، يېڭى بىر بوۋاق «بۇ رېئال دۇنيامۇ ۋە ياكى سېھىر - ھېكمەت قەسىرىمۇ؟» دەپ سوراۋاتىدۇ، بىز ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشىمىز كېرەك.

ئۇلار قەبرىستانلىق ئوتتۇرىسىدىكى چىغىر يولغا كىردى، ئۇن - تىنسىز مېڭىپ ئۆيگىمۇ يېتىپ كەلدى.

ئۆچكە دەرەخ تۈۋىگە قاراپ ماڭدى، سەئىدەمۇ، ئانىسىمۇ قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— سەئىدە، ئاتاڭنى ئۆيگە باشلاپ كىر، ئۇ بىزنىڭ ئائىلە-نىڭ تۈۋرۈكى، ئۇ بىز بىلەن بىللە تۇرۇشى كېرەك!

— ھىم...

سەئىدە دەرەخ تۈۋىدە ئەمدىلا بوينىنى ئالدى ئىككى پۇتى ئا-

رىسىغا قىستۇرۇپ ياتقان غېرىب ئۆچكىنى ئورنىدىن تۇرغۇزدى، ئۆيگە قاراپ ھەيدىدى، ئالدىدا قۇيرۇقىنى بوشقىنا شىپاڭشىتىپ، ئېگىلىپ مېڭىۋاتقان تۆت پۇتلۇق مەخلۇققا قاراپ كۆز چاناقلىرى چىڭقالدى، كۆزىدىن قىسىلىپقىنە ئېقىپ كەتكەن ياشلىرىنى رو-مالىنىڭ ئۇچى بىلەن سۈرتتى.

سەئىدە ئۆيگە كىردى، ئۇلار ئۆچكىنى كارىۋاتقا چىقىرىشتى، ئانىسى بىلەن سەئىدە ياندىكى يەنە بىر كارىۋاتقا چىقىپ ئولتۇردى.

— ئانا، ھارغانسىز، يېتىپ ئارام ئېلىڭ...

— سەنچۇ؟

— مەن بىردەم ئولتۇرۇۋالاي...

— ھىم...

ھاردۇق يەتكەن ئانا جۇۋىغا يۆگىنىپ شىرىن ئۇيقۇغا غەرق بولدى، سەئىدە كۆك بۇلاققا قاراپ ئولتۇردى، كۆك بۇلاقنىڭ سۇ-يى يەنىلا شۇنداق جىمجىت ھەم تۇرغۇن ئىدى، سەئىدە كۆك بۇلاقنىڭ كۆپكۆك سۈيىگە تۇڭلۇكتىن چۈشۈۋاتقان كۆپكۆك نۇر-غا قاراپ، بۇ بۇيۇك رەڭگە مەپتۇن بولدى، گويا بۇ كۆكۈش رەڭ سەئىدەنى قوينىغا تارتىپ، ئۇنىمۇ ئۆز رېڭىدە ئېرىتىپ، كۆك رەڭلىك سۈيۇقلۇققا ئايلاندۇرۇۋېتىدىغاندەك تۇيۇلدى.

خاتىمە

تۇڭلۇكتىن بىر كۆك سېما كىردى، ئۇنىڭ قاناتلىرى خۇددى توزنىڭكىدەك ئاجايىپ گۈزەل، يۈزلىرى يالپۇزدەك پارقىراق، رۇخسارى ئەقلىنى لال قىلاتتى.

بوينىنى قىسىپ تۇرغان سەئىدە ئورنىدىن تۇرۇپ سالام قىلدى:

— سىز كىم؟

— مەن ئىلىمنىڭ سېنىڭ دىلىڭغا چۈشۈرگەن ئەقىل ۋە تۇيغۇسى بولىمەن!

— سىز شەيخ ئاتامنى كۆردىڭىزمۇ؟ قويلارنىچۇ؟ ئۇلار قېنى؟

— شەيخ ئۇ سېنىڭ يۈرىكىدە، ئۇ سېنىڭ بۇيۇك تۇيغۇڭ، ئىلاھىي تۇيغۇڭ، بەخت تۇيغۇڭ!

— ئۇنى تۇنۇگۈن يوقىتىپ قويدۇم...

— ياق، ئۇ سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭغا كۆمۈلۈپ كەتتى.

— ئۇنداقتا ئۇ بۇرۇنقىدەك ياشىيالمامدۇ؟

— ئۇ ئىلگىرى سېنىڭ تېخى پىشىپ يېتىلمىگەن ھەقىقەت چۈشەنچەڭ ئۈستىدە ساڭا قوماندانلىق قىلىش ئۈچۈن كۆز ئالدىڭدا شەيخنىن ئىبارەت بىر چىن ئىنسان بىلەن مەۋجۇت ئىدى، مانا ئەمدى سېنىڭ تىنىقلىرىڭ ھەقىقەتكە توغرا يۈز تۇتتى، رېئاللىققا چىن مەنە بىلەن يېقىنلاشتى، ئۇ سېنى ھاياتلىق لەھزىلىرىڭدە ھەقىقەتكە يولۇقتۇرغۇچى دەستۇر، ھاياتىڭنى ئىككى زامانغا تەۋە قىلغۇچى ھەم ئەبەدىيلەشتۈرگۈچى بايلىق! ئۇ بايلىق ئاللىبۇرۇن جېنىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇرلىرىدا تىنماقتا، «مېنى قاز! مېنى چاقنات! مېنى كۆچكە ئايلاندۇر!» دەپ خىتاپ قىلماقتا.

— ئۇ مېنىڭ ئىككى خىل ھالدىكى بىر تۇيغۇمنىڭ تىنىشى ئىكەن ـ دە؟

— دۇرۇس! ئۇ بىر ۋۇجۇدنىڭ ئىككى زامان تەۋەلىكىدە رې-ئاللىشىشى!

— شەيخ ئاتام، كۆك قوچقار، زارا، زاريا، فارىسلار ماڭا ئوخشاش رېئال جان ئەمەسمىدى؟

— ھەئە، ئەمما جېنى بار مەنەلەر ئىدى.

— زارا ۋە زاريا توغرىسىدا نېمە ھېكمەتلەر بار؟

— زاريا سېنىڭ قىزلىق ھەۋىسىڭ، زارا بولسا سېنىڭ ئارزۇ ـ ئىستىكىڭ!

— ئۇلار مېنىڭ ئىستىكىم تۇرۇقلۇق، نېمە ئۈچۈن مەن ئۇلارنى تاشلىۋېتەلمىدىم؟

— سەندە ئۇلۇغ بىر ئىستەك بار، ئۇنىڭغا يېتىش سېنىڭ ھاياتىڭنى يۈكسەكلىك مۇقامىغا كۆتۈرىدۇ، سەن كۆرگەن، ھېس قىلغان ئىلىم ـ ھېكمەتلەرنىڭ سىرىنى ساڭا يېشىپ بېرىدۇ! ئەڭ بۈيۈك مەنەنى، ئەڭ بۈيۈك پەلسەپەنى ساڭا سۆزلەپ بېرىدۇ! بۇ ئارزۇ ساڭا ئەڭ بۈيۈك بىر ئىلاھنىڭ «كەل... جانىۋارىم» دەپ چاقىرىشىنى ئاڭلىتىدۇ، سەن شۇ ئۇلۇغ ئىستەكنى تاللىۋالغىنىڭ ئۈچۈن، ساڭا ئۆز قۇلۇڭ، ئۆز پۇتۇڭ، ئۆز كۆزۈڭ، ئۆز قۇلىقىڭ، ئۆز ئېغىزىڭ، ئۆز نەپسىڭ قولىدا زۇلۇم قىلىنىدىغان ئىستەكلەرنى تاشلىۋېتەلمىدىڭ!

— ھەقىقەتەنمۇ ئاشۇ ئارزۇ ـ ئىستەكلەر مېنى زار قىلار-مۇ؟

— ھەر ئىككىلىسىنىڭ سۆز تومۇرىغا قارا. «زارى»، «زار» بىلا ھەقىقەتكى ئۇلار سېنى ئالەمچە يۈكسەك تۇيغۇلارغا چۆمدۈرەلمىدى!

— ماڭا بېرىلگەن، ماڭا ئۇچراشتۇرۇلغان، ماڭا تەۋە بولغان ھەم تەۋە بولمىغان، مەن سۆيگەن ھەم مېنى سۆيگەن، مېنى يىغلاتقان ۋە ئۆكۈندۈرگەن... ھەممە نەرسە ئەسلىدە مېنىڭ ھەقلە-

قەتنى بىلمىشىم ۋە نۇردىكى مەنەنى تېپىشىم ئۇچۇنمىدى؟
— ھالبۇكى سەن شۇ ئارقىلىق بىلدىڭ ئەمەسمۇ؟
— ھە...
سەئىدە بىر ھازا تۇرۇپ، ئاندىن يەنە سورىدى:
— سىز كىم؟
— مەن چۇش!
سەئىدە ئۆز ـ ئۆزىگە شۇنىرلاپ قالدى، ئۇ ئۆز قەلبىدىكى يارقىن تۇيغۇنى تاپتى، شەيخ ئاتىسىنى تاپتى، ئۇنىڭغا ئېيىتتى:
— شەيخ ئاتا... مەن رېئاللاشتىم، روھىيەت ئالىمىم نۇرلاندى.
— ھە... گۈزەل بەختىڭ تاجى بولۇپ، مۇبارەك ئاتا ـ ئانىڭ بېشىغا قون! ئۇلارمۇ رېئاللاشتى، روھىيىتى نۇرلاندى.
— ھەئە... بىز تۇرغان مۇنۇ يېشىل كەپىمۇ رېئاللاشتى، ئۇمۇ نۇرلاندى...
سەئىدەگە بىر ئاق لىباس تەمكىن تەبەسسۇم بىلەن قارايتى، سەئىدەمۇ ئۇنىڭغا تويماي قارايتتى، ھە، بۇ ئاق لىباس سەئىدەنىڭ ئەڭ پىنھان يېرىدە، قەلبىنىڭ ئەڭ چوڭقۇرلىقىدا ئىدى.
سەئىدە يەنە بىر قېتىم تۇڭلۇككە قارىغان چاغدا يېڭى قۇياشنىڭ سارغۇچ نۇرى ئۆي ئىچىنى يورۇتۇشقا باشلىغانىدى.
سەئىدە نەزەرىنى كۆك بۇلاققا يۆتكىدى، سۇ يەنىلا جىمجىت، يەنىلا ئاشۇ بۇيۇك رەڭگە چىلانغانىدى، ئۇ كۆزىنى يۇمدى، ئوڭ قولىنى كۆتۈرۈپ، سول كۆكسىگە قويدى. قولىنىڭ ئالقانلىرىغا نازلىق تېپىچەكلەۋاتقان بىر رېئال نەرسە ئۇنىڭغا تاتلىق شۇنىرلايتتى...

2009 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى پەيشەنبە، شەنزۇڭ، چىڭداۋ

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):

{
  "filename": "MTM3Mzk5NjAudXZ6",
  "filename_decoded": "13739960.uvz",
  "filesize": 34281550,
  "md5": "693ba27ab93e79de4fb7b8d67366f6e3",
  "header_md5": "ac84842ac3b2f659ab94f030aaaac2b1",
  "sha1": "f4b1401cf6b82d6b80a84bcb1f9c48b54d7cc27c",
  "sha256": "074ccc36b332d7755311701d3b943aa54b85fc242c91052cced3fb95ed2681f9",
  "crc32": 1840092483,
  "zip_password": "",
  "uncompressed_size": 44688029,
  "pdg_dir_name": "",
  "pdg_main_pages_found": 354,
  "pdg_main_pages_max": 354,
  "total_pages": 360,
  "total_pixels": 1390586400,
  "pdf_generation_missing_pages": false
}